

INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
"COSTIN C. KIRIȚESCU"

TEZAU

Volumul XXV

Academia Română

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
"COSTIN C. KIRIȚESCU"

TEZAUR

1993

vol. XXV

Centrul de Informare
și Documentare Economică

București, România

Editor: Valeriu IOAN-FRANC

Coperta: Nicolae LOGIN

Redactori: Adelina BIGICĂ, Haritina BUȘTIUC, Ortansa CIUTACU,
Mircea FĂȚĂ, Dorina GHEORGHE, Paula NEACȘU,
Mihaela PINTICĂ, Aida SARCHIZIAN, Ovidiu SÎRBU

Culegere text: Mirela AGAPI, Carmen DIȚULESCU

Prezentare grafică, machetare și tehnoredactare: Luminița LOGIN, Nicolae LOGIN,
Mihaela PINTICĂ, Victor PREDA

Toate drepturile asupra acestei ediții aparțin Institutului Național de Cercetări Economice
"Costin C. Kirițescu". Reproducerea, fie și parțială și pe orice suport, este interzisă
fără acordul prealabil al editorului, fiind supusă prevederilor legii drepturilor de autor.

ISBN 978-973-159-157-5

Apărut 2013

INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI
ECONOMICE "COSTIN C. KIRIȚESCU"

TEZAUR
1993
vol. XXV

ACADEMIA ROMÂNĂ

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

SUMAR

volumul XXV

STUDII ȘI CERCETĂRI ECONOMICE NR. 7/1993	1

CREATIVITATEA - o perspectivă sociologică

CUVÂNT ÎNAINTE	7

1. CERCETAREA CREATIVITĂȚII DIN PERSPECTIVA SOCIOLOGICĂ Scop. Obiective. Ipoteze. Metode și tehnici de cercetare. Colectivitatea investigată	8
1.1. Scopul, obiectivele și ipotezele cercetării	8
1.2. Metode și tehnici de cercetare	11
1.3. Colectivitatea investigată	12
2. DEFINIȚII ALE CREATIVITĂȚII	14
3. CREATIVITATEA ÎN CONCEPȚIA SUBIECȚILOR	18
4. TRĂSĂTURI ALE PERSONALITĂȚII CREATOARE	19
5. DESTINUL CREATOR	22
6. FACTORII CREATIVITĂȚII	26
7. CREATIVITATE ȘI PROFESIE	36
8. IMPLICAȚIILE SPECIALIZĂRII PROFESIONALE	44
9. EVALUAREA CREATIVITĂȚII	46
10. SUCCES ȘI EȘEC ÎN CREAȚIE	52
11. CREATIVITATE ȘI LECTURĂ. ROLUL INFORMAȚIEI ÎN PROCESUL CREAȚIEI	55
12. PROPUNERI ALE SUBIECȚILOR ÎN VEDEREA REDRESĂRII ECONOMIEI ROMÂNEȘTI ȘI REAȘEZĂRII VALORILOR ÎN SOCIETATE	60
13. DESPRE ELITE ȘI ELITISM	63
14. MESAJE CĂTRE FACTORII DE PUTERE	68
15. CONCLUZII	70
Bibliografie selectivă	72

STUDII ȘI CERCETĂRI ECONOMICE NR. 8-9/1993 _____ **77**
**POTENȚIALUL UMAN AL UNOR ȚĂRI DIN SPAȚIUL EST
ȘI SUD-EST-EUROPEAN**

CUVÂNT INTRODUCȚIV.....	83

Capitolul 1

POTENȚIALUL DEMOGRAFIC	89
1.1. Repere demografice generale	90
1.1.1. Efectivul populației	90
1.1.2. Densitatea geografică a populației.....	91
1.1.3. Ritmul mediu anual de creștere a populației.....	92
1.2. Structura demografică	94
1.2.1. Structura pe sexe a populației	94
1.2.2. Structura pe vârste a populației	94
1.2.3. Raportul de dependență.....	96
1.3. Mișcarea naturală a populației.....	98
1.3.1. Natalitate și fertilitate	98
1.3.2. Mortalitate generală și mortalitate infantilă	101
1.3.3. Speranța de viață la naștere	103
1.4. Situația demografică a României în perioada 1990-1992	104
1.4.1. Efectivul populației	104
1.5. În loc de concluzii.....	108

Capitolul 2

FORȚA DE MUNCĂ.....	114
2.1. România - țară cu un potențial uman de mărime medie	114
2.1.1. Populația în vârstă de muncă - populație potențial activă (P.VM.)	116
2.1.2. Caracterizare generală a P.VM.....	116
2.2. Structura pe vârste și vârsta medie a populației în vârstă de muncă.....	117
2.3. Populația activă.....	120
2.3.1. Rata de activitate a populației	120
2.3.2. Rata de activitate	122
2.3.3. Diferențele dintre ratele de activitate	122
2.4. Populația ocupată	124
2.5. Rata de dependență economică.....	125
2.6. Forța de muncă feminină	127

2.7. Tendințe ale evoluției forței de muncă	129
2.8. Dinamica ocupării în corelație cu evoluția principalilor indicatori economici	132
Capitolul 3	
DURATA MUNCII.....	142
3.1. Tipologia duratei muncii.....	142
3.2. Impactul reducerii duratei muncii asupra mărimii și utilizării potențialului uman	151
3.3. Posibile evoluții ale timpului de muncă în România	155
Capitolul 4	
STRUCTURA OCUPĂRII FORȚEI DE MUNCĂ.....	163
4.1. Premise conceptual-metodologice	163
4.2. Structura sectorială a populației ocupate	165
4.3. Structura populației ocupate în sectorul industrial.....	171
4.4. Structuralitatea ocupării forței de muncă în sectorul de servicii	175
4.5. Structurile forței de muncă după statusul ocupațional.....	177
4.6. Nivelul de pregătire profesională - factor de influență a structurilor forței de muncă.....	180
4.7. Concluzii	182
Capitolul 5	
ȘOMAJUL SI POTENȚIALUL DE MUNCĂ.....	185
5.1. Șomajul - componentă a potențialului de muncă?.....	185
5.2. Repere, posibilități și limite ale formării unei piețe regionale a muncii	189
5.3. Dimensiunea globală a șomajului	191
5.4. Structura populației în șomaj	194
5.5. Șomajul de lungă durată.....	204
5.6. Distribuția teritorială a șomajului.....	207
5.7. Scurte concluzii.....	211
Capitolul 6	
COSTUL FORȚEI DE MUNCĂ	232
6.1. Precizări conceptuale	232
6.2. Aspecte ale evoluției costului forței de muncă.....	235
6.3. Incidențe ale evoluției prețului forței de muncă	242
6.4. În loc de concluzii.....	248

STUDII ȘI CERCETĂRI ECONOMICE NR. 10/1993 _____ 253*ESTIMAREA CHELTUIELILOR NECESARE ÎNTREȚINERE UNUI STUDENT
(STUDENTE) ÎN ROMÂNIA*

1. ASPECTE AVUTE ÎN VEDERE	259
2. ELEMENTE DE CALCUL	263
3. O VARIANTĂ ECONOMICOASĂ DE CHELTUIELI	266
4. CREȘTERI POSIBILE ÎN VIITORUL APROPIAT	269

STUDII ȘI CERCETĂRI ECONOMICE NR. 11/1993 _____ 285*TENDINȚE ALE EVOLUȚIEI CERERII ȘI OFERTEI BUNURILOR
DE CONSUM DE FOLOSINȚĂ ÎNDELUNGATĂ*

INTRODUCERE	291

Capitolul 1

CONSIDERENTE PRIVIND PIAȚA BUNURILOR DE CONSUM DE FOLOSINȚĂ ÎNDELUNGATĂ	292

1.1. Cererea și oferta, elemente corelative ale pieței	292
1.2. Factorii cererii și ofertei bunurilor de consum de folosință îndelungată	295

Capitolul 2

REPERE ALE EVOLUȚIEI PIEȚEI MOBILEI ÎN ROMÂNIA	298

2.1. Situația - pieței mobilei sub, incidența conjuncturii economice actuale, și a unor factori de influență specifici	298
2.2. Tendințe previzibile în evoluția pieței mobilei	303

Capitolul 3

PIAȚA BUNURILOR DE UZ CASNIC, MENAJERE	307

3.1. Caracteristici generale ale bunurilor menajere	307
3.2. Analiza ierarhică, și ordinea de cumpărare a bunurilor de folosință îndelungată	309
3.3. Oferta de bunuri de consum de uz casnic, menajere	316
3.4. Proiecții ale cererii de bunuri de uz casnic, menajere	317

Capitolul 4

ANALIZA EVOLUȚIEI ȘI PROIECȚIA ÎNZESTRĂRII POPULAȚIEI CU UNELE BUNURI DE FOLOSINȚĂ ÎNDELUNGATĂ DE UZ CULTURAL	325

4.1. Incidențe ale unor factori de influență pe piața televizoarelor și radioreceptoarelor	325
4.2. Proiecții ale evoluției cererii, ofertei și înzestrării populației cu televizoare și radioreceptoare	330
STUDII ȘI CERCETĂRI ECONOMICE NR. 12/1993	337
<i>CREAREA ȘI FUNCȚIONAREA PIEȚEI BUNURILOR DE PRODUCȚIE</i>	
CUVÂNT INTRODUCȚIV	343
Capitolul 1	
PIAȚA BUNURILOR DE PRODUCȚIE, SFERĂ DE CUPRINDERE, FACTORI DETERMINANȚI, POSIBILITĂȚI DE COMENSURARE	344
1.1. Conceptul, sfera de cuprindere și trăsăturile specifice pieței bunurilor de producție	344
1.1.1. Particularitățile cererii de bunuri de producție	346
1.1.2. Particularitățile ofertei de bunuri de producție	347
1.1.3. Particularitățile relațiilor economice pe piața bunurilor de producție	348
1.2. Factorii ce influențează echilibrul pieței bunurilor de producție	349
1.3. Probleme metodologice privind comensurarea cererii și ofertei de bunuri de producție	355
Capitolul 2	
CARACTERISTICI ALE EVOLUȚIEI PIEȚEI BUNURILOR DE UTILIZARE PRODUCTIVĂ DIN ȚARA NOASTRĂ	361
Anexa A	382
Capitolul 3	
CONDIȚII NECESARE PENTRU CREAREA ȘI FUNCȚIONAREA PIEȚEI BUNURILOR DE PRODUCȚIE ÎN ROMÂNIA	387
Capitolul 4	
O ANALIZĂ COMPARATIVĂ ÎNTRE PIAȚA BUNURILOR DE CONSUM ȘI UNELE PIEȚE ALE BUNURILOR DE PRODUCȚIE PRIVIND REACȚIA AGENȚILOR ECONOMICI LA LIBERALIZAREA PREȚURILOR	399
Bibliografie	418
INDEX DE AUTORI	421

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

**STUDII ȘI CERCETĂRI
ECONOMICE
NR. 7/1993**

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE CERCETARE A CALITĂȚII VIEȚII

CREATIVITATEA
- o perspectivă sociologică -

Dr. Maria MOLDOVEANU

Seria: Calitatea vieții, nr. 16

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

SUMAR

CUVÂNT ÎNAINTE	7
1. CERCETAREA CREATIVITĂȚII DIN PERSPECTIVA SOCIOLOGICĂ Scop. Obiective. Ipoteze. Metode și tehnici de cercetare. Colectivitatea investigată	8
1.1. Scopul, obiectivele și ipotezele cercetării	8
1.2. Metode și tehnici de cercetare	11
1.3. Colectivitatea investigată	12
2. DEFINIȚII ALE CREATIVITĂȚII	14
3. CREATIVITATEA ÎN CONCEPȚIA SUBIECȚILOR	18
4. TRĂSĂTURI ALE PERSONALITĂȚII CREATOARE	19
5. DESTINUL CREATOR	22
6. FACTORII CREATIVITĂȚII	26
7. CREATIVITATE ȘI PROFESIE	36
8. IMPLICAȚIILE SPECIALIZĂRII PROFESIONALE	44
9. EVALUAREA CREATIVITĂȚII	46
10. SUCCES ȘI EȘEC ÎN CREAȚIE	52
11. CREATIVITATE ȘI LECTURĂ. ROLUL INFORMAȚIEI ÎN PROCESUL CREAȚIEI	55
12. PROPUNERI ALE SUBIECȚILOR ÎN VEDEREA REDRESĂRII ECONOMIEI ROMÂNEȘTI ȘI REAȘEZĂRII VALORILOR ÎN SOCIETATE	60
13. DESPRE ELITE ȘI ELITISM	63
14. MESAJE CĂTRE FACTORII DE PUTERE	68
15. CONCLUZII	70
Bibliografie selectivă	72

CUVÂNT ÎNAINTE

În urmă cu mai multe decenii, savantul român Octav Onicescu adresa contemporanilor săi celebrul îndemn: "Veți crea, veți avea, nu veți crea, nu veți exista". Mesajul lui, de o rară expresivitate, acredita ideea supraviețuirii prin creație.

Astăzi, tot mai mulți gânditori și tot mai multe colectivități umane împărtășesc acesta idee. Creativitatea încetează de a mai fi în principal o problemă științifică, ea devine o preocupare cvasigenerală a societății. În același timp, se deschid noi perspective de interpretare a fenomenului creativității. Se consideră de exemplu, că, în zilele noastre, dezvoltarea economică depinde în mod esențial de creativitatea umană și se propune drept criteriu de apreciere a nivelului de dezvoltare a unei țări - capacitatea ei de a promova inovația tehnologică de vârf.

Asumarea unui asemenea criteriu la nivelul comunității internaționale, obligă statele lumii să-și restructureze întreaga concepție despre educație și învățământ, să abandoneze principiile școlii tradiționale și să opteze pentru formarea "în proporții de masă" a indivizilor înalt erudiți și înalt creativi.

Un asemenea obiectiv presupune o strategie educațională principal no-ua, care să permită performanțe înalte la nivelul fiecărei generații de indivizi.

Problema actuală a învățării nu mai este, așadar, aceea a cuprinderii tuturor copiilor în sistemul de învățământ, ci de a-i forma la nivelul la care altă dată nu avea acces decât elita intelectuală. Societățile postindustriale au nevoie de creatori numeroși. Se cere o înaltă educare a creativității.

Dacă admitem teza că atitudinea creativă se manifestă în orice act de adaptare la noi situații (Vasile Pavelcu), atunci trebuie să arătăm că procesul tranziției spre un alt tip de societate, prin însăși esența lui, solicită densificarea și generalizarea inițiativelor creative la nivelul întregii societăți. În perspectiva relansării economice și a depășirii dificultăților tranziției, mai devreme sau mai târziu decât orizontul de timp previzional, România nu-și poate permite să nu dispună de concepții clare și de metodologii eficiente pentru identificarea, activarea și valorificarea capacităților creative existente în societate.

De aceea, ideea creației ca una din șansele dezvoltării sociale reprezintă o temă de reflecție și analiză nu numai pentru cercetători, ci și pentru factorii de putere, pentru alți factori sociali semnificativi care trebuie să conlucreze pentru a face posibilă utilizarea optimă a celei mai de preț avuții - creativitatea umană. Această însușire, prezentă, după cum relevă specialiștii, la toți indivizii și la toate popoarele ca o însușire de specie, este extrem de diferit valorificată. Viitorul va aparține însă acelor țări și acelor culturi care vor utiliza cu înțelepciune potențialul de creativitate de care dispun.

1. CERCETAREA CREATIVITĂȚII DIN PERSPECTIVA SOCIOLOGICĂ

Scop. Obiective. Ipoteze. Metode și tehnici de cercetare. Colectivitatea investigată

1.1. Scopul, obiectivele și ipotezele cercetării

Fenomen deosebit de complex, creativitatea are numeroase determinații sociale și psihologice, dar și efecte profunde în planul calității vieții indivizilor și a colectivităților umane.

Dacă domeniul calității vieții se definește prin condițiile de viață ale indivizilor, prin relațiile și procesele la care ei participă, dar și prin stările de satisfacție, mulțumire, plenitudine etc. pe care ei le trăiesc în relație cu anumite situații, fenomene, evenimente, atunci, prin complexitatea trăirilor pe care le generează, prin sentimentul bucuriei și al fericirii de a produce ceva nou și valoros, activitatea de creație determină în măsură considerabilă calitatea vieții indivizilor creatori.

Totodată, în măsura în care, prin descoperiri științifice, invenții tehnice, alte creații, se îmbogățește patrimoniul valorilor spirituale și de civilizație, contribuind și la rezolvarea problemelor practice - economice, sociale, culturale ș.a., creativitatea influențează calitatea vieții umane într-un spațiu social determinat.

Cercetând creativitatea din perspectivă sociologică ne-a interesat în ce măsură un anumit mod de organizare a vieții oamenilor și un anumit mod de înțelegere a sensului ei, le stimulează capacitățile creative, în ce măsură efectele cumulative ale creației le determină starea de satisfacție față de viață în ansamblul ei.

Ne-am propus, de asemenea, cunoașterea mentalităților în legătură cu rolul creației în structurarea unui stil propriu de viață, ca și în procesul de restructurare a societății românești. Însușirile distinctive pe care subiecții le asociază personalității creatoare, ne ajută să reconstituim un portret global al creatorului din zilele noastre, ca reflex al unor condiții contextuale determinate, ca reflex al actualei etape de dezvoltare economico-socială.

Atitudinea creativă se manifestă cu prioritate în domeniul activității de bază a indivizilor. În acest sens, am cercetat relația dintre profesie și performanțele inovative, dintre creație și ocupație, ca și posibilitățile de compensare a deficitului de creativitate pe care îl poate determina un anumit climat socio-moral de la locul de muncă al subiecților.

Un capitol distinct l-am consacrat raportului creație-informație, estimării potențialului informațional de care dispun creatorii din diverse domenii, opiniei

lor despre accesul la informația oportună, despre responsabilitatea puterii în asigurare accesului la informație.

Performanțele în domeniul creației depind și de promovarea unei anume concepții despre creativitatea elitelor și creativitatea de masă, de creditul pe care creatorii înșiși îl acordă inovației colective sau spiritelor creative solitare. De aceea, ne-am propus să aflăm în ce măsură subiecții investigați optează pentru educarea expresă a creativității umane sau pentru acțiunea hazardului în afirmarea capacităților creative, opinia lor despre rațiunile care motivează societățile contemporane să susțină sau nu fenomenul creativității.

Realizările creative sunt în egală măsură sursă de satisfacție și un factor al prestigiului profesional și social. Opțiunea între conduita creatoare și atitudinea rutinieră în muncă depinde și de măsura în care, la evaluarea profesionalismului se ține seama de performanțele creatoare ale indivizilor. Subiecții s-au referit la experiența lor în această privință, propunând un sistem de criterii evaluative, în care creativitatea se regăsește pe o poziție prioritară. Din perspectiva acestui sistem axiologic, subiecții au consemnat unele dintre realizările proprii în domeniul în care creează. Totodată, au fost solicitați să formuleze propuneri de redresare a economiei românești și reșezare a sistemelor de valori. În continuarea acestui demers, creatorii investigați au participat la un dialog imaginar cu factorii de putere cărora le revine și responsabilitatea promovării creativității la nivel național, ca și aceea de asigurare a condițiilor generale în care realizarea proiectelor creative ale indivizilor să ducă la îmbunătățirea calității vieții lor.

În cercetarea pe care am întreprins-o, nu ne-am propus analiza expresă a variabilelor contextuale - nici a celor care descriu condițiile de viață ale indivizilor, nici ale resurselor de care ei dispun pentru a-și crea propria viață și pentru a crea în diverse domenii ale științei, artei, tehnicii etc.

Este adevărat că unii indicatori sociali, cum sunt cei economici, social-culturali, ai stării de sănătate, ai condițiilor de locuit, ai veniturilor și ai consumului, ar fi fost în măsură să explice mai în detaliu unele conduite și mentalități creative, dar dificultățile care țin de culegerea informațiilor statistice ca și cele legate de măsurarea efectelor lor asupra calității vieții umane, ne-a îndreptățit să-i tratăm numai tangențial și numai atunci când subiecții înșiși i-au menționat.

Utilizând experiența de viață și de creație a subiecților, stocată în memoria lor sub formă de informații și reprezentări sociale, am analizat indicatorii de evaluare a calității vieții, reprezentând acele trebuințe, așteptări, aspirații, fără de care nici unul dintre indicatorii obiectivi nu are semnificație completă, între care cei mai relevanți sunt:

- I. Indicatori care exprimă condițiile de manifestare a creativității umane:
 - Conștientizarea capacităților și aptitudinilor creative;

- Nivelul de profesionalitate/specializare, desemnat prin titluri științifice, distincții, diplome de studii, de specializare etc.;
- Nivelul de erudiție/multilateralitate, identificat în problematica preocupărilor creatoare;
- Tipurile de activitate umană în care sunt antrenați indivizii - stimulative sau preponderent rutiniere;
- Condițiile de informare și documentare considerate bune, acceptabile sau improprii creației;
- Productivitatea creatoare, evaluată prin numărul de creații finalizate, lucrări publicate, expuse, reprezentate, omologate, prin participările la reuniuni științifice, culturale, interne și internaționale; prin numărul de referințe despre creațiile finalizate și receptate de exegeți; prin numărul de premii obținute la diverse concursuri, competiții artistice etc. În funcție de acest indicator am selectat și subiecții pentru ancheta întreprinsă.

II. Indicatori care desemnează trebuințele creatorilor:

- trebuința de evaluare obiectivă a capacităților creative;
- trebuința de a finaliza aceste capacități în creații semnificative și de valoare;
- trebuința de susținere materială a efortului creator,
- trebuința de informații recente, pertinente, polivalente;
- trebuința de comunicare cu semenii, de contacte cu ceilalți specialiști creatori;
- trebuința de a trăi într-un mediu competitiv, generator de emulație creatoare;
- trebuința de manifestare publică, de recunoaștere și autoritate;
- trebuința de asociere, de participare la uniuni de creație care să potențeze activitatea creatorilor din diverse domenii și să le protejeze interesele;
- trebuința de satisfacție personală și împăcare cu sine;
- trebuința de protecție socială și securitate psihică.

III. Indicatori care exprimă așteptări și aspirații ale creatorilor:

- dispecerizarea mai eficientă a forțelor creative din societate, prin: evidențe exacte pe domenii de creație, a potențialului inovativ de care dispunem; investiții materiale în formarea creatorilor tineri, susținerea materială a creatorilor; investiție de încredere și considerație; stimularea prin solicitare a creatorilor ș.a.;
- reformularea criteriilor de evaluare a profesionalismului din perspectiva performanțelor creative;

- reevaluarea practicilor de promovare profesională a creatorilor, prin renunțarea la criteriile birocratice, ideologice, actuale;
- restructurarea concepțiilor manageriale în domeniul creației, în sensul preeminenței acelor principii care să orienteze indivizii spre valorile compatibile cu democrația și moralitatea;
- eficientizarea sistemului informațional național;
- aspirația de a participa direct la reconstrucția societății, de la proiectarea reformei economice și sociale, până la finalizarea programelor preconizate, în ideea că nici o politică, oricât de bine ar fi elaborată, nu poate deveni eficientă fără antrenarea potențialului de creativitate de care dispune o națiune.

1.2. Metode și tehnici de cercetare

Problematica cercetării a impus utilizarea unor metode complexe de investigație: metoda Delphi, cu două și trei iterații, metoda anchetei sociologice pe bază de chestionar și interviu, studiul de caz al unor experiențe semnificative pentru creativitatea din domeniul științei, educației, afacerilor.

Toate instrumentele utilizate au cuprins o serie de probleme comune - fundamentale pentru analiza sociologică a creativității, cum sunt: desemnarea profesiilor care solicită în mai mare măsură activități creative și a celor ce presupun creativitate redusă sau conduite noncreative, nu înainte de a defini creativitatea din perspectiva experiențelor proprii; relația dintre specializarea profesională și atitudinea creativă; factorii sociali care susțin și stimulează capacitățile creative; însușirile indivizilor creatori; motivația activității creatoare și criteriile de evaluare a profesionalismului; elemente structurale ale unui program strategic de promovare a creativității sociale; sursele de finanțare a creației indivizilor în diverse domenii ale științei, tehnicii, culturii etc.

Pe lângă aceste dimensiuni, chestionarul Delphi a surprins semnificația influențelor pe care concepțiile elitiste din societate le au asupra indivizilor creatori, capacitatea de comunicare și integrare socială a creatorilor, opinia lor despre șansele creativității științifice și tehnice românești; implicațiile procesului de creație la nivelul calității vieții de muncă.

Atât interviurile cu personalitățile creatoare, cât și studiile de caz au evidențiat și alte dimensiuni relevante ale creativității umane, cum sunt: problema creației autentice și a pseudocreației, diferențierea tipologică a creatorilor, destinul creator, influența eșecurilor asupra idealului de creație și asupra performanțelor creative, ratarea ca ipostază a eșecului în creație, rolul școlii în educarea capacităților inovative, rolul familiei etc.

Numeroasele "comentarii" consemnate de subiecți, le-am descifrat cu ajutorul analizei de conținut prin care am putut identifica elementele definitorii ale mentalității științifice și sociale a creatorilor din zilele noastre.

1.3. Colectivitatea investigată

Colectivitatea investigată prin metodele prezentate mai sus este constituită din trei subcolectivități reprezentative:

- un grup de 40 de experți, investigați prin ancheta Delphi, alcătuit din oameni de știință eminenți, inventatori recunoscuți pe plan național și internațional, personalități din domeniul creației literare și artistice care dispun de o experiență semnificativă în domeniul managementului cultural, așa numiții "generalişti", ale căror opinii decurg din cunoștințele lor extrem de vaste;
- un grup de 190 de creatori recunoscuți pentru realizările lor creative în domenii ca: educație, artă, știință, tehnică, informatică, cercetare, presă, afaceri, muzee, servicii de carte - investigați cu ajutorul chestionarului sociologic;
- 100 de creatori din domeniul școlii, al serviciilor de bibliotecă și al activității industriale, intervievați pe baza unui ghid cu problematică complementară chestionarului sociologic.

Structura colectivității investigate, după **profesia** subiecților:

profesia	%
1. inginer	27,4
2. prof.univ., cercet. șt.	8,7
3. prof. preuniv.	18,3
4. economist	7,8
5. sociolog/psiholog	6,1
6. ziarist	8,3
7. bibliolog	5,2
8. muzeograf	4,3
9. alte profesii	13,9

Obs. alte profesii: medic, fizician, lingvist, biolog, matematician, arheolog, informatician, compozitor, dirijor, interpret etc.

Structura pe vârste a grupului de creatori:

ani	%
1. 25-35	10,8
2. 36 – 45	32,6
3. 46 – 55	34,3
4. peste 55	22,3

Categorii de creatori/domenii de activitate

categorii	%
1. experți	20,9
2. inventatori	18,3
3. creatori din serv. educ.	22,6
4. creatori din cercetare/înv.univ.	22,6
5. creatori din presa scrisă și radio	10,4
6. creatori din serv. cult.	17,4
7. creatori din serv. publice ¹	5,8

¹ Administrație, afaceri, previziune macroeconomică.

2. DEFINIȚII ALE CREATIVITĂȚII

Cercetătorii care au studiat creativitatea au propus diverse definiții ale termenului sau au preluat acele accepțiuni care exprimau puncte de vedere identice sau apropiate concepției lor.

În acest sens, întâlnim două categorii de definiții. Unele care înțeleg creativitatea ca potențialitate, altele care o definesc ca proces, ca activitate umană, ca manifestare a acestei potențialități.

Există și opinia potrivit căreia creativitatea este mai mult un fenomen multipotențat decât un concept teoretic bine definit. Avantajul unei asemenea viziuni este, după Al. Roșca, acela de a putea descompune fenomenul în elementele sale componente și a-l studia mai în detaliu.

Deși propune el însuși o definiție cu un anumit nivel de generalitate, identificând creativitatea cu ansamblul "factorilor subiectivi și obiectivi care duc la realizarea de către indivizi sau grupuri a unui produs original și de valoare¹, atunci când are nevoie de un reper operațional, Al. Roșca alege înțelesul restrâns al creativității, acela de "activitate sau proces care duce la un produs caracterizat prin noutate sau originalitate și valoare pentru societate"². Și Mihaela Roco definește creativitatea tot ca **activitate** a cărei "trăsătură definitorie este noutatea"³.

După alți autori, creativitatea este numai un element structural al activității umane, cel reprezentat de activitățile neînvățate inventive, care produc organizări noi ale cunoștințelor și experienței dobândite. După opinia americanului Usher, de exemplu, activitatea umană este constituită din asemenea acte inventive de penetrație și din acte de adresă, învățate, non-creative, care se întrepătrund în mod natural

Într-o viziune similară, Damian Teodosiu consideră că "practic toate activitățile umane glisează între cele două tipuri de acte" -acte de muncă originale (de creație) și acte de muncă non-originale (repetitive)⁴.

Uneori, cei care definesc creativitatea ca activitate, preferă pentru această accepțiune, termenul de creație. Pentru Koestler, de exemplu, creația este rezultatul unui proces de punere în practică a însușirilor creative. Și Ștefan Odobleja, în Psihologie consonanlistă, definește creația ca activitate și anume, activitatea cea mai dificilă a creierului și cea mai productivă.

Numeroase definiții ale termenilor menționați le întâlnim atât în studiile generale asupra fenomenului, cât și în cele care analizează tipuri distincte de creativitate.

¹ Roșca, Al., *Creativitatea generală și specifică*, București, Ed. Academiei, 1981, p. 17.

² *Idem*.

³ Roco, Mihaela, *Creativitatea individuală și de grup*, București, Ed. Academiei, 1979, p. 18.

⁴ Teodosiu, Damian, *Muncă și creație*, în *Revista de filosofie*, nr. 2/1981, p. 39.

Ion Moraru, în studiul asupra creativității sociale, despre care susține că trebuie definită în perspectivă pluridisciplinară, optează deopotrivă pentru accepțiunea de activitate și pentru cea de eapacitate creativă: "prin creativitate socială înțelegem atât capacitatea (s.n.) intelectual-ideativă, afectivă, volitivă cât și acțional-transformare a colectivităților (...) de a produce idei noi și lucruri noi"¹, după care adaugă: "prin creativitate socială înțelegem și activitatea (s.n.) colectivităților de rezolvare eficientă a problemelor multiple, complexe și dificile cu care se confruntă viața socială"².

Cea de a doua categorie de definiții, tratează creativitatea ca potențialitate, ca "însușire umană deosebit de prețioasă" (Ion Moraru), ca "aptitudine de a produce soluții noi" (G. Aznar), ca "facultate de a introduce în lume un lucru (...) nou" (Moreno).

Explicând "Cum poate fi măsurată creativitatea socială" Cătălin Zamfir o definește ca fiind "capacitatea unui sistem (fie persoană umană, fie grup social mai larg, sau societate) de a găsi la problemele sale soluții noi, originale"³ (s.n.).

Asupra însușirilor de noutate, originalitate, valoare există un consens la toți analiștii creativității. Un consens există și asupra etapelor principale ale procesului de creație, precum și asupra factorilor stimulativi sau inhibitori ai creativității umane.

Pentru a-i asocia determinații cât mai relevante, unii autori analizează și concepte complementare sau suprapuse creativității, evidențiind distincții și similitudini între creație, creativitate, descoperire, invenție, inovație. Calificarea acestor termeni, explicați uneori unul prin celălalt, utilizați uneori unul în locul celuilalt, dar circumscrisi, cu toții procesului, căutare-aflare-aplicare", este profitabilă în orice reflecție asupra creativității umane. "Prin însăși definiția sa, scria Andrei Silard, creația este un act de inovare care implică depășirea stării de fapt existente într-un domeniu, într-un sistem"⁴ în timp ce, pentru Traian Stănculescu inovația înseamnă "orice creație umană prin care se aduce un element nou într-un domeniu oarecare al activității materiale sau spirituale a omului"⁵ (s.n.).

În concepția aceluiași autor, când inovația are un conținut maxim de noutate și mai ales când este expus în premieră, ne aflăm în față invenției.

Solomon Marcus privește altfel raportul dintre invenție și inovație. După el, inovația este o invenție care se propagă prin contagiune și modifică concepții științifice, mentalități, tehnologii.

¹ Moraru, Ion, *Creativitatea socială*, București, Ed. Politică, 1981, p. 36.

² Moraru, Ion, *Creativitatea socială*, București, Ed. Politică, 1981, p. 36.

³ Zamfir, Cătălin, *Cum poate fi măsurată creativitatea socială*, în Revista de filosofie nr. 2/1981, p. 173.

⁴ Silard, Andrei, *Creativitatea tinerei generații*, în *Creativitatea științifică în slujba progresului social*, București, Ed. Politică, 1989, p. 118.

⁵ Stănculescu, Traian, *Dinamica raporturilor tranziție-inovație în creația umană*, Revista de Filosofie nr.2/1981, p. 195.

Există și în cazul inovației două direcții distincte de interpretare: una o definește ca proces de generare, acceptare și implementare a ideilor noi și alta ca eveniment constând în aplicarea, lansarea în practică a noutăților.

Spre deosebire de "teoria eroică" a invenției, după care "procesul inventiv nu este continuu, ci un șir neregulat de noutăți fără legătură între ele"¹, accentul căzând pe individ, teoria sociologică a lui W.G. Ogburn și S.C. Gilfillan tratează invenția ca un proces social și continuu, ca o sinteză a eforturilor mai multor persoane². Și asemenea teorii și concepția structuralistă asupra procesului inventiv sunt reduționiste, ele se cer completate cu definițiile și contribuțiile psihologiei, informaticii, altor discipline științifice.

Cu toată diversitatea perspectivelor de abordare și cu tot eclectismul insinuat în formulările exprimate, majoritatea cercetătorilor admit ideea că inovația este o creație a ceea ce nu a preexistat autorului ei, în timp ce descoperirea presupune a evidenția "un fapt, un obiect, un fenomen, o relație sau o lege care oricum exista, funcționa, fără a se cunoaște aceasta"³.

Solomon Marcus ilustrează excelent această distincție cu două capodopere ale geniului uman: în timp ce Coloana Infinitului își începe existența abia cu Brâncuși, Legea atracției universale, descoperită de Newton, a acționat și înainte ca savantul să devină conștient de ea și să găsească și limbajul prin care s-o comunice semenilor săi. În opinia autorului, deosebirea dintre invenția artistică și invenția tehnică constă, în primul rând, în caracterul ideal și respectiv material al creațiilor finite și în aceea că, în timp ce invenția artistică conduce la unicate ce se păstrează în timp în forma lor inițială, produsul invenției tehnice este mereu reconsiderat și perfecționat.

În finalul succintei incursiuni în spațiul problematic ilustrat de definițiile creativității, precizăm că în studiul nostru asociem termenului-acceptiunea de capacitate umană de a crea idei și produse noi, originale, de a releva dimensiuni necunoscute ale fenomenelor, de a elabora direcții noi de interpretare, dar și soluții inedite de rezolvare a problemelor - capacitate finalizată în acte de creație științifică, tehnică, artistică, socială etc.

Optând pentru această accepțiune ne situăm cu studiul creativității la cel de al patrulea nivel al ei, denumit de I.A. Taylor "nivelul creativității inovative" și care constă în elaborarea unor produse noi și originale, atât din punct de vedere teoretic cât și aplicativ.

Taylor a identificat cinci nivele de creativitate: 1) nivelul creativității expresive cu referire la potențialul creativ al indivizilor, manifestat numai la nivelul atitudinilor și reacțiilor comportamentale; 2) nivelul creativității productive, finalizate în produse cu valoare creativa limitată la planul subiectiv al autorilor; 3)

¹ Cojocaru, Constantin, *Creativitate și inovație*, București, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1975, p. 38.

² *Idem*, p. 39.

³ Marcus, Solomon.

nivelul creativității inventive, acela care constă în descoperirea unor însușiri și relații noi ale fenomenelor și a unor căi ingenioase de soluționare a problemelor; 4) nivelul creativității inovative, la care ne-am referit mai sus; 5) nivelul creativității emergente - cuprinzând acele creații care au revoluționat știința, cultura, civilizația umană.

Prin calitatea unora dintre creatorii investigați de noi, nume de referință în știința, arta și tehnica românească, putem afirma că am avut acces și la acest nivel de creativitate. De asemenea, trebuie să arătăm că, deși ne-am propus cercetarea influențelor creativității asupra calității vieții de muncă, așa cum se percep ele de către indivizii înalt creativi, uneori a trebuit să ne limităm la autorii unor creații modeste, neasumate încă la nivelul unui domeniu de activitate/cunoaștere ceea ce, după Taylor, ar însemna situarea pe terenul creativității productive.

De altfel, cercetarea sociologică a creativității arată ca cele cinci nivele descrise de Taylor nu se găsesc în realitate în stare pură, ca ele sunt faze ale devenirii creatorilor potențiali accesibile fiecăruia dintre ei.

Precizăm, de asemenea, că uneori vom utiliza noțiunile de creație, inovație, invenție, creativitate ca noțiuni sinonime asociate însușirilor fundamentale ale fenomenului: noutate, originalitate, valoare, utilitate.

Apreciem creativitatea în primul rând prin elementul de noutate a valorilor create. Fără a presupune întotdeauna relevarea unui nou element structural, noutatea implică cel puțin un principiu de complexitate suplimentar, principiu care poate schimba raportul și valoarea celorlalte structuri constitutive. Această idee, susținută cu întemeiere de sociologul francez Pierre Francastel, în al său "Program pentru o sociologie a artelor", devine un principiu extrem de productiv în cercetarea sociologică a creativității.

3. CREATIVITATEA ÎN CONCEPȚIA SUBIECȚILOR

Subiecții nu au fost solicitați să definească din punctul lor de vedere creativitatea. Au făcut-o, însă, în mod implicit atunci când s-au delimitat de o definiție propusă de noi la începutul anchetei și anume: "Prin creativitate se înțelege activitatea care produce ceva nou (original) și de valoare (util) pentru societate".

Raportându-se la această definiție din perspectiva statutului lor ocupațional, unii dintre creatori s-au delimitat tranșant. De exemplu: "termenul util, folosit pentru a explicita valoarea este restrictiv, el este predominant numai în câmpul valorilor economice; valorile, în general, beneficiază și de alte caracteristici cum sunt: <demn de interes>, <de autoritate>, <de recunoaștere socială> etc. și, paradoxal, de o anumită doză de <nulitate>, de gratuitate, prin "neidentificarea la timp a valorilor și, ca urmare, nerecunoașterea și nepromovarea lor imediată"; cei mai mulți subiecți au accentuat una sau alta din determinațiile fenomenului, în funcție de experiența lor creatoare și profesională. Ei s-au referit, așadar, la însușirile de nou, original, de valoare, util, pe care le-au identificat în propria activitate de creație: "valoarea și noutatea sunt două mari deziderate pentru creatori", "domeniul meu de activitate - presa, presupune și utilul și originalitatea", "activitatea didactică impune o permanentă căutare a noului", "fiecare emisiune de radio conține ceva nou și util", "înțeleg prin creativitate noutate absolută", "utilitatea a ceva nou poate să nu fie imediată, de aceea o consider secundară în raport cu prima determinare a creativității - originalitatea", "a nu fi axat pe nou, în cercetarea fundamentală, e sinonim cu plafonarea, blazarea, moartea lentă".

Reiese clar, că o anumită grilă, constituită din însușirile menționate de ei, selectează cu ușurință diverse nivele de creativitate.

În același timp, subiecții s-au referit la creativitate în relație cu mulți alți termeni ca: libertate, rutină, informație, management, perfecționare, motivație, recunoaștere publică, performanță și chiar transcendență.

Exemple: "creativitatea presupune libertate de acțiune", "sunt etape în care creativitatea solicită și activități rutiniere", "multe activități pot deveni mai creative printr-un acces mai larg la informație", "conducerea unei instituții care atestă creativitatea (O.S.I.M.) este, la rândul ei creativă", "creativitatea în management permite cercetarea din mers a disfuncționalităților unui sistem", "activitatea de creație presupune perfecționare continuă", "creativitatea motivează strădaniile de a ne sincroniza cu gândirea europeană", "creativitatea se autoreglează în funcție de recunoașterea ei socială", "creativitatea conduce în orice domeniu la performanță", "creația este un spațiu cu multe necunoscute și cu deschidere spre transcendență".

Noțiunile subliniate mai sus și care împreună completează problematica creativității, desemnează fie trăsături ale personalității creatoare, fie condiții de manifestare a creativității - în sensul stimulării și impunerii ei.

4. TRĂSĂTURI ALE PERSONALITĂȚII CREATOARE

Cunoașterea trăsăturilor distinctive ale personalității creatoare, așa cum sunt ele percepute de către experți și de către ceilalți subiecți, ne ajută să conturăm un portret global al creatorului, semnificativ pentru acest timp și acest spațiu socio-cultural.

Unele însușiri sunt specifice creatorului în general. Ele au fost relevate cu diverse prilejuri, de numeroși autori români și străini, interesați fie de profilul savantului creator (R.B. Cattell și J. Drevdhal), al cercetătorului din domeniul științei (G. Thomson, E.J. Reghirer, M. Roco), al creatorului cu preocupări pluri- sau interdisciplinare (I. Moraru), fie de creativitatea inventatorilor (I. Rossman, C. Cojocaru) a oamenilor de artă (P. Janet, V. Pavelcu, A. Vasiliu, D. Mihăilescu) și, nu mai puțin, de către cei care au consacrat: studii profunde fenomenului creativității din perspectivă psihosociologică (A. Koestler, H.H. Gough, Al. Roșca, I. Moraru, P. Popescu-Neveanu).

Subiecții pe care i-am investigat s-au referit și ei la unele aptitudini intelectuale și speciale, precum și la unele trăsături de caracter ale creatorilor, evidențiate de autorii citați.

În același timp, ei au menționat o serie de însușiri care denotă particularități ale creatorilor din țara noastră, cu mentalitățile, cu orizontul și mai ales cu experiența lor socială și de creație.

Cei mai mulți subiecți (76%) au menționat "receptivitatea și interesul față de nou" ca însușire a personalității creatoare și ca expresie a unei anume concepții despre creativitate, ca fiind în primul rând o problemă de atitudine, după cum scrie și academicianul Gh. Mihoc, "sunt deprins să merg pe căi bătute, sau am înclinarea, gustul, plăcerea să-mi pun întrebarea dacă nu cumva există și căi nestrăbătute"¹. Un număr considerabil de răspunsuri (73%) se referă la "pasiunea pentru creație" - situată iată, înaintea însușirilor care denotă premisele cognitive și motivaționale ale creației. Pasiunea stimulează inteligența și imaginația indivizilor și, împreună cu interesele, trebuințele și sentimentele lor, motivează atitudinea creativă, Ion Moraru identifică, în acest sens, un triumf motivațional; trebuințe - interes - pasiune.

Devansând unele concluzii ale investigației, trebuie să arătăm că pasiunea pentru creație, sentimentul utilității sociale și responsabilitatea pentru destinul colectivității sunt trăsături identificative ale creatorului român.

Dacă "spiritul pasionat" este trăsătura ineluctabilă a comportamentului creator, mai ales în concepția ziariștilor, muzeografilor și a creatorilor din serviciile educaționale, ceilalți subiecți evidențiază rolul aptitudinilor intelectuale și al aptitudinilor specifice creației din diverse domenii. Ei au pus un accent deosebit pe capacitatea individului creator de a sesiza și a rezolva probleme. De ase-

¹ Gh. Mihoc, *Creativitatea*, în *Contemporanul* nr. 12 din 17.III.1992.

menea, subiecții nu concep personalitatea creatoare fără o temeinică pregătire de specialitate și o cultură vastă. Asupra acestei din urmă însușiri au insistat mai ales fizicienii, medicii, matematicienii, alți specialiști incluși în grupul experților. Sintetizând răspunsurile subiecților și redându-le în ordinea descrescândă a scorurilor înregistrate, putem spune că profilul individului creator este definit de următoarele trăsături: 1. receptivitate și interes față de nou; 2. spirit pasionat; 3. pregătire de specialitate temeinică; 4. capacitate de a formula și rezolva probleme; 5. aptitudini speciale; 6. cultură vastă; 7. responsabilitate; 8. alte trăsături. Completând cu "alte trăsături" acest profil, subiecții au realizat nuanțări semnificative ale însușirilor ce aparțin componentelor intelectuale, atitudinale sau motivaționale ale personalității umane. În acest sens, ei au subliniat unele caracteristici ale gândirii care facilitează manifestarea capacității inovative, cum sunt: sinteza, mobilitatea, selectivitatea, asociativitatea, fluiditatea.

Alături de "receptivitatea la nou" s-au menționat nonconformismul și dorința schimbării, alături de "cultura vastă" - multidisciplinaritatea. Formularea și rezolvarea problemelor presupune, după ei, capacitatea de a sesiza similitudini. Un creator se distinge nu numai prin "pasiune", ci și prin "capacitate de dăruire" și "spirit de sacrificiu".

Unele calități se dobândesc prin exercițiu intelectual și experiență profesională, ca de exemplu: capacitatea de orientare operativă în situații neașteptate, promptitudinea în utilizarea informațiilor noi, rezistența la eșecuri trecătoare.

Stimulați de ideea reconstituirii unui portret colectiv din fragmente de experiență intelectuală și psihosocială, subiecții au completat imaginea creatorului cu "robustețea psihică", "cinstea", "altruismul", "perseverența", "demnitatea", "modestia", "spiritul democratic" - trăsături care, departe de a semnifica introversia și detașarea, denotă disponibilitatea de integrare în colectivitate.

Cel puțin unele dintre însușirile enumerate mai sus desemnează mentalități creative dobândite într-un spațiu socio-cultural cu particularități induse de o anume experiență istorică. Însușiri ca: modestia, altruismul, spiritul de sacrificiu, exprimă predispoziție la comunicare și interdependență, spre deosebire de trăsăturile creatorilor concentrați cu prioritate asupra ideii de independență, autoafirmare și auto actualizare - ca semn al individualismului, al distanței și izolării, relevante atât de semnificativ de R.B. Cathell și J.E. Drevdhal. În "profilul savantului creator", ei au sesizat tendința de respingere a comunicării, mai ales cu persoane din afara comunității științifice de care aparțineau personalitățile creative. Alți autori au ajuns la alte concluzii. De exemplu, A. Roe, investigând un grup de oameni de știință, a constatat că aveau în comun tocmai "puternica integrare în muncă". Comunicarea cu semenii nu înseamnă întotdeauna dispensarea energiei și a intereselor intelectuale cum au încercat să acrediteze unele cercetări, ci, dimpotrivă, adâncirea și integrarea indivizilor în problematice activității lor de creație.

Presupunând și o reflecție continuă asupra ideilor interlocutorilor, comunicarea stimulează implicit inteligența și imaginația creativă. Prin comunicare

se vehiculează idei, ceea ce duce, după Ion Moraru, la un "adaus de creativitate".

În contextul investigației întreprinse de noi, numai 12% dintre subiecți au apreciat că nevoia de comunicare este o trebuință reală **a creatorilor**. Reținerea celorlalți de a recunoaște rolul benefic al comunicării interumane, o apreciem ca pe un reflex de autoapărare față de exacerbară agresivității comportamentale și de limbaj, din ultimii ani, inclusiv la nivelul uniunilor de creație. În acest sens, unul dintre subiecți mărturisea că, după decembrie 1989, nu-și recunoaște colegii.

Marea majoritate a subiecților apreciază că indivizii înalt creativi nu sunt indiferenți la problemele semenilor, nici atunci când tendința lor de a se integra în grupurile progresionale este mult mai diminuată. După unii experți (40%), creatorii sunt spirite solitare, după alții (40%), ei se integrează numai în colectivele performante, deoarece numai asemenea colective asigură compatibilitatea psihoculturală care facilitează și orientarea comună spre valorile care potențează exprimarea inventivității și anume: principialitatea, probitatea, încrederea, recompensa etc.

5. DESTINUL CREATOR

Unele trăsături ale indivizilor creatori, manifestate de timpuriu, sunt semnificative pentru prognozarea devenirii și afirmării lor în planul creației. Experții pe care i-am investigat au menționat în acest sens însușiri intelectuale și trăsături de personalitate, începând cu **originalitatea** care este, după cum am văzut, și nota definitorie a creativității umane. Cele mai multe răspunsuri s-au referit la potențialul intelectual de care dispun personalitățile creatoare, accentuându-se: intuiția, imaginația, capacitatea de concentrare, de asimilare critică, rigoarea minții, clarviziunea, spiritul anticipativ. Adevărații creatori se disting printr-o anume neliniște a spiritului, prin deprinderea de a iscodi și a contesta tabuurile de orice gen, prin permanenta căutare a ceva neștiut, inclusiv căutarea de sine, ca și descoperirea de sine cu fiecare nouă creație.

Însușiri semnificative pentru prognozarea destinului creator

Însușiri	Mențiuni %
A. intelectuale:	
1. imaginația	90,0
2. intuiția	82,5
3. rigoarea	45,0
4. alte trăsături	20,0
B. de personalitate:	
1. originalitatea	97,5
2. pasiunea pentru creație	77,5
3. tenacitatea	77,5
4. receptivitatea la nou	75,0
5. pregătirea profesională	70,0
6. cultura vastă	67,5

Dar, așa cum menționau unii dintre subiecți, aceste caracteristici se pot diminua în lipsa atitudinilor stimulative și a factorilor externi care să potențeze manifestarea lor deplină.

Destinele nu se împlinesc întotdeauna. Oricât de precis și de la timp s-ar identifica însușirile creative, este greu de previzional numai pe baza lor evoluția ulterioară a indivizilor. După opinia subiecților, timpul și viața reală probează, în ultimă instanță, și aptitudinile pentru creație și valoarea creațiilor înseși.

Se pune atunci problema, ce rol mai au reflecțiile asupra destinului creator dacă previziunile sunt incerte iar contemporanii refuză uneori recunoașterea unor valori.

În viziunea unor cercetători, creativitatea nu mai este, în zilele noastre, un fenomen spontan și imprevizibil sau nu mai este atât de imprevizibil, încât să determine scepticismul și indiferența societății față de capacitățile creative

de care dispun. Dimpotrivă, ele pot fi cunoscute și conduse în direcția care să le dea șanse maxime de manifestare. De aceea, există în lume instituții ce se numesc "Creative Education Fundation" (SUA), de aceea folosesc tehnologii complexe de educare a creativității umane. Așa cum spunea cineva, se considera pe bună dreptate că societățile, astăzi, nu mai pot aștepta nașterea genilor pentru a rezolva problemele practice, economice, tehnice, sociale etc.

O asemenea perspectivă de interpretare se poate extinde însă și asupra colectivităților umane. Au și ele un destin creator care poate fi previzional cu destulă exactitate. În acest sens, apreciem că unele criterii de măsurare a creativității sociale, propuse de Cătălin Zamfir¹, pot deveni și repere de anticipare a devenirii creative a diverselor colectivități/societăți. Avem în vedere, de exemplu, evaluarea clarității obiectivelor cuprinse în programele sociale de dezvoltare, a măsurii în care sânt împărtășite, asumate de către membrii societății și în care stimulează atitudinea critică și explorarea diverselor alternative a gradului în care stimulează cunoașterea - ca o condiție ineluctabilă a atitudinii inovatoare și, nu în ultimul rând, promovarea mecanismelor democratice, singurele în măsură să anihileze excesele mecanismelor autoritare.

Erorile în evaluarea capacităților creative aparțin uneori nu numai societății și grupurilor sociale, ci și creatorilor înșiși. Se confundă de către unii dorințele cu realitatea, veleitățile cu realizările creatoare propriu-zise. Asemenea confuzii sunt dăunătoare. Pseudocreațiile produc o inflație în câmpul produselor creative și implicit stânenesc receptarea creațiilor autentice. Pseudocreatorii, la rândul lor, devin victimele propriilor amăgiri și adoptă atitudini disfuncționale atât pentru echilibrul valoric generai, cât și pentru integrarea lor socială.

De aceea, subiecții au propus ca societatea și grupurile umane să adopte atitudini diferențiate și să inițieze demersuri specifice față de diversele categorii de indivizi care aspiră la consacrarea numelui lor. De exemplu,

A. Creatorii manifesti, productivi, se cuvine să beneficieze de:

Demersuri	%
1. Recompense, recunoaștere publică	40,0
2. Susținere morală și materială	40,0
3. Condiții de viață și muncă prielnice	35,0
4. Asigurarea cadrului/climatului competitiv	30,0
5. Protecție socială/securitate psihică	12,0
6. Facilitarea contactelor stimulative	12,0
7. Libertate de creație	7,5
8. Alte demersuri ca: promovare, valorificare sistematică	7,5

¹ Zamfir Cătălin, *Cum poate fi măsurată creativitatea socială*, în Revista de Filosofie, nr. 2/1981, p. 174.

Ideea de "a nu se întreprinde nimic special" a fost susținută de 5,0% dintre creatori.

Ținând seama de faptul că subiecții investigați sunt indivizi înalt creativi și aparțin implicit acestei categorii de creatori manifesti, considerăm că propunerile formulate de ei sunt și "așteptări" de la societate față de activitatea și creația lor. Unii consideră că se cuvine "să aibă un mediu propice de manifestare", "să fie ajutați să dea măsura valorii lor", „să fie solicitați prin comandă socială” și „să se poată manifesta pe plan intern și internațional; alții preferă "autonomia totală", "libera inițiativă", preferă "să fie lăsați să-și hotărască singuri destinul".

B. Față de creatorii care nu s-au manifestat încă pe măsura capacităților de care dispun, subiecții propun următoarele:

Demersuri	%
1. Să li se creeze condiții de afirmare publică	42,5
2. Să fie încurajați prin solicitare	32,5
3. Să fie stimulată motivația creatoare	32,5
4. Să fie modelate atitudinile inovative	25,0
5. Să fie ajutați să-și conștientizeze potențialul creator	22,5
6. Să fie încadrați în posturi favorizante pentru creație	10,0
7. Alte demersuri ca: stimulare graduală, încurajare prin mass-media, inițiere în inventică	5,0

Ideile cu privire la indivizii ale căror aspirații de consacrare depășesc capacitățile lor creative, au fost pe cât de lapidare, pe atât

C. Față de pseudocreatori s-au propus:

Demersuri	%
1. Identificarea și izolarea lor	30,0
2. Descurajarea prin convingere	27,5
3. Limitarea câmpului lor de acțiune	22,5
4. Reorientarea lor culturală	15,5
5. Marginalizare	12,5
6. Ignorarea activității lor	10,0
7. Ridicarea nivelului general de cunoaștere	2,5

De asemenea, 7,55% dintre subiecți consideră că față de pseudocreatori nu trebuie întreprins "nimic special, deoarece se elimină singuri".

Aflându-se în fața unei probleme atât de delicate, unii experți au opinat că adoptarea unei poziții tranșante în această privință este riscantă, "că este greu de deosebit pseudocreatorii de creatori adevărați" că "dacă i-am identifica la timp i-am salva", că cel mai bine este "să li se explice cu blândețe că își iro-

sesc viața într-o investiție falimentară". Alții, dimpotrivă au cerut "descurajare totală", "eliminare", "descurajare la scenă deschisă".

Sunt atitudini care exprimă, pe de o parte, interesul față de valorile autentice și față de climatul propice afirmării lor, iar pe de alta, îngrijorarea față de indivizii amăgiți de propriile himere, ca și dorința de a-i recupera ca ființe capabile să desfășoare activități utile pentru ei și colectivitate.

6. FACTORII CREATIVITĂȚII

Analizii fenomenului creativității tratează atât de diferit problema factorilor, încât consensul există numai în legătură cu principalele categorii de factori, nu însă și în privința grupării lor și al rolului pe care îl au în manifestarea capacităților creative.

Unii cercetători disociază factorii stimulativi ai creativității de cei inhibitori, alții arată că aceiași factori pot fi stimulativi în anumite condiții și perturbativi în alte condiții, cei mai mulți analizează pe larg factorii stimulativi și prezumă că absența lor sau prezența opusului lor constituie blocaje ale creativității. Sunt autori care grupează factorii creativității în interni - intelectuali, aptitudinali și motivaționali - și externi de microgrup și societali. Într-o altă interpretare factorii creativității sunt individuali - psihologici și biologici - și de mediu, respectiv: social-istorici, economici, educaționali, organizaționali, psihosociali. Unii autori accentuează structurile micro - și macrospațiului social, alții componentele: intelectuală, atitudinală, axiologică și motivațională ale creativității.

În contextul anchetei întreprinse de noi, factorii stimulativi ai creativității, care au întrunit numărul cel mai mare de opțiuni și care, în același timp, au fost situați și pe primele locuri ale scalei de importanță, sunt de natură motivațională. În acest sens, "factorul material" și "recompensele morale și materiale" motivează în mare măsură implicarea indivizilor în activități creatoare.

Interpretăm această orientare ca pe un reflex al condițiilor sociale/contextuale caracterizate de precaritatea suportului material al creativității și de o anume ambiguitate a criteriilor de apreciere axiologică "oamenii se recomandă și prin veniturile pe care le obțin" opina unul dintre subiecți și continua: "ce-i drept, într-o societate normală și în vremuri normale".

Deși fac distincție între "condițiile materiale" ale creativității și "recompensele materiale" pentru performanțele obținute, subiecții le acordă și unora și altora o importanță egală.

În funcție de profesia, vârsta și experiența socială a subiecților, **recompensele** materiale le motivează activitatea creatoare într-o măsură mai mare sau mai diminuată. "Factorul material" a fost consemnat cu prioritate de către profesori și specialiști din domeniul cercetării științifice/aplicative, adică de către acele categorii socio-profesionale care aduc sistematic la cunoștința factorilor puterii și a opiniei publice, starea incertă a condițiilor de muncă din domeniul lor de activitate.

La nivelul colectivității investigate, factorii stimulativi au întrunit diverse opțiuni.

Factori care stimulează creativitatea umană

Factori	Experți		Creatori	
	Rang	Opțiuni%	Rang	Opțiuni%
1. Factorul material, recompense materiale	1	80,0	1	78,4
2. Recompensele morale	1	80,0	5	69,4
3. Competiția/cadrul competițional	2	77,5	4	74,3
4. Sentimentul utilității sociale	2	77,5	3	75,2
5. Încrederea în forțele proprii*	-	-	2	76,8
6. Încrederea semenilor*	4	57,5	-	-
7. Șansa promovării sociale și profesionale	4	57,5	6	60,5
8. Aspirația la perfecționare	3	75,0	-	-
9. Alți factori	5	34,0	7	40,2

* Nu a fost inclus în ambele chestionare.

Subiecții au avut libertatea să aleagă toți factorii pe care îi consideră stimulativi și să-i numereze în ordinea importanței pe care le-o asociază.

Observăm, că fiecare factor a obținut un număr mare de mențiuni, așa încât diferențele de la o poziție la alta sunt relativ mici.

În același timp, constatăm o alternanță simetrică între factorii care semnifică nevoi de natură spirituală, relevanța de sine/sentimentul utilității, încrederea în forțele proprii, aspirația de perfecționare și cei care exprimă nevoia de afirmare, de recunoaștere publică și comunicare/competiția, încrederea semenilor, șansa promovării, recompensele morale.

Subiecții care apreciază că "aspirația de perfecționare" stimulează capacitățile creative, îi acordă și importanța prioritară între ceilalți factori. Se distinge, în acest sens, inginerii care, în condițiile progresului tehnic accelerat, sunt nevoiți să cunoască "la zi" performanțele celorlalți creatori, pentru a fi în măsură să inoveze ei înșiși unele tehnologii.

Evaluând aceste opțiuni din perspectiva vârstei subiecților, constatăm, de exemplu, că "încrederea în forțele proprii" se manifestă cu mai multă intensitate la subiecții de peste 35 de ani.

Este nevoie desigur de o anumită distanță temporală și de unele certitudini pentru a crede în forțele tale și în impactul social al creației tale.

În același timp, indusă de timpuriu, încă de la primele experiențe în domeniul creației, încrederea în forțele proprii se constituie într-un puternic factor motivațional care poate armoniza în modul cel mai eficient interesele colectivității cu cele ale indivizilor creatori.

Fiecare dintre factorii menționați are diverse valențe creative, la care subiecții s-au referit în comentariile solicitate.

Chestionarul nu a putut prevedea un număr mai mare de itemi care să epuizeze ansamblul factorilor ce intervin în stimularea activităților creative.

Subiecții au consemnat și "alți factori" favorizanți, atât generali, cât și specifici domeniului lor de activitate. A fost un prilej pentru ei de a interpreta creativitatea umană din perspectiva coexistenței celor două categorii de faeton, de mediu și individuali

Factorii individuali ai creației sunt grupați în jurul ideilor de satisfacție, de împlinire a idealului creator; mulțumirea, plăcerea, bucuria, satisfacția, sentimentul trăirii unice sunt numai unii din termenii care redau "starea de grație" a creatorului.

La interferența sentimentului de satisfacție cu cel al utilității demersului creator, se situează și sensul vieții, sensul creației înseși. Scriind despre creativitatea tinerei generații, Andrei Silard menționa: "Fără a simți că activitatea noastră este socialmente utilă, că suntem apreciați (...) ar pieri însăși rațiunea existenței noastre în colectivitate"¹.

Subiecții s-au referit în aceeași măsură la factorii intelectuali - setea de a cunoaște, pasiunea descoperirii, dorința de a găsi "răspunsuri credibile la întrebări insolite" etc. și la cei ce desemnează trăsături de personalitate ale indivizilor creatori: perseverența, tenacitatea, autoafirmarea, datoria, conștientizarea, sensul vieții, pasiunea pentru creație "până la fanatism" - uneori.

În concepția subiecților investigați competiția are nu numai forma confruntării cu ceilalți, ci și a întrecerii cu tine însuși, după cum încrederea în sine este un reflex al încrederii semenilor.

În măsura în care aspiră la încrederea semenilor, subiecții așteaptă și sprijinul lor, cel puțin în procesul de finalizare a ideilor noi, dacă nu și în privința susținerii materiale a efortului lor creator.

Dacă un număr redus de subiecți acceptă ideea gratuității actului de creație, cei mai mulți apreciază, pe bună dreptate, că indivizii înalt creatori trebuie scutiți de "obsesia" grijii de mâine care le irosește energiile sau le polari-

¹ Silard Andrei, *Creativitatea tinerei generații*, în *Creativitatea științifică în slujba progresului social* București, 1989, p. 123.

zează spre activități non-creative. În acest sens, condițiile normale de manifestare a creativității umane presupun un nivel de trai acceptabil și o anume independență financiară și instituțională a creatorilor.

Subiecții s-au referit de asemenea la factorii de mediu care influențează performanțele inovative.

Unii factorii țin de microspațiul social, alții de structurile mac-rosociale. Ei au detaliat implicațiile pe care le au asupra emulației creative, climatul moral, concepția managerilor, familia, nivelul de culturalitate și orientările valorice ale grupurilor sociale, libertatea de creație și de exprimare, influența unor personalități științifice, artistice etc. Solomon Marcus arată că întâlnirea cu asemenea personalități poate fi decisivă pentru vocația creatoare a unui individ și exemplifica cu poetul și matematicianul Ion¹ Barbu: "Vocația matematică și vocația poetică apar concomitent în anii adolescenței.

Desigur, nu lipsesc întâmplările fericite care-1 stimulează. Aceste întâmplări se asociază cu Ion Banciu și Gheorghe Țițeica în ce privește matematica și cu Tudor Vianu și Simion Bayer pentru literatură. (...) cele două vocații îl angajează atât de esențial, încât nu va putea scăpa de nici una dintre ele până la moarte".

În contextul anchetei Delphi, asemenea "întâmplări fericite" sunt incluse în categoria factorilor de biografie/conjuncturali, pe care subiecții îi consideră semnificativi pentru diferențierea tipologică a creatorilor.

După opinia experților care au participat la anchetă, fiecare categorie de factori și diversele combinații dintre elementele lor constitutive, manifestându-se în condiții de mediu determinate, stimulează anumite stiluri creative identificative pentru diverse tipuri de creatori.

Cei mai relevanți sunt în concepția lor factorii aptitudinali și factorii motivaționali.

Aptitudinile specifice și motivația pentru creație, ca răspuns la trebuințele, interesele, pasiunile și idealurile subiecților, sunt în măsură să diferențieze tipurile semnificative de creatori.

Opinia experților despre factorii care contribuie la diferențierea tipologică a creatorilor

Factori	Mențiuni %
1. aptitudinali	85,0
2. motivaționali	82,3
3. intelectuali	80,0
4. contextuali/educaționali	72,5
5. conjuncturali/biografie	70,0
6. alți factori	10,0

¹ Marcus Solomon, *Invenție și descoperire*, București, Ed. Cartea Românească, 1989, p. 263.

Cum era și firesc, subiecții au menționat între "alți factori" și trăsături de caracter specifice indivizilor creatori, precum: perseverența, tenacitatea, inițiativa etc.

În privința unora dintre aceste trăsături, părerile lor sunt împărțite. Se consideră, de exemplu, că tenacitatea și disciplina, nu numai că nu definesc comportamentul creator, dimpotrivă probează noncreativitatea.

În funcție de preeminența unora sau altora dintre trăsăturile de caracter, cercetătorii au creat numeroase tipologii. Unele dintre cele create de H.H. Gough, A. Moles, R. Claude sau J. Baron sunt utile atât la selecția indivizilor pentru anumite funcții, cât și la elaborarea unor programe educaționale adecvate. Este suficient să reflectăm asupra celor 24 de tipuri descrise de Moles și Claude, pentru a înțelege că prezența unor indivizi creatori precum: conformistul sau criticul, individualistul sau altruistul, teoreticianul sau practicianul, avangardistul sau tradiționalistul etc. este mai oportună în anumite poziții/funcții, decât în altele.

Cu totul originală și operațională în același timp, este tipologia propusă de acad. Ștefan Milcu. Sintetizând factorii definitorii ai creativității, Ștefan Milcu identifică 4 tipuri de creatori: eruditul, descoperitorul, constructorul de sistem și organizatorul, ultimul fiind creatorul care lasă în urma lui instituții (Davila, Cantacuzino etc.).

La diferențierea tipologică a creatorilor participă însă numeroși "alți factori". Pentru unii dintre subiecți, mai importanți sunt factorii istorici, pentru alții - talentul și vârsta creatorilor. Factorii de mediu echilibrează, după unele opinii, "configurația genetică a creatorilor".

După opinia subiecților investigați, unele dintre structurile spațiului social se implică mai mult decât altele în susținerea și promovarea creativității. Dimensiunile acestei participări depind, după cum ei însuși subliniază, de valorile dominante în societate, de politica statului în domeniul științei, artei, creativității în general. O contribuție mai semnificativă ar trebui să aibă, însă, mass-media, structurile puterii, consiliile de conducere ale diverselor instituții sociale, asociațiile profesionale și uniunile de creație.

Structurile sociale care ar trebui să susțină și să promoveze creativitatea

Structuri	Mențiuni %
1. Unitățile de învățământ	81,0
2. Structurile puterii	73,6
3. Consiliile de conducere	73,6
4. Asociațiile profesionale	66,3
5. Mass-media	63,1
6. Familia	60,5
7. Uniunile de creație	53,6
8. Sindicatele	37,8
9. Alte structuri	25,2

Subiecții au fost solicitați să-și exprime încrederea în structurile menționate, dispunându-le pe o scală prevăzută cu 9 grade de importanță. În funcție de vârsta pe care o au, diferă și atitudinea lor în această privință.

Cei care au situat pe poziția I:

1. Unitățile de învățământ, sunt în marea lor majoritate de 46 - 55 de ani
2. Structurile puterii, aparțin tuturor grupelor de vârstă
3. Consiliile de conducere, sub 35 de ani - peste 45 de ani - 34

Celelalte structuri nu se situează niciodată pe poziția I iar sindicatele mai ales pe locuim.

Aceste exemple sunt semnificative pentru unele mentalități ale creatorilor. Indiferent de vârsta pe care o au, ei sunt mai încrezători în eficiența unor structuri ale spațiului social, cum sunt de exemplu factorii de putere, decât în asociațiile profesionale și uniunile de creație care le sunt mult mai accesibile. Se perpetuează, după opinia noastră, acele conduite pasive care preferă delegarea răspunderii către autoritatea de la cel mai înalt nivel și complacerea în atitudinea sceptică față de șansele de împlinire socială prin creație.

Și neîncrederea în sindicate ar putea fi interpretată ca un reflex al trecutului nu prea îndepărtat, în care rolul lor în viața socială era formal și simbolic, după cum ar putea fi un reflex al anilor de tranziție, când imaginea sindicatelor în opinia publică s-a deteriorat nu numai datorită lipsei de constructivitate a acțiunilor lor, ci și disfuncțiilor pe care le-au creat periodic la nivelul relațiilor interumane din unitățile economice și sociale. De aceea, la întrebarea despre rolul diverselor structuri sociale în stimularea creativității umane, 62,5% dintre subiecți consemnează despre sindicate: "nu au nici un rol".

Dacă în cazul sindicatelor nu există diferențe notabile între imaginea lor socială și perceperea acțiunii lor efective, în privința celorlalți factori, diferențele sunt indubitabile.

Încrederea acordată unităților de învățământ le situează pe primul loc, atât la nivelul reprezentărilor sociale, cât și în perceperea, de către subiecți, a rolului lor efectiv în stimularea creativității umane.

Mijloacele de comunicație în masă, grupurile de munca și uniunile de creație își asumă responsabilități mai mari în promovarea creativității, în raport cu "așteptările" subiecților, în timp ce, structurile puterii și diversele structuri bancare și productive care polarizau speranțele unui număr însemnat de creatori - 65% și respectiv 57,5% - sunt percepute ca având un rol mult mai diminuat (10%).

Profesia subiecților influențează atât perceperea cât și perspectiva axiologică de raportare la factorii menționați mai sus. De exemplu: uniunile de creație și asociațiile profesionale înregistrează încrederea cea mai mare din parte inginerilor, ziariștilor și cercetătorilor din domeniul economic, adică din partea acelor categorii de profesioniști care, în ultimii ani, s-au reunit în diverse forme asociative cu programe de activitate stimulante, precum AGER, AGIR, ASR, AZR, SZR etc. ca de altfel și alte asociații profesionale de tipul APR, Inventa.

**De la imaginea ideală, la perceperea rolului efectiv al
factorilor creativității
- opinia experților -**

Structuri care ar trebui să susțină mai mult creativitatea	Mențiuni %	Structuri care susțin creativitatea	Mențiuni %
1.Unitățile de învățământ	95,0	1.Unitățile de învățământ	35,0
2.Structurile puterii	65,0	2.Familia	27,5
3.Familia	60,0	3.Mass-media	22,5
4.Structuri bancare și productive privatizate	57,5	4.Grupul de muncă	15,0
5.Mass-media	50,0	5.Uniunile de creație	12,5
6.Grupurile de muncă	47,5	6.Structurile puterii	10,0
7.Uniunile de creație	45,0	7.Structuri bancare și productive privatizate	10,0
8.Asociațiile profesionale	42,5	8.Asociațiile profesionale	7,0
9.Alte structuri	15,2	9.Sindcatele	5,0
10.Sindcatele	7,5	10.Alte structuri	3,0

Structurile bancare și productive private constituie, în reprezentările subiecților, alternative optimiste la neimplicarea și ineficienta altor structuri, polarizând opțiunea unui număr însemnat de experți (57,5%).

Condițiile concrete în care își desfășoară ele activitatea denotă faptul că nici puterea lor economică și nici concepția managerială - în lipsa legislației necesare - nu fac posibilă antrenarea lor în acțiuni sistematice de sponsorizare a inițiativelor creatoare; timidele încercări ale unor cercuri și oameni de afaceri, sunt taxate ca "idealism social". Procentul de 10%, semnificând opțiunile celor care cunosc și apreciază participarea acestor structuri la efortul de promovare a activităților creative, reprezintă în realitate subiecții care, pe lângă rezultate pozitive în domeniul creației au inițiat și unele afaceri demne de considerație

prin conținutul și adresabilitatea lor (informatică, presă, edituri etc.). De aceea, 72,5% dintre experți semnalează că unitățile privatizate nu participă deloc la susținerea creativității, iar 10% - că au o participare minimă.

În concepția personalităților intervievate, aceleași structuri pot acționa ca factori stimulativi atunci când fac posibilă manifestarea capacităților inovative și ca factori inhibitori, atunci când obstrucționează procesul creației. De exemplu, unitățile de învățământ exercită o influență stimulative atunci când promovează învățarea problematizată, când încurajează imaginația creatoare, încrederea tinerilor în forțele proprii, comunicarea, activarea intereselor creative - și devin surse de blocare a creativității, atunci când practică dogmatismul, severitatea exagerată, descurajarea etc.

În general, influențele școlii asupra creativității sunt percepute de subiecți extrem de nuanțat. Orientarea către succes, de exemplu, este benefică în exprimarea creativă a indivizilor. Orientarea exclusivă către succes, însă, are consecințe atât de nefaste, încât un prim eșec poate bloca ireversibil capacitățile creative.

Și rolul familiei este apreciat de subiecți în multitudinea dimensiunilor lui. Practic, în familie se identifică primele semne ale vocației creatoare, aici se prefigurează sentimentul utilității sociale, ca și germenii consacării și ai ratării. Ratarea ține de individ, dar și de factorii contextuali. Multe talente s-au consacrat datorită familiei, după cum, de multe ori, familia a indus acele handicapuri intelectuale și psihice care au determinat ratarea ca ipostază limită a eșecului în creație. Relația dintre creație și familie este biunivocă: pe de o parte, realizările creatoare se datoresc și mediului familial favorizant, pe de alta, apetitul pentru creație se poate manifesta ca un liant între membrii familiei care aparțin mai multor generații.

Pe lângă factorii propuși în chestionar, subiecții s-au referit și alte structuri stimulative pentru creatori. În acest sens, pe lângă unitățile de învățământ, ei au menționat și instituții educative parașcolare care își pot asuma unele responsabilități în acest domeniu, cum sunt: cluburile copiilor, fundațiile pentru tineret, universitățile populare, alte instituții din sistemul educației permanente. Pe de altă parte, educarea creativității este de neconceput fără educație informațională. Unele referințe ale subiecților au avut în vedere, în această privință, instituții cheie din sistemul informațional național, precum: OSIM, INID, sistemele de biblioteci academice, universitare, publice.

Totodată, subiecții au apreciat că atât reprezentanții elitei financiare cât și ceilalți agenți economici interesați acum și în perspectivă de rezultatele creației științifice, tehnice, manageriale, ar trebui să investească în sistemul de învățământ unde se identifică și se stimulează, mai întâi, aptitudinile pentru creație. De asemenea, institute de cercetări, de tipul I.C.C.V., ar putea, după opinia subiecților, să inițieze o participare mai explicită a specialiștilor în clarificări de principiu și în elaborarea strategiei de promovare a creativității la scară socială.

Subiecții și-au manifestat încrederea în acțiunea managerilor - "profesioniști care apreciază profesionalismul" și totodată, "detectori de spirite creative" și au propus ca toate programele de formare și perfecționare în management să cuprindă și tehnici de stimulare a creativității de grup, a creației în general.

Între factorii de putere care ar putea să se implice mai eficient în domeniul creației sociale subiecții au consemnat: Ministerul învățământului și Științei, Ministerul Finanțelor, Parlamentul, Președenția. Aprecierile lor în această privință nu sunt convergente, cei mai mulți dintre ei sunt de acord cu faptul că nici o inițiativă nu are finalitatea dorită în absența legislației care să imprime legalitate și legitimitate demersurilor inițiate. Legislația trebuie să fie stimulativă, coerentă și să vizeze toate domeniile creației, după cum și factorii citați mai sus, "numai în conexiune acționează cu eficiență".

Subiecții au rezervat un spațiu considerabil influențelor pe care le exercită colectivul de muncă asupra creativității profesionale. În număr mare, ei apreciază că prin influențele sale, grupul de muncă potențează capacitățile creative și orientează valoric membrii lui. Numai 12,5% dintre cei investigați nu acceptă această idee. În acest sens, experiențele personale au un rol decisiv. Din perspectiva lor, experții consideră că limitele individuale ale cercetătorilor sunt compensate la nivelul grupurilor profesionale, prin contribuția celorlalți specialiști; 25% dintre subiecți susțin întru totul această opinie, în timp ce 25% o consideră neîntemeiată. La fel de neîntemeiată li se pare și afirmația că în colectivul de muncă se încurajează schimbul de informații utile procesului de creație, deși o majoritate de 67,5% evidențiază cu prioritate această idee.

În general a predominat o atitudine cumpănita în legătură cu rolul stimulator al grupurilor profesionale asupra creativității membrilor lor, cei mai mulți considerând numai "parțial adevărate" aserțiunile de genul: "colectivul de muncă permite abordarea complexă a problemelor" (50%), "are un rol dezinhibant asupra capacităților individuale" (65%), "îi stimulează pe tineri" (47%), "favorizează cea mai bună soluție" (32,5%).

Peste 50% dintre experți apreciază că orientarea axiologică a colectivelor profesionale generează un anumit "climat valoric" cu efecte complexe asupra performanțelor creatoare ale specialiștilor.

Creatorii, la fel ca și ceilalți indivizi, se află sub incidența mai multor sisteme axiologice ale grupurilor de apartenență și de referință - cum sunt, de exemplu, cele asumate la nivelul întregii societăți și care determină ceea ce subiecții au denumit "spiritul timpului", "climatul valoric" ș.a.

Atunci când climatul valoric din societate/de la nivelul colectivelor de muncă este ambiguu, distorsionat și contradictoriu, influențele lui asupra performanțelor creatoare sunt "cel puțin contradictorii, distorsionate, ambigui", după cum aprecia unul dintre experți. Un asemenea climat acționează de cele mai multe ori negativ asupra creatorilor, "descurajându-i", "descumpănindu-i", "demoralizându-i", "inhibându-i", "derutându-i", din care cauză, potențialul lor creativ se diminuează, se distruge. După unele aprecieri climatul valoric con-

tradictoriu acționează complex și diferit de la individ la individ, în sensul că: "îi stimulează pe cei puternici și îi anihilează pe cei fragili". După alte opinii, influențele sunt parțiale, întrucât "creatorul nu este sclavul mediului social", ei este o personalitate echilibrată pentru care "creația însăși poate fi o cale de evadare" de asemenea climat.

Rolul colectivului de muncă în stimularea creativității

Aprecierea afirmațiilor

Tipuri de influență	Adevărate	Parțial adevărate	False
1.Încurajează schimbul de informații	67,5	27,5	5,0
2.Potențiază capacitățile creative	22,5	65,0	12,0
3.Compensează limitele individuale	25,0	50,0	25,0
4.Permite abordarea complexă a problemelor	37,0	50,0	12,5
5.Are un rol dezinhibitor	10,0	65,0	25,0
6.Îi stimulează pe tineri	35,0	47,0	17,0
7.Favorizează cea mai bună	15,0	52,5	32,5
8.Alte influențe	22,0	17,0	10,0

Sintetizând diversele considerații exprimate de subiecți am reconstituit modul în care acționează climatul axiologic dominat de valori negative, asupra creativității umane:

Modul cum acționează	Mențiuni %
1. Nevalorizant	35,0
2. Descurajant, derutant, distorsionant	35,0
3. Inhibitor, anihilant	45,0
4. Ambiguu, contradictoriu	10,0
5. Complex/funcție de personalitatea creatorilor	15,0
6. Alte opinii	12,0

De cele mai multe ori, asemenea influențe nu se pot evita, întrucât, după cum subiecții înșiși menționează, nivelul de creativitate al indivizilor este dependent în mare măsură de climatul valoric din societate și din grupurile de muncă.

7. CREATIVITATE ȘI PROFESIE

Într-un climat de muncă stimulat, indivizii înalt instruiți și interesați să se instruiască continuu, motivați să se implice în proiectele creative ale semenilor și să-și valorizeze propriile aptitudini în diverse proiecte inovative, devin nu numai specialiști remarcabili, ci și creatori în domeniul lor de activitate. Numeroși cercetători își pun întrebarea dacă realizările creatoare într-o profesie se datoresc exclusiv indivizilor înzestrați sau dacă anumite profesii și domenii de activitate solicită cu prioritate soluții originale la problemele cele mai convenționale.

După unii autori, există domenii favorizante stilul lui creator de muncă, sinonime, s-ar putea spune, creativității înseși - știința, arta, literatura etc., după alții, relația creativitate - profesia este biunivocă, în sensul că, atitudinea inovativă mărește eficiența activității, plăcerea creației fiind un puternic mobil al muncii (Ion Moraru), iar munca modelează însușirile și capacitățile indivizilor și se finalizează cu realizări creatoare.

Profesii non-creative și profesii ce presupun creativitate redusă

Profesii	Mențiuni %
1. Profesii care presupun activități preponderent manuale	12,2
2. Cele care presupun activități non-individualizate repetitive, birocrative, rutiniere, standardizate	31,3
3. Profesii din domeniul administrației	24,3
4. Profesii din spațiul serviciilor publice	14,3
5. Alte profesii: "limitate ca problematică", "aplicative", "de execuție", "necalificate", "cele ce presupun ritmuri și trăsături predeterminate" etc.	7,0
6. Nu există asemenea profesii	14,8
7. Nu răspund	19,1

Subiecții au precizat că performanțele creatoare le-au obținut mai ales în cadrul profesiei pe care o practică și că există numeroase profesii și domenii de activitate non-creative sau mai puțin creative. După opinia lor, cu tot impactul progresului tehnologic asupra întregii vieți economico-sociale, în domenii ca: industrie, servicii, administrație se mențin profesii și ocupații ce presupun activități non-creative sau creativitate redusă. Unii dintre subiecți resping ideea existenței unor profesii complet non-creative, menționând că: "teoretic, nu tre-

buie să existe asemenea profesii", "nu există activitate fără o posibilitate de aport creator, ci numai indivizi nestimulați sau dezinteresați de actul **creației**", "**nu cred** că există profesii non-creative" - în timp ce alții, solicitați să denumescă profesii care solicită în mai mare măsură activități creative, au consemnat: "toate profesiile".

Profesii care solicită „în mai mare măsură” activități înalt creative

Profesii	Mențiuni %
1. Profesii care solicită activități complexe (preponderent intelectuale)	18,7
2. Cele care implică talent și aptitudini	8,7
3. Care presupun cultură înaltă și informare continuă	13,5
4. Profesii cu impact social puternic	14,5
5. Profesii de proiectare și cercetare științifică	43,5
6. Profesii din domeniul creației artistice și literare	48,7
7. Profesii supranumite "liberale" (medic, jurist, profesor, inginer, arhitect, om de afaceri etc.)	50,9
8. Profesii din domeniul serviciilor culturale	13,0
9. Profesii din spațiul științelor prospective și al disciplinelor de graniță	6,1
10. Alte opinii: "toate profesiile", "cele practicate cu dăruire" ș.a.	4,0

Reflectând asupra profesiilor înalt creative, subiecții au consemnat acele determinații pe baza cărora se pot identifica cele mai semnificative categorii. Acestor categorii ei le-au asociat și însușirile de: "adaptare continuă", "complexitate", "inovație", "permanență", "modernitate".

Majoritatea subiecților investigați menționează că profesia pentru care s-au pregătit solicită capacități inovative.

Creatorii din învățământ, de exemplu, apreciază că activitatea instructiv-educativă nu este eficientă în absența efortului permanent de creație.

Realitatea social-culturală, ca fundal al relațiilor educative ce se structurează în mediul școlar, prezintă cu fiecare nouă generație de indivizi fenomene complexe, irepetabile iar pentru a le descifra și a le converti în factori activi de influențare educativă, educatorii trebuie să se angajeze cu întreaga lor capacitate inovatoare.

Subiecții au menționat în acest sens tipurile de activități educaționale în care se investește mai multă creativitate: 1. activitatea metodologică în cercurile de specialitate; 2. procesul didactic însuși - prin valorificarea capacității de

comunicare a noilor cunoștințe; 3. activitățile de creație și de cercetare științifică a elevilor; 4. activitățile culturale destinate educației în cadrul programelor de educație permanentă; 5. creațiile educatorilor în diverse domenii ale științei, didacticii, artei, literaturii etc. Cei mai mulți dintre educatorii investigați sunt preocupați să participe la progresul științelor educației.

Unii vor reuși, alții nu. Dar, pentru ceea ce înseamnă mediu educativ aspirația însăși de a conferi, prin creație, un sens vieții, ca și profesiei indivizilor, are un rol stimulator și exemplar.

Într-un mod similar gândesc și creatorii din serviciile culturale. Activitățile ce se desfășoară în muzee și biblioteci, ca să ne referim numai la unele instituții ale sistemului de educație permanentă, presupun inițiative creatoare cel puțin din următoarele rațiuni:

1. Patrimoniul valorilor culturale de care dispun muzeele și bibliotecile din țara noastră, se cere valorificat cu responsabilitate și competență științifică. Un asemenea demers solicită aptitudini ce definesc, de regulă, creativitatea umană. Subiecții au menționat, între realizările lor succesuale, diverse studii și cercetări de evaluare și reevaluare a patrimoniului muzeistic, a colecțiilor de carte rară și de manuscrise, a celorlalte categorii de publicații.

2. A doua rațiune care solicită activități de creație în muzee și biblioteci ține de fenomenul adresabilității. Publicul cititor ca și cel muzeal este eterogen. Așteptările lui în plan informațional și axiologic diferă de la un grup socio-profesional la altul. Efectele demersului educativ depind în mare măsură de receptivitatea publicului destinatar. În acest sens, se impune cunoașterea orizontului de așteptări ale beneficiarilor.

Satisfacerea acestor așteptări presupune, pe de o parte, intuiție și capacitate de a le investiga, iar pe de alta - inventivitatea de a implica beneficiarii interesați într-un dialog valorizant cu operele din patrimoniu, dialog care să le incite atitudinea interpretativă, ca primă expresie a creativității umane.

Din această perspectivă, profesiile de muzeograf, bibliotecar, animator cultural sunt asociate profesiilor cu impactul social cel mai accentuat. Creativitatea se manifestă astfel ca dimensiune a rolului social asumat în spațiul serviciilor culturale. Indivizii non-creativi sunt tot mai rar acceptați și, în mod natural, marginalizați. Șansa de realizare este a celor competitivi.

Indiferent de profesia pe care și-au însușit-o, subiecții apreciază că există ocupații și domenii de activitate care favorizează în mod deosebit creativitatea, care tind să transforme activitățile existente în premise ale creației. Deși unii cercetători consideră că toate activitățile umane glisează între două tipuri de muncă - inovativă și non-creatoare (Damian Teodosiu), sunt unele ocupații care, în concepția subiecților, exclud non-creativitatea (presa, cercetarea științifică etc.)

Creatorii emisiunilor de radio, de exemplu, apreciază că nevoia de creativitate este însăși rațiunea de a fi a domeniului lor de activitate. A concepe și a realiza (coordona) emisiuni de calitate fără investiție de imaginație creatoare,

de originalitate este o imposibilitate (Eliza-Olga Grigorescu). Rutina, plagiatul, repetabilitatea sunt sesizate și sancționate de publicul ascultător - ca și mediocritatea, de altfel. (Eugenia Grosu Popescu), originalitatea, noutatea și obiectivitatea discursului sunt condiții exprese ale succesului (Elena Perdichi), mai ales în domeniul presei unde creativitatea se exprimă mai mult la nivelul limbajului (Ana-Maria Palcu). Fără această dimensiune - inovație continuă - adresabilitatea ca finalitate și criteriu de evaluare a activității redacționale este irealizabilă (Paul Grigoriu). Capacitatea de a interesa și de a emoționa publicul sunt condiții esențiale ale mass-media. În același timp, certitudinea receptării mesajelor comunicate sporesc "suflul creator și apetitul creator al autorilor" (Georgeta Adam). Subiecții investigați menționează că anumite trăsături de personalitate specifice creatorilor din radio sunt în măsură să faciliteze exprimarea creativă, să le potențeze stilul și fantezia, perceperea corectă a oamenilor și a timpului (E. Cenușă) ca și responsabilitatea pentru semnificația culturală a informației vehiculate (Gruia Stoia). Creativitatea "dă culoare personalității umane", de aceea indivizii creatori sunt tonici, neplictisiți și neplictisitori (Dorina Miron) și totodată dispuși să regândească conținutul și condițiile activității. Se solicită, de către subiecți, restructurarea eficientă a compartimentelor instituției ca și o reînnoire continuă a practicilor cotidiene, condiții mai bune de studiu și de gândire (s.n.), pentru a se evita risipa de energie.

Se cere conducerii mai multă creativitate managerială, dar și mai multă prietenie (s.n.) mai multă autonomie pentru redactorii de emisiuni, care, dacă vor "pune oamenii pe primul plan" (Mircea Munteanu) vor avea și satisfacție răvnite.

Dezideratul esențial în privința cercetării științifice este creșterea ponderii creației originale a cercetătorilor. În practică, se manifestă tendința de a include între "produsele cercetătorilor și unele activități subsidiare (sinteze, documentare).

În esență, rolul cercetării științifice este de a crea teorii clare de interpretare a lumii, structuri de muncă intelectuală ce devin ulterior parte a echipamentului intelectual de uz general și după cum relevă Wladyslaw M. Turski¹, un potențial uman creativ la nivelul standardelor celor mai exigente de calitate și onestitate intelectuală.

În acest sens, evaluarea rezultatelor cercetării științifice presupune evaluarea calității lucrărilor în perspectiva unor criterii care nu se reduc la importanța sau la semnificația temelor abordate, ci se raportează la un complex de exigențe, între care și identificarea soluțiilor la probleme economice și sociale fundamentale.

Asemenea criterii utilizează și cercetătorii pe care i-am investigat, atunci când evaluează contribuția științifică a specialiștilor din domeniul lor de activita-

¹ Wladyslaw M. Turski, *Note asupra cercetării fundamentale*, în *Revista Academică*, martie, 1993, p. 24.

te, punând însă pe primul plan originalitatea/noutatea cercetărilor întreprinse, ca primă și fundamentală dimensiune a creativității umane. Unii se referă în mod explicit la crearea de teorii explicative solide, care să aibă un impact considerabil asupra creativității științifice globale (H. Tănăsescu), în timp ce alții accentuează utilitatea, finalitățile practice ale creației, gradul înalt de elaborare a studiilor, moralitatea și probitatea științifică a cercetătorilor (Fl. Constantiniu).

Există la cercetătorii investigați credința că "Un popor se impune în primul rând prin creația originală" (A.L. Marinescu) că "Trebuie urmărită permanent sporirea creativității prin programe de formare și educare ad-hoc" (Emil M. Dobrescu) și că "în afara creației științifice nu exista criterii de apreciere" (N. Saramandu). Se propune chiar "promovarea unei noi științe - ingineria performanței" (Vitalie Belous).

Nu putem vorbi de performanțele cercetătorilor români, dacă ele nu sunt recunoscute pe plan internațional și nu sunt susținute cum se cuvine pe plan intern. În acest sens, subiecții așteaptă mult de la structurile Puterii, care "ar trebui să susțină pe toate căile "creativitatea autohtonă" (Em. Vasiliu), de la legislația oportună, la "stimularea materială și morală a cercetătorilor" (N. Saramandu), de la "identificarea celor mai buni" (Fl. Munteanu) la "solicitarea lor pentru programele de redresare economică a țării" (M. Cobianu) de la asigurarea transparenței și libertății depline, la "deblocarea factorilor inhibitori", la "eliminarea lor fără ezitare" (Gh. Neacșu).

Se apreciază, de exemplu, că "potențialul creativ feminin a fost pe nedrept marginalizat" după decembrie 1989, ceea ce impune, renunțarea la orice fel de prejudecăți și mentalități birocratice și crearea climatului favorabil pentru manifestarea deplină a tuturor indivizilor creatori.

Puterea trebuie, de aceea, "să acorde cât mai multă autonomie" unităților de cercetare (Mircea Ciumara) "să investească mai mult în informație (A. Novak) să "accepte ideea că "nimic nu este prea costisitor pentru știința adevărată" (Lucian Gavrilă) și că ei trebuie să protejeze "anul cenușiu al țării mai mult decât orice avuție" (Al. Tacu). Creația este cea mai prețioasă resursă. Rolul ei în secolul 21 va fi identic cu cel al energiei și al materiilor prime din secolul 20, aprecia Dan Farcaș. Ideea este împărtășită de mulți oameni de știință, Wladyslaw M. Turski scria în acest sens: "Pentru industria contemporană, rezultatele cercetării sunt o resursă la fel de valoroasă ca și materiile prime și energia, poate chiar mai mult¹.

În țara noastră, mai ales această cercetare pentru dezvoltare trebuie să sprijine obiectivele re tehnologizării (Minai Ștefan), a procesului de redresare economică în ansamblul lui. Aceasta cu atât mai mult, cu cât potențialul uman inovativ există și a existat chiar în condiții de criză acută, când prin solidarizarea tacită a specialiștilor de elită s-a putut evita "paralizarea creativității româ-

¹ Turski M. Wladyslaw, *op. Cit.*, p. 24.

nești - fenomen apreciat în mod eronat de autorii "schiței de reformă din mai, 1990".

Dimpotrivă noi apreciem, că țara noastră, ca și alte țări ale Europei Centrale și de Est, dispunea în decembrie 1989 de un sistem educațional și de o comunitate de cercetare valoroase, că sistemele totalitare n-au putut pulveriza asemenea potențial.

Deși oamenii de știință "nu sunt supraoameni", deși cedează și ei tentațiilor și presiunilor, sunt însă "destul de inteligenți pentru ca sub constrângeri să găsească acel teren și teme la care să poată lucra..." (W.M. Turski).

Aceste idei au fost confirmate cu prilejul investigării inventatorilor și inovatorilor din țara noastră.

O primă dimensiune a mentalității lor creative se referă la realismul evaluării priorităților în inovația tehnică, priorități definite de ei în termenii calității, fiabilității, modernizării, competitivității, eficienței. Performanțele lor creative, de dinainte sau de după 1989, se definesc la rândul lor prin aceleași finalități.

Ele au fost mereu potențate de ansamblul factorilor motivaționali. Elementele motivației lor creatoare glisează între zona strict subiectivă și aceea a intereselor colectivității, de la tendințele de autodepășire și nevoia de realizare și recunoaștere socială, la perfecționarea domeniului de activitate, la progresul științific și tehnic, la absorbția realizărilor creative ca elemente ale civilizației umane.

Aceeași luciditate a mentalităților am constatat-o și în legătură cu disponibilitățile creative ale tinerilor. Cei mai mulți dintre inovatori le consideră: bune, foarte bune, considerabile, nelimitate, excelente.

Din experiența proprie de colaborarea directă cu tinerii, unii dintre subiecți apreciază că "tinerii sunt mai creatori decât adulții", "sunt un izvor nescecat de inventivitate", "sunt promotorii noului", că "reprezintă un potențial de creație considerabil".

Anumite experiențe individuale au generat însă neîncrederea unora dintre subiecți, ei constată că tinerii "au carențe serioase în pregătirea teoretică și practică", "sunt superficiali", "sunt indiferenți", "sunt lipsiți de informații și abilități pentru creație".

După alte concepții, "capacitățile tinerilor sunt latente", "ele trebuie stimulate și amplificate, prin documentare temeinică", "prin implicarea lor directă în cerințele practice ale colectivității".

Pentru a înlesni formarea și manifestarea creativă a tinerilor este nevoie, după opinia subiecților, de un cadru stimulat pentru motivația muncii creatoare, ceea ce presupune schimbarea mentalităților, descurajarea concepțiilor egalitariste, revoluția managerială, aplicarea soluțiilor originale - cu achitarea contravalorii lor economice, încrederea morală și sponsorizare sistematică.

În acest sens, atât agenții economici cât și statul, prin structurile lui legitime, trebuie să se implice pentru a nu se irosi potențialul de creativitate de care dispunem, pentru a investi rațional, știut fiind că beneficiile cheltuielilor fi-

nanciare sunt enorme și de lungă durată. În concepția oamenilor de artă tipologia creatorilor este complexă - "nuanțele care determină diferențierea tipologiei sunt fără de sfârșit", aprecia Măria Constantin.

Aptitudinile sunt principalele elemente care condiționează nivelul și genul activităților creative. Ele dau nota de originalitate, ca primă dimensiune a exprimării inovative, ele sunt și factorii cei mai credibili în prefigurarea destinului creator (Paul Everac).

Este adevărat că și pentru domeniul artistic hazardul are un mare rol în afirmarea capacităților creative, că notorietatea ca și ratarea sunt uneori alternativele unor momente biografice tipice (Ileana Vulpescu). Totodată, există la creatorii de artă concepții identice despre criteriile de evaluare a creativității artistice, sintetizate în ceea ce Ștefan Augustin Doinaș numea: "valoarea intrinsecă a operei", cu referire prioritară la: plasticitatea imaginii, autenticitatea construcției, temeinicia înfăptuirii artistice, moralitate, capacitatea de comunicare a mesajului creator. De altfel, profesiile artistice, au fost menționate de subiecți ca fiind înalt creative. Deficitul de creativitate profesională datorat domeniului de activitate al indivizilor, poate fi compensat fie prin demersuri ale managerilor și grupurilor de muncă (I), fie prin efortul și decizia personalităților creative (II).

Sistematizarea opiniilor consemnate de subiecți a evidențiat modalitățile din tabelul de la sfârșitul capitolului. În privința modalităților redată în tabel, opiniile experților și ale creatorilor coincid. Sunt de reținut sugestiile de evadare din spațiul nes-timuiativ al unui anume domeniu de activitate, fie prin hobby-uri, fie prin valorificarea extraprofesională a potențialului creator, după cum este de reținut propunerea de a se compensa non-creativitatea unui anume loc de muncă, prin apel la valorile artei, la cultura umanistică.

În legătură cu această problemă, Solomon Marcus scria că arta nu este numai o alternativă la perspectiva științei, ci și o componentă a actului de creație științifică: "știința își deplasează tot mai mult atenția spre probleme de mare complexitate, în care viziunea culturală, de exemplu, este esențială¹. În acest sens, el menționa numeroase exemple de savanți remarcabili care s-au referit la influența artei asupra creației lor științifice - H. Poincare, A. Einstein, J. Hadamard ș.a. În același context, autorul a evocat experiența lui Miron Nicolescu pe care arta și literatura i-au ajutat în activitatea sa de cercetare - așa încât, considerentele de simetrie și armonie, de organicitate și coerență receptate prin artă, l-au ghidat în elaborarea teoriei analicității în raport cu un operator diferențial unitar.

¹ Solomon Marcus, *op. Cit.*, p. 68.

Modalități de compensare a deficitului de creativitate	Mențiuni %
I. 1. Prin re proiectarea conținutului activității și restructurarea relațiilor de muncă	13,0
2. Prin stimularea emulației colective și promovarea ideilor lor	20,4
3. Prin programe complexe de perfecționare	11,7
II.4. Prin efort personal de studiu și informare	32,2
5. Prin pregătirea pluridisciplinară și deschiderile către domenii conexe	18,2
6. Prin valorificarea creativității profesionale în afara locului de muncă	15,7
7. Prin colaborarea sistematică cu alți specialiști în cadrul asociațiilor profesionale și uniunile de creație	7,6
8. Prin creații extraprofesionale (hobby-uri)	25,2
9. Prin apel la valorile artei, ale culturii de tip umanist	7,4
10. Prin schimbarea locului de muncă	6,5
11. Prin alte modalități	8,3
12. Supraviețuind, prin renunțare și complacere în rutină	3,0
13. Nu știe/nu se pronunță	

8. IMPLICAȚIILE SPECIALIZĂRII PROFESIONALE

Întrucât creativitatea se manifesta cu prioritate în cadrul profesiei pe care indivizii și-au însușit-o, performanțele creative sunt dependente și de gradul lor de profesionalitate. Profesionalismul presupune specializare înalta și, totodată, un nivel ridicat de cultură generală. Specialiștii atrag atenția asupra faptului că "O dispersare prea mare în cultura generală, în lipsa unei specializări profunde, riguroase, poate să devină sterilă sub raportul creativității, după cum o specializare prea îngustă, fără deschidere la cultura generală, la domeniile adiacente, care facilitează analogiile, asociațiile, combinațiile, transferul poate să dovedească ineficienta..."¹

Subiecții s-au referit și ei la orizontul de cultură generală al creatorilor, la deschiderea spre alte domenii ale cunoașterii umane, mai mult sau mai puțin înrudite cu domeniul profesiei lor. Ei au consemnat numeroase opinii cu privire la implicațiile specializării în planul exprimării creatoare.

La nivelul întregului grup investigat, 45,2% apreciază că specializarea riguroasă este favorabilă creativității 49,6% optează pentru răspunsul "uneori da, alteori nu", și numai 4,8% consideră că specializarea îngustă este nefavorabilă procesului de creație, în timp ce 0,4% nu emit nici o apreciere.

Experții sunt mai circumspecți în apreciere, numai 22,5% recunosc rolul pozitiv al specializării accentuate, majoritatea (70%) însă înclină spre varianta "uneori da, alteori nu" în funcție de domeniul de activitate al creatorilor.

Comentând pe marginea hiperspecializării, subiecții expun o cauzistică bogată și, totodată, nuanțări ale opțiunilor exprimate.

Sunt creatori care concep specializarea accentuată ca "antidot al enciclopedismului depășit și al superficialității". După ei, specializarea este esențială pentru creativitate și este "de preferat diletantismului". Se apreciază că "pe terenul specializării se află terenul fertil al creativității". Specializarea asigură profunzime și temeinicie inspirației creatoare, fără ea "creativitatea nu *ut* valorifică".

Creativitatea începe, după opinia lor, dincolo de ceea ce au făcut alții și, de aceea, numai specializarea riguroasă permite cunoașterea nivelului atins de precursori. "Numai forând în adâncime - nota unul dintre subiecți - ajungi la esență și la întâlnirea cu ceilalți", de aceea, specializarea profundă este "singura șansă de manifestare a potențialului creativ", este "condiția *sine qua non* a creativității".

Un creator autentic adâncește specializarea până la nivelul de rafinare a procesului de creație, dobândind pasiunea de a descoperi și "de a dori să descopere răspunsuri la problemele care apar", mai ales că "atât în infinitul mie, ca

¹ Moraru Ion, *Creativitatea socială*, p. 47.

și infinitul mare - nota metaforic unui dintre experți - sunt șanse de a dezvălui elemente noi, relații noi".

Se consideră că pe fondul unei pregătiri generale consistente, specializarea și creativitatea se potențează una pe alta.

Dificultatea opțiunii tranșante în această privință transpare din însăși construcția argumentelor în favoarea specializării, unde întâlnim sistematic cuvinte ca: "dacă", "numai dacă", "dar", "cu condiția să" etc.

În acest sens, subiecții apreciază că specializarea riguroasă este favorabilă procesului de creație, "dar creatorul trebuie să aibă un larg orizont cultural", "specializarea este necesară, dar nu trebuie să fie excesiv de limitată", dimpotrivă, orice activitate trebuie abordată din perspectiva domeniilor conexe".

Accentuarea specializării are un rol pozitiv. Maca nu se exagerează în această direcție, "dacă specialiștii sunt pasionați de profesia lor", "numai dacă nu monopolizează energiile, interesele și timpul creatorilor" și "numai după însușirea unui înalt nivel de cultură generală" creativitatea fiind în primul rând "apanajul spiritelor instruite".

Hiperspecializarea trebuie încurajată "ca condiția să lase loc și altor preocupări de tip creativ" și "cu condiția însușirii cunoștințelor fundamentale din alte domenii ale științei, artei etc."

După alte opinii, "specializarea accentuată" este sinonimă "specializării înguste", aceea care "îl schilodește pe om" și îi limitează orizontul cunoașterii. Ideile noi apar la interferența a două sau mai multe idei din domenii mai mult sau mai puțin înrudite, de aceea, ele nu sunt favorizate de specializarea riguroasă.

Hiperspecializarea este dușmanul imaginației, ea îngustează orizontul cunoașterii și generează rutină. Numai abordarea complexă multă - și pluridisciplinară educă flexibilitatea gândirii și capacitatea de orientare operativă în noile situații care apar pe parcursul unei activități. Se opinează, în acest sens, că în mileniul al treilea vor fi "la mare preț" reprezentanții interdisciplinarității și transdisciplinarității.

Cu toate argumentele pro și contra specializării accentuate, unii dintre subiecți au ținut să evidențieze necesitatea de a interpreta acest raport specializare - creativitate, în funcție de mai mulți factori: 1) individualitatea creatorilor, 2) ocupația lor, 3) domeniul în care creează, 4) complexitatea problemelor ce se cer rezolvate prin creație, 5) atitudinea critică sau dogmatică față de paradigmele profesiei, 6) capacitatea de discernământ a creatorilor, ca și obiectivitatea criteriilor de evaluare a profesionalismului și a realizărilor creatoare. Numai abordarea complexă și nuanțată a influențelor pe care le are specializarea profesională asupra creativității umane conduce la o strategie educațională eficientă atât în privința profesionalizării, cât și a modelării capacităților creative.

9. EVALUAREA CREATIVITĂȚII

Dacă profesionalismul presupune, pe lângă specializare accentuată și cultură înaltă, atitudine novatoare față de muncă și implicare în acțiuni care duc la înnoirea continuă a diverselor domenii de activitate, ne-a interesat în ce măsură, la evaluarea activității profesionale se ține seama, de regulă, de performanțele creatoare ale specialiștilor. Circa o treime din subiecți apreciază că în domeniul în care lucrează, creativitatea este un indicator important al profesionalismului, 19% dintre ei au constatat că atât managerii, cât și ceilalți evaluatori nu țin seama de contribuția inovativă a indivizilor, iar 50,5% opinează că uneori se ține, alteori nu, seama de realizările lor în domeniul creației. În funcție de profesia pe care o practică și de experiența lor socială, subiecții percep în mod diferit perspectiva din care este evaluată activitatea lor.

Evaluarea activității profesionale din perspectiva performanțelor creatoare (%)

Nr. crt.	Profesia subiecților	Total	La evaluarea activității se ține seama de creativitatea indivizilor		
			DA	NU	Uneori da, alteori nu
1.	Inginer	27,4	31,7	28,6	39,7
2.	Profesor univ.	7,0	43,8	25,0	31,5
3.	Profesor preuniv.	18,3	38,1	11,9	50,0
4.	Economist	7,8	44,4	5,6	50,0
5.	Sociolog/psih.	6,1	-	28,6	71,4
6.	Cercet.șt.	1,7	50,0	0,0	50,0
7.	Ziarist	8,3	26,3	21,1	52,6
8.	Bibliolog	5,2	16,7	8,3	75,0
9.	Muzeograf	4,3	20,0	10,0	70,0
10.	Alte profesii	13,9	25,0	18,8	56,3
11.	Total	100,0	30,4	19,1	50,4

Unii dintre creatori consideră că nu există criterii riguroase în evaluarea profesionalismului și a rezultatelor muncii, că, în general, se apreciază mai mult conformitatea decât inventivitatea indivizilor, că reperele sunt subiective și prea flexibile.

Un rol important revine însă managerilor, care, pentru a fi în măsură să evalueze realizările creative ale angajaților, trebuie să fie ei înșiși creativi.

Aprecierea obiectivă a activității profesionale și implicit a creativității umane influențează profund motivația muncii și motivația pentru creație.

Subiecții s-au referit pe larg la acest aspect

După unii, influențele sunt "imense", "hotărâtoare", "extraordinare", deoarece cultivă încrederea indivizilor în capacitățile proprii, le întreține sentimentul utilității, le motivează participarea la creație și, mai ales, îi incită sistematic să se implice în noi proiecte creatoare. Evaluarea obiectivă le influențează, după cum ei înșiși au consemnat, atitudinea față de muncă, în sensul opțiunii între atitudinea novatoare și conformism și, totodată, le rezolvă spiritul de colaborare în grup, ca și capacitatea de a comunica eficient.

Numai un număr redus de subiecți apreciază că asemenea influențe sunt neînsemnate sau relative, în sensul că depind, între altele, de individualitatea creatorilor și de experiența axiologică a evaluatorilor.

În opinia unora dintre cei investigați, creatorii autentici rămân indiferenți la aprecierile celor din jur, chiar dacă aceste aprecieri sunt pozitive.

Atunci când criteriul creativității este eludat cu bună știință, evaluarea activității are efecte nefavorabil asupra motivației muncii și a comportamentului creator.

Subiecții apreciază că aceste consecințe sunt nesemnificative numai asupra indivizilor "care știu ce vor", care au caractere puternice" care au un ideal de viață și un ideal de creație cărora le subordonează întreaga lor existență. Totodată, consecințele pot fi relative, în sensul că pe unii îi ambiționează iar pe alții îi ratează iremediabil

Dacă în practica de zi cu zi, atunci când se evaluează activitatea profesională, se ține seama, mai mult sau mai puțin, de creativitatea indivizilor, în schimb marea majoritate a experților investigați (85%) consideră că acest criteriu trebuie să fie întotdeauna funcțional și numai 15% menționează că utilizarea lui poate fi arbitrară.

Aceasta, deoarece nu toți oamenii sunt creatori mulți dintre ei au alte calități profesionale în funcție de care pot fi evaluate.

Deși a existat un consens asupra ideii că "nu există activitate fără o posibilitate de aport creator", că orice activitate umană "conține un grăunte de creativitate", totuși s-a precizat și faptul că profesionalismul și creativitatea în muncă nu pot fi identificate, pentru că, după unele opinii, profesionalismul poate fi legitimat și numai prin calități ca: pregătire teoretică, hărnicie, disciplină, dexteritate, spirit organizatoric, devotament față de locul de muncă.

După alte opinii, "la acest final de mileniu, atât munca harnică, dar și inteligența umană vor putea fi automatizate, încât creativitatea va dobândi valoare absolută". Circa 80% dintre cei investigați cred că eficiența economică datorată creației este cu mult mai mare decât cea rezultată din munca "bine făcută" că progresul, în orice domeniu, se datorează oricând și oriunde personalităților creative.

După ei, practica de a evalua profesionalismul în afara performanțelor inovative se explică prin mentalități depășite, unilaterale, datorate unor clișee culturale ale grupurilor de muncă și ale managerilor. După asemenea mentalități, se apreciază mai mult eforturile, decât rezultatele muncii, mai mult corecti-

tudinea, decât inițiativele inovative, mai mult supușenia indivizilor, decât curajul de a propune soluții originale și chiar de a-și asuma unele riscuri inerente schimbării.

**Consecințe ale evaluării rigide, subiective a
profesionalismului
- opinii exprimate -**

Consecințe	Mențiuni %
1. Disfuncționale (pentru domeniul de activitate și pentru creatori) determină rutină, blocaj, inerție	25,0
2. Nefaste (grave, dezastruoase, periculoase ș.a.)	35,0
3. Inhibitive în planul motivației pentru creație	25,0
4. Diminuante pentru energia creatoare - prin descurajare și inducerea neîncrederii în sine	22,5
5. Negative , în privința atitudinii față, de muncă	12,5
6. Dezechilibrante - încurajează mediocritatea și non-valorile	7,5
7. Complexe și contradictorii , în funcție de personalitatea indivizilor și de opțiunile, valorile din societate	4,0
8. Generatoare de tensiuni la nivelul grupurilor de muncă	2,5
9. Nesemnificative	2,5
10. Alte consecințe	2,5
11. Nu se pronunță	5,0

După opinia subiecților, cu asemenea mentalități "vom progresa foarte lent sau au vom progresa deloc".

Șansa schimbării vine însă de la acei manageri și de la acei specialiști capabili să proiecteze activități profesionale în perspectiva exigențelor de "inovare continuă", "complexitate stimulativă", "adaptare" - exigențe asociate de ei profesiilor care solicită în mare măsură activități creative.

Subiecții sunt conștienți de faptul că a-ți însuși una din aceste profesii, înseamnă a dispune numai de premisa exprimării creative, că, uneori, la nivelul aceleiași profesii, posibilitățile de manifestare a capacităților creatoare diferă în funcție de mai mulți factori, de aceea există "oameni de mare succes și indivizi predestinați eșecului și marginalizării".

Criterii rigide și subiective predomină și la promovarea în muncă a indivizilor; 21% dintre subiecți au constatat din proprie experiență că, de regulă, la

promovare sunt luate în considerație aptitudinile și realizările creatoare, 24,7% sunt siguri că nimeni nu ține seama de ele, dar cei mai mulți 53,6% apreciază că rareori contează aportul creator al celor care sunt promovați pe linie profesională. Și în această privință opiniile experților diferă de ale celorlalți creatori.

Promovarea profesională în funcție de creativitatea

Subiecți	indivizilor - opinii - %				
	La promovare se ține seama de creativitate				
	DA	NU	Uneori da	Nu știu	Total
Experți	7,5	77,5	—	15,0	100,0
Creatori	21,5	24,9	53,6	—	100,0

Frecventarea unor criterii simpliste care ignoră creativitatea umană, se resimte negativ atât la nivelul grupurilor de muncă, cât și al societății în general. În sensul că:

	%
1. Reduce performanțele creatoare	40,0
2. Îi demotivează pe creatori	35,0
3. Favorizează pseudovalorile	15,0
4. Determină mediocrizarea societății	15,0
5. Generează sentimente de frustrare și blazare	12,5
6. Produce dificultăți de adaptare și integrare	12,5
7. Întreține tensiuni și conflicte sociale	10,0
8. Are efecte inhibitive asupra spiritelor creative	10,0
9. Alte efecte: conduce la emigrație, marginalizare, pesimism ireversibil	12,0

La asemenea „alte efecte” s-au referit mai ales profesorii și inginerii care lucrează în cercetare și proiectare.

Uneori efectele sunt mult mai dramatice, subiectivismul managerilor a făcut posibilă trecerea în șomaj a unor specialiști cu realizări notabile și în domeniul creației.

Cauzele care au dus la asemenea „accidente” sunt mai adânci și mai numeroase, însă, decât incompetența managerilor. Ele sunt de natură socială sau țin de individualitatea creatorilor.

În acest sens, la întrebarea „Ce anume credeți că a condus la trimiterea în șomaj a unor specialiști cu realizări notabile în planul creației?”, subiecții au menționat:

- inadaptabilitatea la schimbare (a unei părți importante a societății)
- incompetența managerilor (incapacitatea lor de a evalua obiectiv)
- dificultățile economice al tranziției
- perpetuarea unor mentalități depășite
- factori individuali de personalitate - nonconformism, personalitate accentuată etc.

Experții care nu au întâlnit până acum șomeri cu antecedente semnificative în domeniul creației, apreciază că posibilitatea de a-i întâlni în viitor este:

- mică și foarte mică	17,5%
- mare și foarte mare	17,5%
- dificil de anticipat	7,5%
- de presupus, într-o societate dominată de legea cererii și a ofertei de piața muncii	2,5%
- nulă	2,5%
- nu știu să evalueze această probabilitate	15,0%
- nu răspund	37,5%

Dacă ar fi solicitați ei înșiși să evalueze contribuția creatoare a unor specialiști în domeniul în care lucrează, subiecții menționează că ar ține seama de criteriile arătate mai jos.

Cu excepția faptului că pentru experți, "impactul social al creației" este la fel de important ca și valoarea ei intrinsecă, toate celelalte criterii au fost menționate în proporții aproximativ egale atât de către experți, cât și de ceilalți creatori investigați.

Se pune însă problema, în ce măsură aceste criterii funcționează atunci când subiecții procedează la autoevaluarea creației? De aceea i-am solicitat să consemneze unele realizări profesionale proprii care au presupus investiție de creativitate.

Răspunsurile înregistrate sunt extrem de detaliate, ele conțin:

1. Referințe cu caracter general
2. Referințe cu un anumit grad de generalitate, dar și cu menționarea domeniilor/subdomeniilor de manifestare a creativității
3. Referințe care conțin detalii asupra creației
 - 3.1. Detalii care privesc opera
 - 3.2. Detalii care privesc structuri și activități
4. Referințe care denumesc creații semnificative ale subiecților

Criterii de evaluare a creativității	Mențiuni*, %
1. Originalitatea - noutatea ideilor și a stilului de exprimare, inclusiv a comportamentului profesional	46,1
2. Valoarea intrinsecă a creației: complexitatea nivelul științific sau artistic, deschiderea spre alte domenii, acuratețea discursului, prezența idealului	45,2
3. Utilitatea (eficiența practică și contribuția la progresul domeniului)	44,8
4. Impactul social al creației (succesul la public, adresabilitatea, raportarea la viitor ș.a.)	35,2
5. Întreaga activitate a creatorilor (calitatea și volumul creației, participarea la viața comunității profesionale/asociații, uniuni de creație, societăți, etc.)	33,9
6. Aptitudinile și atitudinile indivizilor creatori relevate de operă; moralitatea ca valoare și atitudine	33,5
7. Recunoașterea publică a contribuției creatorilor valoarea competitivă a performanțelor dobândite	9,1
8. Alte considerații: "nu există estimator apriori", "marile creații nu se supun judecății contemporanilor" etc.	3,9
9. Nu știu ce criterii ar folosi	0,4
10. Nu răspund	3,0

*Fiecare persoană a menționat mai multe criterii.

Fiecare dintre personalitățile investigate au menționat cel puțin un titlu (denumire) de invenție, inovație, carte, studiu, operă muzicală, emisiune radio, rubrică jurnalistică ș.a., pe care a considerat-o reprezentativă pentru întreaga sa creație și/sau pentru progresul unui domeniu sau altul al științei, tehnicii, literaturii, muzeisticii, culturii mass-media, sistemului de instituții etc.

10. SUCCES ȘI EȘEC ÎN CREAȚIE

Menționând lucrări care au presupus investiție de creativitate, subiecții s-au referit la succesele lor în domeniul creației - succesele fiind definite ca demersuri finalizate cu reușite incontestabile, peste nivelul comun atins de ceilalți indivizi.

Succesele în creație au influențe considerabile asupra creatorilor înșiși. Aceste influențe se înregistrează la nivelul atitudinii față de muncă și de creație, în sensul că succesele "îi mobilizează pe indivizi", "îi impulsionează", le susțin dorința de a crea, "de a continua preocupările inovative", ș.a.

De asemenea, ele se resimt la nivelul personalității creatoare, căreia "îi asigură echilibrul", îi dau "încredere în forțele proprii", "îi aduc mari satisfacții". Uneori, succesele influențează însuși destinul creatorilor, oferindu-le "șansa ieșirii din anonim", "afirmării în societate", "promovării", "împlinirii vocației creatoare".

Fenomenul succesului presupune însă nu numai un creator și un produs al creației sale, ci și un public succesual, implicit evaluator, și o recompensă succesuală, constând înainte de toate în atitudinea față de operă fie invenție, studiu, carte, acțiune umană etc. De aceea, momentul receptării/evaluării creației este la fel de important ca și celelalte etape ale procesului inovator.

Ca și succesele, eșecurile influențează fiecare etapă a creației și fiecare moment al devenirii indivizilor creatori. De exemplu, teama de a avea eșecuri, de "a nu fi la înălțimea așteptărilor" - inoculată tinerilor printr-o educație greșită, le poate bloca ireversibil capacitățile creative.

Subiecții au consemnat numeroase reflecții cu privire la rezonanța eșecurilor la nivelul creativității umane. În acest sens, 25% dintre creatori consideră că eșecurile le influențează puternic destinul, 5% neagă orice fel de influență, dar majoritatea apreciază că sensul și intensitatea influențelor depind de o multitudine de factori, precum: individualitatea creatorilor (aptitudinii, atitudini caracter), formația și mentalitățile lor, educația și experiența lor socială, natura eșecurilor și, nu în ultimul rând, condițiile de mediu, calitatea evaluatorilor - "influența eșecurilor, menționa unul dintre subiecți, depinde în mare măsura de ceilalți".

Atitudinea față de eșecuri este, în opinia lor, piatra de încercare a rezistenței, a hotărârii și perseverenței creatorilor. Cei puternici și rezistenți au un apetit accentuat pentru dificultăți și o reacție pozitivă de eliminare a cauzelor care duela eșecuri; ei "se mobilizează să continue lupta", "să o ia de la capăt", "să înfrunte contestarea și marginalizarea". "Nu poți aspira la consacrare, opina unul dintre cei intervievați, fără a admite riscurile și eșecurile".

Creatorii puternici sunt stimulați de eșecuri. Ei nu pot fi opriți. Eșecul li se pare o regulă a creației, nu o excepție. Ca și eroarea, de altfel. Numai că, în

timp ce eroarea are un rol metodologic stimulatîv pentru creație, eșecul îl poate lua prin surprindere pe creatori.

Cei slabi sunt descurajați, le este teamă să-și mai asume riscurile inerente creației, intensitatea trăirii îi dezechilibrează emoțional, starea de neliniște și de insecuritate psihică este improprie actului creator. O treime dintre creatorii investigați apreciază că influența eșecurilor este preponderent negativă: "reduc elanul", "îi demotivează" pe indivizi și "conduce la pasivitate și plafonare".

Nu toate eșecurile au, însă, aceeași-capacitate de influențare. Cele datorate unor soluții inițiale neinspirate sunt un prilej de aprofundare a problematicei cercetate, îi stimulează pe creatori, le cultivă tenacitate, hotărârea de a continua, în timp ce eșecurile determinate de factori contextuali de mediu, cum sunt "birocrăția", "reaua credință", "intriga" ș.a., le diminuează capacitatea de concentrare asupra soluțiilor celor mai inspirate ca și optimismul ineluctabil creației.

Lipsa de coeziune la nivelul grupurilor de muncă, având drept consecințe comunicarea interumană deficitară, orientări valorice contradictorii, neasumarea deciziilor preconizate, amplifică proporțiile eșecurilor și îi determina pe unii dintre membri lor să abandoneze preocupările în planul creației

Subiecții, au expus punctele lor de vedere despre cauzele subiective și obiective care conduc la abandonarea activității de creație, de către persoane cu aptitudini și cu rezultate în acest sens:

1. Dintre cauzele subiective, unele țin de personalitatea creatoare însăși - de însușiri cum sunt: lipsa voinței, teama de necunoscut, incapacitatea de confruntare, dar și de previziune, conformismul ș.a. - altele depind de experiența și antecedentele nonstimulative de genul: lipsei de satisfacții, neînțelegerii priorităților, autoevaluării greșite, decepțiilor acumulate în timp, "problemelor familiale și existențiale" care le-au indus unele stări de incertitudine.

2. Cauzele obiective sunt de natură contextuală - calitatea deciziei și a relațiilor interumane, neconcordanța obiectivelor la nivelul grupurilor de muncă și alte asemenea cauze desemnate de subiecți prin sintagme ca: "lipsa de interes a celor din jur", "lipsa de colegialitate", "subestimarea meritelor", "incompetența managerilor", "conservatorismul mentalităților" etc., sau de ordin mai general și constau în: precaritatea bazei materiale a creației din toate domeniile, predominarea birocrăției, starea deficitară a sistemului național de informare - documentare, insuficiența stimulentele morale.

În prezența unor condiții subiective (însușiri de personalitate) și sub acțiunea unor factori de natură extraindividuală, indivizii trăiesc una din experiențele cele mai nedorite, ratarea.

Ratarea, ca ipostază a eșecului în creație, este un fenomen multifuncțional, care depinde atât de individualitatea creatorilor cât și de factori contextuali, de microgrup. Uneori se prefigurează de timpuriu, mai exact, de timpuriu se pot identifica acele condiții favorizante ratării - altele creatorii se pierd în timp pe

măsură ce se acumulează unele handicapuri intelectuale induse de mediu și care le diminuează capacitățile creatoare»

Analizând acest fenomen, unii dintre subiecți s-au referit la destin arătând că, deși hazardul are un rol important, "învingătorul, învățat să învingă, va depăși toate vicisitudinile", că "Dacă există toate notele, de la 1 la 10 și fiecare individ este egal cu el însuși, atunci va crea fiecare de nota lui" (Mircea Rusu), chiar dacă mai poticnit și mai târziu, după ce a cunoscut, poate, prețul eșecului.

Dincolo de o anumită atitudine fatalistă, subiecții și-au exprimat credința că mulți dintre cei ratați pot fi recuperați pentru creație. Așa cum menționa unul dintre subiecți, "atitudinea semenilor îl poate urca spre om până la cer sau îl poate coborî în neant".

11. CREATIVITATE ȘI LECTURĂ. ROLUL INFORMAȚIEI ÎN PROCESUL CREAȚIEI

Performanțele creatoare ale indivizilor depind în mare măsură de calitatea lecturii lor, de nivelul și fluența informațiilor asimilate, de cunoașterea nouăților științifice, tehnice, artistice etc.

Marea majoritate a subiecților apreciază că influența lecturii asupra capacității de creație este: "stimulativă", "extrem de mare", "determinantă", "primordială"; lectura dezvoltă spiritul critic, imaginația și gândirea independentă, interesele inovative, motivația creatoare, ca și capacitatea de a selecta informațiile. Lectura stimulează pasiunea pentru cercetare. Lectura este condiția esențială în deschiderea de noi orizonturi creative este "fermentul creativității".

Solicitați să precizeze în ce măsură realizările în planul creației depind și de calitatea lecturii lor, subiecții au menționat:

Gradul de dependență	Mențiuni %
1. În mare măsură	80,5
2. În măsură potrivită	17,4
3. În mică măsură	1,6
4. Nu depind	0,5

Cei care au obținut anumite succese în absența unor lecturi recente în domeniul specialității lor, sunt ingineri sau educatori din învățământul preuniversitar, cărora "problemele tehnice curente" și "realitățile școlii" le-au inspirat soluții eficace de rezolvare creatoare a dificultăților. Ei reprezintă desigur excepții.

În mijlocul unui univers informațional, capacitatea de creație a omului depinde în mare măsură de convergența modalităților de informare, de capacitatea de a penetra fluxuri bogate, concentrate, polivalente. Lectura, informarea în general, consemna unul dintre creatori, te ajută "să eviți reinventarea roții", să eviți așadar repetarea unui efort inutil.

Prin lectură se clarifică multe probleme, se fac conotații neașteptate, se delimitează contribuția proprie de performanțele celorlalți: "oricât ar fi cineva de înzestrat, nu rezistă decât prin perfecta alimentare a culturii și talentului său cu lecturi sistematice și informații fluente" - menționa unul dintre subiecți.

Indivizii înalt creatori simt inexorabil nevoia de a se informa, de a studia, de a aprofunda problematica teoretică a domeniului în care lucrează, de a citi tot ce este recent și valoros în domnii adiacente profesiei lor.

Experiența în domeniul lecturii modelează capacitatea creatorilor de a selecta informațiile esențiale, diminuându-le stresul și "crizele" datorate avalanșei de date și constrângerilor de timp.

După alte concepții, nu numai creativitatea, ci și practicarea în bune condiții a unor profesii, este dependentă de calitatea lecturii și informării specialiștilor.

Informația este una din condițiile creativității: "un creator neinforma este un accident".

Informația este și un element eficace al ieșirii din incertitudine și inerție.

Deși s-au exprimat și opinii de genul: "informația nu ține locul creației", "lectura în sine nu dă soluții", "lectura participă la producerea noului dar "nu poate înlocui demersul inovator", că "lectura fără vocație creatoare nu conduce nici la invenții, nici la creații artistice", chiar și subiecții din domeniul creației tehnice care au exprimat asemenea opinii, concluzionează că "fără lectură, creația tehnică este imposibilă".

Relația dintre lectură și creativitate a fost evidențiată și cu prilejul relevării factorilor care influențează opțiunile de lectură ale subiecților din domeniul creației tehnice.

În legătură cu primul dintre factorii menționați mai jos, și experții participanți la ancheta Delphi apreciază în proporție de 67% că perfecționarea, în consens cu obiectivele formării profesionale continue, stimulează în egală măsură creativitatea și nevoia creatorilor de a se informa.

Factori care influențează lecturile inventatorilor	Mențiuni, %
1. Interese profesionale: realizarea sarcinilor de muncă, perfecționare	88,1
2. Interese de creație: invenții, inovații, restructurare, management, valorificare - cerințele pieții	55,6
3. Interese generate de alte lecturi	30,4
4. Biblioteca și bibliotecarul - (cataloge, bibliografii, recomandări etc.)	26,0
5. Colegii de muncă, de specialitate, colaboratorii în domeniul creației	21,7
6. Alți factori ca; setea de cultură, nevoia de a se informa, plăcerea lecturii, educația din anii de școală etc.	12,6
Cauze care au dus la declinul creației tehnice românești	Mențiuni, %
1. Legislația deficitară	57,5
2. Centralismul excesiv în conducerea economiei	62,5
3. Birocratizarea structurilor implicate în promovarea creației tehnice	77,5
4. Precaritatea suportului material	72,5
5. Starea sistemului informațional	67,5
6. Lipsa capacităților și talentelor creative*	-
7. Alte cauze	30,0

* În concepția subiecților, nici nu se discută ideea de a ne fi lipsit specialiștii talentați, capabili de a inova în domeniul tehnic; blocajele în creația tehnică sunt de natură extraindividuală.

Fiind implicați în acțiuni de creație tehnică, inventatorii și inovatorii au fost întotdeauna interesați de noutățile științifice/tehnice din țara noastră și din alte țări, de progresele obținute într-un domeniu sau altul al tehnicii contemporane.

Numai că, accesul la informația tehnică recentă a fost uneori problematic.

În acest sens, experții notează că în ultimii zece ani, după realizări notabile, creația tehnică românească a înregistrat un declin accentuat, datorită, printre altele, și stării sistemului informațional în domeniul științific și tehnic.

Între "alte cauze" subiecții au menționat:

- a) politică deficitară în domeniul resurselor umane și de promovare a unui anumit sistem de valori;
- b) starea generală a economiei și falimentul sistemului social. După opinia subiecților, nici actualele condiții de informare și lectură a creatorilor nu sunt pe măsura așteptărilor.

Dimpotrivă, numai 5,3% dintre ei le consideră "bune", 30% - "acceptabile", iar 64,7% - "nesatisfăcătoare".

Cei care le consideră "bune" au în vedere domeniul restrâns al profesiei lor, pentru că, altfel, sistemul informațional la nivel macro are numeroase lacune, unele moștenite, altele dobândite în ultimii ani.

În acest sens, majoritatea participanților la ancheta Delphi sunt de acord cu afirmația - vehiculată în prezent, că după decembrie 1989, interesul Puterii pentru actualizarea informației științifice și tehnice a scăzut - ca și în celelalte țări est-europene - reducându-se și susținerea financiară la nivel guvernamental.

Numai 15% dintre experți consideră "falsă" afirmația de mai sus, în timp ce pentru 37,5% este "parțial adevărată", iar pentru 47,5% "adevărată".

Solicitați să menționeze ce șanse acordă în aceste condiții creației științifice și tehnice românești, 5% dintre subiecți au arătat că "orice predicție este posibilă" iar ceilalți au exprimat diverse opinii ca cele ce urmează în tabelul următor.

Se apreciază, că nu numai în domeniul științific și tehnic, ci și în multe alte domenii informația este deficitară, incompletă, anacronică, insuficient prelucrată, uneori greu accesibilă, prea **costisitoare** mai ales "informația din exterior este prea scumpă".

După alte opinii, dificultățile nu țin de cantitatea și/sau calitatea informației ca atare, ci de modul cum este exploatată, de accesul la informațiile relevante.

Serviciile de informare și documentare traversează o criza accentuată, de aceea schimbarea în bine se impune fără întârziere, mai ales în condițiile în care civilizația de la începutul mileniului următor este prefigurată ca "civilizația informației", în care "capitalul cunoașterii va prevala asupra capitalului material în structura economiei" (Yoneji Masuda).

Șansele creației științifice/tehnice românești Mențiuni %

1. Șanse reale de manifestare	17,5
2. Șanse mari, în anumite condiții: dacă se schimbă optica asupra problemei, dacă se crează cadrul normativ și instituțional favorabil, dacă se relansează economia, dacă există susținere publică (buget) și sponsorizare; dacă se consolidează democrația și statul de drept	22,5
3. În general minime	20,0
4. Șanse mici, în anumite condiții: dacă programele guvernamentale nu se realizează, dacă nu învățăm nimic din experiența ultimilor trei ani, în contextul internațional instabil etc.	15,0

Solicitați să menționeze, ce ar trebui întreprins în societatea noastră, pentru a se asigura cele mai noi și pertinente informații creatorilor din diverse domenii, subiecții au formulat numeroase propuneri:

Propuneri pentru eficientizarea sistemului informațional în sprijinul creatorilor Mențiuni %

1. Asigurarea coerenței sistemului de informare	26,3
2. Investiții consistente în biblioteci și în alte structuri deținătoare de informații	43,2
3. Informatizarea bibliotecilor, dotarea lor cu mijloace tehnice de reproducere	30,5
4. Racordarea României la circuitul informațional internațional	26,3
5. Intensificarea contactelor directe și a conclucrării cu specialiști din exterior	23,1
6. Accesul la informație; libera circulație a ei	37,3
7. Proiectarea unor servicii specializate care să ofere noutăți științifice și tehnice (eventual contra cost)	29,4
8. Educația pentru utilizarea informației și însușirea tehnicilor moderne de documentare	16,8
9. Pregătirea personalului specializat în domeniul informării și documentării; învățământ de profil	14,7
10. Implicarea asociațiilor profesionale în utilizarea eficientă a informației	7,8
11. Alte propuneri: elaborarea legii sponsorizării, asigurarea protecției sociale a creatorilor, subvenționarea publicațiilor de specialitate, însușirea limbilor străine de circulație mondială etc.	11,1
12. Nu știe ce să propună	2,1

Totodată educația informațională se impune ca o dimensiune a formativității complexe - necesară supraviețuirii într-un univers informațional din ce în ce mai dinamic. Ea presupune însușirea tehnicilor științifice de informare și documentare, de utilizare eficientă a tuturor purtătorilor de informații, rafinarea capacităților de analiză și sinteză, de analogie și previziune. Educația informațională interesează atât pe creatori, cât și pe ceilalți specialiști, agenții economici și factorii de putere, în condițiile în care există opinia generalizată că economia unei țări nu se poate redresa numai prin asimilarea produselor și tehnologiilor din exterior. În cadrul anchetei Delphi, 87,5% dintre subiecți au această convingere, 2,5% nu știu dacă este posibil și numai 10% consideră că economia s-ar putea redresa numai prin import de tehnologie și inteligență.

12. PROPUNERI ALE SUBIECȚILOR ÎN VEDEREA REDRESĂRII ECONOMIEI ROMÂNEȘTI ȘI REAȘEZĂRII VALORILOR ÎN SOCIETATE

În funcție de profilul pregătirii profesionale, de domeniul în care creează, de experiența economică și socială pe care au acumulat-o, subiecții au consemnat numeroase obiective pentru redresarea economiei și reaşezarea valorilor în societatea românească contemporană.

Acestea sunt:

Obiective	Mențiuni %
1. Obiective care susțin și stimulează creativitatea umană (recuperarea potențialului creativ existent, stimularea talentelor, securitatea socială a creatorilor, intensificarea cercetării științifice etc.)	41,3
2. Obiective care privesc cu prioritate domeniul economic (privatizarea, retehnologizarea, corelarea programelor cu resursele existente, mobilitatea agenților economici)	37,3
3. Obiective ce presupun inițiative la nivelul sistemului social în ansamblu (perfecționarea cadrului legislativ, promovarea tineretului, revoluția managerială, alfabetizarea informatică a tuturor membrilor societății)	27,3
4. Obiective care privesc pregătirea, selecția și promovarea competențelor (reconsiderarea criteriilor de evaluare a profesionalismului, descurajarea imposturii, salarizarea diferențiată în funcție de competență)	26,9
5. Obiective cu aplicabilitate expresă în anumite domenii (turism, construcții,	

agricultură, calitatea vieții, educație, servicii sociale, artă, presă, ș.a.)	22,6
6. Obiective ce vizează principiile de funcționare a sistemelor democratice (protecția socială, transparența, crearea cadrului concurențial, promovarea libertății umane ș.a.)	15,6
7. Propuneri de eradicare a fenomenelor negative ale tranziției (stoparea fraudei și corupției, contracararea manipulării mass-media, promovarea adevărului)	11,3
8. Propuneri de restructurare a sistemului de educație permanentă (formare profesională continuă, reciclare, pluridisciplinaritate, instituții specializate în educație permanentă)	9,1
9. Alte propuneri (obținerea premiului Nobel în cel puțin trei domenii ale creației românești, lansarea unui concurs cu participare internațională pentru elaborarea reformei economice ș.a.)	0,9
10. Alte considerații (plasarea identității naționale într-o perspectivă universală; elaborarea proiectului de reformă plecând de la interesele națiunii; colaborarea tuturor forțelor sociale în interesul progresului țării)	9,1
11. Nu-și asumă responsabilitatea formulării de obiective ("e complicat", "e dificil de formulat", "mă depășește", "nu m-am gândit")	18,2

După cum reiese și din tabelul prezentat mai sus, ponderea cea mai consistentă revine obiectivelor care susțin și stimulează **creativitatea umană** (41,3%). Prin aceasta se confirmă opinia exprimată de marea majoritate a subiecților (87,5%) și anume că redresarea economiei nu se poate realiza importând soluții tehnologice eficiente, ci cu sprijinul forțelor creative de care dispune societatea românească. Antrenarea și corelarea acestor forțe presupune un demers complex și coerent

În acest sens, le-am solicitat subiecților opinii explicite în legătură cu oportunitatea elaborării unei strategii de stimulare a creativității la scară socială.

Au răspuns:

1. Da	97,5% experți
	93,7% creatori
2. Nu	2,5% experți
	2,6% creatori
3. Nu știu	3,6% creatori

La elaborarea unei asemenea strategii fiecare societate trebuie să opteze între două direcții fundamentale și anume: a propulsa creativitatea la nivelul tuturor grupurilor sociale sau a o restrânge la nivelul grupurilor elitiste.

După cum arătam la începutul acestui studiu, capacitatea de creație este considerată o potență de specie, numai că atitudinea colectivităților umane față de această potență s-a manifestat diferit în decursul istoriei.

În societățile evoluat s-au produs mutații semnificative atât în atitudinea față de creativitate, cât și în nevoia de creativitate. Se opinează, în acest sens, că numai acolo unde nevoia de inovație este redusă, performanțele creative revin grupurilor elitiste. Societățile performante, ca și întreprinderile performante au de rezolvat atâtea probleme economice, tehnice, sociale, educaționale etc., încât își asumă creația ca **o valoare** între valori și propulsează fenomenul inovațional la nivelul masei de indivizi, în sensul de a selecta, pregăti și organiza pentru creație un număr cât mai mare de specialiști din cele mai diverse domenii de activitate. Inovația este un fenomen de masă, consideră Mattei Dogan și Robert Pahre în "Creative marginality", iar Constantin Cojocaru relatează spre ilustrare o anchetă întreprinsă de specialiștii ei MIT. (Massachusetts Institute of Technology) care a evidențiat că cifra de afaceri rezultată din produsele noi create în industria americană, nu se datora compartimentelor de cercetare (unde acționau creatori selecționați), ci inițiativei unor inovatori de la nivelul agentului tehnic.

Și ancheta întreprinsă de noi în rândul creatorilor din domeniul tehnic, a identificat participarea unui mare număr de ingineri, tehnicieni, maiștri înalt calificați, la o serie de invenții și inovații, care au urmărit obținerea unor materiale noi, performante, în locul celor deficitare pe piața internă, reducerea consumurilor specifice și recuperarea materialelor re folosibile, extinderea procesului de automatizare și realizarea unor premii tehnice mondiale.

13. DESPRE ELITE ȘI ELITISM

Din perspectiva considerațiilor de mai sus am apreciat că nimerii nu poate evalua mai bine sensul influențelor exercitate de concepțiilor elitiste asupra creativității umane, decât creatorii înșiși.

În acest sens, i-am solicitat să menționeze dacă promovarea concepțiilor elitiste în societate are influență pozitivă, negativă sau nu are nici o influență asupra indivizilor creatori, fără a conveni în prealabil asupra semnificației noțiunilor "elita", "elitism".

Am presupus că, în consens cu ideea de creativitate, subiecții vor înțelege prin "elită" - "ceea ce este mai bun, mai de seamă, mai distins, mai vrednic de ales...", adică vor avea în vedere "indivizii eminenți din toate domeniile creației umane" și nu grupurile privilegiate care dețin puterea, care decid în aceste domenii. Totodată, ne-am așteptat ca ideile lor să fie influențate de unele atitudini manifeste din primii ani ai tranziției, atitudini care, urmărind să înlăture viziunea marxista despre elite și mase, au reiterat cu ostentație problema elitelor.

În unele cazuri ipoteza s-a confirmat. Înainte de a răspunde la întrebare, subiecții au simțit nevoia unor precizări de genul: "Dacă promovarea elitismului înseamnă încurajarea performanțelor de vârf în diferite domenii, sunt de acord - adică influențele sunt pozitive - dacă se are în vedere dihotomia popor/elită, nu mai sunt de acord" - se înțelege, cu promovarea lui (S. Chelcea), sau de genul: "consider că este vorba de elitism motivat și legat de creativitate" (M. Ștefan).

Unul dintre creatori a consemnat un răspuns în sensul ipotezei expuse mai sus: "În acest moment, când ne găsim după o lungă perioadă de negare a elitismului în creația științifică și tehnologică și în general în cultură, este necesară o măsură de reabilitare a acestei idei - fără a se cădea în extremă".

Posibilitatea de a interpreta subiectiv sensul conceptelor "elită", "elitism", i-a determinat pe unii dintre subiecți să menționeze că influențele lor pot fi pozitive sau negative în funcție de personalitatea creatorului, de domeniul în care crează, de capacitatea de adaptare la mediul socio-moral în care trăiește etc.

Pe ansamblu, opiniile exprimate se înscriu pe un continuum întrerupt de unele zone semnificative, de la concepția că teoriile elitiste stimulează competiția între valori, responsabilitatea și spiritul de afirmare, la ideea că influențele lor sunt negative "îngrădindu-i pe creatorii tineri și favorizându-i adesea pe pseudocreatori, până la negarea oricăror influențe, deoarece "creatorii reali nu au nevoie să se constituie în elită și nici să fie considerați ca elită" (s.n.)

Problema teoriilor elitiste, ca viziune din perspectiva căreia să se elaboreze strategia politicii sociale de susținere a creativității, a fost una din temele anchetei reiterate. Trebuie să precizăm că opiniile exprimate în prima rundă s-au menținut până la finele anchetei Delphi, completate, însă, în fiecare etapă, cu noi explicații și comentarii.

La întrebarea: "Ce influență poate avea asupra indivizilor creatori, promovarea concepțiilor elitiste în societate?", s-a răspuns:

1. pozitivă	57,5 la sută
2. negativă	12,5 la sută
3. nici o influență	25,0 la sută
4. nu știe	5,0 la sută

Deținând ponderea majoritară, opiniile care susțin **influențele pozitive** au beneficiat de comentarii detaliate, în sensul că promovarea teoriilor elitiste "reprezintă - recunoașterea valorii", "impune un nivel valoric superior", "duce la definirea unui referențial corect și poate induce preocuparea de a asimila informația la vârf", "prin modelele pe care le etalează, îi stimulează pe creatori", "constituie un sprijin moral pentru cei care au conștiința apartenenței la un grup de aleși", "conferă o motivație în plus", pot oferi creatorilor un privilegiu și anume acela de a nu fi "obligați să desfășoare activități în care nu excelează", "de potențare, deoarece existența recunoscută a elitelor polarizează și cealaltă masă de oameni".

După alte opinii, influențele sunt **negative**, deoarece: creatorii "sunt spirite sensibile și elitismul îi contrariază", "inhibă potențialul propriu", "îi orientează prea mult pe creatori spre obținerea de privilegii, diminuând randamentul creator", "cultivă satisfacția oului de aur primar, când, în realitate, elita nu se alege din rândul elitiștilor".

Cele mai detaliate comentarii le-au consemnat subiecții după a căror opinie concepțiile elitiste nu au "nici o influență" asupra indivizilor creatori. Se consideră, în acest sens, că "individul creator nu are nevoie de o selecție și o încadrare în elită; activitatea și personalitatea sa sunt hotărâtoare", cu precizarea autorului că face distincție între "elitism" (conotație peiorativă) și "elită" căreia îi acordă un rol excepțional (V.I. Trebici).

Nevoia unei asemenea distincții au resimțit-o și alți subiecți care apreciază că majoritatea creatorilor se implică în creație indiferent de atitudinea anumitor cercuri de putere științifice sau culturale, că anumite trăsături de personalitate "îi fac imuni la discriminări sau marginalizare" (Gh.Crețoiu). Totodată, autorul consideră oportune acele acțiuni adresate în mod special elitelor, înțelese ca persoane supradotate, în vederea obținerii unui randament maxim.

Exprimate mai sintetic sau mai dezvoltat, mai dur sau mai eufemistic, asemenea opinii converg către concepția susținută de N. Saramandu și anume: "Creatorii autentici formează o elită și ei sunt conștienți de aceasta. Concepțiile elitiste le promovează însă nu ei, ci pseudocreatorii. Deși creațiile sunt un produs al elitei, ele nu sunt un bun exclusiv al elitei. Ele sunt destinate tuturor, fiind un bun social. În acest sens, promovarea concepțiilor elitiste e lipsită de scop și nu poate avea vreo influență asupra creatorilor autentici".

O asemenea teză ar putea fi un punct de plecare în elaborarea unei politici de susținere a creativității la scară socială, în aceeași măsură în care se poate ține seama și de concepțiile care susțin contrariul ei.

În realitate, după cum remarca Vasile Ghețău, "Dacă examinăm, fie și sumar, societățile care se disting prin creativitate ridicată, putem constata situații foarte diferite în ceea ce privește atitudinea față de elitism". Prin urmare, și concepția pro-sau anti-elitistă poate contribui la succesul/insuccesul unui program strategic de susținere a creativității, dar mai ales, celelalte componente ale unui asemenea program, coerența și oportunitatea lui și, nu în ultimul rând, asumarea lui de către toate forțele sociale semnificative.

Despre o posibilă strategie de stimulare a creativității la scară socială.

Demersurile ce se cer întreprinse în acest sens sunt, în concepția subiecților, următoarele:

Demersuri	Mențiuni %
1. Educația creativității în școală	92,5
2. Elaborarea legislației adecvate	92,5
3. Procurarea resurselor materiale	87,5
4. Valorificarea creațiilor anterioare	85,0
5. Pregătirea managerilor	80,0
6. Stimularea nucleelor existente	77,5
7. Elaborarea de programe pe termen scurt/mediu	62,5
8. Identificarea colaboratorilor externi	62,5
9. Alte demersuri	7,5

Subiecții au menționat aceste demersuri într-o anumită ordine de prioritate sau optând pentru o acțiune complexă, cu demersuri simultane și coerente deoarece se apreciază că ele "nu pot fi ierarhizate, și complementarizate, ci promovate ca un tot unitar" (Lazăr Vlăsceanu).

"Educarea creativității în școală" și "Activitatea legislativă" au întrunit numărul cel mai mare de mențiuni și totodată au fost apreciate ca prime demersuri (pe locurile 1 și 2) care să prefățească programul strategic Imaginat.

Educarea creativității și mai ales educația pentru creație în cadrul programelor de învățare permanentă sunt în concepția lui Petre Pânzaru, esențiale pentru strategia preconizată.

Atât școala cât și societatea, în contextul influențelor lor educative, pot interveni, după opinia lui Al. Roșca, în susținerea și persistența motivației pentru creație, în susținerea și persistența efortului creator, în cultivarea încrederii în sine și mai ales în educarea aptitudinilor și trăsăturilor de caracter specifice personalității creatoare.

Ion Moraru subliniază că premisele comportamentului creativ, ale deprinderilor creative și stilului de muncă creativ, se formează la școală, de aceea se impune o regândire a strategiilor didactice din perspectiva creativității și creației.

Și Mircea Rusu apreciază că școala și societatea trebuie să creeze deschideri, să le ofere tinerilor șansa de a alege între mai multe căi de urmat, că cel mai bine privim societatea, "dinspre generațiile care devin, din direcția sta-

tuilor...". Implicarea școlii în educarea copiilor supradotați poate veni în întâmpinarea sensibilității lor de excepție și îi poate învăța "să reziste într-o lume cu multe dificultăți". Față de înmulțirea opțiunilor de emigrare ale tinerilor, M. Rusu are opinia lui: "Nu-i împiedicați să plece, faceți-i să se întoarcă!".

Trebuie să reamintim că, între factorii sociali considerați de subiecți a fi în măsură să-și asume roluri în susținerea activităților creative, unitățile de învățământ ocupau o poziție privilegiată.

Subiecții, în proporție de peste 80%, considerau că "politica educațională a unei societăți influențează determinant creativitatea indivizilor". De aceea, între a susține "educarea expresă a creativității" și a lăsa "hazardul să acționeze în afirmarea capacităților creative", 87,5% dintre subiecți aleg prima posibilitate și numai 12,5% se încred în hazard, pentru că scria Eugen Simion "...când apare geniul (care e totdeauna solitar!) legile, colectivele, doctrinele se retrag rușinate".

Ce se întâmplă, însă, dacă la nivelul întregii societăți se acreditează ideea că hazardul va releva până la urmă talentele autentice și, ca urmare, una sau mai multe generații de indivizi ar fi lipsite de programe didactice destinate educării creativității?

O asemenea decizie ar acționa mai mult negativ asupra potențialului creativ din societate, adică: "derutant", "restrictiv", "diminuant" și "aleatoriu", uneori "nesemnificativ", dar și "complex", după cum poate avea consecințe de tipul: "creatorilor izolați", "manifestării târzii a creativității", "impunerii aroganței", "irosirii de energie creatoare" etc.

"Valorificarea creațiilor anterioare" și "stimularea nucleelor existente" readuc în atenție probleme raporturilor tradiție-inovație, care, prin dinamica lor în creația umanității, definesc, în viziunea lui T.D. Stănculescu, sensul intim al devenirii

Ideile de continuitate și permanență au rol constructiv, de echilibrare valorică, în societățile care cunosc răsturnări și destructurări de tipul celor asociate tranziției românești, unde se manifestă și tendințe exclusiviste de negare în bloc a creațiilor mai multor decenii. Tradiția este însă și sursa de creație a contemporanilor și dimensiunea istorică a supraviețuirii prin creație.

Subiecții acordă o atenție deosebită resurselor materiale pentru susținerea creativității, mai ales că, după opinia lor, declinul științifico-tehnic din țara noastră s-a datorat și precarității suportului material și financiar.

Solicitați să menționeze sursele din care se pot finanța activitățile de creație, subiecții au optat pentru:

Surse de finanțare	Mențiuni %
1. Resurse publice	24,3
2. Sponsorizarea de către agenți autohtoni	18,7
3. Surse externe	7,0
4. Autofinanțare	6,1

5. Toate sursele de mai sus	70,0
6. Alte surse	3,0

S-a propus și un fond național special, la constituirea căruia contribuția cea mai însemnată să revină agenților economici autohtoni. Ei trebuie să înțeleagă faptul că numai achiziția de inteligență și creativitatea le asigură competitivitatea în contextul economiei de piață și că, în lipsa lor, relansarea economiei este amenințată.

Se consideră totodată că orice sursă este utilă, cu condiția de a nu dăuna vieții publice, altor domenii de activitate și că atâta vreme cât "statul este principalul proprietar, are și obligația să-și asume rolul de principal susținător al creativității umane".

14. MESAJE CĂTRE FACTORII DE PUTERE

Le-am solicitat subiecților să formuleze, în contextul anchetei întreprinse de noi, mesaje succinte pentru factorii cu putere de decizie în stimularea și promovarea creativității.

Fiind cu toții, în calitate de creatori și experți, originali și buni cunoscători ai condițiilor și nivelului creației românești, subiecții au consemnat mai lapidar sau mai detaliat, mai sec sau mai emoțional un număr impresionant de idei care ar putea reprezenta tot atâtea obiective ale unui program guvernamental de susținere a creativității la scară națională.

Identificând elementele comune și sintetizând ideile exprimate, am reținut următoarele categorii de "așteptări" și "solicitări" ale creatorilor:

1. Așteptări de la structurile de putere

Așteptări	Mențiuni %
1.1. Să fie ele însele mai creative	10,9
1.2. Să iasă din imobilismul actual	8,3
1.3. Să manifeste curaj în susținerea creației românești	4,8
1.4. Să coboare de la nivelul abstract al puterii, la realitatea creatorilor	7,0
1.5. Să asigure transparența a tot ce întreprind în acest domeniu	12,2
1.6. Să persevereze în finalizarea soluțiilor	10,0
1.7. Alte "așteptări": să identifice factorii care blochează creativitatea, să-i anuleze, să demoleze structurile birocratice, să promoveze criterii obiective de evaluare și selectare a creatorilor etc.	3,2

2. Solicitări exprese de intervenție a puterii în promovarea creativității

Solicitări	Mențiuni %
2.1. Să asigure resursele materiale și financiare pentru creație	22,2
2.2. Să-i protejeze pe creatori în termenii protecției sociale	21,7
2.3. Să creeze cadrul competițional/stimulativ	17,0
2.4. Să-i stimuleze, cu prioritate, pe tineri	12,2
2.5. Să limiteze/oprească emigrația creatorilor	2,2
2.6. Să faciliteze accesul de informație	3,0
2.7. Să investească mai mult în creația tehnică	7,0
2.8. Alte solicitări: să asigure libertate deplină de creație, să-și reconsidere atitudinea față de potențialul creator feminin etc.	3,9

3. Opinii de care ar trebui să țină seama factorii de decizie în politica de susținere a creativității

3.1. Orice program de reformă trebuie corelat cu potențialul creator autohton	26,1
3.2. Creatorii au dreptul la mai mult respect din partea Puterii	7,4

3.3. Ambiguitatea și nesiguranța care domnesc în societate duc la diminuarea performanțelor creatoare ale indivizilor	5,2
3.4. Publicațiile științifice trebuie să devină un mijloc eficace de stimulare a creației românești	4,8
3.5. Capacitățile creative se educă cu prioritate în școală	4,3
3.6. Să ia exemplul Japoniei, al altor țări, care duc o politică eficientă de promovare a creativității	2,6
3.7. Alte opinii; ex.: să stimuleze prin comandă socială programe complexe de formare și perfecționare a indivizilor performanți ș.a.	3,9

4. Alte idei semnificative pentru o politică eficientă în domeniul creativității

Idei	Mențiuni %
4.1. Șansa redresării economiei se află în spațiul creativității românești	10,9
4.2. Reconstrucția economică și socială presupune reclădirea sistemului de valori	10,0
4.3. Promovarea creativității este pârghia hotărâtoare pentru progresul oricărei societăți	6,1
4.4. Anarhia socială este disfuncțională pentru fenomenul creativității	3,9
4.5. Interesele naționale trebuie să prevaleze față de cele individuale/de grup	2,6
4.6. Alte idei: creația este cea mai prețioasă resursă națională, un popor se impune în lume prin creație originală ș.a.	4,3

15. CONCLUZII

Atât experții, cât și ceilalți creatori și-au exprimat acordul cu afirmația avansată în chestionar și anume că "activitatea de creație influențează determinant calitatea vieții umane", cu prioritate a vieții de muncă. S-a afirmat, în acest context, că activitatea creatoare are un suport decisiv în structurile genetice/biopsihice ale personalității, de la instinctul de explorare, dorința de nou, curiozitatea, la nevoia de satisfacție personală, pe care o produce implicarea în activitatea de creație. După "satisfacția personală", subiecții s-au referit la dobândirea prestigiului profesional în urma unor realizări remarcabile, precizând totodată că procesul creației contribuie la o mai bună cunoaștere de sine, în sensul că îi ajută pe creatori să devină conștienți de aptitudinile și capacitățile lor.

Mai puțini cred, însă, în avantajele materiale pe care le-ar aduce creația și mai puțini în ideea că performanțele creatoare îi feresc, în etapa actuală, de perspectiva șomajului

Influențele creativității asupra vieții de muncă sunt mult mai complexe. Subiecții au consemnat în această privință următoarele aprecieri:

Aprecieri ale subiecților despre influențele creativității asupra calității vieții profesionale

Influențe	%
1. Produce satisfacție personală	97,7
2. Crește eficiența muncii	94,7
3. Asigură prestigiu profesional	90,5
4. Descoperă unele aptitudini	81,0
5. Conștientizează limitele personale	71,0
6. Facilitează colaborări stimulative	67,8
7. Aduce profit material	56,3
8. Asigură securitatea locului de muncă	30,0
9. Alte opinii	6,8

Creația are multiple finalități, între ele "starea de satisfacție personală" deține o primă poziție. Ion Moraru sublima în mod deosebit efectele creativității la nivelul structurii emoțional-afective a personalității creative, de la emoția de dinaintea rezolvării problemelor, la sentimentul de satisfacție de după rezolvarea lor.

Pe baza experienței de viață și de creație, subiecții au consemnat unele aprecieri despre starea de satisfacție - ca stare de grație la care aspiră oricare

ființă umani în opinia celor mai mulți dintre ei, procesul de creație însuși le aduce cea mai mare satisfacție, fără a fi însă unica sursă a bucuriei de a crea.

La întrebarea: "Ce anume aduce mai multă satisfacție?", subiecții au menționat:

	%
1. Procesul de creație însuși	74,2
2. Aprecieră specialiștilor din domeniu	67,3
3. Recunoașterea publică a rezultatelor	61,0
4. Conștiința valorii proprii	56,3
5. Prețuirea persoanelor apropiate/familie, prieteni	47,8
6. Recompensele materiale	42,1
7. Alte opinii	9,4

Reamintim că, atunci când s-au referit la factorii care stimulează creativitatea, subiecții menționaseră, între factorii subiectivi, starea de satisfacție, ca indicator important al calității vieții, reprezentată de sentimentul trăirii unice, de mulțumire, plăcerea și bucuria creației.

Dar, în cazul indivizilor creatori, considerați ca o colectivitate socială distinctă, nu putem discuta de distribuția omogenă a calității vieții, nici măcar în privința stării de satisfacție; numeroși factori individuali și contextuali induc mutații semnificative la nivelul trăirii acestui sentiment, la nivelul calității vieții creatorilor.

Alte finalități ale procesului de creație se resimt în planul condițiilor de viață ale indivizilor., la nivelul standardelor de civilizație specifice unei societăți

În acest sens, subiecții au credea că societățile în general promovează creativitatea mai mult din necesități economice/materiale, decât din rațiuni spirituale de tipul "dezvoltării umane".

Mai ales în perioadele istorice complexe, cum este și actuala perioadă de tranziție din țara noastră, când sunt de rezolvat probleme extrem de dificile, societatea are nevoie imperioasă de oameni cu capacități remarcabile, "oameni eminenti cu aptitudini superioare, specialiști creatori".

În asemenea perioade, relansarea economiei și reșezarea valorilor în matca lor firească sunt posibile numai printr-un proces de creație susținut care să antreneze toate inteligențele și talentele din societate.

După cum reiese și din ancheta realizată de noi, societatea românească dispune de un potențial semnificativ de creativitate, la nivelul fiecărei generații de indivizi

Valorizarea acestui potențial în folosul general al societății, depinde în măsură considerabilă de politica socială în domeniul creației, de implicarea Puterii în susținerea creatorilor. "Așteptările" lor în acest sens sunt circumscrise ideilor de investiție de încredere și asigurarea condițiilor necesare cercetării științifice, creației culturale, inovației tehnice și sociale.

Atitudinile pentru creație ale tinerilor sunt o certitudine; depinde însă de managementul social dacă ele se vor afirma în continuare sau vor cunoaște refluxul propriu mediocrizării și scepticismului.

Finalizarea capacităților creative este, de asemenea, stimulată de inițiativele uniunilor de creație și ale asociațiilor profesionale - structuri care au și interesul și autoritatea să propună un nou statut al creatorului în societatea contemporană.

Autorii consacrați, dar și ceilalți specialiști cu realizări creatoare în domeniul profesiei lor, generează emulația care contaminează colectivitățile umane în sensul conduitelor active, participative și inovatoare - singurele capabile să susțină reforma, progresul și reșezarea valorilor în societate.

Prin creație sistematică se îmbogățește patrimoniul național și mondial de valori spirituale, se realizează premisele unor standarde tot mai înalte de civilizație europeană.

Bibliografie selectivă

1. Aznar, G. - *La creativite dans l'entreprise*, Paris, 1971.
2. Cojocaru, Constantin - *Creativitate și inovație*, București Editura științifică și Enciclopedică, 1975.
3. x x x - *Creativitatea științifică în slujba progresului social*, sub.coor&Rulea, Goerge, București, Editura Politică, 1989.
4. Drăgănescu, M. - *Creativitate și inovare în Informația materiei*, București, Editura Academiei Române, 1990.
5. Hume, D. - *Cercetare asupra intelectului omenesc*, trad. de Florența Mircea și col., București, Editura științifică și Enciclopedică, 1987.
6. Iliescu, Ion - *Probleme globale. Creativitate*, București Editura tehnică, 1992.
7. Kuhn, Th. S. - *Tensiunea esențială*, București, Editura științifică și enciclopedică, 1982.
8. Leclercq, R. - *Le developpment de produit nouveau*, Paris, 1970.
9. Marcus, Solomon - *Timpul*, București, Editura Albatros 1985.
10. Moles, A., Claude, R. - *Creativite et Methodes d'Innovation*, Fayard, Paris, 1968.
11. Moraru, Ion - *Un model epistemologic - psihologic al creativității tehnice*, București, Editura științifică și Enciclopedică, 1980.
12. Moraru, Ion - *Creativitatea socială. Introducere în sociocuristică*, București, Editura Politică, 1931.
13. Moraru, Ion - *Strategii creative transdisciplinare*, Editura Academiei Române, 1992.
14. Lucrările celui de-al doilea Simpozion Național de Creativitate și Creație, 1985, coord. Moraru, L., Bârliba, Măria Cornelia și Brătianu C.
15. Odobleja, Ștefan - *Psihologia consonantistă*, București, Editura științifică și Enciclopedică, 1986.
16. Osborn, A. - *L'imagination constructive*, Paris, Dunod, 1971.
17. Popescu-Neveanu, P. - *Evoluția conceptului de creativitate*, în *Analele Universității București - Seria Psihologie*, 1971.

18. Popescu-Neveanu, P. - *Dicționar de Psihologie*, București, Editura Albatros, 1978.
19. Popper, K.,R. - *Logica cercetării*, București, Editura Științifică și Enciclopedică.
20. Ribot, Th. - *Essai sur l'imagination creatice*, Parisi Felix Alean, 1905.
21. Roco, Mihaela - *Creativitatea individuală și de grup*, București, Editura Academiei, 1970.
22. Roco, Mihaela - *Stimularea creativității tehnico-științifice*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1985.
23. Roșea, Al. - *Creativitatea*, București, Editura Enciclopedică Română, 1972.
24. Stoica, Ana - *Creativitatea elevilor. Posibilități de cunoaștere și educare*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1983.
25. Zamfir, Cătălin - *Probleme de mesure: les indicateurs de la qualite de la vie*, în Revue Roumaine des Sciences Sociales, nr.1-2,1981.

Lista creatorilor investigați: academicieni, rectori, directori de instituții științifice și culturale, redactori șefi, coordonatori ai unor colective de cercetare, cercetători științifici, președinți ai unor uniuni de creație, inventatori și inovatori, scriitori, profesori universitari, ziariști, muzeografi, bibliografi, consilieri ministeriali, experți în macroeconomie, specialiști din domeniul serviciilor educaționale, compozitori, pictori artiști lirici.

1. Prin ancheta "Delphi":

Acad. Cajal Nicolae
Acad. Doinaș Ștefan Augustin
Acad. Grigorovici Radu
Acad. Sahini Victor

Acad. Simion Eugen
Acad. Trebici Valdimir
Acad. Vasiliu Emanuel
Acad. Berger G.Wilhelm

Albescu Ion
Dr.Banciu Doina
Dr. Belous Vitalie
Dr.Chelcea Septimiu
Dr.Ciumara Mircea
Cocora Bogdan
Dr. Constantin Dumitru
Constantin Marin
Dr. Constantiniu Florin
Dr. Crețoiu Gheorghe
Dr.Davidovici Adrian
Drd. Dobrescu M. Emilian
Dr.Dușu Alexandru
Everac Paul
Dr. Farcaș Dan
Dr. Ghețău Vasile
Dr. Horer Oswald
Dr. Leonăchescu Nicolae N.

Dr. Marinescu Alexandru
Mironov Alexandru
Dr. Munteanu Florin
Dr. Nicu Mihail D.
Drd. Petreanu Nicolae
Dr. Rusu Mircea
Dr. Stoica Ion
Dr. Saramandu Nicolae
Solunca Elena
Dr. Ștefan Mihai
Dr. Tacu Alecsandru Puiu
Dr. Țurcanu Constantin
Dr.Vlăsceanu Lazăr
Vulpescu Ileana

2. Prin chestionarul și interviul sociologic:

Adam Georgeta	Drd. Costin Cornelia
Badea Alexandru	Costopol Corina
Banciu Carmen	Damian Dana
Dr. Barbu Gheorghe	Darvaș Doina-Elena
Dr. Bălașa Ana	Dănescu Petru-Dan
Dr. Bălașa Eugenia	Dr. Demetrescu Mihai
Bănac Victor	Drd. Dîmbean-Creța Mirela
Bârsan Georgeta	Drd. Dîmbean-Creța Ovidiu
Bercan Gheorghe	Dobrescu Marius
Bibicu Vasile	Dogaru Iulian
Drd. Boboc Ion	Dogaru Mihai
Bonifaciu Lucian	Dorobanțu Ion
Dr. Boroneanț Vasile	Dumitrăsconiu Constanța
Dr. Bratu Polidor	Dumitrescu Gina
Brihăcel Nicolae	Epuraș Rodica
Buleci Petre	Fințescu Traian
Capră Iustin	Florea Alexandra
Caraba Mitrofan Ion	Florea Veronica
Călinescu Gheorghe	Fulea Maria
Cămeră Aurel	Dr. Furtună Carmen
Căpățână Elena	Ganea Rodica
Căpităneanu Nicolae	Dr. Gavrilă Lucian
Dr. Cenușă Elza	Geambazu Valeriu
Chitic Ion	Georgescu Eugenia
Ciotoran Gabriel	Dr. Georgescu Ion
Drd. Ciupercescu Mariana	Drd. Ghebrea Georgeta
Cirstea Marian	Gheorghe Nicolae
Dr. Cobianu-Băcanu Maria	Drd. Gheorghe Viorel
Drd. Ciochină Ion	Dr. Gheorgiu Dragoș
Drd. Cochinescu Ilie	Dr. Ghia Victor
Constantin Radu	Drd. Ghizdeanu Ioa
Copoț George	Dr. Godea Ioan
Copoț Rodica	Gogoășe Camelia
Costache Mariana	Goia Mihai Dan

Dr.Grecov Damian
Grogorescu Eliza-Olga
Grigoriu Paul
Grosu Popescu Eugenia
Ifrim Corneliu
Ignătescu Gheorghe
Ion Constantin
Drd. Ion Rodica
Ionescu Valeria
Iorga Lucia
Jianu Constantin
Dr.Lorenț Alexandru
Lovin Gheorghe
Lupu Ioana
Dr.Mamina Ion
Drd. Manea Livius
Marian Andrei
Marinescu Paul
Marinete Lucian
Mazilu Ștefania
Mihăilescu Liliana
Mihit Anne-Marie
Miron Dorina
Mocanu Bogdan
Munteanu Mircea
Dr. Musca Gavril
Naicu Olimpiu
Dr. Neacșu Gheorghe
Nedelcu Ion
Nesfintu Mariana
Nicolescu Constantin
Nistor Emilia
Dr.Novak Andrei
Novak Cornelia
Onofrei Neonila
Oproiu Ecaterina

Palcu Ana-Maria
Parepa Ildico
Pascu Dan
Pascu Maria
Paștina Virgil
Patriciu Monica
Dr.Pavel Toni
Dr.Pavnotescu Maria
Dr. Pânzaru Petru
Perdichi Elena
Petre Gigi
Popa Doina
Drd. Popescu Gabriel
Popescu Mihai
Drd. Popescu Nicolae Maricel
Popescu Veronica
Raftopol Stelian
Regneală Laura
Dr.Regneală Mircea
Robu Emil
Sandu Steliana
Sibiescu Florin
Stoia Gruia
Stoian Marin
Stoian Victoria
Dr.Stoica Georgeta
Dr. Strenc Alexandru
Șuteu Marilena
Dr.Tat Mircea
Tălpălaru Didica
Tănase Valentin
Drd. Tănăsescu Florin
Teodoru Aurelia
Dr. Toia Adrian
Toma Ioana
Tomescu Dan

Tudorica Eugenia
Ungureanu Dănuț
Vasilescu Emil
Vasilescu Maria
Drd. Vădineanu Mihai
Vald Iuliu
Vulpe Victoria
Vărgolici Ioan

NOTĂ: Un număr de 40 de subiecți au preferat să nu li se menționeze numele.

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

**STUDII ȘI CERCETĂRI
ECONOMICE
NR. 8-9/1993**

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE ECONOMIE NAȚIONALĂ

POTENȚIALUL UMAN
AL UNOR ȚĂRI DIN SPAȚIUL
EST ȘI SUD-EST-EUROPEAN

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

Coordonarea lucrării: dr. Steliana PERȚ

Autori:

Constanța MIHĂESCU (cap. I)

Diana ROȘU (cap. 2)

Valentina VASILE (cap. 3, cap. 6)

Florin PAVELESCU (cap. 4)

Dr. Steliana PERȚ (cap. 5)

SUMAR

CUVÂNT INTRODUCTIV	83
Capitolul 1	
POTENȚIALUL DEMOGRAFIC	89
1.1. Repere demografice generale	90
1.1.1. Efectivul populației	90
1.1.2. Densitatea geografică a populației.....	91
1.1.3. Ritmul mediu anual de creștere a populației.....	92
1.2. Structura demografică	94
1.2.1. Structura pe sexe a populației	94
1.2.2. Structura pe vârste a populației	94
1.2.3. Raportul de dependență.....	96
1.3. Mișcarea naturală a populației.....	98
1.3.1. Natalitate și fertilitate	98
1.3.2. Mortalitate generală și mortalitate infantilă	101
1.3.3. Speranța de viață la naștere	103
1.4. Situația demografică a României în perioada 1990-1992	104
1.4.1. Efectivul populației	104
1.5. În loc de concluzii.....	108
Capitolul 2	
FORȚA DE MUNCĂ.....	114
2.1. România - țară cu un potențial uman de mărime medie	114
2.1.1. Populația în vârstă de muncă - populație potențial activă (P.VM.).....	116
2.1.2. Caracterizare generală a P.VM.....	116
2.2. Structura pe vârste și vârsta medie a populației în vârstă de muncă.....	117
2.3. Populația activă.....	120
2.3.1. Rata de activitate a populației	120
2.3.2. Rata de activitate	122
2.3.3. Diferențele dintre ratele de activitate	122
2.4. Populația ocupată	124
2.5. Rata de dependență economică.....	125

2.6. Forța de muncă feminină	127
2.7. Tendințe ale evoluției forței de muncă	129
2.8. Dinamica ocupării în corelație cu evoluția principalilor indicatori economici	132
Capitolul 3	
DURATA MUNCII.....	142
3.1. Tipologia duratei muncii.....	142
3.2. Impactul reducerii duratei muncii asupra mărimii și utilizării potențialului uman	151
3.3. Posibile evoluții ale timpului de muncă în România	155
Capitolul 4	
STRUCTURA OCUPĂRII FORȚEI DE MUNCĂ.....	163
4.1. Premise conceptual-metodologice	163
4.2. Structura sectorială a populației ocupate	165
4.3. Structura populației ocupate în sectorul industrial.....	171
4.4. Structuralitatea ocupării forței de muncă în sectorul de servicii	175
4.5. Structurile forței de muncă după statusul ocupațional.....	177
4.6. Nivelul de pregătire profesională - factor de influență a structurilor forței de muncă.....	180
4.7. Concluzii	182
Capitolul 5	
ȘOMAJUL SI POTENȚIALUL DE MUNCĂ.....	185
5.1. Șomajul - componentă a potențialului de muncă?.....	185
5.2. Repere, posibilități și limite ale formării unei piețe regionale a muncii	189
5.3. Dimensiunea globală a șomajului	191
5.4. Structura populației în șomaj	194
5.5. Șomajul de lungă durată	204
5.6. Distribuția teritorială a șomajului.....	207
5.7. Scurte concluzii.....	211
Capitolul 6	
COSTUL FORȚEI DE MUNCĂ	232
6.1. Precizări conceptuale	232
6.2. Aspecte ale evoluției costului forței de muncă.....	235
6.3. Incidențe ale evoluției prețului forței de muncă	242
6.4. În loc de concluzii.....	248

CUVÂNT INTRODUCATIV

1. Lucrarea "Potențialul uman al țărilor din spațiul est și sud-est european" se integrează ca un prim pas într-un program mai vast de cercetare a "Pieței muncii din România din; perspectiva integrării economice regionale și europene".

Rațiunile care ne-au condus la abordarea unei asemenea teme sunt diverse, de natură diferită. Dintre acestea, reținem ca foarte importante următoarele:

a) În situația geo-politică și economică existentă în prezent în Europa - și nu numai - integrarea europeană a țărilor din est, vrem nu vrem, trece sau ar trebui să treacă prin cea regională. Această idee-premisă a cercetării noastre este confirmată și chiar întărită de relativ numeroasele inițiative ale țărilor și/sau personalităților din acest spațiu geografic.

Spațiul danubian și cel al Mării Negre oferă condiții deosebit de avantajoase pentru cooperarea-integrarea economică a țărilor din zonă. Mai mult; la nivelul puterii publice, ca și al unor organisme neguvernamentale din perimetrul țărilor din bazinul Mării Negre s-a depășit deja stadiul unor discuții de tatonare, inițiindu-se o seamă de acțiuni concrete.

b) Potențialul uman - expresie concentrată a unității dimensiunilor cantitative și structural-calitative, a aptitudinilor și capacităților productive, creativ-inventive și participative ale resurselor umane la procesul dezvoltării - este componentă fundamentală a potențialului economic al oricărei societăți. Locul, rolul și funcțiile sale în dimensionarea și caracterizarea potențialului economic rezultă din poziția pe care omul o deține în dezvoltarea societății, iar forța de muncă o ocupă în sistemul factorilor de producție, în valorificarea acestora, din calitățile ca atare ale factorului uman în raporturile sale cu cei materiali, în "genere cu mediul social-economic. Munca umană este izvorul bogăției acumulate de-a lungul timpului inclusiv a capitalului. În raport cu muncă, însuși capitalul este un factor de producție derivat, muncă acumulată, capitalizată.

c) Capitalul uman - privit ca unitate a talurilor cantitative și calitative ale resurselor umane născute sau dobândite în procesul de învățare permanentă - reprezintă în orice societate principala sursă și resursă de creștere economică și dezvoltare socială. Adevărata sa valoare este sau ar trebui să fie cu deosebire pusă în evidență în economiile sărace în resurse naturale, materiale. În țările est-europene aflate și confruntate cu complexe, dificilele și mult controversate probleme ale tranziției la economia de piață, omul - în calitate de proiectant, arhitect și constructor al noului edificiu - este, de departe, nu numai primul, d și cel mai important factor. În egală măsură el este (ar trebui să fie) și beneficiarul acestor transformări. Ca atare, valorizarea capitalului uman condiționează sub cele mai variate aspecte concepția, viteza și succesul restruc-

turării economice și reformelor economice aflate în derulare, aderența oamenilor la obiectivele reformei.

d) În România, deși după decembrie 1989 au existat, inclusiv în Institutul de Economie Națională, diferite încercări de măsurare și caracterizare a potențialului uman, acesta nu este suficient de atent studiat, mai ales prin recurgerea și la metode comparative aplicate unor areale geografice extra-naționale. În genere, opiniile în jurul acestei probleme, după părerea noastră esențială pentru conturarea și evoluția marilor corelații macroeconomice și raporturilor macro-mezo și microeconomice, se întind pe un spațiu larg între doi poli: la unul dintre acești poli se apreciază că, prin număr, calitate, cost, forța de muncă din România prezintă o serie de avantaje relative în raport cu multe din țările aflate în tranziție și nu numai; la celălalt, forța de muncă din România, cu o structură ocupațional-profesională distorsionată, insuficient pregătită, nu este aptă să răspundă cerințelor funcționării eficiente a economiei aflate în tranziție. Evident că aceasta din urmă poziție, chiar dacă pleacă și de la unele fenomene și procese reale, este cu totul singulară, departe de cunoașterea și mai ales aprecierea corectă, riguroasă a realităților societății noastre din punctul de vedere al zestrei umane de care dispune.

e) Libera circulație a persoanelor și a forței de muncă este unul din drepturile fundamentale ale omului. Ca atare, în societățile democratice devine, cel puțin la nivel teoretic, ai declarațiilor de intenție, componentă a proceselor de integrare economică și socială regională și europeană. Practic însă, judecate în lumina experiențelor de până acum, desfășurarea liberă a acestor procese - mai ales atunci când nu sunt minuțios și din vreme pregătite - se izbește de o mulțime de piedici de ordin economic, legislativ-instituțional, pusă în evidență în economiile sărace în resurse naturale, materiale¹. În țările est-europene aflate și confruntate cu complexele, dificilele și mult controversatele probleme ale tranziției la economia de piață, omul - în calitate de proiectant, arhitect și constructor al noului edificiu - este, de departe, nu numai primul, ci și cel mai important factor. În egală măsură el este (ar trebui să fie) și beneficiarul acestor transformări. Ca atare, valorizarea capitalului uman condiționează sub cele mai variate aspecte concepția, viteza și succesul restructurării economice și reformelor economice aflate în derulare, aderența oamenilor la obiectivele reformei.

Oricum, în acest perimetru sunt concentrate multe probleme care așteaptă răspuns atât pe linia creării condițiilor de exercitare a unuia din drepturile fundamentale ale omului - dreptul la muncă și libertatea de alegere a profe-

¹ În anii '60, o personalitate a lumii de afaceri japoneze, președintele "Federației Naționale a Industriilor", Toshiwo Dako, referindu-se la Japonia spunea: "Noi n-avem nici resurse naturale, nici putere militară. N-avem decât o singură resursă: capacitatea de invenție a creierelor noastre. Ea este nelimitată. Și trebuie să ne-o manifestăm. Trebuie să educăm, să specializăm, să echipăm. Această putere a minții, prin forța lucrurilor, va deveni într-un viitor apropiat bunul comun - cel mai prețios, cel mai creator al întregii omeniri".

siei -, cât și pe cea a egalității de șanse, a justiției sociale și avantajului reciproc.

2. Mărimea, calitatea și evoluția potențialului uman sunt determinate de acțiunea unui complex de factori demografici, economici, psihologici și comportamentali, educaționali etc. În consecință, potențialul uman se cere măsurat și analizat global și pe elemente componente, cantitativ și calitativ, static și dinamic, cu ajutorul unor indicatori și metode ce aparțin în egală măsură științei economice, demografiei, statisticii, educației și economiei învățământului, economiei sociale, sociologiei ș.a.

Principalele agregate care permit aprecierea potențialului uman, utilizate în bună măsură și în lucrarea noastră sunt: a) sub aspect cantitativ: populația totală, populația în vârstă aptă de muncă, resursele totale și respectiv disponibile de muncă, populația activă, populația ocupată, șomeri, populația școlară; b) sub aspect calitativ: structuri demografice, sectoriale, educațional-ocupationale și profesionale, teritoriale, stocul de învățământ; c) sub aspectul intensității unor fenomene și/sau procese, ratele de activitate (de participare), de ocupare și respectiv de șomaj, de dependență ca și o serie de indicatori demografici și statistici de densitate etc. (Schema nr. 1).

3. În raport cu posibilitățile concrete de abordare a tematicii pe care rene-am propus-o, intențiile noastre s-au dovedit ambițioase, deoarece; a) cantitatea, calitatea și fiabilitatea informațiilor necesare pentru fiecare țară erau deficitare; b) metodologic, sfera de cuprindere a indicatorilor folosiți în statisticile naționale poate să difere, ceea ce afectează comparabilitatea datelor; c) sistemelor legislative și instituționale ale pieței muncii din diversele țări sunt variate, cu reflex direct în conturarea diversilor indicatori și, evident, a comparabilității acestora.

Din aceste considerente am fost obligați, pe de o parte, să ne restrângem sfera de cercetare, renunțând la unele țări interesate în cooperarea-integrarea din zona Mării Negre - Ucraina, Rusia: pe de altă parte, am lărgit sfera de cuprindere cu celelalte țări din est, toate, cu excepția Poloniei, riverane Dunării în final, în studiile noastre au fost cuprinse următoarele țări din zonă, pe care noi am denumit-o est și sud-est europeană: România, Bulgaria, R. Cehia, Slovacia, Grecia, Moldova, Polonia, Ungaria, Turcia, pentru care informațiile erau relativ mai complete. Deși Turcia nu este în fapt o țară europeană, am inclus-o în rândul celor studiate de noi din câteva rațiuni, între care: a) relațiile economice dintre România și Turcia cunosc o puternică dezvoltare; b) Turcia este vital interesată în crearea unei "piețe comune" a țărilor din zonă, fiind, de altfel, inițiatoarea unui asemenea program; c) este membră a O.C.D.E.

Din cauza lipsei informațiilor statistice sistematice» un fenomen extrem de important atât din punctul de vedere al mișcării populației și forței de muncă în cadrul național, cât și inter țări, respectiv migrația nu am putut s-o luăm în studiu.

Pentru unele probleme, atunci când informația statistică a permis-o au mai fost luate în considerare și alte țări din zonă (Albania, Ucraina și chiar unele state din fosta Iugoslavie). În plus, atunci când necesitățile studiului au impus sau informațiile statistice au permis, s-a recurs, destul de frecvent și la comparații cu țări europene membre ale C.E.E., cu țări membre ale O.C.D.E. sau cu grupe de țări.

Astfel conceput și realizat, studiul oferă o imagine relativ completă, suficient de convingătoare asupra potențialului uman în general, a celui de muncă în special al României comparativ cu al celorlalte țări din zonă.

4. Dintre numeroasele, concluzii care se desprind din studiul nostru suni. câteva pe care dorim să le evidențiem încă din introducere.

a) România este o țară bine înzestrată cu resurse umane: calitatea acestui potențial, apreciată prin diferite metode, este competitivă din zona studiată de noi. Sub aceste aspecte, într-adevăr România este deținătoarea unor serioase avantaje relative îşi raport, cu celelalte țări.

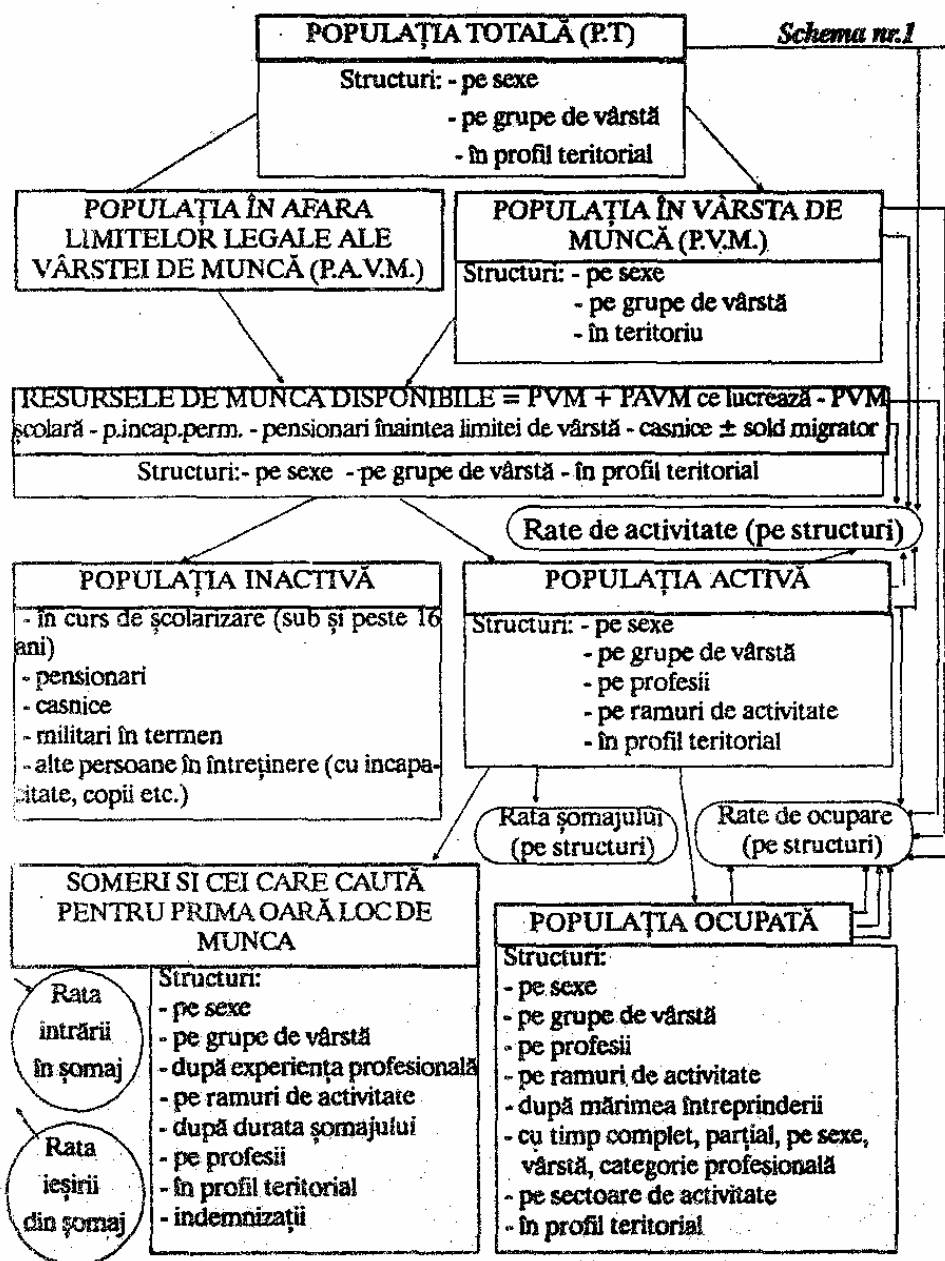
b) În același timp, există însemnate și, din păcate, în creștere pierderi de potențial uman (șomaj, subutilizare a forței și respectiv a timpului de muncă etc.).

c) Integrarea regională a țărilor din bazinul Mării Negre și a țărilor transdanubiene, cel puțin din unghiul reechilibrării piețelor muncii din Secare din aceste țări, pare avantajoasă, ar putea stopa sau cel puțin limita uriașa risipă de potențial uman și detensiona piața muncii din fiecare țară. Oricum, pe această cale s-ar limita probabil și proporțiile și efectele pieței negre a muncii care tinde să cuprindă acest spațiu, tot felul de fenomene negative sub aspect economic și social.

Evident că în acest din urmă caz rămân încă multe probleme de studiat, procesul de integrare trebuind să fie pregătit sub aspect instituțional-legislativ, educațional-profesional, inclusiv al transparenței și posibilităților de comunicare etc.

5. Lucrarea, potrivit concepției și premiselor avansate, este structurată pe următoarele probleme: potențialul demografic; forța de muncă; durata muncii; structura ocupării forței de muncă; șomaj; costul forței de muncă.

Colectivul de elaborare a lucrării este conștient de golurile și locurile înguste din studiul prezentat, sub aspectul sferei geografice și chiar problematice de cuprindere, a construcției unor indicatori și, în consecință, a valorii lor cognitiv-comparative, al constatărilor și concluziilor. Toate acestea sunt, firește, determinate de informațiile disponibile, dar și de capacitatea noastră de înțelegere și sinteză, de selecție și ordonare - potrivit obiectivului lucrării - a acestor informații, în genere a sistemului de cunoștințe în domeniu. În plus, pe fondul general al coordonării tematicii și metodologiei de cercetare, fiecare capitol exprimă și personalitatea științifică a fiecăruia dintre autori

Dacă, prin lucrarea noastră, am reușit să clarificăm unele probleme privind potențialul uman și cel de muncă ai României în context regional și ade-

sea european sau să atragem atenția asupra canalelor, nu puține, de risipă a celui mai însemnat potențial al societății, cu modestia care se impune, ne declarăm mulțumiți

În acest context, mulțumim direcției institutului și consiliului științific pentru încrederea pe care ne-au acordat-o prin acceptarea unei asemenea teme de cercetare, referenților - doamnei Măria Molnar și domnului dr. Ioan Bratu -, tuturor colegilor care au citit lucrarea și prin observații și sugestii ne-au ajutat în definitivarea acestui studiu sau ne-au oferit piste noi de cercetare pentru lucrări viitoare. Mulțumim, de asemenea, celor care ne-au sprijinit în efectuarea documentării.

6. Deși problematica cooperării și integrării regionale - prin inițiativele deja întreprinse, sprijinite de Consiliul Europei - pare a fi renăscut, în ce se privește, dificultățile informaționale de care ne izbim în general, dar cu deosebire cele privind sistemele legislative și instituționale de administrare a pieței muncii pun în impas continuarea lucrării în concepția inițială. Potrivit experiențelor de până acum, studierea instituțiilor pieței muncii, a legislației, în limitele căreia se stabilesc regulile de joc pe această piață, a sistemelor de administrare-management al pieței muncii din fiecare țară etc. este una din prioritățile declanșării și susținerii formării unei piețe integrate, regionale a muncii. O condiție a creării cadrului necesar liberei circulații a persoanelor și forței de muncă este în acest moment o întreprindere care necesită concentrarea forțelor de cercetare din România și din celelalte țări interesate. Altfel spus, o problemă care, într-un viitor pe care noi îl vedem nu prea îndepărtat, ar trebui cercetată de colective integrate de cercetare, eventual cu sprijinul comunităților europene (în programul PHARE sau alte formule) dacă există interes și voință în acest sens.

Dr. Steliana Perț

Capitolul 1

POTENȚIALUL DEMOGRAFIC

Componenta demografică - datorită intercondiționărilor ei cu toate celelalte subsisteme ale societății (mediu-resurse, subsistem economic, educativ, social etc.) - este esențială din punctul de vedere al cunoașterii gradului de dezvoltare economică, socială și culturală al unei țări

În capitolul de față ne propunem să depistăm "locul demografic" al României între celelalte țări din Europa și mai ales din Europa de Est și Sud-Est (inclusiv Turcia), să punem în lumină particularitățile, să constatăm dacă ele ies pregnant în evidență sau, dimpotrivă, se circumscriu unor anumite tendințe comune acestor țări.

Menționăm că informațiile pe care le-am putut folosi se opresc, cele mai recente dintre ele, la anul 1990, provenind din "Annuaire demographique" - 1990 (Nations Unies, New York, 1992) și se referă în primul rând la țările vecine României, la celelalte țări din Europa de Est și Sud-Est (inclusiv Turcia), precum și la țări membre O.C.D.E.

Acestea fiind condițiile, din necesitatea de a respecta, pe cât posibil, principiul comparabilității datelor, într-o primă etapă, am ancorat analizele comparative, îndeobște, în perioada 1985-1990. Într-o a doua etapă am realizat o scurtă diagnoză (atât cât mi-au permis informațiile de care am putut dispune) a situației demografice a României în intervalul 1990-1992.

Desigur că extinderea comparațiilor între țări și după anul 1990, ca și analiza unor informații referitoare la migrația externă după acest an ar fi fost extrem de interesante, datorită modificărilor esențiale în situația demografică și în comportamentul demografic al populației din țările Europei de Est și Sud-Est.

Precizând că aceste analize nu ne-au stat la îndemână din cauza lipsei de informații pertinente, ne exprimăm speranța că ele vor îmbogăți rezultatele cercetărilor noastre într-un viitor foarte apropiat

Din cadru! Europei de Est și Sud-Est, vom face referiri la: Bulgaria, Cehia și Slovacia, Grecia, Polonia, România, Turcia și Ungaria¹.

Din Europa Occidentală am considerat numai țări ale O.C.D.E.: Austria, Belgia, Franța, Germania, Irlanda, Italia, Luxemburg, Olanda, Elveția, Portugalia, Anglia, Spania, Danemarca, Finlanda, Islanda, Norvegia și Suedia.

¹ O analiză comparativă cu situația fostei Iugoslavii n-am mai considerat-o oportună din cauza evenimentelor care au avut și au tot în această zonă și care au bulversat total situația demografică, iar analize comparative cu țările desprinse din fosta URSS simt practic imposibil de realizat din lipsa informațiilor necesare.

1.1. Repere demografice generale

De mare importanță în formularea politicilor de dezvoltare economică, precum și a celor demografice, numărul, densitatea și ritmul de creștere ale populației unei țări vor face în continuare obiectul unor scurte analize comparative în contextul spațial specificat anterior.

1.1.1. Efectivul populației

În Europa de Est și Sud-Est populația pe țări variază de la 8948388 locuitori câți avea la ultimul recensământ (4 decembrie 1985) Bulgaria, la 50664458 locuitori în Turcia (20 octombrie 1985) sau, după ultimele estimări O.N.U. - 1990, de la 9,011 milioane - Bulgaria la 58,687 milioane în Turcia (Tabelul nr. 1).

Tabelul nr. 1

Efectivul, densitatea și rata de creștere a populației în Europa de Est și Sud-Est

Indicatori	România	Bulgaria	Ceho-slovacia	Grecia	Polonia	Turcia	Ungaria
Data ultimului recensământ	5.01 1977	4.12 1985	1.11 1980	17.03 1991	6.12 1988	20.10 1985	1.01 1980
Populația (ambele sexe, mii persoane) - Estimări la mijlocul anului (mii):							
- 1985	21560	8948	15283	10269	37879	50664	10709
- 1990	22725	8960	15499	9934	37203	50231	10649
- 1990	23206	9011	15662	10048	38180	58687	10553
Indice cincinal de creștere a populației (%)	102,1	100,6	101,1	101,2	102,6	116,8	99,1
Rata medie anuală de creștere a populației (%)							
1985- 1990	0,4	0,1	0,2	0,2	0,5	3,1	-0,2
Suprafața (km.p.)	237500	110912	127876	131990	312677	779452	93032
Densitatea (1990) (loc/km.p.)	98	81	122	76	122	75	113

Sursa: *Annuaire démographique 1990, Nations Unies, New York, 1992*

Cu 21559910 locuitori la recensământul din 5 ianuarie 1977 sau cu 23206720 locuitori - cifră estimată de O.N.U pentru anul 1990 - România ocu-

pă locul al treilea în clasamentul țărilor numeroase după Turcia și Polonia, având un efectiv al populației mult mai mare decât Cehoslovacia, Ungaria, Grecia și Bulgaria.

Luând în considerare țările membre O.C.D.E selectate pentru analizele noastre observăm că nici una dintre ele nu deține un efectiv apropiat de cel al țării noastre (Anexa I), căci, din punct de vedere al efectivului, țările europene membre O.C.D.E., se polarizează în două mari grupe:

- a) țări mici - cu populații ce nu depășesc 15 milioane de locuitori și în care grupă gradul de dispersie al efectivelor este foarte mare: de la 241 mii locuitori în Islanda și 367 mii locuitori în Luxemburg, până la 10,5 milioane în Portugalia și 14,9 milioane locuitori în Olanda;
- b) țări mari - începând cu Spania (38,9 mil. locuitori), continuând cu Franța (56,4 mil. locuitori), Italia (57,1 mil. locuitori), Marea Britanică (57,2 mil. locuitori) și terminând cu Germania unificată (aproximativ 80 mil. locuitori).

În ce privește evoluția în dinamică, se poate observa (Tabelul nr. 2) că în decursul a 40 de ani efectivul populației României s-a plasat pe o traiectorie ascendentă, prezentând în 1990 față de anul 1950 o creștere cu 6,9 milioane locuitori (ceea ce echivalează cu un excedent relativ de 42,3%).

Tabelul nr. 2

Efectivul populației României din perioada 1950-1990

Anul	Efectivul populației (mii persoane)
1950	16311
1960	18403
1970	20253
1980	22201
1989	23152
1990	23206

Sursa: Anuarul statistic al României, C.N.S., 1991

Cea mai mare creștere se înregistrează în primul deceniu al perioadei specificate - 1950-1960: 2092 mii persoane, iar cea mai mică în ultimul - 1980-1990: 1005 mii persoane.

1.1.2. Densitatea geografică a populației

Desigur, privind numai efectivul populației ca atare, analiza întreprinsă este foarte generală și incompletă. Este necesar, a fi dezvoltată în primul rând prin corelarea populației cu suprafața totală și acest lucru pentru fiecare țară în

parte. Se observă (Tabelul nr. I) că, în funcție de densitate, clasamentul țărilor se modifică surprinzător. Astfel, Turcia, țara cu populația cea mai numeroasă, are și suprafața cea mai mare, astfel că densitatea populației ei (în 1990) devine cea mai mică - 75 locuitori pe km.p., iar Cehoslovacia și Polonia - cu 122 locuitori/km.p. - se plasează pe primul loc, urmate în ordine de Ungaria (113 locuitori/km.p.), România (98 locuitori/km.p.), Bulgaria (81 locuitori/km.p.) și Grecia (76 locuitori/km.p.).

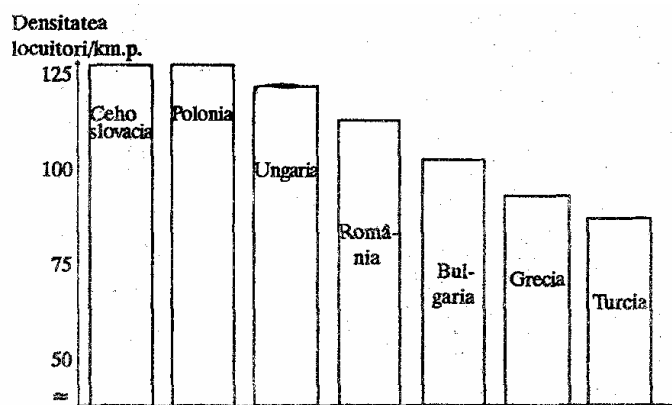

Figura nr. 1 – Densitatea geografică a populației în Europa de Est și Sud-Est

Pentru țările membre O.C.D.E. selectate (Anexa 1), plaja valorilor densității geografice a populațiilor lor este foarte largă: de la 2 locuitori/km.p. în Islanda la 366 locuitori/km.p. în Olanda.

După acești primi doi indicatori analizați, România se situează pe locurile 3-4 între țările Europei de Est și Sud-Est Extinzând aria comparațiilor și la țările O.C.D.E., numai pentru densitatea geografică a populației găsim o valoare apropiată de cea a României, și anume 92 locuitori/km.p., valoare care aparține Austriei (Anexa 1).

1.1.3. Ritmul mediu anual de creștere a populației

Adevărat barometru al dinamicii demografice, rata medie anuală¹ de creștere a populației în Europa de Est și Sud-Est prezintă o amplitudine de

¹ Rata medie anuală de creștere (scădere) a efectivului populației se stabilește pe baza următoarelor relații:

$$r = \frac{1}{n-1} \sqrt[n]{\frac{P_n}{P_1}}$$

unde: P_n = efectivul populației la sfârșitul perioadei analizate;

P_1 = se efectivul populației la începutul perioadei de analiză;

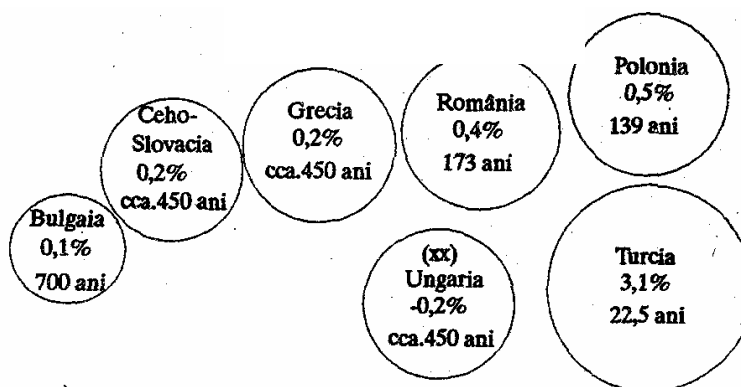
3,3% (pentru perioada 1985-1990), datorită valorilor extreme: pe de o parte Ungaria cu o rată negativă -0,2%, iar pe de altă parte Turcia¹ cu 3,1% - cel mai ridicat nivel din întreaga Europă, prezentând perspectiva dublării populației în 24 de ani (Tabelul nr. 1)

Cu o rată medie de creștere de 0,4% (în aceeași perioadă) România ocupă locul al treilea după Turcia și Polonia în cadrul țărilor est-europene, cu posibilitatea dublării numărului populației în aproximativ 173 de ani (în ipoteza menținerii acestei rate an de an).

Această valoare este mai mare ca rata de creștere de 0,3% (dublare în 200 de ani) înregistrată ca medie la nivelul întregii Europe.

În ce privește țările din O.C.D.E., majoritatea lor au trecut prin fazele tranziției demografice² moderne, unele aflându-se în prezent la începutul unei noi tranziții, înregistrând ritmuri de creștere extrem de mici sau chiar negative (Belgia, Irlanda, Italia, Danemarca, Spania, Regatul Unit al Marii Britanii) (Anexa 1).

Foarte sugestivă în acest sens este reprezentarea din figura nr. 2.

xx) perioada de înjumătățire a efectivului

Figura nr. 2 – Ritmurile medii anuale de creștere a populației în țările Europei de Est (cu precizarea numărului de ani în care se produce dublarea numărului populației) 1985-1990

n-l = durata perioadei de analiză, măsurată în ani calendaristici

¹ Turcia, membră a O.C.D.E. este o țară asiatică și acest lucru își pune amprenta pe componenta ei demografică. În țările asiatice și mai ales arabe se constată o tranziție rapidă a mortalității, neînsoțită însă de scăderea fertilității, aflată încă la niveluri ridicate, ceea ce conduce evident la un excedent natural foarte mare și, în consecință, la ritmuri înalte de creștere a populației.

² Tranziția demografică - proces universal complex, parte integrantă a procesului de dezvoltare social-economică, de modernizare a societății faza care a precedat tranziția modernă se caracteriza prin niveluri ridicate ale natalității și mortalității. În faza întâi începe scăderea mortalității, urmată apoi de tranziția natalității (faza a doua) și reechilibrarea demografică (faza a treia), la niveluri mai reduse, cu aceeași excedent natural Faza nouă (a patra) în care au intrat o serie de țări dezvoltate se caracterizează printr-o natalitate scăzută depășită de rata de mortalitate, astfel că excedentul natural devine negativ.

1.2. Structura demografică

Structura demografică a unei populații, adică repartizarea ei pe vârste și pe sexe, are o importanță deosebită din punct de vedere socio-economic, deoarece aceasta, pe lângă alte aspecte, determină participarea la activitatea economică.

1.2.1. Structura pe sexe a populației

Structura pe sexe a populației fiecărei țări avute în vedere în acest capitol este prezentată în Tabelul nr. 3 și în Anexa 1.

Tabelul nr.3

Țara	Anul	Total populație	din care :		Proporția populației (%)	
			Masculin	Feminin	Masculin	Feminin
România	1.07.1989	23151564	11422472	11729092	49,3	50,7
Bulgaria	1989	8992316	4438032	4554234	49,3	50,7
Cehoslovacia	1989	15649765	7622153	8027612	48,7	51,3
Grecia	1.07.1984	9859801	4866941	5028860	49,2	50,8
Polonia	1.07.1988	37862063	18466797	19394266	48,8	51,2
Turcia	20.10.1985	50664458	25671975	24992483	50,7	49,3
Ungaria	1.07.1989	10577919	5100103	5477816	48,2	51,8

Sursa: Annuaire démographique 1990, New York, Nations Unies, 1992

Cu excepția Turciei, pentru care numărul și respectiv ponderea populației feminine în total populație sunt mai mici decât aceiași indicatori referitori la populația masculină, la toate celelalte țări întâlnim situația normală - inversă celei descrise mai sus.

La 1 iulie 1989, potrivit estimărilor O.N.U., România număra 23151564 locuitori, din care 11422472 (49,3%) erau bărbați și 11729092 (50,7%) femei. Privită în dinamică, această structură este foarte stabilă, de la recensământul din 1977 și până în 1989 valorile ponderilor rămânând identice pentru fiecare sex în parte.

Cea mai mare proporție a populației feminine în populația totală se înregistrează în Ungaria (51,8%), urmată de Cehoslovacia (51,3%) și Polonia (51,2%).

1.2.2. Structura pe vârste a populației

Structura pe vârste a populației prezintă în primul rând o importanță demografică. O populație în care predomină grupele tinere este favorabilă nupțialității și, deci, natalității. Invers, o populație în care grupele vârstnice dețin o

pondere mare este mai predispusă mortalității, dată fiind intensitatea mai mare a mortalității la vârste înaintate.

Tabelul nr. 4

**Structura populației pe grupe mari de vârste,
în țările Europei de Est și Sud-Est**

Indicatori	- în mii -						
	România	Bulgaria	Ceho-slovacia	Grecia	Polonia	Turcia	Ungaria
	(1989)	(1989)	(1989)	(1984)	(1988)	(1985)	(1989)
Total populație	23152	8992	15650	9860	37862	50664	10578
din care:							
- 0-14 ani	5527	1855	3599	2071	12320	19010	2174
- 15-59 ani	14069	5439	9442	6025	20101	28398	6416
- 60 ani și peste	3556	1698	2609	1764	5441	3256	1988
Pondere a fiecărei grupe de vârstă în total populație (%)							
- 0-14 ani	23,8	20,6	23,0	21,0	32,5	37,5	20,5
- 15-59 ani	60,8	60,5	60,3	61,1	53,1	56,1	60,7
- 60 ani și peste	15,4	18,9	16,7	17,9	14,4	6,4	18,8

Sursa: Annuaire démographique - 1990, Nations Unies, New York, 1992

În cadrul celor șapte țări considerate ca făcând parte din Europa de Est și Sud-Est se delimitează în primul rând Turcia (țară asiatică), cu o proporție a populației tinere (0-14 ani) foarte ridicată - 37,5%- și cu cea a populației vârstnice (60 de ani și peste) foarte scăzută - 6,4%.

Populația Poloniei mai prezintă niveluri semnificative față de medie, și anume: 32,5% populația tânără și 14,4% populația vârstnică.

Valorile înregistrate în cazul României se înscriu în nota comună a celorlalte țări est-europene: 23,8% populația tânără, 60,8% populația adultă și 15,4% populația vârstnică, niveluri care denotă cu certitudine că populația țării se află în plin proces de îmbătrânire demografică (primul semnal în acest sens fiind ponderea populației vârstnice în total populație, care a depășit pragul de 12%).

Caracteristic pentru populația României este modificarea structurii pe vârste, în direcția creșterii ponderii populației vârstnice, tendință de altfel generală la populațiile țărilor dezvoltate și mai ales la cele din Europa Occidentală. Remarcăm, îndeosebi, scăderea greutății specifice a populației în vârstă de 0-14 ani concomitent cu creșterea sistematică a ponderii populației de 60 de ani și peste.

Tabelul nr. 5

**Structura populației României pe grupe mari de vârstă,
în perioada 1930-1989**

Anul	Populația totală	- în % - din care:		
		0-14 ani	15-59 ani	60 ani și peste
1930	100,0	33,5	59,1	7,4
1948	100,0	28,9	61,9	9,2
1956	100,0	27,5	62,6	9,9
1966	100,0	26,0	61,7	12,3
1977	100,0	25,5	60,5	14,0
1980	100,0	26,6	60,2	13,2
1989	100,0	23,8	60,8	15,4

Sursa: Informații statistice operative - Seria Populație, C.N.S., 1991; Vladimir Trebici, "Populația României și creșterea economică", Editura Politică, București, 1971.

Același lucru se poate spune și despre celelalte țări, cu excepția Turciei, care, după cum am arătat, are o populație tânără din punct de vedere demografic, neafectată încă de procesul de îmbătrânire demografică.

1.2.3. Raportul de dependență

Din rațiuni socio-economice, importanța unei anumite structuri pe vârste a populației se manifestă pe planuri diferite. Apreciată global, o pondere ridicată a populației tinere și a populației vârstnice exercită o "presiune" economică asupra populației adulte. Această presiune are o semnificație diferită în funcție de categoria de populație care o exercită cu precădere, respectiv populația tânără sau cea vârstnică. De asemenea, structura populației pe vârste poate fi favorabilă sau mai puțin favorabilă activității economice. Schimbarea structurii pe vârste modifică valoarea "presiunii" pe care o exercită în mod conjugat populația tânără și vârstnică asupra populației în vârstă de muncă, presiune măsurată cu indicele sau raportul de dependență¹ (Tabelul nr. 6, Anexa 2).

În cadrul țărilor est-europene România nu face notă discordantă cu nivelurile care-i aparțin. Cel mai mare nivel al indicelui de dependență îl prezintă Polonia, cu 884 persoane tinere și vârstnice la 1000 adulți, datorită populației tinere foarte numeroase (613 tineri la 1000 adulți), urmată de Turcia, cu un ra-

¹ Raportul de dependență este calculat ca raport între efectivul persoanelor de vârste cuprinse între 0-4 ani și 60 ani și peste și efectivul populației adulte - 15-59 ani.

port general de 784, din care numai 115 persoane vârstnice la 1000 adulți și 669 tineri la 1000 adulți. Cel mai mic nivel îl deține Grecia - 636, din care 293 vârstnici și 343 tineri la 1000 adulți.

Tabelul nr. 6

**Raportul de dependență și presiunea exercitată de populația
în vârstă de 60 de ani și peste asupra populației adulte**

Țara	Anul	Raportul de dependență	- la 1000 de persoane adulte - Presiunea exercitată de grupa 60 ani și peste asupra populației adulte
România	1989	646	253
Bulgaria	1989	653	312
Cehoslovacia	1989	657	276
Grecia	1984	636	293
Polonia	1988	884	271
Turcia	1985	784	115
Ungaria	1989	649	310

Sursa: Date calculate pe baza informațiilor din "Annuaire démographique" - 1990.

Tabelul nr. 7

Raportul de dependență în populația României în perioada 1930-1989

Raportul de dependență în populația României în perioada 1930-1989

	1930	1956	1966	1977	1980	1989
Populația tânără la 1000 adulți (persoane)	598	440	421	422	442	393
Populația vârstnică la 1000 adulți (persoane)	124	158	200	232	220	253
Raport de dependență	722	598	621	654	662	646

Sursa: date calculate pe baza informațiilor preluate din publicații ale C.N.S.

Se observă tendința fermă de îmbătrânire demografică instalată în populația României; presiunea exercitată de populația vârstnică asupra populației adulte crește.

În același timp, scăderea fertilității a condus la micșorarea dependenței populației tinere: de la 598 tineri la 1000 adulți în 1930 la 393 în 1989 (Figura 3).

Indicele de dependență calculat pentru România se înscrie și în cadrul trasat de valorile existente în țările Europei Centrale și de Vest (Anexa 2). Astfel, cei mai mic nivel îl deține Olanda - 551, din care 267 vârstnici la 1000 adulți, iar cei mai mare în Irlanda - 756, din care numai 262 vârstnici la 1000 adulți, ceea ce denotă specificul tânăr al populației Irlandei: și în același timp o mare dependență a tinerilor față de adulți în această țară.

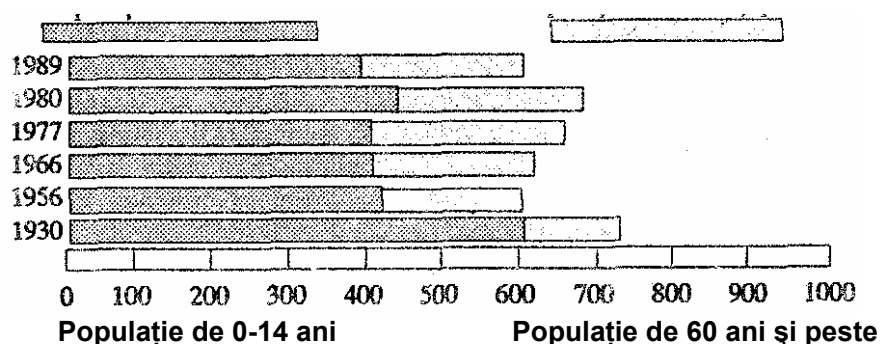

Figura 3 - Raportul de dependență în populația României

Cea mai mare presiune din partea vârstnicilor și implicit cea mai mică presiune dinspre tineri se observă în cazul Suediei, unde, la un raport de dependență de 688, populația vârstnică este de 397 persoane la 1000 adulți, reprezentând aproximativ 58% din "sarcina" pe care trebuie s-o suporte segmentul de populație adultă - "potențial activă".

1.3. Mișcarea naturală a populației

1.3.1. Natalitate și fertilitate

Comparațiile internaționale bazate pe indicatorii mișcării naturale a populației urmăresc, în continuare, doar prezentarea unor imagini generale, de ansamblu, neavând atributele unor analize de mare finețe, caz în care ar fi trebuit coroborați cu structuri după sex și după vârstă ale populației, implicând metode de standardizare a fertilității și respectiv mortalității populației.

Dacă avem în vedere că populația umană poate fi definită ca un sistem dinamic complex, putem afirma că intrările lui sunt puternic condiționate de intensitatea cu care se manifestă fenomenul natalității.

Natalitatea caracterizează masa născuților vii în cadrul unei colectivități umane, delimitată prin caracteristici de timp și spațiu. Intensitatea fenomenului se stabilește prin intermediul ratei generale de natalitate care indică numărul născuților vii la 1000 de locuitori.

Prin modul de calcul acest indicator nu asigură comparabili ta tea necesară descrierii absolut reale a fenomenului, deoarece masa născuților vii este pusă în legătură cu efectivul mediu al populației. Este evident că nu întreaga populație este implicată în procesul de reproducere, prin intermediul născuților vii, ci numai o parte a colectivității, aceea care alcătuiește așa-numita "cohortă fertilă feminină".

În consecință, legătura dintre masa născuților vii și dimensiunea cohorței fertile feminine se realizează prin rata generală de fertilitate, care exprimă numărul de născuți vii la 1000 de persoane feminine cu vârste cuprinse între 15 și 49 ani

Cu toate lipsurile ratei generale de natalitate, descrierea demografică cea mai generală se folosește totuși de acest indicator. Informațiile sunt aproximative, dar diferențele de nivel la scară mondială sau de continent, ca și tendințele ^ ce se pot desprinde, sunt relativ bine redade de acest indice.

În Europa de Est și Sud-Est (exclusiv Turcia) rata natalității prezintă valori "normale" dacă ținem cont că toate aceste țări au intrat în faza finală a procesului de îmbătrânire demografică a populațiilor lor. Cu o singură excepție; Turcia, țară cu o populație tânără, cu un model cultural diferit de cel european și care oferă cel mai ridicat nivel al ratei natalității din gama țărilor luate în analiză - 29,2%.

În grupa țărilor est-europene, la un pol se plasează Grecia, care în 1989 înregistra cea mai mică rată de natalitate -10,1% - iar la celălalt pol, cu 14,3%, Polonia (în 1990).

Tabelul nr. 8

Mișcarea naturală a populației în Europa de Est și Sud-Est

Țara	Anul	Născuți vii		Decedați		Spor natural (%)
		Efectiv	Rata natalității (%)	Efectiv	Rata mortalității (%)	
România	1990	314746	13,6	247086	10,7	2,9
Bulgaria	1989	112289	12,5	106902	11,9	0,6
Cehoslovacia	1990	210527	13,4	183710	11,7	1,7
Grecia	1989	101149	10,1	92717	9,2	0,8
Polonia	1990	546129	14,3	388440	10,2	4,1
Turcia *)	1985-1990	...	29,2	...	8,4	20,8
Ungaria	1990	122251	11,6	141791	13,4	-1,9

Cu o rată de natalitate de 13‰ (1990), România se situează sub media mondială (27‰) și sub cea europeană (14‰), plasându-se pe locul trei în clasamentul țărilor est-europene și, de asemenea, în intervalul de "normalitate" al

țărilor din Europa Centrală și de Vest (Anexa 3), având același nivel ca Franța (1989) și Regatul Unit (1989) sau apropiat de cel din Olanda și Finlanda (1990). Natalitatea în țara noastră urmează, ca în majoritatea țărilor Europei, o traiectorie descrescătoare (Tabelul nr. 9), înscriindu-se în tendința generală din cadrul tranziției demografice. Diferențele dintre țări provin din situarea diferită într-una sau alta din fazele tranziției demografice în care se află la un moment dat populația fiecărei țări, implicând un proces mai mult sau mai puțin accentuat de "îmbătrânire demografică" a populației feminine fertile¹.

Tabelul nr. 9

Rata natalității în România, în perioada 1950-1990

Anul	Rata natalității %
1950	26,2
1955	25,6
1960	19,1
1965	14,6
1970	21,1
1975	19,7
1980	18,0
1985	15,8
1990	13,6

Sursa: Anuarul statistic al României, C.N.S., 1991.

Referitor la rata generală de fertilitate, evident, ea prezintă aceeași tendință fermă de scădere ca și natalitatea. Acest lucru este valabil atât pentru România, cât și pentru celelalte țări supuse analizei (Tabelul nr. 10).

La nivelul anului 1989 România prezintă cel mai ridicat nivel al fermității - 2,2 copii/o femeie în vârstă fertilă - nivel superior pragului de 2,14 copii/femeie în vârstă fertilă necesar înlocuirii exacte a generațiilor în condițiile de natalitate și mortalitate din țara noastră, precum și mediei europene (1980-1985) de 1,88 copii, dar inferior mediei mondiale de 3,3 copii/femeie în vârstă terțiă. Este ur-

¹ Acest lucru se poate observa cu ușurință din relația directă care există între rata de natalitate și rata de fertilitate.

$$n_g = \frac{N_{vii}}{P} \times \frac{N_{vii}}{F_{15-49}} \times \frac{F_{15-49}}{F} \times \frac{F}{P} = f_g \times y_1 \times y_2$$

unde: n_g - rata generală de natalitate; N_{vii} = numărul de născuți vii într-o anumită perioadă în colectivitatea supusă cercetării; P = efectivul mediu al populației; F_{15-49} = cohorta fertilă feminină; F = populația totală de sex feminin; f_g = rata generală de fertilitate; y_1 = ponderea coortei fertile feminine în total populație de sex feminin; y_2 = ponderea populației de sex feminin în total populație.

mată de Polonia cu 2,126, iar cea mai mică valoare se constată în cazul Ungariei - 1,777 copii/femeie de vârstă fertilă. Evident că toate aceste niveluri sunt întrecute de valoarea deținută de Turcia - 3,69 copii - care, după cum am mai precizat, posedă o altă matriță demografică și culturală, fiind încă neafectată de procesul de îmbătrânire demografică și înscrisă în tranziția demografică mult mai târziu comparativ cu țările Europei

Tabelul nr. 10

Rata de fertilitate în Europa de Est și Sud-Est

Țara	Anul	Rata de fertilitate totală (număr de copii/femeie de vârstă fertilă)
România	1989	2,200
Bulgaria	1989	1,862
Cehoslovacia	1989	1,929
Grecia	1984	1,821
Polonia	1988	2,126
Turcia	1985-1990	3,690
Ungaria	1989	1,777

Sursa: *Annuaire démographique 1990, Nations Unies, New York, 1992*

1.3.2. Mortalitate generală și mortalitate infantilă

Pentru analiza mortalității populației vom face apel, în primul rând, la rata generală de mortalitate, al cărei calcul se reduce la raportarea numărului deceselor la numărul mediu al populației distr-o anumită perioadă, rezultatul exprimându-se la 1000 de locuitori.

Ca și rata natalității, rata de mortalitate are un caracter general, folosind practic unei prime deschideri pentru o analiză mai detaliată.

Cu o rată a mortalității de 10,7‰ în 1990, România se situează sub valoarea medie mondială și europeană - 11 decese la 1000 locuitori (vezi Tabelul nr. 8). În cadrul țărilor est-europene cel mai ridicat nivel se constată pentru Ungaria - 13,4‰, iar cel mai scăzut - Grecia, cu 9,2‰, dacă facem abstracție de Turcia (8,4‰), despre care am mai făcut câteva precizări. În țările europene membre O.C.D.E valorile acestei rate prezintă o plajă mai largă: de la 6,8‰ în Islanda la 11,9‰ în Danemarca (Anexa 3).

La prima vedere, există tendința de a aprecia că România stă mai bine decât o serie de țări occidentale cum ar fi Germania, Regatul Unit, Danemarca și Suedia. Dar, trebuie precizat că în spatele valorilor ridicate ale mortalității în aceste din urmă țări se află o structură demografică mai îmbătrânită a populației, unele dintre ele se plasează la finele tranziției demografice moderne, tinzând spre stadiul de populație staționară și chiar spre un excedent natural negativ.

În România, pe o perioadă de 40 de ani, evoluția ratei mortalității este ușor oscilantă, dar circumscrisă valorii de 10‰.

Tabelul nr. 11

Rata mortalității în perioada 1950-1990

	1950	1960	1970	1980	1985	1989	1990
Rata mortalității (‰)	12,4	8,7	9,5	10,4	10,9	10,7	10,6

Sursa: *Anuarul statistic al României - 1991, C.N.S.*

Pe cauze¹ structura mortalității în anul 1990, ca și în anii anteriori, relevă că cele mai multe decese sunt determinate de bolile aparatului circulator, 58,9% din totalul deceselor, urmate de tumori - 13,3%, bolile aparatului respirator - 9,1%, leziunile traumatiche și otrăvirile - 7,2%.

Față de celelalte țări din Europa, România se remarcă printr-o mortalitate ridicată prin bolile aparatului respirator și digestiv și mai scăzută prin tumori. De asemenea, mortalitatea prin bolile aparatului circulator în țara noastră este mai ridicată decât în Austria, Belgia, Elveția, Finlanda, Franța, Germania, Iugoslavia, Olanda, Norvegia, Polonia, Anglia.

Mortalitatea pe cauze diferă sensibil în funcție de sex, populației masculine fiindu-i în general caracteristice niveluri mai ridicate.

În ce privește mortalitatea infantilă² în România, în anul 1990 aceasta a fost de 26,9 decedați în vârstă sub un an la 1000 născuți vii, menținându-se la nivelul înregistrat în anul anterior.

Tabelul nr. 12

Rata mortalității infantile în Europa de Est și Sud-Est

Țara	Anul	Rata mortalității infantile (‰)
România	1990	26,9
Bulgaria	1989	14,4
Cehoslovacia	1990	11,3
Grecia	1988	11,0
Polonia	1990	16,0
Turcia	1985-1990	76,0
Ungaria	1990	14,8

Sursa: *Annuaire démographique 1990, Nations Unies, New York, 1992.*

¹ "Fenomene demografice în anul 1990" (II) în Informații statistice operative" - seria Populație, nr. 14/sept. 1991.

² Rata mortalității infantile se calculează ca raport între numărul decedaților în vârstă: sub un an și masa totală a născuților vii și se exprimă în promile.

Nivelul actual al mortalității inimile înregistrați în țara noastră se situează printre cele mai ridicate din Europa (Anexa 3), fiind de 2-3 mai mare decât în majoritatea țărilor europene și deci media Europei (1980-1985) cu 15%, dar mult inferioară mediei mondiale de 78 decedați sub un an la 1.000 locuitori (Figura 4).

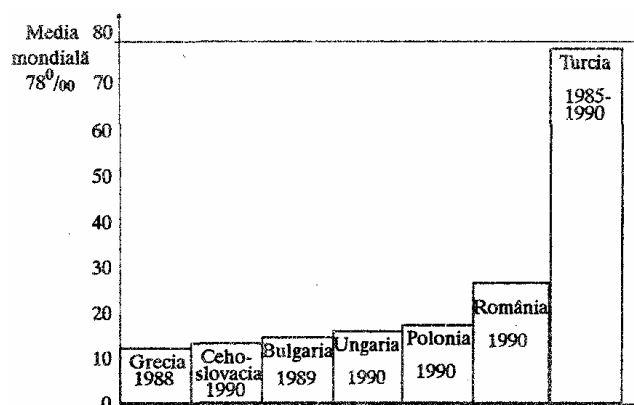

Figura 4 – Decese sub un an la 1000 născuți vii

Principală cauză de deces a copiilor la vârstă sub un an, în România, o constituie bolile aparatului respirator - 10,6 decedați sub un an la 1000 născuți vii -, urmată de afecțiunile perinatale - 5,2‰ - și anomaliile congenitale - 4‰.

În țările sud-est europene, cea mai mică valoare a mortalității infantile o are Grecia (11,0‰), iar cea mai mare Turcia (76‰).

În celelalte țări europene acest indicator prezintă valori mult mai mici, reflectând sintetic gradul de dezvoltare economică și socială: de la 4,0‰ cât are Islanda la 13,1‰ pentru Portugalia.

1.3.3. Speranța de viață la naștere

Speranța de viață la naștere (durata medie a vieții) exprimă numărul mediu de ani viață pe care speră să-i trăiască fiecare din membrii unei generații de născuți vii. Acest indicator sintetizează prin nivelul său influența unui complex de factori de natură biologică, socială, economică, sanitară, de mediu etc., devenind astfel un "barometru" al gradului de dezvoltare și civilizație a Speranței de viață la naștere sintetizează și valorile mortalității infantile. În general între cei doi indicatori relația este foarte strânsă. Valori înalte ale speranței de viață la naștere corespund unor valori scăzute ale mortalității infantile. Decalajul întâlnit la mortalitatea infantilă este caracteristic și speranței de viață la naștere.

Potrivit datelor de care dispunem (Tabelul nr. 13; Anexa 4), cu excepția Turciei, România deține cele mai scăzute niveluri ale speranței de viață la naștere pentru ambele sexe, atât în cadrul Europei de Sud-Est, cât mai ales fa contextul țărilor O.C.D.E.

Tabelul nr. 13

Speranța de viață la naștere în Europa de Est și Sud-Est

Țara	Anul	Speranța de viață la naștere - în ani -	
		Masculin	Feminin
România	1987-1989	65,51	72,41
Bulgaria	1987-1989	68,33	74,70
Cehoslovacia	1988	67,76	75,29
Grecia	1980	72,15	76,35
Polonia	1988	67,15	75,67
Turcia	1985-1990	62,50	65,30
Ungaria	1989	65,44	73,79

Sursa: *Annuaire démographique 1991, Nations Unies, New York, 1992*

Astfel, în 1978-1989 speranța de viață la naștere pentru populația de sex masculin era de 66,51 ani, iar pentru populația de sex feminin, de 72,41 ani, numai Turcia deținând valori mai mici - de 62,5 ani și respectiv 65,8 ani

Față de Europa Occidentală, valorile înregistrate în cazul României (1987-1989) sunt mai mici cu câte 2 până la 8 ani. În cazul acestor țări, pentru populația de sex masculin, cu o singură excepție (Portugalia), speranța de viață la naștere depășește 70 de ani, iar pentru populația de sex feminin ia valori între 75 și 80 de ani (Anexa 3).

1.4. Situația demografică a României în perioada 1990-1992

În încercarea de realizare a unei scurte diagnoze a situației demografice din România în intervalul de timp 1990-1992, precizăm de la început că nu deținem toate informațiile care ar fi fost necesare pentru o analiză foarte riguroasă, detaliată și completă. Multe din datele recensământului din 1992, structurile populației pe vârstă și o serie de alte caracteristici importante și necesare (stare civilă, ocupație, profesie etc.) nu au fost încă publicate.

În consecință, diagnoza noastră fără a avea un caracter extrem de analitic, nădăjduim că pornind, totuși, de la ea, se vor putea desprinde, evident ai o "anumită" marjă de imprecizie și risc, tendințele generale de evoluție a componentei demografice & potențialului uman ai României.

1.4.1. Efectivul populației

Referitor la efectivul populației, din informațiile publicate de Comisia Națională pentru Statistică (C.N.S.) (Tabelul nr. 14), se poate constata o evoluție "surprinzător" descrescătoare a acestuia: de la 23206720 persoane la 1.07.1990, la 23185084 locuitori în 1.07.1991 și la 22760449 persoane la data ultimului recensământ (7.01.1992).

De ce o evoluție "surprinzător" descrescătoare? Deoarece se întâmplă pentru prima dată în istoria demografică a țării când efectivul populației înregistrează deficit de la un an la altul Care ar fi cauzele acestei evoluții?

Suntem de părere că ele își pot avea originea, pe de o parte în factorii care pot influența atât sporul natural, cât și sporul migratoriu¹ al populației, iar pe de altă parte, în imperfecțiuni de ordin tehnic vizavi de rezultatele obținute la recensământ (omisiuni importante la recenziere).²

Tabelul nr. 14

Numărul, structura pe sexe și pe grupe mari de vârste și raportul de dependență pentru populația României, în perioada 1990-1991

Indicatori	1.07.1990		1.07.1991		7.01.1992	
	Absolut	%	Absolut	%	Absolut	%
1. Efectivul populației	23206720	100,0	23185084	100,0	22760449	100,0
2. Structura populației pe sexe:						
- masculin	11449147	49,3	11435286	49,3	11182290	49,1
- feminin	11757573	50,7	11749798	50,7	11578159	50,9
3. Structura populației pe grupe mari de vârstă:						
- 0-14 ani	5468676	23,6	5328833	23,0	5114730	22,4
- 15-59 ani	14105078	60,8	14147471	61,0	13852294	60,8
- 60 ani și peste	3632966	15,6	3708780	16,0	3819637	16,8
4. Raportul de dependență (la 1000 adulți)						
- total	645	100,0	639	100,0	645	100,0
- presiunea tinerilor (0-14 ani)	388	60,1	377	59,0	369	57,2
- presiunea vârstnicilor (60 ani și peste)	257	39,9	262	41,0	276	42,8

Sursa: date calculate și preluate din "Informații statistice operative", seria "Populație" - C.N.S., din numerele anilor 1990, 1993; Anuarele statistice ale României pentru 1991 și 1992, C.N.S.

¹ Sporul natural al populației (S_n) reprezintă diferența dintre numărul nașcuților vii (N) și numărul decedaților (M) într-o anumită perioadă de timp (de obicei un an calendaristic). Sporul migratoriu (S_m) desemnează diferența dintre numărul persoanelor imigrante (I) și numărul persoanelor emigrante (E). Deci $S_n = N - M$; $S_m = I - E$; iar sporul total $S_t = S_n + S_m$ sau cu diferența dintre efectivul populației la nivelul unui an și efectivul din anul precedent $S_t = P_t - P_{t-1}$.

² Ne exprimăm îndoiala că efectivul populației României, obținut la recensământul din 7.01.1992, este conform cu realitatea. Comparând numărul populației la 1 iulie 1991 (obținut pe baza rezultatelor recensământului din 1977 și a evidenței curente a mișcării naturale și migratorii a populației) cu efectivul de la 7.01.1992 se constată un deficit foarte mare de 425.000 persoane (aproximativ populația unui județ de mărime medie) – deficit care nu se poate justifica numai prin valorile scăzute, nici ale sporului natural și nici ale sporului migratoriu, cu atât mai mult cu cât perioada dintre cele două momente de comparație este foarte scurtă, de numai 6 luni. Din această cauză vom face puține referiri la informațiile acestui recensământ.

Din prima categorie de factori am dori să menționăm conjunctura social-economică, politică și legislativă apărută după evenimentele din decembrie 1989, conjunctură care a condus la relaxarea, totală a legislației privind, pe de o parte, întreruperea cursului sarcinii, iar pe de altă parte, libera circulație a persoanelor (mai ales în afara țării și îndeosebi în sensul emigrării).

lipsa de informații pertinente privind sporul migratoriu ne-a determinat să procedăm la estimări pe baza informațiilor disponibile. Astfel, putem arăta că în intervalul 1990-1991 soldul migrației a atins un deficit de aproximativ 90000 persoane.

În ce privește structura pe sexe a populației, se constată proporții identice pentru mijlocul fiecărui an (1990- și 1991) și o tendință de creștere a ponderii populației de sex feminin în total populație, dacă avem în vedere și informațiile ultimului recensământ (de la 50,7% la 50,9%).

Structura pe grupe mari de vârstă a populației prezintă tendința evidentă de accentuare a procesului de îmbătrânire demografică a populației, tendință dovedită prin creșterea greutateii specifice a populației vârstnice (60 de ani și peste) în total populație - de la 15,6% în 1990 la 16,6% în 1991 și aproximativ 16,8% la 7.01.1992 -, în detrimentul grupei tinere de vârstă (0-14 ani) a cărei pondere scade de la 23,6% în 1990 la 23,0% în 1991 și la circa 22,4% la ultimul recensământ. În acest context, dacă în anul 1990 raportul de dependență atingea nivelul de 645 tineri și vârstnici la 1000 adulți, din care 257 erau vârstnici, la 7 ianuarie 1992, la același nivel al raportului, presiunea vârstnicilor crește la 276 persoane, iar cea a tinerilor scade de la 388 la 369 persoane.

Una din principalele cauze ale acestei stări de fapt este evoluția regresivă a efectivului de născuți vii de la un an la altul: 314,7 mii în 1990, 275,3 mii în 1991 și 260,4 mii în anul 1992.

Tabelul nr. 15

**Mișcarea naturală, rata de fertilitate și mortalitatea infantilă
în România, în perioada 1990-1992**

Indicatori	1990		1991		1992	
	Efectiv (mii)	Proporții (‰)	Efectiv (mii)	Proporții (‰)	Efectiv (mii)	Proporții (‰)
1. Născuți vii	314,7	13,6	275,3	11,9	260,4	11,4
2. Decedați	247,1	10,6	251,8	10,9	263,9	11,6
3. Spor natural	67,6	3,0	23,5	1,0	-3,5	-0,2
4. Rata generală de fertilitate	-	56,2	-	48,7	-	47,3
5. Mortalitatea infantilă	8,471	26,9	6,258	22,7	6,1	23,3

Sursa: date calculate și preluate din "Informații statistice operative" - seria "Populație" - C.N.S., din numerele anilor 1990-1993; Anuarele statistice ale României pentru 1991 și 1992, C.N.S.

Trebuie subliniat faptul că acest ultim contingent de născuți vii (260,4 mii) este cel mai mic din seria celor pe care România le-a înregistrat de la începutul acestui secol, urmare a acțiunii intercorelate a unui întreg complex de factori de natură economică, socială, legislativă, psihologică etc., asupra căruia nu insistăm aici.

În consecință, rata natalității a scăzut în România de la 13,6‰ în 1990 la 11,4‰ în 1992, determinând un spor natural (prin coroborarea cu rata mortalității generale) de 3,0‰ în 1990, 1,0‰ în 1991 și -0,2‰ în 1992. În anul 1992, pentru prima dată în istoria demografică modernă a țării se înregistrează un spor natural negativ, numărul decedaților depășind numărul născuților vii cu 3,5 mii persoane.

Numărul decedaților prezintă creșteri de la un an la altul, astfel că în 1992 atinge nivelul de 263,9 mii decedați, cei mai mare înregistrat din anul 1948 încoace. Din această cauză rata de mortalitate prezintă valori ridicate de la 10,6‰ în 1990, la 11,6‰ în 1992,

Considerăm că la originea acestei stări de fapt stau pe același plan atât condițiile economice și sociale care au determinat o erodare puternică și continuă a nivelului de trai, mai ales pentru persoanele vârstnice-inactive începând din anul 1990 - mai predispuse riscului de deces -, cât și, cantitativ și calitativ, slaba asistență medicală acordată în țara noastră.

Nivelul mortalității infantile, după ce înregistrează o ușoară îmbunătățire în anul 1991 față de anul 1990 (vezi Tabelul nr. 15) - 22,7‰ față de 26,9‰ crește din nou în 1992, atingând 23,3‰, un nivel extrem de ridicat în Europa de Est și Sud-Est, și cu atât mai mult față de țările Europei Occidentale.

Această evoluție se datorează, în cea mai mare măsură, cantității și calității scăzute a asistenței medicale și sociale acordate mamei în timpul sarcinii, și la naștere, precum și ulterior atât ei cât și copilului. (Includem aici cu o pondere însemnată și condițiile de hrană, de îmbrăcăminte, de asistență medicală până la un an etc.)

Durată medie a vieții (speranța de viață la naștere) (Tabelul nr. 16) evoluează foarte ușor favorabil dacă avem în vedere tabelele de mortalitate în perioadele 1988-1990 și 1989-1991. Se observă și că îmbunătățirea nivelului pe total, de la 69,56 ani la 69,76 ani se datorează în măsură covârșitoare creșterii duratei medii a vieții în rândul populației de sex feminin - de la 72,65 ani la 73,05 ani - aceste niveluri fiind strict legate de evoluția mortalității infantile.

Analizele întreprinse conduc la concluzia că din punct de vedere demografic România alunecă pe o pantă relativ dificil de prevăzut și, cel puțin deocamdată, de controlat. Prezintă, pe de o parte, niveluri medii sau "frunțase" la mai toți indicatorii cantitativi, iar pe de altă parte niveluri nefavorabile, "codășe" pentru indicatorii sintetici și de calitate (mortalitate infantilă și speranța de viață la naștere) până în anul 1990, România nu putea înregistra o evoluție mai bună după anul 1992. Dimpotrivă, dacă luăm în considerare rezultatele diagnozei noastre și "înărutățirea previzibilă a condițiilor economice, sociale, sani-

tare, materiale etc. (la care factorul demografic este foarte sensibil) în următorii ani este probabil ca aceste evoluții descendente să se mențină.

Tabelul nr. 16

Durata medie a vieții		
Indicatori	1988-1990	1989-1991
Speranța de viață la naștere:		
- ambele sexe	69,56	69,76
- masculin	66,56	66,59
- feminin	72,65	73,05

Sursa: Anuarul statistic al României, 1992, C.N.S.

1.5. În loc de concluzii

De aceea este greu să ne lansăm în aprecieri privind evoluția în perspectivă a populației chiar și în cazul în care ne-am cantona în viitorul imediat (3-5 ani). Este cu atât mai greu de făcut propuneri în sensul ameliorării acestei situații de fapt, cunoscând inerția deosebită în timp a comportamentului și respectiv a fenomenelor demografice.

Totuși, considerăm că toate eforturile care ar putea fi destinate redresării acestei situații ar trebui canalizate în cea mai mare măsură pe direcția îmbunătățirii cantitative și calitative a sistemului de ocrotire medicală și socială a populației, dependent evident de stoparea declinului economic și relansarea creșterii economice. Subliniem acest lucru, întrucât, orice s-ar spune, nu numai pentru că, componenta demografică este o componentă fundamentală a potențialului uman, ci și datorită faptului că România - în ciuda unor evoluții, de dată recentă, negative - dispune - în raport cu multe dintre țările din spațiul est și sud-est european - de un însemnat potențial uman. Acesta se cere valorizat. În plus, într-o perspectivă mai îndelungată aceste evoluții negative influențează, toate celelalte condiții fiind considerate egale, potențialul de muncă al societății noastre.

Conjunctura economico-socială națională și internațională, climatul geopolitic zonal și mondial etc. în care ne aflăm, precum și evoluția acestora pot determina bulversări esențiale în situația demografică mondială, europeană și implicit în țara noastră. Toate previziunile se vor plasa deci în sfera ipotezelor, a cuantificărilor relative, ultimul cuvânt rămânând realității ulterioare.

Astfel, cu maximă prudență și bazându-ne pe evoluția de după anul 1989, atât a factorului demografic, cât și a altor factori economici, sociali, politici etc., putem afirma că pe orizontul de timp precizat natalitatea va înregistra un recul foarte puternic, fiind posibil ca rata brută să atingă valori de 9,5 până la 11 născuți vii la 1000 locuitori.

Mortalitatea generală ar putea înregistra o ușoară creștere în jurul nivelului de 12 decese la 1000 locuitori, datorită accentuării procesului de îmbătrânire demografică a populației.

Mortalitatea infantilă se va menține la niveluri foarte ridicate comparativ cu țările Europei, dar este posibil să scadă și să se stabilizeze în jurul a 19-20 decese sub un an la 1000 de născuți vii. În aceste condiții sporul natural va fi negativ, oscilând în jurul valorii de -1‰ și -2‰.

Speranța de viață la naștere va putea înregistra, datorită unei ușoare ameliorări a mortalității infantile, doar o mică îmbunătățire, nedepășind totuși 70 de ani pentru populația de sex masculin și nici 80 de ani pentru populația de sex feminin. În aceste condiții, efectivul populației va fi oscilant, apropiind populația României de stadiul populației staționare, cu trecere spre stadiul de populație în scădere.

Analizând numai de pe pozițiile demografiei, putem afirma că populația României se apropie de etapa finală a tranziției demografice moderne caracterizate prin spor natural și, respectiv general, negativ. Însă nu trebuie uitat faptul că, spre deosebire de țările dezvoltate, ale căror populații au parcurs și parcurs lent stadiile tranziției demografice (100-200 de ani) și în strânsă legătură cu dezvoltarea lor economică și socială, în cazul României trecerea la etapa ultimă a fost brusc accelerată de conjunctura socio-economică de după 1989, ilustrând încă o dată, dacă mai era nevoie, sensibilitatea deosebită a interdependențelor dintre populație și economie. Și tocmai din perspectiva acestor interdependențe, intercondiționări cu caracter de legități, componentei demografice a potențialului uman este necesar să i se acorde atenția pe care o merită atât la planul cercetării științifice, cât și (mai ales) al acțiunii practice. Neglijențele de astăzi se pot răzbuna în perspectivă, ducând la diminuarea cantitativă și calitativă a potențialului uman al României.

Anexa 1

Efectivul populației, rata de creștere, ponderea femeilor în total populație și densitatea, în țări europene membre O.C.D.E.

Țara	Estimații la mijlocul anului (mii persoane)		Rata anuală de creștere (%)	Ponderea femeilor în total populație (1990)	Densitatea în 1990 (loc./km ²)
	1985	1990			
Austria	7555	7712	0,4	52,2	92
Belgia	9858	9845	-0,0	51,2	323
Franța	55170	56440	0,5	51,3	102
Germania ^{*)}	-	79479	-	51,9	227
Irlanda	3540	3503	-0,2	50,0	50
Italia	57141	57062	-0,0	51,4	189
Luxemburg	367	373	0,3	51,2	144
Olanda	14484	14943	0,6	50,6	366
Elveția	6470	6712	0,7	51,2	163
Portugalia	10157	10525	0,7	51,7	114
Regatul Unit	56618	57237	0,2	51,2	234
Spania	38474	38959	0,3	50,9	77
Danemarca	5114	5140	0,1	50,7	119
Finlanda	4902	4986	0,3	51,6	15
Islanda	241	255	1,1	49,8	2
Norvegia	4153	4242	0,4	50,5	13
Suedia	8350	8559	0,5	50,6	19

^{*)} Date calculate de noi pe baza estimărilor ONU referitoare la populația fostei RDG și a fostei RFG

Sursa: Anuarul demografic al ONU - 1992.

Anexa 2

Structura pe grupe de vârstă, raportul de dependență și presiunea exercitată de populația vârstnică asupra populației adulte, în țările O.C.D.E. (Europa)

Țara	Anul	Populația pe grupe de vârstă (mii persoane)			Raportul de dependență (%)	Presiunea exercitată de populația vârstnică (60 ani și peste) asupra populației adulte (15-59 ani) (%)
		0-14 ani	15-59 ani	60 ani și peste		
Austria	1990	1342	4799	1571	60,7	30,7
Belgia	1984	1886	6061	1998	62,6	31,5
Franța	1990	11307	34220	10777	64,5	31,5
Germania ^{x)}	1989	12272	49983	15824	56,2	31,7
Irlanda	1988	997	2013	528	75,7	26,2
Italia	1988	10219	36023	11157	59,3	31,0
Luxemburg	1990	65	241	72	56,8	29,7
Olanda	1989	2710	9577	2562	55,1	26,7
Elveția	1989	1093	4227	1327	57,2	31,4
Portugalia	1988	2243	6210	1835	65,7	29,5
Regatul Unit	1989	10825	34547	11864	65,7	64,3
Spania	1990	7679	23994	7286	62,3	30,4
Danemarca	1987	910	3172	1045	61,6	33,0
Finlanda	1987	952	3099	881	59,2	28,4
Islanda	1989	63	153	37	65,2	23,8
Norvegia	1990	801	2542	890	66,5	35,0
Suedia	1988	1452	5000	1986	68,8	39,7

x) Date calculate pe baza estimărilor ONU pentru fostele RDC și RFG

Sursa: *Annuaire démographique 1990, Nations Unies, New York, 1992.*

Mișcarea naturală a populației în țările O.C.D.E. (Europa)

Țara	Anul	Rata natalității (‰)	Rata mortalității		Spor natural (‰)	Rata de ferti- litate totală (număr de copii/ o femeie de vârstă fertilă)
			generale (‰)	infanțile (‰)		
Austria	1990	11,6	10,7	7,9	0,9	1,446
Belgia	1988	12,0	10,6	7,9	1,4	1,446
Franța	1989	13,6	9,4	7,5	4,2	-
Germania ^{*)}	1990	11,6	11,5	-	0,1	-
Irlanda	1990	15,1	9,1	-	6,0	2,105
Italia	1989	9,7	9,1	8,8	0,5	1,326
Luxemburg	1989	12,4	10,6	4,3	1,8	1,520
Olanda	1990	13,2	8,6	7,1	4,6	1,559
Elveția	1990	12,5	9,5	7,1	3,0	1,570
Portugalia	1988	11,9	9,5	13,1	2,3	1,534
Regatul Unit	1989	13,6	11,5	8,4	2,1	1,810
Spania	1988	10,7	8,2	8,1	2,5	1,544
Danemarca	1990	12,4	11,9	7,5	0,5	1,560
Finlanda	1990	13,2	10,1	5,8	3,1	1,591
Islanda	1990	18,7	6,8	4,0	11,9	2,212
Norvegia	1990	14,3	10,7	7,8	3,6	1,889
Suedia	1990	14,5	11,1	5,6	3,4	1,961

^{*)} Date calculate pe baza estimărilor ONU pentru fostele RDG și RFG

Sursa: *Annuaire démographique 1990, Nations Unies, New York, 1992.*

Anexa 4

Speranța de viață la naștere în țările O.C.D.E.

Țara	Anul	Speranța de viață la naștere (ani)	
		Masculin	Feminin
Austria	1989	72,09	78,78
Belgia	1989	72,09	78,78
Irlanda	1985-1987	71,01	76,70
Italia	1985	72,01	78,61
Luxemburg	1985-1987	70,61	77,87
Olanda	1988-1989	73,66	80,23
Elveția	1987-1989	73,90	80,70
Portugalia	1979-1982	68,35	75,20
Regatul Unit	1986-1989	72,15	77,88
Spania	1980-1982	75,52	78,61
Danemarca	1987-1988	71,80	77,70
Finlanda	1987	70,66	78,68
Istlanda	1988-1989	75,23	79,93
Norvegia	1989	73,34	79,85
Suedia	1988	74,15	79,97

Sursa: *Annuaire démographique 1990, Nations Unies, New York, 1992.*

Capitolul 2

FORȚA DE MUNCĂ

Orice demers științific, întreprins pe tărâmul economiei, care își propune să surprindă în prim plan problemele populației se lovește din start de o dilemă metodologică. Pe de o parte populația, ca subiect al nevoii sociale, reprezintă finalitatea oricărei activități economice. Pe de altă parte, prin participarea nemijlocită la viața economică, ea apare ca un factor decisiv al dezvoltării. Oprindu-ne asupra celei din urmă abordări, se poate spune că populația, alături de pământ și capitalul tehnic, reprezintă o dimensiune a potențialului economic al unei țări, a bogăției naționale.

Ritmul și proporțiile modificărilor economice, politice, tehnice, în contextul amplificării schimburilor și cooperării internaționale, fac necesară, în general cunoașterea de către fiecare țară a resurselor de care dispune, în particular a resurselor umane, nu numai pentru a le putea folosi în mod optim, ci și pentru a măsura Urnitele în care acestea sunt capabile să susțină "povara" noilor schimbări.

În capitolul de față, în încercarea de a descifra unele caracteristici ale potențialului de muncă al României în context est și sud-est european și european, vom aborda probleme legate de populația în vârstă de muncă, populația activă și populația ocupată, cu unele sublinieri în ce privește rolul femeilor și tendințele manifestate în ultimele decenii pe piața forței de muncă.

2.1. România - țară cu un potențial uman de mărime medie

România, țară europeană, încadrată din punct de vedere geografic între estul și sud-estul continentului, dispune, potrivit datelor recensământului din ianuarie 1992, de o populație de 22.760.449¹ locuitori. Acest număr este copiat atât de media zonei de est și sud-est, cât și de cea a întregii Europe. Din punct de vedere al efectivelor de populație, țările europene constituie însă *im* grup neomogen, coeficientul de variație al acestei caracteristici fiind supraunitar, în consecință, media nu reprezintă un indicator relevant

O încercare de a ilustra locul pe care îl ocupă România în contextul general european ne-o poate oferi Figura 1. În funcție de "bogăția" în cele două resurse primare (populație și pământ), fiecare stat se situează pe un anumit punct din pian. Dacă vom lua România ca punct de referință, celelalte țări se grupează în 3 mari cadrane. Cadrantul I este reprezentat de țări cu resurse potențiale mai mari, cadrantul II cuprinde țări cu o populație mai redusă dar care

¹ Recensământul Populației și al Locuințelor, C.N.S., iunie 1992.

dispun de o suprafață mai mare, iar în cadranul III se află state "mai sărace" decât România, atât din punct de vedere al populației, cât și al pământului. (Figura 1).

Dacă cele două resurse ar fi valorificate cu o eficiență egală de fiecare dintre statele vizate, România ar trebui să se afle în jurul valorii medii a puterii economice și nivelului de dezvoltare în Europa, deasupra unor țări ca Danemarca, Olanda, Elveția. Dar, pentru a concura la obținerea efectelor economice, populația, ca orice resursă, trebuie să se transforme în factor de producție, cu alte cuvinte să aibă loc procesul ocupării, iar eficiența utilizării forței de muncă ocupate să fie înaltă. Modul concret în care se realizează diferă de la o țară la alta. Dacă la acestea se adaugă și caracterul specific al formării și utilizării forței de muncă, precum și aportul adus de modele culturale diferite, obținem un tablou deosebit de complex, de o mare diversitate, dificil de caracterizat.

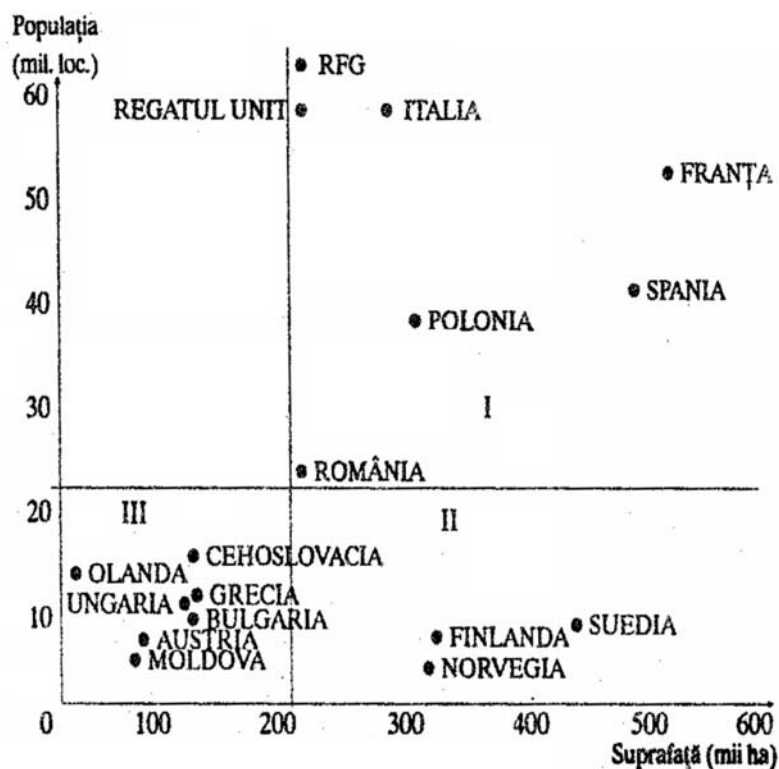

Figura 1 - Situația țărilor europene din punct de vedere al populației și suprafeței, în anul 1990

Pe fondul acestei vederi de ansamblu se nasc numeroase întrebări care necesită răspunsuri nu ușor de găsit. Care sunt cauzele pentru care resursele României nu sunt suficient valorificate? În ce măsură "deficitul de valorificare" este rezultatul calității și cantității factorilor capital și respectiv pământ și în ce măsură al factorului uman? În încercarea de a da un răspuns la această problemă analiza noastră începe cu populația în vârstă de muncă.

2.1.1. Populația în vârstă de muncă - populație potențial activă (P.VM.)

Populația în vârstă de muncă, din care economia recrutează forța de muncă de care are nevoie, este cunoscută în literatura de specialitate și ca populație potențial activă, ea înglobând acele grupe de vârstă în cadrul cărora se înregistrează rate de activitate semnificative.

Este cunoscut faptul că nu întreaga populație participă la activitatea economică. Legislația fiecărei țări în parte stabilește vârsta minimă și maximă pe care o persoană trebuie să o aibă pentru a putea intra, respectiv ieși din cadrul pieței muncii. Din acest punct de vedere există diferențieri suficient de mari de la o țară la alta - între 14(16) ani și 60(65) ani.

2.1.2. Caracterizare generală a P.VM.

În medie, pe ansamblul Europei, populația în vârstă de muncă reprezintă 64% din totalul populației, cu un coeficient de variație al acestei ponderi între țări de numai 0,06% (Anexa 1).

Țările din Europa de Vest înregistrează proporții mai ridicate ale populației în vârstă de muncă în populația totală, față de celelalte țări - dat fiind și vârsta mai înaintată de ieșire din activitate. Aceasta înseamnă că la același volum al populației țările din Europa de Vest dispun de un număr mai mare de persoane care ar putea lucra decât țările din Europa de Est și Sud-Est (Figura 2).

În România limitele legiferaute ale vieții active, de 16-54 ani la femei și 16-59 ani la bărbați, determină ca și ponderea PVM în populația totală să fie de 56,3%, mai mică decât valorile medii ale Europei de Est și Sud-Est, în general ale întregului continent. Același lucru este valabil și pentru cea mai mare parte a țărilor foste socialiste din cadrul regiunii. Dacă însă vom lua în calcul, pentru uniformitate, întreaga populație până la vârsta de 64 ani, atunci se observă că diferențele se estompează. În România acest indicator egalează media Europei de Vest și o depășește pe cea a Europei de Nord.

Așa cum se cunoaște, nivelul mai mare sau mai mic înregistrat de ponderea populației în vârstă de muncă în cadrul populației totale depinde și de alte elemente; ponderea populației între 0-16 ani și, legat de aceasta, rata de natalitate, ponderea populației peste vârsta de retragere etc.

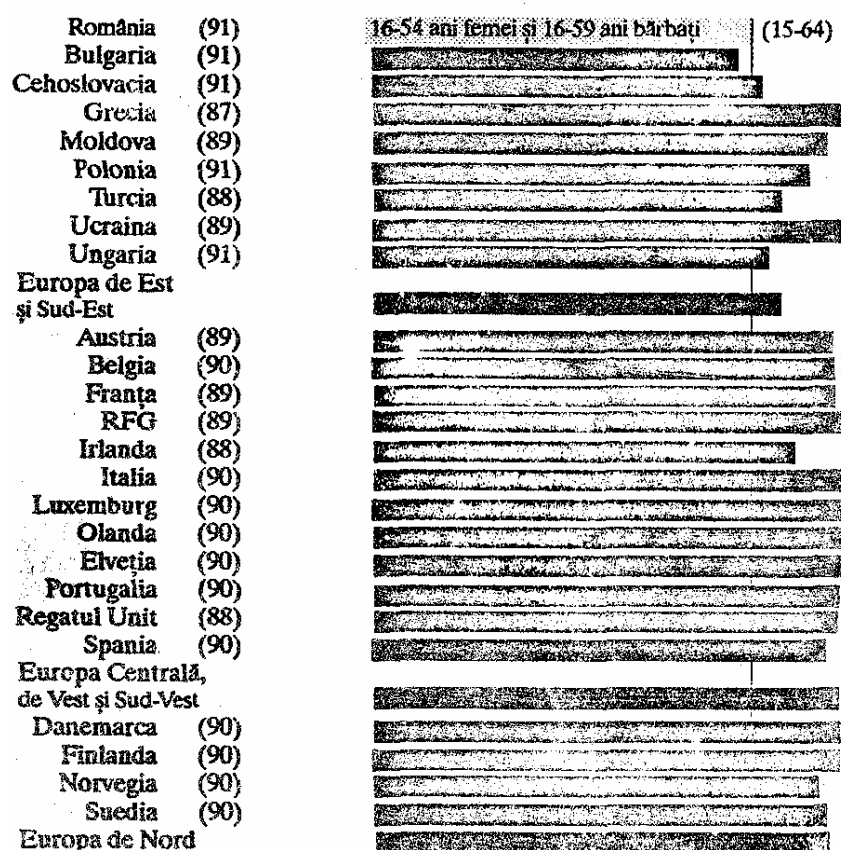

Figura 2 - Ponderea P.V.M. în populația totală în unele din țările Europei, în perioada 1988-1991

2.2. Structura pe vârste și vârsta medie a populației în vârstă de muncă

Populația între 15-64 ani, ca populație potențial activă, este un segment major al întregii populații, rezultat al evoluției în timp a fenomenelor demografice. Ea cuprinde diferite generații care, odată cu înaintarea în vârstă, pătrund sau ies din cadrul populației în vârstă de muncă. Ponderea diferitelor generații în cadrul PVM influențează la rândul ei măsura în care populația poate contribui la o dezvoltare economică susținută din punctul de vedere al ratei de activitate, mobilității teritoriale și interprofesionale, continuității și discontinuității în asigurarea economiei cu factorul uman, presiunii ofertei asupra cererii de forță de muncă, în ceea ce privește stocul de învățământ și cunoștințe etc. Structura PVM pe grupe de vârstă diferă de la o țară la alta (Figura 3).

Configurația piramidei vârstelor pentru PVM înregistrează o mare diversitate între țări. Dintre țările cu o piramidă perfectă unele au o pantă accentuată, cunoscând un spor natural ascendent - cazul Turciei și Irlandei; altele, cu un spor natural relativ scăzut, înregistrează diferențe mult mai mici între generații - Italia, Regatul Unit, Danemarca. Există, de asemenea, țări cu o configurație foarte apropiată de cea piramidală, dar a căror evoluție demografică anterioară a suferit unele neregularități antrenate de diverși factori - Grecia, Austria, Franța, Portugalia. Printre acestea se află și România, care, în pofida unei politici pronataliste, a reușit numai în anumite perioade să înregistreze un spor natural mai ridicat, existând diferențe mari între generații (Exemplu: '60-'65/'65-'70).

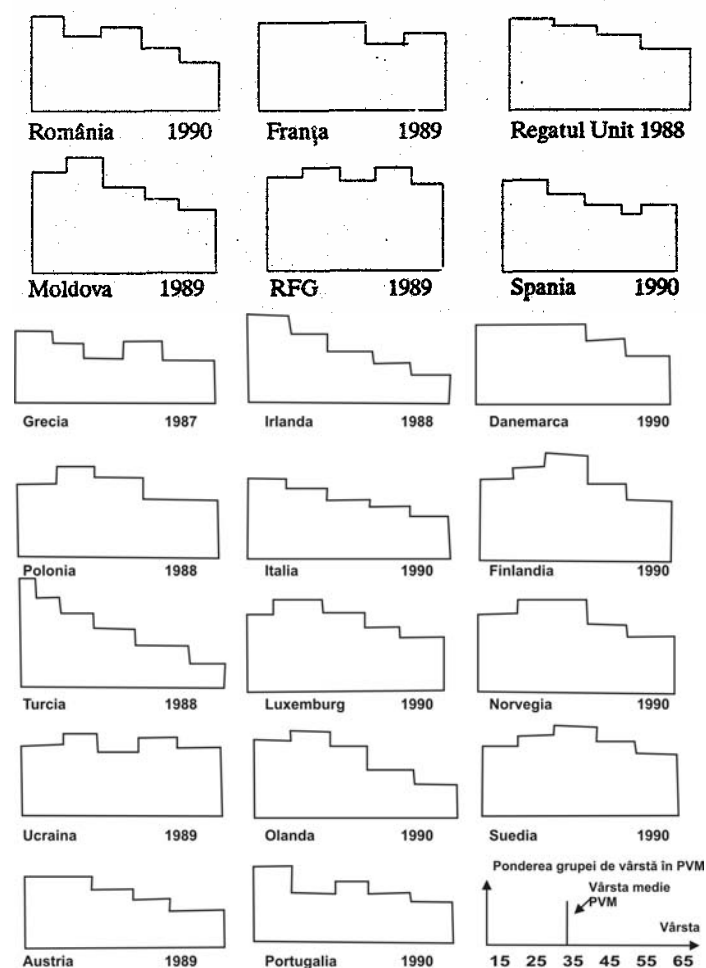

Figura 3 - Piramida vârstelor pentru PVM în țările europene

Ținând cont de faptul că vârsta de intrare pe piața muncii variază în funcție de nivelul de pregătire de la 16 la 25 de ani, se poate spune că pentru România presiunea noilor generații asupra pieței muncii în perioada 1990-1995 este mult mai mare decât, spre exemplu, în Polonia. Coroborată cu dificultățile primilor ani de tranziție la economia de piață, caracterizați printr-un șomaj deja ridicat, această situație va da naștere la mari dificultăți în ceea ce privește asigurarea echilibrului între cererea și oferta de muncă.

În consecință, efortul României ar trebui să fie corespunzător mai mare decât al celorlalte țări est-europene, concretizându-se într-o politică cu mult mai activă în domeniul ocupării. O situație similară se înregistrează în Portugalia, dar aceasta are avantajul că se situează într-un punct mult mai avansat în ce privește funcționarea mecanismelor de piață.

În ceea ce privește celelalte țări, se constată o repartizare neregulată și uneori disproporționată între diferitele generații din cadrul PVM, ceea ce ridică probleme variate pentru politicile demografice și de ocupare, asupra cărora nu vom insista, ele putând face obiectul unor analize separate.

Nu putem încheia o analiză comparativă a PVM în țările europene fără a spune că, în ceea ce privește vârsta medie a populației potențial active, România se află pe o poziție privilegiată, situându-se pe locul III în Europa între țările cu cele mai tinere populații în vârstă de muncă.

Dacă vom grupa țările Europei din punct de vedere al valorii înregistrate de două caracteristici: vârsta medie a PVM și ponderea grupei 45-64 ani în PVM, ca în figura 4, observăm că, alegând ca punct de referință România, celelalte țări se împart în 3 mari cadrane. Variația vârstei medii a PVM nu înregistrează valori prea mari, ea fiind cuprinsă între 34-39 ani.

În cadrantul I se află cele două țări cu o PVM mai tânără decât a României, datorită ponderilor ridicate ale generațiilor până în 35 de ani.

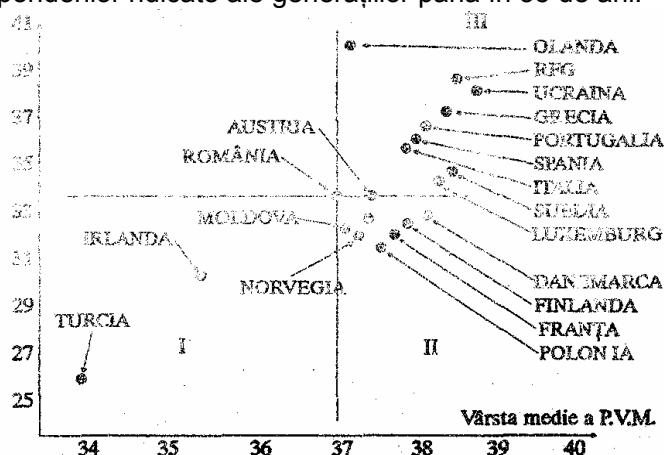

Figura 4 – Situația țărilor europene din punct de vedere al vârstei medii a PVM

Cadrantul II este ocupat de țări cu o PVM ceva "mai bătrână" dar nu din cauza existenței unor generații peste 45 de ani mai numeroase, ci datorită mai ales a ponderii mari pe care o reprezintă populația între 35-45 de ani în cadrul populației potențial active. Deși aparent defavorizate de o vârstă medie mai ridicată, în realitate aceste țări beneficiază în momentul actual de un segment mai important de populație cu rate de activitate maxime și cu posibilități optime de valorificare pe plan economic din punct de vedere al productivității, știut fiind faptul că acestea sunt atribute specifice grupei de populație 35-45 de ani.

Cadrantul III cuprinde țări cu o populație în vârstă de muncă caracterizată atât printr-o medie de vârstă mai mare, cât și printr-o pondere mai ridicată a populației peste 45 de ani. În funcție de configurația actuală a piramidei vârstelor și de evoluția ulterioară a fenomenelor demografice, ele sunt țări cu o structură a PVM fie "mai bătrână", fie "în îmbătrânire". În comparație cu acestea, România dispune de un potențial uman mai tânăr și, cel puțin teoretic, mai capabil să susțină dinamismul viitor al economiei.

2.3. Populația activă

Populația în vârstă de muncă, ca indicator ce se află la limita dintre demografic și economic, deși oferă informații globale cu privire la potențialul de muncă, spune prea puțin despre câți din cei aflați între limitele legale ale vieții active au în mod efectiv capacitatea și aptitudinile necesare pentru a munci sau doresc să o facă. Din aceste considerente este necesară luarea în considerare a populației active, ca măsura cea mai fidelă a potențialului de muncă al economiei.

O primă imagine a populației active ne-o oferă mărimea acesteia. În România ea se situează la 11256 mii persoane în anul 1991¹. Diferențele mari între țări în ceea ce privește dimensiunea populației active fac dificilă încercarea unei analize comparative, astfel încât vom apela la rata de activitate².

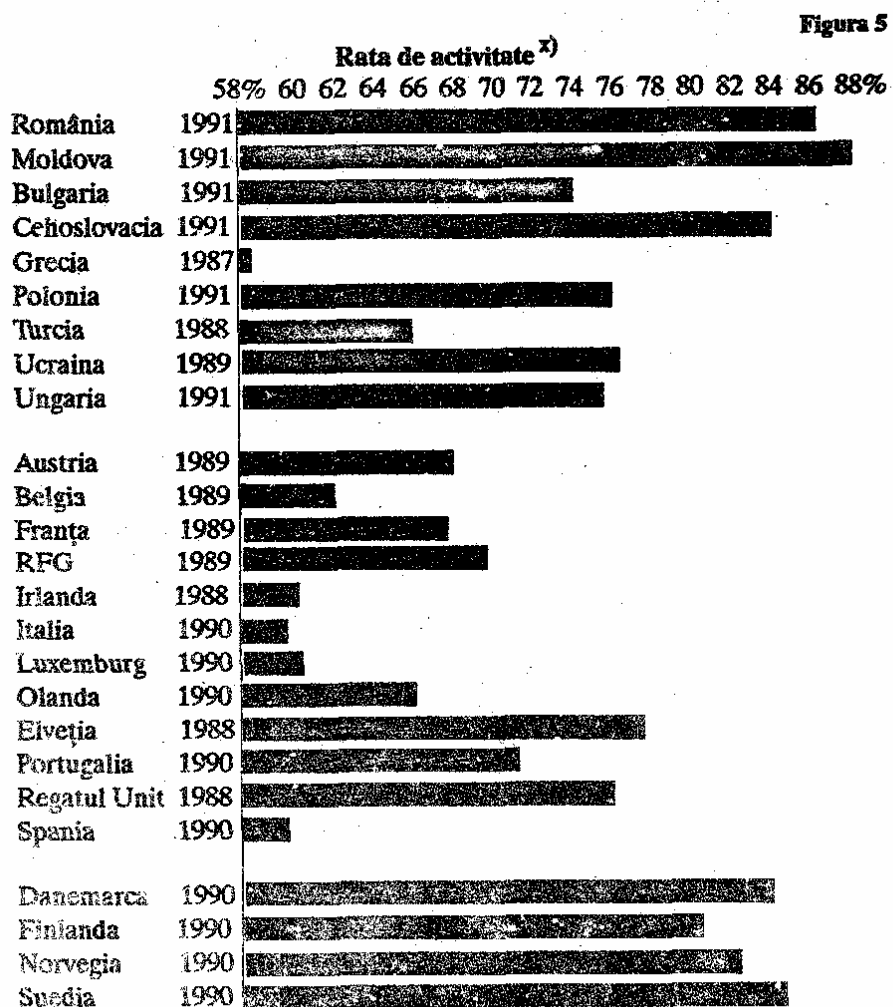
2.3.1. Rata de activitate a populației

Valorile înregistrate de rata de activitate a populației în vârstă de muncă suportă variații destul de mari de la o țară la alta, cu o diferență maximă de aproximativ 30 de procente, așa cum se observă în figura 5.

Constatăm că între statele cu cele mai ridicate rate de activitate, pe primele două locuri se situează Republica Moldova și România, urmate de Cehoslovacia. Pe ansamblu, țările foste socialiste se caracterizează printr-o rată de activitate net mai ridicată comparativ cu țările din Europa de Vest și de Sud. Tot cu rate de activitate înalte se înscriu și statele nord-europene.

¹ "Employment Observatory - Central and Eastern Europe" nr.2/1992.

² Pentru măsurarea ratei de activitate s-au folosit doi indicatori: a) rata de activitate a populației în vârstă de muncă, ca raport între populația activă și populară în vârstă de muncă; b) rata de activitate generală ca raport între populația activă și populația totală.

$$x) \frac{\text{Populația activă}}{\text{P.V.M.}} \times 100$$

O primă explicație a acestor diferențe o constituie însăși modul de calcul al ratelor de activitate. Astfel, pentru țările est-europene s-a folosit ca bază de raportare populația în vârstă de muncă conform limitelor legale în vigoare, cu o vârstă de retragere sub nivelul statelor occidentale, deci e firesc să rezulte o rată de activitate relativ mai mare.

2.3.2. Rata de activitate

O ilustrare mai nuanțată ne-o oferă în acest sens figura 6, în care sunt localizate țările avute în vedere în funcție de valorile înregistrate pentru caracteristicile: rata de activitate generală și rata de activitate a FVM.

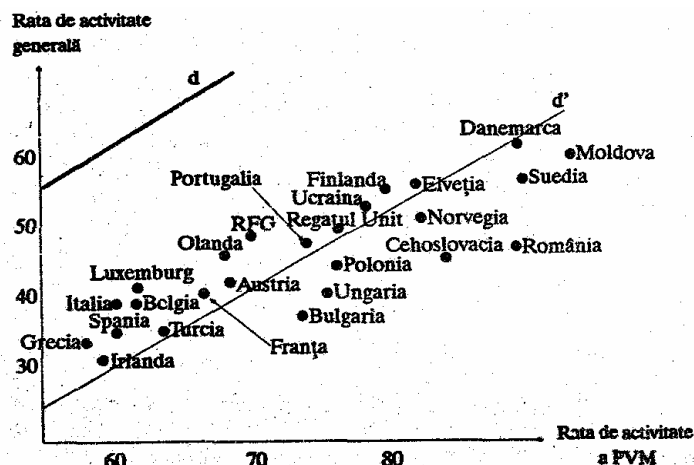

Figura 6 - Rata de activitate generală și rata de activitate a FVM în unele țări din Europa

Evident, toate țările se află sub dreapta "d" care descrie cazul (imposibil) în care cele două rapoarte ar fi egale. Observăm că dacă se duce o paralelă "d" și dreapta "d", țările Europei de Est se află sub dreapta nou creată. Această separare semnifică faptul că pentru a avea rate de activitate generală aproximativ egale cu statele occidentale, țările foste socialiste se bazează pe o populație în vârstă de muncă cu rate de activitate mai mari. Faptul că vârsta de retragere este mai redusă în aceste țări nu este singura explicație pentru care apar aceste deosebiri. Intervin aici o complexitate de factori, printre care: o mai bună antrenare, în cazul țărilor occidentale, a resurselor de muncă utilizabile din afara limitelor de vârstă ale vieții active, prin politici de promovare a unor forme specifice de ocupare pentru persoanele tinere și de vârstă înaintată; un raport de dependență al populației din afara vârstei de muncă mai mic în țările situate deasupra dreptei "d", determinat în special de o pondere mai mică în populația totală a tinerilor sub vârsta minimă de activitate ș.a.

2.3.3. Diferențele dintre ratele de activitate

O altă cauză o reprezintă diferențele dintre ratele de activitate ale femeilor. Așa cum se observă din figura 7, configurația ratelor de activitate ale populației feminine este în linii mari aceeași cu cea a ambelor sexe, cu deosebirea că diferența dintre valorile extreme este considerabil mărită (de la 30 la aproximativ 50 de procente). Pentru România și celelalte țări est-europene această

situație este explicată, în principal, ca rezultat al unei politici îndelungate de integrare a femeilor pe piața muncii. Pe de altă parte, este și un rezultat al creșterii costului vieții în perioada de tranziție, care conduce la sporirea ofertei de forță de muncă a femeilor în efortul lor de a obține o sursă suplimentară de venit pentru familie.

În ceea ce privește țările nord-europene, explicația ratelor de activitate relativ ridicate în rândul femeilor ar putea fi legată de existența unor modele culturale diferite, de o dorință mai mare de independență o terțializare pronunțată a economiei cu facilități sporite de ocupare în rândul femeilor etc.

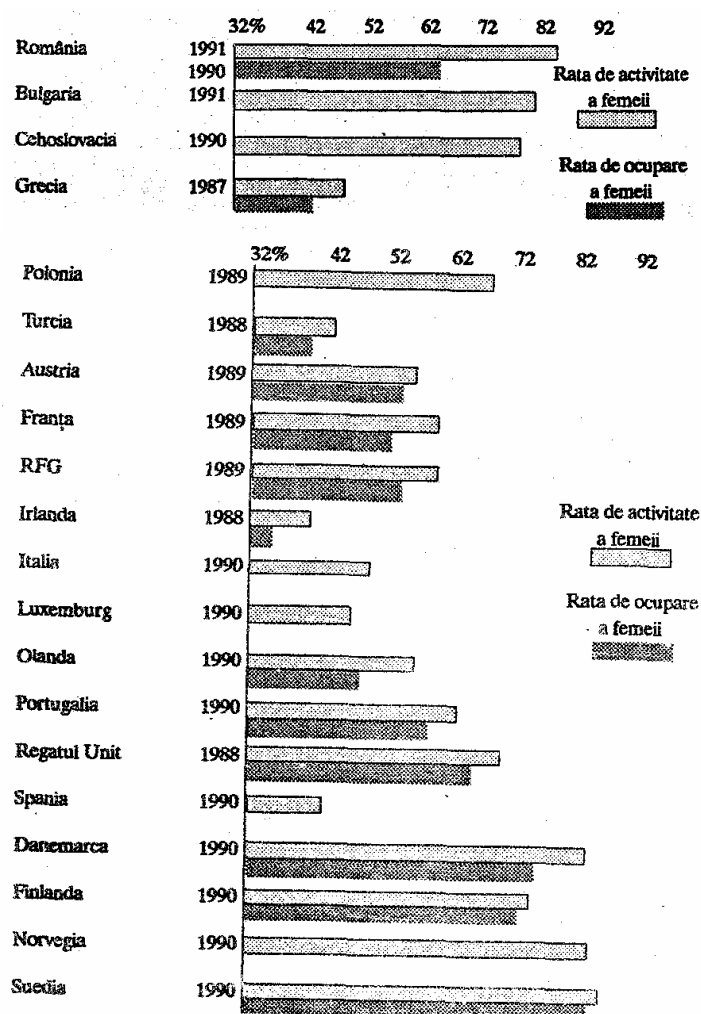

Figura 7 - Rata de activitate și de ocupare a femeii în unele țări europene

2.4. Populația ocupată

Populația activă cuprinse, după cum se știe, pe lângă populația ocupată (potențialul uman utilizat efectiv) și persoanele în căutarea unui loc de muncă (șomerii). Tocmai de aceea în acest capitol vom proceda la o analiză separată a populației ocupate, ca indicator complex ce exprimă măsura utilizării efective a factorului uman. Aceasta include acele persoane care desfășoară o activitate remunerată, și anume: salariați, patroni, lucrători independenți, lucrători familiari, membri permanenți ai forțelor armate.

Ca mărime absolută, populația ocupată a României a fost la nivelul anului 1990 de 10945,7 mii persoane¹. Variațiile mari între țări în ceea ce privește mărimea populației ocupate ne-au determinat ca, pentru continuarea analizei comparative, să apelăm la mărimi relative. În figura 8 este ilustrată starea actuală a ocupării în țările europene cu ajutorul ratei de ocupare a populației în vârstă de muncă² (Figura 8).

După cum se poate observa, rata de ocupare a României este ușor mai scăzută decât media Europei de Est și Sud-Est, întrucât pentru țara noastră am utilizat ca bază de raportare întreaga populație cuprinsă între 15 și 65 ani, spre deosebire de celelalte țări foste socialiste, unde am luat în calcul populația cuprinsă între limitele de vârstă conform legislației în vigoare.

Trebuie subliniat și faptul că, la nivelul anului 1990, asupra populației ocupate a României își pun amprenta diferite fenomene care reușesc să distorsioneze, mai mult sau mai puțin, "fidelitatea" acestui indicator, șomajul tehnic, existența unor supraefective ca urmare a menținerii comportamentelor generate de modul de "ocupare deplină" din perioada anterioară, numărul mare de persoane ocupate în agricultură etc.

În comparație cu media țărilor Europei de Vest și Sud-Vest, rata de ocupare este sensibil mai mare în România (cu peste 8 procente). Fără de aceste țări, se poate spune că în țara noastră "se muncește mai mult", ceea ce, judecat prin prisma altor indicatori de tipul duratei muncii, utilizării timpului de muncă, nu este deloc adevărat. Cu rate mai înalte ale ocupării, în medie de 6%, se înscriu țările! Europei de Nord.

Explicațiile acestei stări de fapt sunt multiple. Una dintre ele ar fi în diferențele înregistrate între țări în ceea ce privește rata de ocupare a femeilor. În majoritatea cazurilor, țările cu o rată de ocupare a femeilor mai mare se dovedesc a avea și rate generale ale ocupării mai înalte.

Disponând de un nivel de trai mai scăzut și de venituri medii mai mici, populația în vârstă de muncă din România, ca și din celelalte țări est-europene, este nevoită să apeleze într-o măsură mai mare la muncă, ca singura sursă de existență, în comparație cu țările europene dezvoltate.

¹ Balanța resurselor de muncă ale României la 1 ianuarie 1991, C.N.S.

² Rata de ocupare a populației în vârstă de muncă a fost calculată ca raport între populația ocupată și populația în vârstă de muncă.

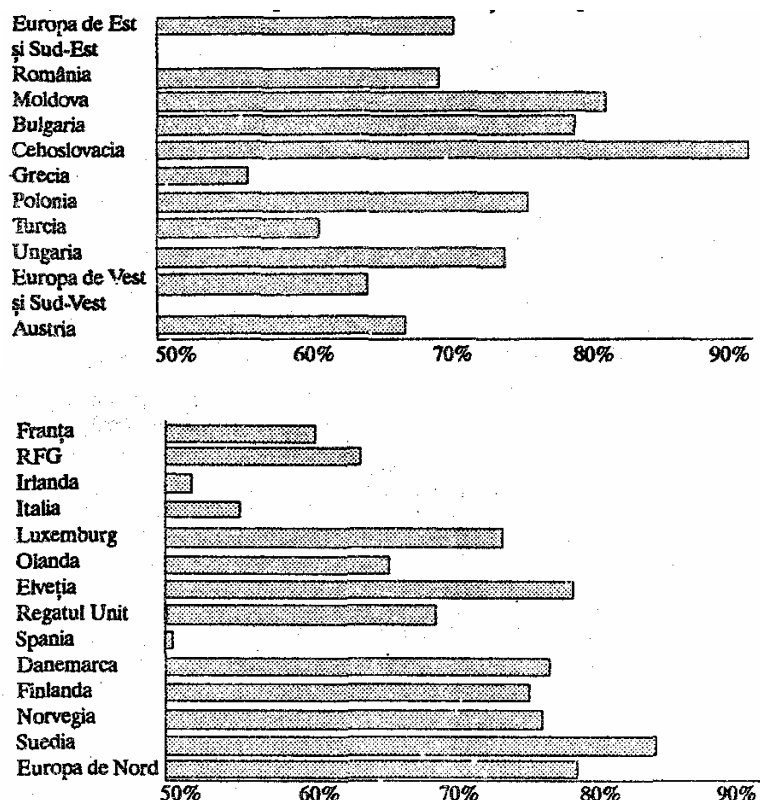

Figura 8 - Rata de ocupare a P.V.M. în unele țări europene

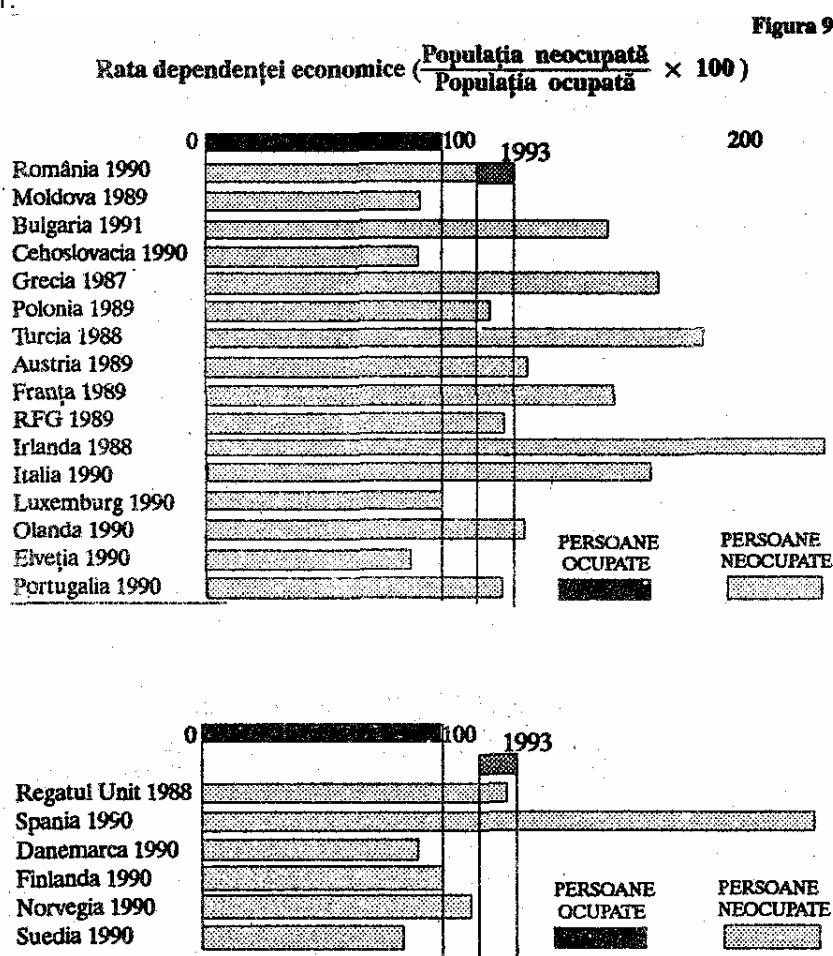
2.5. Rata de dependență economică

Rata de dependență economică¹. Așa cum este ilustrată în figura 9, ne indică măsura în care populația neocupată apasă asupra populației ocupate.

¹ Raportul de dependență demografică, analizat în capitolul anterior, exprimă presiunea exercitată de populația tânără și vârstnică asupra populației adulte, calculat ca numărul de persoane între 0-15 ani și peste 60 de ani ce revin la 1000 de persoane adulte (15-60 ani). Spre deosebire de acesta, rata sau raportul de dependență economică a fost calculată ca număr de persoane neocupate ce revin la 100 persoane ocupate. Populația neocupată/Populația ocupată). 200. Astfel determinat, exprimă mai fidel sarcina de întreținere care revine pe o persoană care lucrează, are un venit salarial sau nesalarial. Astfel, populația ocupată, ca factor de producție, concură la formarea veniturilor și respectiv la obținerea bunurilor și serviciilor necesare atât pentru ea însăși, cât și pentru celelalte categorii de populație care nu desfășoară o activitate remunerată. Direct sau indirect (prin procesul de redistribuire), populația ocupată este chemată să susțină din punct de vedere economic întreaga populație a unei țări. Relația dintre raportul de dependență demografică și rata de

Se observă că în 1990 România dispune la o primă vedere de o situație mai bună în comparație cu celelalte țări est și vest-europene, depășită doar de Moldova și Cehoslovacia în Est și de Luxemburg și Elveția în Vest, țări de altfel cu o populație mult mai mică. (Figura 9).

Așa cum s-a mai amintit, la nivelul anului respectiv populația ocupată este supraevaluată, iar structural ea este marcată de ponderea mare a sectorului primar.

dependență economică este similară cu cea dintre populația în vârstă de muncă și populația ocupată. Un raport de dependență demografică mare este premisa unui raport de dependență economică ridicat; în realitate, situația poate să difere în funcție de rata de ocupare a populației sub 15 ani și peste 60 de ani, în funcție de rata de șomaj etc.

În ceea ce privește țările nordice, explicația situației lor mai bune din punct de vedere al dependenței ar consta în aceea că ele dispun și de o pondere mai redusă a contingentelor de populație tinere, înregistrează vârste de retragere mai mari și reușesc să promoveze prin politici diferite forme de ocupare, stimulative atât pentru populația în vârstă de muncă, cât și pentru cea din afara ei.

Datorită evoluției ulterioare anului 1990, odată cu apariția și creșterea accelerată a șomajului în țara noastră s-a înrăutățit și raportul de dependență economică, atât absolut, cât și față de celelalte țări europene.

Așa cum se poate observa din figură, conform unui calcul simplu, o creștere cu 10% a șomajului determină o creștere a ratei de dependență cu 12%, făcând ca România să treacă în urma unor țări ca RFG, Regatul Unit, a căror posibilitate de susținere a persoanelor neocupate, conform nivelului de dezvoltare atins, este mult mai ridicată. Iată că fenomenele negative, de dezechilibru în cadrul pieței muncii, accentuate în procesul tranziției la economia de piață, fee și mai dificilă revigorarea economiei românești. În loc să crească intensitatea cu care se utilizează forța de muncă, ca factor fundamental al oricărei activități economice, se înregistrează situația contrară. Scade măsura în care este folosită forța de muncă potențială, reducându-se corespunzător și posibilitatea refacerii economice și lichidării decalajelor existente. Reducerea pronunțată a salariului real înregistrată în ultimii 3 ani, coroborată cu o creșterea ratei de dependență, apasă și mai mult asupra nivelului de trai.

2.6. Forța de muncă feminină

Femeile reprezintă o parte însemnată în cadrul forței de muncă, marcată însă de anumite particularități legate de rata de activitate, sfera de ocupare, durata vieții active etc. În plus, în ultima perioadă se înregistrează o tendință certă de intrare și rămânere pe piața muncii în cadrul populației feminine. Apreciem de aceea necesară o tratare separată a situației femeilor în cadrul populației ocupate și al forței de muncă în general.

Dacă în figura 7 am ilustrat diferențele între țări în ceea ce privește rata de activitate și de ocupare a femeii, figura 10 se oprește asupra ponderii femeilor la cadrul celor trei categorii de populație avute în vedere (Figura 10).

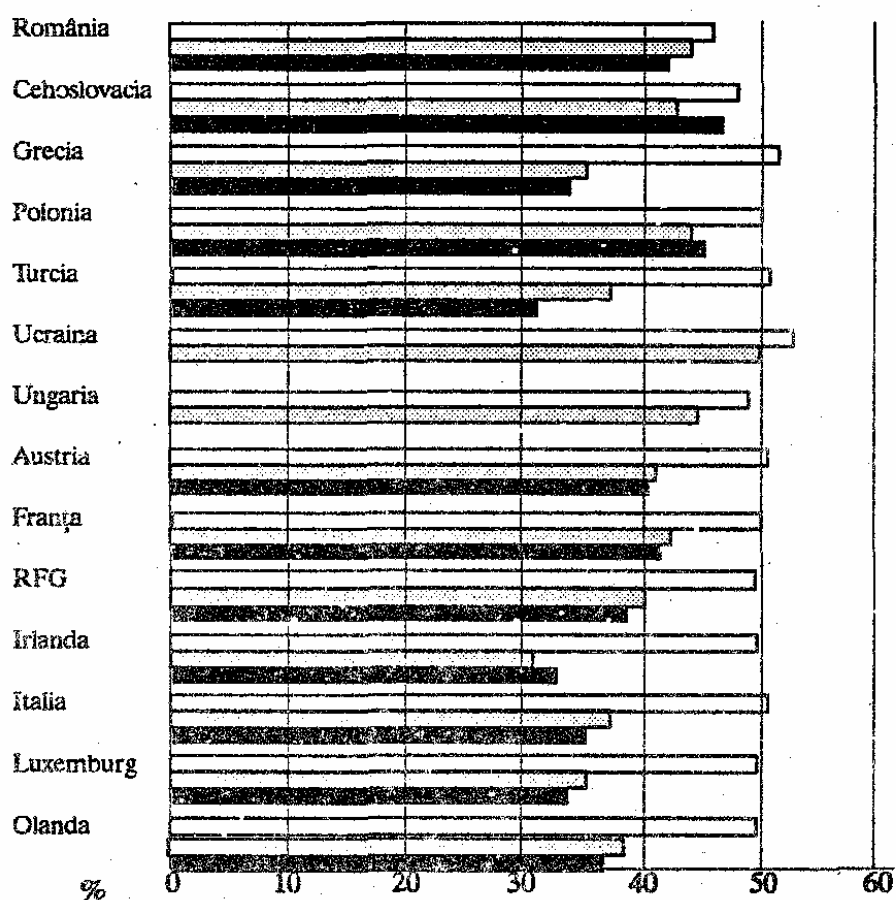
Inegalitățile între sexe pe piața muncii se manifestă sub diferite forme. Pe de o parte, chiar pentru țările cu rate mari de activitate și ocupare ale femeilor, acestea nu le egalează pe cele ale bărbaților. Pe de altă parte, deși femeile reprezintă aproximativ 50% din PVM, proporția lor în populația activă - și respectiv ocupată este sub acest nivel.

De regulă, ponderea femeilor în populația ocupată este mai mică decât cea în populația activă, fapt explicabil prin proporția mai mare a șomajului femeilor comparativ cu al bărbaților. Există însă și excepții. Astfel, în unele țări cele două valori înregistrează niveluri foarte apropiate sau chiar o pondere ușor

mai înaltă a femeilor în populația ocupată față de proporția lor în populația activă. Este cazul țărilor nordice: RFG, Regatul Unit, Austria, Polonia, Cehoslovacia. În România, Franța, Luxemburg aceste inegalități sunt mai puțin manifeste.

Figura 10

Forța de muncă feminină în unele țări europene

Pentru țările din Est explicația acestei stări de fapt rezidă, așa cum s-a am arătat, în politica de creștere a ocupării m rândul femeilor, iar pe de altă parte într-o creștere a ratei de activitate ca urmare a reducerii veniturilor relative pe familie, fenomen înregistrat odată cu tranziția la economia de piață.

Desigur, datele de care am dispus caracterizează situația respectivă doar la nivelul anilor 1989-1991. În condițiile evoluțiilor rapide și contradictorii din ultima perioadă ele pot fi mult schimbate la momentul actual.

Ca tendință de lungă durată, în țările occidentale se constată o sporire a ratei de ocupare a femeii¹ cu precizarea că acest proces se face îndeosebi pe seama sporirii locurilor de muncă cu timp parțial.

Tabelul nr. 1

Ponderea persoanelor ocupate cu timp parțial și respectiv complet, pe sexe, în C.E.E., în anul 1989

- în % -			
Timp parțial		Timp normal	
bărbați	femei	bărbați	femei
3	29	97	71

Penetrarea și menținerea femeii pe piața muncii în ultimele decenii are explicații multiple de natură economică, educațional-formativă, socio-psihologică, comportamentală. Între acestea - potrivit opiniei unor specialiști - o importanță relativă par a avea renunțarea la modelul tradițional al familiei; nivelul mai înalt de educație și formare, nevoia de venituri suplimentare capătă un rol din ce în ce mai important în viața femeii și respectiv a familiei. Din această perspectivă apare necesară o nouă evaluare a relației muncă-familie, cu deosebire în țările din spațiul est-european.

2.7. Tendințe ale evoluției forței de muncă

Situația existentă la sfârșitul deceniului 9 și începutul deceniului 10 pe planul forței de muncă, prezentată până acum, este rezultatul efectelor cumulate ale fenomenelor demografice și economice, așa cum au evoluat ele de-a lungul timpului.

Din 1980, resursele de muncă potențiale și cele utilizate au înregistrat dinamici sensibil diferite de la o țară la alta, așa cum se arată și în figura 11A și 11B (Anexa 3). Pe ansamblu, ritmul de creștere a populației în România este unul dintre cele mai mari, depășit doar de țări ca Irlanda, Turcia, URSS, Polonia și Portugalia, fapt ce demonstrează o evoluție demografică susținută, fenomen ce nu se mai înregistrează în ultimii 3 ani. Faptul că indicii PVM devansează indicii populației totale demonstrează că România se situează în rândul țărilor cu o creștere demografică decelerată de la un an la altul. Față de statele din Est, populația activă a țării noastre a înregistrat un ritm mai înalt, comparabil cu cel înregistrat în unele țări ca Franța, Regatul Unit și Suedia, dar depășit de unele creșteri spectaculoase în state precum Olanda, Elveția, Portugalia, Spania, Danemarca, Norvegia.

¹ Kierman, K., *The respective roles of men and women in tomorrow's Europe*.

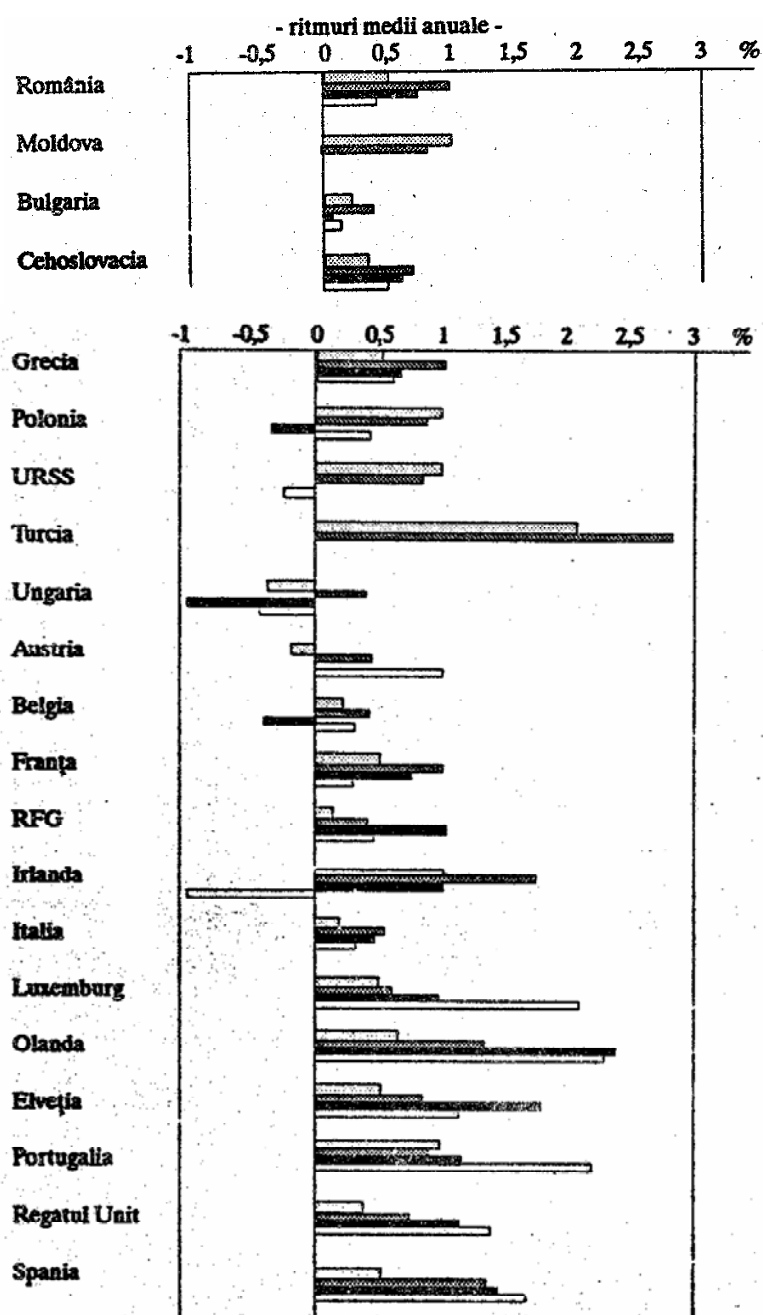

Figura 11A - Evoluția forței de muncă, în țări europene în deceniul IX

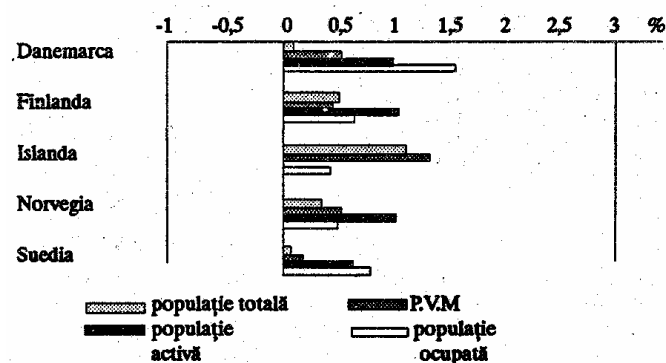
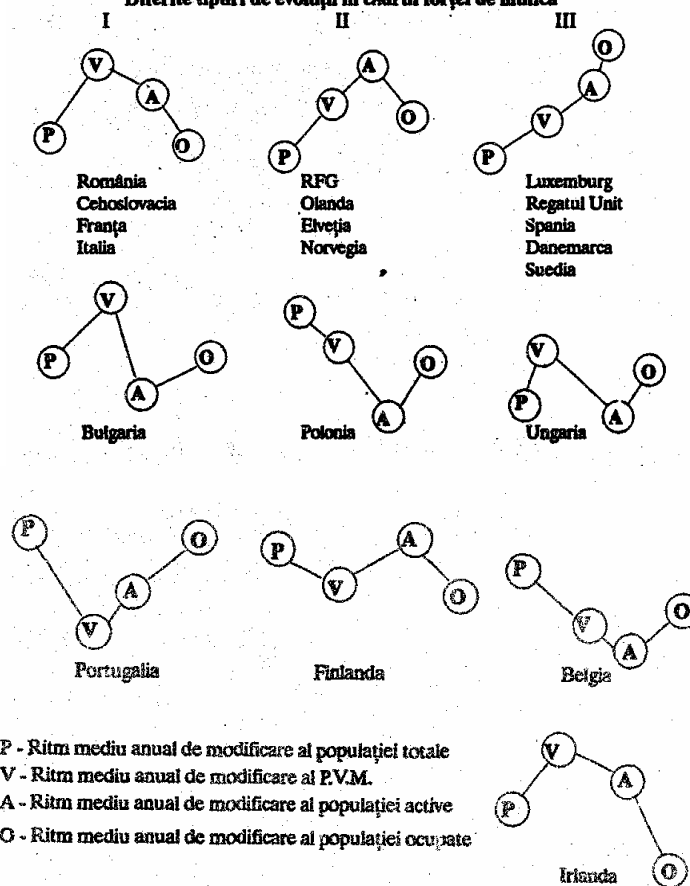

Figura 11B

Diferite tipuri de evoluții în cadrul forței de muncă

Ritmul înregistrat de populația ocupată se cere a fi analizat sub două aspecte: pe de o parte, el este expresia creșterii cererii de forță de muncă și poate fi privit ca o intensificare a contribuției factorului uman la activitatea economică, iar pe de altă parte acest ritm trebuie corelat cu evoluția ofertei de muncă, în special cu ritmul de creștere a populației active.

Din 1980, populația ocupată a României a crescut continuu deși cu un ritm decelerat. Începând cu 1991, evoluția respectivă a fost inversată. Crearea de locuri de muncă a fost stopată. În plus, fenomenul de șomaj apărut încă din 1990 înregistrează o creștere accelerată, astfel încât evoluția populației ocupate nu a putut acoperi creșterea populației active. Din acest punct de vedere țara noastră prezintă o situație asemănătoare cu cea din Cehoslovacia, Franța, RFG, Elveția, Italia, Finlanda, Norvegia. Au existat însă și țări la care ritmul de creștere a populației active a fost devansat de cel al populației ocupate, prezentând o situație net superioară: Luxemburg, Portugalia, Spania, Danemarca, Suedia, acestea fiind state în care situația ocupării în decursul perioadei avute în vedere s-a îmbunătățit.

Se observă de asemenea că la ritmuri aproximativ egale sau comparabile ale populației totale, multe țări occidentale înregistrează ritmuri ale populației ocupate net superioare României. Acest fapt este rezultatul unui complex de factori. Astfel, perioada de început (anul 1975) a fost caracterizată în țările de vest printr-o rată înaltă a șomajului datorită urmărilor încă neestompate ale crizei energetice din prima jumătate a deceniului 8. Odată cu depășirea crizei și relansarea economiei, au putut fi obținute și creșteri mai mari ale populației ocupate comparativ cu România. De asemenea, economiile acestor țări se află într-o fază avansată de terțiarizare, sector în care raportul dintre muncă și capital este favorabil celui dintâi. Se mai poate spune și că în țările respective au fost corespunzător mai mari și ritmurile de evoluție ale populației active. Dincolo de aceste aspecte, creșterea mai mare a populației ocupate în respectivele țări dezvoltate a avut ca rezultat și un aport mai ridicat al factorului muncă la activitatea economică.

Evoluția comparată a celor patru indicatori se pretează și la alte concluzii. Astfel faptul că în România populația activă a crescut mai mult decât cea totală, dar mai puțin decât populația în vârstă de muncă, ilustrează o scădere a ratei de activitate a PVM în condițiile unei creșteri a ratei de activitate generale. O situație similară o prezintă în acest sens Cehoslovacia, Franța și Italia.

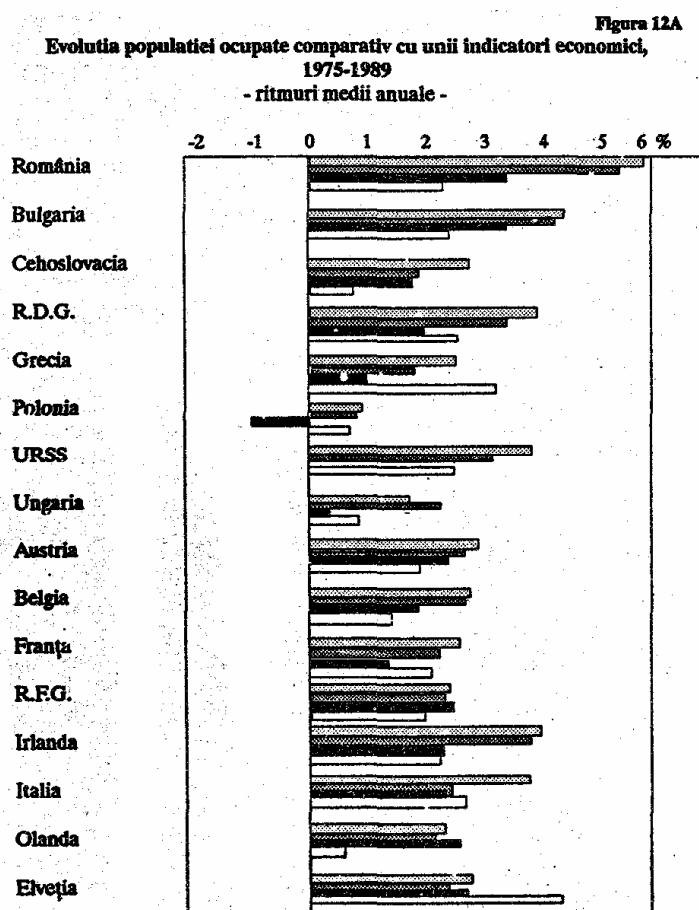
O altă observație apare în legătură cu raportul dintre creșterea populației totale și a celei ocupate. Dacă până în 1991 el s-a menținut aproximativ unitar, odată cu creșterea șomajului el va continua să scadă, conducând la înrăutățirea ratei de dependență.

2.8. Dinamica ocupării în corelație cu evoluția principalilor indicatori economici

Dinamica ocupării, privită ca proces de ajustare a ofertei de forță de muncă cu cererea, este rezultatul intercondiționărilor dintre multiple procese. În

cadru al pieței muncii, se suportă influențele fenomenelor demografice și economice. În același timp, evoluția ocupării depinde și de jocul dintre cerere și ofertă din cadrul celorlalte piețe. În acest sens ea reprezintă rezultatul acțiunii intercorelate a unui ansamblu de factori, cum sunt: dimensiunea generală a pieței interioare (cererea finală), modul de organizare a economiei, ponderea diferitelor sectoare de activitate, evoluția fenomenelor monetar-valutare etc.

Tocmai de aceea am considerat util să punem în evidență evoluția ocupării alături de alți indicatori economici, priviți în dinamică: produsul social, productivitatea, investițiile și salariul real (Anexa 4, Figura 12A și 12B). Perioada avută în vedere începe la mijlocul deceniului 9 ('75-'89). Pentru asigurarea comparabilității am utilizat ritmul mediu anual la toți indicatorii analizați. Datele primare le-am obținut din aceeași sursă¹.

¹ Etude sur la situation économique de l'Europeen 1989-1990, C.E.E., 1992, New York.

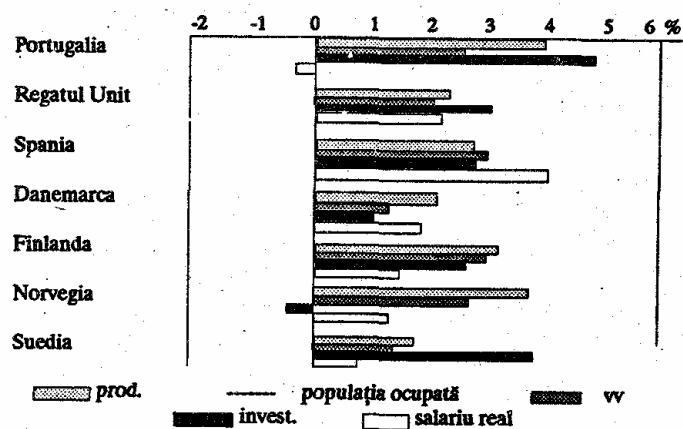
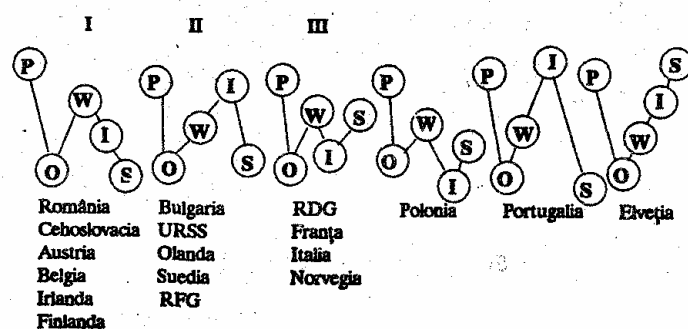
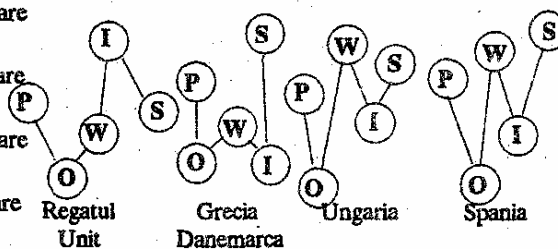

Figura 12B
Principalele tipuri de evoluții ale indicatorilor economici,
în unele țări ale Europei

- Ⓟ Ritm mediu de modificare
a producției
- Ⓞ Ritm mediu de modificare
a pop. ocupate
- Ⓦ Ritm mediu de modificare
a productivității
- Ⓢ Ritm mediu de modificare
a investițiilor
- Ⓡ Ritm mediu de modificare
a salariului real

Ca indicator de ansamblu al volumului activității economice, pentru fostele țări socialiste am dispus de produsul material net, în rest fiind vorba de produsul intern brut. Pentru exprimarea efortului investițional am utilizat, la statele occidentale formarea internă brută a capitalului fix, iar în cazul țărilor din Est indicatorul investiții brute totale.

Diferențierile între țări pot fi analizate din mai multe unghiuri de vedere. Există deosebiri în ce privește vitezele de evoluție ale fiecărui indicator în parte. Vizualizarea lor se poate face cu ajutorul Figurii 12A. Există, de asemenea, situații diferite de la o țară la alta în ceea ce privește raporturile în care se află cei cinci indicatori între ei.

În acest caz putem utiliza și figura 12B, în care se face abstracție de valorile fiecărui ritm în parte, luându-se în considerare doar modul general de manifestare al raporturilor dintre ele. Se poate observa că dintre diferitele modele de evoluție care iau astfel naștere se disting ca preponderente trei mari tipuri. Pe lângă acestea, apar și alte subtipuri a căror interpretare se cere a fi făcută în funcție de specificul național pentru fiecare stat în parte, în cadrul perioadei avute în vedere.

La o primă vedere situația țării noastre apare favorabilă. Pentru perioada considerată (1975-1988), România are cel mai mare ritm de creștere al produsului material net din Europa de Est (5,6% media anuală) și cea mai mare creștere a productivității (5,2%) din Europa de Est, al cincilea ritm investițional din Europa și se situează pe locul șapte în ce privește creșterea salariului real (Figura 12A și Anexa 4). Toate acestea, în condițiile în care populația ocupată a crescut cu un ritm mediu anual de 0,33%, sub cel mediu al Europei de Est sau al Europei de Nord, dar apropiat de cel înregistrat în Europa de Vest.

În realitatea trebuie subliniat mai întâi că, fiind vorba doar de ritmuri medii de evoluție, acestea fac abstracție atât de nivelurile absolute (care sunt de parte de a favoriza România), cât și de dinamica pe subperioade, care poate suferi disjunții (accelerări, încetiniri).

Ocuparea poate din motive diferite, este în dilemă. Se poate spune că atât țările din Est, cât și cele din Vest au înregistrat dificultăți în ceea ce privește ajustarea cererii cu oferta pe piața muncii. Astfel, țările occidentale s-au confruntat cu un șomaj ridicat atât în prima jumătate a deceniului 8, cât și la mijlocul deceniului 9. În țările din Est, foste socialiste, politica centralizată de asigurare a "ocupării depline" s-a făcut pe fondul acumulării unor dezechilibre care nu au întârziat să se fiică simțite, conducând de fapt la o supraocupare. Nivelurile absolute ale produsului social, productivității și salariului real din aceste țări erau foarte scăzute în comparație cu statele occidentale. Polonia și Ungaria, care au trecut la anumite reforme încă din anii '80, înregistrează creșteri relative mai lente ale populației ocupate și a celorlalți indicatori sau chiar scăderi. Reducerea pronunțată a investițiilor în Polonia a determinat înregistrarea celor mai mici ritmuri din Europa la creșterea producției, productivității și salariului real și o creștere foarte mică a populației ocupate (0,16%). Pe fondul unei po-

pulații totale în scădere și al unor investiții stagnante, în Ungaria se reduce populația ocupată.

Deși încadrate împreună în cele trei modele sintetice (Figura 12B), între țările foste socialiste și statele occidentale se înregistrează deosebiri de esență. Suferind de un decalaj simțitor în ceea ce privește nivelul de dezvoltare și de eficiență economică, ele își stabileau în mod centralizat anumite obiective, printre care "ocuparea deplină". Modul de calcul și de raportare al indicatorilor suferea și el de anumite distorsiuni specifice. Direcțiile și modul concret de alocare a investițiilor adeseori nu avea corespondent într-o creștere corespunzătoare de eficiență sau într-o utilitate finală social-economică. Ca urmare, ele au condus la acumularea unor dezechilibre, manifestate inițial în datorii împovărătoare și încetinirea creșterilor.

În cazul României, creșterea relativă a investițiilor (locul cinci în Europa) a făcut posibilă inițial și o sporire însemnată a producției și productivității, încă din prima jumătate a deceniului nouă, acestea manifestă însă ritmuri încetinite. Creșterea salariului real a fost de două ori și ceva mai mică decât creșterea productivității, ceea ce semnifică tocmai eforturile de redistribuire centralizată a fondurilor, îndreptate spre investiții și producție pentru a putea asigura creșterea netă de locuri de muncă. Principiu! "garantării" locului de muncă a condus la o ocupare preponderent extensivă. În plus, creșterea salariului real este rezultatul înghețării prețurilor și al creșterii periodice a salariului nominal. Ea nu a fost însoțită de o creștere corespunzătoare a ofertei de bunuri de consum, ajungându-se la existența unui surplus de mijloace bănești la dispoziția populației.

La perioada respectivă România, alături de Cehoslovacia, a abordat un model de dezvoltare (Figura 12B) apropiat de cel al Austriei, Irlandei, Finlandei, țări care nu se înscriu în rândul celor mai bogate și care sunt corespunzător interesate să reducă din unele decalaje pe care le înregistrează față de statele cu nivelele de dezvoltare maxime. Nesuștinut însă îndeajuns de eficiență și mai ales de cererea socială anală, acest model de creștere s-a repercutat în ritmuri decelerate și în acumularea unor dezechilibre latente, care au devenit manifeste după 1989.

În ceea ce privește ocuparea, dacă vom analiza raporturile dintre: ritmul investițiilor și ritmul ocupării, ritmul producției și ritmul ocupării, ritmul productivității și ritmul ocupării, vom observa că în România se înregistrează valori ridicate (8,2; 14,5; 13,4). Acestea sunt mai mari nu numai față de cele medii calculate pentru Europa de Vest (6,7; 7,7;¹) dar și față de statele Europei de Est ca: Cehoslovacia (2,3; 3,4; 2,4), R.D.G. (3,6; 7,1; 6,1); URSS. (6,5; 5,9; 4,8). Singura țară est-europeană în care valorile respective sunt mai mari decât în România este Bulgaria (54,1; 48,7; 47,5). Situația prezentată ne conduce la

¹ Din lipsă de date sub formă de valori absolute la nivel european, nu am calculat ritmul mediu al productivității muncii.

următoarea concluzie: pentru o creștere cu o unitate a ocupării, în România au fost necesare: un efort investițional mult mai mare; o creștere mai mare a rezultatelor producției și a productivității în comparație cu celelalte țări. Cu alte cuvinte, crearea netă de locuri de muncă a devenit în România mai scumpă, mai dificilă. Această stare, coroborată cu evoluția descendentă a producției, productivității, investițiilor din cei trei ani de tranziție în economia de piață agravează și mai mult dezechilibrele pe piața muncii.

Cu un proces al tranziției început mai devreme, celelalte țări foste socialiste se confruntă și ele din plin cu problema șomajului. Ele prezintă însă situații de fond diferite. Pe termen mediu și lung asigurarea echilibrului între cererea și oferta de muncă pare a fi în România o problema mai dificil de surmontat, în condițiile declinului investițiilor și ai producției. Este un motiv în plus pentru care se impune în țara noastră o politică de ocupare mult mai activă, nu numai în comparație cu statele cu o economie de piață dezvoltată, ci chiar față de celelalte țări aflate și ele în tranziție.

Prin prisma analizelor noastre, principala concluzie cu valoare de parametru al prognozei de dezvoltare rezidă în aceea că deși România dispune de o resursă în factor efectiv de producție este supus unor distorsiuni multiple.

Ele vin atât din interiorul pieței muncii, cât și, mai ales, din jocul altor fenomene economice, în acest sens, într-un Raport O.N.U. pe probleme de mediu și resurse umane intitulat "Viitorul nostru comun" se arată: "Populația este o sursă creatoare pe care societatea trebuie să o folosească. Dar, pentru a putea fi folosită trebuie să fie mai bine hrănită, mai bine îngrijită medical etc. Această populație trebuie educată pentru a putea deveni creativa, îndemânică, productivă și mai aptă de a se putea ocupa cu problemele zilei de azi. Toate acestea pot fi realizate numai printr-o participare susținută la procesul de dezvoltare¹.

¹ Sabur Okita, *Cu față spre secolul XXI*, Editura AGER, Economistul, 1992.

**Indicatori demoeconomici în unele țări din Europa
la începutul deceniului X**

Țara	Anul	Pondere PVM în populația totală	Vârsta medie a F.V.M. (ani)	Rata de activitate generală	Rata de ocupare a PVM	Rata de dependență economică
România	1991	56,32	36,6	48,5	86,2	71,43 ^{x)}
R.Moldova	1989	63,94	36,8	41,4	74,1	82,19
Bulgaria	1991	55,95	-	47,9	82,9	68,98
Cehoslovacia	1991	57,77	-	38,9	58,6	91,80 ^{x)}
Grecia	1987	66,33	38,3	56,3	88,0	55,20
Polonia	1991	61,19	37,4	46,5	76,0	75,82 ^{xx)}
Turcia	1988	58,44	34,0	38,5	65,8	60,30
Ucraina	1989	66,49	38,8	50,8	76,5	-
Ungaria	1991	58,14	-	44,2	76,1	72,3
Austria	1989	67,48	37,5	45,3	67,2	65,0
Belgia	1990	67,21	-	41,9 ^{xxx)}	62,0 ^{xxx)}	-
Franta	1989	67,21	37,4	43,9	65,1	58,5
R.F.G.	1989	69,38	38,6	48,3	69,6	4,6
Irlanda	1988	60,74	35,4	37,0	60,9	50,8
Italia	1990	69,30	38,0	42,0	60,6	54,0
Luxemburg	1990	63,33	38,2	42,2	60,9	72,3
Olanda	1990	69,81	36,9	46,6	66,7	61,7
Elveția	1990	68,27	-	52,2 ^{xxx)}	78,2 ^{xxx)}	80,0
Portugalia	1990	66,21	38,1	47,8	72,2	68,8
Regatul Unit	1988	65,58	37,3	49,5	75,6	69,2
Spania	1990	63,99	38,1	38,8	60,6	50,1
Danemarca	1990	66,89	37,8	56,7	84,8	77,7
Finlanda	1990	67,22	38,2	51,7	76,9	74,2
Norvegia	1990	63,94	37,4	50,9	79,5	75,4
Suedia	1990	64,71	38,5	54,9	84,8	83,5

x anul 1990 xx anul 1989 xxx anul 1988

Sursa: calculat pe baza datelor din: Employment Observatory - Central and Eastern Europe, nr.2/1992; Yearbook of Labour Statistics, ILO, 1991; World Education, Report, 1991; Anuarul statistic al României, C.N.S., 1991; Anuarul statistic al R.Moldova, 1990; Balanța resurselor de muncă ale României la 1 ianuarie 1991.

Anexa 2

**Situația femeilor în cadrul forței de muncă, în unele țări europene,
la începutul deceniului X**

Țara	Anul	Ponderea femeilor în:			- % -	
		populația în vârstă de muncă	populația		Rata de activitate a feme- ilor	Rata de ocupare a feme- ilor
			activă	ocupată		
România	1991	47,16	46,1	45,16	84,3	64,41
Bulgaria	1991	47,08	51,5	55,4	80,9	81,1
Cehoslovacia	1991	47,93	43,6	47,2	75,4	91,1
Grecia	1987	50,77	35,9	34,9	41,4	38,0
Polonia	1991	50,11	45,3	45,7	68,7	69,2
Turcia	1988	50,63	37,7	31,2	41,2	37,2
Ucraina	1989	52,36	49,2	-	71,8	-
Ungaria	1991	47,90	44,2	-	71,5	-
Austria	1989	50,32	40,7	40,5	80,1	52,4
Belgia	1990	-	41,3	39,3	-	-
Franta	1989	49,94	42,7	41,8	75,6	48,9
R.F.Germania	1989	49,42	39,8	38,9	82,9	50,9
Irlanda	1988	49,53	30,6	32,1	83,9	32,9
Italia	1990	50,58	37,2	34,7	77,0	36,9
Luxemburg	1990	49,5	34,8	34,1	78,6	49,7
Olanda	1990	49,26	39,2	37,8	79,9	47,4
Elveția	1990	-	37,5	38,0	-	-
Portugalia	1990	51,69	43,1	42,3	85,0	56,3
Regatul Unit	1988	49,86	42,6	43,1	86,5	59,9
Spania	1990	50,45	35,1	31,8	79,3	32,0
Danemarca	1990	49,07	46,1	45,8	89,8	72,5
Finlanda	1990	49,6	47,1	47,4	80,7	70,9
Norvegia	1990	49,13	44,9	54,9	86,2	84,3
Suedia	1990	49,23	48,0	48,0	87,0	81,4

Sursa: Calculat pe baza datelor din:

- *Employment Observatory - Central and Eastern Europe, nr.2/1992;*
- *Yearbook of Labour Statistics, ILO, 1991;*
- *World Education Report, 1991;*
- *Anuarul statistic al României, CNS, 1991;*
- *Balanța resurselor de muncă ale României la 1 ianuarie 1991.*

**Dinamica principalilor indicatori ai forței de muncă
în diferite țări europene, în deceniul IX**

Țara	Ritmuri medii anuale (%)			
	Populația totală	Populația în vârstă de muncă	Populația activă	Populația ocupată
România	0,47	0,99	0,76 ¹⁾	0,46
R.Moldova	0,93	0,71	-	-
Bulgaria	0,17	0,31	0,02	0,04
Cehoslovacia	0,23	0,53	0,45	0,38
Grecia	0,41	0,80	-	0,50
Polonia	0,77	0,66	-0,24	0,25
URSS	0,85	0,81	-	-0,2
Turcia	2,29	2,85	-	-
Ungaria	-0,35	0,17	-0,9	-0,5
Austria	-0,09	0,40	-	1,0
Belgia	0,08	0,34	-0,1	0,27
Franța	0,44	0,77	0,62	0,27
R.F.G.	0,06	0,34	0,87	0,36
Irlanda	0,90	1,47	0,89	-0,6
Italia	0,11	0,77	0,54	0,38
Luxemburg	0,34	0,40	0,59	2,00
Olanda	0,46	0,88	2,6	2,47
Elveția	0,32	0,57	1,79	1,06
Portugalia	0,94	0,88	1,20	2,01
Regatul Unit	0,22	0,34	0,78	1,11
Spania	0,36	1,06	1,11	1,27
Danemarca	0,03	0,42	0,94	1,34
Finlanda	0,41	0,37	0,93	0,47
Islanda	1,00	1,36	-	2,06
Norvegia	0,29	0,59	1,05	0,53
Suedia	0,03	0,19	0,63	0,72

¹⁾ 1980-1991.

Surse: Calculat pe baza datelor din: Anuarul statistic al României, C.N.S., 1991; Employment Observatory Central and Eastern Europe, nr.2/1992; Yearbook of Labour Statistics, ILO, Geneva, 1991; Yearbook of Labour Statistics, Geneva, 1981.

Anexa 4

**Evoluția comparativă a populației ocupate și a unor indicatori economici,
într-o serie de țări europene, în perioada 1975-1989**

Țara	Ritmuri medii anuale de creștere (%)				
	I	II	III	IV	V
	Producției	Populației ocupate	Productivității	Investițiilor	Salariului real
România	5,65 ^a	0,39 ^a	5,23	3,21 ^a	2,4 ^a
Bulgaria	4,38	0,09	4,28	4,87	1,58
Cehoslovacia	2,54	0,75	1,78	1,68	0,88
R D G	3,98	0,56 ^a	3,4	2,02	2,63
Grecia	2,53	0,98	1,53	0,99	3,44
Polonia	1,04 ^a	0,16 ^a	0,87	-1,1	0,78
URSS	3,43	0,58	2,83	3,81	2,44
Ungaria	1,7	0,40 ^b	2,1	0,06	0,81
Austria	2,58	0,25	2,32	1,93	1,62
Belgia	2,27	0,04	2,22	1,73	0,97
Franta	2,43	0,16	2,26	1,6	1,97
R F G	2,43	0,18	2,24	2,44	1,69
Irlanda	3,47	0,12	3,34	2,36	2,34
Italia	3,17	0,71	2,44	2,39 ^c	2,74
Olanda	2,01	0,32	1,68	2,12	0,38
Elveția	2,3	0,48	1,81	2,05	3,76
Portugalia	3,43	0,94	2,46	4,16	-0,3
Regatul Unit	2,37	0,35	2,01	3,0	2,21
Spania	2,51	-0,22	2,73	2,5	4,22
Danemarca	2,12	-0,86	1,24	0,98	1,86
Finlanda	3,34	0,23	3,1	2,38	1,48
Norvegia	3,7	1,18	2,49	-0,27	1,13
Suedia	1,99	0,70	1,28	3,66	0,41

I - Pentru țările din Est, mai puțin Grecia = produs material net.

Pentru celelalte țări = P.I.B.

III - IIII

IV - Pentru țările din Est = investițiile brute totale. Pentru țările din Vest = formarea internă brută a capitalului fix.

V - Pentru țările din Est = salariul real pe locuitor. Pentru țările din Vest = câștiguri curente medii în industria prelucrătoare/indicele prețurilor de consum.

a 1975 - 1988; b 1976 - 1988; c 1976 - 1989

Sursa: Etude sur la situation économique de l'Europe en 1989-1990, C.E.E., Nations Unies, New York, 1992.

Capitolul 3

DURATA MUNCII

Durata muncii este o componentă importantă a potențialului total de muncă al societății. La același număr de persoane potențial active, volumul total de muncă diferă în funcție de durata zilei, a săptămânii, a lunii și respectiv a anului de muncă, ca și de gradul de utilizare a timpului de lucru.¹

3.1. Tipologia duratei muncii

Studierea tipologiei duratei muncii permite clarificarea relației dintre aceasta și potențialul de muncă și respectiv a deplasărilor ce s-au produs în procesul dezvoltării.

Durata muncii are o dublă natură: economică și socială. Sub aspect economic este concomitent factor și produs al creșterii economice. Mărima rezultatelor este dependentă de cantitatea muncii depuse. La rândul său aceasta este funcție de durata efectivă și de eficiența utilizării timpului de lucru. Din punct de vedere social, timpul de muncă reprezintă o dimensiune a calității vieții. Partajul duratei vieții pentru muncă și pentru odihnă, recreere etc. și tendința de reducere a duratei muncii însoțesc procesul dezvoltării economiei¹.

3.1.1. În demersul analizei duratei muncii se impune evidențierea principalelor criterii după care aceasta se delimitează.

a) Unul ar fi acela al orizontului de timp de muncă. Acesta este în fapt rezultatul evoluțiilor socio-istorice ale societății, astfel că, pe diferite trepte ale

¹ Într-un orizont mai larg, referindu-se la acest aspect, J.Gershuny aprecia că "locurile de muncă sunt create de timpul liber". Natura ambivalență a individului de consumator de bunuri și servicii și de ofertant favorizează modificarea structurii timpului. Rigiditatea acestei modificări apare mai ales datorită timpului petrecut în sfera muncii ca atare; ca să accepte reducerea timpului de lucru și s-o dorească, individului trebuie să i se ofere perspective de consumare a timpului liber suplimentar. Totodată, reconsiderarea timpului de lucru atrage după sine un întreg angrenaj al structurii ocupării timpului în afara muncii. Este vorba de transport, de accesul la servicii, de durata meselor și a odihnei, de mărirea timpului liber și de obligațiile familiale. Deci, oriunde ne-am situa pe scara locurilor de muncă, durata muncii unui individ se intersectează permanent cu alte sfere de activitate și orice ajustare a regimului de lucru trebuie să ia în considerare structura timpului pentru consumatorii produsului sau serviciului, cât și a timpului propriu atunci când apare la rândul său drept consumator al utilității create. Reducerea duratei muncii în contextul amenajării timpului total apare ca o problemă deosebit de dificilă și de complexă pentru zilele noastre, impunând orientarea spre scheme extrem de variate de îmbinare a segmentelor timpului social (timp de scoală, timp liber, timp pentru cumpărături, timp pentru servicii, timp pentru transport, timp pentru îngrijirea sănătății, timp de lucru).

evoluției economiilor naționale vom întâlni alte criterii-obiective de exprimare a muncii depuse. Astfel avem:

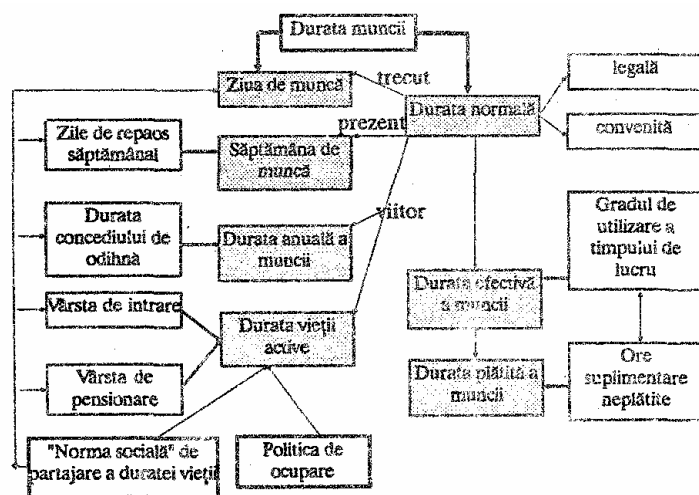
- durata zilei de muncă - însumează cantitatea de om-ore muncă depuse de un lucrător într-o zi. Mărima zilei de lucru a constituit o preocupare majoră a factorilor sociali de la începutul secolului al XIX-lea. Tendința istorică de reducere a duratei timpului de muncă s-a materializat într-o serie de reglementări privind diminuarea zilei de muncă, mai întâi pentru tineri și femei și apoi, pe categorii de lucrători a cuprins majoritatea salariaților. Ca rezultat, de la 12-15 ore/zi la începutul secolului s-a ajuns în preajma anului 1900 la o durată medie a zilei de lucru de 10 ore/zi și respectiv 8 ore în prezent;
- durata săptămânii și(sau) a lunii de lucru măsoară volumul mediu de muncă pe o persoană în intervalul considerat. După primul război mondial a fost instaurată săptămâna de lucru de 48 ore (6 zile x 8 ore/zi). După acest moment, accentul a căzut pe numărul de zile lucrătoare dintr-o săptămână. Procesul de reducere a duratei muncii a continuat, în deceniul 4 al acestui secol alungând la 40 ore/săptămână. Ulterior, preocupările pe această linie s-au diminuat, la fel și ritmul reducerii săptămânii de lucru. De exemplu în Franța¹, abia în 1982 s-a ajuns la săptămâna de 39 ore, în alte state ea stabilizându-se în jurul a 40 de ore;
- durata anuală a muncii, care rezultă prin deducerea concediului de odihnă și a sărbătorilor legale din totalul zilelor calendaristice. În 1870, în marile țări industriale se lucrau în medie 3000-3500 ore/an/persoană ocupată. Tendința de reducere a duratei anuale a muncii s-a accentuat după 1936, când nu s-a mai acționat asupra săptămânii de lucru, ci asupra concediilor, a altor zile neefectuate sau plătite etc.² S-a ajuns astfel, la sfârșitul anilor '80, la o durată anuală de cea. 1450 ore în Suedia, 1750 ore în S.U.A. și Canada etc. Dacă considerăm numai munca cu timp integral, micșorarea duratei anuale a muncii în ultimii 120 de ani este substanțială, respectiv de 1650 ore în Suedia, 1970 ore în S.U.A., 2250 ore în Japonia, 1790 ore în Franța etc.;
- durata vieții active, ca cel mai cuprinzător indicator de măsurare a cantității de muncă. Aceasta exprimă volumul total de muncă ce poate fi depus de o persoană potențial activă în decursul vieții sale. Mărima sa este dependentă, pe de o parte, de durata zilei, săptămânii, anului de muncă și, pe de altă parte, de limitele de intrare și de ieșire din activitate, respectiv vârsta medie de absolvire a școlii și vârsta de

¹ *Les politiques de l'emploi*, par Genevieve Grangeos et Jean-Marie Le Page, Paris, 1992.

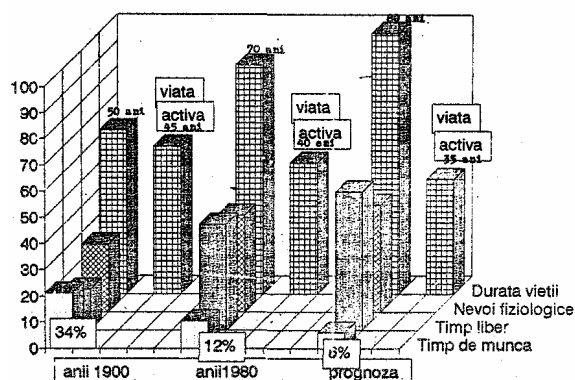
² În Franța, de exemplu, de la 2 săptămâni de concediu plătit în anul 1936 s-a trecut la 3 săptămâni în 1955, 4 săptămâni în 1969 și 5 în 1982; la acestea s-au adăugat măsuri ce vizau durata vieții active, respectiv de stabilire a vârstei de retragere și apoi pensionare anticipată (Sursa: *Les politiques de l'emploi*, par Genevieve Grangeos et Jean-Marie Le Page, PUF, Paris, 1992).

pensionare (Schema 1). Mai sunt și o serie de alți factori, indirecti, între care politica de ocupare prin promovarea formelor atipice ale acesteia și evoluția "normei sociale" de partajare a -vieții totale între timp de muncă și alte nevoi.

După Fourastie, dezvoltarea industrială a atras după sine schimbări în mărimea și structura indicatorilor prezentați; astfel, pe fondul creșterii numărului de ani de viață, de la cca. 50 la începutul acestui secol la peste 70 în prezent și prin reducerea duratei săptămânii de lucru are loc o comprimare a ponderii muncii de la 34% (150000 ore de muncă) în 1900 la 12% (75000 ore de muncă) în anii '80, tinzând în viitor spre 6%, respectiv 40000 ore de muncă (Schema 2). Aceasta este posibilă în condiții de flexibilizare: a programelor de lucru și de anualizare a duratei muncii.

Evolutia duratei muncii
dupa Fourastie

VIAȚA ACTIVĂ

- în 1990	= 45 ani cu 65 ore/săpt.
	52 săpt./ani
- în 1980	= 40 ani cu 40 ore/săpt.
	46 săpt./an
- prognoză	= 35 ani cu 30 ore/săpt.
	40 săpt./an

Procesul de reducere a duratei muncii, în diversele sale forme, a însoțit întreaga evoluție de până acum. Aceasta reprezintă un produs al unor factori multipli, între care progresul tehnologic, creșterea productivității muncii, introducerea formelor de ocupare cu timp parțial, modificarea și perfecționarea organizării muncii, schimbarea conținutului muncii etc. Practic, reducerea timpului de muncă, în mod sintetic își găsește exprimarea în sporirea productivității muncii. Pe tot parcursul istoriei producției materiale patronii au fost de acord cu reducerea timpului de muncă sumai dacă aceasta era substituită de creșterea productivității. Astfel, cu același număr de personal dar care lucrează mai puțin ca timp de muncă, prin creșterea productivității muncii potențialul productiv rămâne constant sau chiar sporește.

Dacă ar fi să ne raportăm la Europa, în ultimii 20 de ani am putea distinge patru etape: anii 1968-1973, când reducerea timpului de muncă s-a realizat pe seama creșterilor de productivitate, 1973-1973 - perioadă de încetinire a procesului reducerii duratei muncii, etapă ce s-a suprapus cu starea de criză a economiilor naționale datorată, în principal, șocului petrolului; 1978-1983, când promovarea și extinderea formelor de ocupare cu timp parțial a redus durata medie a timpului de muncă și, în final, etapa "1983-1988, caracterizată prin continuarea reducerii săptămânii de lucru îndeosebi ca urmare a flexibilizării duratei muncii și a expansiunii formelor atipice de ocupare¹.

b) Al doilea criteriu de clasificare a duratei muncii rezidă în îmbinarea factorilor economici și social-politici. În acest caz vom avea:

- durata normală² a muncii, respectiv cea stabilită prin lege și (sau) convenții colective, ca rezultat al negocierilor patroni-sindicate. De la 7 zile lucrătoare x 10 ore/zi din primele decenii ale secolului al XX-lea, în anii '50 s-a ajuns, cu mici excepții, la o durată legală a muncii de 6 zile x 8 ore/zi. Această evoluție a fost susținută de sindicate, a căror motivație avea în subsidiar, inițial, o durată a zilei de muncă suportabilă pentru salarii. Ulterior, preocupările concentrându-se asupra stopării ascendentei ratei șomajului, s-a ajuns, la sfârșitul anilor '80, ca durata legală (convenită) a muncii să se situeze între limite destul de largi,

¹ Sursa: *Human Resources in Europe at the dawn of the 21st century*; Luxembourg, nov. 1991.

² Informații complete privind definirea conceptelor și evoluția acestora se găsesc în *Implicațiile economice ale reducerii duratei săptămânii de lucru*, Studii și Cercetări Economice nr. 5/1990, elaborat de colectivul sectorului "Economia resurselor umane" din L.E.N.

respectiv 33,6-37,5 ore/săptămână în Norvegia și 40-50 ore/săptămână în Elveția (Tabelul nr.1). România cu 48 ore/săptămână în 1950, a cunoscut o reducere lentă, de cca. 2 ore/săptămână (în 1987 – 46 ore/săptămână), similară cu evoluția duratei săptămânale a muncii din Japonia, Bulgaria etc. Se situa însă mult peste media mondială, care oscila în jurul a 40 de ore/săptămână. Reduceri mai accentuate s-au înregistrat în țările Europei de Vest, Canada și în unele din țările din Est, respectiv URSS, Iugoslavia, Polonia, Ungaria;

- durata efectivă a muncii, ca medie, este dependentă, de regulă, de numărul orelor, inclusiv suplimentare, lucrate și de gradul de extindere a muncii cu timp parțial pe tipuri de ocupare, durata efectivă a muncii este în cele mai multe cazuri superioară celei legale sau stabilite prin convențiile colective deoarece orele suplimentare au devenit un element permanent al timpului total de lucru. Fără a atinge ponderi deosebite, aceste ore completează, până la o anumită limită, creșterile ocazionale sau periodice de muncă, manifestând în timp o tendință lentă de creștere¹;
- durata plătită a muncii reprezintă indicatorul ce asigură pasajul spre problematica integrată politicilor de venituri; este, în fapt, elementul cauză și efecte al evoluțiilor duratei muncii. Raportul dintre acest indicator și cel prezentat anterior cu care se corelează în mod firesc poate fi doar = / < 1; tendința spre egalizarea sau, dimpotrivă, de micșorare a raportului este dependentă de cuantumul plății unității de timp de muncă prestată. Dacă

$$\frac{p^1}{p^0} > 1 \text{ atunci } \frac{D_p}{D_{ef}} \text{ tinde spre } 0$$

$$\frac{p_1}{p_0} < 1 \text{ atunci } \frac{D_p}{D_{ef}} \text{ tinde spre } 1,$$

unde: p = cuantumul plății unității de timp de muncă prestată
 $1,0$ = perioada de timp (oră, zi etc.)

Dacă unitatea de timp de muncă efectivă este mai bine renumerată și ocupă o pondere însemnată în totalul veniturilor lunare, atunci semnalele în planul ocupării vor fi mai puternice, înclinând de la un anumit plafon (restricționat de caracteristicile și evoluția economiei naționale) spre formele sale flexibile.

¹ În ultimii ani o mare parte din orele suplimentare rămân neplătite. Raportul între timpul suplimentar lucrat ce este plătit și cel neplătit variază destul de mult pe meserii, profesii; se detașează însă înclinația celor ce sunt angrenați în activități ce presupun răspundere spre a desfășura, în mod regulat, muncă suplimentară neplătită.

Tabelul nr.1

Evoluția duratei normale (legale) a săptămânii de lucru, în anul 1987 față de anul 1950

Țara	1950	Evoluții ± în 1987		
		potrivit dispozițiilor legale	pe bază de convenții limitate	colective medie
România	48	-2	-	-
Bulgaria				
- săptămâna de 5 zile	46	-3,5	-	-
- săptămâna de 6 zile	46	0	-	-
Cehoslovacia	48	-5,5	-	-
Iugoslavia	48	-5	-	-
Polonia	46	-4	-	-
R.D.Germană	48	-4,25	-	-
Ungaria	48	-6 la -8	-	-7,3
URSS	48	-7	-	-
Grecia	48	0	-8 până la -13	-10,95 ¹⁾ -8,00 ²⁾
Austria	48	-8	-8 până la -11	-
Belgia	48	-8	-9 până la -12	-
Danemarca	48	-	-8 până la -13	-9
Elveția	48	+2 la -3	-3 până la -8	-5,4
Finlanda	47	-7	-	-
Franța	40	-1	-1 până la -5	-1,15 ³⁾ -0,95 ⁴⁾
Italia	48	0	-8 până la -12	-
Norvegia	48	-8	-10,5 până la -14,4	-10,5
Olanda	48	0	-8 până la -12	-10
Portugalia	48	0	-4 până la -13	-6
R.F.Germania	43	0	-9,6	-8,75
Regatul Unit	44	-	-4 până la -9	-4,88 la -6,95
Suedia	48	-8	-8 până la -13	-
Canada	48	-8	-8 până la -13	-10
S.U.A.	40	0	-	-
Japonia	48	-2	0 până la -8	-6,25

1 Sector public; 2 Sector privat; 3 Lucrători nemanuali; 4 Lucrători manuali
 Sursa: Prelucrat pe baza datelor din "Les problèmes du temps du travail dans les pays industrialisés", BIT, Genève, 1988, p.4-5.

3.1.2. Mărimea și evoluția timpului total de muncă, Sa același număr ai populației potențial active diferă funcție de o serie de factori economici, sociali etc., precum și de caracteristicile demografice ale acesteia. Intre aceste elemente de dependență amintim:

- a) natura muncii desfășurate și ramura de activitate. De regulă, activitățile deosebit de grele are o durată efectivă a muncii mai redusă. În agricultură, comparativ cu ramurile neagricole, se muncește mai mult (Anexa 1). La nivelul C.E.E., timpul «ie lucru în această ramură este în medie mai ridicat cu 7,2 ore față de industrie și 8,6 ore decât în servicii, importanța relativă ce o deține această ramură în economiile diferitelor state, ca și gradul de extindere a muncii în firme mici și pe cont propriu determină, comparativ, o durată mai mare a timpului de lucru, de exemplu în Grecia, Portugalia și Spania față de Olanda, Danemarca, Regatul Unit. Diferențieri mari apar pe tipuri specifice de activitate, respectiv în transporturi, activități hoteliere, restaurante, ca și în unele cazuri în construcții, unde durata efectivă a săptămânii este mai ridicată;
- b) structura socio-profesională a populației ocupate. Potrivit Calelor de care dispunem, cel mai puțin lucrează funcționarii inferiori și o parte din lucrătorii manuali (sub 40 ore/săptămână), urmează lucrătorii manuali calificați, controlorii, funcționarii superiori și liber profesioniștii cu o durată medie a săptămânii între 40-46 ore și apoi fermierii independenți și proprietarii de magazine sau companii, al căror timp de lucru săptămânal depășește 50 de ore (Anexa 1);
- c) forța de muncă feminină, care prezintă un comportament specific pe piața muncii. Ca nivel mediu, femeile muncesc mai puțin decât bărbații; pe tipuri de ocupare, ele sunt prezente în special în activități cu timp parțial și care au la bază programe flexibile de lucru. De exemplu, din lucrătorii cu timp parțial doar 31,8% sunt femei, pe când în structura pe șese a forței de muncă ocupate cu timp parțial ele reprezintă 81,8%, din care 63,6% sunt măritate. Totodată, dacă ne raportăm la grupele mari de vârstă de pe piața muncii, constatăm și aici un comportament specific; astfel, femeile muncesc mai mult în medie până la vârsta de 24 de ani și după 50 de ani, comportament firesc dacă avem în vedere obligațiile privind creșterea copiilor (Anexa 1). De regulă, femeile sunt mai puțin dispuse să lucreze pe o perioadă îndelungată într-o profesie de carieră, optând pentru munci relativ mai ușoare, cu timp parțial; prestează mai puține ore suplimentare, iar accesul lor la activități pe timp de noapte este de cele mai multe ori restricționat prin legislație¹. Din aceste motive și având în vedere și rata

¹ Acestea conduc spre un venit mediu aferent timpului lucrat mai scăzut pentru femei; astfel, compararea, de exemplu, a venitului orar mediu brut pentru lucrătorii manuali din industrie în țările membre C.E.E. în 1987 relevă un câștig al acestora cuprins între 86% în Danemarca și 65% în Luxemburg față de cel al bărbaților. Pe termen lung însă, având în vedere tendința istorică de creștere a gradului de continuitate a muncii femeilor și penetrația tot mai puternică a acestora spre activități și ocupații înalt calificate din sfera științei și tehnicii, învățământului, finanțelor, administrației, medicinei, a serviciilor de menținere a sănătății și

de participare a lor la viața activă, diferențierea pe țări a femeilor ocupate oscilează între 42% în Olanda și 92% în Portugalia la activități ca timp integral și respectiv 7% în Grecia și 58% în Olanda în formele de ocupare cu timp parțial (Anexa 2).

3.1.3. După revoluția din 1989, în România, sub aspectul duratei muncii, au apărut o serie de procese care au condus la diminuarea sensibilă a timpului efectiv lucrat și deprecierea gradului de utilizare a fondului de timp disponibil, la micșorarea volumului potențial de muncă în paralel cu accentuarea subutilizării resurselor de muncă de care dispunem.

a) Începând cu anul 1990, sub aspectul duratei normale a muncii au avut loc o serie de modificări legislative, unele fiind rezultatul revendicărilor sindicale. Direcțiile în care s-a acționat au fost multiple: s-a diminuat săptămâna de lucru de la cca. 46 ore la 40 ore; a sporit numărul mediu al zilelor de concediu de odihnă plătit, iar durata minimă a crescut de la 15 zile lucrătoare/an la 18; s-a majorat numărul zilelor de sărbătoare nelucrate, dar plătite (Anexa 3). Astfel, dacă ne raportăm la anul 1992, constatăm o durată anuală a muncii de 229 zile față de 276 în 1989. Prin aceasta ajungem să "depășim" multe din țările Europei, vârsta minimă de pensionare (și aceasta printre cele mai reduse) neputând compensa diferențele; trebuie să mai adăugăm și faptul că sindicatele, în cadrul negocierilor, pot modifica aceste limite considerate minime, de cele mai multe ori în sus. Efectul cumulat s-a concretizat într-o reducere a fondului de timp maxim disponibil în 1992 față de 1989 cu 14,42%, respectiv 884,954 milioane ore-om. Alinierea bruscă și automată la media de 40 ore/săptămână, fără a exista suportul economic strict necesar, "slăbirea" concomitentă a normelor, diminuarea nivelului productivității muncii, ascensiunea costurilor sunt factori de dezorganizare a economiei, de declin. Numai minusul "legal" de 6 ore/săptămână, potrivit estimărilor noastre, afectează outputul potențial anual cu peste 10%. Gradualitatea și ritmul lent al unui asemenea proces, înregistrate în state cu tradiție în funcționarea pe principiile economiei de piață, a fost "cerută" de întrunirea cumulativă a minimului de condiții economice. O asemenea legitate a fost eludată la noi, prevalând "factorii conjuncturali".

b) Pe fondul disfuncționalităților din economie, durata efectivă a muncii cade sub nivelul celei normale (legale) cu cea. 13%. Cu toate acestea, practica orelor suplimentare s-a menținut, atingând 1,5% din timpul efectiv lucrat, valoare apropiată de cea înregistrată în 1989 (!). În plus, față de 1980, de exemplu, durata efectivă a muncii în România scade în 1991 cu cca. 25%, cel puțin dublu față de multe țări (Tabelul nr. 2). Mai mult, Suedia și S.U.A; care în 1980 aveau o durată medie de 39,7 și respectiv 37,7 ore/săptămână, înregistrează creșteri de 2,5%, respectiv 1,9%.

de petrecere a timpului liber, orientarea mas accentuată spre o carieră profesională poate conduce spre diminuarea diferențelor care există în mod curent în structura ocupării și nivelul veniturilor femeilor în raport cu cele ale bărbaților.

Subutilizarea potențialului de muncă în România, după 1989, se accentuează an de an. Astfel, durata medie efectivă a săptămânii de lucru, de la 44,2 ore în 1989 scade cu 15,4% în 1990, cu încă 4% în 1991-1992, ajungând la 35,9 ore în prezent, printre cele mai scăzute din Europa (Grafic nr. 1).

Tabelul nr.2

Evoluția duratei medii efective a muncii în industria prelucrătoare

Țara	UM	1980	1991	1991/1980 (%)
România	ore/săptămână	47,4	35,9	75,7
Ungaria	ore/lună	160,8	141,4	87,7
Cehoslovacia	ore/săptămână	43,5	40,0	92,0
Polonia	ore/lună	159,0	137,0	86,2
S.U.A.	ore/săptămână	39,7	40,7	102,5
Japonia	ore/săptămână	46,0	45,0	97,8
Spania	ore/săptămână	41,3	36,6	88,6
Franța	ore/săptămână	40,6	38,9	95,3
Germania	ore/săptămână	41,6	39,2	94,2
Norvegia	ore/săptămână	38,3	36,8	96,1
Elveția	ore/săptămână	43,8	41,5	94,7
Suedia	ore/săptămână	37,7	38,4	101,9

Sursa: Anuar B.I.T., 1992.

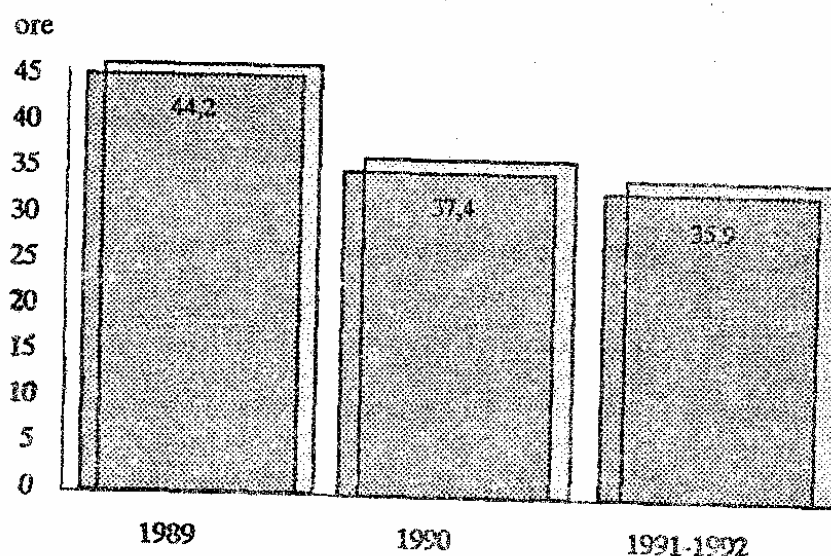
c) Raportul dintre durata efectivă și durata normală, pe medie, scade în 1992 față de 1989 cu circa 6,5%, ceea ce înseamnă o pierdere în aceeași proporție de potențial de muncă, aceasta nefiind secondată de evoluții corespunzătoare ale randamentului muncii.

d) Diferențierile pe tipuri de activități ale duratei muncii din 1990 au fost modificate în mod forțat și artificial. Pe considerentul recăștigării unor drepturi deținute cu 10-15 ani în urmă sau a "reparării" unor nedreptăți, s-au trecut în categoria muncilor foarte grele o serie întreagă de activități, unele din ele în mod nejustificat. Printre avantajele includerii în această categorie amintim - un număr mai mare de zile de concediu, o recalculare a vechimii în muncă, care permite pensionarea înaintea limitei de vârstă, diminuarea în anumite proporții a duratei muncii până la 4 zile x 6 ore/an (pentru cei din minerit).

Efectele sunt dificile de cuantificat, totuși, suntem de părere că în 1990, când s-au acordat, au afectat volumul potențial de muncă, care s-a diminuat. Scăderea producției și dezorganizarea activității economice au "camuflat" efectele, apărând mai evidente cele indirecte, de propagare; este vorba, între altele, de aportul la menținerea nivelului șomajului la cote relativ reduse.

Grafic nr.1

Evoluția duratei muncii în România, în perioada 1989-1992

3.2. Impactul reducerii duratei muncii asupra mărimii și utilizării potențialului uman

3.2.1. Aprecierea efectelor modificărilor nivelului și structurii duratei muncii se poate face atât la nivel micro, al firmei, cât și la nivel macroeconomic. Pe ambele paliere efectele principale ce apar au în vedere ocuparea și productivitatea muncii¹. Cercetările efectuate de-a lungul timpului au evidențiat posibilitatea sporită de cuantificare a acestor influențe la nivelul firmei, chiar dacă separarea lor de cele generate de ceilalți factori de producție este uneori extrem de dificilă. Chiar și în acele firme în care se înregistrează o creștere a numărului de salariați este dificil de estimat cât din aceasta are la bază modificări ale duratei muncii sau a modalităților de lucru. Pe de altă parte, reducerea duratei "normale" a muncii a determinat creșterea timpului suplimentar, dar nu în aceeași proporție și (sau) a productivității muncii. Deci, reducerea ocupării cu timp integral poate determina o flexibilitate mai mare a celorlalte forme ale sale, fără însă să fie imediat urmată de crearea de noi locuri de muncă; la nivelul firmei există, așadar, mai multe argumente de reducere a timpului de muncă legate

¹ În particular, reducerea duratei muncii adesea a fost considerată ca o alternativă la sama}, dar practic rezultatele au fost slabe; ea este med ales o modalitate de flexibilitate internă în scopul asigurării prelungirii perioadei de folosință a utilajelor, acționând mai ales indirect împotriva subocupării.

de productivitate, în special în sfera evoluției metodelor de lucru. Dacă reducerea duratei determină practici de muncă mai flexibile și(sau) creșterea capitalului investit, atunci productivitatea va crește. Totodată, chiar și efectele mai puțin importante pot influența pe termen scurt și mediu nivelul agregat pe economie, prin reducerea numărului total de ore lucrate.

La nivelul economiei naționale efectele modificării duratei muncii asupra ocupării sunt de cele mai multe ori ambigue. Dacă scurtarea duratei muncii nu-și are corespondent în nivelul plății acesteia atunci are loc o sporire a costului orar sau o substituție a capitalului cu munca ori numai o înlocuire a unei forme a muncii cu alta. Productivitatea poate crește ca rezultat al micșorării duratei muncii, dar, în același timp, poate determina o reducere a abilității economiei de a menține eficiența transformării factorilor de producție în rezultate. O substituție forțată muncă-capital, ca rezultat al reducerii duratei muncii și a creșterii costului acesteia poate să determine o utilizare ineficientă a resurselor de capital și să provoace o reorganizare a metodelor de producție.

Prin urmare, efectele evoluției duratei muncii sunt dificil de cuantificat la ambele nivele; uneori acestea apar în cu totul alte domenii decât în cele așteptate. Ca toate acestea, considerarea și evaluarea lor este necesară. Dacă, de pildă, ne raportăm la un număr limitat de indicatori, respectiv producția, productivitatea muncii și considerăm o variație a fondului de timp maxim disponibil de +2%/-4% și a gradului de utilizare a acestuia de +5%, ajungem la 9 variante de evoluție a nivelului ocupării (Tabelul nr. 3). Dacă la rândul său productivitatea muncii oscilează 10%, atunci combinațiile posibile se multiplică cu 3. Efectul asupra ocupării variază în limite destul de largi, respectiv între o reducere a acesteia cu 25% în varianta Ic și o sporire cu 16,8% în varianta III-a. Situațiile prezentate nu epuizează combinațiile posibile, iar dacă introducem și alte variabile numărul acestora se multiplică corespunzător.

De regulă se consideră că reducerea duratei muncii are cel puțin una din următoarele trei consecințe:

- a) pe termen scurt se materializează în importante câștiguri de productivitate care pot deveni durabile, cu condiția însă a eliminării orelor marginale cele mai slab productive;
- b) o diminuare a capacității productive a unor firme, cu consecințele ce decurg de aici;
- c) pierderi de competitivitate în cazul în care reducerea timpului de lucru este compensată integral sub formă salarială.

România a "beneficiat" de ultimele două efecte ale reducerii duratei muncii (și legale, și efective), ceea ce sa repercutat nefavorabil asupra celorlalte variabile economice; prin preluare aceste consecințe au antrenat și amplificat și celelalte disfuncționalități, indicatorii de agregare macroeconomică cunoscând evoluții apropiate sau de tip exponențial.

Tabelul nr.3

**Efectele modificării timpului de muncă și a gradului său de utilizare
asupra nivelului ocupării**

Indicatori	Pe variante de evoluție a fondului de timp maxim disponibil		
	- modificare procentuală -		
	V ₁ =0	V ₂ =+2%	V ₃ =-4%
1	2	3	4
I.- Gradul de utilizare			
a timpului de lucru	-5	-5	-5
- Nivelul producției	-20	-20	-20
a) productivitatea muncii	-10	-10	-10
• nivelul ocupării	x-6,4	x-8,3	x-2,5
b) productivitatea muncii	0	0	0
• nivelul ocupării	x-15,8	x-17,4	x-12,3
c) productivitatea muncii	+10	+10	+10
• nivelul ocupării	x-23,4	x-25,0	x-20,3
II.- Gradul de utilizare			
a timpului de lucru	0	0	0
- Nivelul producției	0	0	0
a) productivitatea muncii	-10	-10	-10
• nivelul ocupării	x+11,1	x+8,9	x+15,7
b) productivitatea muncii	0	0	0
• nivelul ocupării	x 0	x-2	x+4,2
c) productivitatea muncii	+10	+10	+10
• nivelul ocupării	x-9,1	x-10,9	x-5,3
III.- Gradul de utilizare			
a timpului de lucru	+5	+5	+5
- Nivelul producției	+6	+6	+6
a) productivitatea muncii	-10	-10	-10
• nivelul ocupării	x+12,2	x+10,0	x+16,8
b) productivitatea muncii	0	0	0
• nivelul ocupării	x+1,0	x-1,0	x+5,2
c) productivitatea muncii	+10	+10	+10
• nivelul ocupării	x-8,2	x-10,0	x-4,4

3.2.2. Prin prisma duratei muncii și a factorilor principali de influență România, și asemeni ei și celelalte state în tranziție, prezintă o altă "schemă" de ocupare, în mare parte rezultat al politicii economice și sociale promovate anterior. În perioada de tranziție procesul de profundă transformare «cono-mică, de

schimbări structurale complexe, asociat cu acțiunile pe lînsa asigurării funcționalității mecanismelor și instrumentelor de piață, fac ca indicatorii privind durata muncii să reflecte în unele momente comportamente chiar perverse, de regulă necomparabile nici cu cele din economiile stabile de piață, și nici as cele ale vecinilor aflați în tranziție. Așa, de pildă, "adaptarea" la conjunctură prin practici precum șomajul mascat, plata sporită pentru o cantitate mai mică de muncă etc. fac ca rezultatele să fie irelevante: comensurarea efectului reducerii duratei legale a muncii, a modificării costului orar al prezenței la lucru, a subutilizării timpului de lucru, a evoluției productivității muncii determină "cote" ce irizează orice logică economică; calitatea și acuratețea indicatorilor practic a dispărut. Este extrem de complicat să departajăm cât din căderea producției s-a datorat diminuării duratei efective a muncii și cât din alte cauze precum recesiunea, pierderea piețelor prin prăbușirea sistemului socialist etc. Dar putem să cuantificăm pierderea de producție prin reducerea bruscă a duratei legale ori să apreciem cât se plătește azi pentru unitatea de timp de muncă prestată. Din analiza seriei brute și a celei corectate a producției industriale se constată că reducerea duratei normale a muncii a antrenat o pierdere brută de potențial de muncă, deci și de producție, echivalentă în realizările anului 1989 cu 6,4% pentru 1991 și 4,9% pentru 1992, (raportate la producția efectivă a anilor respectivi). În condițiile unei productivități de aproximativ 75% din cea a aceluiași an de referință, unitatea de timp de muncă prestată a fost remunerată, în medie, în decembrie 1992 de 6,2 ori mai mult (este vorba de salariul mediu nominal net neindexat plătit pentru o oră de muncă).

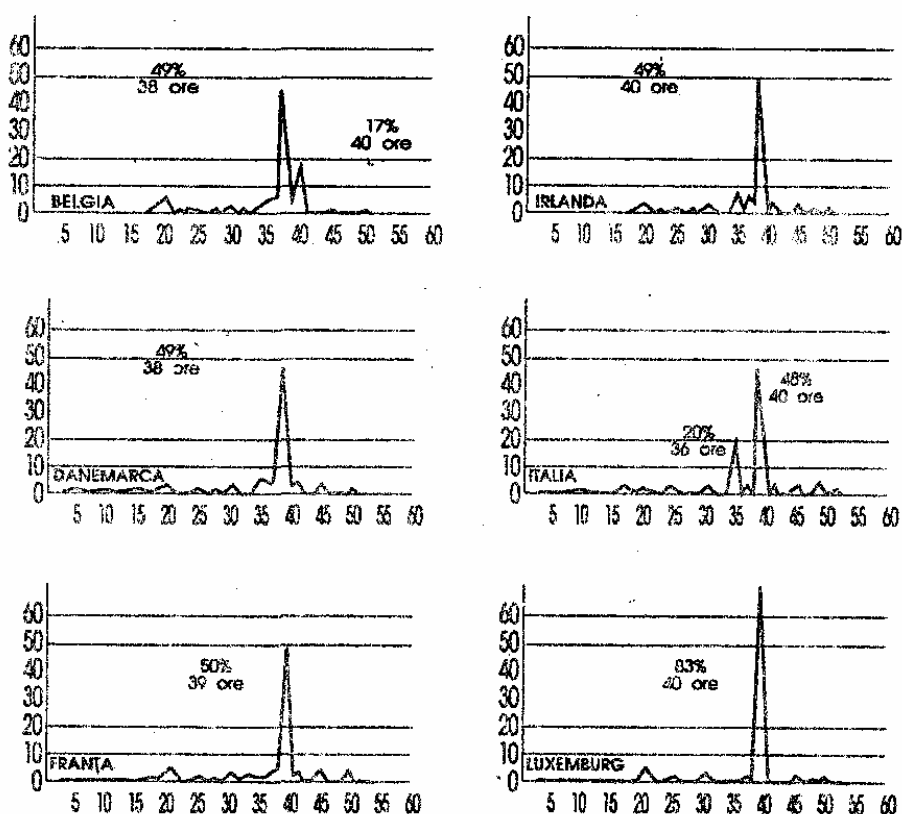
Pentru unele categorii de forță de muncă, durata timpului efectiv de lucru a înregistrat creșteri. Astfel, demararea procesului privatizării a fost însoțită de "demecanizare" a producției vegetale, ceea ce s-a repercutat asupra duratei medii a muncii celor ocupați în această activitate. Însă sporirea duratei s-a făcut prin revenirea la efectuarea manuală a multora din lucrările agricole, ceea ce a afectat eficiența acestora. Demararea cu preponderență a micii privatizări a dezvoltat, în mod implicit, în proporții destul de ridicate, categoria micilor proprietari și a liber profesioniștilor. Aceștia, preocupați pentru câștigarea credibilității economice, a penetrării pe piață și, evident, pentru posturi substanțiale într-un timp cât mai scurt au muncit mai mult și mai bine. S-a produs astfel o expansiune a duratei muncii acestor categorii socio-profesionale. Ponderea încă redusă a lor în totalul populației ocupate și lipsa unui sistem informațional adecvat nu permit încă aprecierea influențelor asupra indicatorilor medii.

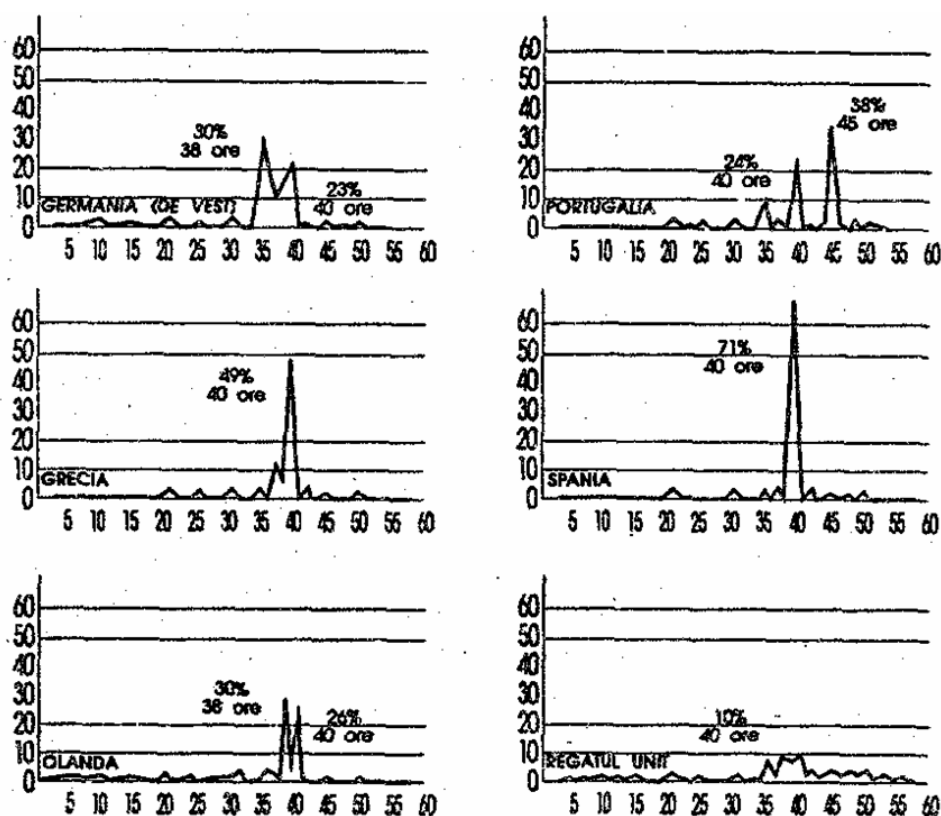
"Rezerva" de potențial de muncă creată din utilizarea parțială a fondului de timp de lucru de care dispune România ar putea, pe o anumită perioadă, să substituie lipsa de capital financiar. Această alternativă este susținută și de avantajul comparativ de care dispunem în ceea ce privește costul muncii.

3.3. Posibile evoluții ale timpului de muncă în România

Durata timpului de muncă, în evoluția sa, marchează pașii punctului de echilibru al intereselor celor doi participanți: patronii, care optează pentru o mai mare diversificare prin flexibilizare a duratei muncii și o moderare a reducerii acesteia în condiții de conservare a competitivității; sindicatele, care se concentrează spre acțiuni ce vizează timpul "legal" de lucru și manifestă o mai mare rigiditate în ceea ce privește diversificarea formelor de ocupare. Din combinarea în diferite proporții a unor asemenea tendințe a rezultat o reducere modestă a mediei duratei efective a muncii și o modificare structurală mai accentuată sub aspectul dispersiei populației ocupate după numărul orelor efectiv lucrate. Dacă analizăm acest ultim indicator pentru o serie de state cu economie de piață, observăm o diversitate relativ mare.

Grafic nr.2
Dispersia populației ocupate după durata medie a săptămânii de lucru

Sursa: *Employment Gazette*, nov. 1992

În România, reducerea locurilor de muncă cu timp integral, asociată cu necesitatea crescândă de completare a veniturilor reale familiale va deplasa cererea și spre slujbe în timp parțial se va trece astfel de te includerea cvasitotalității lucrătorilor pe banda ce corespunde duratei legale a muncii spre o deplasare mai largă sau mai restrânsă în jurul acesteia, lărgindu-se plaja concentrării maxime. Evoluția pe termen scurt va fi, probabil, similară celei din Spania sau Luxemburg, care grupează cea mai mare parte a lucrătorilor pe o singură bandă a duratei muncii. Ulterior, în funcție de orientarea ce se va da economiei naționale, pe un orizont mai îndelungat de timp, se va modifica probabil această repartiție.

Un alt fenomen care capătă o rapidă și tot mai largă extindere în țările din Est se referă la practicarea celei de-a doua activități. de regulă o atare opțiune este invers proporțională cu mărimea duratei muncii în meseria de bază: cu cât este mai mare ponderea celor al căror timp de lucru în locul principal de

muncă se situează sub cea acceptată ca durată integrală, cu atât este mai extinsă posibilitatea ca în economia respectivă să se practice a doua meserie,

În România, al doilea loc de muncă a apărut inițial prin dezvoltarea micilor întreprinzători, a extinderii privatizării. De regulă, principalul loc de muncă este ca salariat într-o activitate cu capital integral sau preponderent de stat, iar cel de-al doilea, ca patron sau asociat și doar în ultimul timp ca salariat în sectorul privat. Estimarea orelor prestate în al doilea loc de muncă este însă în prezent extrem de dificilă datorită lipsei pârghiilor și instrumentelor menite să reglementeze declararea acestor activități¹, care ar permite și dezvoltarea unui sistem informațional adecvat

În același context apreciem că în România se conturează oportunitatea extinderii muncii temporare²). Ca alternativă a patronilor de a reduce costurile totale cu forța de muncă și ca posibilitate pentru muncitori ca, pe o anumită perioadă, să-și suplimenteze veniturile, această modalitate de lucru va permite slăbirea presiunii inflației prin costuri: păstrând un nucleu de lucrători ca angajați permanenți și folosind, în funcție de necesități, muncitorii temporari, firmele pot produce cu costuri unitare, aferente forței de muncă, mai scăzute.

Din aceleași rațiuni rolul femeii pe piața muncii se va menține sau chiar va crește în orizontul imediat de timp. Greutățile financiare familiale vor stimula prezența acestora pe piața muncii, pe cât posibil în activități cu program integral de lucru. Pe măsura redresării economiei și a obținerii unor venituri familiale crescute, rata de participare se va diminua prin retragerea temporară sau definitivă de pe piața muncii și prin acceptarea, pe măsura creării, a unor locuri de muncă cu timp parțial.

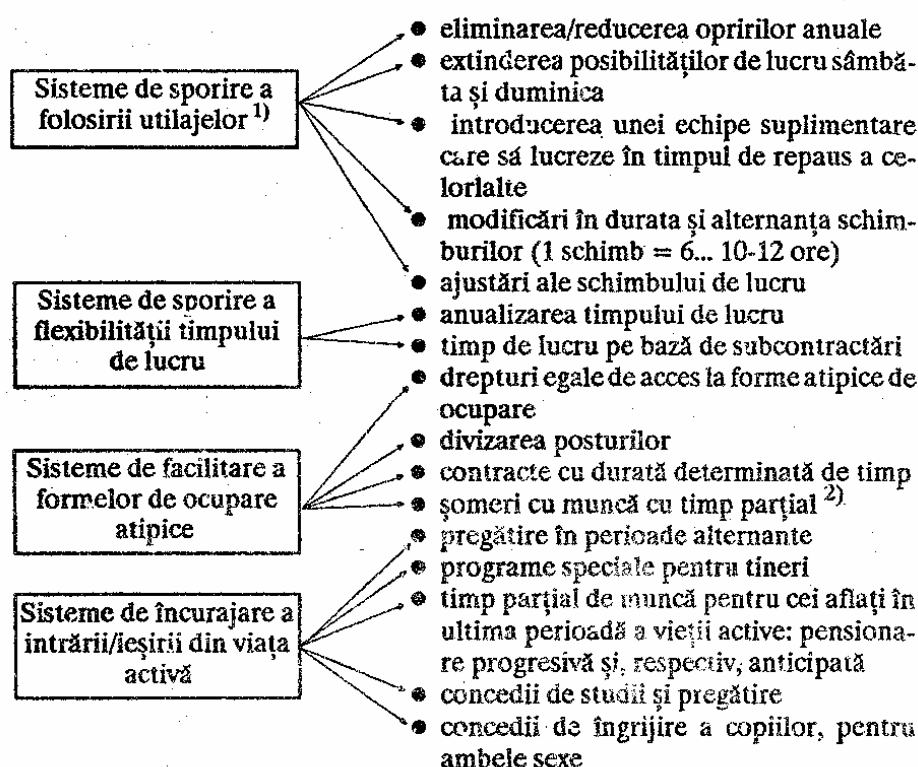
Restructurarea și modernizarea tehnologică, prezente în programele economice ale tuturor statelor aflate în tranziție va conduce la reorganizarea schemelor de ocupare ale firmelor prin îmbinarea și combinarea cu forme și formule flexibile de ocupare. Reducerea timpului efectiv de lucru al muncitorilor și sporirea duratei de funcționare a utilajelor va permite diminuarea costurilor medii de producție și respectiv a prețurilor de desfacere ale produselor și serviciilor rezultante. Modalitățile propice de organizare a timpului de lucru pot avea în vedere construirea unor scheme de ocupare glisante care să permită o flexibilizare a utilizării în cadrul firmei a personalului, potențând atât dezvoltarea și modernizarea acesteia, cât și continuarea activității la un nivel care să permită supraviețuirea pe timpul modificărilor ce au loc; aceste scheme ar putea rezulta din îmbinarea, într-o manieră specifică particularităților firmei, a diverselor formule de amenajare a timpului de lucru.

¹ Această stare prelungită de provizorat a favorizat și o a treia variantă, aceea a șomerului declarat ce beneficiază de indemnizație și care lucrează cu un venit nu întotdeauna derizoriu la firmele particulare mici, mai ales din sfera comerțului și a prestărilor de servicii.

² Munca temporară, în economia centralizată avea o extindere limitată, practicându-se cu predilecție în agricultură (în procesele de industrializare primară a produselor vegetale) și în turism

Schema 3

Modalități de organizare a timpului de lucru

Nota: 1) pentru capacitățile a căror producție are cerere acoperitoare sau superioară.

2) șomeri în căutarea unui loc de muncă cu timp integral.

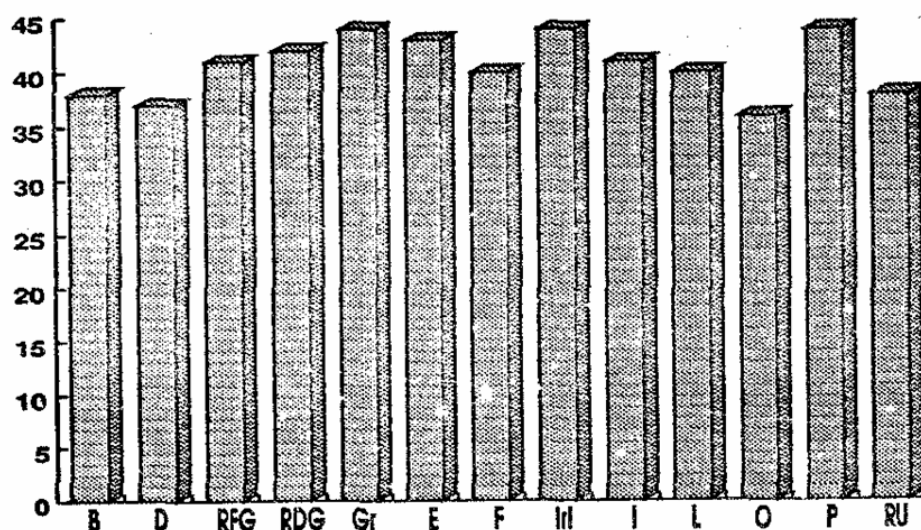
Amenajarea timpului de muncă se poate constitui într-un element de potențare a reformei în țările aflate în tranziție. În acest scop tendințelor de modificare a timpului de lucru specifice proceselor ce au loc în aceste state trebuie să li se asocieze acțiuni de mai largă deschidere, ce au în vedere:

- a) disocierea timpului de muncă de timpul de funcționare a instalațiilor; această orientare permite o utilizare mai suplă, continuă și intensivă a echipamentelor de producție, ceea ce contribuie la reducerea costurilor, permițând întreprinderii să-și sporească competitivitatea;
- b) asigurarea unei protecții minime, respectiv măsuri de prevenire a îmbolnăvirilor profesionale și de sporire a securității muncii, care se dovedesc mai economice din punct de vedere financiar și al eficienței.

enței utilizării timpului de muncă decât cele de combatere sau atenuare a efectelor,

- c) repartizarea timpului de lucru în funcție de nevoile personale, sociale și culturale ale angajaților, cu respectarea criteriilor și condițiilor de rentabilitate ale firmei; flexibilizarea timpului de lucru permite o amenajare a acestuia astfel încât să contribuie la ameliorarea condițiilor de muncă și viață, iar repartizarea mai adecvată în timp de muncă, timp de repaus și timp liber.

Durata medie a timpului efectiv de lucru/săptămână
- țările membre CEE, 1991 -

Timp mediu de lucru pe sectoare de activitate și tipuri de companii (ore)

Sector de activitate			Dimensiunea companiei			Europa celor 12
Agricul-tură	Indus-trie	Ser-vicii	1	<49	50+	12
48,3	41,1	39,7	46,4	40,7	39,4	40,9

Timp mediu de lucru pe ocupații (ore)			
Lucrători pe cont propriu	Funcționari superiori	Funcționari inferiori	Muncitori
51,3 - fermieri independenți	42,1 - angajați profesioniști	39,5 - manageri mijlocii	42,4 - controlori
45,7 - pescari independenți	45,8 - manageri generali	35,6 - alți angajați de birou	40,7 - lucrători manuali calificați
43,1 - profesioniști independenți		34,8 - alți funcționari	37,9 - alți lucrători manuali
50,2 - proprietari de magazine sau companii			

Timp mediu de lucru pe sexe și grupe de vârstă (ore)

Bărbați				Femei			
Total	15-24 ani	25-49 ani	50 ani și peste	Total	15-24 ani	25-49 ani	50 ani și peste
44,1	42,7	44,1	44,8	35,8	37,9	34,7	37,1

Structura timpului de lucru

Din cei cu timp parțial de lucru			Din cei cu timp integral de lucru		
Femei măritate	Femei singure	Bărbați	Femei măritate	Femei singure	Bărbați
63,6	18,2	18,2	17,9	13,9	68,2

Sursa: Human Resources in Europe at the dawn of the 21st Century, Conference proceedings, Luxembourg, sept. 1992

Anexa 2

**Structura pe sexe a celor ce lucrează cu timp integral
și timp parțial de lucru, în anul 1989**

Țara	Timp parțial		Timp integral	
	Bărbați	Femei	Bărbați	Femei
Belgia	2	28	98	72
Danemarca	10	41	90	59
Germania	2	30	98	70
Grecia	2	7	98	93
Spania	1	11	99	90
Franta	3	24	97	76
Irlanda	3	15	97	85
Italia	3	10	97	90
Luxemburg	2	16	98	84
Olanda	15	58	85	42
Portugalia	1	8	99	92
Marea Britanie	5	44	95	56
EUROPA 12	3	29	97	71

Sursa: Labour force survey: results 1989, Table 34, Eurostat.

Anexa 3

Durata normală (legală) a săptămânii de lucru, durata minimă a concediului legal de odihnă, a numărului de zile de sărbătoare și vârsta minimă de pensionare, în România comparativ cu alte țări ale Europei

Țara	Durata normală (legală) a săptămânii de lucru ¹⁾ (zile)	Durata minimă a concediului de odihnă (săptămâni) ²⁾	Număr zile de sărbătoare ¹⁾ (stabilite prin lege la nivel național)	Vârsta minimă de pensionare (ani)	
				Bărbați	Femei
România - 1989	46	2,5 ³⁾	6	60	55
- 1992	40	4,2 ⁴⁾	7	60	55
Austria	40	5	13	65	60
Belgia	40	5	10	65	60
Bulgaria	42,5-46	2,33	7	60	55
Cehoslovacia	42,5	2	8	60	57
Danemarca	-	5	10	67	...
Elveția	45-50	4	8	65	62
Finlanda	40	5	8	65	...
Franta	39	5	10	60	...
Grecia	48	4	4(+3)	65	60
Italia	48	- 5)	11	60	55
Iugoslavia	42	3	8	65	60
Luxemburg	40	5	10	65	...
Norvegia	40	4,2	10	67	...
Olanda	48	3	7	65	...
Polonia	42	2,33	8	65	60
Portugalia	48	3	12	65	62
R.D.Germană	43,75	3,6	9	65	60
R.F.Germania	48	3	11 sau 13	65	...
Regatul Unit	-	-	8	65	60
Spania	40	5 ⁶⁾	12 (+2)	65	...
Suedia	40	5	11	65	...
Turcia	45	2	15	65	50
Ungaria	40-42	3	8	60	55
URSS	41	2,5	8	60	55

¹⁾ în 1987; ²⁾ în 1988; ³⁾ 15 zile transformate în săptămâni de 6 zile lucrătoare; ⁴⁾ 21 zile transformate în săptămâni de 5 zile lucrătoare; ⁵⁾ se stabilește prin negocieri colective; ⁶⁾ Local

Sursa: Les problèmes du temps du travail dans les pays industrialisés, BIT, Genève, 1988, p.4-5, 9, 29-31.

Capitolul 4

STRUCTURA OCUPĂRII FORȚEI DE MUNCĂ

4.1. Premise conceptual-metodologice

4.1.1. Structura ocupațională exprimă modul în care este alocat capitalul uman disponibil în raport cu logica funcționării sistemului socio-cultural și tehnologic existent la un moment dat. Ea este rezultatul unui proces istoric complex, al interacțiunii unui număr mare de factori diferiți ca natură, intensitate și sens. Deși la o primă vedere structurile ocupaționale apar ca o înșiruire de ponderi procentuale, ele exprimă însă în mod sintetic relațiile complexe care se nasc între ramurile economice în ceea ce privește utilizarea forței de muncă.

Structurile ocupaționale tind în evoluția lor să aibă atât elemente de sincronism, determinate în primul rând de caracteristicile diferitelor faze ale progresului tehnologic, cât și elemente care le dau o notă specifică. În acest ultim caz avem în vedere: condițiile naturale, tradițiile, structura demografică, modul de distribuire a veniturilor, propensiunea spre consum sau spre investiții, efectele de scară datorate mărimii economiilor naționale și nu în ultimul rând racordarea la circuitul economic internațional.

Structurile ocupaționale sunt astfel expresia tipurilor reprezentative de activități prestate la un moment dat în economie, a posibilităților de dezvoltare în viitor, dar și a intereselor de natură economică pe care acestea le generează. În consecință, structura ocupațională se constituie drept una dintre constantele structurale importante ale unui complex economic național. Ea relevă atât unele caracteristici ale cererii de forță de muncă, cât și unele trăsături calitative ale ofertei de forță de muncă.

Datorită faptului că forța de muncă ocupată la un moment dat reflecta concomitent utilizarea unui factor de producție, raporturi între diferite grupuri socio-profesionale într-un cadru instituțional mai mult sau mai puțin coerent, ca și valorificarea nivelului de cunoștințe dobândite anterior, analiza structurii ocupaționale se poate realiza pe cel puțin trei planuri și anume: a) în plan sectorial (distribuția populației ocupate pe sectoare și ramuri economice) b) în plan instituțional (repartiția forței de muncă în funcție de statutul socio-ocupațional); c) în plan ocupațional (gradul de instruire și distribuirea populației ocupate pe profesii și meserii). Între cele trei planuri ale structurii ocupaționale există atât interferențe, cât și caracteristici ce conferă fiecăreia dintre fațetele menționate anterior o relativă autonomie.

Din punct de vedere static analiza interferențelor din cadrul structurii ocupării forței de muncă se poate analiza prin intersectarea celor trei planuri menționate

nate anterior, rezultând astfel trei variante și anume; a) sectorial-instituțional; b) sectorial-calificațional; c) instituțional-educațional. În demersul nostru vom insista cu prioritate asupra structurii sectoriale din punct de vedere static și dinamic, ca și a interferențelor cu celelalte fațete ale structurii ocupaționale.

4.1.2. Din multitudinea de construcții matematice care au drept scop cuantificarea unor aspecte ale structuralității ocupării forței de muncă vom folosi în cuprinsul prezentului capitol:

- a) energia informațională (Onicescu), respectiv suma pătratelor ponderilor, măsoară gradul de concentrare al părților ce compun un sistem;
- b) mărimea unghiului (α) dintre vectorii de structură. Unghiul (α) este egal cu 0° dacă structurile coincid și atinge 90° dacă nu există nici o legătură între structurile comparate.

Formula de calcul este:

$$\text{Arc cos } \alpha = \frac{\sum xz}{\sqrt{\sum x^2 \times \sum z^2}}$$

unde: x, z = ponderile părților componente al celor două ansambluri comparate (de exemplu populația ocupată);

- c) în aprecierea intensității modificărilor structurii ocupaționale în dinamică, un indicator frecvent utilizat este coeficientul schimbărilor structurale (Cms), respectiv rădăcina pătrată a sumei pătratelor diferențelor de ponderi ale sectoarelor economice în totalul populației ocupate. Coeficientul este dependent atât de mărimea transferului de ponderi intersectoriale (T), cât și de distribuția respectivelor transferuri. Pentru un model trisectorial și o mărime dată a transferului de ponderi, valoarea coeficientului este maximă, respectiv $Cms = T\sqrt{2}$ dacă transferul are loc numai între două ramuri și atinge minimul, respectiv

$$Cms = T \times \sqrt{\frac{3}{2}}, \text{ în cazul unui model trisectorial, dacă există modificări}$$

de ponderi egale și de același sens în două sectoare.

Deci, coeficientul intensității schimbărilor structurale se poate scrie:

$$Cms = T \times \sqrt{\frac{3}{2}} \times c \text{ (unde } c \text{ ia valori cuprinse între } 1 \text{ și } \sqrt{\frac{4}{3}} \text{)}.$$

Dacă se are în vedere o structură trisectorială a economiei transferul de pondere definește conținutul proceselor de mobilitate interramuri. În acest fel se pot distinge, în funcție de variația pozitivă sau negativă a modificărilor sectorului care determină practic transferul de pondere, 6 posibilități de evoluție, respectiv; I) reagrarizare; II) dezagrarizare, III) reindustrializare; IV) dezindustrializare; V) terțIALIZARE; VI) deterțIALIZARE. Ținând însă cont de logica transformărilor sistemelor economice, probabilitățile cele mai mari de realizare în practică sunt pentru variantele II și V, iar cu totul accidental IV

Prin intermediul factorului c se determină indirect ierarhia transferurilor de ponderi între celelalte două sectoare economice aflate în plan secund în cadrul schimbărilor structurale.

Analiza amplitudinii mutațiilor structurale ale ocupării forței de muncă este recomandabil să nu se oprească la nivel macrosectorial, ci să releve, pe cât posibil, și unele aspecte ale modificărilor intrasectoriale cu deosebire în sectorul industrial și cel al serviciilor. În acest sens informații utile sunt furnizate de raportul (R) dintre coeficientul schimbărilor structurale calculat pe baza clasificării frecvent utilizată de statistica internațională în 9 ramuri (CMS_9) și cel determinat la nivelul celor trei sectoare (CMS_3).

$$\text{Ținând cont că: } R = \sqrt{1 - I^2 d_i - S^2 d_s},$$

unde:

I^2 = raportul dintre pătratul modificării ponderii sectorului industrial și pătratul CMS_3 ;

d_i = parametrul ce reflectă distribuția schimbării ponderilor ramurilor în interiorul sectorului industrial;

S^2 = raportul dintre pătratul modificării ponderii sectorului serviciilor și pătratul CMS_3 ;

d_s = parametrul ce reflectă distribuția schimbării ponderilor ramurilor în interiorul sectorului serviciilor.

Se observă că:

1. valorile celor doi coeficienți, respectiv CMS_3 și CMS_9 tind să se diferențieze pe măsură ce sporește amplitudinea modificărilor structurale din sectorul industrial și de servicii;
 2. dacă modificarea ponderilor din cadrul ramurilor sunt de același sens cu cele sectoriale $R < 1$;
 3. R tinde să crească pe măsură ce sporește gradul de concentrare al modificării ponderilor intrasectoriale;
 4. în cazul când modificarea ponderii unor ramuri are loc în sens invers tendinței înregistrate pe ansamblul sectorului există posibilitatea ca $R > 1$. În acest fel se pune în evidență faptul că schimbările structurale intrasectoriale au o amploare mai mare comparativ cu cele intersectoriale.
- d) pentru a spori acuratețea comparației structurilor ocupaționale ale diferitelor țări ar fi necesară utilizarea metodei input-output în unități de muncă, punându-se în evidență legăturile intersectoriale. Deoarece datele statistice pentru realizarea unei astfel de analize nu sunt disponibile, necesitând și calcule laborioase, ne vom mărgini să "descifrăm" legăturile intersectoriale într-o formă simplificată, respectiv prin raporturile dintre populația ocupată în diferite ramuri.

4.2. Structura sectorială a populației ocupate

4.2.1. În definirea potențialului uman al unei țări din punct de vedere al structurilor ocupaționale locul principal revine structurii sectoriale. Repartizarea

populației pe ramuri de activitate constituie una dintre premisele im-poi tante ale valorificării potențialului uman, din cel puțin două motive: a) în funcție de logica desfășurării schimbărilor tehnologice, fiecărei ramuri economice îi este caracteristic un anumit nivel al productivității muncii. În consecință, productivitatea muncii pe ansamblul economiei naționale depinde de ponderile pe care fiecare sector le deține în totalul populației ocupate; b) pe lângă nivelul absolut sau relativ al productivității muncii, ramurilor și sectoarelor economice le sunt caracteristice și capacități diferite de a genera feed-back-uri în interiorul sistemului productiv. Structura sectorială nu se definește numai prin ponderea ramurilor în totalul populației ocupate, cât și prin legăturile pe care o anumită distribuție a populației ocupate le creează în interiorul organismului economic al unei țări.

Tabelul nr.1

Structura sectorială a populației ocupate în țări est și sud-est europene

- % -				
Țara	Anul	Sectorul I	Sectorul II	Sectorul III
România	1991	29,0	39,7	31,3
Bulgaria	1991	19,0	41,8	39,2
Cehoslovacia	1991	9,5	43,9	46,6
Grecia	1988	26,6	27,2	46,2
R.Moldova	1990	33,5	29,9	36,6
Polonia	1991	27,3	33,0	39,7
Turcia	1988	50,1	20,3	29,6
Ungaria	1991	14,1	36,9	49,0

Sursa: Calculat după "Balanța resurselor de muncă la 1 ianuarie 1992"; "Labour Statistical Yearbook 1991"; Anuarul statistic al R.Moldova 1990; "Employment in Central and Eastern Europe", nr.2/1992.

În anul 1991, în România nu. mult de două treimi din totalul locurilor de muncă se concentrau în sectorul agricol și în cel industrial

Din punct de vedere al sectorului agricol România (29%) se situa, în context est și sud-est european, în grupul țărilor în care proporția populației ocupate este cuprinsă între o pătrime și o treime din total, respectiv Grecia, Polonia, R. Moldova, fiind pe o poziție de mijloc între profilul economic preponderent agricol al Turciei și grupul celălalt format din Bulgaria, Ungaria și Cehoslovacia, unde ponderile sunt mai mici de 20%.

În România, ponderea relativ ridicată a populației agricole, reflectând rolul - însemnat al acestei ramuri în funcționarea normală a economiei naționale, se asociază cu un grad relativ accentuat de îmbătrânire și feminizare a populației ocupate.

Decalajele sensibile existente în gradul de înzestrare tehnică și în nivelul productivității muncii constituie o cauză majoră a diferențelor de ponderi ale populației agricole dintre România și țările din vestul Europei. În aceste staie agricultura deține între 2-3% (Regatul Unit, Belgia, Luxemburg, Suedia) și 15-18% (Irlanda, Spania și Portugalia) din totalul populației ocupate.

Proporția populației ocupate în sectorul industrial din România (39,7%) este apropiată de valorile înregistrate în alte țări aflate în procesul de tranziție

la economia de piață. Este în fapt un reflex al politicii de industrializare forțată promovat în ultimele decenii, dar și urmarea unor caracteristici proprii unei economii de comandă cum ar fi: supraocuparea forței de muncă în ramuri considerate a priori ca având un nivel tehnic deosebit, gradul ridicat de integrare a fabricației și încadrarea în sectorul industrial a unor activități considerate în țările cu economie de piață drept servicii ș.a.

Cu excepția Austriei și Germaniei, în celelalte țări vest-europene proporțiile populației industriale oscilează între o cincime și o treime din totalul populației ocupate, consecință a nivelului ridicat al productivității muncii, al realizării în decursul anilor '80 a unor procese intense de reajustare structurală.

Văzută numai prin prisma ponderii (31,3%), capacitatea de ocupare a sectorului terțiar în România apare ca fiind insuficient dezvoltată, mai ales dacă avem în vedere că în Europa de Vest proporția serviciilor în totalul locurilor de muncă este, de regulă, cuprinsă între o jumătate și două treimi.

4.2.2. Gradul de concentrare sectorială a populației ocupate, reflectat de valoarea energiei informaționale (Onicescu), este relativ scăzut în România, R. Moldova și Polonia (Tabelul nr. 2), ceea ce este de natură să sublinieze rolul însemnat ce revine fiecăruia dintre cele trei sectoare în utilizarea forței de muncă.

Tabelul nr.2

Diferențele dintre structurile sectoriale ale populației ocupate din România și unele țări europene

Țara	Energia informațională	Arccos α	α
EUROPA DE EST SI SUD-EST			
1. România	0,3397	1,0000	0
2. Bulgaria	0,3644	0,9769	12°20'
3. Cehoslovacia	0,4189	0,9217	22°50'
4. Grecia	0,3582	0,9453	19°00'
5. R. Moldova	0,3356	0,9786	11°50'
6. Polonia	0,3410	0,9826	10°40'
7. Turcia	0,3798	0,8868	27°30'
8. Ungaria	0,3961	0,9289	21°40'
EUROPA DE VEST			
1. Austria	0,4467	0,8761	28°50'
2. Belgia	0,5577	0,7721	39°30'
3. Elveția	0,4789	0,8454	32°20'
4. Franța	0,5059	0,8117	35°50'
5. Germania	0,3798	0,9609	16°00'
6. Irlanda	0,4246	0,8775	29°40'
7. Italia	0,4617	0,8527	31°30'
8. Luxemburg	0,5338	0,7931	37°30'
9. Olanda	0,5535	0,7696	39°40'
10. Portugalia	0,3776	0,9433	19°20'
11. Spania	0,3869	0,9237	22°30'
12. Regatul Unit	0,5625	0,7699	39°40'
13. Danemarca	0,5338	0,7878	38°00'
14. Finlanda	0,4738	0,8886	27°20'
15. Islanda	0,4574	0,8523	31°30'
16. Norvegia	0,5434	0,7726	39°20'
17. Suedia	0,5427	0,7841	38°20'

În celelalte țări valorile mai mari ale energiei informaționale sunt, excep-tând Turcia, determinate de ponderea ridicată a serviciilor în totalul populației ocupate.

4.2.3. Diferențele dintre structurile sectoriale măsurate prin intermediul mărimii unghiului dintre vectorii de structură arată că România are o structură sectorială a ocupării forței de muncă apropiată de cea a Poloniei, R. Moldova și Bulgariei, mult deosebită de cea a Turciei.

În raport cu statele vest-europene, structura sectorială a populației ocu-pate din țara noastră este sensibil diferită. Deviații mai mici de 20° ale vectori-lor de structură există numai în comparație cu Germania și Portugalia, mai ales datorită ponderilor relativ apropiate ale populației ocupate în sectorul industrial. Cele mai mari deviații (de peste 39°) au fost consemnate în raport cu Norvegia, Belgia, Regatul Unit și Olanda, fiind în principal consecințele diferențelor de ponderi din sectorul agricol și cel de servicii.

4.2.4. Structura ocupațională este și rezultatul unui proces de continue adaptări ale modelului de ocupare a forței de muncă la diferitele tipuri de șocuri generate de factorii externi, de caracteristicile mecanismului economic sau de logica efectuării schimbărilor tehnologice.

Calculul coeficienților intensității modificărilor structurale pentru populația ocupată în țările europene în decursul deceniului 9 arată marea diversitate a evoluției repartizării sectoriale a forței de muncă. În condițiile unui mediu eco-nomic extern deosebit de dinamic, fiecare economie națională, în încercarea de depășire a dezechilibrelor și de sporire a gradului de adaptabilitate la nume-roasele tipuri de jocuri externe, își dezvoltă propria sa traiectorie de evoluție (Tabelul nr. 3).

Dacă reducerea ponderii populației ocupate în agricultură, concomitent cu sporirea ponderii serviciilor au constituit tendințe prezente în toate țările eu-ro-pene, ponderea sectorului industrial a evoluat diferit.

Astfel, aceasta a scăzut în 4 țări est-europene (Cehoslovacia, Grecia, Polonia și Ungaria), în toate țările vest-europene și a sporit în România, R. Moldova și Turcia.

În România, în decursul anilor '80, ponderea sectorului de servicii a ră-mas, practic, neschimbată, transferul de ponderi realizându-se în esență între sectorul agricol și cel industrial. O tendință mai accentuată de dezagrarezare a structurii ocupaționale a fost înregistrată în Turcia, dar direcția principală a transferului populației agricole a constituit-o sectorul de servicii. În R. Moldova s-a înregistrat o creștere relativ apropiată a ponderilor sectorului industrial și a celui terțiar.

În celelalte țări din regiune (exceptând Cehoslovacia) tendința de terți-alizare a fost evidențiată de transferurile de pondere cuprinse între 5,7 și 5,5%.

În țările Europei de Vest mobilitatea structurilor ocupaționale este mult mai accentuată, transferurile de ponderi oscilând între 3,1% și 10,5%. Cât pri-vește raportul dintre reducerile de ponderi din sectorul agricol și cel industrial

se observă mărimi relativ apropiate în: Austria, Franța, Elveția, Irlanda, Italia, Spania, Danemarca, Finlanda, Islanda, Suedia. Diferențe semnificative între scăderile ponderilor sectorului agricol și cel industrial au fost caracteristice pentru Belgia, Regatul Unit și Norvegia, datorită reducerii locurilor de muncă din sectorul industrial și pentru Portugalia datorită reducerii forței de muncă ocupate în agricultură.

Tabelul nr.3

Coeșicientul modificărilor structurale ale repartizării forței de muncă în unele țări europene, în cursul anilor '80

Țara	Sectorul I		Sectorul II		Sectorul III		Cms	T	C
	1981	1989	1981	1989	1981	1989			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
EUROPA DE EST SI SUD-EST									
România	29,3	27,9	43,8	45,1	26,9	27,0	1,9131	1,4	1,1157
Cehoslovacia	12,6	11,1	45,5	44,8	41,9	44,1	2,7532	2,2	1,0218
Grecia	39,7	26,6	29,0	27,2	40,3	46,2	7,4068	5,9	1,0250
R.Moldova	39,6	33,5	26,6	29,9	33,8	36,6	7,4793	6,1	1,0011
Polonia	29,9	26,3	37,3	33,2	32,8	38,5	7,0612	5,7	1,0115
Turcia	55,1	50,1	19,0	20,3	25,9	29,6	6,3545	5,0	1,0377
Ungaria	21,3	15,5	38,6	37,8	40,1	46,7	8,8227	6,6	1,0915
EUROPA DE VEST									
Austria	9,9	7,9	38,9	37,0	51,2	55,1	4,7770	3,9	1,0001
Belgia	3,1	2,7	32,8	28,2	64,1	69,1	6,8059	5,0	1,1111
Franța	8,3	6,0	34,6	29,6	57,1	64,4	9,1422	7,3	1,0225
Elveția	6,6	5,6	37,8	34,9	55,6	59,5	4,9619	3,9	1,0388
Germania	5,2	3,7	44,0	39,3	50,8	57,0	8,1719	6,2	1,0762
Irlanda	16,9	15,0	29,4	28,2	53,7	56,8	3,8289	3,1	1,0085
Italia	13,2	8,8	36,9	31,8	49,9	59,4	11,6456	9,5	1,0009
Luxemburg	5,1	3,3	37,1	30,3	57,8	66,4	11,1104	8,6	1,0548
Olanda	5,3	4,5	30,7	25,8	64,0	69,7	7,5591	5,7	1,0828
Portugalia	26,1	17,9	36,8	34,5	37,1	47,6	13,5196	10,5	1,0513
Regatul Unit	2,6	2,1	35,3	28,6	62,1	69,3	9,8478	7,2	1,1168
Spania	18,8	15,8	35,2	33,3	46,0	50,9	6,0514	4,9	1,0084
Danemarca	7,4	5,5	29,4	27,1	63,2	67,4	5,1517	4,2	1,0015
Finlanda	12,8	8,3	34,5	30,6	52,7	61,1	10,2966	8,4	1,0008
Islanda	12,4	10,2	34,5	30,1	53,1	59,7	8,1265	6,6	1,0053
Norvegia	8,2	6,4	28,9	24,3	62,9	69,3	8,8972	6,4	1,1351
Suedia	5,6	3,3	31,2	29,1	63,2	67,6	5,3907	4,4	1,0003

Sursa: Calculat după "Labour Statistical Yearbook 1991", ILO, Geneva.

Declanșarea și accelerarea tranziției la economia de piață în 5 țări din Europa de Est și Sud-Est au avut în planul mobilității structurii ocupaționale consecințe diferite, de la țară la țară (Tabelul nr. 4).

Cele mai intense mutații structurale au avut loc pe parcursul celor doi ani, în România și Bulgaria, fapt relevat atât de mărimea de ansamblu a Cms, dar și a transferului de ponderi (5,4% în cazul României și 3,6% în cel al Bulgariei). Mobilitatea structurilor ocupaționale a avut un sens diferit de evoluțiile din țările dezvoltate. Ea s-a datorat în principal scăderii producției industriale și a investițiilor. De asemenea, restructurarea ocupării a avut loc în România și în celelalte patru țări pe fondul unei tendințe de scădere a numărului de locuri de muncă, datorate complexelor probleme ale tranziției la economia de piață. În consecință, în prezent structura ocupațională oferă doar o imagine parțială asupra potențialului uman de care dispun țările respective.

Tabelul nr.4

Coefficienții modificărilor structurale ale forței de muncă din unele țări est și sud-est europene, în perioada 1989-1991

Țara	Sectorul I		Sectorul II		Sectorul III		Cms	T C	
	1989	1991	1989	1991	1989	1991		- % -	
România	27,9	29,0	45,1	39,7	27,0	31,3	6,9900	5,4	1,0569
Bulgaria	18,6	19,0	45,4	41,8	36,0	39,2	4,8332	3,6	1,0962
Cehoslovacia	11,1	9,5	44,8	43,9	44,1	46,6	3,1016	2,5	1,0129
Polonia	26,3	27,3	35,2	33,0	38,5	39,7	2,6981	2,2	1,0014
Ungaria	15,5	14,1	37,8	36,9	46,7	49,0	2,8390	2,3	1,0078

Sursa: calculat după 'Balanta forței de muncă la 1 ianuarie 1992', C.N.S. 1992; 'Employment in Central and Eastern Europe', nr.2/1992.

Implementarea mecanismelor economiei de piață, renunțarea la dezvoltarea, în condiții de buget "moale", a industriei, precum și o serie de factori externi au dus la reducerea ponderii sectorului industrial în totalul forței de muncă ocupate. În paralel, a sporit ponderea serviciilor, mai ales în țările pornite mai târziu pe calea tranziției la economie de piață. În acești ani, în România sectorul terțiar a depășit ca pondere în populația ocupată în sectorul primar.

Deși sectorul de servicii a creat un număr de noi locuri de muncă se poate aprecia că tendința de terțializare a ocupării în acest grup de țări este încă ezitantă, datorită stării de dezechilibru accentuat în care se află economiile naționale respective.

Cât privește populația ocupată în sectorul agricol, se remarcă două tendințe: a) pe de o parte în România, Bulgaria și Polonia s-a înregistrat o sporire ușoară a ponderii persoanelor care lucrează în sectorul agricol; b) pe de altă parte, în Cehoslovacia și Ungaria a continuat tendința anterioară anului 1989, de reducere a ponderii sectorului agricol în totalul populației ocupate.

4.3. Structura populației ocupate în sectorul industrial

4.3.1. Deoarece nu dispunem de date pentru toate țările relativ la cele 3 mari ramuri industriale, incluse de regulă în cadrul acestui sector, ne vom desfășura analiza la nivelul întregii industrii și al construcțiilor (Tabelul nr. 5).

Tabelul nr.5

**Ponderea industriei și a construcțiilor în populația ocupată,
în unele țări europene**

Țări din Europa de Est și Sud- Est		Industrie	Construcții	Industrie / construcții
		- % -		
România	1991	35,4	4,3	823,26
Bulgaria	1991	35,1	6,7	523,88
Cehoslovacia	1991	35,1	8,8	398,86
Grecia	1988	20,9	6,3	331,75
Polonia	1991	26,4	6,6	400,00
Turcia	1988	15,2	5,1	298,04
Ungaria	1991	30,3	6,6	459,09

Structura ocupării forței de muncă în industria țărilor est și sud-est europene se caracterizează printr-o mare diversitate. Pe de o parte în țări ca România, Bulgaria, Cehoslovacia industria deține mai mult de 35% din totalul locurilor de muncă, cu circa 7% mai mult decât ponderea maximă înregistrată în Europa de Vest. Pe de altă parte, ponderea industriei în ocuparea forței de muncă în Turcia se situa cu circa 2% sub ponderea minimă înregistrată în vestul continentului. Ponderi ale industriei comparabile cu cele existente în alte țări europene se observă în Grecia (20,9%) și Polonia (26,4%).

Ponderea populației ocupate în construcții, exceptând România (43%) și Turcia (5,1%), din țările din Europa de Est și Sud-Est ating niveluri comparabile (6-7%) cu cele din Europa de Vest.

În România, scăderea bruscă a ponderii construcțiilor în totalul populației ocupate (de la 7,7% la 43%) este în principal urmarea blocării procesului investițional, ca și a unor deficiențe în organizarea activității acestei ramuri. Din aceste motive putem considera că actuala pondere a construcțiilor este rezultatul doar al unor factori conjuncturali și nu reflectă locul care îi revine în mod natural într-o stare de echilibru a economiei.

Raportul dintre numărul persoanelor ocupate în industrie și al celor din construcții - care reflectă influența combinată a diferenței de productivitate dintre cele două ramuri, starea în care se află procesul investițional în legătură cu cererea de forță de muncă generată de ramurile industriale - are cea mai mare valoare în România. În celelalte țări est și sud-est europene raporturile sunt de 4,6-5,2 la 1 în Ungaria și Bulgaria, de 4 la 1 în Cehoslovacia și de 3-33 la 1 în

Turcia și Grecia. Privite în ansamblu, raporturile industrie-construcții din spațiul geografic analizat sunt mai mari comparativ cu țările din Europa de Vest, unde oscilează între 2 la 1 în Luxemburg și 5 la 1 în Germania.

4.3.2. Raporturile cantitative care se stabilesc între populația ocupată din industrie, în ansamblu! său, și cea din construcții sunt în mod hotărâtor determinate de structura industriei prelucrătoare, de cererea de forță de muncă pe care aceasta o emană deoarece celelalte două ramuri componente ale industriei, respectiv industria extractivă și producția de utilități dețin, cel puțin pe termen scurt, ponderi relativ constante.

Examinarea structurii ocupaționale a industriei prelucrătoare din țările europene relevă configurații ale repartizării forței de muncă foarte diverse.

Comparativ cu statele din Europa de Vest, țările din Europa de Est și Sud-Est dețin ponderi mai mari în subramuri cum ar fi: industria textilă, de confecții, a pielăriei și încălțăminte, industria prelucrării lemnului și industria produselor nemetalice. Ponderi mai scăzute se înregistrează în industria hârtiei și tipăriturilor, industria chimică și industria constructoare de mașini și prelucrării metalelor.

Gradul cel mai înalt de concentrare în utilizarea forței de muncă din zona de est și sud-est europeană se înregistra la sfârșitul deceniului 9 în România (Tabelul nr. 6). Energia informațională avea valoarea de 24,8%, iar suma ponderilor primelor două ramuri era de 64,7%. Și în raport cu celelalte state europene, România înregistra un nivel ridicat al concentrării populației ocupate în industria prelucrătoare. Astfel, valoarea energiei informaționale era doar în cazul Germaniei, Elveției și Franței superioară celei calculate pentru țara noastră, iar ponderea primelor două subramuri se situa deasupra mărimii înregistrate în celelalte țări europene. Gradul înalt de concentrare a populației ocupate în industria prelucrătoare reflectă două coordonate ale economiei românești din perioada anterioară declanșării tranziției: a) rolul însemnat pe care subramurile industriei ușoare îl aveau în susținerea exportului; b) "foamea" de bunuri de capital specifică unei economii de comandă.

Construcțiile de mașini și industria ușoară ocupau în această ordine primele două locuri din punct de vedere al populației ocupate în industria prelucrătoare nu numai în România, ci și în Bulgaria, Cehoslovacia, Polonia sau Spania. O rocadă între cele două subramuri se întâlnea în Turcia și Portugalia. În Grecia cuplul primelor două subramuri era format din industria ușoară și industria alimentară, iar în Ungaria de industria constructoare de mașini și industria alimentară, situație întâlnită și în Austria, Danemarca, Irlanda sau Norvegia.

Ierarhiile acestor grupe de subramuri în ocuparea forței de muncă reflectă parțial tendința de alocare a forței de muncă în funcție de obiectivele politicii economice într-o perioadă sau alta, respectiv a orientării resurselor umane preponderent spre fabricarea de bunuri de consum final (industria alimentară, ușoară, textilă, de prelucrare a lemnului, a hârtiei și tipăriturilor), de bunuri intermediare (chimie, produse nemetalifere, metalurgia de bază și alte ramuri)

sau de bunuri de investiții (construcția de mașini și prelucrarea metalelor). Potrivit datelor statistice (Grafic nr.1), în 1989, în România, se înregistra egalitate între populația ocupată în subramurile preponderent producătoare de bunuri de consum și cele preponderent producătoare de bunuri de investiții. Populația ocupată în industriile producătoare de bunuri intermediare era ca pondere (18%) cea mai scăzută atât în raport cu țările din Europa de Est și Sud-Est, unde ponderile depășesc 20%, cât și comparativ cu celelalte țări europene.

Tabelul nr.6

Indicatori ai gradului de concentrare a populației ocupate în industria prelucrătoare, în unele țări europene

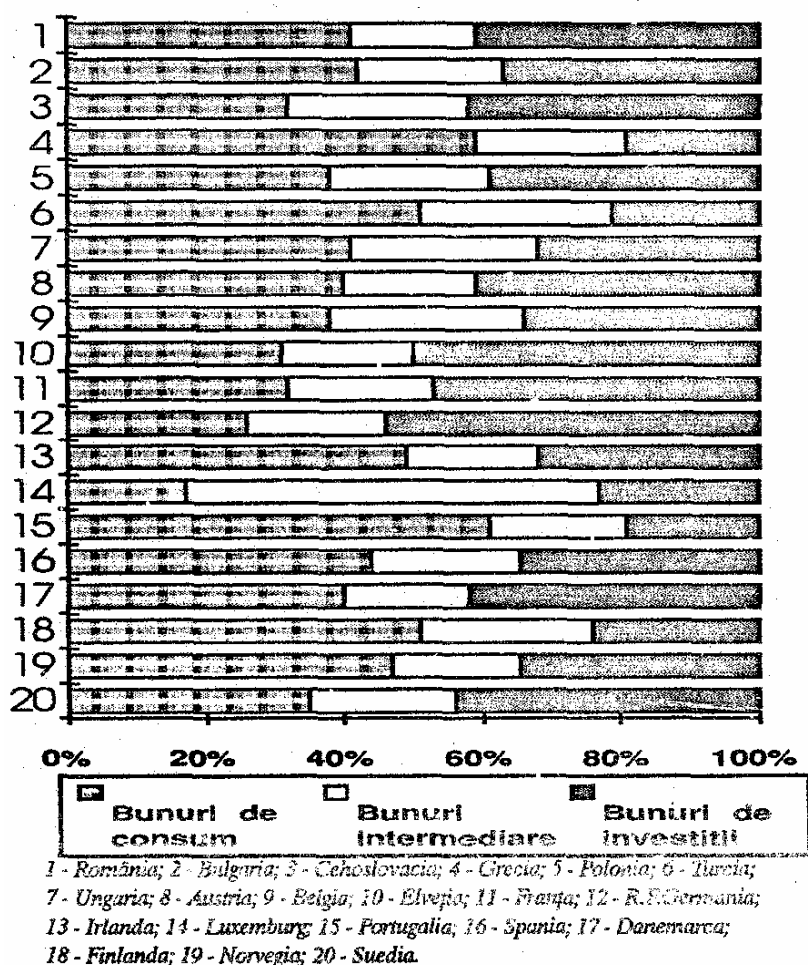
Țara	- % -	
	Energia informațională (Onicescu)	Ponderea primelor două subramuri industriale în total industrie prelucrătoare
EUROPA DE EST SI SUD-EST		
România	24,8	64,7
Bulgaria	21,2	55,5
Cehoslovacia	23,7	59,8
Grecia	18,7	50,1
Polonia	21,5	56,2
Turcia	18,1	48,8
Ungaria	18,3	50,4
EUROPA DE VEST		
Austria	22,1	52,6
Belgia	18,9	48,1
Elveția	28,9	62,3
Fransa	25,2	57,8
Irlanda	19,9	56,0
Germania	29,9	63,3
Luxemburg	24,2	61,4
Portugalia	20,8	54,7
Spania	19,2	50,8
Danemarca	23,5	58,8
Finlanda	14,7	45,2
Norvegia	19,0	49,9
Suedia	24,0	56,4

Raportul dintre ponderea subramurilor producătoare de bunuri de consum și cea a bunurilor de investiții dezvăluie, pe de altă parte, și o tendință de specializare spre bunurile de consum cu deosebire în Grecia și în Turcia și mai puțin accentuată în Ungaria și Bulgaria.

Dimensiunile ponderilor celor trei grupe de subramuri ale industriei prelucrătoare se pot modifica substanțial în timp, sub acțiunea șocurilor exercitate de caracterul ciclic al dezvoltării, de modificările din comerțul internațional, dar și de transformările operate în interiorul mecanismului economic.

Grafic nr.1

**Ponderea populației ocupate în subramurile industriei prelucrătoare
în țări europene**

Demararea tranziției la economia de piață nu numai că a comprimat posibilitățile de ocupare a forței de muncă, dar a declanșat și o serie de procese de modificare a structurii ocupaționale. În aceste condiții în țările aflate în tranziție pe termen scurt cele mai multe posibilități de dezvoltare și implicit de ocupare a for-

ței de muncă le au subramurile producătoare de bunuri de consum, în timp ce criza cea mai profundă este resimțită de industria constructoare de mașini.

În România, ponderea acestei subramuri în totalul locurilor de muncă din industria prelucrătoare a scăzut în 1990 la 38,5% și la 37,4% în 1991.

Schimbările structurii ocupaționale din interiorul industriei prelucrătoare este necesar să fie privite atât prin prisma relație industrializare-dezindustrializare, în care caz reducerea ponderii acestei ramuri în totalul populației ocupate apare ca o consecință a unor deficite de performanță, cât și prin cea a relației industrializare-postindustrializare, când scăderea numărului celor ocupați și transferul unei părți a forței de muncă astfel eliberate spre sectorul de servicii are loc ca urmare a realizării unor schimbări tehnologice majore. Este încă prematur să ne pronunțăm în care dintre aceste "modele" se înscriu deplasările ce s-au petrecut în ultimii 3 ani în România înclinăm mai curând să credem că, în fapt, nu se înscriu în nici unul dintre acestea. Sunt doar mișcări conjuncturale.

4.4. Structuralitatea ocupării forței de muncă în sectorul de servicii

Tendința de sporire a ponderii serviciilor în totalul populației ocupate s-a manifestat în ultimele decenii ca un proces obiectiv. Tranziția unor țări din Europa de Est și Sud-Est la economia de piață a avut ca efect, așa cum era previzibil, o sporire a proporției serviciilor în ansamblul populației ocupate, dar cu evoluții diferite de la o țară la alta în interiorul acestui sector economic.

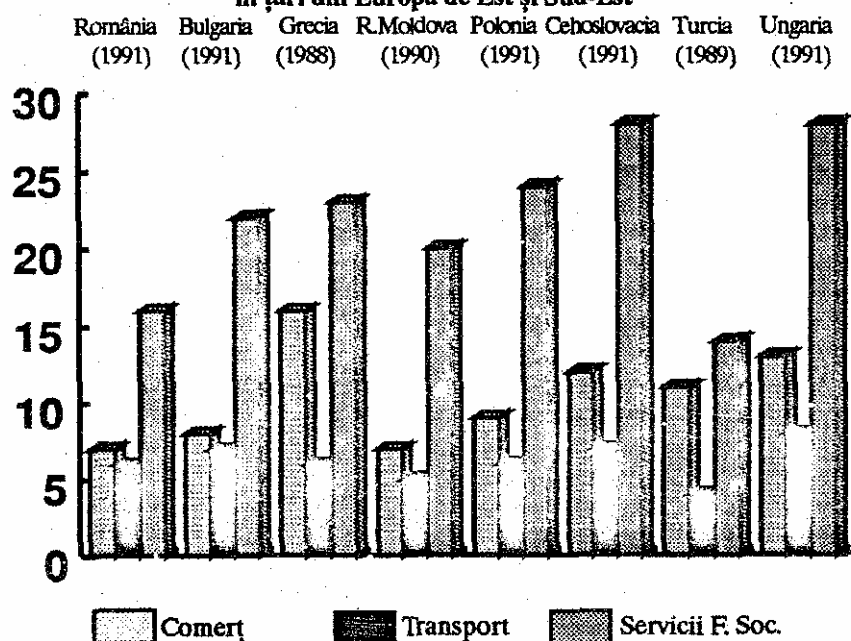
Comparativ cu situația din 1989, ponderea populației ocupate în 1991 în domeniul circulației mărfurilor (comerț, turism) a avut o certă tendință de creștere în România (de la 5,9% la 8,1%) și în Polonia (de la 8,8% la 9,5%) și a rămas, practic, staționară în Bulgaria (8,9% față de 9%) și Cehoslovacia (11% față de 10,9%). Transporturile și-au redus ponderea în România (de la 6,9% la 6,3%) și în Polonia (de la 6,9% la 6,2%), dar și-au sporit-o în Bulgaria (de la 6,6% la 7,5%) și în Cehoslovacia (de la 6,2% la 6,6%). Ponderea serviciilor financiare, precum și serviciile sociale a crescut în România de la 23,7% la 15,9%, în Bulgaria de la 20,4% la 22,8%, în Cehoslovacia de la 27% la 29,3% și în Polonia de la 23% la 24%.

Dintre cele 4 grupe mari de servicii în Europa ale Sud-Est transporturile au gradul de dispersie a ponderilor cel mai scăzut.

Cât privește celelalte trei grupe de servicii, se constată o diferențiere destul de accentuată a ponderilor din țările aflate în tranziție spre economia de piață atât față de Grecia (mai ales în ce privește circulația mărfurilor și serviciile financiare), cât și față de celelalte țări europene cu tradiții în economia de piață. Circulația mărfurilor deține în Europa de Est și Sud-Est, exceptând Grecia (16,4%), ponderi oscilând între 7,2% și 11,0%. În România, datorită nivelului redus al productivității muncii din ramurile producției materiale, actuala pondere

a circulației mărfurilor în totalul populației ocupate conduce la o situație aparent paradoxală. Pe de o parte, comparativ cu țările vest-europene proporția acestor activități comerciale este foarte mică, iar pe de altă parte raportat la gama prestațiilor oferite se poate vorbi de o supraocupare.

Grafic nr.2
Ponderea marilor grupe de servicii în totalul populației ocupate,
în țări din Europa de Est și Sud-Est

În celelalte țări europene aceste ponderi sunt cuprinse între 15 și 21%. (Anexa 1).

Serviciile financiare dețin în Europa de Est și Sud-Est ponderi scăzute, comparativ cu alte state dezvoltate.

Capacitatea de ocupare a forței de muncă a serviciilor sociale raportată la ansamblul întregii economii naționale se diferențiază sensibil de la o țară la alta în zona Europei de Est. În țările balcanice, exceptând Bulgaria, serviciile sociale dețin ponderi relativ scăzute, respectiv 12,6% în Turcia și 18,7% în Grecia. Țările din Europa de Est prezintă ponderi de peste 20% (în Polonia 22,1% și în Cehoslovacia 28,5%) comparabile cu țările vest și nord-europene.

Posibilitățile de sporire a ocupării în cadrul serviciilor sociale vor depinde în țara noastră de rapiditatea relansării economiei în ansamblul său. Sporirea

încasărilor bugetare ar constitui o premisă importantă pentru crearea de noi locuri de muncă în acest sector.

Asimetriile din structurile sectoriale ale forței de muncă din țările europene reprezintă o consecință a modului specific de funcționare a pieței muncii din fiecare țară, dar și o primă condiție pentru lărgirea cooperării economice internaționale. În general, orice proces de intensificare a legăturilor economice cu alte țări presupune îndeplinirea concomitentă a două condiții și anume: complementaritatea și compatibilitatea economiilor naționale care își propun aceste scopuri. Din această perspectivă se remarcă existența unor complementarități între economia României și țările din Europa de Est și Sud-Est. Economia României apare ca fiind orientată spre producerea de bunuri de investiții în raport cu R. Moldova, Bulgaria, Grecia, Turcia și Ungaria și ca una orientată spre fabricarea de bunuri de consum în raport cu Cehoslovacia și Polonia.

Extinderea cooperării regionale este recomandabil să fie secondată de intensificarea eforturilor pe plan intern pentru respecializarea ramurilor economice în concordanță cu vocația acestora, cu resursele de care dispunem, cu noile realități generate de extinderea proceselor de integrare europeană, cu posibilitățile de asimilare a unor noi tehnologii.

Pe termen scurt, în România structura sectorială a populației ocupate va fi supusă în continuare unor sensibile modificări. Între factorii care vor determina noua configurație structurală a populației ocupate un rol însemnat va reveni ritmului și formelor concrete de realizare a privatizării. Schimbarea naturii proprietății va constitui un factor cu o influență majoră în funcționarea pieței forței de muncă și în stimularea mobilității între și întreprinderi a capitalului uman. Schimbările sectoriale ale repartizării forței de muncă vor fi acompaniate de o serie de modificări în configurația statusului ocupațional.

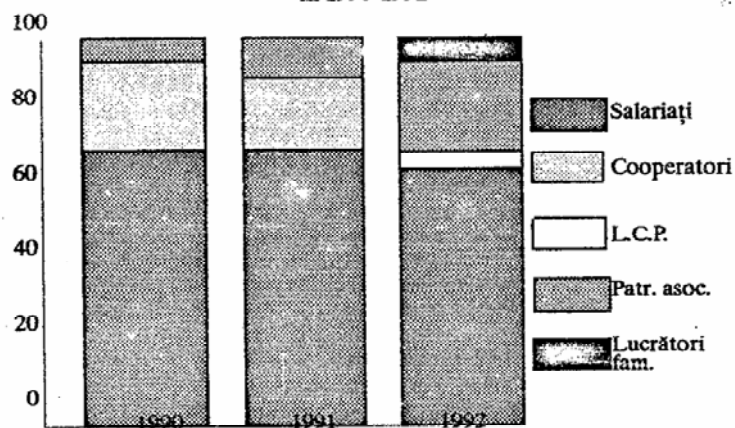
4.5. Structurile forței de muncă după statusul ocupațional

Perioadele de transformări radicale în mecanismul economic, cum este și actualul proces de tranziție la economia de piață, aduc cu sine, în primul rând prin schimbarea naturii proprietății, mutații în structura statusului ocupațional. Acest lucru se poate observa și din analiza evoluției categoriilor de populație ocupată în perioada 1990-1992 în România.

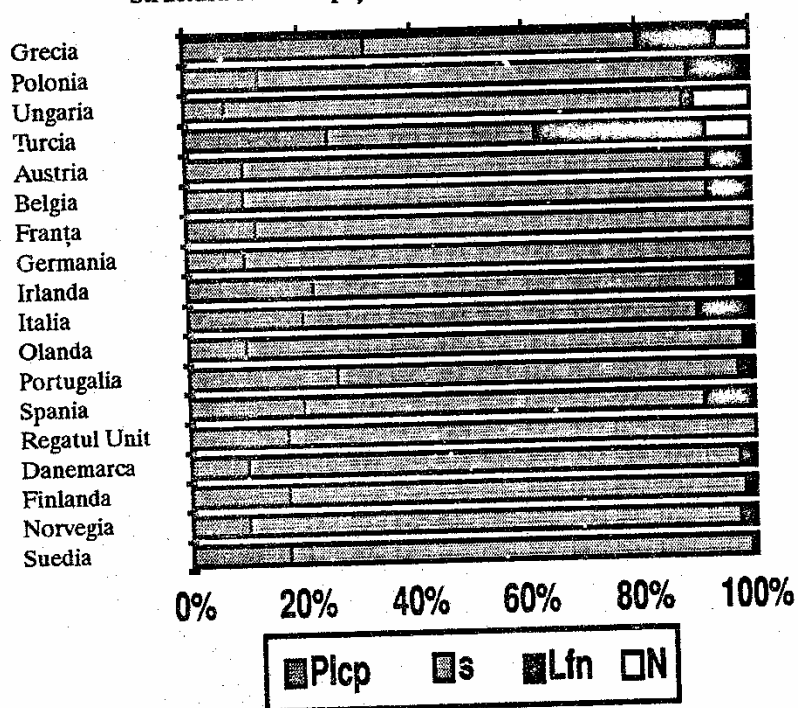
La nivelul economiei naționale se remarcă descreșterea ponderii salariaților de la 73,6% la 69,4% și sporirea substanțială a lucrătorilor pe cont propriu - de la 5,5% la 22,3% - și a lucrătorilor familiali neremunerați - de la 0,2% la 4,5%. De asemenea, au apărut patronii și asociații, reprezentând 3,8% din totalul populației ocupate.

Din punct de vedere al ponderii salariaților, la nivelul economiei naționale, România se situa sub cotele înregistrate în țările vest-europene, dar înaintea Greciei (49,1%) și Turciei (36,7%) (Grafic nr. 4). Acest fapt își găsește explicația în ponderea relativ ridicată a populației ocupate în agricultură, domeniu de activitate unde munca salariată nu este decât cu titlu de excepție preponderentă (Ungaria, Regatul Unit și parțial Italia).

Grafic nr.3
Structura forței de muncă după statusul ocupațional din România
în 1990-1992

Grafic nr.4
Structura socio-ocupatională în unele țări europene

Structura socio-ocupatională din agricultura țărilor europene se caracterizează printr-o remarcabilă diversitate. Este reflectarea faptului că fiecare țară își are propriul ei model de dezvoltare a agriculturii și că eficiența în acest sector economic nu este legată numai de caracterul proprietății sau structura demografică, ci și de alți factori cum ar fi: condițiile naturale sau nivelul tehnologiilor utilizate. Structura socio-ocupatională apare astfel ca un rezultat al unor mecanisme complexe ce guvernează activitatea acestui important sector economic al îngemănării tradiției cu încercările de înnoire și reformare a proprietății funciare.

În celelalte ramuri, dacă se exceptează circulația mărfurilor, proporția salariatilor depășește de regulă 80%. Este de remarcat faptul că proporții ridicate ale salariatilor nu sunt specifice doar țărilor aflate în tranziție spre economia de piață, ci și unor state în care reglarea proceselor și fenomenelor economice prin intermediul mecanismelor pieței este larg răspândită. În general, ponderile ridicate ale muncii salariate indică un grad înalt de concentrare a capitalului (industria prelucrătoare) sau preponderența proprietății publice (industria extractivă, producerea de utilități). În funcție de configurația distribuției diferitelor categorii de populație ocupată se pot identifica în ansamblul țărilor europene cu economie de piață două tipuri de structuri socio-ocupationale respectiv: a) o structură de tip "nordic" caracterizată printr-un grad ridicat de concentrare a capitalului și a muncii salariate; b) o structură de tip "mediteranean" în care patronii și lucrătorii pe cont propriu dețin ponderi deloc neglijabile, iar dispersia cârparului este mai mare.

Dihotomia "nordic"- "mediteranean" apare pregnant mai ales în cadrul industriei (extractive, prelucrătoare sau producerea de utilități), dar și la unele servicii (circulația mărfurilor, transporturi-telecomunicații, precum și serviciile sociale). Cât privește construcțiile și serviciile financiare și pentru întreprinderi se constată că nu se poate stabili un tip de structură legat de o anumită regiune geografică.

Comparativ cu alte țări est și sud-est europene, în ramurile neagricole din România se înregistrează de regulă cele mai ridicate ponderi ale salariatilor. În acest fel, actualmente sub raport strict cantitativ structura socio-ocupatională din aceste ramuri apare apropiată de tipul "nordic" și mai puțin de cel "mediteranean".

Analiza evoluției structurii socio-ocupationale din ultimii 3 ani, precum și comparațiile cu alte țări europene arată mobilitatea diferențiată a repartiției categoriilor de populație ocupată în funcție de specificul ramurilor. De asemenea, se constată că nu există o corelație strânsă între nivelul performanței economice și configurația structurii socio-ocupationale. Raporturile dintre categoriile de populație ocupată exprimă atât relațiile de proprietate, gradul de concentrare a capitalului, dar și o serie de cerințe izvorâte din caracteristicile actualei faze a progresului tehnologic, necesitatea asigurării stabilității sociale, dezvoltării spiri-

tului antreprenorial, experimentării unor noi forme de ocupare, flexibilizării: funcționării pieței muncii.

Așa cum au arătat studiile de specialitate efectuate în acest domeniu, nu se poate stabili a priori un raport optim între diferitele statusuri ocupaționale.

Structura socio-ocupațională este un rezultat atât al naturii relațiilor de proprietate, cât și unul al valorilor sociale din fiecare țară, a strategiilor promovate pentru dezvoltarea economică. În consecință, pe parcursul derulării procesului de tranziție în economia de piață, statusurile ocupaționale nu trebuie opuse unul altuia, fiind recomandabilă căutarea acelor forme de organizare a activității economice și de ocupare a forței de muncă apte să asigure atât potențarea eficienței, cât și evitarea unei segmentări accentuate a pieței forței de muncă.

4.6. Nivelul de pregătire profesională - factor de influență a structurilor forței de muncă

Pentru o cât mai bună evaluare a potențialului uman de care dispune economia românească în comparație cu alte țări europene, se cuvine a fi investigată și calitatea forței de muncă. Unul dintre indicatorii sintetici ai calității forței de muncă este stocul de învățământ exprimat cel mai adesea prin numărul de ani de școală ce revine pe o persoană activă sau pentru diferite categorii ale populației ocupate.

În România, stocul de învățământ se diferențiază, potrivit unor estimări în 1990, în funcție de categoriile de populație avute în vedere. Astfel, pentru totalul populației reveneau în medie 6,94 ani de școală, pentru populația activă 8,63 ani de școală, pentru salariați 10,33 ani de școală, pentru muncitori 9,85 ani de școală, iar pentru absolvenții învățământului post-obligatoriu (liceal, profesional, superior) 11 ani de școală.

În anii viitori numărul mediu de ani de școală ce revine pe ansamblul populației, ca și pe diferitele sale categorii, ar putea suferi modificări însemnate. Ca urmare a transformărilor operate în sistemul de învățământ, vom asista, probabil, la o accentuare a diferențierii numărului mediu de ani de școală ce revine pe o persoană în cadrul categoriilor componente ale populației active și a celei ocupate.

Comparativ cu numărul mediu de ani de școală ce revine pe o persoană activă înregistrat în unele țări europene în anii '80, România se află pe o poziție medie (Tabelul nr. 7). În cadrul țărilor sud-est europene mărimea acestui indicator situa România în apropierea Bulgariei, înaintea Greciei și Turciei, dar în urma Ungariei și Poloniei. Extinderea analizei și la țări din Europa de Vest arată că stocul de învățământ și al forței de muncă pe o persoană activă era în România mai mare decât în Italia, Spania, Belgia, practic egal cu cel din Danemarca și mai mic decât cel din Austria, Elveția sau Norvegia.

Tabelul nr.7

Numărul mediu de ani de școală ce revine pe o persoană activă,
în unele țări europene

Țara	Număr ani de școală
1	2
EUROPA DE EST ȘI SUD-EST	
România	8,63
Bulgaria	8,70
Cehoslovacia	9,35
Grecia	7,90
Polonia	9,56
Turcia	5,60
Ungaria	10,40

1	2
EUROPA DE VEST	
Austria	9,13
Belgia	8,35
Italia	7,21
Elveția	11,00
Spania	7,69
Danemarca	8,60
Norvegia	11,30

Sursa: S.Perț, G.Predoșanu, D.Mihalcea: "Potențialul uman", în "Evaluarea potențialului actual al economiei României", I.N.C.E., 1992.

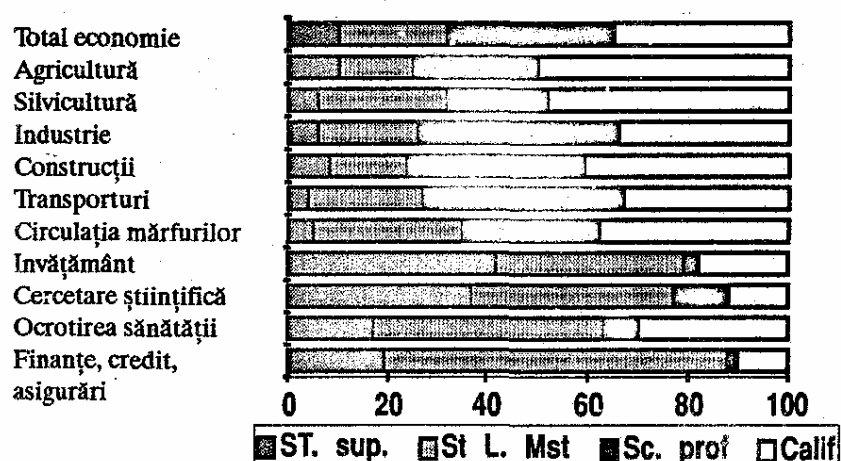
Stocul de învățământ este repartizat diferit în cadrul ramurilor economice. În funcție de specificul activităților desfășurate, structura populației ocupate după nivelul de pregătire prezintă variații sensibile (Grafic nr. 5).

Ponderi sensibil mai ridicate ale cadrelor cu pregătire superioară se înregistrează în învățământ, cercetare științifică, finanțe-credit-asigurări și ocrotirea sănătății. Sub "nivelul mediu (8,8%) se situau ramuri precum: construcțiile, industria, circulația mărfurilor, transporturile.

Salariații cu studii liceale și de maiștri reprezentau aproape o pătrime din total. Sub acest nivel se aflau agricultura, construcțiile, industria, transporturile, iar ponderi peste medie erau specifice silviculturii, circulației mărfurilor, învățământului, cercetării științifice, ocrotirii sănătății, serviciilor financiare și de asigurări.

Grafic nr.5

Structura salariaților după nivelul de pregătire în România, la 30 septembrie 1990

Cei care și-au dobândit calificarea prin școală profesională reprezentau 31,4% din total, depășiri ale acestei proporții înregistrându-se în industrie și transporturi.

Rezultă că unele activități din cadrul serviciilor (cu precădere serviciile sociale și cele financiare) dispun de o forță de muncă posedând un nivel de pregătire relativ mai ridicat, în timp ce circulația mărfurilor, transporturile sau construcțiile dispun de lucrători cu o calificare mai redusă.

În viitorii ani repartizarea salariaților după nivelul de pregătire a populației ocupate pe total economie națională și pe ramuri va suferi sensibile modificări. Factorii determinanți vor fi restructurarea activității economice pe parcursul derulării tranziției la economia de piață și transformările care vor avea loc în oferta de forță de muncă, ca urmare a proceselor și fenomenelor care se produc în sistemul de învățământ. Extinderea pregătirii universitare, coroborată cu tendința de scădere în ultimii ani a numărului de locuri în licee ar putea amplifica diferențele existente în prezent între ramuri în legătură cu nivelul de pregătire.

4.7. Concluzii

Actuala structurare a forței de muncă în spațiu! geografic analizat poartă amprenta atât a unor evoluții istorice, inclusiv din deceniile anterioare mai apropiate, dar și a unor procese și fenomene derivate din specificul tranziției; la economia de piață.

Deși în prezent în țara noastră structura populației ocupate are un grad ridicat de fluiditate, încă prea puțin studiat, ea mai păstrează încă o serie de caracteristici ale vechiului model de dezvoltare specific economiei de comandă, în care era stimulată ocuparea forței de muncă în domenii considerate ca fiind "productive". Privită în raport cu statele europene dezvoltate, repartizarea populației ocupate pe marile sectoare creează imaginea unei structuri caracteristice țărilor respective în urmă cu unu-două decenii. Tendința de descreștere a ponderii populației ocupate în industrie, în ultimii 3 ani, este, pe lângă rezultatul unor factori conjuncturali, o expresie a destrukturării aparatului productiv, a vechilor legături economice care asigurau desfășurarea activității într-o economie centralizată. Este greu de apreciat, dacă sporirea ușoară a rolului sectorului primar și a celui terțiar în ocuparea populației reflectă o tendință de dezindustrializare sau mai curând procese de dereglare și dereglementare intim legate de tranziția la economia de piață. Declanșarea în condiții de declin economic a procesului de restructurare în economie, înainte de toate în agricultură, a celui de privatizare - chiar dacă în ritm mai lent - au condus în primul rând la explozia șomajului și numai în al doilea rând, în proporții incomparabil mai reduse, la deplasarea forței de muncă spre domenii unde anterior existau importante deficite de personal sau unde noile raporturi de prețuri favorizează expansiunea activității.

În aceste condiții, "polii de atracție" pentru forța de muncă s-au dovedit a fi activitățile legate de comerț sau cele speculative. Continuarea acestor tendințe pe termen mediu ar duce la apariția unor structuri ocupationale care nu ar mai putea susține valorificarea potențialului uman. Evitarea acestei risipe potențiale de capital uman presupune, alături de diminuarea distorsiunilor din sistemul de prețuri, susținerea dezvoltării spiritului întreprinzător, adoptarea din partea statului a unui set de măsuri de stimulare prioritară a producției, de susținere a unei autentice re tehnologizări în cadrul unei strategii coerente și realiste de reajustări structurale.

În modelarea evoluției viitoare a structurilor populației ocupate este necesar să se plece de la premisa că problema care va trebui rezolvată nu este alegerea între menținerea supraocupării în industrie și dezvoltarea sectorului de servicii, ci construirea unor noi legături între industrie și servicii, apte să asigure punerea în valoare a capitalului uman al cărui nivel de calificare depășește în momentul de față nivelul mediu european. În consecință, stimulentele pentru dezvoltarea producției și crearea de noi locuri de muncă vor trebui să răspundă unei determinații multicriteriale relative la volumul ocupării, calitatea locurilor de muncă, viabilitatea acestor locuri de muncă pe termen lung, izvorâtă din complementaritatea cu economiile naționale din zona noastră geografică, dar și din afirmarea "personalității" economiei românești pe arena internațională.

Anexa 1

**Ponderea tipurilor de servicii în totalul populației ocupate,
în unele țări europene**

Țara	Anul	Comerț, turism	Transporturi	- % -	
				Servicii financiare și pentru întreprinderi	Servicii destinate colectivităților
Austria	1989	18,2	6,4	6,2	23,9
Belgia	1989	16,9	6,8	8,5	36,9
Elveția	1990	20,6	6,1	10,6	22,2
Franța	1990	17,1	6,4	10,0	31,2
Germania	1989	14,8	5,7	7,9	27,8
Irlanda	1989	15,8	6,0	4,8	28,7
Italia	1990	21,1	5,3	4,2	28,6
Luxemburg	1990	21,2	6,8	8,9	29,5
Olanda	1990	17,4	6,0	10,2	35,1
Portugalia	1990	15,4	4,5	4,4	23,3
Spania	1990	20,2	5,8	5,4	18,7
Regatul Unit	1990	20,3	5,8	11,7	30,4
Danemarca	1990	14,6	7,1	9,2	35,7
Finlanda	1990	15,8	7,2	8,2	29,9
Islanda	1988	15,9	6,6	7,9	29,1
Norvegia	1990	17,6	8,0	7,4	36,2
Suedia	1990	14,4	7,1	8,6	37,4

Sursa: calculat după "Labour Statistics Yearbook 1991", ILO, Geneva.

Capitolul 5

ȘOMAJUL SI POTENȚIALUL DE MUNCĂ

5.1. Șomajul - componentă a potențialului de muncă?

În încercarea de evaluare și apreciere a potențialului uman și a celui de muncă al României comparativ cu cel al unor țări din spațiul est și sud-est european considerăm necesar să studiem separat, ca un segment aparte al forței de muncă virtuale, șomerii, mai precis persoanele în căutarea unui loc de muncă. Care sunt argumentele care pledează pentru o asemenea abordare?

5.1.1. Numărul de persoane în căutarea unui loc de muncă, înregistrate sau nu la o agenție de forță de muncă, este 2 în orice condiții parte constitutivă a ofertei de forță de muncă, a populației active. Potrivit standardelor Biroului Internațional al Muncii (BIT) la care au aderat majoritatea țărilor lumii, pentru a fi declarat șomer este necesar să fie întrunite cumulativ trei condiții: a) persoană în vârstă aptă de muncă fără loc de muncă și sursă de venit; b) disponibilă de a munci; c) în căutarea activă a unui loc de muncă (cu statut de salariat sau nesalariat, cu timp complet și respectiv parțial, temporar etc.)¹. În sfera de cuprindere a acestui concept intră deci: a) persoane sosite pentru prima dată pe piața muncii, recrutate din rândul populației inactive, fie absolvenți ai învățământului preuniversitar și universitar care solicită un loc de muncă, fie persoane provenite din populația neocupată (casnică); b) persoane încadrate deja în populația activă, care prin licențieri, în cazul salariaților, pierderea - prin faliment sau alte căi - a statutului de persoană ocupată devin șomeri (Schema nr. 1).

Dacă la aceste elemente preponderent cantitative adăugăm structurile educațional-ocupațional-profesionale și de calificare, cele demografice, pe vârste, sexe și nu în ultimul rând pe cele sectoriale ale populației în șomaj, avem o imagine cu mult mai completă și mai nuanțată a locului și rolului pe care șomerii ar trebui să-l dețină în analiza potențialului de muncă al unei societăți.

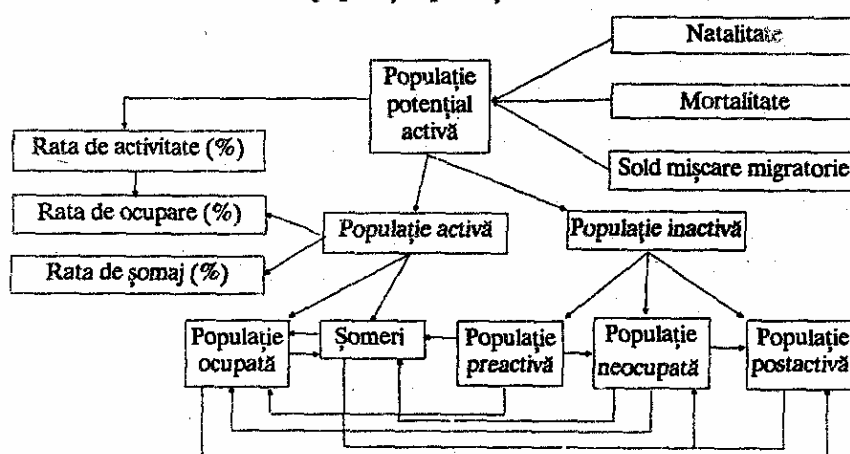
Populația în șomaj reprezintă în prezent, în majoritatea țărilor - atât în cele dezvoltate cu o economie de piață matură, cât și în cele în curs de dezvoltare și a celor aflate în tranziție la economia de piață - sub aspect global și structural-calitativ un segment de neneghlijat al populației active, un canal de alimentare a creșterii ofertei de forță de muncă și, pe această cale, de tensionare a celei mai imperfecte dintre piețe - cea a muncii. Studiarea resurselor de muncă

¹ Recommandations internationales en vigueur sur les statistiques du travail, Edition 1988, BIT, Genève, Le 14-ème Conference Internationale des statisticiens du travail, Geneve, 1987, ș.a.

ale unei economii în afara analizei șomajului este incompletă, mai ales atunci și acolo unde proporțiile șomajului și rata de șomaj sunt mult peste cele considerate normale, suportabile și acceptabile.

Schema nr.1

**Sistemul de relații dintre principalele componente
ale populației potențial active**

5.1.2. Șomajul este un fenomen cu dimensiuni multiple, individuale și colective, economice, psiho-sociale și chiar politice. Este un fenomen cu efecte cumulative la scară individuală, a unor colectivități și societală. Sub numeroase aspecte un fenomen traumatizant al cărui cost este mult superior celui care se ia de regulă în calcul.

În plan individual, pierderea locului de muncă conduce, în egală măsură, la o pierdere de venit și de statut social a persoanei respective, cu importante efecte de antrenare și însoțire inclusiv la nivel familial; adâncirea sărăciei, reducerea nivelului de trai ai familiei, reducerea posibilităților de educație a copiilor, înrăutățirea stării de sănătate¹ și apariția celor patologice, stres etc., fenomene asociate (alcoolism, vagabondaj, criminalitate) ș.a.

¹ Potrivit unui raport medical efectuat asupra unui grup de șomeri din Franța, starea de sănătate a acestora ca urmare a șomajului a evoluat astfel:

Perioada	nervoase		tulburări cardiace, vasculare, respiratorii		digestive	
	minore	majore	minore	majore	minore	majore
Înainte de licențiere	-	7,2	4,8	-	10,8	-
Tulburări intervenite în prima săptămână după licenț.	91,6	8,4	8,4	1,2	10,8	2,4
Tulburări intervenite până la perioada de concedieri	55,4	45,8	24,0	16,8	20,4	1,2
Tulburări intervenite pe parcursul a 10 ani	58,0	24,0	30,0	12,0	25,8	0,2

Sursa: *Les politiques de l'emploi, P.U.F., Paris, 1992, p.32*

În plan economic și social, șomajul, oricum i-am privi, este o risipă de resurse umane și financiare, urmare a utilizării incomplete, parțiale a unui sau a unor factori de producție. Are un cost direct și indirect, la a cărui formare concurează mai multe elemente, între care: a) pierderea de producție determinată de neutilizarea unor capacități de muncă și a mijloacelor tehnice din dotare; b) deteriorarea calificării și capacității de muncă, descurajarea mai ales a șomerilor de lungă durată; c) reducerea surselor de formare a veniturilor bugetare, știut fiind faptul că impozitul pe salariu, cotizațiile asupra fondului de salarii suportate de firme și asupra salariilor suportate de salariați contribuie la formarea fondurilor necesare sectorului public, inclusiv a celor destinate indemnizării șomajului; d) prestațiile sociale - sub forma ajutorului de șomaj, dar și a alocațiilor familiale sau alte tipuri de prestații plătite șomerilor. Costul direct al șomajului - sub forma vărsămintelor financiare către șomeri - este acela care, de regulă, se ia în considerare atunci când se estimează cheltuielile antrenate de acest fenomen. Acesta este un element necesar, dar nu și suficient pentru aprecierea costului șomajului, printre altele și datorită faptului că șomajul conduce la o scădere globală a producției și a veniturilor de care ar putea beneficia întreaga colectivitate. Aceste costuri indirecte îmbracă forma producției nerealizate, a contribuțiilor fiscale și sociale neîncasate, a pierderii de venit și bunăstare colectivă. Cu cât proporțiile șomajului sunt mai mari, cu atât ponderea acestor costuri crește. La acestea putem adăuna efectele care rezultă din adâncirea inegalităților economice și sociale între indivizi, grupuri sociale, zone defavorizate etc. cu puternic impact economic și social¹.

Privit sub toate aceste aspecte, în planul efectelor induse, șomajul este nu numai o pierdere de potențial uman, ci și un scăzământ în planul bunăstării sociale, vitezei de creștere economică, al calității vieții nu numai a șomerilor, ci a întregii societăți. Evident, aceste pierderi sunt dificil de cuantificat: presupune în rapt compararea produsului obținut cu cel potențial².

¹ În ce privește influențele complexe ale șomajului asupra vieții, o anchetă a ICCV a ajuns la următoarele concluzii:

	- în % din total răspunsuri -			
	Influența negativă a șomajului ^x			
	Deloc	Puțin	Mult	Poarte mult
- Nivelul de trai	13,7	22,4	28,2	34,9
- Coeziunea familiei	49,6	21,4	14,3	12,9
- Încrederea în forțele proprii	47,1	25,3	14,6	11,2
- Reacția celorlalți față de dumneavoastră	60,1	22,2	9,1	6,3
- Starea sănătății	57,9	15,8	12,7	12,7

*Diferența până la 100% reprezintă nonrăspunsuri.

Sursa: Mihaela Codin, Mirela Zecheriu: *Starea de șomaj și comportamentul șomerilor*, Șeria "Politica Socială" Nr.4/1992, CIDE, 1992.

² Asemenea încercări s-au făcut totuși. Astfel, P.A. Samuelson și W. Nordhans, analizând relația dintre șomaj și pierderea de PNB în trei perioade de puternic șomaj în SUA, ajung la concluzia că lucrurile se desfășoară ca și când "enorme cantități de mărfuri sunt aruncate în mare"..., iar aceste pierderi sunt cele mai importante pe care le implică funcționarea unei economii moderne, egalând adesea câțiva ani de producție.

Sigur, un astfel de calcul aproximativ are doar o valoare orientativă cel puțin din două rațiuni majore: a) perioadele de șomaj puternic sunt însoțite de dezvoltarea unei piețe subterane a muncii și deci costurile negative indirecte sunt inferioare celor aparente; b) o parte a șomerilor pot efectua munci utile în cadrul menajului, chiar dacă sunt neremunerate. În plus, unele elemente traumatizante nici nu pot fi cuantificate.

5.1.3. Mărimea și structura șomajului sunt la scară macroeconomică și măsură indirectă a capacității de ocupare a unei economii, de folosire a potențialului uman cu care este dotată. Toate celelalte condiții considerate egale, numărul de șomeri și rata de șomaj sunt și indicatori care caracterizează procesele de ocupare a forței de muncă, complementare "populației ocupate" și respectiv "ratei de participare (activitate)" și celei de "ocupare". În acest context general, pentru a ține sub control o serie de procese din sfera ocupării-folosirii potențialului de muncă care pot evolua exploziv cu efecte nu numai imediate, dar și de durată dificil de resorbit, rata limită de șomaj într-un interval de timp determinat, în corelație cu alți indicatori macroeconomici (rata de inflație ș.a.) ar trebui să capete valențele unui indicator de alertă, ai unui semnal de alarmă privind starea de sănătate și funcționalitate a organismului economic¹.

5.1.4. În perioada de tranziție și nu numai, studierea mărimii, structurii și evoluției șomajului oferă jaloane veridice cu privire la realismul, succesul (sau insuccesul) politicii macroeconomice de ajustare structurală, al celor de gestionare a forței de muncă la nivel național, sectorial, teritorial, de firmă, la funcționarea pieței muncii și blocajele acesteia. Cu atât mai mult cu cât economiile din spațiul sud-est european sunt, sub aspect structural, mai curând convergente decât complementare. O asemenea particularitate nu poate, evident, să nu influențeze atât funcționarea pieței muncii și valorizarea potențialului uman din fiecare țară, cât și procesul de înfripire a unei piețe regionale a muncii, fluxurile de forță de muncă internări,

Evaluarea costului șomajului în produs în SUA

Perioada	Rata de șomaj	PNB pierdut (neprodus)	
		miliarde \$ în prețuri 1988	în % față de PNB mediu al perioadei
1930-1939	18,2	2850	385
1954-1960	5,2	46	2
1975-1985	7,6	1333	35

Sursa: P.A.Samuelson, W.Nordhans: Economics, Mac-Graw Hill, 1989, 13-e ed., p.285.

¹ Evident, stabilirea acesteia, necesită o serie de stadii laborioase, interdisciplinare pentru a putea lua în considerare marea majoritate a elementelor care concură la definirea "ratei normale", "suportabile", "acceptabile" și nu numai pe cele de ordin financiar, al costului șomajului sub aspectul prestațiilor și vărsămintelor pe care le implică, într-o asemenea ipoteză mai mult ca sigur că rata de șomaj normală, suportabilă și acceptabilă pentru România anilor '93-'94 nu este de 12-13%, ci cu mult mai redusă, în jurul a 6-7%.

5.2. Repere, posibilități și limite ale formării unei piețe regionale a muncii

Șomajul, ca de altfel oricare alt fenomen și proces din perimetrul formării și utilizării forței de muncă, nu poate în mod firesc scăpa tendinței generale, manifestată însă în valuri, de globalizare și integrare economică.

5.2.1. În calitate de componentă și rezultat al evoluției demografice și funcționării pieței muncii, șomajul este un fenomen multidimensional: economic, social, psihologic. În fiecare din aceste ipostaze are o dimensiune națională și o alta internațională, comunitară.

Tranziția în țările est-europene a debutat în condițiile în care economiile dezvoltate erau confruntate cu o recesiune care s-a prelungit, piața muncii din aceste economii este, de o bună perioadă de timp extrem de tensionată, cunoaște un accentuat proces de dereglementare. Pe de altă parte, țările aflate în tranziție suportă efectele adâncirii crizei economice, social-morale și politice. Ambele grupe de factori conduc la deteriorarea și preconizarea ocupării în țările din est, la explozia șomajului, la menținerea acestuia la cote înalte etc. În plus, factori de ordin politic, la care adăugăm convergența structurilor economice, blocajele legislativ-instituționale, cele de limbaj și comunicare, de convergență a sistemelor educațional-profesionale, recunoaștere a diplomelor etc. se constituie în dificultăți majore ale administrării și funcționării unei piețe a muncii, inclusiv a șomajului la nivel regional.

Pentru a crea cadrul formării și funcționării unei atari piețe a muncii care, poate, ar avea capacitatea să detensioneze piețele naționale, multe alte probleme se cer rezolvate în prealabil.

5.2.2. Țările din spațiul est și sud-est european asupra cărora ne-am oprit se găsesc în situații economico-sociale diferite, ca nivel al dezvoltării, ca structuri economice și ale populației active, ocupate și ale șomerilor. Unele sunt membre ale unor organisme economice internaționale, cum sunt: C E E (Grecia), altele ale O C D E (Grecia și Turcia), altele ale trilateralei (Ungaria, Cehia, Slovacia, Polonia), altele nu aparțin unor astfel de instituții (România, Bulgaria, Moldova).

Grecia, membră a CEE, deși se prezintă ca o economie dinamică, face parte din grupul periferic (mai puțin dezvoltat) al țărilor comunitare: PNB/locuitor în prețuri curente exprimate în puterea de cumpărare - 7253 \$, iar la rata de schimb de 5399 \$/pers.; rata brută de economisire -14,7%, iar cea de investiții (F.b.c.f.) - 18,5%, cu o creștere medie în perioada 1985-1989 de 1,3%/an; în perioada 1980-1989 a înregistrat o creștere medie anuală a PIB de 2,2%; populația ocupată este distribuită astfel: 25,3% în agricultură, 27,5% în industrie și 47,1% în servicii; în perioada menționată salariile au crescut cu 16,1%, iar prețurile de consum cu 17,1%.

Turcia face parte din grupul țărilor membre OCDE, mai puțin dezvoltate: PNB/locuitor te prețuri curente ia puterea de cumpărare - 4481 \$, iar la rata de schimb -1432 \$; o rată medie anuală de creștere economică de 5,1%; rata bru-

tă de economisire - 24%, iar cea F.b.cf. - 22,8%; 50,1% din populație este ocupată în agricultură, 20,5% în industrie și 29,5% în servicii.

Ambele țări, în raport cu media țărilor Europei de Vest și îndeosebi cu cea a țărilor dezvoltate, se găsesc în situații defavorizate: se mențin ecarturile în ce privește: nivelul veniturilor, costul forței de muncă» posibilitățile de ocupare, creare de noi locuri de muncă și resorbție a șomajului; structurile de ocupare au un grad mare de convergență; există și pericolul unor fluxuri haotice de forță de muncă cu efect în planul ajustării cererii și ofertei de forță de muncă la nivel regional, al accentuării diferențelor zonale - regiuni cu excedent și respectiv cu deficit de forță de muncă - cu impact asupra nivelului veniturilor etc.

Fostele țări socialiste - aflate în diferite faze ale tranziției la economia de piață - sunt confruntate cu fenomene acute de scădere a PNB, a producției, a investițiilor, a ocupării forței de muncă, de cronicizare a șomajului etc. (Anexai).

Un asemenea spectru al nivelului de dezvoltare, al structurilor economice și, de ce nu, al apartenenței sau nonapartenenței la o grupare sau alta economică va ridica numeroase probleme. Dintre acestea cea mai importantă, care depășește obiectul capitolului de față, este cea a centrului și direcției de gravitație a fiecăreia dintre aceste țări care, fără îndoială, conduc la deschideri sau opțiuni diferite, nu întotdeauna convergente în timp și spațiu: integrare regională și în ce formulă sau formule? integrare comunitară, europeană? integrare regională ca etapă intermediară spre cea comunitară?

Nemaiamintind faptul că adesea există interesul manifestat ca fluxurile de forță de muncă să se înscrie pe un singur sens, ceea ce, de pe pozițiile ajustării pieței muncii, este avantajos doar pentru unul (unii) dintre parteneri.

Toate statele din spațiul sud-est european sunt confruntate cu dificile probleme în ce privește folosirea potențialului uman de care dispun, resorbția unei părți a șomajului și(sau) încetinirea creșterii acestuia. Riscurile sunt legate de: prelungirea perioadei de recesiune și (sau) de încetinire a ritmului de creștere economică, de limitare a posibilităților de creare a noi locuri de muncă (Grecia, Turcia). Nu trebuie scăpat din vedere faptul că atât Grecia, cât și Turcia au în raport cu media țărilor CEE sau OCDE piețe ale muncii incomparabil mai tensionate. Cât privește fostele țări socialiste, din cauze bine cunoscute și mult discutate, ele apar ca perdante. Încercările lor de deschidere, de integrare în comunitățile europene se izbesc de mari dificultăți, de sorginte internă, dar și externă. Între acestea, criza bugetară generalizată determinată de scăderea producției și eficienței, de inflație, de evaziuni fiscale, de dimensiunea și creșterea costurilor sociale ale tranziției; procesele acute de subinvestire și decapitalizare, blocajele financiare și arieratele; recrudescența inflației prin costuri inclusiv prin cele salariale, dificultățile și concurența pentru atragerea capitalului străin, prudența investitorilor străini; capacitatea concurențială redusă a produselor naționale pe piețele externe, inclusiv restricțiile impuse pătrunderii produselor provenind din aceste țări în CEE și pe alte

5.2.3. Informațiile disponibile sunt insuficiente și, sub anumite aspecte, necomparabile. Fără a relua sau a anticipa o serie de constatări și concluzii, diferențele privesc: dotarea cu resurse de muncă, mărimea, densitatea și structura acestora, gradul de tinerețe și respectiv de îmbătrânire demografică; ratele de activitate și șomaj; durata muncii și utilizarea forței de muncă și a timpului de muncă; nivelul de educație și formare profesională; structurile demografice, educaționale, teritoriale, profesionale ale șomerilor. În fine, dar nu în ultimul rând, diferențele privesc conceptele cu care se operează, sistemul legislativ-instituțional și informațional al pieței muncii (Anexa 2).

5.3. Dimensiunea globala a șomajului

5.3.1- în țările din spațiul sud-est european, inclusiv în cele sx socialiste, șomajul de proporții a devenit sau tinde să devină o permanentă a funcționării economiei. Și, pe cale de consecință, în egală măsură o componentă însemnată a potențialului de muncă, dar și un canal de risipă a acestuia.

Tabelul nr.1

Numărul de șomeri în unele țări sud-est europene, în trimestrul I 1992

Țara	Șomeri (trim.I 1992)	
	Mii persoane	%
Europa de Est și Sud (fără țările C.S.L.)	5150,6	100,0
România	869,5	16,9
Bulgaria	124,1	2,4
Cehoslovacia (înainte de formarea celor două state)	184,6	3,6
Grecia	400,0	7,8
Polonia	1322,1 ^{*)}	25,7
Turcia	2100,0	40,8
Ungaria	150,3	2,8

*martie 1991.

Din punctul de vedere al mărimii șomajului, cu un număr de circa 870 mii șomeri la 12 octombrie 1992, România ocupa poziția a treia între cele 9 țări, după Turcia și Polonia (2100 mii și respectiv 1322 mii).

În raport cu datele cuprinse în tabel, situația a mai evoluat; după informațiile pe care le deținem, în luna mai 1992, în Bulgaria numărul șomerilor ajunsese la 900 mii persoane, în Ungaria la 547 mii în luna iunie, iar în România, în luna decembrie, la peste 929 mii persoane¹. Aceste evoluții extrem de rapide în unele cazuri nu schimbă însă ierarhia țărilor.

¹ Economie Européenne, Commission des Communautés Européennes, Supplement A, Tendances économiques récentes, Nr. 8-9, Août-Sept. 1992, La situation économique et la réforme économique en Europe Orientale.

În al doilea rând, este de remarcat faptul că în 4 cazuri - România, Grecia, Polonia și Turcia - ponderea acestor "țări în șomajul total al zonei sud-est europene este superioară ponderilor pe care țările respective le dețin în populația activă și respectiv ocupată. O asemenea situație - în fapt, o măsură relativă a șomajului - se întâlnește și într-o serie de țări din Europa de Vest, Sud-Vest și Nord - Belgia, Franța, Irlanda, Italia, Regatul Unit, Spania, Danemarca și Finlanda.

În al treilea rând, facem precizarea - pe care o apreciem ca absolut necesară - că datele se referă numai la șomerii înregistrați din evidența oficiilor de forță de muncă. În realitate, în toate aceste țări există șomaj latent, supraocupare și subutilizare a forței de muncă. În țările din Est, în condițiile declinului permanent al producției, se păstrează în activitate importante supraefective de personal. Proporțiile acestora, după estimările specialiștilor, oscilează în limite extrem de largi, între 5-20-25% la nivel global, în anumite ramuri sau întreprinderi fiind chiar mai mari. Astfel, în Cehoslovacia acestea erau evaluate la circa 6%, în Polonia la 20-33%, în Bulgaria la 6-25%¹; în România acestea oscilează, în industrie, în jurul a 15-25-30% din efectiv. La această "suprapopulație ocupată" se adaugă o parte a populației inactive sau neocupate - care, din rațiuni diverse, inclusiv din lipsă de informare sau proastă organizare, nu se înscriu la oficiile de forță de muncă. În consecință, piața muncii din toate aceste țări este confruntată cu fenomene paradoxale. Pe de o parte, lipsa de muncă, de locuri de muncă ("manque à travailler", "labour slack") este mai mare decât rezultă din proporțiile menționate și rata de șomaj. Cu atât mai mult cu cât în perspectivă formele flexibile, atipice de ocupare de genul partajului locului de muncă, timpului parțial, muncii temporare etc. vor căpăta extindere. Pe de altă parte, "lipsa de venit" a populației în șomaj, înregistrată și(sau) neînregistrată, este (sau poate fi) mai mică decât cea aparentă, datorită funcționării pieței paralele a muncii.

În ce privește celelalte țări, în speță Grecia și Turcia, fenomenul predominant pare a fi cel al forței de muncă latente - măsură a subocupării potențialului de muncă. Fără îndoială, o asemenea categorie de forță de muncă există în toate țările și toate zonele. Dar, în timp ce în țările dezvoltate se apreciază că aceasta oscilează în jurul a 10-15%: Franța și Germania -10%, Italia -15%, Danemarca - 17%, în țările mai puțin dezvoltate, inclusiv în cele membre ale CEE, aceasta pondere este sensibil mai mare, 20-30% (Grecia, Spania, Portugalia) față de 13% media comunitară².

5.3.2. Impactul șomajului cu potențialul de muncă al societății este pus în evidență cu mai multă claritate de studiul și analiza comparativă a ratei de șomaj

¹ Guy Standing et György Sziráczi (Redacteurs invites), *Les marchés du travail en transition en Europe de l'est et en URSS*, Revue Internationale du travail, vol. 130, nr. 2/1991/92.

² *L'emploi en Europe*, Commission des Communautés Européennes, Direction générale de l'emploi, des relations industrielles et des affaires sociales.

- indicator sintetic care măsoară intensitatea acestui fenomen în raport cu populația activă civilă (în cazul nostru) sau cu cea totală, în alte situații. (Tabelul nr. 2).

România, cu o rată de 8,4% în decembrie 1992, ocupă poziția a șasea, penultima după Polonia, Bulgaria, Turcia, Grecia, Ungaria. Sigur, rata de șomaj din țările est-europene are cel puțin o dublă semnificație: furnizează indicii privind rezerva de forță de muncă și în această calitate ne interesează din punctul de vedere al potențialului uman; este și un reflex al stadiului reformei economice, al comportamentului agenților economici în materie de ocupare.

Tabelul nr.2

Rata de șomaj în unele țări sud-est europene, în 1992

- număr de șomeri, în % din populația activă civilă -

Țara	Rata de șomaj
Europa de Sud-Est ¹⁾	7,4
România	9,7 (8,4) ²⁾
Bulgaria	14,1
Cehoslovacia	6,5
Grecia	10,0
Polonia	12,1
Turcia	11,4
Ungaria	9,8

¹⁾ Fără C.S.I.

²⁾ 9,7% în noiembrie 1992; 8,4% în luna decembrie 1992, ca urmare a suspendării plății ajutorului de șomaj pentru circa 115 mii persoane care erau în șomaj de 9 luni, dar nu au mai solicitat înscrierea pentru acordarea alocației de sprijin.

Așa de pildă, România avea în trimestrul I o rată de șomaj mai mică cu aproximativ 2 procente decât Cehoslovacia, dar - potrivit unor estimări - o supraocupare de câteva ori mai mare.

Rata de șomaj din România - care continuă să crească în ritmuri ceva mai lente decât în 1992 - se situează însă peste media țărilor din zonă.

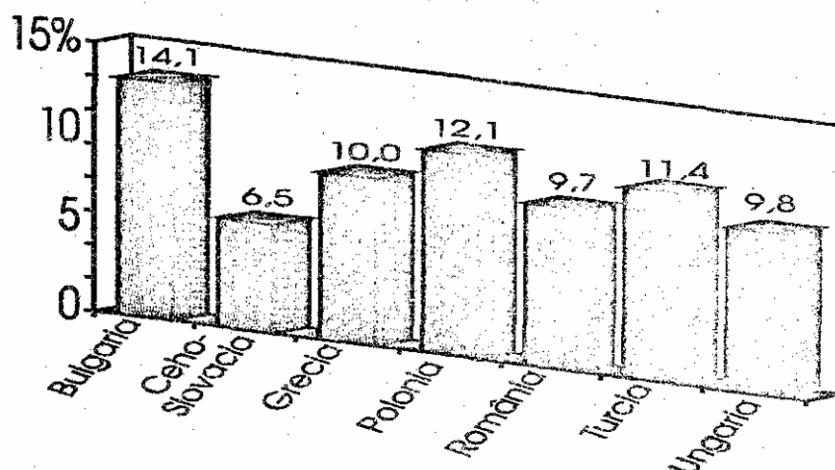
În raport cu valorile înregistrate în țările reținute în studiul nostru, ratele de șomaj din alte țări foste socialiste - care practic intră în spațiul celor sud-est europene - sunt incomparabil mai mari: Albania - 70%, în luna iunie 1992; Croația - 17,6% în luna mai. Doar Slovenia este mai aproape de nivelurile înregistrate de grupul de țări care fac obiectul investigației noastre - 10,8% în mai 1992.

În ce privește țările estice care au făcut parte din URSS, membre sau nu ale CSI, acestea raportează rate de șomaj incredibil de mici, de la 0% în Ucraina, 0,2% în Rusia, 0,7% în Estonia, 1,1% în Lituania și 1,6% în Letonia în lunile mai-iunie 1992¹.

¹ Economie Européenne, Commission des Communautés Européennes: Supplément A, Tendances économiques récentes, nr. 8-9, Août-Septembre 1992, La Situation Economique et la Reforme Economique en Europe Orientale.

Rata de șomaj - trim.I 1992
în unele țări sud-est europene

Grafic nr.1

La nivel regional, rata de șomaj din țările est și sud-est europene (7,4%) se situează peste cea realizată în Japonia (23%), țările nordice (5,7%), America de Nord (6,7%), OCDE total (7,1%) și respectiv sub nivelul realizat de țările OCDE din Europa (9%), a celor din CEE (9,3%), al Oceaniei (9,9%) și al Europei de Sud (11,7%), în condițiile în care în interiorul fiecărui areal geografic există diferențe apreciabile pe țări (Grafic nr. 2).

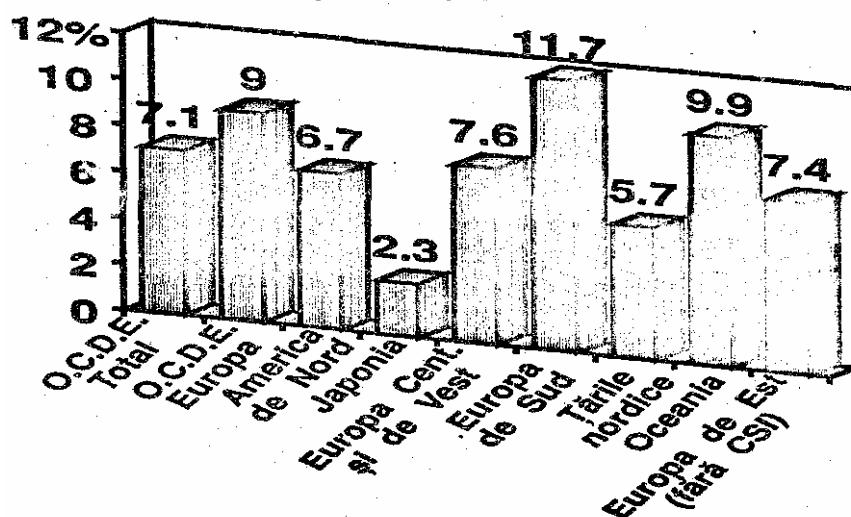
5.4. Structura populației în șomaj

Potențialul de muncă al unei populații, cantitativ și calitativ, este dependent de o seamă de caracteristici de ordin demografic, educațional-ocupational-profesional, economic al resurselor de muncă, inclusiv al celor aflate în șomaj. Riscul șomajului, totdeauna un risc major, lovește în mod diferit diversele categorii de forță de muncă, indivizi sau familii. Se înțelege că în măsura în care șomajul tinde să se concentreze la categoriile de forță de muncă tinere, cu nivel de educație și pregătire școlară relativ mai înalt, preponderent intrată pentru prima dată pe piața muncii, la forța de muncă calificată, și potențialul de muncă și creație încorporat în șomaj este mai mare.

Concentrarea șomajului la forța de muncă feminină are efecte atât sub aspectul reducerii potențialului de muncă, cât și în planul vieții de familie, fenomenelor demografice, al educației copiilor și, prin antrenare, asupra calității potențialului de muncă viitor al unei societăți.

Grafic nr.2

Rata de șomaj în anul 1992
pe mari zone geografice

Judecata poate fi extinsă la nivel sectorial, teritorial etc. De aceea apreciem necesară, pentru evaluarea potențialului uman încorporat în șomaj, cercetarea comparativă - în măsura informațiilor disponibile - a structurii populației în șomaj¹. Deși caracteristicile menționate în cele mai multe situații se cumulează și intersectează, vom tăcerea, pe cât posibil, să ne ordonăm analiza în funcție de un criteriu pe care-l apreciem esențial, fără a scăpa din vedere celelalte caracteristici. Începem analiza noastră cu criteriile (caracteristicile) demografice, care au calitatea unor "date naturale", exogene, prea puțin modelabile pe termen mediu și scurt prin măsuri de politică economică și socială.

5.4.1. Structura pe sexe a șomajului. După cum bine se știe, una din principalele particularități ale evoluției pieței muncii după anii 70 a fost tendința de feminizare, de intrare masivă și rămânerea pe piața muncii - ca persoane ocupate sau în șomaj - a femeilor, proces și tendință care au condus la modificarea modelului și curbei de activitate a femeilor, apropiindu-le de cele ale bărbaților². În plus, pe acest fond general, cu explicații multiple de natură economică, educațională, socială, psiho-comportamentală, piața muncii din fostele țări socialiste suportă încă consecințele modelului de ocupare a femeilor promovat cu consecvență pe parcursul a 45 de ani - o rată înaltă de participare și

¹ Din păcate, în multe situații vom fi obligați să părăsim analiza pe grupe de țări recurgând la analize comparative între România și țările pentru care am găsit informații.

² Piața muncii în România în perioada de tranziție. Mecanisme și politici de ocupare a forței de muncă și combatere a șomajului (coordonator dr. Steliana Perț), Academia Română, INCE, IEN, București 1992, cap. VI.

respectiv de ocupare - mult superioară ponderii pe care femeile o dețin în cadrul resurselor de muncă¹. Superioară, de asemenea, ratelor de activitate și celor de ocupare ale forței de muncă feminine din țările dezvoltate. După cum, ratele de activitate ale forței de muncă feminine din Grecia și Turcia - din rațiuni diverse, inclusiv religioase în cazul Turciei - sunt inferioare mediei europene și nivelelor realizate în țările est-europene², în aceste condiții generale, cu pondere diferită în țările care au intrat în sfera investigației noastre, forța de muncă feminină este, poate, categoria cea mai puțin protejată în fața riscului de șomaj. Deși nivelul de educație și formare profesională al femeilor este în creștere, deteriorarea ocupării forței de muncă feminine - și din rațiuni care țin de particularitățile acesteia, dar și din rațiuni economice și al comportamentului întreprinzătorilor - se degradează cu o viteză mai mare decât cea a bărbaților. Altfel spus, sub aspect economic risipa de potențial productiv, creativ și participativ al forței de muncă feminine prin șomaj este mai mare comparativ cu cea a bărbaților, cu efecte induse în viața de familie, asigurării echilibrului demografic generational, al pregătirii generațiilor viitoare etc.³

Ratele de șomaj al femeilor - cu puține excepții, care pot fi considerate întâmplătoare - sunt mai mari decât cele totale și cele ale bărbaților.

Cu precizarea că - pe fondul unei rate totale de șomaj mai mică în România decât în celelalte țări, cu excepția R. Cehe și Slovace - diferențele cele mai mari în "favoarea" forței de muncă feminine se constată în România: în trim. I 1992, +2,5 procente față de rata de șomaj a bărbaților și -1,1 procente față de cea totală. Diferențele se majorează spre sfârșitul anului la 4,9 procente, în raport cu bărbații și respectiv 2,9 procente. În termeni comparabili - trim. I 1992 - abaterile din celelalte țări erau: în Bulgaria, 0,8 și 0,5 procente; Republica Cehă și Slovacă - 0,6 și 0,3 procente; Polonia - 2,1 și 1,7 procente.

Vulnerabilitatea mai pronunțată a forței de muncă feminine în fața șomajului este însă o caracteristică generală a funcționării pieței muncii. Altfel spus, fenomenul este prezent, poate chiar cu o intensitate mai puternică, în țările cu economie de piață matură. Diferențele dintre cele 3 rate de șomaj - a forței de

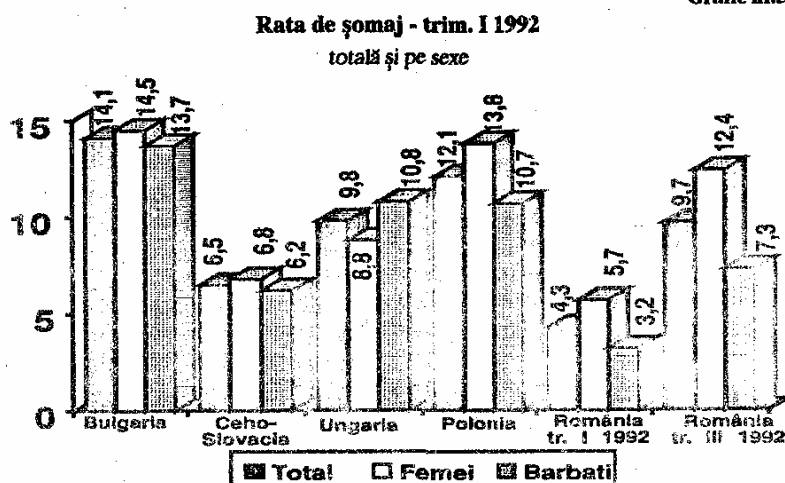
¹ Gabriela Predoșanu, *L'emploi de la main d'oeuvre feminine pendant la periode de transition à l'economie de marché en Roumanie*, Rapport conclusif rédigé dans le cadre d'un Programme de Recherche avec l'aide de la CEE (contrat ACE), 1992; Monica S. Fong (regional Wid Coordinator), *A Statistical Profile, Women's Employment Under Economic Restructuring in Eastern Europe*, Women in ECA and MENA, January 1992, april 1992.

² Vezi și cap. II din lucrarea de față.

³ Evident, problematica modelului de ocupare-utilizare-valorificare-protejare a potențialului de muncă a femeilor este complexă. Ea se cere abordată multidimensional, astfel încât să fie garantate condițiile de exercitare a drepturilor și libertăților fundamentale ale femeilor în calitate de membre ale societății, să fie asigurată egalitatea de șanse și eliminată discriminarea, să se concerteze în mod benefic pentru toate părțile interesate sarcinile sociale și economice ale femeii în societate, aspirațiile rezultate dintr-un nivel de educație tot mai înalt cu statutul economic și social al femeii etc.

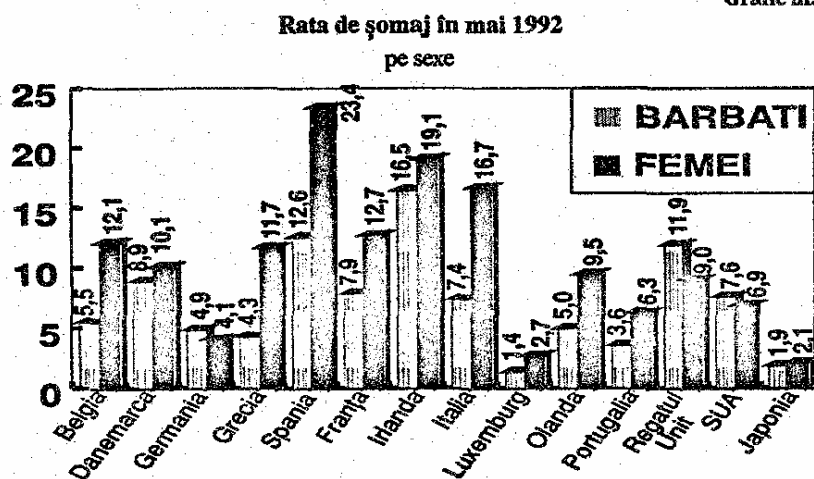
muncă feminină, a bărbaților și totale – sunt, de regulă, considerabil mai mari (Grafic nr. 4). Sub acest aspect, țările asupra cărora ne-am oprit pot fi clasificate în 3 grupe.

Grafic nr.3

Un prim eșalon, cel mai numeros, al țărilor în care ecartul dintre rata de șomaj a femeilor și celelalte două este mare, înscriindu-se între 4,5 procente (Olanda) și 10,8 (Spania) față de rata de șomaj a bărbaților, respectiv 2,7 până la 7 puncte față de cea totală. Această grupă, în afară de cele două țări situate la limita inferioară (Olanda) și cea superioară (Spania) include Belgia (6,5 și 4 puncte), Grecia (7,4; 4,7), Franța (4,6; 2,7), Italia (9,3; 5,8).

Grafic nr.4

Al doilea eșalon este format din țări în care diferențele menționate, deși incomparabil mai mici, se situează peste cotele celor din majoritatea țărilor foste socialiste: Irlanda - 2,6; 1,7 puncte; Luxemburg -1,3; 0,1; Portugalia - 2,7 și 1,5; Regatul Unit - 2,9 și 0,3 puncte. În acest context mai este de reținut o particularitate. Țările din această grupă - judecate din punctul de vedere al ratei de șomaj - se află în poziții diverse: Irlanda și Regatul Unit înregistrează rate de șomaj printre cele mai înalte (17,4% rată totală de șomaj în Irlanda, practic cea mai mare); 10,7% în Regatul Unit, depășit doar de Italia și Spania; Luxemburg, cea mai mică rată de șomaj (1,8), oricum sub cea considerată în teoria economică drept rată naturală și mai târziu normală; în fine, Portugalia, cu o rată de șomaj situată aproximativ la jumătatea mediei comunității.

Al treilea eșalon este format din țări în care rata de șomaj a femeilor este mai mică decât cea a bărbaților și cea totală (Germania, SUA) sau în care diferențele dintre cele trei rate sunt insignifiante (Japonia).

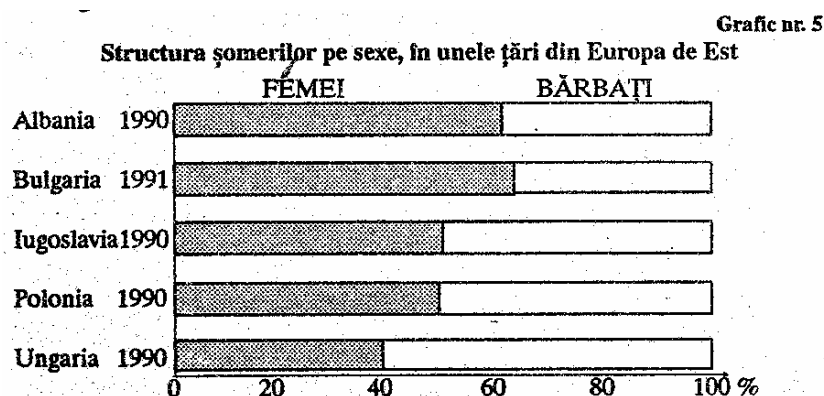
La o analiză superficială a diferențelor menționate între cele trei rate de șomaj din țările membre ale CEE și (sau) OCDE, există tentația de a le explica - în afara motivațiilor avansate deja - prin gradul de liberalizare și "promptitudine" mai mare a mecanismelor de funcționare a pieței muncii în cele două spații geografice. Explicația se poate dovedi fundamentală, atâta timp cât condițiile economice, socio-psihologice, comportamentale între cele două grupe de țări sunt diferite, atâta timp cât crearea posibilităților de exercitare a dreptului la muncă și educație, alegere și exercitare a profesiei în spațiile sud-est europene este în egală măsură o problemă economică și una de protecție socială, de securitate a venitului individual și al familiei. Cei puțin în perioada de tranziție, sub acest aspect, modelul occidental de ocupare a femeii s-ar putea să fie nu numai neatractiv, dar în bună măsură și neadecvat. Cu atât mai mult cu cât forța de muncă feminină din țările est-europene este im eșalon cu nivel de educație și formare profesională relativ ridicat comparabil cu cel al forței de muncă masculine, competitiv¹. Deși - și poate în același segment găsim unele din explicațiile vulnerabilității lor în fața riscului de șomaj - sunt, cu puține excepții, concentrate în sectoare până nu demult considerate periferice, cu excepția învățământului, sănătății și cercetării științifice, prost remunerate și cu prestigiu social mai redus (Anexa 3); sunt, de asemenea, mai ales de la începutul tranziției, slab reprezentate în structurile manageriale la toate nivelurile.

În plus, diferențele dintre cele două grupe de țări, cel puțin parțial, se explică și prin fenomenele, destul de alerte începând din anii '84-'85, de dereglementare și flexibilizare a pieței muncii în țările dezvoltate, care, în ciuda unor obiective, principii și reglementări comunitare, au afectat în măsură mai mare forța de muncă feminină.

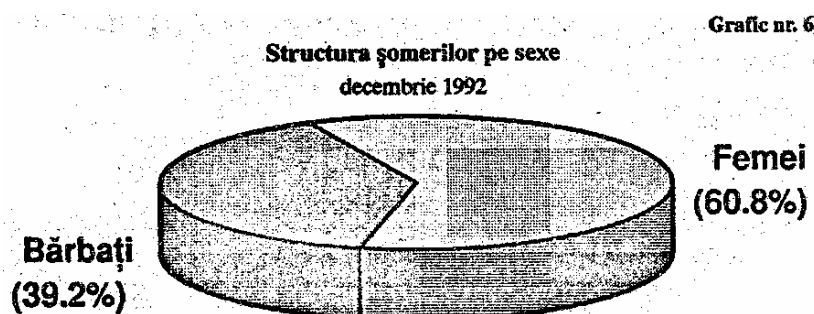
Rata mai înaltă de șomaj a femeilor se coroborează cu ponderea femeilor în numărul total al șomerilor, apreciabil superioară celei a bărbaților. Deși

¹ Vezi și cap. II și IV din lucrarea de față.

nu dispunem de date sistematice, detaliate pentru țările din est, această pondere se înscrie între granițe relativ largi - aproximativ 40% în Ungaria și peste 60% în Bulgaria.

România, în care la sfârșitul anului 1992 aproximativ 61% din numărul șomerilor erau femei, se situează în „frunte”, având, după informațiile pe care le deținem, dacă nu cea mai mare pondere, una dintre cele mai înalte.

Cu puține excepții, ponderea femeilor în șomaj în țările est-europene este superioară față de cea înregistrată în vestul Europei. În acest din urmă areal geografic și economic, aceste ponderi oscilează între 23% (Regatul Vini) și 58,5% (Spania). O singură excepție pare a se contura: Portugalia cu 63,5% înregistrează cea mai ridicată pondere. Nu trebuie uitat că o lungă perioadă de timp aceasta a fost o țară de emigrație a forței de muncă, iar emigranții sunt preponderent bărbați. Dintre cele 12 țări membre ale CEE, în 6 pondere a femeilor în șomajul total este sub 50%, în 5 între 50-59% și numai o țară - așa cum am menționat - depășește 60%.

5.4.2. Șomajul tinerilor. În țările est-europene, sub numeroase aspecte, inclusiv al existenței condițiilor minim necesare de exercitare a dreptului la

muncă, tinerii sunt una dintre categoriile cele mai defavorizate. Păstrându-ne în limitele pieței muncii și, evident, ale legăturilor acesteia cu alte subsisteme - cel educațional în speță, care modelează oferta de forță de muncă sau cu celelalte piețe care dimensionează cererea de forță de muncă, tinerii suferă cel puțin un dublu "handicap". Unul în momentul când intra pentru prima dată pe piața muncii și sunt confrunțați cu lipsa de locuri de muncă, cu dezacorduri între structura cererii și ofertei de forță de muncă, între aspirații, așteptări și realități. De aici până la descurajare, demotivare și debusolare nu există decât un pas, un prag peste care se trece ușor. Tinerii, dar și societatea apar ca perdanți. Un imens potențial de muncă, creștere și dezvoltare durabilă se risipește. Al doilea handicap rezultă din faptul că într-o economie în recesiune, tranziție și restruc-turare tinerii, cu deosebire cei cu nivel de educație și formare profesională ridi-cat, pe de o parte, dar și cei fără calificare, pe de alta, sunt, pe drept sau mai mult pe nedrept, dezavantajați în raport cu categoriile de vârstă adultă. Aceste dezavantaje apar într-un moment în care potențialul de muncă, creație, partici-pare, ca și nevoile acestui segment al forței de muncă sunt mari. Sigur, expli-cații se găsesc, sunt generale și speciale, nu numai numeroase, dar unele din ele greu de depășit pe termen scurt, atâta vreme cât nu există o politică coe-rentă în domeniul formării, ocupării și utilizării potențialului uman în general, al celui al tineretului cu deosebire.

Pentru România, aflată în tranziție, îndrăznim să sugerăm că acesta în-trunește atributele unui program de urgență Mai mult, credem că ar trebui să fie o parte a unui program antirecesionist, de redresare a economiei. De ce? Cel mai puternic argument ni de pare a fi acela că ponderea șomerilor în vârstă până la 25 ani și respectiv până la 30 de ani (pentru a surprinde și influența absolvenților de învățământ superior) este de departe mai mare decât în cea mai mare parte a țărilor europene, inclusiv foste socialiste.

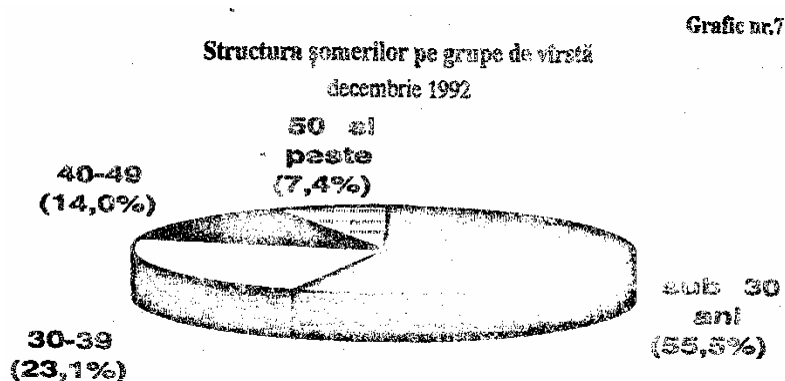
Tabelul nr.3

**Structura șomerilor pe grupe de vârstă, sexe și nivele de studii, în
decembrie 1992**

	până la 25	25-29 ani	30-39 ani	40-49 ani	50-54 ani	55 ani și peste
Total	41,0	14,5	23,1	14,0	4,8	2,6
din care: femei	42,2	16,2	24,1	12,7	3,5	1,3
Muncitori	41,8	14,4	22,7	13,7	4,8	2,6
din care: femei	42,9	16,2	23,7	12,4	3,5	1,3
Studii medii	34,3	14,5	25,0	18,9	4,8	2,5
din care: femei	37,2	15,9	26,2	16,9	3,1	0,7
Studii superioare	19,5	21,9	38,4	15,3	3,3	1,6
din care: femei	21,3	24,6	40,9	11,7	1,8	0,3

Dacă avem în vedere șomerii până la 25 de ani, în România aceștia reprezintă: 41% din total, 41,8% din muncitori, 34,3% din cei cu studii medii superioare. Lărgind sfera de cuprindere cu încă o grupă de vârstă, 25-29 ani, ponderile șomerilor până la 30 ani, la sfârșitul anului 1992, erau: 55,5% din total, 56,2% muncitori, 47,8% studii medii și respectiv 41,4% cu studii superioare, în ambele situații ponderile femeilor în șomaj în vârstă de până la 25 de ani și (sau) până la 30 de ani este superioară celei pe total:

- total șomeri: din care,	55,4%	și	58,4%
- muncitori	56,2%	și	59,1%
- medii	47,8%	și	53,1%
- studii superioare	41,4%	și	45,9%

În al doilea rând, este de remarcat faptul că în țările membre ale CEE - deși și aici specialiștii consideră că șomajul lovește puternic în tineret - nivelul acestuia, cu câteva excepții, se situează sub cel din România (Anexa 4).

Dacă ne raportăm la prima grupă de vârstă, până la 25 ani, față de 41% nivelul înregistrat în România în decembrie 1992, în Suedia aprilie 1992 în Germania era de 14,7%, în Danemarca - 18,7%, Franța - 20,9%, Olanda - 22,7%; chiar și în Grecia, șomajul în rândul acestei grupe de vârstă tânără era de 27%; numai Italia avea un nivel apropiat celui din România - 40,2%. Credem că șomajul sensibil redus al tineretului în țările vest-europene își are, printre altele, explicația și în faptul că în toate aceste țări au fost puse în operă și funcționează, cu corecturile care s-au impus pe parcursul aplicării, numeroase programe de formare, recalificare și reconversie, ocupare și reocupare vizând forța de muncă tânără.

Pe de altă parte, nu putem să nu aducem în discuție un factor care în perspectivă ar putea modifica aceste structuri în sensul apropiării de cea din țările dezvoltate. Deocamdată orice s-ar spune, șomajul din România este unul de recesiune; a rezultat mai puțin din restructurarea economiei, re tehnologiza-

re etc. Atâta vreme cât numărul locurilor de muncă este în scădere, cât în multe întreprinderi, în ciuda reducerii de activitate, supraefectivele de forță de muncă s-au conservat, tinerii intrați pentru prima dată pe piața muncii erau dezavantajați. În consecință, în anii 1990-1992, absolvenții învățământului pre-universitar și a celui superior au fost unul din principalele canale de alimentare a șomajului: din promoțiile anilor 1991 și 1992, de cea. 260 mii persoane, au fost angajați mai puțin de 10% (9,6%), restul intrând direct în șomaj sau în populația inactivă. Deja în semestrul II 1992 au apărut semnale ale unor schimbări în acest domeniu datorate fie incapacității întreprinderilor de a mai suporta efectivele supranumerice de forță de muncă, fie restructurării și eficientizării altora. Ca urmare, disponibilizările forței de muncă ocupate ca sursă de alimentare a șomajului încep să aibă pondere. Acest fenomen poate fi evidențiat din modificarea ponderii diferitelor grupe de vârstă în șomajul total: scade ponderea șomerilor în vârstă până la 25 ani și crește la celelalte grupe de vârstă, la cele mature.

Tabelul nr. 4

Ponderea șomerilor pe grupe de vârstă, total și pe categorii, în lunile iunie și decembrie 1992

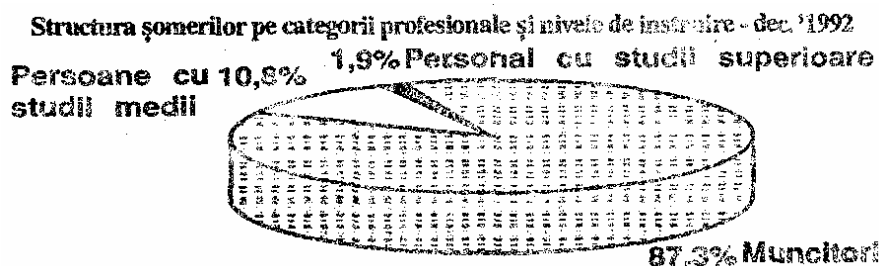
	- în % -					
	Până la 25		40-49		50-54	
	ani		ani		ani	
	iunie	decembrie	iunie	decembrie	iunie	decembrie
Total	49,9	41,0	11,9	14,0	4,3	4,8
Muncitori	50,5	41,8	11,7	13,7	4,3	4,8
Studii medii	43,3	34,3	15,8	18,9	4,2	4,8
Studii superioare	28,4	19,5	11,8	15,3	2,7	3,3

Sursa: Date M.M.P.S.

5.4.3. Structura ocupațional-profesională și de calificare a șomerilor. Dintr-o analiză a potențialului de muncă al șomerilor în mod firesc nu poate lipsi structura ocupațional-profesională a acestora. Dacă nu pentru altceva, atunci pentru simplu fapt că diversele ocupații, profesii, profile de calificare etc. reacționează diferit în fața șomajului, că acesta din urmă lovește mai puternic anumite categorii, iar pierderile de potențial sunt, totuși, dependente și de categoriile la care există un grad mai mare de concentrare a șomajului. Din păcate, informațiile statistice nu ne ajută să facem o analiză pertinentă, completă. Vom folosi puținele date de care am beneficiat pentru România cu intenția declarată de a atrage atenția asupra necesității studierii fenomenului, a colectării și prelucrării informației necesare și mai puțin a măsurii și calificării ca atare a acestuia. Și aceasta și pentru motivul că informațiile care circulă sunt nu numai

prea puține, dar și relativ ambigue. În fapt, este un melanj al unor criterii ocupaționale ai altelor de ordin educațional-formativ, într-o anchetă asupra ocupării - pe care C.N.S. o are în vedere - aceste criterii se cer mai bine definite și deparțate.

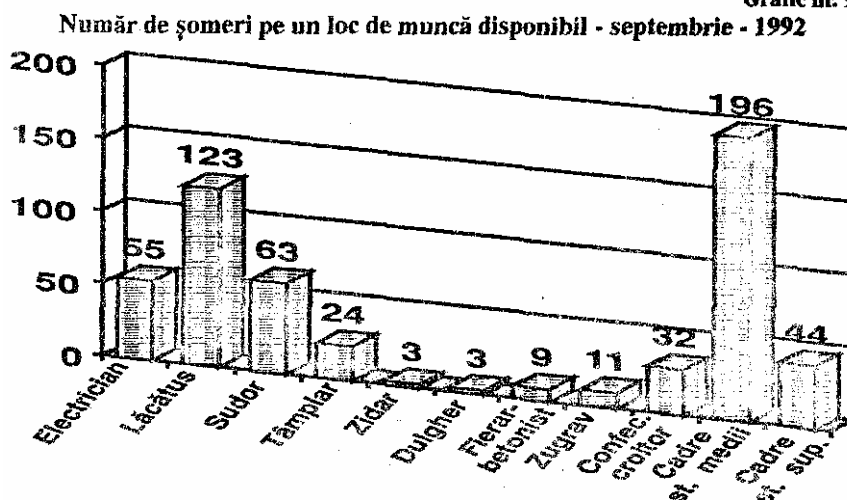
Graficul nr. 8

Șomajul - care cuprinde toate categoriile de forță de muncă - se concentrează la muncitori - peste 87%, pondere superioară celei pe care o dețin în cadrul populației ocupate. Cea mai mare parte a acestora provin din industrie, din toate sectoarele acesteia, din ramuri de vârf - electronică, electrotehnică, aeronautică, construcții de mașini etc. În bună măsură este vorba de o forță de muncă cu nivelul de formare și calificare ridicat. Dar și din ramuri a căror producție, dacă s-ar fi bucurat de protecția necesară și normală în orice economie, ar fi susținut oferta pe piață internă și pentru export - în genere ramurile industriei ușoare și alimentare.

Există mari diferențe pe meserii, niveluri de instruire, între numărul se șomeri și locurile de muncă vacante în structurile respective.

Grafic nr. 9

Peste 92 mii persoane - circa 11% - din numărul șomerilor aveau studii medii iar 16500, respectiv 1,9% din total, aveau studii superioare. Deși aceste ponderi sunt inferioare celor ocupate de aceste categorii în structura forței de muncă, reținem un singur aspect care ni se pare semnificativ și periculos sub aspectul managementului resurselor umane, "științe!" de a folosi zestrea intelectuală a țării: cea mai mare a șomerilor cu studii superioare provine din sectorul de proiectare-cercetare, din institute specialitate sau din cadrul firmelor. De altfel, potrivit datelor din balanța forței de muncă, numărul de personal din ramura cercetare științifică s-a redus.

5.5. Șomajul de lungă durată

5.5.1. Șomajul de lungă durată se detașează ca un fenomen cu trăsături și evoluții proprii, cu impact asupra potențialului de muncă, nu numai imediat, dar mai ales a la longue.

Sigur, este un fenomen speciile, un efect direct al crizei ocupării, modelelor și politicilor de gestionare și management a resurselor umane promovate de diversele țări sau organisme în diferite perioade, în țările est-europene aflate în tranziție, confruntate pentru prima dată cu acest fenomen la o asemenea scară, este în mod direct un efect al adâncirii crizei economice și sociale-morale, al celei a ocupării și cererii de forță de muncă în special. În țările cu o economie de piață matură, în care până nu demult se părea că mecanismele pieței muncii sunt rodite, că regulile jocului pe această piață, consolidate pe parcursul a zeci de ani, sunt bine cunoscute și respectate de partenerii sociali, au apărut o serie de blocaje, de modificări care, în opinia mea, au, de asemenea, un caracter tranzițional. Numai că geneza, natura și formele acestor tranziții sunt altele decât în țările est-europene.

Șomajul de lungă durată, instalat ca o realitate greu de minimalizat, dar mai ales de evitat, are un impact multidimensional asupra individului, familiei, colectivității, cel mai adesea dificil de măsurat riguros și, de ce să nu o spunem, și de recuperat: descurajarea, stresul, morbiditatea prin diferite tipuri de boli, sinuciderile, delicvența etc. Își aleg cel mai adesea potențialele victime din rândul șomerilor de lungă durată. Acestea sunt și argumente pentru care autoritatea publică ar trebui să inițieze și (sau) să sprijine programele de evitare a acestei forme de șomaj extrem de nocive.

Informațiile statistice privind șomajul de lungă durată au în general un grad mai redus de comparabilitate, chiar dacă la nivelul unor organisme internaționale, în special al CEE, din perspectiva creării pieței unice, s-au făcut eforturi în această direcție.

Nu există o definiție clară a șomajului de lungă durată. De regulă, se ia ca limită perioadă pentru care se plătește ajutor de șomaj (nu și alocația socială). În cele mai multe cazuri aceasta acoperă 12 luni. Există însă diferențe între

țări. Așa, de pildă, în România această perioadă a fost la început 180 de zile, în prezent 270 de zile, sub nivelul a 12 luni (Anexa 2.).

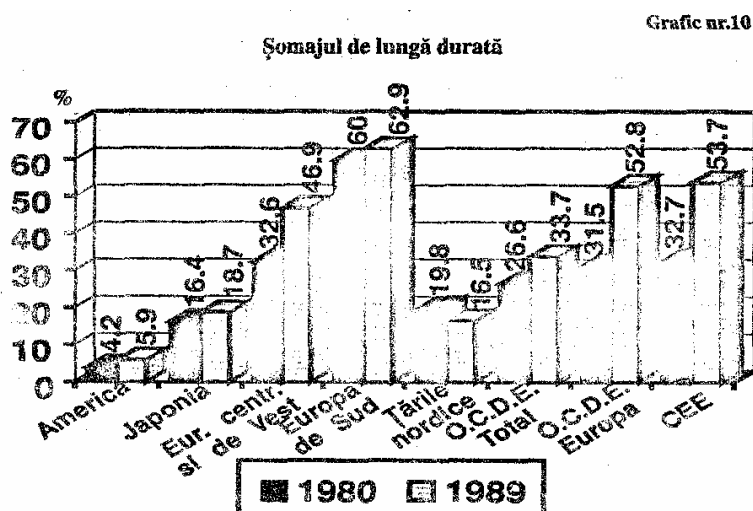
Pentru a evita complicațiile ce ar putea rezulta din asemenea ambiguități, pentru România am considerat șomeri de lungă durată pe cei ce au ieșit de sub incidența regimului de indemnizare (270 de zile), iar pentru celelalte țări am folosit datele așa cum sunt prezentate în diverse publicații statistice.

Indiferent însă de criteriul adoptat pentru definirea șomajului de lungă durată, disfuncționalitățile pieței muncii, alături de noii intrați pe piața muncii, conduc la o structurare, ierarhizare a acesteia după durata perioadei de șomaj. Aceasta agravează criza ocupării, dacă ținem seama că eventualele reangajări nu au nici o legătură cu durata perioadei de șomaj. Dimpotrivă, am putea spune că dă naștere unui fenomen de autosusținere, de antrenare.

Rămân în discuție, de elucidat cel puțin două probleme:

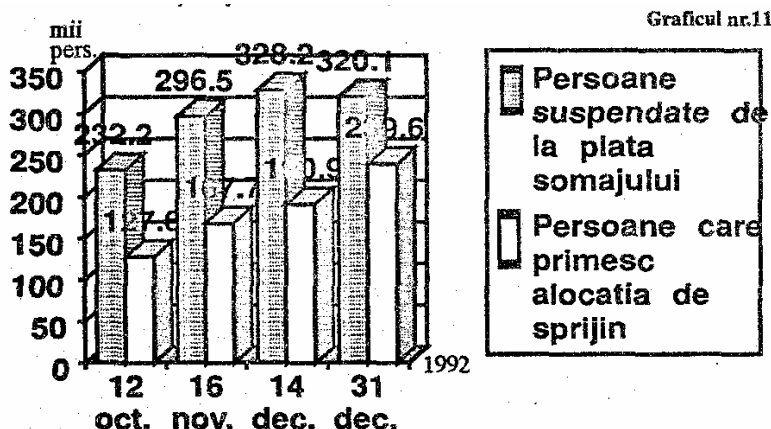
- a) persoanele în căutarea unui loc de muncă, suspendate de la plata ajutorului de șomaj din alte motive decât depășirea celor 9(12) luni de plată și care nu beneficiază de nici un fel de sprijin material, respectiv persoanele în căutarea unui loc de muncă care nu îndeplinesc condițiile de indemnizare, dar sunt înregistrate de o perioadă îndelungată la oficiile de forță de muncă;
- b) persoanele care au depășit 270 de zile de șomaj, dar după expirarea acestora nu s-au prezentat pentru a solicita alocația de sprijin. În luna decembrie 1992, în raport cu noiembrie, acestea reprezentau în România peste 115 mii persoane, în ianuarie 1993 peste 125 mii persoane.

5.5.2. În ce privește proporțiile șomajul de lungă durată, cu rezervele menționate, este de remarcat că aceasta, în măsură mai mică sau mai mare, este prezent în toate zonele (Grafic nr. 10).

În anul 1989, față de media OCDE de 33,7%, diferitele zone și respectiv țări se întind pe o plajă ale cărei limite oscilează între 5,9% în America de Nord și 62,9% în Europa de Sud, cu diferențe apreciable pe diferite grupe de țări: țările nordice -16,5%; Japonia -18,7%; Europa Centrală și de Vest - 46,9; OCDE - Europa - 52,8%; CEE - 53,7% (Anexa 5). A doua constatare se leagă de faptul că pe parcursul a 10 ani, cu excepția țărilor nordice, în toate celelalte grupe de țări șomajul de lungă durată a crescut, mai ales în țările membre ale CEE, de la 32,7% la 53,7%, în Europa Centrală și de Vest - de la 32,6% la 46,9%.

Cât privește România, respectând criteriul durata perioadei de indemnizare (270 zile), remarcăm mai întâi fenomenul de sporire accelerată a proporțiilor șomerilor suspendați de la regimul de asistență ca urmare a depășirii celor 270 zile de șomaj indemnizat.

Potrivit criteriul adoptat, în luna decembrie 1992 numărul șomerilor suspendați de la plata ajutorului de șomaj reprezentau 34,5% din cel al persoanelor în căutarea unui loc de muncă și 46,4% din numărul total al șomerilor înregistrați; pe parcursul unui trimestru șomajul de lungă durată a crescut cu 3,1 procente în primul caz (de la 43,1% la 46,4%) și cu 7,8 procente în cel de al doilea (34,5% față de 26,7%). În cazul în care restrângem sfera de cuprindere a noțiunii de șomaj de lungă durată, incluzând doar persoanele suspendate de la plata ajutorului de șomaj care au trecut pe regimul de asistență socială - ajutor de sprijin - la sfârșitul anului 1992 șomerii de lungă durată reprezentau cca. 35% din numărul persoanelor în căutarea unui loc de muncă și 26% din cel al șomerilor înregistrați.

Privit în perspectivă, șomajul de lungă durată va crește; această tendință se va menține chiar dacă am adopta propunerea optimistă că declinul se stopează. Ceea ce nu înseamnă și reducerea automată și proporțională a șomajului. Deja la sfârșitul lunii decembrie 1992 peste 83 mii persoane aflate în plată

erau la limita celor 270 de zile de indemnizare. Dacă lărgim puțin evantaiul, aceștia ajung fără dificultate la aproximativ 20% sau chiar mai mult. Evident, sporirea numărului de șomeri de lungă durată - pe care o vedem ca certă - nu înseamnă automat și sporirea în aceeași măsură a ponderii acestora. Dacă rata de disponibilizare a forței de muncă ocupate și respectiv de intrare în șomaj va crește, este evident că aceasta va conduce la modificarea structurii șomerilor în favoarea grupelor cu o durată mai mică (1-3); același efect poate să-l aibă și intrarea pe piața muncii a absolvenților din promoția 1993. Facem aceste sublinieri nu pentru a minimaliza pericolul și impactul economic și social al șomajului de lungă durată. Dimpotrivă, am dori să atragem atenția că în situația economică în care a ajuns România nu-și mai poate permite - fără riscul imposibilității recuperării - să irosească cea mai importantă resursă de care dispune. O politică rațională de ocupare și utilizare a forței de muncă devine și din perspectiva șomajului de lungă durată unul din pilonii redresării economice a țării.

5.6. Distribuția teritorială a șomajului

Piața muncii, după cum bine se știe, este o piață segmentată.

Deși, privită la nivel global, are dimensiune națională, ea este formată dintr-un mănunchi de piețe locale care comunică mai mult sau mai puțin între ele. Altfel spus, dimensiunea națională se realizează prin intermediul celor locale, fără a fi suma acestora, ci rezultatul interacțiunii funcționării și interconectării lor.

Dimensiunea fiecărei piețe locale și interconectarea acestora sunt dependente de acțiunea combinată și cumulată a unor factori diferiți: demografici, climatici, economici, educaționali, psihosociali și comportamentali, religioși, tradiții și obiceiuri etc., în mod firesc, trăsăturile menționate ale pieței muncii se regăsesc în distribuția teritorială inegală a potențialului de muncă al societății, inclusiv a șomajului. Diverse zone, regiuni, unități teritorial-administrative sunt diferit dotate cu resurse de muncă, iar raportul dintre cererea și oferta de forță de muncă la nivel local este de asemenea diferit. În consecință, și impactul șomajului la nivel zonal este divers. De starea ca atare a cererii și ofertei de forță de muncă pe una sau alta din piețele locale ale muncii, de capacitatea și îndemânarea managerială a angajaților economici și (sau ale partenerilor sociali, ca și de stăpânire și mănuierea mecanismelor de ajustare a pieței muncii, de raportul de forțe dintre partenerii sociali, corelația dintre ocupare și utilizarea eficientă a forței de muncă se menține sau nu în zona de compatibilitate, iar impactul șomajului poate fi mai mare sau mai mic

5.6.1. Disparități teritoriale ale șomajului în unde țări est-europene. Distribuția inegală a șomajului pe zone teritoriale este o caracteristică general-universală a funcționării pieței muncii în toate țările lumii. Ne va opri numai asupra dimensiunilor și tendințelor acestui fenomen în unele țări est-europene aflate în tranziție. Atât datorită faptului că dimensiunile fenomenului sunt mari, cât și a aceluia că piețele muncii din aceste țări - în plin proces de liberalizare, formare și așezare - sunt mai puțin fluide. În plus, ele însele, sunt confruntate cu fluxuri migratorii provenind din C.S.I., dintr-o serie de țări asiatice, ca și din

unele din aceste țări în drumul acestor persoane migratoare spre Europa de Vest. În fine, la scară internațională libera circulație a forței de muncă spre țările dezvoltate este limitată, mult îngrădită. Aceasta înseamnă, la urma urmelor, că soluțiile de reechilibrare a pieței muncii se cer căutate și aplicate cu precădere în interiorul fiecărei țări. Diferitele inițiative, acorduri de integrare-cooperare în acest domeniu având deocamdată rezultate modeste.

Tabelul nr. 5

Rata minimă și maximă de șomaj pe regiuni, în unele țări est-europene

TARA	1990	1991	1992 (trim.I)
Bulgaria	1-2,4	7,9-13,4	9-19,1
R.Cehă și Slovacă	0,6-2,1	1,8-7,5	2-13,2
- Cehia	0,6-1,1	1,8-3,8	2-5,7
- Slovacia	1,2-2,1	6,2-7,5	11,8-13,2
Polonia	4,0-9,5	8,3-16,4	8,6-16,7
Ungaria	0,3-2,0	3,0-8,0	5,8-15,2

Sursa: *Employment Observatory*, nr.2/1992.

În lumina datelor din tabel, trei constatări relevante se impun atenției.

Prima, raportul dintre nivelul minim și cel maxim al ratei de șomaj oscilează, de regulă, de la 1:2-2,5, cu unele diferențe (+/-) pe țări (Bulgaria, Ungaria, R. Cehă și Slovacă în 1990, Slovacia etc.).

A doua, sub aspect evolutiv, pe fondul creșterii ratei de șomaj, observăm trei tendințe: a) de menținere a raportului aproximativ în același nivel (Bulgaria și Slovacia 1:2, respectiv 1:1-1,2; b) de creștere a valorii raportului (R. Cehă și Slovacia și respectiv Cehia, de la 1:3,5 la 1:6 și 1:2 la 1:2,5); c) de reducere a acestui raport (Polonia și Ungaria -1:2,4 la 1:1,9 și de la 1:6 la 1:2,6),

A treia, de regulă nivelul minim și cel maxim al ratei de șomaj se "realizează" în aceleași zone: Sofia și Plovdiv în Bulgaria, Boemia de Sud și Slovacia de Est în R. Cehă și Slovacă, Boemia de Sud - Moravia de Nord în Cehia, Slovacia de Vest - Slovacia de Est în Slovacia, Polodniowy - Polocno - Wschodni în Polonia, regiunea Nord-Vest și regiunea Transdanubiană în Ungaria (Anexa 6).

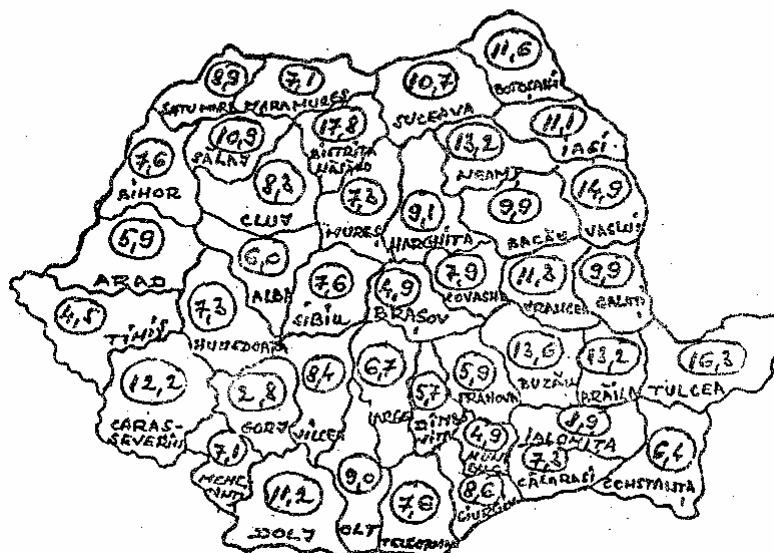
5.6.2. Cazul României. Dintre diferitele modalități de studiere a distribuției teritoriale a șomerilor, din rațiuni operaționale ne-am oprit asupra celei pe județe. Sigur, pentru a surprinde unele particularități, studiul s-ar fi putut realiza și pe provincii istorice, pe medii, pe mari și mici aglomerări urbane, etc.¹⁾.

¹ În legătură cu acestea vezi: *Piața muncii* (în România în perioada de tranziție. Mecanisme și politici de ocupare a forței de muncă și combatere a șomajului, cap. V, IEN, CIDE, 1992); *Piața muncii în România* (Studiu pentru "Strategia dezvoltării economiei României"), cap. IV, București, 1992; Dr. Steliana Perț, *Piața muncii*, Semestrul I, 1992, în *Economia României, Evoluții pe termen scurt, Anul I, vol. I, nr. 1/1992*.

Rata de șomaj - ca fiind indicatorul cel mai sintetic al exprimării intensității acestui fenomen - nu numai că variază în limite extrem de largi pe județe, de la 1:6,3 între nivelul minim și maxim, dar corectează în bună măsură imaginea anterioară.

Figura nr.2

Rata șomajului pe județe, 31 dec. 1992 (%)

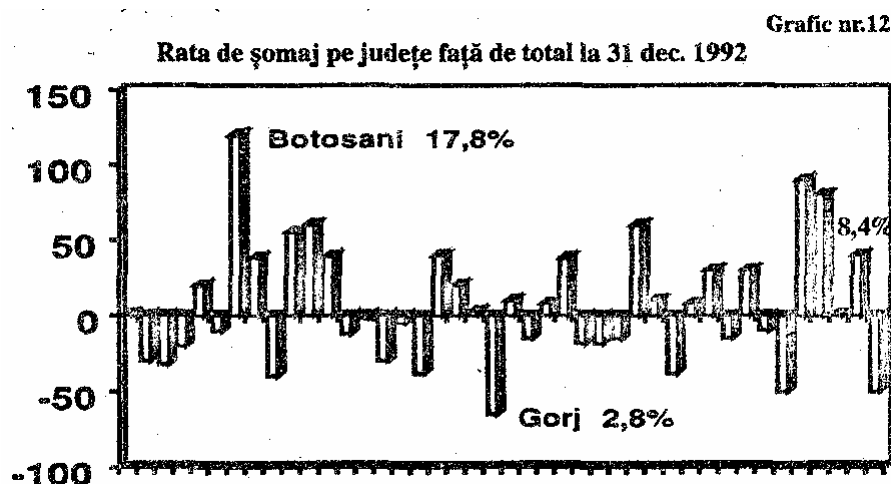
În raport cu rata medie de șomaj pe țară, de 8,4% în dec. 1992, 17 județe au rate de șomaj superioare. Cea mai puternică zonă de concentrare a șomajului este Moldova; practic, în toate județele din Moldova rata de șomaj este sensibil mai mare decât media națională. Rate de asemenea ridicate se înregistrează și în județele din partea de nord-est a Munteniei (Buzău, Brăila), în Dobrogea (Tulcea), în sudul Olteniei (Dolj, Olt), precum și în două județe din nordul Transilvaniei (Salaj, Bistrița-Năsăud).

În 5 județe, răspândite pe întreg teritoriul - Ialomița, Giurgiu, Vâlcea, Cluj, Satu-Mare - rata de șomaj oscilează, cu mici abateri față de cea medie (0,0-0,3 puncte procentuale).

În fine, în 19 județe din partea de vest a țării (Banat, Crișana), din Transilvania, dar și din Oltenia, Muntenia și Dobrogea rata de șomaj este inferioară mediei. Am reținut în acest context județele: Gorj - 2,8%, Timiș - 4,5%, Brașov și Municipiul București - 4,9%, Arad - 5,9%, Dâmbovița - 5,7%, Prahova - 5,9%, Alba - 6%, Constanța - 6,4%, Argeș - 6,7%, Sibiu - 7,6%, Mureș - 7,3%, Covasna - 7,9% ș.a.

Dacă raportul dintre nivelul minim al ratei de șomaj (2,8% în județul Gorj) și cel maxim (Bistrița Năsăud - 17,8%) a fost de 6:3, raportul dintre media națională a ratei de șomaj și cea din fiecare județ, evident cu mult mai mic, are valori supra și subunitare și respectiv egale cu 1. În 19 cazuri raportul are valori

subunitate, mediile județene fiind mai mici decât cea națională, raportul cel mai mic fiind de 1:0,33; în 20 de cazuri valorile sunt supraunitare, raportul cel mai mare fiind de 1:2; în fine, în două cazuri ratele județene sunt egale cu media națională. (Grafic nr. 12)

5.7. Scurte concluzii

În conturarea celor câteva concluzii, din punctul de vedere al capitolului de față, pe care dorim să le supunem atenției cititorului ținem seama de câteva coordonate: a) perspectivele concrete (reale) ale formării unei piețe integrate în zona sud-est europeană rămân încă destul de incerte, de nebuloase; b) situația conflictuală din zonă, în speță războiul din Iugoslavia, complică și mai mult lucrurile; c) pe de altă parte, credem că în zonă au apărut deja embrioni ai unei piețe regionale a muncii. E drept, adesea haotică, complicând mai mult decât rezolvând probleme stringente ale funcționării pieței muncii.

Care sunt din perspectiva studiului de față principalele concluzii?

- a) Șomajul de proporții, cronic este o realitate care nu poate fi neglijată în studierea potențialului uman și a celui economic al zonei.
- b) Deși există diferențe pe țări - sub aspectul mărimii, structurilor, ratelor de șomaj etc. - în întreaga zonă populația în vârstă aptă de muncă în căutarea unui loc de muncă reprezintă un segment important al populației active. Este relevantă relația dintre proporțiile și structura șomajului și nivelul dezvoltării, ca și dintre acestea, pe de o parte, criza și (sau) recesiunea economică, tranziția și restructurarea, pe de altă parte.
- c) În toate țările perspectivele imediate de resorbție a unei părți a șomajului sunt reduse. În țările est-europene, aflate în tranziție, s-ar putea chiar să continue să crească.

- d) Oricum l-am privi, și ca proporții, și ca structuri, și ca durată, șomajul reprezintă o apreciazabilă risipă de potențial uman, economic și financiar. Tocmai de aceea costul acestuia se cere definit și estimat multidimensional.
- e) Dincolo de consecințele economice vizibile cu ochiul liber, ia care se raportează de regulă practicienii, șomajul are efecte destructive și degradante de durată asupra numărului și calității resurselor umane și a celor de muncă ale societății.

Adâncește starea de sărăcie și inegalitățile, afectează starea de sănătate fizică, psihică și morală, conduce la fenomene sociale, la delicventă etc. Aceste fenomene, care ar trebui să intre și în sfera de preocupări a economistului, sunt prea puțin studiate.

În România, chiar dacă aparent, în mod relativ rata de șomaj se situează sub nivelul celei a mării majorități a țărilor din zonă, mai ales în 1992 șomajul, asociat cu supraocuparea vizibilă și invizibilă, este un canal de risipă a potențialului uman. Unde să se cronicizeze. Nu a condus practic nici măcar la asanarea parțială a unor tensiuni de pe piața muncii. Dimpotrivă. De unde concluzia că valorificarea importantului și valorosului potențial de muncă al societății impune cu necesitate schimbări de optică în politica de ocupare a forței de muncă. Este nevoie de măsuri coerente, consecvente și ferme, de promovare cu preponderență a unei politici active de susținere a ocupării forței de muncă și mai puțin a uneia reactive.

Anexa 1

Principalii indicatori economici ai țărilor est-europene (foste socialiste)													
Indicatori	România	Bulgaria	Cehoslovacia	Polonia	Rusia	Ucraina	Ungaria	Albania	Croația	Slovenia	Estonia	Letonia	Lituania
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
PIB în prețuri constante a)													
-1990	-7,4	-11,8	0	-11,6	0,4	-3	-5	-13,1	-10,2	-8,3	-3,6	-0,2	-5,0
-1991	-13,0	-22,9	-16	-7,0	-9,0	-10	-10,2	-30,0	-23,4	-12,7	-10,8	-7,9	-12,8
-1992	...	...	-15	...	-14,0	-18	...	-11,0	-25,0	...	-30,0	-30,9	-35,0
Producția agricolă a)													
-1990	-3,0	-6,7	-2	-2,2	-3,6	-7	-4,0	-7,4	...	-2,8	-3,2	-17,2	-11,5
-1991	-5,0	-13,2	-14	-2,0	-4,7	-4	-3,0	...	...	1,5	...	-3,6	-8,0
-1992	...	...	...	...	...	-20	...	...	...	...	...	...	-18,0
Producția industrială a)													
-1990	-17,4	-16,3	-4	-24,2	-0,1	-1	-10,5	-7,5	-11,3	-10,5	-5,6	7,4	0,3
-1991	-18,7	-27,5	-21	-12,9	-8,0	-13	-19,1	...	-39,1	-12,4	...	0,0	-1,3
-1992	-17,6	-17,5	-22	7,6	-13,5	-15	-18,9	...	-28,1	-16,0	-38,0	...	-44,0
Indicele prețurilor de detaliu a)													
-1990	...	21,6	10	249,3	5,0	4	28,9	...	710,0	550,0	17,2	10,5	8,4
-1991	344,5	333,5	58	60,3	90,4	84	35,0	...	222,6	118,0	260,0	172,2	224,7
-1992	222,0	112,8	6	39,0	875,0	775	19,6	...	484,3	277,0	1156,0	700,0	1000,0
Sold bugetar în % din PIB b)													
-1990	1,1	-9,1	0	0,4	...	-1	-0,8	-20,0	...	...	3,1	2,1	-2,9
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
-1991	2,1	-14,9	-2	-3,4	-20 c)	-14	-4,6	-47,5	-4,8	...	...	8,0	3,0
-1992	...	...	1	...	...	-2	...	-50,0	...	...	0,0	-3,5	0,0
Sold comercial d) (mild. \$)													
-1990	-1,7	0,8	-0,8	2,2	2,4	-1e)	0,3	-0,1	-1,5	-0,6	-0,1	-0,2	-2,0
-1991	-1,4	0,0	0,9	0,1	7,3	2e)	0,2	-0,2	-0,4	-0,3	-0,1	-0,2	-0,1
-1992	-0,7	0,2	0,2	0,9	0,5	...	0,6	...	0,2	-0,3	0,0	0,0	...
Datoria externă brută f) (mild. \$)													
-1990	0,3	10,0	8,1	46,6	38,0 g)	...	21,3	0,35	...	...	...	...	...
-1991	1,9	11,4	9,3	46,9	40,1 g)	...	22,7	0,55	2,6	1,8	0,4	0,8	1,0
-1992	3,2	12,0	9,1	...	43,4 g)	...	21,6	...	...	...	...	...	...
Raport datorie/exporturi h)													
-1990	8	299	135	430	148	...	46	284	...	...	...	...	...
-1991	54	271	91	370	162	...	29	753	119	46	685,3	520,4	442,7

a) Variația în procente față de perioada corespunzătoare a anului precedent; pentru România, 1991 - este decembrie 1991 față de octombrie 1990 (când fost adoptat noul indice).

b) Deficit bugetar public, consolidat pe bază de angajamente.

c) Soldul pentru 1991 include partea presupusă ca fiind a Rusiei, din bugetul Uniunii.

d) În monedă convertibilă.

e) Cu excluderea schimburilor între republici, la prețurile mondiale.

f) La sfârșitul perioadei.

g) Partea Rusiei în datoria contractată de fosta URSS este de 61,34%. În practică țara și-ar putea asuma o parte mai mare; pentru stabilirea raportului datorie/exporturi a fost luată în calcul o parte de 80%.

h) Datoria brută în monedă forte față de exporturi în monedă forte (în %).

Sursa: Economie Européenne, CCE, Suplément A, Tendances économiques récentes, nr.8/9 august-septembrie 1992.

**Reglementări privind regimul de protecție socială a șomerilor în România
și unele țări sud-est europene**

Ț A R A	Reglementări: regim, legislații, instituții administrative
1	2
I. REGIMUL DE ASIGURARE ÎN CAZ DE ȘOMAJ	
România	a) Asigurare în caz de șomaj
Bulgaria	b) Alocație (ajutor) de sprijin a) Asigurarea (alocații) de șomaj b) Ajutorul social: tinerii care-și completează studiile și nu beneficiază de contract de muncă; tinerii întorși din armată. a + b) sunt plătite în afara Fondului de calificare profesională.
R. Cehă și R. Slovacă	a) Asigurarea de șomaj b) Asistență socială
Estonia	Asigurare de șomaj
Grecia	Asigurare de șomaj
Lituania	a) Asigurare de șomaj b) Prestații sociale
Polonia	a) Asigurare (în bani și natură) b) Alocație de instruire - Fond de ocupare și ajutor de șomaj. Din acest fond se finanțează: ajutorul de șomaj; programe de orienta- re-reorientare, instruire-reinstruire profesională; cre- dite pentru șomeri, pentru susținere liberei inițiative; credite pentru întreprinzătorii care creează locuri de muncă.
Ungaria	a) Fond de ocupare pentru susținerea politicii active în acest domeniu; b) Fond de solidaritate destinat protecției șomajului: - b _i alocație de șomaj (regim de asigurare); - b _{ii} alocație de sprijin (regim de asistență socială pentru cei care caută pentru prima dată loc de muncă); - b _{iii} ajutoare pentru pensionare anticipată; - b _{iv} costul serviciilor pentru șomaj.

România	II. LEGISLAȚIE - Legea 1/1991 privind protecția socială șomerilor și reintegrarea lor profesională. Legea a fost amendată în câteva rânduri, adaptând-o condițiilor din economie. - Hotărârile Guvernului nr. 288/1991, nr.521/1991.
Bulgaria R.Cehă și R. Slovacă	 - Legea nr.1/1991 asupra ocupării. A intrat în vigoare începând cu 1.02.1991.
Estonia	- Legea asupra ocupării, din ianuarie 1991. - Decret guvernamental, din ianuarie 1991, intrat în vigoare la 1 aprilie 1991.
Grecia Lituania	- Decret-Lege din 1954. - Legea ocupării din 1990. A fost examinată posibilitatea înființării unei asigurări de șomaj complementare private.
Polonia	- Legea ocupării și șomajului, din decembrie 1989, amendată în iulie 1990, octombrie 1991, februarie 1992, imprimând un caracter mai restrictiv în materie de condiții pentru deschiderea și respectiv plata indemnizației de șomaj, ca și sub aspectul mărimii alocației de șomaj.
Ungaria	- Legea cu privire la promovarea ocupării și protecției șomerilor "Employment Act IV", din februarie 1991. Primele reglementări în ianuarie 1989; Legea din februarie 1991 a fost amendată în decembrie 1991.
România	III. SFERA DE CUPRINDERE - absolvenții instituțiilor de învățământ în vârstă 18 (16) ani impliniți, care nu au surse proprii de venit la nivelul a cel puțin 50% din salariul minim brut pe țară indexat, care în termen de 60 de zile de la absolvire nu s-au încadrat în muncă; - tineri care într-o perioadă de 30 de zile de la încheierea stagiului militar nu s-au putut angaja; - persoanele cărora li s-a desfăcut contractul de muncă din inițiativa instituției;

- persoanele al căror contract de muncă a fost desfăcut din proprie inițiativă pentru motive care, potrivit legii, nu întrerup vechimea în aceeași unitate dacă au o vechime în muncă de cel puțin 6 luni în ultimele 12 luni înainte de desfacerea contractului;
- persoanele încadrate cu contract pe durată determinată și care și-au încetat activitatea la expirarea termenului.

Nu beneficiază de ajutor de șomaj:

- persoanele care dețin în proprietate terenuri agricole în suprafață de cel puțin 10000 m.p. în zonele colinare și de șes și de cel puțin 20000 m.p. în zonele montane;
- persoanele care au surse proprii de venit la nivelul a cel puțin 50% din salariul de bază minim brut, indexat, fără impozit;
- persoanele care au refuzat nejustificat locul de muncă oferit sau oferta de cursuri de calificare;
- persoanele care îndeplinesc condițiile de pensionare pentru muncă și limită de vârstă;
- membrii cooperăției agricole de producție sau cei cărora le-a încetat această calitate;
- persoanele salariate cărora li s-a desfăcut contractul de muncă;
- absolvenții care și completează studiile;
- tinerii fără loc de muncă la terminarea stagiului militar;
- persoanele care și-au pierdut locul de muncă;
- persoane care caută pentru prima dată un loc de muncă;
- persoane care caută un loc de muncă, dar nu pot găsi din motive independente de voința lor;
- salariații asigurați la un organism de securitate socială;
- tinerii între 20-29 ani care au lucrat niciodată.
- persoane care nu și pot câștiga mijloacele necesare de trai prin muncă datorită unor motive independente de voința lor;

Bulgaria

R. Cehă și
R. Slovacă

Estonia

Grecia

Lituania

Polonia	- forța de muncă salariată căreia, din motive independente de voința ei, i s-a desfăcut contractul de muncă; - persoanele nou intrate pe piața muncii; - nu beneficiază de ajutor de șomaj pensionarii, studenții, fermierii și membrii familiilor acestora.
Ungaria	- persoanele care au pierdut locul de muncă prin concediere, nu au vârsta de pensionare; - persoanele care au devenit șomeri din proprie inițiativă (demisie) pot beneficia de ajutor de șomaj numai după o perioadă de așteptare de 3 luni.

IV. CONDIȚIILE PRINCIPALE PENTRU A FI CONSIDERAT ȘOMER ȘI RESPECTIV PENTRU DESCHIDEREA DREPTURILOR DE INDEMNIZARE

România	- Să nu aibă loc de muncă sau altă sursă de venit; - să fie apt și respectiv disponibil de a munci; - să fie înscris la Oficiul de forță de muncă; - lunar să se prezinte la Oficiul de forță de muncă. Alocația de sprijin se acordă persoanelor care îndeplinesc cumulativ condițiile: - nu dețin împreună cu membrii familiei terenuri agricole cu o suprafață minimă de 10000, respectiv 25 000 m.p.; - nu realizează împreună cu membrii familiei un venit mediu lunar de cel puțin 30% pe persoană din salariul de bază minim brut pe țară indexat, minus impozitul beneficiului pe alocații.
Bulgaria	- Șomer involuntar apt de muncă și disponibil de a munci. - Înscris la un oficiu de forță de muncă în termen de cel puțin 7 zile de la încetarea contractului de muncă; - controlul periodic al situației de șomer și al resurselor - de două ori pe lună șomerul este obligat să treacă pe la Oficiul de forță de muncă pentru verificare.
R.Cehă și R. Slovacă	- Să fi lucrat cel puțin 12 luni în ultimii 3 ani (sunt considerate ca ocupate persoanele care au îngrijit copii, au satisfăcut stagiul militar, studiile), cu condiția ca biroul de plasare să nu reușească în timp de 7 zile să-i găsească un loc de munca convenabil.

Estonia

- Șomer involuntar înscris la biroul de plasare local și care îndeplinește cel puțin unul din criteriile următoare:

- a muncit cel puțin 12 luni în cursul perioadei precedente pierderii locului de muncă;

- a revenit pe piață muncii după un concediu de maternitate sau după o perioadă consacrată îngrijirii unui bolnav, a unui handicapat sau a părinților bolnavi (în vârstă);

- este în căutarea primului loc de muncă (tineri absolvenți ai unei școli sau ai unei perioade de formare profesională, bărbați care și-au îndeplinit serviciul militar, recidiviști etc.).

Șomerul trebuie să se prezinte la viză la biroul de plasare de cel puțin două ori pe lună.

Alocația va fi plătită dacă în timp de 14 zile biroul de plasare nu a găsit un loc de muncă corespunzător.

Grecia

- șomer involuntar;

- să fie apt de muncă;

- să fie înscris la un birou de plasare;

- să fie la dispoziția acestui birou.

Lituania

- șomer involuntar înscris la biroul de plasare local, care este gata să preia un loc de muncă adaptat formării sale profesionale sau care acceptă o reciclare și/sau recalificare, dacă timp de 7 zile oficiul de plasare nu a găsit un loc de muncă corespunzător;

- sunt admiși la alocație cei care au ocupat un loc de muncă timp de 24 luni în timpul ultimilor 3 ani, acceptă un loc de muncă corespunzător propus de biroul de plasare și vin regulat la biroul de plasare pentru a se informa asupra ofertelor.

- Nu vor beneficia de alocație de șomaj cei care își părăsesc locul de muncă voluntar sau cei care au primit de la fostul patron o indemnizație pentru pierderea locului de muncă. Șomerul care refuză un loc de muncă corespunzător propus de biroul de plasare nu primește alocație de șomaj o lună. Un al doilea refuz duce la pierderea definitivă a alocației.

Polonia

- Fără loc de muncă, apt și disponibil de a munci; în căutare activă a unui loc de muncă; înscris la un oficiu de forță de muncă;
- vârstă minimă 18 ani, maximă 60 ani pentru femei și 65 pentru bărbați;
- să fi lucrat cel puțin 180 de zile în ultimele 12 luni, cu excepția celor nou intrați pe piața muncii, cărora nu li se oferă locuri de muncă;
- nu poate refuza în decurs de 30 de zile 2 oferte de locuri de muncă sau să participe la lucrările publice;
- controlul resurselor: venitul de care dispune nu poate fi mai mare decât dublul salariului mediu trimestrial anterior, exceptând cazul în care venitul pe persoană era mai mic de 33% din acest salariu.

Ungaria**Ajutorul de șomaj:**

- este înscris la un oficiu de forță de muncă;
- este asigurat, a plătit cotizație cel puțin un an în ultimii 4 ani;
- apt pentru muncă, caută activ loc de muncă;
- este în contact permanent cu Oficiul de forță de muncă;
- este disponibil pentru a ocupa locul de muncă oferit*
- nu are un venit mai mare decât salariul minim pe economie.

Ajutorul de sprijin

- absolvenții învățământului secundar și superior care în ultimii 2 ani nu au găsit un loc de muncă pentru cel puțin 3 luni;
- tinerii sub 18 ani care au părăsit școala și sunt cuprinși în programe de instruire.

** Corespunde calificării; asigură un salariu cel puțin egal cu ajutorul de șomaj; timpul de transport nu depășește 3 ore/zi sau 2 ore/zi în cazul unei femei singure care are copii în întreținere.*

V. VÎRSTA MAXIMĂ

România	...
Bulgaria	...
R.Cehă și	
R. Slovacă	...
Estonia	...
Grecia	65 ani
Lituania	...
Polonia	60 ani femei; 65 ani bărbați.
Ungaria	60 ani femei; 65 ani bărbați.

VI. FORMAREA FONDULUI - FINANȚARE

România

Trei surse de finanțare:

- a) întreprinzătorul;
- b) lucrătorul pe regim de solidaritate;
- c) alocații bugetare (dacă este cazul).
 - a) 5% asupra fondului de salarii lunar brut realizat de persoanele fizice române și străine cu sediul în România, precum și asupra venitului realizat din activități individuale create conform Decret-Lege 54/1990;
 - b) 1% din salariul de bază lunar de încadrare brut al salariaților;
 - 1% din venitul brut lunar realizat de membrii cooperatori;
 - c) subvenții de la buget în completare în caz de nevoie;
 - d) contribuții ale firmelor și altor organizații.

Bulgaria

Trei surse de finanțare;

- a) contribuții ale firmelor și ale altor organizații economice;
 - b) contribuții ale firmelor individuale și cooperatiste;
 - c) alocații bugetare.
- În 1992 contribuțiile au reprezentat 7% asupra fondului de salarii al întreprinderilor private.
- Contribuțiile sunt suportate doar de întreprinzător (patron).

	- În anii 1990 și 1991 fondul constituit pe baza contribuției întreprinderilor a fost completat cu alocații bugetare (427 mil. leva în 1990, 45 mil. leva în 1991). - Din 1992 alocațiile bugetare sunt suspendate.
R.Cehă și R. Slovacă	...
Estonia	Două fonduri: - fondul social; - fondul ocupării. Fondul social se formează printr-o impunere a patronilor: 20% din fondul de salarii (care va crește, probabil, la 27%). Fondul ocupării este finanțat de la bugetul securității sociale și de la bugetul statului. Bugetul securității sociale este constituit prin impunerea patronilor: 37% din fondul de salarii.
Grecia	...
Lituania	Fondul ocupării, finanțat în principal de la bugetul securității sociale - un impozit de 30% pe fondul de salarii al întreprinderii și 1% din salariul lucrătorilor.
Polonia	Două surse de finanțare: fondul de ocupare și ajutor de șomaj. a) contribuția întreprinzătorului calculată asupra fondului de salarii; b) alocații bugetare - în cădere, de la 70% în 1990 la 57% în 1991. - Ajutorul de șomaj reprezintă cea mai mare parte a fondului de ocupare - 82% în 1992.
Ungaria	Fondul de ocupare se formează din două surse: a) taxe generale plătite de întreprinzători; b) o parte din veniturile realizate din privatizarea întreprinderilor de stat. Din acest fond se susțin: programe de calificare-recalificare; lucrări publice; subvenții pentru întreprinderi care creează locuri de muncă; investiții pentru crearea de noi locuri de muncă.

Fondul de solidaritate (ajutorul de șomaj):

- a) 5% asupra fondului de salarii - cotizația întreprinzătorilor;
- b) 1% contribuția lucrătorului;
- c) alocații bugetare până la maxim 10% din acest fond.

VII. PRESTAȚII - NUMĂR DE ZILE DE PLATĂ

România

- a) 270 zile calendaristice
- b) 18 luni
- între 6-12 luni în funcție de o serie de criterii cum sunt:

- a) vechimea în serviciu;
- b) vârsta.

Bulgaria

- 6 luni pentru cei cu o vechime până la 5 ani, indiferent de vârstă;
- 7 luni pentru o vechime peste 5 ani în vârstă de până la 40 de ani;
- 8 luni, vechime peste 5 ani, vârsta peste 40 de ani;
- 9 luni, vechime peste 10 ani, vârsta de 45 ani și peste;
- 10 luni pentru bărbați și 12 luni pentru femei, pentru cei cu o vechime de peste 20 ani, în vârstă de 51 ani și peste;
- 12 luni pentru cei cu o vechime de peste 25 ani, în vârstă de peste 56 ani (bărbați).

R. Cehă și R. Slovacă

- Maximum 12 luni pentru alocație de șomaj;
- după aceea, trecerea la cerere pe sistemul asistenței sociale.

Estonia
Grecia

- Maximum 180 zile.
- 25 zile pe lună; diferențiat în funcție de vechime anterioară în muncă;
- a) 12 luni pentru cel puțin 250 zile de muncă;
- 10 luni pentru cel puțin 220 zile de muncă;
- 7 luni pentru cel puțin 180 zile de muncă;
- 5 luni pentru cel puțin 150 zile de muncă;
- 4 luni pentru cel puțin 125 zile de muncă;
- b) Șomeri în vârstă de 49 ani și peste; 12 luni pentru cel puțin 210 zile de muncă.

	c) în toate cazurile, 3 luni suplimentare cu rată redusă (15 zile/lună în loc de 25 zile); 12 luni pentru 4050 zile de muncă.
	d) 5 luni pentru cei nou intrați pe piața muncii (tinerii între 20-29 ani).
Lituania	Maximum 6 luni
Polonia	- 12 luni din momentul înregistrării; - în cazuri speciale această perioadă se poate prelungi cu durata instruirii, dar nu mai mult de 90 de zile; - pentru cei cu o vechime în muncă de 25 ani femei și 30 ani bărbați, care mai au 2 ani până la pensionare, ajutorul se plătește până la pensionare.
Ungaria	- minimum 180 zile; - maximum 18 luni (540 zile); - pentru cei care caută de lucru pentru prima dată, maximum 180 zile; - din 1992 a fost introdusă o durată nelimitată a alocației de sprijin de 4000 forinți/lună. Condiția plății este păstrarea legăturii cu Oficiul de forță de muncă.
	VIII. SALARIUL DE REFERINȚĂ
România	- Salariul minim brut pe țară din care s-a redus impozitul; - salariul brut indexat, mai puțin impozitul din ultimele 6 luni.
Bulgaria	- Ajutorul de șomaj se formează în funcție de; a) venitul brut anterior; b) vechimea în muncă; c) vârsta; d) diferitele scheme de compensare-indexare
R. Cehă și R. Slovacă	- Remunerația netă de la ultimul loc de muncă.
Estonia	- Salariul minim.
Grecia	- Salariul din momentul concedierii.
Lituania	- Salariul mediu lunar.
Polonia	- Salariul mediu lunar realizat în ultimul trimestru; vârsta.
Ungaria	- Venitul mediu din ultimul an în prima jumătate a perioadei pentru care se plătește;

- 50% din diferența dintre alocația minimă și cea maximă.

IX. PLAFONUL SALARIULUI CRITERII. RATA DE FORMARE A AJUTORULUI DE ȘOMAJ

România

a) Ajutorul de șomaj se calculează diferențiat pe categorii de persoane în funcție de două criterii: 1) salariul de bază minim brut pe țară indexat sau salariul brut realizat în ultima lună, indexat, din care s-a scăzut impozitul; 2) vechimea în muncă.

- 60% din salariul de bază minim brut pe țară indexat, fără impozit pentru șomerii care provin din învățământul preuniversitar, profesional sau de ucenici, în vârstă de minimum 16 ani sau, după caz, 18 ani (1), precum și a celor cu o vechime în muncă sub 1 an (2);
- 70% din salariul minim brut pe țară, indexat, fără impozit pentru șomerii care provin din învățământul superior;

- 50% din salariul de bază brut indexat din ultima lună, pentru cei cu o vechime între 1-5 ani, dar nu mai puțin de 75% din salariul minim brut pe țară, indexat;

- 55% din salariul de bază brut al ultimei luni în cazul lucrătorilor cu o vechime între 5-15 ani, dar nu mai puțin de 80% din salariul minim brut pe țară;

- 60% din salariul brut al ultimei luni, indexat, fără impozit pentru cei cu o vechime de 15 ani și peste, dar nu mai puțin de 85% din salariul de bază minim pe țară, indexat.

Bulgaria

Mărimea alocației depinde de: venitul brut anterior; vechimea în muncă; salariul minim; diferitele scheme de indexare-compensare.

Alocația de șomaj - plătită persoanelor licențiate - pentru lucrătorul cu timp complet este egală cu salariul minim + 20% din diferența dintre salariul minim și cel lunar din ultimele 6 luni.

Ajutorul social este egal cu nivelul salariului minim pe țară.

R.Cehă și R. Slovacă	În cazul în care un șomer lucrează cu timp parțial, alocația de șomaj reprezintă 50% din nivelul alocației, în condițiile în care remunerația lui nu este mai mare decât salariul minim pe țară. Alocație de șomaj: - 60% din remunerația netă de la ultimul loc de muncă în primele 6 luni de șomaj; - 50% din aceeași remunerație în următoarele 6 luni; - pentru șomerii care caută pentru prima dată un loc de muncă, alocația de șomaj este egală cu pensia (pentru limită de vârstă) minimă; - persoanele care sunt cuprinse într-o formă de reciclare primesc o indemnizație egală cu 75% din salariul net anterior.
Estonia Grecia	- 80% din salariul minim. - a) Alocația de bază; - pentru muncitori - 40% din salariul zilnic; - pentru funcționari - 50% din salariul lunar. Minim 2/3 din salariul minim zilnic. Maxim; 70% din salariul clasei de asigurare.
Lituania	b) 50% din alocația principală. Alocația de șomaj; - 70% din salariul mediu lunar în primele 2 luni de șomaj; - 60% în timpul următoarelor 2 luni; - 50% în ultimele 2 luni. Cei care mai au cel mult 5 ani până la vârsta pensionării pot primi alocația încă 2 luni, la nivelul a 50% din salariul mediu anterior. Șomerii excluși de la indemnizație - persoane în căutarea primului loc de muncă și cele care n-au lucrat suficient în cursul ultimilor 3 ani pot beneficia de prestații sociale în virtutea unei legi care garantează un venit minim tuturor cetățenilor.*
Polonia	Din martie 1992, alocația reprezintă: 36% din salariul mediu lunar al ultimului trimestru, indiferent de durata șomajului. Șomerul nu poate avea un venit mai mare de 50% din salariul minim.

* Până în martie 1992, alocația de șomaj se acorda pentru o perioadă nelimitată. Mărimea alocației se forma în felul următor: 70% din salariul anterior în primele 3 luni de șomaj; 50% din salariul anterior în următoarele 6 luni; 40% din salariul anterior în continuare (după 9 luni).

- Pentru tinerii sub 18 ani intrați pe piața muncii ajutorul de șomaj reprezintă 12% din salariul mediu lunar din ultimul trimestru;

- în cazul concedierii colective, pentru persoanele de peste 60(55) ani în situația de a se pensiona, ajutorul de șomaj reprezintă 75% din salariul anterior și este indexat ca orice pensie.

- Indemnizația de instruire reprezintă 115% din alocația de șomaj. În anul 1992 (primul semestru) ajutorul de șomaj era de 737 mii zloți, sub pragul de sărăcie evaluat la 850-1000 mii zloți.

Ungaria

În schema de protecție a șomerilor se operează cu două rate:

a) 70% din venitul mediu realizat în ultimul an pentru prima jumătate a perioadei de indemnizare;

b) 50% din diferența dintre ajutorul maxim și minim în cea de-a doua perioadă.

Ajutorul minim corespunde salariului minim pe economie, cu excepția cazului în care salariul la ultimul loc de muncă era sub nivelul salariului minim. Ajutorul maxim, începând din 1991, este dublul salariul minim.

Alocația de sprijin este de 75% din salariul minim. Subsidiiile de șomaj acordate în timpul instruirii reprezintă 15% din salariul minim.

Ajutorul de șomaj nu se indexează, cu excepția cazului în care se modifică salariul minim. În această situație ajutorul cel mai mic se ajustează în funcție de mișcarea salariului minim.

X.ALTE DREPTURI ACORDATE ȘOMERILOR

România

- Alocații pentru copii în aceleași condiții ca în perioada de activitate;

- asistența medicală gratuită;

- învățământ public;

- locuință de serviciu;

- indexare-compensare.

Bulgaria

...

R.Cehă și R. Slovacă ...

Estonia ...

Grecia ...

Lituania ...

Polonia

- Alocații familiale, de maternitate;
- ajutor de înmormântare;
- învățământ public.

XI. ADMINISTRARE

România

- Ministerul Muncii și Protecției Sociale
- Direcții județene de forță de muncă și șomaj, respectiv direcții (oficii) municipale, orășenești, etc.

Bulgaria

- Oficiul național de muncă;
- oficii locale (teritoriale) de muncă.

R.Cehă și
R. Slovacă

- Birouri teritoriale de plasare (de forță de muncă)
- evoluția situației de pe piața muncii;
- programe de ocupare;
- favorizarea creării de noi locuri de muncă.

Estonia

- Ministerul Afacerilor Sociale
- Birouri locale de plasare

Grecia

- Ministerul Muncii
- Oficiul pentru ocuparea forței de muncă (OAED)
- Birouri ale OAED în marile orașe
- Birouri ale Institutului de Asigurări Sociale (IKA) în celelalte orașe.

Lituania

- Ministerul Afacerilor Sociale
- Birouri locale de plasare.

Polonia

- Fondul de ocupare este, în prezent, administrat de Ministerul Muncii și Politicii Sociale.
- Oficii de forță de muncă organizate la două niveluri: voivodal (49) și local (356).
- Există propunerea ca din ian. 1993 să fie creat un Oficiu Național de Forță de Muncă.

Ungaria

- Ministerul Muncii
- Oficiul Național de Muncă
- Agențiile locale de forță de muncă

Anexa 3

Structura forței de muncă, pe ramuri și sexe, în Europa Centrală și de Est, comparativ cu cea din O.C.D.E., în 1989 a)

Ramura	România		Bulgaria b)		R.Cehă și Slovacă c)		Ungaria		Polonia		- în % - Total O.C.D.E.	
	Total	Femei	Total	Femei d)	Total	Femei	Total	Femei b)	Total	Femei e)	Total	Femei
Agricultură	27,9	55,9	19,3	47,3	11,5	38,3	20,0	38,8	26,5	47,7	7,6	39,7
Industrie	38,1	42,2	38,0	49,4	37,8	41,2	30,4	42,9	29,2	37,2	22,6	30,8
Construcții	7,0	13,6	8,3	20,5	10,1	17,8	7,0	19,3	8,0	20,0	7,3	9,4
Servicii	27,0	46,4	34,3	59,0	40,6	60,9	42,5	56,0	36,3	61,2	62,5	49,3
Comerț, restaurante, hoteluri	5,9	62,5	8,8	65,1	10,7	72,7	10,8	65,4	8,9	69,7	20,2	47,0
Transporturi, depozite, comunicații	7,1	16,6	6,7	27,6	6,5	33,0	8,3	28,6	5,8	30,9	5,8	22,3
Finanțe, asigurări	0,3	60,9	0,6	82,3	0,5	77,7	0,9	...	1,0	84,5	9,0	49,4
Servicii comunale, sociale, personale ^{f)}	12,6	55,6	17,5	67,5	21,0	63,9	21,7	61,4 g)	18,3	65,7	27,3	56,9
Alte	1,1	43,0	0,8	56,9	1,9	50,8	0,9	...	2,4	44,1	0,2	36,1
TOTAL	100,0	45,2	100,0	49,9	100,0	46,6	100,0	45,9	100,0	45,7	100,0	41,5

a) Pentru țările Europei Centrale și de Est, cu excepția femeilor în concediu de maternitate.

b) 1988

c) Inclusiv al doilea loc de muncă.

d) Numai sectorul de stat.

e) Numai sectorul de stat, cu excepția agriculturii și a totalului industriei.

f) Cu excepția totalului O.C.D.E., inclusiv populația ocupată în afaceri imobiliare.

g) Inclusiv populația ocupată în "Finanțe, asigurări, afaceri imobiliare, etc."

Sursa: OECD, Employment outlook, iulie 1991, p.19.

Anexa 4

**Ponderea tinerilor în numărul total al șomerilor în trimestrul II 1992, în
țări membre OCDE**

Țara		Pondere total tineri șomeri	- în %- din care:	
			bărbați	femei
Austria	(sub 25 ani)	19,6	19,8	19,5
Finlanda	(15-24 ani)	25,0	24,0	26,7
Franța	(sub 25 ani)	20,6	18,9	22,3
Germania(federală)	(sub 25 ani)	14,5	14,7	14,2
Italia x)	(14-24 ani)	48,0	51,0	45,6
Norvegia	(16-24 ani)	34,9	32,9	38,0
Portugalia x)	(sub 25 ani)	43,2	42,9	43,4
Spania	(16-24 ani)	35,3	34,0	36,5
Suedia	(16-24 ani)	30,3	30,1	30,6
Elveția x)	(sub 30 ani)	44,1	38,9	53,6
Regatul Unit	(sub 25 ani)	29,2	27,1	38,3
Canada	(15-24 ani)	29,2	29,3	29,1
S U A	(15-24 ani)	32,6	31,6	34,0
Japonia	(15-24 ani)	28,8	26,1	32,4
Australia	(15-24 ani)	39,6	36,7	44,0

x) Trim.I.1992.

Sursa: *Statistiques trimestrielles de la population active*, Nr.3/1992, OCDE, Paris, 1992

Pondereea șomajului de lungă durată^{a)} în șomajul total

Țara	1980	1981-1989 b)	1989	-în %-
America de Nord	4,2	9,0	5,9	
Canada	3,2	8,3	6,8	
S U A	4,3	9,1	5,7	
Japonia	16,4	16,4	18,7	
Europa Centrală și de Vest	32,6 c)	46,0	46,9	
Austria	---	---	13,1	
Belgia	61,5 c)	70,9	76,3	
Franța	32,6	43,6	43,9	
Germania	28,7 c)	45,0	49,0	
Irlanda	38,2 c)	62,7	67,3	
Olanda	35,9 c)	51,0	49,9	
Regatul Unit	29,5 c)	44,4	40,8	
Europa de Sud	---	60,0	62,9	
Grecia	---	43,0	52,4	
Italia	51,2 c)	64,6	70,4	
Portugalia	---	53,7	48,3	
Spania	32,8	55,4	58,5	
Țările nordice	---	19,8	16,5	
Danemarca	36,2 c)	31,6	25,9	
Finlanda	27,0	18,8	6,9	
Norvegia	3,3	7,7	11,6	
Suedia	5,5	9,1	6,5	
Australia	19,9	26,8	23,0	
OCDE Zona Europei	31,5 d)	52,0	52,8	
CEE	32,7 d)	52,8	53,7	
TOTAL OCDE	26,6 d)	33,3	33,7	

a) Șomajul de 12 luni și mai mult. Datele au ca sursă sondaje asupra menajelor, cu excepția Austriei, unde au fost utilizate date înregistrate.

b) Sau anii adiacenți.

c) 1979.

d) Media datelor pentru 1979 sau 1980.

Sursa: OECD, Employment outlook, iulie 1991, p.40.

Anexa 6

Rata de șomaj pe regiuni, în unele țări est-europene (în %)

Tara(Oraș, provincie, regiune)	1990	1991	1992/I
BULGARIA			
Sofia	1,3	7,9	9,0
Burgas-regiune	1,7	10,5	14,5
Varna-district	1,1	10,0	12,2
Lovetch	1,0	9,2	11,1
Mihailovgrad	1,6	12,3	16,4
Plovdiv	2,4	13,4	19,1
Russe	1,3	10,7	14,4
Sofia-district	2,2	12,4	16,1
Haskovo	1,3	11,2	15,8
CEHOSLOVACIA			
Boemia de sud	0,6	1,8	2,0
Boemia de sud-vest	0,6	2,3	3,0
Boemia de nord	0,6	2,6	3,9
Boemia de est	0,6	2,4	3,6
Moravia de sud	0,7	3,0	4,3
Moravia de nord	1,1	3,8	5,7
Slovacia de vest	1,2	6,2	11,8
Slovacia de sud	1,3	6,4	12,1
Slovacia de est	2,1	7,5	13,2
UNGARIA			
Transdanubiană	1,1	5,0	9,6
Marea Câmpie	1,0	6,0	11,6
Nord-Est	2,0	8,0	15,2
Nord-Vest și Budapesta	0,3	3,0	5,8
POLONIA			
Stoleczny	4,3	8,9	9,1
Pólnocno-Wschodki	9,5	16,4	16,7
Polkocny	6,4	14,0	15,0
Srodkowo-Zachodni	6,7	12,8	13,0
Południowo Zachodni	7,3	13,9	13,9
Południowy	4,0	8,3	8,6
Srodkowy	7,9	14,9	15,8
Południowo Wschodni	5,9	11,1	11,3
Srodkowo Wschodni	6,1	10,9	10,0

Sursa: Employment Observatory, Iulie, nr.2/1992, p.27-29.

Capitolul 6

COSTUL FORȚEI DE MUNCĂ

Studierea potențialului de muncă implică și analiza costului forței de muncă, din cel puțin câteva rațiuni: a) este un mecanism esențial al ajustării cererii și ofertei de forță de muncă. Reprezintă o parte importantă a PIB, în țările dezvoltate cu economie de piață situându-se, de regulă, în jur de 55-65%; b) diferențele de cost, uneori însemnate, între diverse categorii de forță de muncă generează fluxuri migratorii-teritoriale, inclusiv interțări - spre anumite meserii, profesii, domenii de activitate; c) în țara noastră, costul scăzut al forței de muncă constituie un avantaj relativ în raport cu alte țări sub aspectul utilizării mai largi a potențialului uman, al sporirii competitivității produselor și serviciilor și stimulării exportului; d) în fine, ca element al prețurilor, incluzând o parte a veniturilor, respectiv câștigul din munca salariată, ca și componente de asigurări sociale, influențează nivelul și evoluția calității vieții.

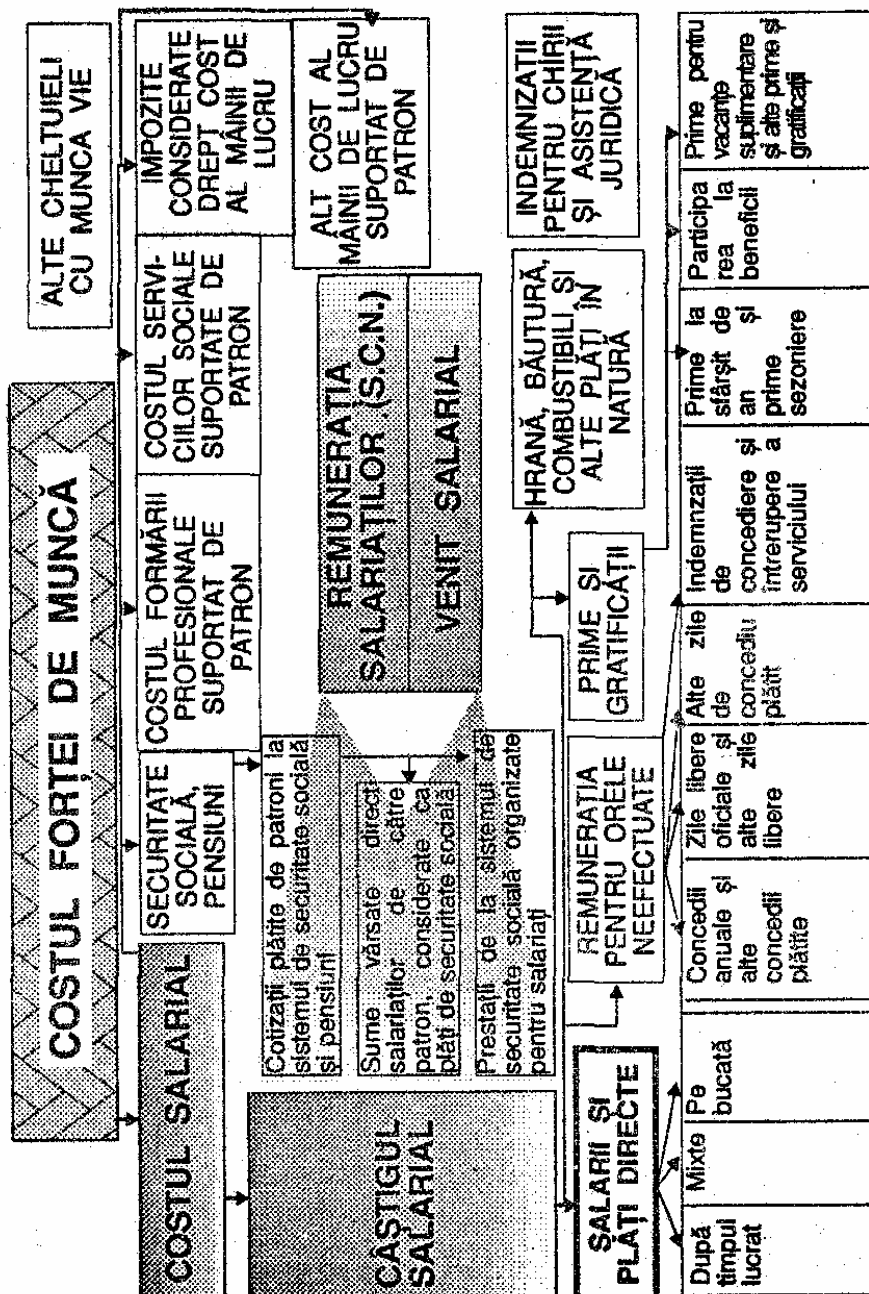
6.1. Precizări conceptuale

6.1.1. În literatura de specialitate circulă mai multe concepte privind costul forței de muncă. Din aceste motive, în ciuda sferei lor de cuprindere, mai mult sau mai puțin distincte, există o oarecare ambiguitate în folosirea practică.

a) Costul total (global) al forței de muncă sau costul cu munca vie reprezintă totalitatea cheltuielilor în bani și natură efectuate de firmă cu forța de muncă pentru asigurarea realizării obiectului său de activitate. Poate fi cost total și respectiv cost unitar pe produs sau prestație (serviciu). Elementele componente principale sunt: costul salarial și alte cheltuieli cu munca vie, respectiv cheltuieli cu delegații etc. (Schema 1).

b) Costul salariat deține partea covârșitoare a costului cu muncă vie, respectiv cca. 95%, în medie, cu variații relativ mari pe țări. Cuprinde totalitatea cheltuielilor pentru ocuparea unui lucrător în producția de bunuri materiale și de servicii. Este format din: câștigul salarial; cheltuieli cu securitatea socială etc.; costul formării profesionale suportat de patron; costul serviciilor sociale; impozite asupra utilizării mâinii de lucru; alte elemente de cost cu forța de muncă ce cad în sarcina patronului.

c) Câștigul salarial¹ reprezintă partea principală a costului salarial, incluzând plățile efectuate de patron în contul angajaților săi (în bani și în natură), inclusiv impozitele și taxele de asigurări sociale care, potrivit legii, cad în sarcina persoanei ocupate.

Câștigul salarial are ca principale componente: salariile și plățile "directe, remunerația pentru orele neefectuate (concedii, zile libere, indemnizații de concediere etc.), prime și gratificații, plăți în natură (hrană, băutură, combustibil etc.) și indemnizații pentru chirii și asistență judiciară. Sub aspectul greutății specifice, primul loc îl ocupă "salariile și plățile directe". Acestea cuprind sumele în bani sau serviciile în natură cuantificabile valoric de care beneficiază o persoană ocupată potrivit timpului lucrat și rezultatelor obținute.

Derivate din câștigul salarial, se mai întâlnesc două concepte: venitul salarial și remunerația salariaților. Între acestea există o similitudine în privința elementelor componente, respectiv se constituie din câștigul salarial și componente de securitate socială. Diferența privește ultimul element. Astfel, venitul salarial include plățile lucrătorilor către sistemele de securitate socială organizate pentru salariați, iar remunerația cuprinde obligațiile de aceeași natură, dar care cad în sarcina patronului. Prin urmare, venitul salarial reprezintă totalitatea prestațiilor în bani și(sau) în natură de care beneficiază persoana angajată, în mod individual, din partea patronului și a sistemelor de securitate socială și de la asigurări private sau de stat. Remunerația salariaților, potrivit sistemului conturilor naționale, înglobează plățile efectuate de patron în beneficiul angajaților săi, inclusiv vărsămintele pentru securitate socială, pensii, asigurări de viață sau de accidente etc.

6.1.2. Costul forței de muncă are o dublă, natură. Pe de o parte, pentru salariați reprezintă venit, sub formă bănească sau ca servicii sociale, diverse facilități și avantaje etc. Ca sursă a consumului individual, plata pentru munca prestată dimensionează - în plan macroeconomic - cererea de bunuri și servicii, necesarul de investiții, instrumentând evoluția economiei în ansamblul ei¹.

Din unghiul de interes al celui ce-și oferă capacitatea de muncă, veniturile bănești și în natură obținute pentru activitatea depusă reprezintă principalul mijloc de existență pentru el și familie. Prima sa reacție este de maximizare a acestora pe toate căile, inclusiv prin presiuni sociale. Funcție de nivelul veniturilor în raport de consum, de necesarul pentru minimă rezistență și de un anumit standard de viață (în permanentă ascensiune), angajații se vor preocupa și de păstrarea în viitor a locului de muncă. De aceea, revendicările lor privind plata pentru munca depusă, în mod normal, nu vor depăși limita superioară de suportabilitate a firmei (productivitatea marginală), dar se vor preocupa de a se apropia cât mai mult de acest plafon acceptat.

Pe de altă parte, costul forței de muncă este un element important al cheltuielilor ocazionate de producție, deci pentru firmă reprezintă consum de resurse financiare, element de cost.

¹ Cererea solvabilă de bunuri și servicii de consum dimensionează în ultimă instanță producția aferentă, dar și investițiile necesare acoperim volumului consumurilor solicitate. La rândul lor, acestea atrag un complex de activități de producție și prestații care să permită o ofertă echivalentă.

Pentru întreprinzător, asigurarea continuității și ritmului producției și circulației de bunuri și servicii condiționează un anumit nivel și evoluție a costului total. Menținerea competitivității firmei și, mai ales, câștigarea de noi segmente de piață, ca și menținerea sau chiar sporirea profitului, impun reducerea costurilor unitare, a elementelor sale componente. Opțiunea "firească" vizează reducerea costului cu forța de muncă, deoarece aceasta se poate face relativ imediat. "leftinirea" costului material, deși cu efecte mai importante și de durată, solicită cheltuieli suplimentare pentru cercetări și studii pe linia reducerii consumurilor, pentru marketing în aprovizionare etc., eforturi ce prezintă anumite riscuri pentru patron. În plus, scurtarea duratei de viață a produselor și serviciilor împinge și mai mult spre reducerea cheltuielilor cu munca vie. Acceptarea de către patron a unui anumit nivel al costului cu forța de muncă este funcție de trei elemente-restricții; interesul acestuia de a-și asigura un anumit volum al producției, nevoia de a face față concurenței prin practicarea unor prețuri convenabile și dorința firească de a obține un minimum de profit. Deci, ceea ce-l interesează nu este atât nivelul absolut al costului cu forța de muncă, ci mai ales evoluția acestuia în raport de randamentul în muncă și costul final al produselor și serviciilor.

De aici și contradicțiile dintre cele două forțe, respectiv dintre cei doi parteneri sociali în ce privește dimensionarea și evoluția costului salarial, ca și dificultățile ce apar, din aceste cauze, în valorizarea corespunzătoare a muncii prestate. Din punctul de vedere al stabilizării macroeconomice, costul forței de muncă trebuie să fie stimulat atât pentru beneficiarul său, respectiv angajatul, cât și pentru cel ce investește, pentru agentul economic, deci să reflecte și să stimuleze creșterea eficienței. Altfel devine instrument de dezechilibru.

În prezent, costul forței de muncă se îndepărtează tot mai mult de semnificația sa de contravaloare a unei munci prestate¹. Statul, prin intervenția sa directă sau indirectă, asociațiile patronale și organizațiile sindicale, prin negocieri, convin asupra nivelului plății muncii și al costului salarial. Astfel, nivelul va reflecta valoric forța rezultantă a presiunilor relative exercitate de partenerii sociali, respectiv punctul de echilibru între nevoile și aspirațiile angajaților, pe de o parte și posibilitățile financiare și dorința de câștig a întreprinzătorului, pe de altă parte.

6.2. Aspecte ale evoluției costului forței de muncă

Analiză comparativă a costului forței de muncă este extrem de dificilă și complicată. Dificultățile sunt de natură diversă:

- a) metodologică; există diferențe în ceea ce privește sfera de cuprindere a costului forței de muncă. În unele țări anumite elemente de cost sa-

¹ Salariul, ca element principal și determinant al costului forței de muncă, reflectă tot mai puțin prețul muncii. Formarea sa pe piața muncii, ca raport între cererea și oferta de forță de muncă este tot mai alterată. O serie de forțe sau factori sociali fac ca această "lege" a pieței muncii să acționeze tot mai des ca tendință sau orientare.

larial, cum ar fi cotizațiile pentru securitate socială sau cheltuielile pentru formarea profesională sunt suportate de patron în totalitate; în altele, numai parțial, la acoperirea acestora contribuind și statul sau diferite organisme neguvernamentale. Diferențele în sfera de cuprindere a costului salarial între țări pot să provină și din faptul că un segment din cheltuielile sociale poate fi finanțat nu prin contribuțiile patronale, ci prin intermediul sistemului general de impozite. Totodată, structura costului salarial pe principalele elemente diferă și între ramuri și subramuri de activitate. Astfel, costurile directe au, de regulă, o pondere mai mare în industria prelucrătoare decât în cea extractivă, în activitățile industriale față de construcții etc.;

- b) informațională; diversitatea surselor de date folosite și implicit mărirea eșantionului considerat fac ca rezultatele să difere, după cum ele au la bază anchete, recensăminte sau estimări oficiale;
- c) legislativ-instituțională;
- d) sistemele de formare a veniturilor practicate de diferite state.

La acestea se mai adaugă, în țările est-europene, stadiul de formare și funcționare a pieței muncii. Crearea cadrului legislativ și instituțional nu presupune automat și o funcționare corespunzătoare a pieței. Majoritatea acestor țări sunt încă în faza de formare a pieței forței de muncă. Funcționarea sa este imperfectă, distorsionată mai ales de acțiunea diversilor factori exogeni (inflație etc.). Salariul, venitul din muncă și costul forței de muncă includ și elemente ce nu au legătură directă cu remunerarea activității desfășurate. Inflația provoacă presiuni asupra creșterii salariilor. Prețul muncii capătă astfel o încărcătură socială tot mai mare, iar economicul propriu-zis pierde relativ din teren.

Având în vedere "restricțiile" prezentate anterior și în limita posibilităților oferite de informația statistică din domeniu, în paragraful de față ne vom opri numai asupra câtorva probleme și anume: salariul ca principală componentă a costului salarial, accesoriile costului salarial și pârgurile utilizate în instrumentarea evoluției costului salarial.

6.2.1. Ca principal element al costului forței de muncă, salariul reflectă contravaloarea muncii prestate, mărimea și evoluția sa influențând celelalte segmente ale costului. Fiind legat de muncă, înseamnă că depinde direct de nivelul producției și de randamentul individual în procesele de fabricație, în perioade de instabilitate economică, de inflație și șomaj, salariul se transformă într-un factor de gestionare a dezechilibrelor. Creșterea salariilor - fără susținere într-un spor de productivitate - reprezintă unul din factorii cheie ai dereglării corelațiilor de la micro spre macroeconomie. Creșterea prețurilor, ca răspuns la politica de liberalizare și devalorizare a cursului monedei, va antrena presiuni pentru menținerea salariului real. Dar, în perioade de criză, menținerea pentru toți a salariului real este incompatibilă cu stabilitatea macroeconomică.

Reforma salariilor în țările est-europene a reprezentat o componentă a programelor de tranziție. Formarea și controlul centralizat al salariilor au fost

înlocuite cu corelarea la nivel național a raporturilor de salarii pe categorii profesionale, între salariul minim și cel mediu etc., politica salariată "coborând" practic la nivel de firmă. Pe de altă parte, s-a procedat la indexarea repetată a salariului în raport de evoluția inflației. În acest fel, corelația dintre salariu și producție s-a rupt. Pentru un volum mai mic de produse și servicii s-au plătit salarii mai mari (Tabelul nr. 1).

Comportamentul este similar pentru toate țările aflate în tranziție, diferind doar proporțiile. În raport de mărimea indicelui salariului față de cel al producției industriale, România și Bulgaria se detașează de celelalte țări, printr-o creștere mai accentuată a primului indicator. La aceeași cădere de producție de 23 procente în 1991/1990, de exemplu, salariul crește în România de 2 ori mai repede decât în Ungaria.

Tabelul nr.1

Evoluția salariilor și a producției industriale, în unele țări aflate în tranziție
- în % -

Țara	1991/1990		1992/1991	
	Indicele salariului	Indicele producției industriale	Indicele salariului	Indicele producției industriale
1	2	3	4	5
România	221,3	80,4	263,8	77,9
Bulgaria	252,3	72,2	237,2 ¹⁾	76,81)
Cehoslovacia	116,4	78,8	122,9 ¹⁾	85,5 ¹⁾
Ungaria	130,0	86,9	125,9 ¹⁾	86,4 ¹⁾
Polonia	171,9	88,1	132,2 ¹⁾	103,4 ¹⁾

¹⁾ trim.II 1992/trim.II 1991.

Sursa: pentru România, Anuarul statistic 1992 și Buletin de Informare publică nr.12/1992; pentru celelalte țări: Employment Observatory - Central and Eastern Europe nr.3, December 1992.

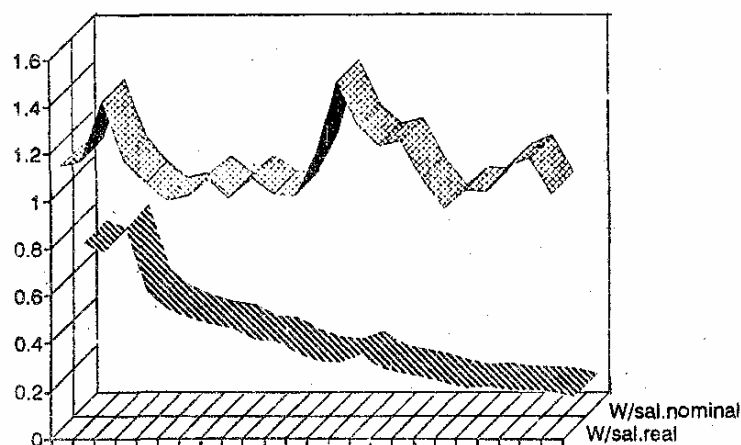
Pentru România, nivelul și evoluția salariului are o conotație aparte. În primul rând, plata muncii a suferit o serie de transformări, mai ales de structură, care erau inerente, chiar obligatorii în contextul tranziției spre o economie bazată pe principiile pieței. În al doilea rând, datorită problemelor apărute și a acuitizării disfuncționalităților din economie, nivelul salariilor este dat mai ales de factori indirecti sau exogeni producției, iar evoluția acestora a fost determinată, în principal, de inflație. Indexările repetate, respectiv 10 în 26 de luni, au urmărit atenuarea parțială a unora din costurile tranziției, statul „dirijând” căderea salariului real. Legătura firească, intrinsecă, dintre evoluția salariului și a productivității muncii se mai păstrează doar sporadic la nivel microeconomic. Această eludare a unor principii economice fundamentale, care, mai devreme sau mai târziu, vor trebui totuși respectate, nu face altceva decât să transfere în viitor unele din costurile tranziției.

Ruptura dintre randamentul și plata muncii este pusă în evidență cu claritate de evoluția raportului dintre productivitate și salariul mediu, în industria republicană.

Salariul mediu nominal crește, iar producția scade. S-a ajuns astfel ca în luna octombrie 1992, față de prima etapă a "liberalizării" prețurilor (oct 1990), o producție reprezentând cca. 2/3 din cea inițială să "necesite" o plată pentru muncă de peste 7 ori mai ridicată (!) în condiții de diminuare cu cca. 1/4 a productivității muncii. În timp ce raportul dintre creșterea productivității muncii și cea a salariului nominal se deteriorează constant - de la 0,706 în ianuarie 1991 la 0,077 în decembrie 1992 - cel dintre randamentul muncii și salariul real oscilează între 1,503 în februarie 1992 și 0,970 în luna iulie a aceluiași an.

Grafic nr.1

**Corelația productivitatea muncii - salariul mediu în România, în perioada
ianuarie 1991-decembrie 1992**

O analiză similară pe date medii anuale nuanțează concluziile. Față de media anului 1989, cele două rapoarte, în Secare din cei 3 ani au fost subunitare, însă cu evoluție de sens contrar. De la cca. 0,7 fer ambele situații în 1990, s-a ajuns în 1992 la o scădere până la 0,094 în cazul comparării evoluției productivității muncii cu cea a salariului nominal și o creștere te 0,815 în cazul celui real.

Aceste comportamente sunt rezultatul politicii guvernamentale de modulare a salariilor. Efectele au fost însă modeste - rata lunară de creștere a prețurilor de consum menținându-se la aproximativ 10% după cca. 18 luni de la liberalizarea acestora. Nefuncționarea corespunzătoare a piețelor produselor și a muncii și suprimarea cererii prin preț au rupt legătura dintre nivelul contravalorii

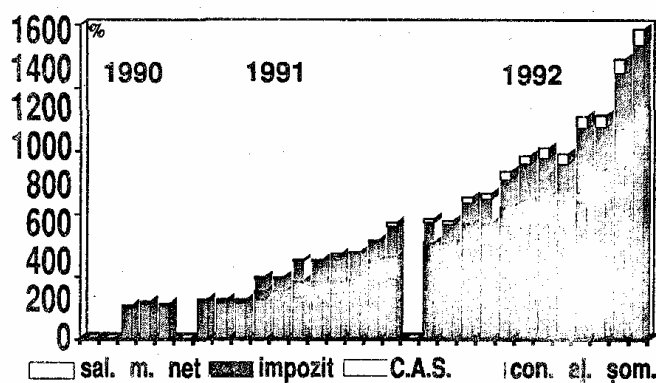
factorilor de producție și conținutul lor economic Compararea evoluției câștigului și respectiv a salariului real reliefează că în timp ce în țările OCDE raportul este constant sau evoluează în același sens, în țările aflate în tranziție fluctuațiile anuale sunt mai mari și uneori contrare (Cehoslovacia). Ca tendință comună pentru acestea din urmă, câștigul real scade mai încet decât salariul, pe când în țările est-europene crește, de regulă, direct proporțional (Anexa 1).

6.2.2. În ceea ce privește factorii de influență ai costului salarial, în statele est-europene, remarcăm, pe de o parte, mărirea în termeni absoluți a fiecărui element component iar, pe de altă parte, adăugarea unor noi. Viteza, amploarea și gradul de extindere a acestora sunt diferite pe țări. Un element nou ce s-a adăugat cheltuielilor cu forța de muncă l-a constituit contribuția pentru ajutorul de șomaj ce a apărut ca urmare a instituționalizării sistemului de protecție socială a șomerilor.

Creșterea nivelului fiecărei componente a costului salarial s-a făcut atât prin modificarea proporției legal stabilite în raport de totalul câștigurilor, cât și prin creșterea mărimii bazei de calcul. Este cazul impozitului pe salarii și a contribuției pentru asigurările sociale al căror procent în România, de exemplu, în medie s-a dublat în 1992 față de 1989; tot astfel a crescut și cota aferentă calculării contribuției pentru ajutorul de șomaj, de la 1% inițial (suportat de întreprinzător) la 6% în prezent (5% suportat de patron și 1% de salariați).

În România - sub aspect structural - se constată o creștere de 11,74 ori în decembrie 1992 față de octombrie 1990 a costului salarial. Nivelul fiecăruia din elementele costului salarial a evoluat astfel: salariul net a crescut de 9,6 ori, impozitul de 16,4 ori, CAS-ul de 20 de ori, în fine și contribuția pentru ajutorul de șomaj.

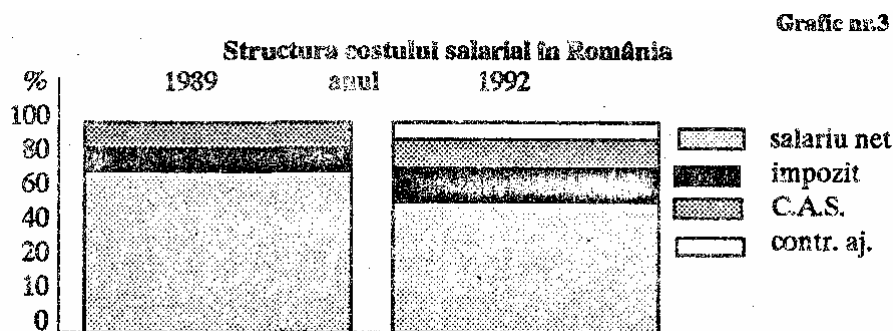
Grafic nr.2
Evoluția costului salarial și a elementelor sale
- octombrie 1990-decembrie 1992

Sursa: date C.N.S.

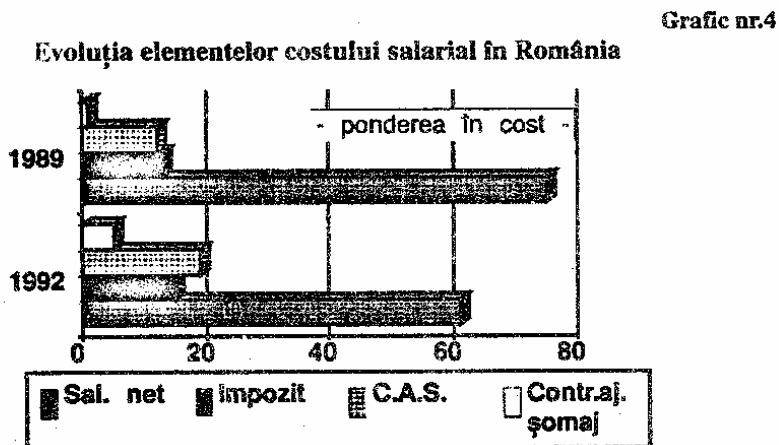
Ca urmare, în 1992 față de 1989 se înregistrează, în medie, o diminuare a greutateii specifice a câștigului net cu cea. 15% (Grafic nr. 3). Celelalte părți

componente câștigă teren în raport de salariul net; creșterile sunt de aproximativ 7 puncte procentuale pentru CAS, 3 pentru impozit, la care se adaugă încă 4 aferente contribuției pentru ajutorul de șomaj (Grafic nr. 4).

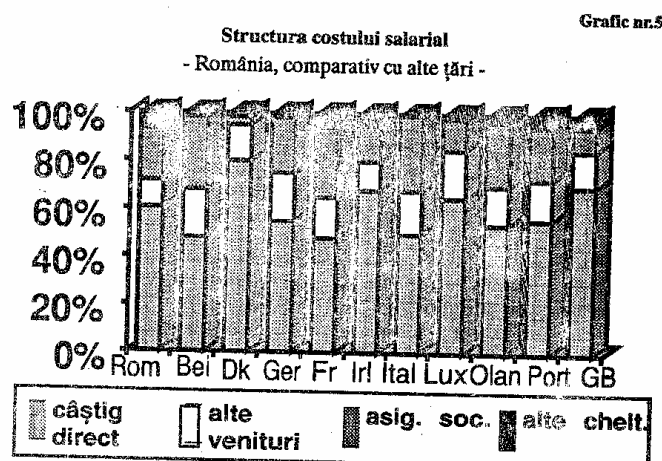

Sursa: Date C.N.S.

Comparativ cu alte țări, România înregistrează o dinamică mult mai accelerată a salariului nominal și a costului unitar. Dacă ritmul anual al acestor indicatori pentru țările OCDE se situează între 2,9% (SUA) și 8,8% (Regatul Unit) în 1989/1988 pentru salariul nominal și -1,5% (Norvegia) și 7,7% (Italia) în aceeași perioadă, în România în cazul primului indicator creșterea este de 2,3 ori în 1992/1991 și 2,7 ori în 1991/1990, iar pentru cel de-al doilea de 2,3 ori, respectiv 3,2 ori. Dacă în celelalte țări, cu excepția Italiei, salariul nominal net crește mai repede decât costul unitar, în România raportul este invers, ceea ce înseamnă că majorarea costului muncii se face pe seama "accesoriilor salariale", respectiv a impozitelor, cotizațiilor pentru asistentă socială, ajutor social, șomaj etc., care induc impulsuri inflaționiste și, indirect, sociale.

Ca urmare a unor asemenea evoluții, structura rezultativă a costului unitar al forței de muncă în România, în ceea ce privește raportul dintre cheltuielile directe și indirecte, se apropie de cea a Belgiei, Franței, Italiei, Olandei și Portugaliei (Grafic nr. 5). Aceste structuri "însoțesc" niveluri diferite ale costului unitar¹ raportul de mărime între țări ajungând 1 la 6 (Anexa 2).

6.2.3. În aceste condiții tensionate de funcționare a piețelor muncii din țările aflate în tranziție, moderarea creșterii salariilor s-a impas ca un instrument în mâna autorităților publice de atenuare a ratei de creștere a inflației. Metodele au fost variate, funcție de sistemele de salarizare practicate în aceste țări. În evoluție au cunoscut o serie de modificări.

În România, ca și în Ungaria, Polonia și Cehoslovacia, s-a aplicat la început impozitarea suplimentară, prin penalizarea creșterii salariate peste un anumit nivel predeterminat. Plafonul maxim admis pentru majorarea salariilor era, de regulă, inferior creșterii preturilor anticipând o reducere a salariului real. Tehnica efectivă de aplicare a fost diferită pe țări. Impozitarea suplimentară a creșterii peste o anumită limită a salariilor individuale (practicată într-o fază anterioară și în România) a descurajat procesul de diferențiere salarială, de stimulare prin venit a celor mai calificați lucrători, alimentând scăderea interesului pentru muncă și performanță. Al doilea pas a fost trecerea la restricționarea creșterii fondului de salarii așa numit de referință. Dar și acesta are limite, a

¹ Analiza costului orar al muncii pentru economiile de piață relevă două aspecte: în primul rând nivelul diferă în limite foarte largi, respectiv între 3,98 ECU în Portugalia și 18,27 în Danemarca, funcție de specificitatea economiilor țărilor respective; în al doilea rând, structura cunoaște în general următoarea ierarhizare a greutății specifice a elementelor sale componente: câștigul direct - peste 50%; asigurările sociale - până la 30%; alte venituri - peste 10% și alte cheltuieli - sub 5%. Excepție între țările membre CEE face Danemarca, unde costul direct depășește 90% din costul mediu orar.

conservat supraocuparea și a descurajat schimbările structurale atât de necesare pentru firme.

Față de aceste metode sistemul impozitării creșterii salariului mediu orar sau pe muncitor pare a fi mai "profitabil", permite o flexibilitate mai mare, putând întreține interesul pentru eficiență. Dar toate sistemele utilizate, inclusiv în țările dezvoltate, în perioade de recesiune pot avea efecte asupra atenuării inflației doar pe termen scurt. Practica prelungirii unor asemenea metode de Mostre a impozitării suplimentare ca instrument de stabilizare macroeconomică, pe fondul reducerii permanente a producției materiale, a dovedit că nu dă rezultatele scontate și, în plus, conduce la efecte nefavorabile în plan social.

În fapt, politica aplicată de țările est-europene de suportare de către populație a costului tranziției prin scăderea salariilor reale s-a dovedit sub aspect economic contraproductivă, neadecvată din punct de vedere social și periculoasă în plan politic. Scăderea salariului real a redus posibilitățile de reinvestire a lucrătorilor, a menținut supraocuparea și activitățile ineficiente și a inhibat interesul pentru creșterea productivității. Efectele de redistribuire prin controlul salariilor în favoarea lucrătorilor mai slab remunerați au fost pro-inflaționiste, operându-se numai asupra salariului real în sensul reducerii acestuia. În replică, costul forței de muncă crește, sporesc prețurile și se anihilează (respectiv se amână) cererea de produse și servicii; se va presa astfel asupra ocupării, forțând reducerea acesteia. Susținerea forței de muncă disponibilizate, ca și a celorlalte persoane inactive va determina presiuni pentru creșterea salariilor nominale, a CAS-ului și contribuției pentru ajutorul de șomaj, deci a tuturor elementelor costului. Prin urmare, opțiune? pentru moderare nu rezolvă problema, d o amână și agravează, solicitând, firesc alte. măsuri antiinflaționiste decât cele adoptate inițial, respectiv acțiuni de contracarare a costurilor cauzate de reducerea producției și a ocupării

6.3. Incidențe ale evoluției prețului forței de muncă

6.3.1. Una din problemele esențiale care se pune în perioada actuală, cu predilecție în unele din țările est-europene aflate în tranziție, este dacă și în ce măsură costul forței de muncă, a devenit un element generator și susținător al inflației.

a) Ca element de cost și respectiv de preț, cheltuielile cu forța de muncă, prin creșteri repetate și fără "susținere" în planul producției și eficienței, provoacă presiuni inflaționiste. Partajul rezultatelor între profit și salarii și ponderea cheltuielilor cu factorul uman în total costuri sunt cele două repere funcție de care se poate aprecia amploarea efectelor creșterii elementelor de natură salarială asupra inflației. Analiza unor indicatori derivați privind piața muncii, pentru perioada 1980-1992, în România, permit o apreciere, globală în acest sens.

PIB pe o persoană ocupată în economie a crescut de la 72,9 mii lei în 1989 la 534 mii lei în 1992. În prețuri comparabile, în 1992 față de 1989, produsul intern brut ce revine unei persoane ocupate a fost de 72,6%, deci s-a

reducut cu 27,4%. Salariile nete plătite pentru crearea unei unități de PIB au scăzut doar cu 21,1%, respectiv de la cca. 40 bani la 1 leu PIB la 30 bani. În schimb, salariul ce revine la 1 leu profit a oscilat de la 1,35 lei în 1989 la 2,29 lei în 1991 și apoi la 232 lei. Dacă ne referim la "aportul" ultimului an, respectiv 1992/1991, asupra modificărilor din întreaga perioadă, concluziile se nuanțează. Astfel, datorită scăderii raportului dintre salarii și PIB de la 0,41 lei în 1990 la 0,25 lei în 1991, creșterea din ultimul an de 0,05 lei a "contribuit" cu +62,1%: PIB pe o persoană ocupată s-a redus în continuare, iar salariul aferent unei unități de profit a crescut, dar într-un ritm mai lent

Tabelul nr.3
Evoluția unor indicatori de rezultate în România

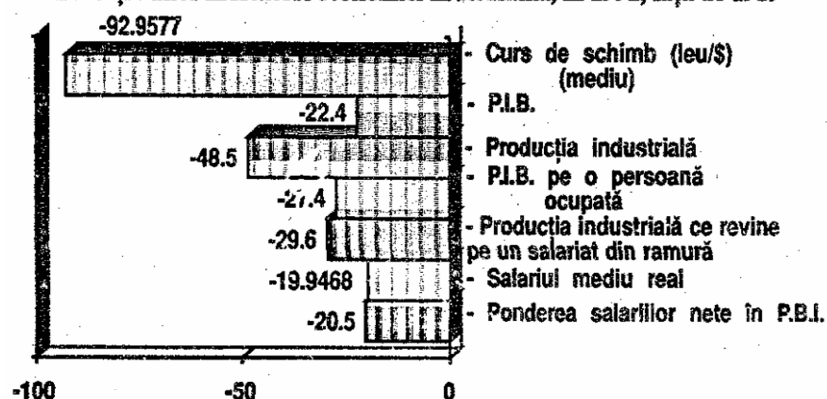
	1992/1989	1992/1991	- în % - Contribuția ultimului an la modificarea înregistrată pe întreaga perioadă analizată
PIB total	-32,1	-15,4	-37,4
PIB pe o persoană ocupată în economie	-27,4	-10,5	-29,6
Salarii nete ce revin la 1 leu PIB	-21,1	+20,0	+62,1
Salarii nete la 1 leu profit ^{x)}	+71,9	+1,3	+3,2
Raportul dintre profitul brut și PIB	...	+18,2	...

^{x)} profit estimat.

Sursa: Prelucrat după publicațiile C.N.S., 1991 și 1992.

Este necesar să adăugăm și faptul că ponderea salariilor nete în PIB a scăzut în 1992 față de 1989 cu 20,5% în condițiile în care fondul de salarii net a fost de 4,43 ori mai mare. De asemenea, căderea PIB pe o persoană ocupată a fost de 29,6%, pe când cea a PIB total de "numai" -22,4%. Aceste evoluții au fost însoțite de o producție industrială pe un salariat al ramurii cu cca. 30% mai redusă și de deprecierea cursului mediu de schimb în proporție de 93%.

Grafic nr.6
Evoluția unor indicatori economici în România, în 1992, față de 1989

b) Un asemenea demers se cere continuat prin analiza ritmurilor lunare în 1992 față de 1991 la indicatorii ce determină direct mărimea costului forței de muncă, respectiv productivitatea muncii și salariul (Tabelul nr. 4).

Tabelul nr.4

Ritmul mediu lunar al producției, productivității, salariului, prețurilor de consum și cursului de schimb în 1991 și 1992

	1991	1992	- % - 1992/1991
- Indicele producției industriale	- 4,4	- 1,5	- 65,9
- Indicele productivității muncii în industrie	- 3,0	- 0,6	- 80,0
- Indicele salariului mediu nominal net	+ 9,1	+ 8,8	- 3,3
- Indicele prețurilor de consum	+ 10,25	+ 9,6	- 6,3
- Indicele salariului real	- 1,0	- 0,7	- 30,0
- Deprecierea cursului de schimb	- 15,2	- 7,3	- 52,0

Sursa: Prelucrat pe baza datelor din publicațiile C.N.S., 1991 și 1992.

Pe ansamblul indicatorilor analizați se constată o încetinire a ritmului de degradare, aceasta manifestându-se în mc« diferit: ritmul de evoluție a productivității muncii s-a apreciat în proporție de 80%, iar cel al prețurilor de consum a continuat să crească, dar cu 6,3% mai lent față de 1991, când rata cea mai mică de cădere a fost cea a salariului real (-1,0%), în 1992 ritmul cel mai redus de depreciere l-a deținut productivitatea muncii (-0,6%). Aceasta a permis și o atenuare a "căderii" producției industriale, respectiv în proporție de 65,9%. Din compararea ritmurilor salariului nominal net și a prețurilor de consum se remarcă o aplatizare mai mare a curbei de creștere a prețurilor în raport de salarii; rata de creștere este mai mică cu 6,3% pentru prețuri și cu 3,3% pentru salariul nominal net. Prin aceasta căderea salariului real s-a încetinit cu cca. 30%; și o ultimă constatare este legată de aceea că, spre deosebire de 1991 când ritmul deprecierei cursului de schimb îl depășește pe cel al prețurilor de consum, în 1992 situația se inversează, rata de devalorizare a leului fiind mai mică cu 52%. Această evoluție defavorabilă a cursului de schimb, deși ușor atenuată în ultimul an, prin efectele sale va continua să preseze asupra ritmului ulterior al salariului real, în sens negativ.

c) Pentru a completa imaginea privind rolul costului forței de muncă în susținerea procesului inflaționist se impune și o succintă analiză a dinamicii și structurii elementelor costului de producție.

Pornind de la aceste evoluții și de la proporția cheltuielilor cu munca vie în total costuri de producție de cea. 27%, înregistrată în 1989, rezultă că sporirea cu 74,2% a acestora a făcut ca ponderea lor în costurile anului 1992 să reprezinte, în medie, aproximativ 23-24%. Prin urmare, din această optică "responsabilitatea" costurilor privind fenomenul inflaționist se "împarte" astfel: cca. 4 7% pe seama cheltuielilor cu munca vie și 53% datorită modificărilor de preț la componentele materiale ale producției.

Tabelul nr.5
Dinamica costurilor în industrie în perioada 1989-1992

	1989	1990	1991	1992
	- % -			
Costuri totale, din care:	100,0	110,9	120,0	126,8
- cu munca vie	100,0	140,7	162,5	174,2
- cheltuieli materiale	100,0	104,2	110,5	116,1

Sursa: Fenomene financiare, monetare, bugetare, valutare și de prețuri în perioada 1990-1992, februarie 1993.

d) Această apreciere globală suferă impactul schimbărilor în structura costului cu munca vie. O creștere de salariu net atrage după sine o majorare a sumei "accesoriilor salariale" (impozit, CAS, contribuția pentru ajutorul de șomaj). Acestea, pe de o parte sporesc costul total, dar, pe de altă parte, contribuie la alimentarea unor surse de susținere a activităților de administrație publică, de asistență și ajutor social. Potrivit estimărilor noastre, o creștere a salariului mediu nominal net cu 1% față de cel din luna decembrie 1992 permite, de exemplu, un aport suplimentar la veniturile bugetului de stat, din impozit, de cea 490 milioane lei lunar. Aceasta ar asigura creșterea, tot cu 1%, a salariilor pentru cca. 1069 mii persoane remunerate de la buget; calcule similare pot releva măsura în care, printr-o creștere de salariu se poate "închide cercul", respectiv pot fi susținute financiar, prin sistemele instituționalizate, și celelalte categorii de forță de muncă și de populație. Un asemenea demers relevă capacitatea sistemului creat de autosusținere, delimitând în fiecare caz și sarcina suplimentară ce cade în responsabilitatea statului sau a celorlalte organisme de profil.

Tabelul nr.6
Evoluția elementelor costului salarial

	oct.1990	dec.1992
a) Plătite de patron		
1. C.A.S.	13% la salariul brut	25% la salariul brut
2. contribuția pentru ajutor de șomaj	-	5% la salariul brut
3. impozitul pe fondul de salarii net	cca.18% la fondul de salarii net	-
b) Plătite de salariați		
1. contribuția pentru pensia suplimentară	2% la salariul brut	3% la salariul brut
2. contribuția pentru ajutor de șomaj	-	1% la salariul brut
3. impozit pe salariu	-	cca.28% la salariul brut

Sursa: Legislația muncii pe probleme de muncă și salarii.

Prin urmare, 1 leu salariu net plătit de agentul economic salariatului implică:

	oct.1989	dec.1992
- pentru patron, un spor al cheltuielilor pentru producție de	0,33 lei	0,41 lei
- pentru stat, un aport la veniturile bugetare de	0,35 lei	0,85 lei
- pentru salariat, o scădere a cuantumului resurselor bănești din muncă pentru consum curent, de	0,02 lei	0,06 lei

În anul 1992, la suma de 0,41 lei suportată de patron se mai adaugă 0,38 lei reprezentând impozitul pe salarii; deci, în costuri se va adăuna $0,41 + 0,38 = 0,79$ lei pentru 1 leu salariu net, iar angajatul va putea să cheltuiască din leul primit cca. 94%.

Creșterea totală a costului salarial se repartizează pe elementele sale componente astfel: salariul mediu net, cca. 60% din creștere, impozitul 16%, C.A.S.-ul 10%, iar contribuția pentru ajutorul de șomaj 4%.

Tabelul nr.7

Contribuția diferitelor elemente la creșterea costului salarial

	dec.1991	dec.1992
<i>oct.1990 = 100</i>		
- Creșterea totală a costului salarial ^{x)} ,	321	1074
din care pe seama:		
• salariului mediu net	58	60
• impozitului pe salariu	19	16
• C.A.S.-ului	19	20
• contribuției pentru ajutorul de șomaj	4	4

^{x)} Costul salarial s-a calculat la salariul mediu lunar pe total economie.

De menționat că din salariul mediu net 67% în decembrie 1991 și 48% în decembrie 1992 a reprezentat indexare în raport de evoluția prețurilor. La considerațiile de până acum am putea adăuga două. Prima se referă la evoluția structurii sarcinii fiscale la nivelul agenților economici. În ultimul an, impozitele și contribuțiile aferente muncii vii au crescut doar cu 3,8 procente.

Tabelul nr.8

Structura sarcinii fiscale la nivelul agenților economici în 1991 și 1992

	1991	1992
<i>- % -</i>		
Total economie, din care:	100,0	100,0
• I.C.M.	31,0	25,6
• Impozit pe profit	20,2	16,6
• Impozite și contribuții aferente muncii vii, din care:	43,0	46,8
- impozit pe salarii	21,0	21,9
- C.A.S.	22,0	24,9
• Alte impozite și taxe	5,8	11,0

Sursa: Fenomene financiare, monetare, bugetare, valutare și de prețuri în perioada 1990-1992, februarie 1993.

Din această creștere 0,9 procente, respectiv cca. 1/4 se constituie sursă de venit la bugetul de stat și 2,9 procente, adică aproximativ 3/4 la bugetul asigurărilor sociale.

A doua are în vedere influențele din măsurile de reformă asupra nivelului costurilor totale. Potrivit unor estimări privind structura acestora, majorarea salariilor a contribuit la creșterea costurilor în 1992, comparativ cu 1989, doar cu 14,9%; acțiunea de corelarea prețurilor materiilor prime și energiei cu cele mondiale deține 55,4% din total (Tabelul nr. 9).

Tabelul nr.9

**Structura influențelor din măsurile de reformă
(și a altor categorii de influențe) asupra nivelului costurilor
din anul 1992 față de cel al anului 1989**

Influențe	1992 față de 1989
- % -	
Total, din care:	
a) Corelarea prețurilor materiilor prime și energiei (din producție internă și din import) cu prețurile mondiale și evaluarea lor în lei la cursul de referință	55,4
b) reducerea volumului producției și alți factori	18,9
c) majorarea salariilor	14,9
d) scăderea productivității muncii	8,4
e) majorarea nivelului dobânzilor	4,4

Sursa: Fenomene financiare, monetare, bugetare, valutare și de prețuri în perioada 1990-1992, februarie 1993.

Deci, costul forței de muncă, prin evoluția sa, a susținut în limitele a cca. 15% procesul inflaționist. Creșterea salariilor, fără legătură directă cu un câștig de productivitate, a avut ca "argumente" elemente obiective și subiective. Impulsul inițial al sporirii costurilor s-a dat prin "reparațiile" acordate, apoi au urmat o serie de măsuri menite să asigure cadrul necesar funcționării pieței muncii. Este cazul introducerii contribuției pentru ajutorul de șomaj și majorării CAS-ului. Aceste acțiuni, cumulate cu evoluția costurilor materiale, au produs creșteri de preț care, prin amploarea lor, au făcut necesare acțiuni repetate de indexare ce s-au inclus în costul muncii vii. Dar ponderea redusă a cheltuielilor cu forța de muncă în total cost și politica executivului de moderare a creșterii salariale au făcut ca partea aferentă plății pentru munca prestată să evolueze mai încet. Prin aceasta ea a frânat creșterea prețului direct proporțional cu majorarea contravalorii capitalului material și financiar.

6.3.2. Deși crește, costul forței de muncă rămâne totuși subevaluat, și în mod cert nealiniat evoluției prețurilor celorlalți factori ai producției. Desigur că, în condiții de declin al producției și de reducere a eficienței muncii, o evaluare corectă ar fi fost dificil de realizat. Dar, o asemenea orientare a remunerării muncii, din punct de vedere al valorificării potențialului uman, are efecte negative, de durată și care se vor răsfrânge și propaga în întreaga activitate economico-socială. Între aceste efecte se numără:

- migrația din motive economice a unei părți a potențialului de muncă, cu predilecție a celui mai valoros, cu pregătire (tineri, personal calificat și înalt specializat). Căutarea în afara granițelor a unui loc de muncă care asigură în mod cert mai mult decât cei 50% salariu real față de 1989, reduce numărul populației active apte de muncă. Mai mult, se irosește din averea națională, respectiv investiția anterioară făcută de statul român pentru școlarizare, pregătire profesională, perfecționare etc. Penetrarea pe piața muncii din alte țări, de cele mai multe ori, se face prin acceptarea unui statut inferior, inclusiv o salarizare sub cea a forței de muncă autohtone, dar superioară celei practicate în țările de proveniență;
- scăderea eficienței utilizării forței de muncă ocupate. Plata neremunerativă a muncii prestate, asociată cu celelalte efecte indirecte din disfuncționalitățile procesului de producție și din viața socială amplifică demotivarea muncii. Apar astfel fenomene de reducere a productivității muncii, diminuare a gradului de utilizare a timpului de muncă în meseria de bază. Paralel se amplifică înclinația spre activități în economia paralelă. Salariul, respectiv prețul muncii, se limitează astfel doar la funcția de protecție socială, atrofiindu-se tot mai mult rolul său de ferment al unei munci obiectivate și de calitate.

Slaba capacitate de autoorganizare a agenților economici și intervenția cu roi de paleativ a statului în materie de nivel, structură și evoluție a costului forței de muncă au accentuat deficiențele din politica de salarii.

6.4. În loc de concluzii

Analizele noastre abordează doar secvențial problematica complexă a costului forței de muncă. Chiar și incompletă, această imagine permite, în final, schițarea unor direcții de valorificare mai bună a potențialului uman.

6.4.1. Judecate prin prisma rezultatelor, politicile de până acum în domeniul folosirii și evaluării forței de muncă-au avut efecte limitate. Deși prețul forței de muncă a crescut, acesta rămâne încă subevaluat, creșterea sa fiind mai ales legată de contracararea efectelor inflației în planul veniturilor reale. În plus, politica de venituri și cea de salarii practică la nivel de firmă conservă multe din condițiile și raporturile de muncă anterioare lui 1989. Costul forței de muncă, respectiv salariul ca preț al muncii acționează limitat și fragmentar pe piața muncii, cu eficiență redusă.

Din perspectiva gestionării potențialului uman, costul forței de muncă, subevaluat sau nu, se cere a fi abordat în legătură cu alți factori endogeni sau/și exogeni pieței muncii.

O acțiune directă și complexă asupra mărimii și evoluției costului forței de muncă și implicit asupra evaluării potențialului uman o are îmbătrânirea populației active, apte de muncă. Acest factor atrage după sine: reducerea relați-

vă a creșterii productivității medii a muncii, sporirea ratei de evoluție a salariilor categoriilor mai mici de vârstă, accentuarea procesului de devalorizare a stocului de capital uman.

În al doilea rând, o influență puternică o va avea prelungirea duratei medii de reintegrare în activitate a șomerilor, cu impact în devalorizarea calificării, pierderi de potențial uman, fenomene sociale traumatizante.

Al treilea vizează comportamentul agenților economici, de multe ori aberrant, contraproductiv. Astfel, contrar oricărei logici a funcționării economiei de piață, aceștia au redus producția, au sporit prețurile, apoi salariile, au suspendat plățile către parteneri, au apelat la șomajul tehnic etc.

Și, în fine, politica guvernamentală de comprimare a cererii prin preț, care s-a dovedit neviabilă și susținătoare a inflației. Producția pe stoc, încetinirea procesului de realizare a producției, au generat costuri suplimentare, inclusiv cu forța de muncă, majorând prețul unitar final.

Dacă avem în vedere chiar și numai aceste fenomene, apar ca necesare o serie de ajustări ale programelor din sfera veniturilor care să soluționeze problemele legate de modificările ce apar pe piața muncii și să evite costurile prea mari. Acestea s-ar cantona pe următoarele direcții:

- o schimbare esențială în concepția și în aplicarea unor mecanisme care să transforme salariul într-o veritabilă placă turnantă a așezării structurii economice pe criterii de piață. Aceasta ar permite salariului să devină o pârghie reală a stimulării muncii de calitate, care să poată asigura remunerarea după dificultatea, randamentul și eficiența unor variate activități. Politica cheltuielilor cu forța de muncă se cere orientată astfel încât cele două funcții - de venit și de cost - să se armonizeze și să se susțină reciproc;
- orientarea evoluției salariilor în raport de creșterea intensității productive a capitalului și, de aici, a productivității muncii în condiții de menținere a ofertei de forță de muncă;
- dezvoltarea la nivelul firmelor a unor sisteme de planificare a necesarului de forță de muncă și construirea unor modalități de plată care să promoveze formele de ocupare bazate pe carieră, să stabilizeze nucleul lucrătorilor de bază, permițând astfel menținerea unui echilibru optimal între locurile de muncă și angajați, între munca desfășurată și prețul acesteia;
- asigurarea unor structuri de negociere clare și reprezentative care să permită o conlucrare reală, fundamentată pe rezultate economice, aprecierea corectă a costului forței de muncă;
- alegerea unor formule de impozitare a veniturilor care să stimuleze participarea la muncă, calitatea și performanța și care să încetinească aflulul de muncă spre economia nestructurată;
- crearea unei concepții largi asupra remunerării muncii care să includă atât evaluarea muncii salariate din diversele sectoare ale economiei,

cât și a activității desfășurate de țărani și persoanele ce lucrează pe cont propriu, a patronilor etc. O politică globală a veniturilor tuturor categoriilor de populație ocupată presupune și o anumită viziune asupra repartizării profitului și dividendelor, impozitării salariilor și a celorlalte categorii de venituri, stabilității și mobilității prețurilor etc.

6.4.2. Valorizarea corespunzătoare a muncii și recompensarea pe diferite căi a efortului individual stimulează laturile de calitate și eficiență ale forței de muncă, permițând creșterea totală a potențialului uman. Acest deziderat nu poate fi realizat decât concomitent cu crearea și dezvoltarea bazei de susținere, economice. Aceasta presupune în fapt valorificarea pe toate căile a avantajului relativ de care dispune poporul român - nivelul plății muncii. Practic, folosirea completă și eficientă a capacității de muncă la nivelul actual al prețului forței de muncă va permite creșterea producției, acoperirea cererii de produse și servicii la prețuri relativ mai scăzute, penetrarea mai largă a mărfurilor în exterior etc., permițând crearea resurselor necesare sporirii valorii recompensării muncii. Continuarea augmentării salariilor, în principal funcție de factori exogeni (inflație, curs de schimb etc.) va duce doar la scăderea valorii reale a acestuia și implicit la mărirea ecartului dintre prețul muncii și celelalte prețuri.

Anexa 1

**Evoluția salariului real și a câștigului real ^{x)}
în România, comparativ cu alte țări**

Țara		Salariul real (%)	Câștigul real (%)	Raportul dinamicilor 2/1
1	2	3	4	5
România	1990/1989	5,6	17,9	3,2
	1991/1990	-17,2	...	...
	1992/1991	-15,0	...	...
Bulgaria	1990/1989	6,9	...	...
	1991/1990	-45,0	-45,0	1,0
Cehoslovacia	1990/1989	-5,6	-1,3	1,05
	1991/1990	-24,0	-28,6	0,94
Iugoslavia	1990/1989	-22,0	-21,9	1,001
	1991/1990	-16,9	-7,0	1,12
Ungaria	1990/1989	-5,1	-1,6	1,04
	1991/1990	-5,0	-(2-4)	1,02
Polonia	1990/1989	-24,4	-14,9	1,13
	1991/1990	+2	...	...
S U A	1988/1987	-1,2	-1,2	1,0
	1989/1988	-1,8	-1,8	1,0
Japonia	1988/1987	4,0	4,0	1,0
	1989/1988	3,4	3,4	1,0
Germania	1988/1987	2,5	3,0	1,2
	1989/1988	0,9	1,3	1,4
Franta	1988/1987	0,4	0,4	1,0
	1989/1988	0,2	0,2	1,0
Regatul Unit	1988/1987	3,4	3,4	1,0
	1989/1988	0,9	0,9	1,0
Italia	1988/1987	1,0	1,0	1,0
	1989/1988	-0,2	-0,2	1,0
Danemarca	1988/1987	1,9	1,9	1,0
	1989/1988	0,3	0,3	1,0
Grecia	1988/1987	4,3	4,3	1,0
	1989/1988	6,0	6,0	1,0
C E E	1988/1987	2,0	2,0	1,0
	1989/1988	0,7	0,9	1,3

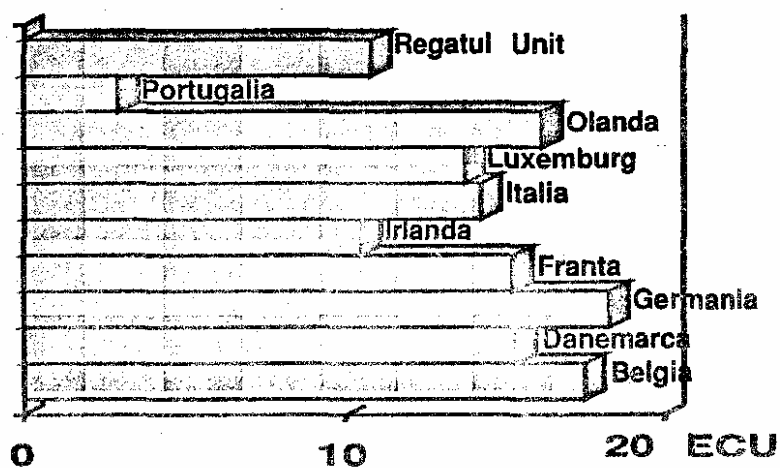
1	2	3	4	5
OCDE Europa	1988/1987	2,0	2,0	1,0
	1989/1988	0,8	1,1	1,36
OCDE TOTAL	1988/1987	1,4	1,4	1,0
	1989/1988	0,6	0,7	1,17

²⁾ Pentru țările est-europene, salariul real și venitul real mediu; pentru țările OCDE, salariul real și câștigul real în industria prelucrătoare.

Sursa: - pentru țările est-europene: *Economic Survey of Europe in 1991-1992*, U.N., New York, 1992;
 - pentru țările OCDE: *OCDE Economic Outlook, Historical Statistics*, Paris, 1991;
 - pentru România: statistica națională.

Anexa 2

Evoluția costului orar în unele țări vest-europene, în 1988

Sursa: date Eurostat

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

**STUDII ȘI CERCETĂRI
ECONOMICE
NR. 10/1993**

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE CERCETARE A CALITĂȚII VIEȚII

**ESTIMAREA CHELTUIELILOR
NECESARE ÎNTREȚINERE UNUI
STUDENT (STUDENTE) ÎN ROMÂNIA**

Dr. Gheorghe BARBU,
Mihaela TEODORESCU,
Anca POSTEA

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

SUMAR

1. ASPECTE AVUTE ÎN VEDERE.....	259
2. ELEMENTE DE CALCUL	263
3. O VARIANTĂ ECONOMICOASĂ DE CHELTUIELI	266
4. CREȘTERI POSIBILE ÎN VIITORUL APROPIAT	269

1. ASPECTE AVUTE ÎN VEDERE

- Declinul economiei românești, început în anii '80 și accentuat în deceniul actual¹, a provocat mari dezechilibre între cerere și ofertă, a generat o rată ridicată a inflației și în consecință a determinat creșterea costului vieții și înrăutățirea condițiilor de trai ale unei părți foarte mari din populația țării.

- Pentru multe familii a devenit anevoioasă întreținerea copiilor și deosebit de costisitoare susținerea lor în învățământ, mai ales în cel superior, care, comparativ cu cel elementar și mediu, implică eforturi financiare mult mai mari. Cheltuielile ce se fac cu pregătirea suplimentară (meditații) pentru examenul de bacalaureat și de admitere (acestea ajungând, în 1993, la circa 2000 lei ședință², deci pentru mai puțin de 2 ore), cheltuieli ce grevează bugetul mai tuturor părinților cu copii care candidează la admiterea în învățământul superior, constituie doar preludiul unui șir întreg de eforturi financiare. Introducerea unor taxe, ca cea care se plătește pentru susținerea examenului de admitere (fără a mai aminti taxele care se aplică unui procent ce variază între 15-30%, în funcție de facultate, din studenții admiși în învățământul de stat și de 100% în cel particular) a contribuit la îngreunarea condițiilor.

- Cu dificultăți foarte mari se confruntă familiile care locuiesc în alte localități decât cea în care își are sediul instituția de învățământ superior ale cărei cursuri sunt frecventate de fii sau fiicele lor. Aceste familii sunt nevoite să facă, în plus, cheltuieli pentru călătoriile interurbane cu mijloace de transport în comun, cel puțin la începutul și sfârșitul vacanțelor, pentru cazare (în cămine sau în locuințe particulare³) și chiar pentru alimentație⁴. Într-o asemenea situație se află un procent mare de familii din România. Potrivit unor estimări, pe ansamblu, peste 50% din studenți sunt proveniți din familii care își au domiciliul în alte localități decât cea în care se află instituția de învățământ superior; procentul

¹ Acest declin este consecința unor cauze obiective (între care: lipsa de resurse financiare, procesul de înlocuire a mecanismelor specifice economiei supercentralizate cu cele ale economiei de piață, dificultățile apărute în relațiile economice externe ale României ca urmare a destrămării CAER, războiului din Golf, embargoului aplicat de comunitatea mondială față de Iugoslavia, recesiunii din economiile multor țări dezvoltate etc.) și subiective (lipsa de comportament managerial la mulți conducători din întreprinderile de stat, ritmul lent de transpunere în practică a unor prevederi ale legislației cu privire la reformă, tergiversarea în adoptarea unor legi menite să perfecționeze cadrul legislativ de manifestare a mecanismelor economiei de piață, mișcările greviste ș.a.).

² Numărul unor asemenea ședințe, la o singură disciplină, variază între 20-50.

³ La această formă de cazare apelează, în prezent, aproximativ 40% din numărul studenților care nu au domiciliul în centrul universitar ales pentru studii.

⁴ Este cunoscut că cheltuielile pentru alimentație pe care le face o persoană sunt mai mari alune când aceasta nu ia masa în familie sau, și mai exact, în condițiile când toți membrii unei familii servesc masa acasă, cheltuielile acestora pentru asigurarea hranei nu cresc proporțional cu numărul membrilor săi.

diferă de la o facultate la alta (între altele și în funcție de gradul de răspândire, în teritoriu, a facultăților cu același profil).

Pentru estimarea cât mai realistă a cheltuielilor lunare¹ impuse puse de întreținerea unui tânăr la facultate, colectivul de autori ai materialului de față a luat în considerare toate variantele posibile în care se poate afla acesta, avându-se în vedere diferențele de cerințe dintre studenți și studente. Variantele posibile sunt:

- cea care are în vedere situația când studentul (studenta) locuiește cu părinții săi;
- cea care pornește de la presupunerea că studentul (studenta) locuiește în cămin și mănâncă la cantină, consumând produse culinare ce fac parte din meniul fix;
- cea care presupune că studentul (studenta) locuiește în cămin, ia masa la cantină, dar consumă produse culinare din meniul a la carte;
- cea care este concepută pe ideea că studentul (studenta) locuiește în cameră închiriată și servește masa a la carte (într-o cantină studențească sau într-un restaurant modest).

• În total cheltuieli sunt incluse, pe lângă cheltuielile specifice (ca, de exemplu, cursuri, rechizite, cheltuieli pentru multiplicare), cheltuieli pentru alimentație, pentru îmbrăcăminte și încălțăminte, pentru articole de igienă personală, pentru diverse servicii (transport, igienă, estetică personală, reparații ale unor articole de îmbrăcăminte și încălțăminte² ș.a.) care intră în consumul oricărui tânăr (tinere), precum și cheltuieli pentru ridicarea nivelului cultural și pentru agrement - divertisment. În cazul studentului (studentei) căminist, ținându-se seama de situația în care se află căminele și cantinele, precum și de ceea ce s-a observat în anii anteriori, au fost incluse și cheltuieli implicate de procurarea unor bunuri care, în mod normal, n-ar trebui să le aibă studentul (lenjerie de pat, sac de dormit, pernă, veselă ș.a.).

• "Coșul" de bunuri și servicii luate în considerare pentru determinarea cheltuielilor, cantitățile și duratele de folosire au rezultat din observațiile proprii ale autorilor dar și din consultarea unui număr de foști (nu demult) și actuali studenți.

• Pentru anumite cheltuieli, în principal cele referitoare la masă și cazare (valabile în luna de început a noului an de învățământ, 1993/1994, respectiv în

¹ Cota lunară de cheltuieli cuprinde, pe lângă cheltuielile clar delimitate în timp (cheltuielile pentru masă, cazare, diverse servicii la care se recurge periodic etc.), toate celelalte cheltuieli ce se convertesc în produse cu o durată de folosire de două și mai multe luni, dar care se regăsesc în această cotă cu partea ce rezultă prin raportarea la numărul de luni estimate a fi utilizate; nu trebuie uitat că o serie de articole de îmbrăcăminte, încălțăminte ș.a. se folosesc alternativ în decurs de mai multe luni și chiar ani, fapt ce decurge din nevoia de diversitate, de igienă, de mărire a duratei de utilizare a fiecărui obiect.

² Cheltuieli ca cele de transport (mai ales interurban) și cele care au în vedere estetica personală sunt frecvente la vârsta studenției.

octombrie 1993) au fost consultați factori de răspundere din instituții de învățământ superior și s-a discutat cu un număr însemnat de studenți.

- În lista de bunuri și servicii luate în calcul și deci la estimarea fiecărei grupe de cheltuieli și a cheltuielilor totale s-a avut în vedere statutul studentului, poziția sa socială, necesitatea asigurării de condiții care să-i permită să evite situațiile jenante pentru el sub aspectul ținutei, să facă față - fără dificultăți - eforturilor intelectuale solicitate de pregătirea sa cât mai temeinică, să aibă acces la manifestările culturale și științifice caracteristice nivelului actual de civilizație. Mai mult, într-o variantă a cheltuielilor necesari, au fost luate în considerare bunuri și servicii care depășesc consumul apreciat ca normal și pe care autorii le-au denumit "articole suplimentare". În legătura cu "articolele suplimentare", ca de altfel cu întreaga gamă de bunuri și servicii luate în calcul, este necesar să facem precizarea că atât în ceea ce privește varietatea produselor (sortimentelor) cât și în privința cantităților și duratelor de utilizare au fost avute în vedere consumuri rezonabile. Dacă la o serie de produse (în special la cele de îmbrăcăminte) s-a mers pe doua sau mai multe sortimente, aceasta se justifică nu numai prin aceea că varietatea se înscrie în conceptul de viață normală, dar și prin cerințele fiziologice ce decurg din condițiile climatice specifice celor patru anotimpuri și de asigurare a igienei organismului uman.

- Un aspect ce se impune atenției în mod deosebit este acela al efortului financiar foarte mare pe care părinții (tutorii) studentului (studentei) sunt nevoiți să-l suporte la începutul primului an de învățământ superior. Deși o parte din bunurile pe care le folosește studentul (studenta) poate fi achiziție din perioada anterioară, viața pe care o va duce acesta, în special când familia locuiește în altă localitate, obligă la completări substanțiale de bunuri, unele din acestea urmând a fi utilizate în toată perioada studenției (respectiv 5 sau 6 ani), altele numai în primul an. Și la începutul anilor de studenție următori apar cheltuieli mai mari decât în cursul anului dar acestea sunt, în general, mai mici față de cele de la începutul studenției.

- Calculele pentru determinarea cheltuielilor (mai puțin tariful la cămin sau chiria pentru camera închiriată de la particulari, costul mesei la cantină și diversele taxe școlare) au fost făcute utilizându-se prețurile și tarifele medii valabile în luna iulie 1993¹ și care sunt prezentate în anexe. Aducerea acestora la nivelul lunii octombrie 1993, lună de început a anului universitar 1993/1994 și pentru care au fost obținute datele referitoare la tarifele cantinelor și căminelor studențești, precum și informații cu privire la taxele anuale (pentru studenții care plătesc aceste taxe în învățământul de stat și pentru cei din învățământul particular), s-a făcut cu ajutorul indicelui prețurilor de consum al populației pentru perioada august-octombrie a.c., luându-se în considerare o creștere medie

¹ Prețurile și tarifele au fost obținute de la Comisia Națională pentru Statistică, aceasta utilizându-le în calculul indicilor prețurilor de consum al populației.

lunară de 10%¹. Creșterea a fost aplicată totalului și nu fiecărei grupe de produse și servicii.

- Ținând seama de particularitățile unor cheltuieli, autorii au considerat necesar să determine cota lunară a acestora, deși - așa cum reiese și din anexe - o parte însemnată din bunurile pe care le utilizează studentul (studenta) nu sunt cumpărate în fiecare lună. Cota lunară a cheltuielilor s-a impus și din necesitatea de a confrunța, cheltuielile cu veniturile familiilor (de salariați mai ales), precum și cu veniturile potențiale ale studenților (burse, în special, meditații, alte venituri).

¹ Această medie a rezultat din datele pentru luna august și din aproximările pentru luna septembrie 1993.

2. ELEMENTE DE CALCUL

- Calculele efectuate arată că, în luna octombrie 1993, în majoritatea facultăților, cheltuielile necesare pentru întreținerea unui student (studente) din anul I se prezintă astfel¹:

A. În învățământul superior de stat

1. în cazul când părinții își au domiciliul în orașul în care funcționează instituția de învățământ ale cărei cursuri sunt frecventate de student (studentă) și acesta nu plătește taxă:

- în lei -

	student	studentă
Cheltuieli pentru procurarea de bunuri și servicii folosite de majoritatea studenților ²	66990	74873
Consum alimentar în cadrul familiei	38300	29700
Total	105290	104573

2. În cazul când părinții își au domiciliul în localitatea în care funcționează instituția de învățământ ale cărei cursuri sunt frecventate de student (studentă) și acesta plătește o taxă:

- în lei -

	student	studentă
Cheltuieli pentru procurarea de bunuri și servicii folosite de majoritatea studenților	66990	74873
Consum alimentar în cadrul familiei	38300	29700
Taxă ³	13334	13334
Total	118624	117907

3. În cazul în care studentul (studenta) provine din altă localitate decât cea în care funcționează instituția de învățământ superior ale cărei cursuri le

¹ Pentru studenții din ceilalți ani, presupunând că o parte importantă din bunurile cu o durată de folosire mai mare de un an au fost procurate în 1992 sau chiar în anii anteriori acestuia, când prețurile de vânzare cu amănuntul erau de câteva ori mai mici, cotele lunare pot fi diminuate cu circa 30%.

² Inclusiv gustări și răcoritoare consumate între mesele principale, precum și țigări.

³ Exceptând Academia de Teatru și Film și Academia Națională de Arte, taxele stabilite în învățământul superior de stat variază între 97000 (învățământul economic) și 213000 (Academia Națională de Educație Fizică și Sport); În materialul de față s-a luat în calcul suma de 120000 de lei (foarte apropiată de taxa stabilită în învățământul superior tehnic și medical - 113000, respectiv 117000 de lei); cota lunară a fost calculată prin împărțirea sumei menționate la 9 și nu la 12 luni, cum s-a procedat cu alte cheltuieli.

frecventează, cazarea este asigurată într-un cămin, iar masa este servită la o cantină studențească, apelându-se la meniu fix; nu se plătește taxă:

- în lei -

	student	studentă
Cheltuieli pentru procurare de articole și servicii folosite de majoritatea studenților	66990	74873
Tarif masă la cantină - meniu fix ¹	22700	22700
Tarif cămin ²	3000	3000
Cheltuieli pentru articole gospodărești	1200	1200
Cheltuieli de transport și telefon interurban	670	670
Total	94560	102443

3*. Dacă studentul (studenta) consumă produse culinare din meniul à la carte, cheltuielile cresc, în lunile de cursuri, cu 31300 de lei (socotind 1500 de lei masa zilnică și 20% regia generală a cantinei), ajungând la 125860 de lei și respectiv 133743 de lei.

3**. Când studentul (studenta) provenit(ă) din alte localități plătește și taxă, cheltuielile lunare menționate la punctul 3* se majorează cu 13334 lei.

4. Costul lunar al vieții unui(ei) student (studente) provenit(ă) din altă localitate crește foarte mult în condițiile în care acesta (aceasta) recurge la cameră închiriată: variantele posibile, întâlnite de altfel în realitate, sunt: a. să locuiască la o rudă sau la o cunoștință plătind o chirie lunară de 10000-15000 de lei; b. să închirieze o garsonieră mobilată contra unei chirii lunare de 25000 - 30000 de lei; c. să închirieze o cameră mobilată într-un apartament plătind o chirie de 15000 - 20000 de lei.

Într-un asemenea caz, cheltuielile totale ajung la cel puțin 100360 de lei pentru un student și 108243 de lei pentru o studentă dacă mănâncă la cantină (meniu fix) și nu plătesc taxă și la 164994 de lei pentru un student și 172877 de lei pentru o studentă dacă consumă produse culinare din meniu à la carte și plătesc taxa școlară.

B. În învățământul superior particular sunt valabile, cu creșteri de circa 50% la taxă, cheltuielile menționate la varianta maximă de la punctul 4.

C. Cheltuielile totale specifice la flecare situație se majorează cu 17836 lei pentru un student și cu 23590 de lei pentru o studentă dacă se includ și cheltuielile pentru articole considerate suplimentare. .

Comparând totalurile de mai sus cu veniturile salariale medii lunare nominale nete estimate pentru luna octombrie 1993 (estimare făcută pornind de

¹ Suma a fost stabilită pornind de la tariful de 690 lei/zi plus 10% cheltuieli de regie; comparată cu cheltuielile pentru alimentație în cazul când studentul (studenta) ia masa în familie (cazul 1), această sumă reprezintă 593% și respectiv 81,4% dar presupune completări cu produse pe care studentul (studenta) le procură de la alte unități de alimentație publică.

² Acest tarif este valabil pentru o cameră cu trei paturi, grupul sanitar fiind comun.

la datele statistice valabile pentru luna august 1993, cărora li s-a aplicat o majorare medie lunară de 10%) rezultă că acestea sunt cu mult inferioare cheltuielilor estimate pentru un student (studentă)¹.

- Bursa acordată², în cazul când studentul (studenta) beneficiază de un asemenea venit, reprezintă, în cel mai bun caz (cel menționat la punctul 1) circa 1/5 din cheltuielile estimate.

- Aceste ultime date referitoare la venituri arată că familiei de salariați ale cărei venituri se găsesc sub o anumită limită, având de făcut față la multe alte cheltuieli, îi este imposibil să susțină un copil la facultate. Posibilități în acest sens există la familiile în care ambii părinți au salarii și veniturile salariale nete lunare (dintr-o activitate sau prin cumul) se situează deasupra mediei pe țară, la patroni, la întreprinzători, la țăranii cu gospodării bine întemeiate, cu animale și culturi intensive.

¹ La nivelul economiei naționale, în luna octombrie 1993, veniturile salariale medii lunare nominale nete sunt de aproximativ 90800 de lei.

² S-a avut în vedere bursa socială (20000 lei lunar).

3. O VARIANTĂ ECONOMICOASĂ DE CHELTUIELI

- În scopul de a vedea până unde s-ar putea ajusta cheltuielile impuse de întreținerea unui (unei) student (studente), ținând seama de situația veniturilor celei mai mari părți din familiile autohtone, autorii au reexaminat fiecare grupă de bunuri și servicii principalele (respectiv cele considerate ca tăcând parte din "coșul" normal de consum) și au apreciat că se mai pot face unele diminuări - fără a aduce persoanele în cauză într-o situație jenantă - la: îmbrăcăminte, încălțăminte, alte articole de uz personal, articole de igienă personală, articole destinate asigurării esteticii personale, articole pentru întreținerea curățeniei, bunuri alimentare ce se consumă în afara meselor de bază (plus țigări), servicii comune, servicii de agrement - divertisment și achiziții de cărți de literatură beletristică.

Sintetic, în prețurile din luna iulie 1993, diminuarea cotelor de cheltuieli lunare, față de sumele prezentate în anexe, la articolele și serviciile principale, pe capitole de cheltuieli, se prezintă astfel:

Capitole de cheltuieli	student		studentă	
	lei	%	lei	%
Îmbrăcăminte	-3977	-12,7	-2492	-13,2
Încălțăminte	-379	-8,6	-1049	-18,3
Alte articole de uz personal	-121	-19,5	-199	-13,3
Articole de igienă personală	-178	-3,1	-315	-4,7
Produse farmaceutice	0	0	0	0
Articole de papetărie, rechizite, manuale	0	0	0	0
Articole destinate esteticii personale	0	0	-214	-14,0
Articole pentru întreținerea curățeniei	-196	-18,3	-196	-18,3
Bunuri alimentare consumate în afara meselor de bază (plus țigări)	0	0	-1997	-18,5
Servicii comune	-72	-2,2	0	0
Servicii de agrement-divertisment	-82	-10,1	-82	-10,1
Achiziții de cărți de literatură beletristică	-140	-28,5	-140	-28,5

- În prețurile din iulie 1993, suma totală a cheltuielilor lunare care rezultă după deducerea diminuărilor menționate reprezintă 42790 de lei pentru un student și 46890 lei pentru o studentă. În condițiile creșterii medii lunare cu 10% a acestor cheltuieli (ca urmare a urcării prețurilor în ritmul menționat) se ajunge ca, în octombrie 1993, costul lunar al unui student, luând în considerare articolele și serviciile comune majorității studenților (căminiști și necăminiști) să fie de 56950 și respectiv de 62410 lei (față de 66990 și 74873 de lei, în varianta prezentată în textul anterior).

Luând fiecare situație ipotetică menționată mai în față, suma totală a cheltuielilor lunare se reduce cu 10040 lei în cazul studenților și cu 12463 de lei în cel al studentelor.

- O imagine aproximativă a problemelor care apar în legătură cu întreținerea unui băiat la facultate poate rezulta luând, spre exemplificare, o familie constituită din 4 persoane: părinți și doi copii, din care unul este la facultate, iar celălalt la liceu, acesta fiind o fată:

1. Dacă fiecare din părinți a încasat, în luna octombrie 1993, venituri egale cu veniturile salariale medii nete estimate la 90800 lei (estimarea s-a făcut prin aplicarea unui procent mediu de creștere de 10% la veniturile salariale medii nete din luna august 1993, când acestea au fost de 75026 lei), rezultă că - eliminând contribuția de 3% pentru pensia suplimentară și 1 % pentru șomaj - familia a avut încasări de circa 174 mii de lei, la care poate fi adăugată alocația de stat pentru copii de 3500 de lei, pentru fată. Presupunând că familia respectivă a avut și alte venituri (bănești și în natură) de aproximativ 17-20000 de lei (această sumă a fost estimată pornind de la bugetele de familie pe semestrul I 1993), înseamnă că suma totală a veniturilor lunare în luna octombrie 1993 s-a ridicat la maximum 197500 de lei.

Dacă, potrivit unor calcule, sumele minime lunare necesare existenței părinților și sorei (elevă) în luna menționată se ridicau la aproximativ 150000¹ de lei, pentru acoperirea cheltuielilor de întreținere a băiatului la facultate mai rămâneau mai puțin de 50000 de lei. Această sumă a reprezentat, în cazul învățământului de stat:

- a) mai puțin de 50% din necesarul de întreținere, când părinții își au domiciliul în orașul în care funcționează instituția de învățământ superior și nu plătesc taxă: dacă plătesc taxă, proporția scade sub 44%;
- b) aproximativ 56% când părinții domiciliază în altă localitate, studentul este căminist, ia masa la cantină și nu plătește taxă; dacă, dimpotrivă, plătește taxă și servește meniuri la carte, gradul de acoperire a cheltuielilor este de aproximativ 37%.

Obținerea unei burse ca, de exemplu, cea socială, permite ușurarea situației dar nu evită dificultățile. Grafic, în cazul beneficiarii de aceasta, situația

¹ Când părinții își au domiciliul în orașul în care se află instituția de învățământ superior, la cei 150000 de lei trebuie adăugați încă 3000 de lei, cota de întreținere pentru o persoană.

acoperirii cheltuielilor implicate de satisfacerea nevoilor de consum ale familiei menționate se prezenta, în octombrie 1993, conform figurilor de la pagina 18.

- Din aceste figuri rezultă clar discrepanța dintre veniturile familiei de salariați avută în vedere și cheltuielile cărora trebuie să-i facă față aceasta. Dacă veniturile salariale luate în calcul ar fi sub media pe economia națională, diferența ar fi mai mare. Efecte inverse, de diminuare a diferenței, ar rezulta în condițiile în care veniturile salariale ale fiecăruia din părinți (sau alte venituri) ar fi superioare veniturilor salariale medii nete pe economia națională.

4. CREȘTERI POSIBILE ÎN VIITORUL APROPIAT

Perpetuarea, în economia românească, a unor realități care au generat creșterea de prețuri în anii anteriori (în 1991 rata lunară a fost de 10,3%, în 1992 - de 9,6% iar în perioada ianuarie - august 1993 de 12,1%), va antrena modificarea acestora și în viitor. Pentru estimarea cheltuielilor probabile din luna octombrie 1994, autorii au recurs la mai multe variante, respectiv au avut în vedere, ca posibile, câteva rate de creștere a prețurilor:

- în varianta optimista, care are în vedere o rată lunară de creștere a prețurilor de 5%, cheltuielile pentru bunurile și serviciile considerate ca normale (cele care în variantele anterioare însumează 66990 și 74873 de lei) vor ajunge la circa 120400 și respectiv 134500 de lei; cheltuielile pentru "articolele suplimentare" (estimate pentru octombrie 1993 la 17836 și 23590 de lei) vor fi de 32000 și respectiv 42400 de lei. Aceasta înseamnă că se va tinde spre o dublare a cheltuielilor care sunt determinate de cerințele vieții de student;
- o variantă mai apropiată de realitate este cea care presupune o creștere lunară a prețurilor de 8,5%; în aceste condiții, cheltuielile pentru bunurile și serviciile care au fost incluse în consumul normal (articole principale) ar ajunge la 178300 și respectiv 199300 de lei, iar cele pentru "articole suplimentare" la 47500 și 62800 de lei;
- varianta care se suprapune pe anumite realități este cea care are în vedere o rată lunară de creștere a prețurilor de 10%; efectul unei astfel de creșteri ar fi majorarea primeia din grupele de cheltuieli menționate la 210300 și respectiv la 235000 de lei, iar a celeilalte la 46000 și 74000 de lei;
- varianta cea mai nefavorabilă ar fi aceea a creșterii prețurilor de desfacere cu amănuntul într-un ritm lunar de 12%. Efectul unei asemenea rate ar fi sporirea cheltuielilor într-o proporție foarte mare; pentru prima grupă de articole și servicii, aceste cheltuieli ar ajunge la aproape 261000 și la aproximativ 292000, iar pentru a doua - la 69500 și 91900 de lei; ar avea loc o creștere de aproape 4 ori;
- tariful la cantină - meniu fix - se va majora, după toate probabilitățile, cu circa 50%, ajungând astfel la circa 34000 de lei.

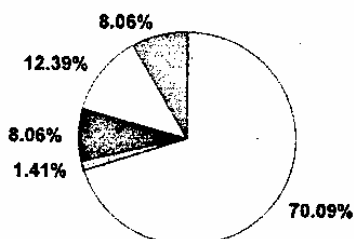
Problemele care se pun în prezent și care se vor amplifica în viitor sunt cele referitoare la resursele financiare de acoperire a cheltuielilor ce se cer a fi făcute pentru a asigura unui student (studente) condiții normale de viață și de studiu.

În afară de sprijinul părinților și al societății (prin diverse forme de burse) este necesar să fie avute în vedere sponsorizarea din partea unor societăți comerciale și mai ales intensificarea eforturilor proprii ale fiecărui student pen-

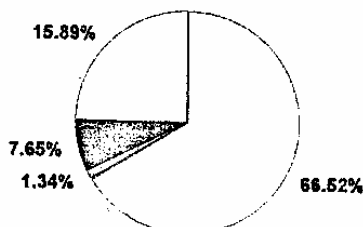
tru obținerea de venituri. În funcție de particularitățile facultăților frecventate, poate fi extinsă activitatea de meditații (la matematică, fizică, limbi străine ș.a.), de ghizi de turism, în timpul vacanțelor și mai ales în vacanța mare, de personal de servire în unități de turism, de lucrător în construcții, la spații verzi, în agricultură ș.a.

**STRUCTURA ȘI PONDEREA VENITURILOR
ÎN TOTALUL CHELTUIELILOR DE CONSUM (AL PĂRINȚILOR, AL FETEI ȘI
AL STUDENTULUI), LUATE LA UN LOC**

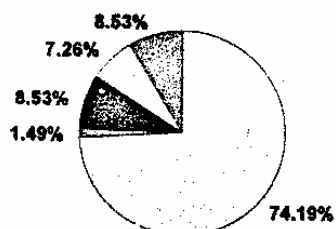
În cazul domicilierei părinților în orașul în care își are sediul instituția de învățământ superior, iar frecventarea cursurilor nu implică achitarea unei taxe.

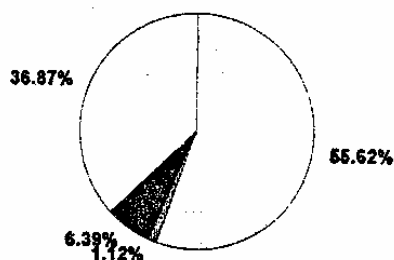
În cazul domicilierei părinților în orașul în care își are sediul instituția de învățământ superior, iar frecventarea cursurilor presupune achitarea unei taxe.

În cazul domicilierei părinților în altă localitate și studentul beneficiază de cămin și cantină, iar cursurile le frecventează fără achitarea vreunei taxe.

În cazul când părinții domiciliază în altă localitate, iar studentul recurge la gazdă (o rudă), consumă mâncăruri à la carte și plătește taxă.

Venituri salariale medii nominale nete în luna oct. 1993

Alocația de stat pentru copii

Alte venituri ale familiei

Cheltuieli neacoperite cu venituri

Bursă socială

Dacă unele din activitățile menționate, cum ar fi cea de meditator sau cea de ghid turistic se bucură de atenție în rândul studențimii din țara noastră, celelalte sunt încă neluate în seamă, ignorate. Includerea acestora în sfera de preocupări a studențimii române presupune, desigur, interes și din partea diverșilor agenți economici, a societăților comerciale și un oarecare timp.

Într-o perspectivă mai îndepărtată, ca efect al unor schimbări pozitive prezibile în mersul economiei naționale, este posibil ca dificultățile pe care le au, în prezent, familiile cu venituri modeste în susținerea copiilor lor la facultate să fie atenuate.

STRUCTURA BUNURILOR ȘI SERVICIILOR NECESARE UNUI STUDENT (STUDENTE) ȘI EVALUAREA CHELTUIELILOR IMPLICATE DE PROCURAREA ACESTORA (în luna iulie 1993)

STRUCTURA CHELTUIELILOR ESTIMATE PENTRU UN STUDENT (STUDENTĂ) CĂMINIST,
ÎN LUNA IULIE 1993, CU MODIFICAREA TOTALURILOR PE LUNA OCTOMBRIE ACELAȘI AN

ANEXA 1

	STUDENTI	%	STUDENTE	%	STUDENTI	%	STUDENTE	%	STUDENTI	%	STUDENTE	%
	Principale		Principale		Suplimentare		Suplimentare		Total		Total	
Consum alim în afara me- seilor de bază și țigări	10775.68	21.64	10775.68	19.43	3605.42	26.23	3661.42	20.26	14381.1	22.63	14437.1	19.64
Îmbrăcăminte	18334.98	36.81	18624.66	33.95	3442.92	25.04	6234.53	34.50	21777.9	34.27	25059.19	34.09
Încălzire	4419.79	8.87	5745.34	10.36	399.55	2.91	793.24	4.39	4819.34	7.58	6538.58	8.89
Alte artic de uz pers	616.89	1.24	1491.48	2.69	0.00	0.00	0.00	0.00	616.89	0.97	1491.48	2.03
Servicii	3191.00	6.41	3613.71	6.52	0.00	0.00	544.78	3.01	3191	5.02	4158.49	5.66
Îg pers	5696.46	11.44	6645.42	11.99	0.00	0.00	0.00	0.00	5696.46	8.96	6645.42	9.04
Farmaceutice	248.62	0.50	299.60	0.54	0.00	0.00	0.00	0.00	248.62	0.39	299.6	0.41
Optice	0.00	0.00	0.00	0.00	1087.36	7.81	1087.36	6.02	1087.36	1.71	1087.36	1.48
Papet	2268.90	4.56	2268.90	4.05	499.59	3.63	499.59	2.76	2768.49	4.36	2768.49	3.77
Estetică	0.00	0.00	1628.62	2.76	0.00	0.00	500	2.77	0	0.00	2028.62	2.76
Întreținere curățenie	1072.93	2.15	1072.93	1.94	0.00	0.00	0.00	0.00	1072.93	1.69	1072.93	1.46
Uz gospodăresc	1197.59	2.40	1197.59	2.16	347.74	2.53	347.74	1.92	1545.33	2.43	1545.33	2.10
Transport CFR	673.33	1.35	673.33	1.21	0.00	0.00	0.00	0.00	673.33	1.06	673.33	0.92
Achiziții de cărți	491.50	0.99	491.50	0.89	0.00	0.00	0.00	0.00	491.5	0.77	491.5	0.67
Servicii agrement diversis	817.06	1.64	817.06	1.47	4365.42	31.75	4402.88	24.36	5182.48	8.15	5219.94	7.10
TOTAL	49904.93	100	55445.72	100	19748.00	100	18071.54	100	63552.93	100	73517.26	100
Alte cheltuieli (5% din total)	2495.25		2772.29		13742.00		16071.54		66043.1765		76289.546	
TOTAL GENERAL	52395.18		58218.01						69696.105		81207.806	
TOTAL PE OCTOMBRIE	69604.87952		77486.16599		16296.588		24053.21874		87903.48792		101541.3857	

STRUCTURA CHELTUIELILOR ESTIMATE PENTRU UN STUDENT (STUDENTĂ)
CARE LOCUIEȘTE ÎN CENTRUL UNIVERSITAR (CU PĂRÎNȚI),
ÎN LUNA IULIE 1993, CU MODIFICAREA TOTALURILOR PE LUNA OCTOMBRIE ACELAȘI AN

ANEXA 2

	STUDENTI	%	STUDENTE	%	STUDENTI	%	STUDENTE	%	STUDENTI	%	STUDENTE	%
	Principale		Principale		Suplimentare		Suplimentare		Total		Total	
Consum alim în afara me- seilor de bază și țigări	10775.68	21.64	10775.68	20.11	3605.42	26.23	3661.42	20.26	14381.1	22.63	14437.1	20.25
Îmbrăcăminte	18334.98	36.81	18624.66	35.14	3442.92	25.04	6234.53	34.50	21777.9	34.27	25059.19	35.15
Încălzire	4419.79	8.87	5745.34	10.72	399.55	2.91	793.24	4.39	4819.34	7.58	6538.58	9.17
Alte artic de uz pers	616.89	1.24	1491.48	2.78	0.00	0.00	0.00	0.00	616.89	0.97	1491.48	2.09
Servicii	3191.00	6.41	3613.71	6.75	0.00	0.00	544.78	3.01	3191	5.02	4158.49	5.89
Îg pers	5696.46	11.44	6645.42	12.40	0.00	0.00	0.00	0.00	5696.46	8.96	6645.42	9.32
Farmaceutice	248.62	0.50	299.60	0.56	0.00	0.00	0.00	0.00	248.62	0.39	299.6	0.42
Optice	0.00	0.00	0.00	0.00	1087.36	7.91	1087.36	6.02	1087.36	1.71	1087.36	1.53
Papet	2268.90	4.56	2268.90	4.24	499.59	3.63	499.59	2.76	2768.49	4.36	2768.49	3.88
Estetică	0.00	0.00	1528.52	2.85	0.00	0.00	500	2.77	0	0.00	2028.52	2.85
Întreținere curățenie	1072.93	2.15	1072.93	2.00	0.00	0.00	0.00	0.00	1072.93	1.69	1072.93	1.50
Achiziții de cărți	491.50	0.99	491.50	0.92	0.00	0.00	0.00	0.00	491.5	0.77	491.5	0.69
Servicii agrement diversis	817.06	1.64	817.06	1.53	4365.42	31.75	4402.88	24.36	5182.48	8.15	5219.94	7.32
TOTAL	47934.01	100	53574.80	100	13400.26	100	17723.8	100	61334.27	100	71298.6	100
Alte cheltuieli (5% din total)	2396.7005		2678.74		13400.26		17723.8		63790.9705		73977.34	
TOTAL GENERAL	50330.7106		56253.54						67705.24105		78676.94	
TOTAL PE OCTOMBRIE	66990.17968		74873.46174		17835.74606		23590.3778		84625.92174		98463.83964	

ÎMBRĂCĂMINTE
A. PENTRU UN STUDENT
I. ARTICOLE PRINCIPALE

ANEXA 3

Nr. crt.	Denumire	UM	Preț unitar	Cantitate	Durata (în ani)	Preț total	Cota lunară de cheltuieli
1	Canadriană puf	buc	32746.50	1	4.00	32746.50	682.22
2	Balonzeider	buc	16810.37	1	2.00	16810.37	700.43
3	Geacă	buc	41808.79	1	4.00	41808.79	871.02
4	Sacou	buc	-	(2) 3	3.00	(38433.5) 54923.45	(1067.60) 1525.65
5	Pantaloni groși	per	-	2	1.00	17847.25	1487.27
6	Pantaloni subțiri	per	5550.82	(2) 3	1.50	(11101.64) 16652.48	(616.75) 925.13
7	Blugi	per	10756.43	3	(3.00) 2.00	32269.29	(856.36) 1344.55
8	Pulover gros	buc	-	4	(3.00) 2.00	21446.22	(595.73) 893.59
9	Pulover subțire	buc	4815.56	3	2.00	14446.68	601.94
10	Bluză bbc groasă	buc	3500.00	(4) 5	2.00	(14000.00) 17500.00	(583.33) 729.16
11	Cămașă mânecă lungă	buc	-	(3) 4	2.00	(9959.56) 13653.09	(414.96) 568.68
12	Cămașă mânecă scurtă	buc	3830.07	5	2.00	19150.35	737.03
13	Cămașă mânecă lungă subțire	buc	-	(3) 6	2.00	(17254.32) 25881.3	(718.93) 1378.39
14	Tricou	buc	-	10	(2.00) 1.50	11838.68	(493.27) 657.7
15	Trening	buc	7915.27	2	(3.00) 2.00	15830.54	(439.73) 659.6
16	Halat	buc	9892.14	2	4.00	19784.24	412.17
17	Pantaloni scurt	per	-	2	2.00	7436.42	309.93
18	Pijama	buc	5389.32	(3) 4	2.00	(16167.96) 21557.28	(673.66) 898.22
19	Chilot	buc	706.06	10	1.50	7060.60	392.25
20	Maieu	buc	876.09	4	1.00	3504.36	292.03
21	Indispensabili	buc	1728.72	2	2.00	3457.44	144.06
22	Ciorapi	per	-	20	(2.00) 1.00	7722.75	(321.78) 643.56
23	Slip	buc	3128.47	2	3.00	6256.94	173.80
24	Cravată	buc	-	(3) 4	2.00	(5459.01) 6476.09	(227.46) 269.63
25	Căciulă blană (tricotată)	buc	(1200.00) 31154	1	(2) 3	(1200) 31154	(533.33) 665.39
26	Fular	buc	-	2	2.00	3342.33	139.28
27	Mănuși	per	4878.00	2	3.00	9756.00	271.00

Total I 460315.75 (14358.23) 18334.98

II. ARTICOLE SUPPLEMENTARE

Nr. crt.	Denumire	UM	Preț unitar	Cantitate	Durata (în ani)	Preț total	Cota lunară de cheltuieli
1	Paltan	buc	32746.50	1	4.00	32746.50	682.22
2	Geacă	buc	15728.12	1	3.00	15728.12	436.89
3	Costum subțire	buc	29417.83	1	2.50	29417.83	980.59
4	Costum gros	buc	28704.17	1	2.50	28704.17	956.80
5	Căciulă	buc	1200.00	2	3.00	2400.00	66.00
6	Pantaloni PE+CE	per	7690.04	1	2.00	7690.04	320.42

Total II 116686.66 3442.92

Total I+II 597002.41 21777.90

B. PENTRU O STUDENTĂ
I. ARTICOLE PRINCIPALE

Nr. crt.	Denumire	UM	Preț unitar	Cantitate	Durată (în ani)	Preț total	Cota lunară de cheltuieli
1	Palton	buc	33959.50	1	3.00	33959.50	943.32
2	Canădiană puf	buc	30000.00	1	3.00	30000.00	833.33
3	Balonzeider	buc	18366.03	1	(3.00) 2.00	18366.03	(510.17) 765.25
4	Geacă	buc	25536.27	1	3.00	25536.27	709.26
5	Blugi	per	10756.43	2	(4.00) 3.00	21512.86	(448.18) 597.58
6	Pantaloni groși	per	8339.19	1	2.00	8339.19	347.47
7	Pulover gros	buc	*	6	(5.00) 4.00	59365.00	(989.41) 1235.77
8	Fustă groasă	buc	*	(4) 5	(4.00) 3.5	(23930.93) 28555.98	(498.56) 713.9
9	Rochie lână	buc	*	2	3.00	29727.64	825.77
10	Pulover subțire	buc	*	3	2.00	14687.86	611.99
11	Pantaloni subțiri	per	*	3	3.00	15115.80	419.88
12	Fustă subțire	buc	5896.76	3	2.00	17690.28	737.10
13	Rochie subțire	buc	*	4	2.00	31767.27	1323.64
14	Bluză mânecă lungă	buc	*	(4) 6	3.00	(21548.59) 29392.56	(596.57) 816.46
15	Bluză mânecă scurtă	buc	*	4	(2.50) 2.00	17371.14	(579.03) 723.8
16	Bluză BBC groasă	buc	4053.68	(2) 3	1.50	(8107.76) 12161.64	(450.43) 675.65
17	Tricouri	buc	2437.77	(9) 10	3.00	(21939.93) 24377.7	(609.44) 677.18
18	Fustă medie	buc	7336.46	(3) 5	3.00	(22009.38) 36682.3	(611.37) 1018.95
19	Blaiser	buc	15146.78	2	(2.50) 2.00	30293.56	(1009.78) 1262.23
20	Trening	buc	7298.46	2	4.00	14596.92	304.10
21	Halat	buc	12508.25	2	4.00	12508.25	260.59
22	Cămașă de noapte	buc	*	4	(3.00) 2.50	12294.39	(341.51) 409.81
23	Ciorapi pantalon	per	1335.00	2	3.00	2670.00	74.17
24	Dresuri	per	*	7	1.00	3787.95	314.00
25	Sosete	per	*	20	3.00	3903.68	108.44
26	Chilot	buc	624.65	15	(2.00) 1.50	9369.75	(390.40) 520.54
27	Maieu	buc	812.36	5	3.00	4061.80	112.83
28	Sutien	buc	1994.31	(3) 4	1.50	(5982.93) 7977.24	(332.36) 443.18
29	Jupă	buc	957.50	3	5.00	2872.50	47.87
30	Costum baie	buc	4500.00	2	2.00	9000.00	375.00
31	Căciulă blană iepure	buc	10449.00	1	3.00	10449.00	290.25
32	Fular	buc	1313.25	2	4.00	2626.50	54.72
33	Mănuși	per	4853.38	2	3.00	9706.76	269.65

Total I 590707.3 (16332.69) 18824.66

II. ARTICOLE SUPLIMENTARE

Nr. crt.	Denumire	UM	Preț unitar	Cantitate	Durată (în ani)	Preț total	Cota lunară de cheltuieli
1	Scurtă blană	buc	53839.44	1	5.00	53839.44	897.32
2	Pardesi	buc	26771.50	1	3.00	26771.50	743.65
3	Costum talor gros	buc	*	3	3.00	73526.74	2042.41
4	Costum talor subțire	buc	*	2	3.00	26815.02	744.86
5	Pantaloni scurți	per	*	4	3.00	14065.20	390.70
6	Pijama	buc	5389.32	1	1.00	5389.32	449.11
7	Centură	buc	1311.50	1	3.00	1311.50	38.43
8	Furou	buc	1531.33	3	5.00	4593.99	76.56
9	Colanți	per	3000.00	2	1.50	6000.00	333.00
10	Căciulă tricotată	buc	1200.00	2	3.00	2400.00	66.00
11	Egară (batic)	buc	*	2	2.00	5886.37	245.27
12	Pălărie	buc	3765.98	2	3.00	7531.96	209.22

Total II 228131.04 6234.53

Total I+II 818838.34 25059.19

ÎNCĂLȚĂMINTE

ANEXA 4

A. PENTRU UN STUDENT
I. ARTICOLE PRINCIPALE

Nr. crt.	Denumire	UM	Preț unitar	Cantitate	Durata (în ani)	Preț total	Cota lunară de cheltuieli
1	Ghete	per	*	2	(3.00) 2.00	18285.00	(507.92) 761.88
2	Pantofi	per	*	2	1.00	23715.32	1976.28
3	Teneși	per	3297.04	1	1.00	3297.04	274.75
4	Adidași	per	13882.52	2	2.00	27765.04	1156.88
5	Papuci	per	3000.00	1	(2.00) 1.00	3000.00	(125) 250

Total I 76062.4 (4040.83) 4419.79

II. ARTICOLE SUPPLEMENTARE

Nr. crt.	Denumire	UM	Preț unitar	Cantitate	Durata (în ani)	Preț total	Cota lunară de cheltuieli
1	Cizme	per	9589.13	1	2.00	9589.13	399.55

Total II 9589.13 399.55

Total I+II 85651.53 4819.34

B. PENTRU O STUDENTĂ

I. ARTICOLE PRINCIPALE

Nr. crt.	Denumire	UM	Preț unitar	Cantitate	Durata (în ani)	Preț total	Cota lunară de cheltuieli
1	Cizme	per	*	2	(3.00) 2.00	37875.75	(1052.10) 1578.16
2	Pantofi	per	*	3	2.00	36794.76	1533.12
3	Sandale	per	*	(4) 5	2.00	(30234.62) 33531.66	(1259.77) 1397.15
4	Adidași	per	13882.52	2	(3.00) 2.00	27765.04	(771.25) 1156.88
5	Papuci	per	1600.50	2	3.50	3201.00	80.03

Total I 139168.21 (4696.27) 5745.34

II. ARTICOLE SUPPLEMENTARE

Nr. crt.	Denumire	UM	Preț unitar	Cantitate	Durata (în ani)	Preț total	Cota lunară de cheltuieli
1	Ghete	per	*	2	2.00	19037.67	793.24

Total II 19037.67 793.24

Total I+II 158205.88 6538.58

ALTE ARTICOLE DE UZ PERSONAL

ANEXA 5

A. PENTRU UN STUDENT

I. ARTICOLE PRINCIPALE

Nr. crt.	Denumire	UM	Preț unitar	Cantitate	Durata (în ani)	Preț total	Cota lunară de cheltuieli
1	Geantă	buc	6339.73	1	3.00	6339.73	178.10
2	Umbrelă	buc	3058.34	1	5.00	3058.34	50.93
3	Curea	buc	2168.70	3	5.00	6506.10	108.43
4	Ceas mână	buc	13508.66	1	(7.00) 4.00	13508.66	(180.82) 281.43

Total I 29410.83 (496.28) 618.89

B. PENTRU O STUDENTĂ

I. ARTICOLE PRINCIPALE

Nr. crt.	Denumire	UM	Preț unitar	Cantitate	Durata (în ani)	Preț total	Cota lunară de cheltuieli
1	Geantă	buc	*	3	2.50	23682.83	789.76
2	Umbrelă	buc	3360.20	1	5.00	3360.22	56.00
3	Curea	buc	1933.70	5	(4.00) 3.00	9668.50	(201.42) 266.57
4	Uscător păr	buc	4987.21	1	6.00	4987.21	88.28
5	Ceas mână	buc	14779.18	1	(7.00) 4.00	14779.18	(175.94) 307.89

Total I 56487.94 (1292.39) 1491.48

ARTICOLE DE IGIENĂ PERSONALĂ

ANEXA 6

A. PENTRU UN STUDENT

I. ARTICOLE PRINCIPALE

Nr. crt.	Denumire	UM	Preț unitar	Cantitate	Durata (În ani)	Preț total	Cota lunară de cheltuieli
1	Prosoap	buc	*	6	3.00	9342.65	259.52
2	Batiste		197.84	10	2.00	1978.40	82.43
3	Deodorant		*	(18) 18	1.00	(15690.64) 17263.76	(1307.55) 1438.66
4	Săpun		*	36	1.00	14297.66	1191.47
5	Șampon		*	4	1.00	2878.07	239.83
6	Pastă de dinți		*	24	1.00	12870.70	1072.56
7	Periuță dinți		286.61	6	1.00	1719.66	143.31
8	Pieptăn		163.00	1	1.00	163.00	1.33
9	Cremă de ras		*	6	1.00	5193.18	432.76
10	After shave		*	6	1.00	6099.24	508.27
11	Lame		46.12	10	1.00	461.20	38.43
12	Aparat ras		972.81	1	1.50	972.81	54.05
13	Hârtie igienică		93.54	(24) 30	1.00	(2244.96) 2806.2	(187.08) 233.85
Total I						76046.53	(5518.59) 5696.46

B. PENTRU O STUDENTĂ

I. ARTICOLE PRINCIPALE

Nr. crt.	Denumire	UM	Preț unitar	Cantitate	Durata (În ani)	Preț total	Cota lunară de cheltuieli
1	Prosoap		*	6	3.00	9342.65	259.52
2	Batiste		172.39	10	2.00	1723.90	71.89
3	Deodorant		*	(22) 24	1.00	(22751.12) 24132.7	(1895.93) 2011.06
4	Săpun		*	36	1.00	14297.66	1191.47
5	Șampon		*	(11) 12	1.00	(7431.8) 7870.76	(619.32) 655.9
6	Pastă de dinți		*	24	1.00	12870.70	1072.56
7	Periuță dinți		286.61	6	1.00	1719.66	143.31
8	Pieptăn		163.00	2	1.00	326.00	27.17
9	Cremă		*	(11) 12	1.00	(5409.37) 5697.33	(450.78) 474.78
10	Vată		503.97	(10) 12	1.00	(5039.7) 6047.64	(419.97) 503.97
11	Hârtie igienică		93.54	(24) 30	1.00	(2244.96) 2806.2	(187.08) 233.85
Total I						86835.20	(6329.94) 6645.42

FARMACEUTICE

ANEXA 7

A. PENTRU UN STUDENT

I. ARTICOLE PRINCIPALE

Nr. crt.	Denumire	UM	Preț unitar	Cantitate	Durata (în ani)	Preț total	Cota lunară de cheltuieli
1	Aspirină	tabletă	4.85	36	1.00	174.60	14.55
2	Saprosan	tabletă	10.85	16	1.00	173.60	14.47
3	Fasconal	tabletă	16.42	10	1.00	164.20	13.68
4	Vată	pachet	503.97	1	1.00	503.97	42.00
5	Leucoplast	rolă	74.00	1	1.00	74.00	6.17
6	Antinevralgic	tabletă	7.43	36	1.00	267.48	22.29
7	Extraveral	tabletă	5.22	12	1.00	62.64	5.22
8	Ulcerotrat	tabletă	9.02	12	1.00	108.24	9.02
9	Creion nazal	tabletă	52.00	1	1.00	52.00	4.33
10	Biseptol	tabletă	31.40	20	1.00	628.00	52.33
11	Siroop "Sirogal"	sticlă	264.97	1	1.00	264.97	22.08
12	Spirit medicinal	sticlă	512.13	1	1.00	512.13	42.68
Total I						2985.83	248.82

B. PENTRU O STUDENTĂ

I. ARTICOLE PRINCIPALE

Nr. crt.	Denumire	UM	Preț unitar	Cantitate	Durata (în ani)	Preț total	Cota lunară de cheltuieli
1	Aspirină	tabletă	4.85	36	1.00	174.60	14.55
2	Saprosan	tabletă	10.85	16	1.00	173.60	14.47
3	Fasconal	tabletă	16.42	10	1.00	164.20	13.68
4	Vată	pachet	503.97	1	1.00	503.97	42.00
5	Leucoplast	rolă	74.00	1	1.00	74.00	6.17
6	Antinevralgic	tabletă	7.43	36	1.00	267.48	22.29
7	Extraveral	tabletă	5.22	12	1.00	62.64	5.22
8	Ulcerotrat	tabletă	9.02	12	1.00	108.24	9.02
9	Creion nazal	tabletă	52.00	1	1.00	52.00	4.33
10	Biseptol	tabletă	31.40	20	1.00	628.00	52.33
11	Siroop "Sirogal"	sticlă	264.97	1	1.00	264.97	22.08
12	Spirit medicinal	sticlă	512.13	1	1.00	512.13	42.68
13	Anticoncepționale	tabletă	50.78	12	1.00	609.36	50.78
Total I						3595.19	299.60

OPTICE

ANEXA 8

II. ARTICOLE SUPLIMENTARE

Nr. crt.	Denumire	UM	Preț unitar	Cantitate	Durata (în ani)	Preț total	Cota lunară de cheltuieli
1	Lentile de ochelari (dioptrii)		766.55	1	1.00	766.55	63.88
2	Rame ochelari import	buc	10181.64	1	1.00	10181.64	848.47
3	Ochelari soare	buc	4200.13	1	2.00	4200.13	175.01
Total II						15148.32	1087.36

ANEXA 9

I. ARTICOLO PRINCIPALE

Nr. crt.	Denumire	UM	Preț unitar	Cantitate	Durata (în ani)	Preț total	Cota lunară de cheltuieli
1	Mapă	buc	193.53	2	1.00	387.06	32.25
2	Stilou	buc	839.71	1	1.50	839.71	46.65
3	Coli	top	4509.58	1	1.00	4509.58	375.79
4	Caiet studentesc	buc	391.99	5	1.00	1959.95	163.32
5	Fix	buc	223.40	6	1.00	1340.40	111.70
6	Dosar plic	buc	64.97	5	1.00	324.85	27.07
	Dosar cu șină	buc	56.94	5	1.00	284.70	23.73
7	Creion	buc	26.54	3	1.00	79.62	6.64
8	Cerneală	sticlă	163.49	2	1.00	306.98	25.58
9	Agrafe	cutie	252.09	1	2.00	252.09	10.50
10	Gumă	buc	61.32	2	1.00	122.64	10.22
11	Manual Edit. didactică și ped.	buc	1573.67	1	1.00	1573.67	131.14
12	Manual Edit. didactică și ped.	buc	750.50	1	1.00	11981.25	984.59
13	Manual autor străin	buc	2078.00	1	1.00	2078.00	173.17
14	Carte științifică autor străin	buc	1998.75	1	1.00	1998.75	166.56

II. ARTICOLE SUPPLEMENTARE

Nr. crt.	Denumire	UM	Preț unitar	Cantitate	Durata (în ani)	Preț total	Cota lunară de cheltuieli
1	Capsator	buc	1937.91	1	5.00	1937.91	32.30
2	Calculator științific	buc	7000.00	1	2.00	7000.00	291.67
3	Caiet mic	buc	391.77	2	1.00	783.54	65.30
4	Indigo	cutie	2923.07	1	5.00	2923.07	48.72
5	Caroiaa indigenă 6 culori	cutie	338.88	1	1.00	338.88	28.24
6	Creioane colorate 12 culori	cutie	264.91	1	2.00	264.91	11.04
7	Linie	buc	134.00	2	1.00	268.00	22.33

Total II	13516.31	+ 499.59
Total I+II	41555.56	2768.49

ANEXA 10

B. STUDENTĂ

I. ARTICOLO PRINCIPALE

Nr. crt.	Denumire	UM	Preț unitar	Cantitate	Durata (in ani)	Preț total	Cota lunară de cheltuieli
1	Ruj	buc	-	(3) 4	1.00	(2655.43) 3008.1	(221.28) 250.68
2	Ojă	buc	-	(3) 4	1.00	(2078.45) 2400.98	(173.20) 200.08
3	Trusă fard	buc	-	(1) 2	(2.00) 1.50	(4583.11) 6278.02	(190.6) 348.78
4	Parfum	sticlă	-	3	1.50	10146.54	563.70
5	Fixativ	buc	991.69	2	1.00	1983.38	165.28
					Total	23817.02	(1314.42) 1528.52

II. ARTICOLE SUPPLEMENTARE

Nr. crt.	Denumire	UM	Preț unitar	Cantitate	Durata (in ani)	Preț total	Cota lunară de cheltuieli
1	Cercei, brățări, clame de păr, etc.	buc	-	20	2,00		500,00

Total II	500.00
Total I+II	2028.52

ARTICOLE PENTRU ÎNTREȚINEREA CURĂȚENIEI

ANEXA 11

A (B). PENTRU UN STUDENT (STUDENTĂ)

I. ARTICOLE PRINCIPALE

Nr. crt.	Denumire	UM	Preț unitar	Cantitate	Durata (in ani)	Preț total	Cota lunară de cheltuieli
1	Detergent	cutie	588.50	(8) 12	1.00	(4708.00) 7062.00	(392.33) 588.50
2	Săpun de ruie	buc	146.86	36	1.00	5286.96	440.58
3	Cremă de ghetă	buc	131.54	4	1.00	526.16	43.85
Total I						12875.12	(876.76) 1072.93

ARTICOLE PENTRU UZ GOSPODĂRESC (CĂMINIȘTI)

ANEXA 12

A (B). PENTRU UN STUDENT (STUDENTĂ)

I. ARTICOLE PRINCIPALE

Nr. crt.	Denumire	UM	Preț unitar	Cantitate	Durata (in ani)	Preț total	Cota lunară de cheltuieli
1	Sac de dormit	buc	12500.00	1	6.00	12500.00	173.61
2	Lenjerie pat	buc	-	3	3.00	21078.65	585.52
3	Lampă de birou	buc	6406.21	1	6.00	6406.21	88.98
4	Lighean	buc	1941.50	1	3.00	1941.50	53.93
5	Ilbric	buc	2065.25	1	2.00	2065.25	86.05
6	Farfurie	buc	417.44	1	1.00	417.44	34.79
7	Lingură, linguriță, cuțit, furculiță	buc	1236.51	1	1.00	1236.51	103.04
8	Cană + farfurioară	buc	860.11	1	1.00	860.11	71.68
Total I						46505.67	1197.59

II. ARTICOLE SUPLIMENTARE

Nr. crt.	Denumire	UM	Preț unitar	Cantitate	Durata (in ani)	Preț total	Cota lunară de cheltuieli
1	Aparat de radio	buc	5903.97	1	6.00	5903.97	82.00
2	Fier de călcat	buc	6686.00	1	6.00	6686.00	92.86
3	Reșou electric cu un ochi	buc	5378.00	1	6.00	5378.00	74.69
4	Ceas deșteptător	buc	7069.33	1	6.00	7069.33	98.19
Total II						25037.30	347.74
Total I+II						71542.97	1545.33

CONSUM ALIMENTAR ÎN AFARA MESELOR DE BAZĂ + TIGĂRI

ANEXA 13

I. ARTICOLE PRINCIPALE

A (B). PENTRU UN STUDENT (STUDENTĂ)

Nr. crt.	Denumire	UM	Preț unitar	Cantitate	Durata (în luni)	Cota lunară de cheltuieli
1	Nes	150 ml	163.09	(10) 15	1	(1630.90) 2446.35
2	Suc (citronadă neacidulată)	litru	233.48	15	1	3502.20
3	Plăcintă cu mere	buc	77.00	9	1	693.00
4	Prăjitură cu frișcă	buc	168.95	(5) 7	1	(844.75) 1182.65
5	Sandwich cu șuncă	buc	227.75	(5) 7	1	(1138.75) 1594.25
6	Sandwich cu cașcaval	buc	193.89	(5) 7	1	(969.45) 1357.23

Total I (8779.05) 10775.68

II. ARTICOLE SUPLIMENTARE

A. PENTRU UN STUDENT

Nr. crt.	Denumire	UM	Preț unitar	Cantitate	Durata (în luni)	Cota lunară de cheltuieli
1	Bere la halbă	ml	183.68	2	1	367.36
2	Țigări BT	pachet	462.58	7	1	3238.06

Total II 3605.42

Total I+II 14381.10

B. PENTRU O STUDENTĂ

Nr. crt.	Denumire	UM	Preț unitar	Cantitate	Durata (în luni)	Cota lunară de cheltuieli
1	Pizza cu șuncă și cașcaval	porție	423.36	1	1	423.36
2	Țigări BT	pachet	462.58	7	1	3238.06

Total II 3661.42

Total I+II 14437.10

SERVICII

ANEXA 14

A. PENTRU UN STUDENT

I. ARTICOLE PRINCIPALE

Nr. crt.	Denumire	UM	Preț unitar	Cantitate	Durata (în luni)	Preț total	Cota lunară de cheltuieli
1	Abon. transport urban (tarif redus)	buc	1782.95	1	1	1782.95	1782.95
2	Tuns modern		430.15	1	(3) 2	430.15	(143.38) 215.08
3	Curățat pantaloni stofă		552.79	1	12	552.79	46.07
4	Curățat canădiană căptușită		936.20	1	24	936.20	39.01
5	Pingelit pantofi		1467.65	1	24	1467.65	61.15
6	Înlocuit fermoar la servietă		301.26	1	24	301.26	12.55
7	Poștă, telefon		140.00	1	1	140.00	140.00
8	Înlocuit xerox	pag	44.71	20	1	894.20	894.20
Total I						6505.20	(3119.35) 3191.00

B. PENTRU O STUDENTĂ

I. ARTICOLE PRINCIPALE

Nr. crt.	Denumire	UM	Preț unitar	Cantitate	Durata (în luni)	Preț total	Cota lunară de cheltuieli
1	Abon. transport urban (tarif redus)	buc	1782.95	1	1	1782.95	1782.95
2	Tuns modern		487.49	1	2	487.49	243.75
3	Spălat păr scurt		218.67	1	2	218.67	109.34
4	Manechiură		426.95	1	2	426.95	213.48
5	Curățat fustă		476.34	1	12	476.34	39.70
6	Curățat panton		1306.86	1	24	1306.86	54.45
5	Pingelit pantofi	operație	1194.95	1	24	1194.95	49.79
6	Montat flec nemetalic		351.78	2	12	703.56	58.63
7	Cusut fermoar la cizmă		357.28	1	24	357.28	14.89
8	Înlocuit fermoar la geantă		301.26	1	24	301.26	12.55
9	Poștă, telefon		140.00	1	1	140.00	140.00
10	Înlocuit xerox	pag	44.71	20	1	894.20	894.20
Total I						8290.51	3613.71

II. ARTICOLE SUPLIMENTARE

Nr. crt.	Denumire	UM	Preț unitar	Cantitate	Durata (în luni)	Preț total	Cota lunară de cheltuieli
1	Epilat		531.38	1	2	531.38	265.69
2	Tratament cosmetic		1674.55	1	6	1674.55	279.09
Total II						2205.93	544.78
Total I+II						10496.44	4158.49

SERVICII AGREMENT DIVERTISMENT

ANEXA 15

A. PENTRU UN STUDENT

I. ARTICOLE PRINCIPALE

Nr. crt.	Denumire	UM	Preț unitar	Cantitate	Durata (în ani)	Preț total	Cota lunară de cheltuieli
1	Cinematograf	bilet	247.42	(26) 30	1.00	(6432.92) 7422.60	(536.07) 618.55
2	Teatru	bilet	351.93	6	1.00	2111.58	175.97
3	Muzeu	bile	90.18	3	1.00	270.54	22.55
Total I						9804.72	(734.59) 817.06

II. ARTICOLE SUPLIMENTARE

Nr. crt.	Denumire	UM	Preț unitar	Cantitate	Durata (în ani)	Preț total	Cota lunară de cheltuieli
1	Intrare stadion	bilet	183.46	3	1.00	550.38	45.87
2	Intrare strand	bilet	183.46	10	1.00	1834.60	152.88
3	Excursie, tabără			1	1.00	50000.00	4166.67
Total II						52384.98	4365.42
Total I+II						62189.70	5182.48

B. PENTRU O STUDENTĂ

I. ARTICOLE PRINCIPALE

Nr. crt.	Denumire	UM	Preț unitar	Cantitate	Durata (în ani)	Preț total	Cota lunară de cheltuieli
1	Cinematograf	bilet	247.42	(26) 30	1.00	(6432.92) 7422.60	(536.07) 618.55
2	Teatru	bilet	351.93	6	1.00	2111.58	175.97
3	Muzeu	bile	90.18	3	1.00	270.54	22.55
Total I						9804.72	(734.59) 817.06

II. ARTICOLE SUPLIMENTARE

Nr. crt.	Denumire	UM	Preț unitar	Cantitate	Durata (în ani)	Preț total	Cota lunară de cheltuieli
1	Intrare patinuar	bilet	250.00	4	1.00	1000.00	83.33
2	Intrare strand	bilet	183.46	10	1.00	1834.60	152.88
3	Excursie, tabără			1	1.00	50000.00	4166.67
Total II						52834.60	4402.88
Total I+II						62639.32	5219.94

ACHIZIȚIE DE CĂRȚI DE LITERATURĂ BELETRISTICĂ

ANEXA 16

A (B). PENTRU UN STUDENT (STUDENTĂ)

I. ARTICOLE PRINCIPALE

Nr. crt.	Denumire	UM	Preț unitar	Cantitate	Durata (în ani)	Preț total	Cota lunară de cheltuieli
1	Proză scriitori străini	carte	1682.86	2 3	1.00	(3365.72) 5048.58	(280.47) 420.72
2	Proză scriitori români consacrați	carte	849.46		1.00	849.46	70.79
Total I						5898.04	(351.26) 491.50

**TRANSPORT CFR ȘI TELEFON INTERURBAN
PENTRU CĂMINIȘTI**

ANEXA 17

A (B). PENTRU UN STUDENT (STUDENTĂ)

I. ARTICOLE PRINCIPALE

Nr. crt.	Denumire	UM	Preț unitar	Cantitate	Durata (în ani)	Preț total	Cota lunară de cheltuieli
1	Bilet clasă a II-a până la 300 km	bilet	1320.00	2	1.00	2640.00	220.00
2	Bil. cls. a II-a până la 300 km tarit reduc	bilet	660.00	4	1.00	2640.00	220.00
3	Telefoane interurbane		2800.00	1	1.00	2800.00	233.33
Total I						8080.00	673.33

* S-au avut în vedere mai multe sortimente, fiecare din acestea având un preț diferit

Cifrele dintre paranteze reprezintă modificări aduse datelor inițiale pentru varianta economică de cheltuieli

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

**STUDII ȘI CERCETĂRI
ECONOMICE
NR. 11/1993**

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE PROGNOZĂ ECONOMICĂ

**TENDINȚE ALE EVOLUȚIEI CERERII
ȘI OFERTEI BUNURILOR DE CONSUM
DE FOLOSINȚĂ ÎNDELUNGATĂ**

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

SUMAR

INTRODUCERE	291
Capitolul 1	
CONSIDERENTE PRIVIND PIAȚA BUNURILOR DE CONSUM DE FOLOSINȚĂ ÎNDELUNGATĂ	292
1.1. Cererea și oferta, elemente corelative ale pieței	292
1.2. Factorii cererii și ofertei bunurilor de consum de folosință îndelungată	295
Capitolul 2	
REPERE ALE EVOLUȚIEI PIEȚEI MOBILEI ÎN ROMÂNIA	298
2.1. Situația - pieței mobilei sub, incidența conjuncturii economice actuale, și a unor factori de influență specifici	298
2.2. Tendințe previzibile în evoluția pieței mobilei	303
Capitolul 3	
PIAȚA BUNURILOR DE UZ CASNIC, MENAJERE	307
3.1. Caracteristici generale ale bunurilor menajere	307
3.2. Analiza ierarhică, și ordinea de cumpărare a bunurilor de folosință îndelungată	309
3.3. Oferta de bunuri de consum de uz casnic, menajere	316
3.4. Proiecții ale cererii de bunuri de uz casnic, menajere	317
Capitolul 4	
ANALIZA EVOLUȚIEI ȘI PROIECȚIA ÎNZESTRĂRII POPULAȚIEI CU UNELE BUNURI DE FOLOSINȚĂ ÎNDELUNGATĂ DE UZ CULTURAL	325
4.1. Incidențe ale unor factori de influență pe piața televizoarelor și radioreceptoarelor	325
4.2. Proiecții ale evoluției cererii, ofertei și înzestrării populației cu televizoare și radioreceptoare	330

INTRODUCERE

Studiul "Tendințe ale evoluției cererii și ofertei bunurilor de consum de folosință îndelungată" a fost elaborat în cadrul programului "Strategia înfăptuirii economiei de piață, în România".

Având ca obiectiv studierea evoluției posibile a gradului de dotare cu bunuri de consum de folosință îndelungată a populației, lucrarea a fost astfel structurată, încât în urma unor precizări de ordin teoretic, conceptual, a analizelor privind dotarea existentă în prezent, să poată fi relevate caracteristicile specifice și factorii de influență ai cererii și ofertei acestor bunuri, previzionând modul lor de manifestare într-o perspectivă pe termen mediu.

În prima parte lucrarea încearcă o prezentare a câtorva aspecte teoretice generale privind piața bunurilor de consum de folosință îndelungată, principalii factori ce influențează cele două elemente corelative ale acesteia, cererea și oferta.

Sunt prezentate aspecte ale pieței sub incidența conjuncturii economice actuale și a unor factori de influență specifici, evidențiindu-se elementele caracteristice, fiind relevate de asemenea și principalele tendințe posibile de evoluție în viitor.

Studiul continuă cu analiza pieței bunurilor de consum de uz casnic fiind prezentate caracteristicile generale ale cererii pentru bunurile menajere, analiza ierarhică a cererii, comportamentul consumatorului în luarea deciziilor de cumpărare a acestor bunuri, structura ofertei, toate acestea constituind fundamentul elaborării proiecțiilor cererii și ofertei.

Lucrarea evidențiază - în limita surselor de date existente - nivelul atins în înzestrarea gospodăriilor cu bunuri de uz casnic. Pornind de la gradul actual al dotării sunt prezentate unele alternative ale tendinței evoluției bunurilor menajere printr-un model de proiecție pe termen mediu.

Problematika pieței bunurilor de consum de folosință îndelungată de uz cultural, abordată în contextul tranziției la economia de piață este tratată - prin prisma incidenței factorilor de influență asupra cererii, ofertei și înzestrării populației - unele bunuri incluse în această categorie, evidențiind, totodată, pe baza unei analize succinte, nivelul actual de satisfacere a nevoilor populației.

Folosind ca punct de pornire datele disponibile, referitoare la înzestrarea populației cu unele bunuri de uz cultural, particularitățile și tendințele logice ale evoluției consumului acestora, s-a elaborat un model de proiecție, pe baza căruia au fost generate alternative ale cererii și înzestrării populației cu bunurile respective, în perspectivă, pe termen mediu.

În ultima parte a lucrării, analizându-se tendințele evoluției industriei române de automobile și înzestrarea populației cu aceste bunuri se ajunge la concluzii ca: reducerea ciclului producție transformarea automobilului într-un bun de consum rar pentru cetățeanul de rând și îmbătrânirea parcului național de automobile. În final se schițează motivele pentru care redefinirea doctrinei tranziției reprezintă o necesitate actuală.

Capitolul 1

CONSIDERENTE PRIVIND PIAȚA BUNURILOR DE CONSUM DE FOLOSINȚĂ ÎNDELUNGATĂ

Bunurile de folosință îndelungată sau bunurile durabile cum sunt cunoscute în studiile de specialitate, constituia elemente componente indispensabile calității vieții, ale modului de viață.

Bunurile din dotarea unei gospodării constituie alături de locuință indicatorul standardului de viață al familiei. Bunăstarea unei familii presupune dotarea gospodăriei cu mobilă, produse de uz casnic, menajere, produse de uz cultural - sportiv, toate acestea contribuind la satisfacerea unui întreg complex de nevoi menit să contribuie atât la sporirea confortului cât și la dezvoltarea personalității umane.

Comportamentul consumatorului vizavi de aceste bunuri de folosință îndelungată, transformarea aspirațiilor efective ale consumatorului în decizii de cumpărare presupune:

- crearea puterii de cumpărare prin repartizarea veniturilor (solvabilizarea nevoilor);
- oferta acestor produse pe piață.

1.1. Cererea și oferta, elemente corelative ale pieței

Obiectivul principal al studiului fiind proiecția cererii și ofertei bunurilor de folosință îndelungată, a evoluției viitoare a pieței, s-au luat în considerare ca punct de plecare caracteristicile distinctive ale cererii pentru aceste bunuri și anume:

- cele mai multe bunuri durabile sunt utilizate în comun de către membrii unei familii sau a unei gospodării, deci în majoritatea cazurilor, unitatea de analiză trebuie să o reprezinte familia sau gospodăria și nu individul;
- bunurile de folosință îndelungată, nu sunt produse de primă necesitate și cererea, în acest caz, este foarte sensibilă (elastică) la influențele unor factori cu acțiune specifică asupra diverselor segmente ale pieței;
- bunurile de folosință îndelungată, cum o spune însăși denumirea ofertei servicii de-a lungul unor perioade îndelungate, cererea pentru ele, în cazul fiecărei unități de consum, manifestându-se la intervale relativ mari. În aceste condiții este important să se țină seama de cele două componente ale cererii totale (cererea pentru prima dotare și ce-

rerea de înlocuire), de raporturile dintre ele, precum și de raportul între acestea și gradul de înzestrare al populației cu bunul respectiv;

- aceste produse au în general o valoare mare și un rol important în procurarea lor și joacă în afara veniturilor perioadei curente, economiile bănești, precum și condițiile de credit utilizate;
- bunurile de folosință îndelungată sunt bunuri "flexibile" în timp, în sensul că odată aflate în folosința populației, ele pot fi deseori reparate, în loc să fie înlocuite cu altele noi; de aceea trebuie să se aibă în vedere și strânsa interdependență între cererea de reînnoire și condițiile de reparații și întreținere a bunurilor existente în uzul populației.

În ideea realizării proiecției cererii este necesar de avut în vedere, alături de caracteristicile menționate și principalele elemente caracteristice comportamentului consumatorului

- neprevăzutul și inerția, surse de deviație între realitate și teorie; consumatorul nu-și poate cunoaște întotdeauna propriile nevoi - fiind departe de a fi realist - și de asemenea se adaptează cu întârziere la nou-tăți, necunoscându-și suficient propria scară de preferințe (preferințe pe termen scurt și preferințe pe termen lung).
- nevoile imaginare, nevoi ce nu au legătură cu filozofia personală a individului. Este foarte dificil de stabilit pragul între nevoile reale și nevoile imaginare.

Comportamentul consumatorului își are originea în organizarea societății în general și a producției în special.

Influența nevoilor asupra sistemului productiv conduce la obținerea bunăstării dorite cu cât condițiile unei economii de piață vor fi realizate, funcționarea ei permițând rezolvarea problemei alocăției optime a resurselor atunci când există o anumită repartitie a veniturilor.

Oferta bunurilor de consum de folosință îndelungată, categorie corelativă a pieței, cuprinde totalitatea mărfurilor existente pe o piață, produsele oferite conducând la posibilitatea de transformare a unei nevoi potențiale în cerere efectiv satisfăcută. Situația ofertei de pe piața bunurilor de consum de folosință îndelungată, determină comportamentul consumatorului. Consumatorul are dreptul de veto asupra bunului oferit de producție, dar, ca el să-și exercite atest drept, trebuie să-i fie oferit bunul.

Oferta nu este numai o cantitate pur și simplu de bunuri care se găsesc pe piață, ci definește și un proces economic, cu importante schimbări structurale ale produselor, a căror investigație este realizată prin studii și prognoze tehnologice, prealabile, corelate posibilităților de producție ce implică organizarea ei și alocarea factorilor de producție - aspecte ce nu constituie obiectul studiului de față.

Importante în cunoașterea structurii ofertei sunt informațiile referitoare la criteriile tehnice și de prezentare a ofertei, caracterelor funcționale, care trebuie să se găsească într-o diversitate de sortimente.

Consumatorii sunt exigenți în alegerea produselor și se informează cât mai bine, fiind mai ales sensibili, la diferențierile calitative ale produselor. Sporul de venit pe care-l dețin două persoane se cheltuie diferit în funcție de nevoile, exigențele, gusturile și preferințele fiecăruia.

Numai o ofertă-diversificată poate conduce la modificări în comportamentul consumatorilor deoarece:

- o anumită nevoie poate fi satisfăcută de mai multe produse;
- un produs poate satisface mai multe nevoi;
- în alegerea produsului se ține seama nu numai de utilitatea obiectivă ci și de utilitatea subiectivă;
- la produsele de folosință îndelungată cumpărarea este determinată într-o măsură tot mai mare de nevoia de înlocuire.

Ciclul de viață al ofertei este o problemă dificilă și importantă mai ales din punct de vedere practic, deoarece permite o cunoaștere a speranței de viață a produsului, a șanselor sale de a supraviețui pe piață.

Ciclul de viață al produselor are 5 faze distincte:

- lansarea sau introducerea pe piață, când produsul este introdus pe piață dar nu este încă acceptat;
- creșterea - produsul începe să se vândă din ce în ce mai mult;
- maturitatea - desfacerea produsului continuă, dar într-un ritm de creștere în scădere, din cauza micșorării interesului consumatorilor;
- saturarea - desfacerea produselor atinge și rămâne la un nivel caracterizat prin volumul cererii de înlocuire?
- declinul - vânzările încep să scadă în mod absolut pe măsură ce produsul este concurat prin produse mai bune sau produse de substituție.

Problema care trebuie clarificată este de a stabili în ce stadiu se află produsele și care este următoarea fază.

Recunoașterea pe piață a vârstei ofertei se realizează prin comportamentul consumatorului care acceptă sau nu produsele, informații în acest sens obținându-se din examinarea curbei vânzărilor, care descrie evoluția, din momentul lansării pe piață a produsului până în momentul retragerii lui de pe piață.

Curba vânzărilor ia forme diferite în funcție de natura produselor a pieței pe care sunt lansate, a politicii de lansare și de staționare pe piață. În cazul bunurilor de folosință îndelungată, faza de creștere este mai mare, fiind funcție de venituri și prețuri, iar faza de maturitate se caracterizează printr-o fază de relansare realizată prin:

- eliminarea produselor învechite cu deficiențe de calitate;
- lansarea unor produse noi prin folosirea unor licențe de fabricație sau a unei concepții proprii.

În prezent, în condițiile existenței unei situații de monopol a producătorilor, a lipsei condițiilor de concurență și a interesului consumatorilor pentru aceste produse, folosirea unei licențe prezintă unele avantaje, deloc de neglijat:

- reducerea timpului de asimilare a produsului;
- asigurarea unui grad mai mare de certitudine în reușita asimilării și realizării unui produs care are o probabilitate mai mare să fie acceptat de consumatori.

1.2. Factorii cererii și ofertei bunurilor de consum de folosință îndelungată

Principalii factori care influențează atât cererea cât și oferta de bunuri de folosință îndelungată sunt, în principal, veniturile, prețurile, factorii demografiei, locuința și condițiile de locuit.

Mărimea veniturilor bănești și modul lor de utilizare determină transformarea aspirațiilor într-o cerere efectivă: determină decizia de cumpărarea unui bun "de folosință îndelungată.

Nivelul venitului unei familii și mărimea cheltuielilor obligatorii determină existența și mărimea unui fond discreționar care permite unei familii să economisească pentru a cumpăra bunuri de folosință îndelungată. Economii au o influență dublă asupra deciziei de cumpărare: pot constitui baza deciziei de cumpărare și în același timp se economisește pentru alte scopuri, limitându-se cheltuielile pentru achiziționarea diferitelor bunuri de folosință îndelungată.

În cadrul pieței majorității bunurilor de consum de folosință îndelungată un rol deosebit de important revine și sistemului de vânzări cu plata în rate. Utilizarea acestui sistem a demonstrat flexibilitatea modului de manifestare a cererii din partea unității de consum.

Politica vânzărilor în rate alături de o politică de repartizare a veniturilor în favoarea creșterii economisirilor consumatorilor vor influența pozitiv atât manifestarea cererii pentru bunuri de folosință îndelungată cât și oferta acestor bunuri.

În perioada anilor 1990-1992 veniturile populației au fost puternic influențate de fenomenele de recesiune economică, de creșterea costurilor de producție datorită majorării prețurilor cu ridicata la materii prime de bază. Liberalizarea prețurilor, indexarea periodică a salariilor negociate în funcție de rata inflației, noi reglementări în sistemul de salarizare, creșterea continuă a prețurilor de consum au condus la scăderea nivelului de trai al populației.

Veniturile au înregistrat o rată descendentă¹, salariul real a scăzut în 1991 față de 1990 cu 17,2%, veniturile reale ale țărănimii provenite din munca în agricultură au scăzut cu circa 7%, iar pensia reală a pensionarilor de asigurări sociale a scăzut cu 17,4% față de anul 1990. În acest context potrivit datelor din cercetarea selectivă a bugetelor de familie, se înregistrează creșterea ponderii cheltuielilor alimentare în totalul cheltuielilor de consum, la toate cele trei categorii de familii, în detrimentul cheltuielilor pentru mărfurile nealimentare.

¹ *Starea socială și economică a României în anul 1991*, p.38, CNS.

Deci, evoluția veniturilor populației în 1991 într-un ritm inferior sporirii prețurilor mărfurilor și al tarifelor serviciilor a condus la schimbări semnificative în structura cheltuielilor de consum și la manifestarea următoarelor tendințe:

- tendința de creștere a cheltuielilor pentru produse alimentare, în defavoarea cheltuielilor pentru mărfuri nealimentare;
- tendința de creștere a cheltuielilor pentru mărfuri nealimentare în defavoarea cheltuielilor pentru servicii.

Prețul intervine în dialogul dintre producător și consumator, fiind hotărâtor în comportamentul consumatorului, aceasta conducând la modificarea puterii de cumpărare, la regrouparea cheltuielilor și la schimbarea structurii de utilizare a veniturilor.

Prețul se modifică în funcție de traiectoria ciclului de viață al produselor, la oscilațiile sezoniere, la modificarea condițiilor de viață, a condițiilor de producție (raritatea factorilor de producție). Prin preț se pot cuantifica modificările intervenite în raportul cerere-oferta pe tot întreg parcursul ciclului de viață.

Importante sunt atât relația cerere-preț - cu implicațiile sale imediate și de perspectivă asupra diferitelor procese sau fenomene economice— cât și incidența ei asupra corelației producție-ofertă de bunuri de consum și putere de cumpărare a populației.

Liberalizarea prețurilor și tarifelor începută la 1 noiembrie 1990 și desfășurată în trei etape succesive în cadrul anului 1991 continuată în 1992 a declanșat un proces inflaționist accelerat.

Prețurile bunurilor de consum ale populației și tarifele au înregistrat o creștere continuă, rata medie lunară a inflației fiind de 3.0,3%. Spre exemplu, la frigidere, congelatoare, mașini de spălat rufe, creșterile de prețuri au fost între 7-9 ori, iar la mașini de gătit-aragaz, autoturisme, televizoare alb-negru între 5-7 ori.'

Eliminarea subvențiilor în mai 1993 va conduce în continuare la creșteri de presuri și tarife, la diminuarea puterii de cumpărare a populației, datorită inflației. Apare ca o prioritate de urmărit raportul dintre indicele de creștere a salariilor și indicele de creștere a prețurilor, fiind important ca primul să nu-l devanseze pe cel de-al doilea.

Intercorelația multiplă care există între cerere, venit și preț este foarte bine pusă în evidență de coeficientul de elasticitate, coeficient ce stabilește tendințele generale ale modificării cererii. În lipsa cunoașterii suficiente a prețurilor, a modificărilor care intervin, se poate urmări corelația prin cheltuielile de consum știut fiind că cererea pentru un produs este sensibilă la ridicarea venitului și scăderea prețului. Situația în care venitul scade și cresc prețurile, constituie o problemă mai delicată pe care nu ne-am propus s-o analizăm mai în detaliu.

Factorii demografici, locuința și condițiile de locuit au o influență de necontestat asupra cererii și ofertei de bunuri de folosință îndelungată. Compo-

nenta familiei și mărimea, categoria socio-profesională, mediul, determină dimensiunile cantitative și calitative ale pieței bunurilor de folosință îndelungată.

Evoluția dinamică a populației a influențat în general piața bunurilor de folosință îndelungată, dar ținând seama de principala caracteristică a bunurilor durabile - folosirea în comun de către membrii unei gospodării, este necesară cunoașterea evoluției acelor indicatori care caracterizează gospodăria.

La recensământul¹ populației din 7 ianuarie 1992, s-a înregistrat comparativ cu 5 ianuarie 1977 o creștere a numărului populației de 5,6%. Numărul gospodăriilor a crescut cu 9,8%. Din totalul gospodăriilor circa 55% sunt situate în municipii și orașe. Mărimea unei gospodării, din punct de vedere al numărului mediu de membri s-a redus în 1992 față de 1977 de la 3,21 persoane la 3,05 în 1992. În mediul urban mărimea medie a unei gospodării este mai mică (3,0 persoane) decât cea din mediul rural (3,1 persoane).

Din punct de vedere al repartizării populației pe medii urban și rural se constată că populația urbană reprezintă 54,4% din total, înregistrând o creștere față de recensământul anterior de 31,7%, pe seama reducerii populației din mediul rural cu 14,6%.

Alături de procesul de urbanizare, ce s-a manifestat în perioada ultimilor 20 ani, proces pus în evidență de schimbarea structurii populației, pe medii, în favoarea mediului urban (ponderea populației urbane a crescut de la 38,2% în 1966, la 46,9% în 1977, ajungând la peste 50% în 1992), îmbunătățirea dotării locuinței, a creșterii gradului de confort a influențat în mod favorabil sporirea cererii pentru bunurile de consum de folosință îndelungată.

Evoluția fondului de locuințe a înregistrat o creștere de 20%, creștere însoțită, și de îmbunătățirea structurii locuințelor, (creșterea suprafeței locuibile ce revine în medie pe o locuință și pe o persoană) și a dotării cu principalele instalații.

Astfel, 53,7% din locuințe au în dotare instalație de alimentare cu apă, preponderent în mediul urban, peste 96% din locuințe au instalație electrică, doar 38,6% au încălzire centrală și numai 4,8% au încălzire prin sobe cu gaze. Rezultă un disconfort în ceea ce privește instalația de alimentare cu apă și la instalația de încălzit.

O sursă suplimentară de informații asupra locuinței și condițiilor de locuit oferă ancheta privind locuința și condiția de locuit ale familiilor de salariați, țărani și pensionari cuprinse în eșantionul bugetelor de familie organizată pe această temă la sfârșitul anului 1990.

¹ Date din recensământul populației și locuințelor din 7 ian. 1992 - rezultate preliminare - București 1982 - CNS.

Capitolul 2

REPERE ALE EVOLUȚIEI PIEȚEI MOBILEI ÎN ROMÂNIA

Răspunzând necesităților umane de prim ordin (odihnă, prepararea alimentelor, servitul mesei), cât și cerințelor omului modern (studiu, destindere și primire, depozitare) mobila constituie astăzi, alături de locuință un bun indispensabil vieții. Analiza pieței mobilei este în măsură să furnizeze o serie de elemente de apreciere a calității vieții, a tendințelor ce se manifestă, în evoluția raportului cerere-ofertă pe acest important segment al pieței bunurilor de folosință îndelungată.

2.1. Situația - pieței mobilei sub, incidența conjuncturii economice actuale, și a unor factori de influență specifici

Numeroși factori de natură economică și politică, internă și internațională, care au afectat națiunea română în ultimii ani și-au pus amprenta și asupra echilibrului și evoluției pieței mobilei. Imposibilitatea comensurării amplitudinii și intensității efectelor acestor factori nu se rezumă la dificultatea obținerii unor date oficiale, ci ea rezidă din însuși modul de exprimare a cererii și ofertei de mobilă. Fiind un bun heterogen, mobila cuprinde o multitudine de articole diferențiate, nu numai după caracteristicile funcționale (dormitoare, sufragerii, bucătării, garnituri hol, articole de birou etc.) ci și în funcție de calitatea lor (grad de prelucrare), în aceste condiții, singura modalitate de urmărire a nivelului producției și consumului de mobilă este valoarea acesteia, care este cu atât mai puțin relevantă cu cât evoluția prețurilor este mai dinamică. Înclinația cumpărătorului spre multifuncționalitatea mobilierului, durata mare deviată a acestui produs (care sporește odată cu creșterea calității), ca și capacitatea acestuia de a satisface în același timp utilitatea mai multor persoane, fac imposibil de urmărit numeric gradul de dotare al populației cu acest bun, ca și evoluția cererii sale potențiale. În aceste condiții, aprecierea situației pieței mobilei și a tendințelor sale de perspectivă pe baza calculelor econometrice își pierde relevanța, ea putându-se baza doar pe estimarea efectelor previzibile ale factorilor ce influențează de obicei această piață.

Fiind un bun de folosință îndelungată, mobila reprezintă pentru consumator o adevărată investiție pe care nu o poate efectua, de regulă, din venitul lunar curent, ci doar apelând la economiile bănești făcute anterior. În mod evident, consumul de mobilă sporește pe măsura ridicării nivelului venitului disponibil, care permite o rată mai înaltă de economisire.

În structura consumului populației, mobila ocupă un ioc prioritar (după locuință) în cadrul bunurilor nealimentare: ponderea sa sporește, pe măsură ce scade ponderea bunurilor alimentare, ca urmare a creșterii venitului disponibil permanent.

Tabelul nr.1

Evoluția ponderii cheltuielilor cu bunurile nealimentare
și a ponderii cheltuielilor cu locuința și bunuri de folo-
sintă îndelungată în total cheltuieli de consum ale
populației în România

(%)

I n d i c a t o r i	1980	1985	1989	1990	1991
- Ponderea cheltuielilor cu bunurile nealimentare în total cheltuieli de consum ale populației					
- în medie pe o familie de salariați	54,4	49,9	48,9	50,6	48,6
- în medie pe o familie de țărani	36,3	33,1	30,1	33,0	28,6
- în medie pe o familie de pensionari ai asigurărilor sociale de stat	42,0	40,4	40,3	41,8	36,4
- Ponderea cheltuielilor cu locuința și bunurile de folosință îndelungată în total cheltuieli de consum ale populației					
- în medie pe o familie de salariați	19,0	17,4	16,4	15,3	12,3
- în medie pe o familie de țărani	14,2	13,1	11,3	12,7	10,6
- în medie pe o familie de pensionari ai asigurărilor sociale de stat	18,0	17,6	16,1	15,8	12,9

Sursa: Anuarul Statistic al României pe anul 1992, pagina 2 158

Așa cum se poate constata din datele tabelului nr. 1 în anii '80 în țara noastră s-a manifestat tendința de reducere continuă a ponderii cheltuielilor cu bunuri nealimentare, în medie pe o familie, la toate cele trei categorii de venituri realizate de populație; după o ușoară redresare în anul 1990 procesul își

reia trendul descrescător. Sporirea cheltuielilor efectuate cu bunuri indispensabile vieții (ponderea cheltuielilor pentru procurarea bunurilor alimentare în total cheltuieli de consum ale populației a fost în țara noastră, în aceeași perioadă de timp de 2 ori mai mare decât cea înregistrată în țările dezvoltate economic) reduc în mod absolut posibilitățile financiare ale populației de procurare a bunurilor de folosință îndelungată. Se constată, de altfel, tendința, de reducere în aceeași perioadă a cheltuielilor efectuate cu locuința și înzestrarea cu bunuri durabile (cu aproximativ 4 puncte procentuale). Ponderea relativ mică (cea. 50%) a cheltuielilor cu bunuri nealimentare în consumul populației (în țările dezvoltate economic aceasta reprezenta în anii '80 între 75% și peste 80%) denotă capacitatea redusă a populației țării noastre de procurare a bunurilor de folosință îndelungată.

Cheltuielile anuale pentru achiziția mobilei s-au înscris și în 1990-1991 în tendința de scădere, manifestată în anii '80, la toate bunurile durabile.

durabile.

Tabelul nr.2

Cheltuielile bănești medii lunare ale populației,
pe o familie pentru cumpărarea mobilei

INDICATORI	Salariați		Tărani		Pensionari ai asigurărilor sociale de stat	
	1990	1991	1990	1991	1990	1991
- cheltuieli medii lunare pentru cumpărarea mobilei (lei/familie)	123	174	33	38	12	3
- ponderea cheltuielilor cu mobila în cheltuielile medii lunare pe o familie (%)	5,5	3,3	3,2	2,1	1,7	0,2

Sursa: Revista de Statistică nr-7-8/1992, pag.76

Datele prezentate mai sus relevă accentuarea, în ultimii ani, a tendinței de reducere a ponderii cheltuielilor pentru achiziționarea mobilierului în cheltuielile medii lunare ale unei familii la principalele 3 categorii sociale. În sumă absolută, aceste cheltuieli au fost atât de mici, încât putem conchide că în perioada 1990-1991 doar puține familii au achiziționat mobilier (sumele cheltuite în medie pe o familie în ambii ani s-au aflat sub prețul cel mai mic al unui articol de mobilă).

Raportul venit disponibil permanent - consum de mobilă se modifică substanțial de-a lungul ciclului vieții, ponderea mobilei în consumul diferitelor grupe de vârstă variind sensibil.

Factorul demografie afectează cererea de mobilă nu numai prin structura, ei și prin dimensiunea sa. În condițiile în care ceilalți factori de influență rămân constanți, este de așteptat ca, odată cu sporirea populației, să crească și cheltuielile pentru cumpărarea mobilei.

Astfel, în perioada 1985 - începutul anului 1992, deși indicele de creștere anuală a populației a fost de 100, 5% cererea populației pentru acest bun de folosință îndelungată s-a redus, ca urmare a acțiunii conjugate a mai multor factori de influență principali:

- a) *Reducerea puterii de cumpărare a populației.* Ca urmare a accelerării procesului inflaționist, prețul mobilei înscriindu-se în tendința generală de creștere a prețurilor și în contextul devansării indicelui de creștere a bunurilor nealimentare de către cel a bunurilor alimentare, a descurajat comparatorii potențiali.
- b) *Creșterea în ritm alert a șomajului* începând cu anul 1991 a redus în mod absolut capacitatea cererii potențiale de a se transforma în cerere solvabilă.
- c) *Scăderea ofertei de locuințe.* Numărului tot mai des redus de locuințe date anual în folosință după anii '80 în contextul în care numărul populației a sporit, a influențat, de asemenea, în sens negativ cererea de mobilă.
- d) *Evoluția comportamentului uman.* Chiar dacă puterea de cumpărare nu a susținut nevoia socială de mobilă, ea a fost în continuă creștere ca urmare a sporirii în perioada 1980-1991 atât a numărului de căsătorii (100,39% în 1991/1980), cât și a numărului de divorțuri (108,50% în 1991/1980)

Acțiunea factorilor de influență menționați s-a accentuat în anii 1991-1992, determinând transformarea doar parțială a nevoii sociale în cerere solvabilă.

Datele tabelului evidențiază evoluția dinamică din ultimii doi ani a indicelui prețului mobilei (evoluție apropiată de cea a grupei de produse din care face parte), în ultima lună a anului 1992, indicele de creștere al prețului acestui produs devansând chiar pe cel al grupei (116, 3%) 113,5%).

Sporirea rapidă a prețului mobilei înregistrați în ultima perioadă de timp a avut drept cauză principală creșterea costurilor de producție ca urmare a sporirii salariilor (fără reflectare în productivitatea muncii) și prețurilor materiilor prime (în special lemn), combustibilului și energiei.

Creșterea prețului mobilei a afectat, în mod direct, și nivelul ofertei acestui produs, care a scăzut în termeni reali în ultima perioadă de timp, tocmai pentru a se adapta cererii solvabile în descreștere. Lipsa indicelui de creșterea a prețului mobilei din datele furnizate oficial de Comisia Națională de Statistică face imposibil de recalculat valoarea reală, atât a producției de mobilă, cât și a consumului acesteia pentru întreaga perioadă de timp analizată.

Tabelul nr.3

Evoluția indicelui prețurilor produselor de
uz casnic în România

Indicele prețurilor	1990 oct.	sept.	1 oct.	9 nov.	9 dec.	2 dec./nov.
- produse de uz casnic (inclusiv mobilă)	100,0	13,2 ori	13,7 ori	14,8 ori	16,8 ori	113,5 %
- mobilă	100,0	12 ori	12,3 ori	12,3 ori	14,3 ori	116,3 %

Sursa: Buletinul Statistic de prețuri nr.12/1992 al Comisiei Naționale de Statistică.

În linii generale, raportul cerere-ofertă de mobilă în țara noastră poate fi apreciat pe baza datelor furnizate de tabelul nr. 4. Se observă reducerea continuă a ponderii vânzărilor de mobilă către populație în total producție (cu 27,2 puncte procentuale în perioada 1980-1991). Redresarea din anul 1990 s-a datorat, pe de o parte sporirii neașteptate a veniturilor populației ca urmare a măsurilor de returnare a sumelor reținute drept "părți sociale" și a altor măsuri de creștere a salariilor în condițiile în care prețurile bunurilor indigene nu suferiseră încă nici o modificare, iar pe de altă parte, creșterii calității mobilei oferite, deoarece începând din acel an, nu s-au mai făcut diferențieri (din punct de vedere calitativ, grad de prelucrare, diversitate, materii prime superioare folosite), între mobila destinată vânzării pe piața internă și cea exportată.

În anul 1991, cererea populației s-a situat sub 1/3 din nivelul ofertei de mobila, în condițiile în care exportul acestui produs a suferit influența negativă a conjuncturii economice și politicii internaționale. Conform specialiștilor din Departamentul Industriei Lemnului din Ministerul Industriei¹, reducerea comenzilor din C.A.E.R. cu cca. 25-30% din volumul desfacerilor a constituit cauza principală a declinului producției, afectând în egală măsură și exportul mobilei românești.

Conform opiniei acelorași specialiști, reducerea ofertei de mobilă a mai avut drept cauză majoră scăderea masei lemnoase disponibile cu 38% la începutul anilor '90 față de deceniul trecut.

¹ În articolul "O ramură sănătoasă în hățișul tranziției", Capital nr. 14/1993.

Tabelul nr. 4

Evoluția producției și consumului aparent de
mobili în România în perioada 1990-1991

Indicatori	1980	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991
Producția de mobilă din lemn (mld. lei-prețuri curente)	14142	17399	17869	18094	19603	20690	20701	56273
Volumul vânzărilor de mobilă prin comerțul cu amănuntul, inclusiv mărfuri executate pe bază de comandă individuală de către atelierele cooperăției meșteșu- gărești și de consum (mld. lei- prețuri curente)	7950	5967	5852	6428	6264	6539	8120	16367 ¹⁾
Export de mobilă (mld. lei - prețuri curente)	1827,9 ²⁾	6484,0	6089,8	6910,9	7868,3	8077,7	8199,1	...
Pondere vânzărilor prin comer- țul cu amănuntul în prod. de mobilă	56,3	34,3	32,7	35,5	32,0	31,6	39,2	29,1
Pondere exportului în producția de mobilă	12,9	37,3	34,1	38,2	40,1	39,0	39,6	...

1) inclusiv comerțul privat

2) la cursul comercial al leului

Sursa : Anuarul Statistic al României pe anul 1991 pag.582 și pe anul 1992 pag.427, 502 și 608.

În anul 1992 piața mobilei a fost mai echilibrată. Deși producția, a continuat să scadă reprezentând doar 82,6%¹ din nivelul obținut în 1991 exportul de mobilă s-a ridicat la cea. 70% din valoarea producției. Totuși nivelul cererii interne de mobilă a fost modest (aproximativ 30% din valoarea producției), iar vânzările la fondul pieței au continuat să scadă (reprezentând cca 27% din valoarea producției) ca urmare a menținerii inflației (rata medie lunară de 9,6%), creșterii șomajului (8,4% din populația activă civilă) și continuării procesului de reducere a puterii de cumpărare a populației (indicele prețurilor bunurilor de consum ale populației a fost superior indicelui de creștere a salariului mediu lunar net pe principalele activități²: 299,2% > 275,8%),

2.2. Tendințe previzibile în evoluția pieței mobilei

Începând cu anii '90 economia românească a fost marcată de modificări adesea contradictorii în evoluția factorilor de influență, de discontinuitate a trendului conjuncturii economice internaționale, de decizii de natură economică și politică în măsura să modifice în mod radical comportamentul agenților economici (deci, inclusiv al populației). În aceste condiții prognozele macroecono-

¹ Conform Buletinului statistic de informare publică, nr. 12/1992.

² Conform Buletinului Statistic de informare publică nr. 12/1992

mice se confruntă cu riscul de a fi infirmate de realitate, datorită gradului înalt de probabilitate pe care îl implică evoluția factorilor de influență.

Aprecierea evoluției pieței mobilei din lucrarea de față se bazează pe tendințele manifestate în ultima perioadă de timp sub acțiunea principalilor factori de influență și a celor previzibile în viitor.

Datorită politicii economice promovate până în anul 1989, de dezvoltare prioritară a industriei grele, producția ramurii prelucrarea lemnului (în cadrul căreia, mobila a reprezentat 75% în anul 1992) deține o pondere mică în valoarea producției industriale (2,3% în anul 1991¹). Potențialul industriei mobilei poate asigura creșterea ofertei acestui bun căci posibilitățile tehnice (dotare, tehnologii de fabricație) și de calificare superioară a forței de muncă de care dispune, precum și de baza bună de materii prime (valorificată superior pe această cale) permit acest lucru. Faptul că productivitatea muncii în industria mobilei a sporit în 1991² față de anul precedent cu 1,4% dovedește capacitatea sa de redresare.

În măsura în care industria mobilei va rezolva problema masei lemnoase³ cu care s-a confruntat la începutul anilor '90, își va diversifica baza de materii prime prin contactarea furnizorilor ce practică prețuri mai mici și/sau oferă materiale calitativ superioare și își va reproiecta produsele astfel încât lemnul să poată fi înlocuit parțial cu alte materiale (de exemplu metal) care asigură o mai mare durată de viață produselor, producția de mobilă va spori rapid. Capacitățile de producție existente în prezent permit acest lucru în viitorul apropiat căci pentru anul 1993 indicele de utilizare al acestora va fi de 84,9%.

Modificarea structurii producției în sensul orientării ofertei de mobilă în direcția satisfacerii în mai mare măsură a cererii actuale va fi în măsură să asigure creșterea producției reducând riscul de a nu fi vândută. Conform specialiștilor din Departamentul Industriei Lemnului din Ministerul Industriilor⁴ oferta de mobilă pe piața internă se va orienta în viitor spre mobilier multifuncțional, piese separate, mobilier adecvat suprafețelor de locuit și posibilităților financiare ale cumpărătorilor. Pe plan extern se are în vedere orientarea producției spre acea "structură, care a valorificat mai bine resursa de masă lemnoasă, exportul urmând să dețină în 1993 o pondere de 69% din volumul producției programate.

Efectuarea unor studii de marketing aprofundate și a unor sondaje în rândul cumpărătorilor interni și externi ar asigura producătorilor datele necesare programării producției astfel încât oferta să satisfacă și structural cererea de mobilă.

¹ Conform Anuarului Statistic al României pe anul 1992, p. 407 și respectiv, p. 458.

² Conform Buletinului Statistic de informare publică, nr. 12/1992.

³ Articolul "O ramură sănătoasă în hățișul tranziției", în Capital, nr. 14/93.

⁴ Articolul "O ramură sănătoasă în hățișul tranziției", în Capital, nr. 14/93.

Sporirea reclamei publicitare pentru mobila românească prin participarea la târguri și expoziții, prin deschiderea unor reprezentanțe (birouri) permanente în țările principate importatoare de mobilă, prin cooperarea cu firmele de comerț din țară și străinătate și asigurarea unor spații publicitare în mass-media, sunt tot atâția factori ce pot determina creșterea în viitor a ofertei de mobilă prin asigurarea cu anticipație a desfacerii acestora.

Orientarea ofertei de mobilă, cu predilecție spre exterior va fi în măsură să asigure sporirea producției, într-un moment în care posibilitățile desfacerii acestora pe piața internă se vor menține la nivel scăzut.

Liberalizarea finală a prețurilor preconizată pentru 1 mai 1993 va fi în măsură să accelereze cursa salarii-prețuri, afectând din nou puterea de cumpărare; a populației și determinând restructurarea consumului acestora în aceste condiții evoluția cererii de mobilă, va fi în mare măsură dependentă de nivelul general al prețurilor precum și de raportul dintre indicele de creștere al prețurilor bunurilor alimentare și cel al bunurilor nealimentare.

În măsura în care piața bunurilor agroalimentare va înregistra o evoluție pozitivă rapidă care va permite populației reducerea ponderii cheltuielilor cu aceste produse în total cheltuieli de consum, este posibil să sporească cererea (solvabilă) de mobilă.

Având în vedere că populația în vârstă de 20-40 ani, căreia i se adresează în special produsul "mobilă" reprezintă cca. 30% din populația totală și peste 40% din numărul cumpărătorilor potențiali, informațiile referitoare la ponderea veniturilor acestei grupe de populație în total venituri ar furniza informații prețioase asupra gradului în care nevoia socială se poate transforma în cerere solvabilă.

Șomajul, care va continua să se manifeste în viitorul apropiat în societatea românească, va afecta în special pe tineri, adică acea grupă de vârstă, care-și întemeiază noi familii, lipsa veniturilor personale ale acestora diminuând în mod absolut și în proporție considerabilă cererea (solvabilă) de mobilă.

Grupa de vârstă care realizează cele mai mari venituri asigură și numărul cel mai mare de cumpărători potențiali de mobilă. Dacă această grupă nu corespunde grupei de vârstă la care de regulă se întemeiază noi gospodării, necesarul de mobilă al populației nu se transformă în cerere solvabilă, iar consumul acestui bun rămâne la nivel redus, favorizând dezvoltarea în paralel a pieței de mobilă veche.

Pe măsură ce ritmul trecerii la economia de piață se va accelera și fabricile de mobilă din țara noastră vor deveni producători independenți, intrând în competiție unii cu alții pentru cucerirea pieței, prețul mobilei se va reduce determinând creșterea gradului de satisfacere a cererii. Menținerea privilegiilor prețurilor de monopol de care beneficiază în prezent industria mobilei va determina stagnarea și chiar reducerea cererii pentru acest bun și, deci scăderea în mod relativ și/sau absolut a volumului vânzărilor, cu efecte directe asupra nivelului ofertei de mobilă.

Posibilitatea practicării unor prețuri ale mobilei compatibile cu analul veniturilor populației va crea posibilitatea sporirii în viitor a nivelului cererii populației având în vedere tendința de creștere în perioada 1977-1992 a suprafeței locuibile (în medie cu 4 m² pe o locuință, 0,2 m² pe o cameră și 2,6 m² pe o persoană).

Semnificativ în aprecierea nivelului cererii de mobilă este tendința manifestată în evoluția numărului de "gospodării" și a numărului mediu de persoane pe o gospodărie. Este de așteptat în viitor menținerea tendinței manifestate în perioada 1977-1992 de creștere an numărului de gospodării (creștere de 10, 21% în perioada menționată¹) și de reducere a numărului mediu de persoane pe o gospodărie (de la 3,2 în 1977 la 3,1 în 1992) în special ca efect al sporirii anuale a numărului de căsătorii și de divorțuri. Toți acești factori vor acționa asupra cererii potențiale de mobilă în sensul creșterii sale în viitor. De asemenea, tendințe noi manifestate în modul de viață (gospodării cu o singură persoană, gospodarii deținute de cupluri necăsătorite sau de familii cu un singur părinte) sunt în măsură să determine sporirea de mobilă, deși influența acestor factori este dificil de cuantificat.

Un alt factor a cărei influență asupra cererii de mobilă este dificil de apreciat, îl constituie așteptările populației privind nivelul viitor al venitului lor. De regulă, în perioadele de recesiune economică înclinația populației spre consum se reduce în favoarea creșterii înclinației spre economisire ca o măsură de asigurare în caz de șomaj a unui venit minim necesar traiului. Pe măsură ce economia românească se va redresa și rata inflației va putea fi stăpânită, numărul locurilor de muncă va spori odată cu așteptările populației privind nivelul veniturilor sale în viitorul apropiat, fapt ce se va reflecta și în creșterea cererii de mobilă. Accentuarea recesiunii economice și/sau a inflației determină însă reducerea cererii de mobilă pe termen scurt.

Deși ocupă în prezent o pondere relativ redusă în consumul de mobilă, necesitățile instituțiilor publice și private pentru dotarea cu mobilier de birou, hotelier, spitale vor determina în viitorul apropiat sporirea cererii interne de mobilă.

Înlăturarea efectelor blocajului economic și ale restricțiilor energetice, asigurarea cu materii prime și cu lichidități valutare va crea producătorilor posibilitatea de a-și dimensiona și structura oferta de mobilă la nivelul cererii externe și interne. Pe măsură ce veniturile populației vor spori în termeni reali și economia națională se va echilibra, cererea de mobilă va tinde spre nivelul ofertei de mobilă.

¹ Conform Recensământului populației și locuințelor - rezultate preliminare 7.01.1992, București, iunie 1992, p. 32.

Capitolul 3

PIAȚA BUNURILOR DE UZ CASNIC, MENAJERE

3.1. Caracteristici generale ale bunurilor menajere

Din multitudinea bunurilor care alcătuiesc piața bunurilor de folosință îndelungată ne-am oprit asupra segmentului de piață referitor la bunuri te de uz casnic și anume: aragaz, frigider, mașină de spălat rufe și aspirator.

Aceste aparate menajere pot fi grupate în trei mari categorii;

- categoria bunurilor simple de "confort" care asigură funcționarea "frigului" - frigider, congelator;
- categoria bunurilor legate de producția domestică; mașina de gătit-aragaz
- bunuri care constituie un ajutor în muncile menajere: mașina de spălat rufe, aspiratorul.

Frigiderul a devenit un bun indispensabil oricărei gospodării, indiferent de modul în care își organizează gospodăria acoperirea nevoilor alimentare.

Congelatorul și combina frigorifică cumulează numeroase utilizări permițând o mai bună gestionare a timpului.

În mod obișnuit toate gospodăriile sunt echipate cu un frigider cu congelator: continuă să crească echiparea cu congelator simplu, acesta permițând cei mai bine administrarea surselor alimentare (stocarea autoconsumului în cazul gospodăriilor agricultorilor).

Indicatorul care caracterizează viteza de penetrare a acestui bun în consumul gospodăriilor este gradul de înzestrare la 1000 locuitori și la 100 gospodării.

Gradul de înzestrare cu frigidere la 1000 loca urmat o evoluție în general crescătoare, fără a fi o evoluție de tip logistic: gradul de înzestrare la 1000 locuitori de la nivelul anului 1975, de 95,5 buc./1000 locuitori aproape s-a dublat la nivelul anului 1985 - 186,6 buc./1000 locuitori, după 1987 începând să scadă lent an de an, fiind de 173,3 buc./1000 locuitori în 1991.

Gradul de înzestrare cu frigidere la 100 gospodării urmează aceeași evoluție, înzestrarea fiind departe de o dotare cât de cât rațională pentru acest produs-fiecare gospodărie să aibă în posesie cel puțin un frigider cu congelator, iar în varianta optimistă, ideală, un frigider și un congelator independent.

Față de media pe țară la înzestrarea cu frigidere la 100 gospodării, la eșantionul de 9000 familii¹ supuse unei anchete¹ privind înzestrarea cu bunuri

¹ Indicatorul la 100 gospodării și la 100 familii are aceeași sferă de cuprindere, numai sursele de informare diferă: - primul este din serii statistice, al doilea din bugete de familie se deosebesc prin modul de calcul-primul este o medie ponderată, al doilea o medie simplă.

de folosință îndelungată la sfârșitul anului 1990, reiese, pe categorii de familii, O înzestrare superioară cu frigidere, la familiile de salariați (foarte aproape de o dotare rațională - 99, 3%) și de pensionari de asigurări sociale de stat (87, 9 frigidere la 100 de familii în 1991) și inferioară, la familiile de țărani 42,6 bucăți față de 54,5 buc. media pe țară la 100 gospodării.

Mașini de gătit - aragazul. De importanța acestui bun de folosință îndelungată din dotarea oricărei familii este inutil de vorbit, acest bun putând fi socotit un bun banal, de strictă necesitate în orice gospodărie, familie. Dacă în 1985 la poziția frigider, înzestrarea era 0,4 bucăți la 1000 locuitori, la aragaze înzestrarea era de 8,4 buc. la 1000 locuitori (producția a fost de 20582 bucăți). Până la nivelul anului 1975 gradul de înzestrare cu aragaze a fost net superior celorlalte bunuri, după acest an ocupând locul II după frigidere. Dotarea cu aragaze nu s-a dublat după. anul 1975, creșterea fiind progresivă, dar într-un ritm moderat. Greutățile legate de posibilitatea cumpărării buteliei de aragaz (sunt două produse complementare și exista încă un număr mare de familii, care nu au locuință racordată la rețeaua de gaze) au influențat gradul de înzestrare.

Gradul de înzestrare de 141,2 aragaze la 1000 locuitori și 43.9 bucla 100 gospodării este departe de a fi considerat satisfăcător, din mai multe considerente;

- concepția despre bucătărie, în general., și alimentație în special a populației din țara noastră;
- specificul cererii populației determinat de condițiile de climă, de particularitățile consumului alimentar din mediul urban și rural, din diferitele zone ale țării.

Mașina de spălat rufe. Pentru acest bun problema se pune în mod deosebit față de celelalte. Cererea pentru acest bun se manifesta în legătură cu nevoile legate de tratamentul rufelor, al lenjeriei (spălat, uscat, călcat) de igiena rufăriei. Sunt nevoi care pot fi satisfăcute prin dotarea individuală a menajelor cu astfel de mașini, dar în același timp pot fi satisfăcute și prin utilizarea serviciilor prestate de unitățile specializate - spălătorii-curățătorii. Apelul la astfel de servicii conduce la ușurarea muncii în gospodărie, are ca efect economia de timp a femeii, cea care este pe drept *cuvânt* "administratorii; consumului unei familii".

Gradul de înzestrare cu mașini de spălat rufe era la nivelul anului 1975 de 67, 9 bucăți la 1000 locuitori, dublarea gradului de înzestrare realizându-se abia la nivelul anului 1985; crescând în continuare până la 150, 8 bucăți la 1000 locuitori în anul 1991. Se remarcă că dintre bunurile luate în studiu, este produsul la care înzestrarea crește an de an, începând cu 1990,

¹ Ancheta înzestrarea cu bunuri de folosință îndelungată a familiilor de salariați, țărani și pensionari, cuprinse în eșantionul bugetelor de familie organizată la sfârșitul anului 1990 de C.N.S.

Aspiratorul de praf. Este un produs de care ar trebui să dispună fiecare gospodărie, deoarece asigură un grad ridicat de igienă a locuinței. Dotarea este destul de scăzută în prezent, 79,1 bucăți la 1000 locuitori, respectiv 24,6 bucăți la 100 gospodării. Față de media pe țară în 1990, la familiile cercetate se constată o dotare cu mult peste media familiilor de salariați (59,4 buc. la 100 familii) și pensionari de asigurări sociale de stat (45,5 bucăți la 100 familii) pe când dotarea familiilor de țărani cu acest bun este aproape inexistentă (2,6 bucăți la 100 familii în 1990). Valoarea relativ mică, în comparație cu celelalte bunuri, nu reprezintă un factor important în ierarhizarea cumpăraturilor în bugetul unei gospodării. Condiția esențială de creștere a dotării cu acest bun este îmbunătățirea structurii și calității ofertei la nivelul exigențelor actuale.

Gradul de înzestrare cu bunuri de uz casnic la
100 familii

		Media pe țară 100 gosp.		Număr mediu la 100 familii cercetate prin anchetă						-buc.-
				din care familii de :						
				Salariați		Țărani		Pensionari de asig. sociale de stat		
		1980	1990	1980	1990	1980	1990	1980	1990	
Frigider		50,0	54,5	73,8	99,3	17,1	42,6	51,8	87,9	
Aragaz		36,5	43,5	70,8	91,6	23,3	40,5	52,0	63,4	
Mașini de spălat rufe		32,7	46,5	51,7	80,7	10,8	27,2	28,4	54,7	
Aspirator de praf		15,7	24,1	36,9	59,4	1,3	2,6	22,8	45,5	

3.2. Analiza ierarhică, și ordinea de cumpărare a bunurilor de folosință îndelungată

În proiecția consumului o problemă dificilă, o constituie ierarhizarea trebuințelor și a consumului, ceea ce se traduce prin stabilirea în primul rând a unui echilibru între mijloacele destinate satisfacerii nevoilor elementare și mijloacele necesare satisfacerii nevoilor de ordin superior.

În general, dacă mijloacele destinate satisfacerii nevoilor elementare au o elasticitate relativ redusă, și corespund unor cerințe concrete neputând fi înlocuite, mijloacele destinate satisfacerii nevoilor de ordin superior se caracterizează printr-un înalt grad de substituție.

Dezvoltarea societății are efecte asupra transformării tipurilor de nevoi, asupra naturii bunurilor consumate cât și asupra evoluției mijloacelor de satisfacere a nevoilor: când crește gradul de civilizație al unei țări crește și ponderea grupei mijloacelor destinate satisfacerii nevoilor de ordin superior.

Legile lui Engel se verifică și astăzi - pe măsura creșterii venitului scade ponderea cheltuielilor pentru consumul alimentar. Deci timpul nu anulează tendințele esențiale ale consumului, dar modelele trebuie reconsiderate în condițiile de azi (luxul de ieri a devenit necesitate; limita de saturație din trecut azi a dispărut și a apărut la limită). Indicele dezvoltării umane în secolul prezent presupune o alfa dotare cu bunuri de folosință îndelungată, net diferită de cea din trecut.

Scale de comensurare a nevoilor pentru bunuri de folosință îndelungată sunt mai greu de stabilit. Nevoile de bunuri nealimentare au o elasticitate mai mare și de aici apar dificultăți în stabilirea unor norme raționale. Intervin de asemenea deosebiri însemnate de gusturi, obiceiuri, variațiile mari în durata de întrebuințare, posibilitățile de înlocuire a lor, de reparare, apariția uzurii morale a acestor bunuri.

Pentru bunurile de folosință îndelungată se pornește de la un nivel rațional de confort, de viață, ținându-se seama în același timp de mărimea familiilor, de spațiul de locuit, de structura acestuia, de uzura fizică și morală a produselor.

Trebuie de asemenea avute în vedere și prioritățile acordate de către familie în timp și pe măsură ce se avansează în ciclul de viață al produselor.

Ordinea procurării produselor sugerează locul atribuit nevoilor în cadrul unui clasament inevitabil limitat de puterea de cumpărare.

Analiza ierarhică și ordinea de cumpărare a bunurilor de folosință îndelungată este legată de posibilitățile de satisfacere a nevoilor materiale și spirituale, corespunzătoare unui nivel de viață.

Nevoia trebuie tratată ca un sistem de nevoi. Satisfacerea diferitelor categorii de nevoi este privită în mod unitar de fiecare individ în parte, de fiecare gospodărie. De aici ideea existenței unei legități în cumpărarea diferitelor bunuri de folosință îndelungată. Nu se cumpără produse ci grupe de produse destinate satisfacerii cât mai depline a diferitelor clase de nevoi; structura nevoilor determină, în mod obiectiv comportamentul de consum.

Este deci necesară studierea nu atât a cererii specifice pentru fiecare bun în parte, ci cererea pentru un ansamblu de produse. Îmbinarea ambelor modalități, subordonarea, comportamentului de consum pentru un bun, comportamentului fațade întreaga gamă de bunuri este cea mai corectă abordare. Ierarhizarea bunuri de, uz casnic, menajere

Ierarhizarea în funcție de gradul de înzestrare cu bunuri de uz casnic menajere, evidențiază următoarele:

Situarea pe primul loc, în decursul unei perioade foarte îndelungate, a înzestrării cu frigidere (cu excepția anului 1970 când pe primul loc se afla mașina de gătit), pe locul doi, până în 1987 a înzestrării cu mașina de gătit, loc preluat din 1988 de înzestrarea cu mașini de spălat (programul de alimentație științifică rațională, lipsa buteliilor de aragaz, a gazului pentru butelii, programul de sistematizare teritorială).

Ierarhizarea bunurilor de uz casnic menajere
în funcție de gradul de înzestrare

- buc./1000 loc.-

Anii	Gradul de înzestrare la :				Ierarhia în funcție de gradul de înzestrare			
	Frige- dere	Mașini de gătit	Mașini de spălat	Aspira- toare	Frige- dere	Mașini de gătit	Mașini de spălat	Aspira- toare de praf
1970	53,7	63,2	45,8	24,7	2	1	3	4

- 36 -

Anii	Gradul de înzestrare la :				Ierarhia în funcție de gradul de înzestrare			
	Frige- dere	Mașini de gătit	Mașini de spălat	Aspira- toare de praf	Frige- dere	Mașini de gătit	Mașini de spălat	Aspira- toare de praf
1975	95,5	94,2	67,9	34,2	1	2	3	4
1980	156,2	114,1	102,2	49,0	1	2	3	4
1981	163,8	119,5	110,9	52,1	1	2	3	4
1982	170,6	125,6	188,4	54,3	1	2	3	4
1983	177,5	131,9	124,2	56,8	1	2	3	4
1984	183,5	137,0	129,4	59,6	1	2	3	4
1985	186,6	139,9	133,9	62,7	1	2	3	4
1986	186,8	142,3	138,6	66,8	1	2	3	4
1987	184,2	142,1	142,0	69,6	1	2	3	4
1988	179,8	140,8	145,1	73,2	1	3	2	4
1989	176,3	139,8	147,5	75,7	1	3	2	4
1990	174,8	139,6	149,2	77,2	1	3	2	4
1991	173,3	141,2	150,8	79,1	1	3	2	4

Sursa: Tabelul 1 - Evoluția înzestrării cu bunuri de folosință îndelungată în România

Ierarhizarea în funcție de vânzările cu amănuntul (bucăți) ne arată că ordinea de cumpărare depinde mai puțin de gradul de înzestrare și este mai legată de posibilitatea de transformare a unor aspirații cerere efectivă.

Ordinea de înzestrare a gospodăriilor cu bunurile de folosință îndelungată necesare, este determinată de supoziția că gospodăriile au posibilități care nu permit, de regulă, cumpărarea simultană sau la perioade scurte a celui de-al doilea bun.

Această legitate are la bază:

- o anumită ordine în dotarea cu diferite bunuri de uz îndelungat (mobilă, aparat de radio, TV, aragaz, frigider etc.);
- o anumită ordine de exprimare a preferințelor, a intențiilor de cumpărare.

Ierarhizarea bunurilor de uz casnic, menajere
în funcție de vânzările cu amănuntul

- mii bucăți -

Anii	Vânzările cu amănuntul la :				Ierarhizarea în funcție de vânzările cu amănuntul			
	Frigi- dere	Mașini de gătit	Mașini de spălat	Aspira- toare de praf	Frigi- dere	Mașini de gătit	Mașini de spălat	Aspiratoare de praf
1970	144,0	129,0	109,7	64,6	1	2	3	4
1975	260,2	209,6	149,3	75,8	1	2	3	4
1980	364,8	175,4	183,6	132,5	1	3	2	4
1981	319,9	207,9	297,2	130,5	1	3	2	4
1982	302,2	196,8	277,4	117,1	1	3	2	4
1983	321,6	196,1	244,2	124,5	1	3	2	4
1984	285,3	178,9	238,7	124,5	1	3	2	4
1985	231,4	146,1	224,0	134,9	1	3	2	4
1986	181,7	153,2	235,0	156,3	2	4	1	3
1987	126,0	116,4	211,3	144,8	3	4	1	2
1988	116,1	112,8	109,8	165,8	3	4	1	2
1989	161,1	152,3	210,3	159,2	2	4	1	3
1990	222,4	161,5	186,4	142,6	1	3	2	4
1991	187,1	168,2	144,6	135,6	1	2	3	4

Surse: Anuarul statistic al R.S.România 1976, pag.362

Anuarul Statistic al României 1992, pag.504

Pentru perioada 1970-1975 ordinea de cumpărare a bunurilor de uz casnic, menajere a fost: frigider, mașină de gătit, mașină de spălat, aspirator.

Perioada 1980-1986 schimbă ordinea de cumpărare în favoarea mașinii de spălat rufe, cumpărările de mașini de gătit trec pe locul trei (aceasta este și o consecință a ciclului de viață a celor două produse: mașina de spălat rufe este în faza de difuziune rapidă, corespunzătoare consumului de masă, pe când mașina de gătit-aragazul a intrat în faza de maturitate).

În 1986 primul loc în ordinea de cumpărare revine mașinii de spălat rufe, loc pe care-l păstrează până în 1989 inclusiv. Mașina de gătit-aragazul, în aceeași perioadă, ocupă locul 4, locurile 2 și 3 disputându-se între frigider și aspirator.

Din 1990 frigiderul apare din nou pe primul loc în ordinea de cumpărare și aspiratorul revine pe locul 4.

Ordinea de cumpărare a bunurilor în această perioadă a fost determinată de mai mulți factori dintre care amintim: apariția mașinilor de spălat automate

cu program și a congelatoarelor, concomitent cu a televizorului color și introducerea listelor de așteptare pentru cumpărarea acestor bunuri de folosință îndelungată. Pentru bunurile respective se poate vorbi de o cerere pentru prima dotare, cererea de înlocuire pentru mașinile de gătit putând fi amânata, prelungindu-se durata de funcționare a bunului existent.

Intențiile de cumpărare

Analiza ierarhică a ordinii de cumpărare se poate realiza și prin cunoașterea intențiilor de cumpărare ale populației pentru bunurile de folosință îndelungată.

Intențiile de cumpărare completează fondul de informații necesare studierii cererii populației pentru bunuri de uz îndelungat, oferă informații care se referă la depistarea cauzelor care fac ca intențiile (aspirațiile) să nu devină realitate.

Pentru stabilirea gradului de intensitate a nevoilor, a ierarhiei lor, pentru depistarea intențiilor de cumpărare a diferitelor produse se organizează periodic anchete, sondaje statistice.

Persistența nevoii poate fi apreciată după proporția celor care au declarat intenția de a cumpăra în anul următor un anumit bun, sau un grup de bunuri de uz îndelungat.

Ancheta dezvăluie în principal nevoile solvabile (câți pot cumpăra) din solvabilitatea potențială (aspirațiile).

La sfârșitul anului 1990, Comisia Națională de Statistică organiza o anchetă privind înzestrarea cu bunuri de folosință îndelungată a familiilor de salariați, țărani și pensionari cuprinși în eșantionul bugetelor de familie.

Rezultatele anchetei se pot grupa:

- rezultate care permit caracterizarea înzestrării cu bunuri de folosință îndelungată la sfârșitul anului 1990 comparativ cu 1980;
- rezultate care permit o analiză a intențiilor de cumpărare, în cursul anului 1991, de bunuri de folosință îndelungată.

În legătură cu primul aspect, se constată că, în general, familiile de salariați, dispun de o dotare superioară comparativ cu familiile Ce țărani și de pensionari, aceștia din urmă având o dotare mai bună cu aragaz și aparate de radio. Familiile de țărani au o dotare mai bună la televizoare și aparate de radio, la aparatele menajere dotarea fiind total necorespunzătoare. Față de sfârșitul anului 1980, la toate familiile a crescut gradul de dotare cu: aragaze, frigidere, mașini de spălat rufe, aspiratoare, televizoare, autoturisme.

După modalitățile de înzestrare cu bunuri de folosință îndelungată toate categoriile de familii cercetate au obținut aceste bunuri preponderent prin cumpărare; dintre bunurile cumpărate, congelatoarele, mașinile de spălat rufe cu program, TV color și autoturismele, toate familiile și le-au procurat în perioada 1981-1990.

Dotarea cu bunuri de folosință îndelungată după anul înzestrării scoate în evidență ponderea mai mare a bunurilor cumpărate înainte de 1980, și care au un grad mai mare de uzură.

Ponderea bunurilor mai vechi de 10 ani în totalul
parcului la sfârșitul anului 1990

-buc.-număr mediu la 100 familii -

	Familii de :								
	Salariați			Țărani			Pensionari asigurări sociale		
	1990	cumpă- rate până în 1990	Pon- dere 1990 %	1990	cumpă- rate până în 1990	Pon- dere 1990 %	1990	cumpă- rate până în 1990	Pondere 1990%
- Aragaz	83,9	54,6	54,8	32,9	25,0	75,9	85,2	78,4	92,0
- Frigider și congelator	99,3	54,1	54,5	42,6	25,2	59,1	87,9	65,0	68,2
- Mașină de spălat simplă și cu program	79,7	43,0	53,9	27,2	15,6	57,3	54,7	43,1	78,8
- Aspiratoare de praf	59,4	30,0	50,5	2,6	1,4	53,8	45,7	39,3	86,0
- TV alb-negru și color	99,0	53,9	39,4	64,0	44,3	69,3	86,7	64,6	74,5
- Aparat de radio	76,5	47,8	62,5	71,8	54,0	75,2	82,7	68,1	82,3
- autoturisme	20,5	6,3	30,7	2,7	0,6	22,2	4,2	3,2	76,2

Sursa: Ancheta: "Înzestrarea cu bunuri de folosință îndelungată a familiilor de salariați, țărani și pensionari cuprinse în eșantionul bugetelor de familie".

Caracteristica generală este preponderența bunurilor de folosință îndelungată mai vechi de 10 ani, în totalul bunurilor existente la sfârșitul anului 1990 în dotarea tuturor familiilor, de unde apare ca evidentă o cerere pentru înlocuire la aceste bunuri de care trebuie să se țină seama în proiecția consumului de astfel de bunuri, corelată cu cererea pentru prima dotare la unele produse nou apărute după 1980 și la care se manifestă o cerere susținută: congelatoare, mașini de spălat automate cu program și TV color.

În ceea ce privește al doilea aspect, cel referitor la intențiile de cumpărare în anul 1991 a unor bunuri de folosință îndelungată, a celor care doresc să cumpere unele bunuri în 1991 pe categorii sociale se prezintă astfel:

- proporția familiilor care doresc să cumpere bunuri de folosință îndelungată din eșantionul cercetat, este pe total de 66,7%, proporțiile cele mai ridicate fiind la familiile de salariați (75,7% familiile de salariați cu stadii superioare 81,2%);

- intenții de cumpărare, într-o proporție mai mică, manifestă familiile de pensionari CAP (27, 0%) și pensionari de asigurări sociale de stat (37, 0%).

În general familiile de salariați doresc să cumpere într-o proporție mai ridicată două bunuri, dar marea majoritate a salariaților optează într-o proporție mai mare pentru cumpărarea unui singur bun. Mai mult de cinci bunuri doresc să cumpere într-o proporție mai ridicată familiile de salariați cu studii superioare (intenționalitatea cumpărării simultane a mai multor bunuri).

Din totalul de 9000 familii cercetate, 2799, adică 31,1% doresc să cumpere frigider-congelator, 2479, adică 27,5% doresc să cumpere TV color, 1515 (16,4%) mașină de spălat rufe, 1023 (11, 3%) autoturism, 754(8,4%), aragaz, 691 (7,7%) aspirator, 640(7,1%) TV alb-negru și pe ultimul toc, 457 (5, 5%) aparat de radio.

Ordinea de cumpărare pentru patru din cele 8 bunuri, în funcție de nevoi și de posibilitățile de plată ale celor care doresc să cumpere este următoarea:

Ierarhizarea intențiilor de cumpărare

	Total familii cercetate	din care:		
		Salariați	Țărani	Pensionari asig. sociale
Frigider-congelator	1	2	1	1
Aragaz	5	6	3	7
Mașină de spălat rufe simplă și automată cu program	3	3	2	3
Aspirator de praf	6	5	7	5

Proporția de realizare a intențiilor diferă de la un bun la altul, în funcție de prețul bunului și de veniturile disponibile. Toți cei chestionați, atât familiile de salariați cât și cele de țărani vor să cumpere bunuri în 1991, doresc înlocuirea parcului uzat din dotare și intensificarea dotării la unele bunuri congelatoare, mașini de spălat rufe cu program, TV color, autoturisme. Aceste bunuri nu mai constituie o noutate la noi în țară, dar posibilitățile de cumpărare a acestor bunuri rămâne în continuare o problemă. Familiile cercetate (în proporție de 43,2%) își pot permite să cumpere cu suma integrală numai aspiratoarele (au un preț mai mic comparativ cu celelalte) și numai în proporție de 6,7% dețin suma integrală necesară pentru a cumpăra un autoturism. Cea mai mare parte nu dispun de suma necesară solvabilizării aspirațiilor.

Familiile de salariați care doresc să cumpere în anul 1991:

- aragaz 67,1%
- frigider în proporție de 69,7%

- congelator 54,5%
- mașină de spălat rufe simplă 45, 5%
- mașină de spălat rufe automată 28,1%
- aspirator 29,6%

Familiile de țărani doresc cu prioritate:

- aragaz - 72,1%
- frigider - 61,9%
- congelator - 61,9%
- mașină de spălat rufe 43,0%
- aspirator - 24,7%.

Cercetarea bunurilor de uz casnic, menajere prezintă avantaje deosebite în condițiile în care se ține seama și de studierea intențiilor de cumpărare pentru întreaga grupă a bunurilor de folosință îndelungată.

Analiza ierarhică a ordinii de cumpărare permite obținerea unei segmentări reale și operaționale a gospodăriilor, cu implicații deosebite asupra politicii de producție și comercializare a bunurilor de uz casnic, menajere.

3.3. Oferta de bunuri de consum de uz casnic, menajere

Indicatorii caracteristici ai ofertei sunt multipli și despre ei deținem foarte puține informații (din volumul mărfurilor produse, volumul mărfurilor trimise pe piață, durata de staționare a produselor în așteptarea vânzării, competitivitatea produselor).

Sistemul de evidență statistic nu oferă decât o sursă limitată de informație. Se urmărește produsul ca atare-frigiderul, mașina de gătit, mașina de spălat aspiratorul - ignorându-se individualitățile (sortotipurile). Elementele calitative ale ofertei sunt de asemeni greu de obținut, ele fiind mai mult deduse, sau se obțin în mod indirect, prin studiul comportamentului consumatorilor (imaginea produsului, testarea acceptabilității).

Structura ofertei

Oferta de bunuri de folosință îndelungată de uz casnic, cuprinde în componența ei și bunuri de folosință menajeră dintre care fac obiectul studiului:

- frigiderul
- mașina de gătit
- mașina de spălat rufe
- aspiratorul de praf

Pentru noi importante sunt investigațiile care ne pot oferi informații privitoare la momentul realizării, materializării ofertei sub forma vânzărilor cu amănuntul.

*

* *

Evoluția vânzărilor la bunurile durabile, evoluția globală are în general, în cursul timpului aceleași faze, având forma unui trend logistic. Trendul logistic ia în considerație atât creșterea cât și saturația pieței, îndeosebi în cazul perioadelor mai târzii ale ciclului de viață al unui produs.

Vânzările de produse de uz îndelungat descris după lansarea pe piață a produselor, o evoluție inițială lentă, ca după scurt timp, ele să înregistreze creșteri din ce în ce mai mari, după care ritmul vânzărilor descrește, cererea urmând să se stabilizeze, piața să se satureze. După o perioadă de stagnare, se înregistrează descreșteri periodice sau continue.

În general este important de știut nivelul cererii în perioadele critice din viața produselor, deoarece apare posibilitatea luării din timp a măsurilor în vederea relansării cererii și evitării perioadei de stagnare - scădere a vânzărilor.

În cazul produselor ce constituie obiectul studiului - frigider, mașini de gătit, mașini de spălat, aspiratoare, din studiul evoluției vânzărilor se constată abateri de la această evoluție de tip trend logistic, motivele fiind legate de specificul unei economii în care regimurile autoritare nu se preocupă să satisfacă nevoile populației cu bunuri de consum.

Pentru că la majoritatea produselor, scăderea volumului vânzărilor nu are legătură cu faza de declin din ciclul de viață al produselor, putem concluziona că la noi aceste produse sunt încă departe de faza de saturație, sunt poate în faza de relansare a cererii.

Plecând de la ipoteza că în domeniul cererii de bunuri de folosință îndelungată o creștere exponențială nu poate dura la nesfârșit, și că ea reprezintă în condiții normale de desfășurare, doar începutul unei evoluții de tip logistic reținem pentru proiecția consumului bunurilor de folosință îndelungată funcția logistică.

Premisele teoretice care stau la baza metodei sunt generate de particularitățile funcției logistice:

- a) partea centrală a curbei logistice se extinde în mod necesar de ambele părți până la punctul de inflexiune, de-a lungul unui interval de timp egal cu trei perioade de derulare a creșterii exponențiale;
- b) forma curbei, asemănătoare literei S, presupune o simetrie în evoluție, având ca pivot punctul de inflexiune.

3.4. Proiecții ale cererii de bunuri de uz casnic, menajere

Analiza efectuată în capitolul precedent pe baza surselor de informații posibil de obținut a încercat să evidențieze abordarea existentă până în 1991 pe piața bunurilor de uz casnic, menajere caracterizată prin:

- problematica specifică cererii pentru bunuri de uz casnic, menajere: frigider, mașină de gătit-aragaz, mașină de spălat rufe, aspirator;
- comportamentul consumatorului în luarea deciziei de procurare a bunurilor de uz casnic, menajere;

- condițiile specifice ale stadiului atins de înzestrarea gospodăriilor.

Ancheta efectuată în 1990 de Comisia Națională de Statistică privind înzestrarea cu bunuri de folosință îndelungată a completat foarte bine situația existentă, punând încă o dată în plus, în evidență:

- uzura morală și fizică a parcului de bunuri aflate în dotarea gospodăriilor;
- aspirația normală, justificată pentru dotarea cu astfel de bunuri, pentru acumularea în patrimoniul gospodăriilor a bunurilor de uz casnic, menajere;
- lipsa veniturilor necesare transformării aspirațiilor în certitudine.

Recesiunea economică, creșterea costurilor de producție datorită majorării prețurilor cu ridicata la materiile prime de bază, liberalizarea prețurilor, indexările periodice, creșterea continuă a prețurilor la bunurile de consum, nu au condus în final decât la scăderea nivelului de trai al populației și cu atât mai mult la nerealizarea intențiilor exprimate de familiile cercetate prin ancheta de la sfârșitul anului 1990.

Situația socială și economică a fost dominată de fenomene negative, fenomene ce influențează stagnarea procesului tranziției spre economia de piață.

Producția industrială a scăzut, fiind cu 21,8% mai mică față de anul precedent și cu 54% față de 1889. Ca urmare, oferta de bunuri din cele două ramuri prioritare, industria și agricultura, a scăzut. Șomajul a fost în creștere iar rata inflației s-a situat peste nivelul anului precedent. Indicele prețurilor de consum al populației a crescut cu 199,2%. Comparativ cu luna octombrie 1990 prețurile de consum au crescut în decembrie 1991 de 13,3 ori pe total, de 15,7 ori la produsele alimentare, de 12,1 ori la produsele nealimentare, de 10,5 ori la servicii.

Veniturile salariale medii nominale lunare nete pe economie au fost de 19.756 lei pe întregul an, cu 63,8% mai mari față de 1991; dar nivelul ridicat al indicelui prețurilor de consum valoarea reală a veniturilor salariale s-a diminuat cu 15%, iar pensia reală a scăzut cu 15,4%. Raportul dintre acesta și veniturile salariale medii anuale a fost de 54,7%.

Comparativ cu decembrie 1990, decembrie 1992 arată că degradarea puterii de cumpărare este și mai evidentă: 28,6% la veniturile salariale și 37,2% la veniturile pensionarilor.

Deteriorarea puterii de cumpărare a afectat și comportamentul său de economisire. Depozitele bănești s-au caracterizat prin stabilitate relativă, care corelată cu creșterea prețurilor pune în evidență tendința de diminuare.

Eliminarea subvențiilor, în mai 1993, la producție, pentru produsele de bază de consum curent (pâine, lapte, carne și preparate din carne), la chirii curent electric, gaze, combustibil și transport vor conduce fără îndoială la o degradare accentuată a puterii de cumpărare a populației, a nivelului de trai.

Incertitudini ale proiecțiilor consumului bunurilor de CE casnic, menajere

Proiecțiile consumului, în general, se caracterizează prin incertitudine, incertitudine ce poate afecta perspectivele detaliate ale consumului. Incertitudinea în cazul nostru are mai multe izvoare:

- sursele de date existente nu reflectă cerințele reale ci consumul, cererea sau valoarea cumpărăturilor realizate în limite impuse de variabile endogene (venituri, prețuri, ofertă) și exogene (obișnuințe, deprinderi, tradiții, motivații);
- seriile dinamice privind circulația mărfurilor nu cuprind decât grupe de mărfuri sau unele articole, nu, cuprind decât vânzările din fondul pieței organizate și nu reflecta decât cerere satisfăcutei;
- legile de consum obținute prin serii de date sau anchetele din bugetele de familie nu sunt întotdeauna identice și nici întotdeauna foarte precise;
- bugetele de familie oferă, informații care permit urmărirea dependenței cheltuielilor. și consumului față de principalele variabile explicative (îndeosebi mărimea venitului pe un membru de familie) dar caracterul lor reprezentativ poate fi pus sub semnul întrebării îndeosebi când se compara cu reprezentativitatea microrecensămintelor;
- structura prețurilor relative este foarte diferită de la o perioadă la altă; de aceea influent asupra compoziției consumului este foarte delicată în aprecieri. Prețul este indicele gusturilor indivizilor și deci caracterizează principiul libertății de alegere și decizie al individului. În momentul în care prețul devine regulator al veniturilor și nu al pieței este suprimat însuși mecanismul economiei de piață. Echilibrul într-o economie de piață este fondat pe un sistem de prețuri adevărate. Lipsa unor informații pertinente nu ne permite să analizăm aspectele semnalate și care sunt foarte importante pentru activitatea de proiectare a evoluției viitoare a pieței bunurilor de uz casnic în general și a pieței bunurilor de consum în special.

Anchetele selective organizate pentru cercetarea preferințelor consumatorilor, a intențiilor de cumpărare, a ierarhiei în satisfacerea nevoilor, a motivațiilor și atitudinilor de cumpărare și consum, au ca scop imediat diagnosticul privind: comportamentul consumatorului în trecut, modul în care percepe prezentul și care-i atitudinea cu privire la viitor, care-i vor fi manifestările viitoare.

Limitarea posibilităților de ierarhizare a nevoilor este una din problemele cheie în elaborarea proiecțiilor. Proiecțiile se elaborează în condițiile unor informații limitate și puțin certe. Aprecierile asupra sensului sau amplitudinii pot fi inexacte. Mulți dintre indicatori sunt subordonați unor legi probabilistice subiective. (Intențiile de cumpărare reprezintă o probabilitate subiectivă condițională de achiziționare într-o perioadă mai mult sau mai puțin determinată).

Anumiți factori: descentralizarea, distorsiunile în repartitia veniturilor, îmbunătățirea calității produselor sau apariția de produse noi au o incidență care

nu poate fi luată în calcul decât ca un material imperfect (influența acestor factori nu se poate măsura).

Plecând de la aceste considerații este evident că în proiecțiile privind piața bunurilor de uz casnic, menajere, vom căuta să cuprindem pe cât posibil, la un nivel acceptabil, complexitatea și particularitățile cererii pentru bunuri de folosință îndelungată în general.

Desfacerile de bunuri de folosință îndelungată în general descriu de cele mai multe ori o evoluție de tip S; după lansarea pe piață a produsului vânzările evoluează inițial lent, pentru ca după scurt timp să înregistreze creșteri din ce în ce mai mari; piața devine apoi saturată, ritmul vânzărilor descrește cererea tinde să se stabilizeze urmând după o perioadă de stagnare să înregistreze descreșteri periodice sau continue.

La bunurile de folosință îndelungată în special nu există declin absolut (numai dacă ar fi preluate integral de alte sfere - serviciile - ori tradițiile de la noi nu sunt compatibile cu o astfel de abordare) și este exclusă substituirea absolută dintre produse.

Funcția logistică ia în considerare atât creșterea cât și saturarea pieței și de aceea am considerat că poate fi aplicată în proiecția cererii pentru bunurile de uz casnic, menajere și anume pentru cerere de prima dotare.

Cererea pentru un bun de folosință îndelungată într-un anumit an (C_t) se compune din cererea pentru prima dotare (C_{pt}) și cererea pentru înlocuirea dotării $I_{(t)}$ datorită uzurii morale și fizice a bunurilor. Modelul de proiecție a cererii populației pentru bunuri de uz casnic, menajere este deci:

$$C_t = C_{pt} + I_{(t)}$$

Model de proiecție a cererii populației pentru bunuri de uz casnic, menajere

Cererea pentru prima dotare se estimează, de regulă, prin proiecția gradului de dotare cu bunul respectiv, folosind pentru acest scop funcția logistică de forma:

$$y'_t = \frac{a}{1 + b \cdot e^{-ct}}$$

unde:

y'_t = gradul de dotare a populației la sfârșitul anului t

a = limita (nivelul) de saturație (exogenă)

b, c = parametrii funcției logistice, care se calculează astfel:

$$b = \frac{a - y'_{t-1}}{y'_{t-1}}$$

și c din egalitatea $\frac{a}{2} = \frac{a}{1 + b \cdot e^{-ct}}$

Cealaltă componentă - cumpărările pentru înlocuire-presupune cunoașterea duratei medii de funcționare a bunurilor respective. Plecând de la posibilitatea de înlocuire a bunului la atingerea duratei maxime de funcționare și numărul de bunuri de dotare obținute prin funcția logistică, modelul de înlocuire și de dotare se poate scrie:

$$I_t = \sum_{i=0}^k n_{t-i} \cdot p_i \quad D_t = \sum_{i=0}^k m_{t-i} \left(1 - \sum_{j=0}^i p_j \right)$$

unde:

D = numărul de bunuri existent la populație la sfârșitul anului t

k = durata maximă de funcționare

n_t = numărul bunurilor vândute în anul t

p_i = posibilitatea scoaterii din uz a unui bun după i ani de folosință

j = anul de viață al lotului n_{t-i} în anul t.

Modelul general de previziune, în condițiile cunoașterii numărului populației (P.) va deveni:

$$C_t = (y'_t - y'_{t-1})P_t + \sum_{i=0}^k n_{t-i} \cdot p_i$$

În construcția modelului de proiecție a tendinței de evoluție a cererii pentru dotarea cu bunuri de uz casnic menajere, variabila exogenă - cererea s-a înlocuit cu cea care reprezintă gradul de dotare la un moment dat, exprimat prin numărul de bunuri la 1000 locuitori, ținând seama de următoarele considerente:

- seriile de date care descriu procesul de acumulare (vânzările, stocurile la populație) atenuează perturbațiile, pe când dotarea evidențiază mai bine tendința în evoluția procesului studiat;
- permite separarea cu ușurință din model a cererii pentru dotare când există numai vânzările anuale și se manifestă pregnant procesul de înlocuire.

În legătură cu scoaterile din uz am plecat de la ipoteza că populația procedează la scoaterea din uz în fracțiuni egale cu inversele duratele de utilizare.

Prezența în model a variabilei independente care descria evoluția populației și a variabilei deterministe, durata normată de serviciu care nu este egală cu durata reală de utilizare, afectează modelul de erori, care pot fi destul de mari.

În funcție de nivelul de dotare atins, de informațiile oferite de anchetă, de sursele studiate am considerat că:

- la frigider și mașina de gătit este necesară proiecția atât pentru prima dotare cât și pentru înlocuire cu tendință de atingere a unei limite de saturare între 270 și 310 la frigider și 255 și 310 la mașina de gătit;
- la mașina de spălat rufe, evidențierea în primul rând a cererii pentru prima dotare și mai puțin pentru înlocuire cu o limită de saturare situată între 180 și 210;

- pentru aspirator, dată fiind oferta insuficient de diversificată pe piață și prețul relativ mic în comparație cu celelalte bunuri, am considerat că se va manifesta numai cererea pentru prima dotare.

Alternative ale evoluției cererii de bunuri de uz casnic, menajere

Modelul de proiecție prezentat a fost aplicat pentru frigider, mașină de gătit și mașină de spălat. S-a plecat de la 10 variante de evoluție, diferențiate în funcție de viteza de variație a gradului de înzestrare (depinde de nivelul înregistrat al înzestrării la un moment dat și diferența dintre acest nivel și nivelul de saturație).

Pentru fiecare produs s-au folosit două variante, în funcție de limita de saturare propusă de atins, o limită considerată ca moderată (pornind de la declinul economic ce caracterizează perioada anterioară și perspectiva până în anul 2000) și o limită, dorită etalon pe considerentul că o familie până în anul 2000 să-și poată dota gospodăria în primul rând cu un frigider și un aragaz, și într-o proporție mai mică cu o mașină de spălat rufe.

La rândul ei fiecare dintre aceste două variante, în funcție de ritmul de creștere prezintă trei alternative pesimistă, lentă și optimistă.

Frigidere

Varianta moderată are ca limită de saturare 270 buc./1000 locuitori, limită ce nu se realizează până în anul 2000. În alternativa pesimistă, pe total interval 1992-2000 se obține o cerere totală de 2848,6 mii buc, nivelul cel mai bun fiind realizat în 1997 când se obține din proiecție o cerere de 338, 5 mii buc. frigidere. Dinamica este cuprinsă între 161,5% în 1993 și 172,8% în 2000. Alternativa optimistă evidențiază o cerere sporită de 4781, 7 mii buc.

Varianta etalon are ca limită de saturație - 310 buc./1000 locuitori, cea mai favorabilă fiind alternativa lentă, cererea în anul 2000 situându-se la 512,2 mii buc.

Mașini de gătit

Varianta moderată are ca limită de saturație 285 buc./ 1000 locuitori. În alternativa pesimistă se proiectează în final o cerere de 367,2 mii bucăți, cu o dinamică de 218,3% față de 1991. În alternativa lentă, față de 1991, se proiectează o creștere a cererii de 243,9% la nivelul anului 2000. În alternativa optimistă, cererea globală în perioada 1992-2000 se cifrează la aproximativ 4123, 0 mii buc, în anul cu o cerere mai mare fiind 1996 (478,3 mii buc).

Varianta etalon își propune ca limită de saturație 310 bucăți la 1000 locuitori; dintre variante, favorabilă fiind și-n acest caz alternativa etalon lentă care proiectează o creștere a cererii pentru mașini de gătit de la 376, 8 mii bucăți în 1993 la 412,8 mii bucăți în 1996 și 433,0 mii bucăți în anul 2000. Alternativa etalon optimistă evidențiază o manifestare, a cererii mai pronunțată până în 1997 când proiecția este de 585, 5 mii bucăți, ca apoi să scadă, în anul 2000 la 543, 7 mii bucăți.

Mașină de spălat rufe

Varianta moderată are ca limită de saturare nivelul de 180 bucăți la 1000 locuitori. Alternativa pesimistă evoluează de la o cerere de 242,5 mii bucăți în 1993, la 254,6 mii bucăți în 2000, cu niveluri, mai mari în 1997 și 1999. Alternativa lentă de la 289,7 mii bucăți în 1993 ajunge la 309,0 mii bucăți în 1996 ca apoi să ajungă la 295,4 mii bucăți în anul 2000. Alternativa optimistă de la o cerere de 338,3 mii bucăți în anul 1993, oscilează la nivelul anului 2000 la o proiecție a cererii de 306, 9 mii bucăți.

Varianta etalon are ca limită de saturare nivelul de 210 bucăți la 1000 locuitori, presupunând o pondere mai mare la cererea pentru prima dotare la alternativele moderate și optimiste. La alternativa lentă, cererea crește într-un ritm aproape constant an de an, ajungând în anul 2000 la nivelul 373, 7 mii buc. superior alternativei optimiste. În alternativa optimistă se presupune o cerere susținută în primii ani, cu o încetinire spre finalul perioadei luate în calcul, de la 412, 7 mii bucăți în anul 1993 la 365, 7 mii bucăți în anul 2000.

Atât cele două variante moderată și ideală, cât și alternativele pentru fiecare dintre ele: pesimistă, lentă și optimistă, sunt numai proiecții care evidențiază niște posibile tendințe. După cum se observă și din datele prezentate, gradul de incertitudine este evidențiat și de rupturile ce apar la toate alternativele: după o perioadă de creștere, urmează o perioadă de scădere, iarăși crește și iarăși scade, erorile putând fi destul de mari. proiecția estimează o evoluție probabilă a comportamentului consumatorilor, fără a conduce la considerarea rezultatelor ca optime.

Aceste erori sunt determinate atât de prezența în model a variabilei independente care descrie evoluția populației cât și de variabila deterministă, durata normală de serviciu, care nu este egală cu durata reală de utilizare efectivă a bunurilor.

Pentru eliminarea erorilor ar trebui realizată o proiecție corespunzătoare a populației, în special pe grupe de vârste și sexe pentru a se proiecta o evoluție a gospodăriilor (corelată cu o proiecție a numărului mediu de membri ai unor familii) și un studiu mai argumentat științific al probabilității înlocuirii bunurilor uzate (fie, pornind de la determinarea unei distribuții teoretice, fie de la repetarea anchetei efectuate în 1990 pentru a se vedea câți si-au realizat intenția, și chiar repetarea unor astfel de sondaje statistice mai complexe).

Esența problemei rămâne tot găsirea modalității de evidențiere a raportului dintre gradul de dotare luat drept plafon de saturație și gradul de dotare efectiv (plafonul se modifică în timp) și găsirea punctului de inflexiune caracteristic trendului logistic.

Bineînțeles că o lipsă a modelului care este mai mult descriptiv, o constituie tocmai necuprinderea explicită a factorilor de influență: preț și venit.

Repartiția veniturilor este o problemă foarte dificilă. Este greu de comensurat dacă din punct de vedere teoretic acest deziderat este realizat sau nu (dificil de măsurat și comparat pentru diferite persoane).

Din punct de vedere practic, redistribuirea veniturilor, ca să fie optimă trebuie să aibă un caracter forfaitar (să nu schimbe dispozițiile cheltuielilor marginale ale consumatorilor) ceea ce este greu de realizat în condițiile actuale.

Distribuirea veniturilor rămâne o problemă foarte importantă; este instrumentul cel mai puternic pentru ameliorarea bunăstării generale, a nivelului de trai, la un anumit nivel al producției.

Tot la fel de importante sunt și condițiile realizării optimului prin minimizarea costurilor de producție și echilibrarea cererii și ofertei prin preț.

Într-o economie de piață, diferiți agenți economici sunt autonomi, au totală libertate de decizie. Fiecare bun face obiectul unei piețe sau jocul mecanismului ofertei și cererii, în condiții de concurență. Fiecare vânzător dorește să vândă la prețul cel mai ridicat, fiecare cumpărător să cumpere la prețul cel mai scăzut. Principiul este deci că fiecare întreprindere caută să realizeze maxim de profit.

În economia de piață, sistemul proprietății private are avantajul de a face să ia în sarcină un cost mai redus, știut fiind că, costurile corespunzând noilor tehnici, au o înclinație marcată spre risc. Cu cât numărul celor care-și asumă riscurile și costul riscului este mai mare, cu atât înclinația spre risc este mai răspândită și suficient de puternică.

Într-o economie în care proprietatea privată este mai puțin răspândită, riscurile corespunzătoare noilor tehnici de producție sunt încorporate în prețuri, sarcina riscurilor este uniform repartizată asupra consumatorilor fără a ține cont de preferințele lor particulare pentru risc. În acest caz randamentul social este mult diminuat; el arată care este rolul regulilor economiei de piață.

Capitolul 4

ANALIZA EVOLUȚIEI ȘI PROIECȚIA ÎNZESTRĂRII POPULAȚIEI CU UNELE BUNURI DE FOLOSINȚĂ ÎNDELUNGATĂ DE UZ CULTURAL

4.1. Incidențe ale unor factori de influență pe piața televizoarelor și radioreceptoarelor

În paleta bunurilor de folosință îndelungată o categorie distinctă o reprezintă cea a bunurilor destinate ridicării gradului de instruire, cultură și petrecere a timpului liber. Importanța și locul ocupat de această categorie de bunuri în ansamblul satisfacerii nevoilor umane sunt determinate atât de gradul de civilizație materială și spirituală atins într-o anumită etapă cât și de aspirația spre ridicarea nivelului general de cultură și cunoaștere, de ridicare continuă a calității vieții.

Ca urmare a progresului continuu al economiei și societății sistemul nevoilor populației devine tot mai complex. Pe măsura satisfacerii nevoilor considerate fundamentale, cele legate de ridicarea gradului de instruire și cultură, de petrecere a timpului liber se amplifică, fiind inclus treptat în categoria celor fundamentate.

Evoluția lor și sfera de cuprindere sunt strâns legate de nivelul dezvoltării economice, de veniturile populației și desigur de gradul general de cultură și civilizație, de dimensiunea timpului liber, de aspirațiile individuale.

Situate în grupa bunurilor de folosință îndelungată, radioreceptoarele, radio-casetofoanele, televizoare, magnetofonele etc reprezintă actualmente o componentă esențială a consumului populației. Nivelul și dinamica înzestrării populației cu această aparatură prezintă o importanță deosebită pentru orizontul general de cultură și cunoaștere, pentru ridicarea calității vieții sociale și a individului, având totodată implicații directe asupra formării și modificării ansamblului de nevoi al populației.

Referitor la evoluția înzestrării populației din țara noastră cu bunurilor de folosință îndelungată, de uz cultural amintite, se poate constata că în perioada 1970-1991 a avut loc o creștere semnificativă, Gradul de înzestrare la 1000 locuitori a crescut de cea 1,7 ori la radioreceptoare, iar la televizoare de cea 2,4 ori, în condițiile în care gama sortimentală a acestor bunuri a cunoscut o răspândire relativ rapidă.

Cu toate că se poate constata, în general, o evoluție pozitivă a gradului de înzestrare la 1000 locuitori cu aceste aparate, așa cum se prezintă în tabe-

lul următor, țara noastră continuă să se afle în categoria țărilor europene cu cele mai reduse nivele de dotare¹.

Tabelul nr. 1
Înzestrarea populației cu bunuri de uz cultural
- buc./1000 locuitori -

Produsul	1970	1975	1980	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991
Radio-receptoare	178,7	207,3	250,7	272,0	275,9	278,4	282,6	248,7	286,5	298,9
Televizoare	81,8	144,8	209,7	207,8	205,5	204,2	196,8	191,2	192,6	195,9

Sursa : Anuarul Statistic al României anul 1991, pag. 124, anul 1992, pag. 15

Evident că nivelele de înzestrare atinse în anul 1991 la aparatura radio, de 198,9 buc./1000 locuitori și respectiv la televizoare de 195,9 buc./1000 locuitori nu reprezintă praguri ale saturației care să satisfacă nevoia de instruire, cultură și distracție a personalității umane concordant cu cerințele actualei etape. Ele pot fi explicate doar ca limite (în contextul socio-economic al țării noastre) atât ale ofertei cât și ale cererii solvabile a populației.

Urmărind gradul de înzestrare cu radioreceptoare și televizoare dintr-un alt unghi, cel al dotării familiilor cu aceste bunuri, se poate constata aceeași evoluție pozitivă, dar într-un mod care nu a permis totuși atingerea unui nivel satisfăcător. Aprecierea este justificată de informațiile furnizate de ancheta realizată la sfârșitul anului 1990 de CNS privind înzestrarea cu bunuri de folosință îndelungată (pe un eșantion de 9000 familii care a făcut obiectul cercetării selective a bugetelor de familie) din care rezultă că deși a crescut dotarea cu aceste aparate la toate categoriile de familii, comparativ cu anul 1990, există un număr însemnat al acestora care nu dispun încă de radioreceptoare sau televizoare.

Aceste date din bugetele de familie reflectă într-o mare măsură influența nivelului venitului asupra comportamentului în consum al gospodăriilor, remarcându-se că bunurile de folosință îndelungată cu valoare relativ mai mare, (respectiv televizoarele comparativ cu radioreceptoarele) sunt mai puțin accesibile familiilor cu venituri mai mici.

¹ Potrivit Raportului mondial al dezvoltării populației din 1992 al P. N. U. D. în anul 1989 nivelul înzestrării cu radioreceptoare la 1000 locuitori era de 436 buc. în Bulgaria, 592 buc. în Ungaria, 428 buc în Polonia, 583 buc. în Cehoslovacia, 622 buc. în Austria, 859 buc. în Franța. La televizoare situația era asemănătoare, 409 buc./1000 loc. în Ungaria, 292 buc în Polonia, 249 buc. în Bulgaria, 475 buc. în Austria, 423 buc în Italia.

Tabelul nr. 2

Număr mediu de bunuri care revin la 100 familii la sfârșitul anului x)

- buc/100 familii -

Produsul	F a m i l i i					
	salariați		țărani		pensionari	
	1980	1990	1980	1990	1980	1990
Radiorecep-toare	92,1	76,5	69,6	71,8	85,6	82,7
Televizoare	90,3	93,0	39,6	64,0	61,6	86,7

x) Sursa datelor anchetă privind înzestrarea cu bunuri de folosință îndelungată organizată de CNS la sfârșitul anului 1990

În acest context se înscriu și datele din tabelul ce reprezintă numărul mediu al radioreceptoarelor și televizoarelor la 100 familii, după anul înzestrării.

Tabelul nr. 3

Număr mediu de bunuri la 100 de familii după anul înzestrării x)

- buc/100 familii -

	F a m i l i i					
	salariați		țărani		pensionari	
	până în 1980	între 1980-1990	până în 1980	între 1980-1990	până în 1980	între 1980-1990
Radioreceptoare (inclusiv difuzoare)	47,8	27,4	54,0	16,2	68,1	11,9
Televizoare						
- alb-negru	53,5	37,5	44,0	19,2	64,1	19,5
- color	0,4	6,9	0,3	0,4	0,5	2,7

x) Sursa datelor idem tabelul nr. 2

Din datele prezentate se poate constata că radioreceptoarele și televizoarele au fost procurate într-o proporție însemnată înainte de anul 1980, cu excepția televizoarelor color (produse relativ nou apărute pe piața românească achiziționate în principal între anii 1980-1990). Consecință a unui complex de factori această situație indică o îmbătrânire sensibilă a stocului aparatelor cu care sunt înzestrate familiile și deci probabilitatea ca o parte semnificativă a creșterii cererii în viitorul apropiat să fie determinate nu atât de satisfacerea cererii pentru prima dotare cât de cererea de înlocuire.

Evoluția și nivelul înzestrării actuale a populației cu radioreceptoare și televizoare reprezintă în esență rezultatul interacțiunii complexului de factori ce s-au manifestat pe piața bunurilor de folosință îndelungată atât până în anul 1990 (o piață a căror caracteristici corespundeau unui sistem economic ce a limitat și distorsionat modul specific de funcționare a ei) cât și în ultimii trei ani ai economiei de tranziție pe o piață prezentând sectoare bulversări (de o altă natură) ale modului de funcționare. Evidențierea evoluției cererii și ofertei, a incidenței factorilor de influență asupra pieței radioreceptoarelor și televizoarelor din perioada anterioară va da posibilitatea reliefării unor caracteristici și tendințe pe care le considerăm necesare în realizarea proiecțiilor pentru orizontul anilor 2000.

Referitor la dimensiunea și diversificarea ofertei de radioreceptoare și televizoare se poate aprecia că nivelul la care s-a situat precum și numărul sortimentelor existente pe piață au fost practic limitate până în anul 1990 la volumul producției interne realizate (ea acoperind cea 90-95% din întreaga ofertă) din care o parte, apreciabilă în unele perioade, a fost exportată. În ce privește importul, acesta a avut până în anul 1970 o anumită contribuție la formarea ofertei (semnificativă la televizoare, cea 39% în perioada 1965- 1970) ponderea lui diminuându-se continuu, datorită politicii comerciale restrictive - până în anul 1990 - de limitare și chiar de eliminare a importului acestor bunuri.

Baza lărgirii ofertei a constituit-o astfel doar dezvoltarea producției interne, ea acoperind cca. 90-95% din întreaga ofertă pentru consum de radioreceptoare și televizoare, în condițiile în care politica restrictivă a importurilor a limitat la cote nesemnificative importul acestor bunuri până în anul 1990.

În contextul unei producții interne fluctuante, modestă ca volum și diversificare, oferta nu a reușit satisfacerea cererii solvabile a populației mai ales la televizoare în perioada 1980-1990, când pe piața internă s-a manifestat accentuat lipsa acestor bunuri.

În ultimii trei ani situația ofertei la radioreceptoare și televizoare s-a ameliorat simțitor și aceasta nu datorită bunurilor de fabricație autohtonă (a căror producție a scăzut după anul 1989), ci importurilor masive realizate de agenții comerciali particulari și penetrării pe piața românească a unor firme renumite (Panasonic, Goldstar, Samsung etc.). Oferta substanțială și diversificată a stimulat creșterea sensibilă a volumului vânzărilor cu amănuntul a acestor bunuri.

Este semnificativă urmărirea evoluției producției în ultimii 20 de ani la radioreceptoare și televizoare în paralel cu vânzările cu amănuntul a acestor produse și cu exporturile realizate în acest timp.

Corelarea acestor date cu cele prezentând înzestrarea populației cu radioreceptoare și televizoare în ultimii 20 de ani evidențiază că oferta nu a fost satisfăcătoare chiar și numai din punct de vedere cantitativ. Dacă se iau în considerare și aspectele calitative intrinseci ale produselor și diversificarea lor sortimentală se poate concluziona că în această perioadă" oferta, bunurilor analizate nu s-a situat la un nivel corespunzător.

Tabelul nr. 4

Evoluția producției, exportului și vânzărilor
cu amănuntul

- mii bucăți -

Produsul		1970	1975	1980	1985	1990	1991
Radioreceptoare	Producție	455	712	863	571	438	435
	Vânzări cu amănuntul	281,5	399,5	499,3	466,4	435,0	557,7
	Export	93,5	240,3	368,7	79,0	83,8	...
Televizoare	Producție	280	512	541	522	401	389
	Vânzări cu amănuntul	242,9	395,6	445,9	169,9	371,1	424,3
	Export	12,6	29,2	67,9	330,0	9,6	...

Sursa : Anuarul Statistic al României anul 1991, pag. 454; 582; 610 și anul 1992, pag. 414, 504.

În privința cererii, elementul cel mai dinamic al pieței bunurilor de uz cultural analizate, se poate aprecia că a evoluat sub influența unui complex de factori a căror mod de manifestare (cu intensități și direcții de acțiune diferențiate) vor determina schimbări cantitative și structurale ale cererii, accentuarea mobilității acesteia,

Veniturile bănești ale populației constituind un factor de primă importanță în transformarea cererii potențiale într-o cerere efectivă, trebuie privit sub aspectele: (1) modului de utilizare a veniturilor bănești de către fiecare familie; (2) existenței și mărimii fondului discreționar; (3) fenomenului de economisire, care poate avea o dublă influență asupra deciziei de cumpărare; (4) existența unui sistem de vânzare cu plata în rate etc.

Având în vedere aceste aspecte, se poate aprecia că în perspectiva pe termen mediu influența factorului veniturilor bănești ale populației asupra cererii solvabile de radioreceptoare și televizoare în contextul economiei de tranziție va fi marcată sensibil de fenomenele inflației și șomajului. Trecerea spre economia de piață a generat o "explozie" a prețurilor pe care nu o apreciem ca fiind caracteristică funcționării normale a mecanismelor specifice pieței, ci ca fenomen al perioadei de tranziție, determinat de un întreg complex de factori (potențial economic scăzut al țării, limitele mecanismului de reglare a cererii și ofertei etc.). În mod paradoxal ea nu a afectat în sens negativ cererea populației pentru radioreceptoare și televizoare, care a crescut în anii 1990 și 1991, aceasta însă datorită unor fenomene ca cel al deschiderii pieței pentru importul unor aparate de o mare diversitate și calitate ridicată, precum și momentului conjunctural al creșterii substanțiale a veniturilor bănești ale populației în anul 1990 și chiar 1991.

Nivelul ridicat la care prețurile acestor bunuri continuă să se mențină în anul 1992 și prefigurarea tendințelor de creștere a lor ne îndreptătesc să apreciem că în viitorul apropiat factorul preț va avea un rol de limitare a cererii populației pentru radioreceptoare și televizoare.

Populația reprezintă un factor de primă importanță având un rol deosebit în determinarea dimensiunilor cantitative și calitative ale pieței bunurilor. Creșterea ei, privită ca expresie a amplificării volumului nevoilor totale precum și a celor individuale va influența sporirea, în general a cererii de mărfuri. Dar dinamica și numărul total al populației constituie un factor de influență asupra cererii bunurilor menționate (a căror utilitate se manifestă nu atât la nivelul individului cât și la cel al familiei) mai ales prin prisma evoluției numărului gospodăriilor existente într-o anumită perioadă. Dacă la recensământul din ianuarie 1977 numărul gospodăriilor înregistrate era de 6777,8 mii (cu 13% mai multe față de recensământul din 1966) la recensământul din 1992 numărul gospodăriilor înregistrate a fost de 7316,8 mii, sporirea numărului lor reprezentând un stimul potențial al creșterii cererii de radioreceptoare și televizoare.

Procesul de urbanizare manifestat în ultimii 20 de ani, concretizat în modificări ale structurii populației, prin creșterea ponderii celei urbane (de la 38,2% în anul 1966, la 46,9% în anul 1977 ajungând la 54,3% în anul 1990) a influențat sensibil creșterea cererii bunurilor de uz cultural. Această sporire a cererii a fost accentuată și prin apariția tendinței de reducere a decalajului existent între dotarea familiilor din mediul urban și rural, prin adoptarea în proporții crescânde de către familiile de țărani a modului de viață urban și deci dotarea în mai mare măsură cu radioreceptoare și televizoare (tabel nr. 2).

Continuarea în viitor a procesului de urbanizare, sub cele două aspecte menționate indică posibilitatea dezvoltării unei piețe capabile să influențeze în mod favorabil cererea.

4.2. Proiecții ale evoluției cererii, ofertei și înzestrării populației cu televizoare și radioreceptoare

Pentru realizarea obiectivului studiului - proiecțiile înzestrării populației cu aparate radio și televizoare la orizontul anilor 2000, am considerat necesară efectuarea succintei analize a factorilor și fenomenelor ce au influențat, asupra ofertei, cererii și înzestrării populației cu aceste bunuri de folosință îndelungată de uz cultural, în ideea de a fi desprinse tendințele logice ale evoluției consumului, incidențele factorilor de influență asupra pieței respective precum și nivelul actual de satisfacere a nevoilor populației, toate acestea constituind un complex de informații ce pot fi folosite ca punct de plecare,

În noul context al trecerii la economia de piață, al transformărilor ce au loc în toate domeniile economico-sociale, când se prefigurează apariția și dezvoltarea unor fenomene și factori noi cu acțiune specifică economiei capitaliste este cert că atât oferta cât și consumul de bunuri de folosință îndelungată pot

suferi impactul acestor modificări, cu consecințe nemijlocite asupra consumului în perspectivă a populației.

Realizarea unor previziuni în acest sens, (pe termen lung sau mediu) este în actualul context al tranziției, al rupturii produse în ansamblul relațiilor economico-sociale după anul 1989, cu mult mai dificilă, cu atât mai mult cu cât se poate aprecia că la orizontul anului 2000 nu va fi încă creată o adevărată piață a bunurilor de consum a căror legi și mecanisme specifice să fie capabile a asigura reglementarea cererii și ofertei acestora.

Având în vedere aspectele de mai sus, am apreciat ca fiind puțin semnificativă eventuala utilizare a seriilor de date disponibile (din ultimele decenii) pentru estimarea tendințelor ulterioare - prin extrapolarea analitică a fenomenelor descrise de valorile seriei - dar totodată util să se ia în considerare trăsăturile și caracteristicile globale ale procesului înzestrării cu radioreceptoare și televizoare.

Într-o primă etapă, pentru a putea determina particularitățile evoluției înzestrării populației cu bunurile de folosință îndelungată amintite, s-a realizat o analiză a gradului de înzestrare cu aparate radio și televizoare, corelat cu indicatori ai nivelului de dezvoltare macroeconomică pentru un număr de țări pe care le-am considerat având o serie de caracteristici asemănătoare cu cele din țara noastră în ce privește gradul de cultură, civilizație, obiceiuri de consum. Dintre factori s-a preferat P.I.B., calculat în statistica internațională pornind de la standardul puterii de cumpărare a monedelor naționale (pentru a se asigura comparabilitatea datelor).

Analizând datele disponibile pentru 17 țări¹ s-a constatat că pentru realizarea unor proiecții nu poate fi luat în considerare un nivel mediu al acestor grade de înzestrare deoarece indicatorii de medie, atât în ce privește gradul înzestrării cu aparate radio, televizoare cât și al P.I.B./loc. Nu sunt semnificativi din punct de vedere statistic, coeficienții de variație" depășind pragul de admisibilitate. Având în vedere acest lucru și pentru asigurarea omogenității informațiilor, datele au fost separate în trei grupe, în funcție de P.I.B. real. Pentru grupele astfel determinate de coeficienții de variație pot fi considerați reprezentativi, iar mediile obținute, semnificative din punct de vedere statistic.

Reprezentarea grafică a datelor medii pentru grupele formate confirmă faptul cunoscut din teorie că pe măsură ce veniturile cresc, funcția care reprezintă gradul de înzestrare cu bunuri de folosință îndelungată - din care fac parte și aparatele de radio și televizoarele - se plafonează tinzând spre un anumit nivel.

Curba de evoluție rezultată confirmă că seria de date luate în considerare se încadrează în clasa funcțiilor de creștere încetinită de tip Törnquist

$$Y = K - \frac{x + a}{x + b}$$
, reprezentând cazul bunurilor al căror consum se apropie de

Urnița de saturație, elasticitatea consumului la venit fund descrescătoare.

¹ Austria, Belgia, Danemarca, Elveția, Franța, Finlanda, Grecia, Germania, Italia, Irlanda, Norvegia, Olanda, Portugalia, Regatul Unit, Spania, Suedia, Turcia.

Tabelul nr. 5

Gradul mediu de înzestrare cu radioreceptoare și
televizoare pe cele trei grupe de țări

Grupa	P. I. B. real/loc. \$	Grad de înzestrare buc./1000 loc.	
		radio	televizoare
I	sub 10.000	357,95	180,80
II	între 10.000-14.500	810,41	431,61
III	peste 14.500	890,78	454,26

În încercarea de a realiza proiecția gradului de înzestrare a populației din țara noastră cu aparate de radio și televizoare la orizontul anilor 2000, s-a apreciat necesar ca pornind de la nivelul de înzestrare existent (respectiv (latele disponibile din anul 1991¹ și ținând seama de considerentele de mai sus în ce privește traiectul evoluției posibile a înzestrării și a nivelului plafonării acesteia, să se ia în considerație un număr de trei ipoteze:

1. Există un nivel de saturație a gradului de înzestrare a populației cu radioreceptoare și televizoare. Aceste nivele plafon, pentru calcule, s-au stabilit (prin luarea în considerare a unor elemente de ordin calitativ) la 1000 de radioreceptoare/1000 locuitori și respectiv 600 televizoare/1000 locuitori. Pragurile au fost stabilite prin analogie cu valorile și tendințele observate în urma analizei datelor disponibile pentru o serie de țări dezvoltate, ținând totodată seama de posibilitatea atingerii în țara noastră a unui grad de înzestrare care să satisfacă nevoile populației.

2. Viteza de variație a gradului de înzestrare a populației cu aceste bunuri depinde de nivelul înregistrat al înzestrării la un moment dat și de diferența dintre acest nivel și valoarea de saturație.

3. Variantele sunt diferențiate între ele, pornindu-se de la momentul la care se va atinge nivelul din anul 1989 al înzestrării medii a celei de a doua grupe, adică cea 800 bucăți radioreceptoare/1000 locuitori, respectiv' cea 430 buc televizoare/1000 locuitori.

Particularitățile evoluției înzestrării populației cu principalele bunuri de uz cultural indică posibilitatea ca modelul utilizat pentru a desemna comportarea unor mărimi care evoluează în modul prezentat la ipotezele (1) și (2) să fie cele ale funcției logistice.

$$y = \frac{K}{1 + A \cdot e^{-bt}}$$

¹ În anul 1991 înzestrarea cu aparate radio la 1000 locuitori a fost de 298,9 bucăți, respectiv de 159,9 bucăți la televizoare.

Luând în considerare ipoteza (3) au fost simulate 10 variante de evoluție (diferențiate în funcție de viteza de creștere) pentru grade de înzestrare a populației cu radio-receptoare și televizoare.

Dintre acestea s-au selectat 3 variante pe care le-am considerat semnificative. Condiția de diferențiere între ele a vizat momentul în care se poate presupune că sunt îndeplinite toate cerințele care să permită atingerea nivelului de înzestrare menționat. Astfel, nivelurile din ipoteza (3) sunt posibil a fi atinse în: - varianta (1) - într-o perspectivă mai îndepărtată, după anul 2010; - varianta (2) - între anii 2007 - 2020; - varianta (3) - în jurul anului 2000.

Atingerea în perspectiva anului 2000 a gradelor de înzestrare acu bunurile menționate - în variantele prezentate nu constituie desigur praguri ale saturației consumului populației ci doar etape previzibile în tendința de satisfacere la un nivel cât mai ridicat a nevoilor de informare, instruire și petrecere a timpului liber.

Elaborarea previziunilor pentru cererea de radioreceptoare și televizoare la nivelul anului 2000 s-a făcut pornind de la cele trei variante ale gradului de înzestrare a populației cu bunurile respective și de la estimarea evoluției populației. Pe baza acestor elemente s-a calculat numărul total de aparate existente în funcțiune în momentul t .

$$A_t = g_t \times P_t$$

(g_t - gradul de înzestrare cu aparate P_t - total populație).

În ce privește evoluția populației s-a luat în considerare ipoteza potrivit căreia tendințele actuale ale declinului demografic, vor mai continua un timp după care se va produce o redresare (având în vedere un complex de factori economico-sociali se apreciază ca posibilă stoparea acestui declin în jurul anului 1996) astfel ca, în anul 2000 numărul populației ar putea să ajungă la nivelul celui existent în anul 1991.

Pentru proiecția cererii totale (incluzând cererea pentru prima dotare și cererea de înlocuire) s-a utilizat formula:

$$C_t = A_t - A_{t-1} + S_{t-1}$$

(A_t - aparate în funcțiune în momentul t ; S_{t-1} - scoaterile din funcție; d - durata medie de funcționare).

Scoaterile din funcțiune (echivalate cu cererea de înlocuire) a bunurilor s-au calculat luând în considerare ipoteza duratei de funcționare a bunurilor apreciată (potrivit opiniilor specialiștilor, a datelor furnizate de anchetele statistice, a rezultatelor anchetei bugetelor de familie) în medie la 14 ani pentru radioreceptoare și 13 ani la televizoare.

În final, proiecția cererii totale la nivelul anului 2000 va prezenta o creștere, în fiecare din cele trei variante corespunzătoare gradului de înzestrare previzionat cu radioreceptoare și televizoare a populației, pe ansamblul perioadei 1992-2000 cererea totală indicând aproape o dublare (cca. 1,8 ori) în cazul va-

riantei (3) optimistă față de varianta (1) la radioreceptoare și de cca. 2 ori la televizoare.

Pentru elaborarea previziunilor evoluției ofertei cel de al doilea factor important al pieței cu influență hotărâtoare asupra înzestrării cu bunuri a populației, s-a considerat necesar să se aibă în vedere, ca și în cazul cererii, alături de aspectele de ordin cantitativ și multitudinea de caracteristici calitative referitoare la nivelul tehnic, duratele medii de funcționare, diversificarea sortimentală etc.

Dacă în cazul proiecțiilor cererii pentru radioreceptoare și televizoare s-a putut realiza o estimare a evoluției acestora în funcție de previziunile gradului de înzestrare a populației, a cererii de înlocuire și a numărului populației, estimarea cantitativă a previziunilor ofertei s-a dovedit deosebit de dificilă, datorită posibilităților limitate de apreciere a evoluției producției, importului și exportului, determinate de deficiențele îndeobște cunoscute ale sistemului informațional și lipsei de date, de modificările structurale ale producției interne intervenite în actuala perioadă de tranziție, a căror influență asupra ofertei de radioreceptoare și televizoare este greu de cuantificat.

Aprecierile asupra evoluției producției acestor bunuri în perspectiva anului 2000 trebuie făcute având în vedere contextul economic general în care se desfășoară. Ținând seama de faptul că în prezent se manifestă un declin puternic al întregii industrii, îndeosebi al sectoarelor sale de vârf, producția de televizoare și radioreceptoare încadrându-se în această tendință (anii 1990, 1991 și 1992 evidențiind o scădere apreciabilă), este posibil ca ea să se manifeste și în perspectiva pe termen mediu, desigur în condițiile menținerii unui ritm lent de realizare a reformei și de restructurare economică,

O astfel de previziune a continuării declinului economic, incluzând și ramurile industriei electronice, ar presupune o scădere a producției, o cotă tot mai scăzută a participării produselor autohtone la formarea ofertei de televizoare și radioreceptoare pe piața internă,

O variantă mai puțin pesimistă ar constitui-o cea referitoare la o posibilă redresare a situației din ramura industriei electronice și electrotehnice în contextul general al măsurilor preconizate pentru relansarea economică și a generalizării funcționării mecanismelor economiei de piață. În mod concret relansarea procesului restructurării și re tehnologizării acestei ramuri.

Instituirea de taxe vamale și aplicarea unor reglementări în scopul protejării produselor autohtone (mai puțin pregătite să facă față unei concurențe puternice reprezentate de produsele unor firme de renume mondial etc.) ar putea stimula o evoluție pozitivă a producției în a doua parte a orizontului previzional cărei cuantificare este însă dificil de realizat în prezent.

Referitor la influența importului asupra ofertei în perspectivă, apreciem că se va menține la cote ridicate, taxele vamale instituite din anul 1992 constituind un impediment serios în limitarea sa. Creșterea ponderii lui în oferta de radioreceptoare și televizoare va fi stimulată în continuare de existența unei ca-

pacități de absorbție relativ ridicate pieței românești - importul realizându-se atât prin produse de renume, de înalt nivel tehnic calitativ dar cu preț ridicat, cât și prin produsele "second hands" cu un grad mai mare de accesibilitate prin preț. Posibilitatea ca impactul mai puțin benefic al importului într-o primă perioadă - asupra producției autohtone să aibă un efect pozitiv în perspectivă, se va concretiza în colaborările pe scară mai largă în domeniul producției cu unele firme de renume, ceea ce va contribui și mai mult la sporirea ofertei.

În perspectiva pe termen mediu se poate aprecia că evoluția previzibilă exportului românesc nu va afecta în sens negativ oferta pe piața

Încercând o privire de ansamblu asupra evoluției ofertei - în condițiile prefigurării proceselor și fenomenelor anterior amintite - se poate anticipa în perspectiva pe termen mediu o creștere a ei care va devansa cererea solvabilă a populației.

Abordarea problematicii tendințelor evoluției pe termen mediu a cererii și ofertei bunurilor de folosință îndelungată. În speță radioreceptoare și televizoare, în maniera prezentată corespunde stadiului cercetării în condițiile actuale, ea lăsând loc reflecțiilor pe mai departe asupra diferitelor aspecte. Considerăm că în perspectivă, pe măsură ce procesul reformei se adâncește și fenomenele socio-economice se vor înscrie pe o traiectorie mai clară de comportament vor exista posibilități de dezvoltare a studiului cel puțin în următoarele direcții:

- integrarea și corelarea proiecțiilor cererii și ofertei bunurilor de folosință îndelungată de uz cultural cu proiecțiile elaborate la nivel macroeconomic care permit o viziune de ansamblu a economiei;
- analiza corelațiilor dintre venitul mediu al populației și modificările ce intervin în structura cheltuielilor de consum;
- realizarea de anchete pentru determinarea vârstei medii a stocului de aparate în funcțiune și durata de folosire medie, astfel ea pornind de la volumul vânzărilor și distribuția probabilităților de scoatere din uz, cererea de înlocuire să poată fi determinată cu o mai mare acuratețe;
- obținerea prin cercetări selective de informații privind tendințele, intențiile de cumpărare a consumatorilor pe baza cărora să poată fi estimat comportamentul, preferințele consumatorilor față de anumite bunuri;
- rafinarea metodelor și tehnicilor de realizare a previziunilor privind bunurile de folosință îndelungată de uz cultural.

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

**STUDII ȘI CERCETĂRI
ECONOMICE
NR. 12/1993**

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE PROGNOZĂ ECONOMICĂ

CREAREA ȘI FUNCȚIONAREA PIEȚEI
BUNURILOR DE PRODUCȚIE

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

AUTORI:

Ana Maria CIUMARA - cercetător științific principal gr. I (capitolul III)
dr. Victor STOICA - cercetător științific principal I (capitolul IV)
Maria SCARLAT - cercetător științific principal gr. II (capitolul II)
Mihaela IONESCU - cercetător științific principal gr. III (capitolul I, pct. 1, 2, 3)
Marioara IORDAN - cercetător științific principal gr. III (capitolul II)
Vladimir CALMUSCHI - cercetător științific principal gr. III (capitolul I, pct. 3)
Daniela GHICA - asistent cercetare (capitolul III)

SUMAR

CUVÂNT INTRODUCTIV	343
Capitolul 1	
PIAȚA BUNURILOR DE PRODUCȚIE, SFERĂ DE CUPRINDERE, FACTORI DETERMINANȚI, POSIBILITĂȚI DE COMENSURARE.....	344
1.1. Conceptul, sfera de cuprindere și trăsăturile specifice pieței bunurilor de producție.....	344
1.1.1. Particularitățile cererii de bunuri de producție.....	346
1.1.2. Particularitățile ofertei de bunuri de producție	347
1.1.3. Particularitățile relațiilor economice pe piața bunurilor de producție	348
1.2. Factorii ce influențează echilibrul pieței bunurilor de producție.....	349
1.3. Probleme metodologice privind comensurarea cererii și ofertei de bunuri de producție	355
Capitolul 2	
CARACTERISTICI ALE EVOLUȚIEI PIEȚEI BUNURILOR DE UTILIZARE PRODUCTIVĂ DIN TARA NOASTRĂ	361
Anexa A.....	382
Capitolul 3	
CONDIȚII NECESARE PENTRU CREAREA ȘI FUNCȚIONAREA PIEȚEI BUNURILOR DE PRODUCȚIE ÎN ROMÂNIA	387
Capitolul 4	
O ANALIZĂ COMPARATIVĂ ÎNTRE PIAȚA BUNURILOR DE CONSUM ȘI UNELE PIEȚE ALE BUNURILOR DE PRODUCȚIE PRIVIND REACȚIA AGENȚILOR ECONOMICI LA LIBERALIZAREA PREȚURILOR.....	399
Bibliografie	418

CUVÂNT INTRODUCATIV

Lucrarea urmărește relevarea coordonatelor esențiale ale dezvoltării pieței bunurilor de producție, segment al pieței bunurilor și serviciilor, hotărâtor pentru mersul reformei în România.

Pornind de la unele precizări conceptuale privind sfera de cuprindere și trăsăturile specifice segmentului de piață luat în studiu, principalii factori care influențează cererea și oferta de bunuri de producție și problemele metodologice privind comensurarea acestora din urmă, sunt prezentate o serie de caracteristici ale evoluției pieței bunurilor de producție din România.

Urmărind o cât mai corectă înțelegere a proceselor și fenomenelor ce au loc în prezent, în vederea creării și funcționării unei reale piețe a bunurilor de producție, sunt evidente efectele interferențelor între vechile mecanisme și structuri ale economiei excesiv centralizate, în curs de destrămare, dar încă prezentă, cu elementele noi ale mecanismului economiei de piață. În acest context, sunt efectuate analize cifrice referitoare la unele produse sau segmente ale pieței bunurilor de producție, privite într-o perspectivă evolutivă și interdependentă cu piața bunurilor de consum, fiind prezentate și diferite aspecte privind mecanismele de reglare a proceselor specifice segmentului de piață studiat, în vederea creării condițiilor necesare pentru asigurarea funcționării sale în condițiile tranziției la economia de piață.

Capitolul 1

PIAȚA BUNURILOR DE PRODUCȚIE, SFERĂ DE CUPRINDERE, FACTORI DETERMINANȚI, POSIBILITĂȚI DE COMENSURARE

1.1. Conceptul, sfera de cuprindere și trăsăturile specifice pieței bunurilor de producție

Adâncirea diviziunii muncii și specializarea în producție, ca și diversificarea necesităților sociale și nuanțarea preferințelor cumpărătorilor, au făcut ca piața să capete un caracter deosebit de complex. Parte componentă a pieței mondiale, în continuă amplificare datorită intensificării schimburilor economice internaționale, piața mondială ne oferă o imagine de ansamblu prin informațiile referitoare la capacitatea economiei naționale, la întinderea în spațiu și evoluția sa în timp. Realizarea unei imagini mai clare a pieței implică, însă, studierea structurii sale interne, a capacității sale, respectiv a cererii și ofertei și a factorilor ce o influențează, și analiza posibilităților de realizare a echilibrului optim pe această piață.

Natura diferită a bunurilor care formează obiectul actelor de vânzare-cumpărare a determinat divizarea pieței în două mari segmente: piața bunurilor materiale (sau a activelor fizice) și piața financiară (sau a activelor financiare). Piața bunurilor materiale este structurată, la rândul său, în piața bunurilor și serviciilor de consum și piața bunurilor de producție (cunoscute în literatura economică îşi sub denumirea de "bunuri industriale" sau "bunuri de utilizare productivă"). Răspunzând unei necesități individuale sau colective imediate, bunurile din primul segment de piață sunt destinate consumului neproductiv, în timp ce bunurile din cel de-al doilea segment de piață se vând și se cumpără în scopul consumării lor productive în procesul de producție.

Piața bunurilor de producție cuprinde:

a) materii prime și energie:

- bunuri ce au parcurs un prim stadiu de prelucrare și vor fi încorporate integral în bunurile la producerea cărora participă;
- bunuri ce rezultă din exploatarea pământului, respectiv, a resurselor naturale atrase în circuitul economic, aduse în faza de a putea fi utilizate în producție (minereuri, cărbune, petrol, gaze naturale etc.) și bunurile obținute în procesul de producție agricol (lână pură, cereale, fructe etc.) ce vor intra în consumul productiv;

b) semifabricate:

- bunuri cu un grad de prelucrare mai avansat care devin, de asemenea, parte integrantă a viitoarelor bunuri;

c) echipament industrial:

- bunuri care participă la producerea altor bunuri, consumându-se în mai multe procese de producție, fără a fi încorporate fizic, cuprinzând: instalații de bază și echipament de instalații (mașini, utilaje și linii tehnologice, roboți industriali);
- mijloace de transport a bunurilor industriale;
- clădiri utilizate în scop industrial;
- amenajări ale pământului și de exploatare a resurselor naturale;
- furnituri;
- piese de schimb, unelte mărunte;
- orice alt bun utilizat productiv;

d) serviciile efectuate de alte întreprinderi în scopul producerii bunurilor (inginerie know-how, studii de marketing și cercetare-dezvoltare) sau desfacerii acestora (publicitate). Bunurile care circulă pe această piață sunt dorite doar pentru capacitatea lor de a asigura prin propriul consum producerea în viitor a altor bunuri care fie răspund unor necesități curente ale oamenilor, fie înlocuiesc bunurile de producție consumate¹.

Bunurile de producție achiziționate de agenții economici reprezintă deci input-uri în producție care asigură obținerea într-o perioadă de timp a output-urilor de bunuri și servicii, regăsindu-se, adesea, sub termenul generic de "capital". Cele mai multe definiții de capitaluri, includ pe lângă mașinile, instalațiile și construcțiile industriale - capital fix - și bunurile intermediare (semifabricate), stocurile de bunuri finite și semifabricate, precum și stocurile de materii prime, materiale, combustibili etc. - capital circulant. Trebuie subliniat că piața bunurilor de producție ("capital fizic") este complet diferită de "piața capitalului" ("capitalul financiar"); în timp ce prima reprezintă sfera realizării celei mai mari părți din bunurile de producție prin actul vânzării-cumpărării, cea de-a doua delimitează acea parte a pieței financiare în care fondurile bănești sunt împrumutate pentru perioade lungi de timp (mai mari de 1 an); în timp ce "capital fizic" se prezintă sub forma activelor fizice ("tangibile" sau "reale"), "capitalul financiar" se prezintă sub forma "activelor financiare" (acțiuni, obligațiuni, ipoteci etc.).

Bunurile de utilizare productivă prezintă o serie de caracteristici care le particularizează de bunurile de larg consum, și-anume:

- au formă, compoziție și caracteristici strict definite din punct de vedere tehnic, ceea ce face ca randamentul lor în utilizare să constituie, alături de prețul lor, criteriul principal în achiziționarea lor de către utilizator;

¹ Excepție fac bunurile și serviciile achiziționate de guvern, în scop militar; de pe piața bunurilor de producție.

- condiționează întreaga activitate a utilizatorilor, respectiv, regularitatea și calitatea producției, ca și nivelul prețului de vânzare al produselor finite sau ale serviciilor prestate;
- își transmit valoarea asupra produselor sau serviciilor create, fie dintr-o dată, ca în cazul materiilor prime, energiei și semifabricatelor, fie treptat, ca în cazul echipamentului industrial, regăsindu-se în cheltuielile de producție (de exploatare) și, respectiv, în cheltuielile de investiții;
- nivelul consumului acestor bunuri este condiționat de nivelul dotării tehnice a producției și de politica de optimizare adoptată de utilizatori.

Cu toate acestea, există o serie de bunuri ce pot fi întâlnite simultan atât pe piața bunurilor de producție, cât și pe piața bunurilor de consum (de exemplu, materiale de construcții, unele produse agricole etc). Diferențierea între cele două piețe are la bază, în principal, regimul de circulație a produselor pe piață și destinația finală a acestora (consum productiv sau neproductiv), iar proporțiile acestora în cadrul pieței interne reflectă în bună parte (trebuie avute în vedere și volumul și structura comerțului exterior) structura producției materiale naționale într-o perioadă dată.

Delimitarea pieței bunurilor de producție reclamă luarea în considerație a unui ansamblu de elemente specifice ale cererii și ofertei, precum și ale relațiilor economice ce apar pe această piață.

1.1.1. Particularitățile cererii de bunuri de producție

Cererea de bunuri de producție reprezintă materializarea unei nevoi solvabile foarte complexe, cu un grad de tehnicitate și specializare adesea foarte ridicat. Ea este mai bine definită ca volum, structură și teritoriu, ceea ce face posibilă segmentarea ei pe purtători ai cererii și dimensionarea ei mai exactă. Spre deosebire de bunurile de larg consum, a căror cerere este simțitor influențată de motivații subiective, factorii psihologici au doar un rol secundar asupra cererii de bunuri de producție.

Asigurând obținerea bunurilor de larg consum, orice modificare a nivelului cererii acestora se. repercutează în același sens asupra nivelului cererii de bunuri de producție (aceasta din urmă apărând ca o cerere derivată din prima).

Cererea pentru resurse are un caracter permanent (și relativ ascendent), în timp ce pentru echipamentul industrial, cererea poate prezenta unele discontinuități. Se remarcă, însă, în ultima vreme, tendința de uniformizare a cererii celei de a doua categorii de bunuri de producție datorită, pe de o parte, necesității accelerării ritmului de înnoire a capacităților de producție, cât și faptului că aceste bunuri sunt din ce în ce mai des însoțite de bunuri complementare și servicii de întreținere.

Purtătorii cererii interne sunt agenții economici - întreprinderi industriale de prelucrare și extracție, de construcții și de transport de deservire, întreprinderi comerciale și prestatoare de servicii - unități specializate de cercetare științifică.

ințifică, învățământ și asistență medicală, organizații obștești, și guvernul - unități ale administrației de stat, armata, rezerva de stat, unități de asistență socială.

Cererea externă poate fi un factor dinamizator al producției și serviciilor, lărgind sfera schimburilor economice internaționale și contribuind la asigurarea echilibrului balanței de plăți externe. Satisfacerea cererii externe de materii prime și energie și chiar de semifabricate care înglobează un consum mare din aceste resurse (ex.: aluminiu, oțel etc.) are însă o influență negativă asupra pieței bunurilor și serviciilor în ansamblul său datorită, pe de o parte, caracterului limitat al resurselor neregenerabile, iar pe de altă parte, volumului redus de valoare nou creată pe care aceste bunuri o încorporează și care determină cumpărarea lor la prețuri mici comparativ cu bunurile de echipament.

1.1.2. Particularitățile ofertei de bunuri de producție

Producția bunurilor de producție are o dublă finalitate: autoconsumul în cadrul unității producătoare și satisfacerea nevoilor de consum productiv ale altor agenți economici sau neeconomici. De aceea, oferta pe piață materializează doar acele bunuri de producție care sunt destinate vânzării. Ea se adresează unui cerc precis de nevoi, fapt pentru care apare în special ca ofertă activă (efectivă) și mai rar ca ofertă pasivă (sub forma stocurilor).

Caracteristicile tehnico-funcționale ale acestor bunuri fac ca oferta să se manifeste pe piață în forme specifice: cataloage, documentații tehnice, târguri și expoziții. Pentru a fi formativă de cerere, oferta bunurilor de producție trebuie să răspundă din punct de vedere tehnic cererii în continuă creștere, diversificare și exigența, noutatea tehnică apărând ca un factor accelerator al ritmului de înlocuire ai mijloacelor de producție. Produsele nou apărute pe această piață trebuie să asigure sporirea fie a productivității (muncii și/sau capitalului), fie a producției (cantitativ sau și valoric) pentru a asigura în final sporirea competitivității utilizatorului. O nouă exigență căreia trebuie să-i facă față în special echipamentul industrial este asigurarea protecției mediului înconjurător prin reducerea poluării și sporirea gradului de valorificare a resurselor naturale. Caracterul limitat și neregenerabil al multor resurse naturale, ca și nivelul tehnic al mijloacelor de exploatare a acestora își pun pregnant amprenta asupra volumului și structurii sortimentale ale ofertei de bunuri de producție. Posibilitatea sporirii capacității pieței bunurilor de producție prin creșterea și diversificarea ofertei depinde în mod deosebit de nivelul cercetării științifico-tehnice.

Spre deosebire de piața bunurilor de larg consum în care oferta urmărește adesea crearea de cerere, adresându-se consumatorilor potențiali, pe piața bunurilor de producție, oferta răspunde în general unei cereri de consum bine definite.

Oferta externă are menirea de a asigura, pe de o parte, creșterea eficienței pieței mijloacelor de producție prin posibilitățile sporite de acoperire a cererii și, pe de altă parte, economisirea resurselor naționale.

1.1.3. Particularitățile relațiilor economice pe piața bunurilor de producție

Contrar bunurilor de larg consum, bunurile industriale conturează o piață cu o structură rigidă și modificări lente¹. O parte din bunurile de pe această piață - materii prime, energie - generează, prin actele de vânzare-cumpărare al căror subiect sunt, relații economice permanente și directe, cumpărătorii fiind cel mai adesea și consumatori finali ai bunurilor respective. Alte bunuri - instalații și echipamentul aferent, clădiri, amenajări pentru exploatare agricole sau miniere - se caracterizează printr-o frecvență neregulată a actelor de vânzare-cumpărare, precedate de o perioadă de documentare și negociere între specialiștii tehnici și economici. Decizia de cumpărare se fundamentează pe calcule de eficiență și studii comparative și este adesea generatoare de cumpărări multiple prin bunurile auxiliare și serviciile ce însoțesc bunul de producție.

Dinamica bunurilor de producție este direct dependentă de raportul cerere-ofertă pe piața bunurilor de larg consum. În condițiile unor schimburi economice internaționale restrânse (economie națională închisă) și al insuficienței resurselor, capacitatea pieței bunurilor de larg consum este mult influențată de nivelul ofertei de bunuri de producție.

Așa cum remarcă Michel Didier² "tehnica de producție și natura produsului au o influență directă asupra formei pieței". Caracterul productiv al consumului acestor bunuri imprimă adesea o tendință de reciprocitate în relațiile dintre agenții economici, fiecare constituind un segment de piață pentru produsele celuilalt. De asemenea, schimburile economice internaționale, al căror obiect îl constituie bunurile de producție, sunt mai constante și mai de durată, îmbrăcând adesea forma cooperării la producție.

"Piața este de fapt o instituție socială, și organizarea sa este legată de alte instituții, de mentalitățile și comportamentul fiecărei populații"³. În economiile planificate centralizat, principala caracteristică a pieței bunurilor de producție o constituie circulația acestora pe baza repartițiilor fundamentate, în principal, pe echilibrul dintre sarcinile de producție și normele de consum ale cumpărătorului, pe de-o parte, și capacitatea de producție a vânzătorului și nivelul resurselor disponibile în economie, pe de altă parte.

Relațiile economice ce se nasc pe acest tip de piață sunt indirecte, mijlocite de organul de planificare care stabilește atât proporțiile în cadrul raportului cerere-ofertă, cât și nivelul prețului. În economia de piață concurențială, cumpărătorii și vânzătorii bunurilor de producție vin în contact direct unii cu alții pentru realizarea tranzacțiilor comerciale între ei, prețul pieței fiind rezultatul confruntării cererii cu oferta acelor bunuri.

¹ I. Dessinges - *La Vente des biens d'équipements*, Entreprise Moderne d'Édition, Paris, 1966.

² Michel Didier - *Economie, les règles du jeu*, Economica, Paris, 1989.

³ *Idem* (2).

1.2. Factorii ce influențează echilibrul pieței bunurilor de producție

Realizarea echilibrului general implică existența echilibrului pe piață pentru toate mărfurile și resursele (materiale și umane) din sistemul economic.

Piețele sunt interdependente, și decizia de a schimba destinația resurselor dintr-o ramură în alta, pentru a răspunde cererii sporite de bunuri de consum, implică reducerea volumului de resurse utilizate la producerea bunurilor de producție, concomitent cu scăderea ofertei acestor bunuri. Stocul de resurse (ta special energetice și de materii prime) fiind limitat, utilizarea lui prioritară pentru producerea de bunuri de producție va determina scăderea producției de bunuri de consum și, implicit, a ofertei acestor bunuri pe piață. Modul în care trebuie combinate producțiile diferitelor ramuri ale economiei, astfel încât să se asigure utilizarea eficientă a resurselor, constituie "problema maximizării bunăstării sociale".

Criteriul de eficiență economică poate fi însă diferit de criteriul echității sociale, ceea ce face ca în practică, decizia de a realiza o mai bună echitate să implice renunțarea la o parte din eficiență. Orice societate se confruntă cu problema renunțării în o parte din eficiență în scopul obținerii unei echități sociale sporite indiferent de complexitatea politică și stadiul de dezvoltare a economiei.

Metodele de alocare a resurselor, astfel încât cantitățile disponibile pentru consum și distribuția bunurilor să asigure deopotrivă eficiența economică și echitatea socială, diferă însă în raport cu modul de funcționare a pieței.

În economiile de piață liberă, principalul instrument de alocare a resurselor este mecanismul prețurilor, prin informațiile pe care le oferă producătorilor asupra necesităților și combinațiilor de bunuri și servicii preferate de consumatori. Existența concurenței pe această piață determină apariția unei game foarte largi de bunuri și servicii capabile să satisfacă într-un grad înalt necesitățile sporite ale consumatorilor. Profitul este mai expus influențelor modificărilor ce se produc în economia mondială, iar riscul pe care producătorii și-l asumă în procesul deciziei de producție și de preț determină accelerarea ratei reînnoirii tehnologice.

Fără semnalele prețurilor, este dificilă o estimare corectă a cererii. În economiile planificate centralizat, ea este cel mai adesea forțată să se suprapună ofertei de bunuri pe piață; producția având un caracter limitat și bunurile fiind standardizate, posibilitățile consumatorului de a alege se restrâng fără a mai reflecta preferințele sale, iar producătorul de bunuri nu mai este stimulat în asumarea riscului și sporirea beneficiului.

Economia de piață este capabilă să răspundă în mare măsură cerințelor economice, producând ce se cere printr-o alocare a resurselor care ignoră însă obiectivele echității sociale, provocând șomaj și inflație. O serie de imperfecțiuni ale pieței libere ca, de exemplu, costul informativ, puterea monopolurilor, necesități sociale generale ce trebuie satisfăcute (sănătate, cultură, învăță-

mânt, protecție socială, poluare etc.), existența sectorului public (armată, poliție, administrație comunală), îngreunează satisfacerea condițiilor de eficiență economică, făcând ca mecanismul prețurilor să nu mai-reflecte adevăratul cost de oportunitate ai resurselor.

Indiferent de forma de organizare a pieței (liberă sau planificată centralizat), realizarea bunurilor de piață prin actul vânzării-cumpărării. este condiționată de posibilitatea echilibrului cererii cu oferta de bunuri și servicii. Oferta totală¹ reprezintă producția pe care producătorii sunt hotărâți s-o obțină. Sa nivelul general al salariilor și prețurilor într-o perioadă de timp și ea este absorbită prin cererea totală formată din: consum productiv, consum neproductiv, cerere de export netă (când exportul depășește importul) și cererea (consumul) guvernamentală. "Curba cererii agregate reunește toate combinațiile dintre nivelul prețului și nivelul venitului real la care atât piața bunurilor și serviciilor, cât și piața monetară se află în echilibru"².

Posibilitatea realizării echilibrului în economie este condiționată de echilibrul existent pe piața bunurilor de producție. Nevoile de consum îmbrăcând forma cererii solvabile, iar producția exprimându-se sub forma ofertei de bunuri, prețul de echilibru este cel la care cantitatea dintr-un bun pe care producătorii doresc și pot. s-o furnizeze pieței egalează cantitatea din acel bun pe care cumpărătorii doresc și pot s-o cumpere.

Modalitatea de formare a acestuia este însă diferită. În economiile de piață concurențială, prețul este rezultatul confruntării libere a cererii cu oferta de piață, în timp ce în economiile planificate centralizat, dorința de a realiza o mai bună echitate socială a făcut ca el să fie determinat în funcție de costul mediu pe ramură și nivelul mediu al venitului net în economia națională. În fapt, s-a realizat doar egalizarea performanțelor economice și a veniturilor întreprinderilor, fiind însă frânată dorința de economisire a resurselor și de sporire a venitului net. În economia de piață, costurile nu-și exercită influența directă asupra prețurilor, relația cost-preț fiind o relație indirectă. Relația directă se stabilește între oferta de producție și costurile de ofertă, punctul de intersecție al acestora fiind timpul economic al costurilor. Fiind o coordonată a echilibrului dintre cererea și oferta de piață, prețurile nu integrează întotdeauna munca și înregistrează abateri în recunoașterea cheltuielilor de producție, ca fiind necesare din punct de vedere economic (timpul social al costului). Piața liberă sancționează prompt orice îndepărtare a timpului economic (producție maximă obținută cu minimum de cheltuieli) de timpul social (producția este necesară), determinând modificarea prețului. Semnalele transmise prin mecanismul prețurilor oferă o bună orientare asupra producției viitoare. Astfel, când scopul producției este

¹ Echivalentul acestor termeni din literatura de specialitate străină este "cererea agregată" și "oferta agregată".

² Khan, Bakadur, Langmead, John - *An introduction to modern economics*, Longman Group Limited, New York, 1986.

maximizarea profitului, deși pe termen scurt se înregistrează o irosire a muncii sociale, pe termen lung se asigură o utilizare mai eficientă a resurselor decât în cazul în care rațiuni de echitate socială impun manifestarea pe piață a unor oferte de produse pentru care cererea nu este reală și menținerea fixă a prețurilor pe perioade lungi de timp.

"Orice blocaj al prețului introduce în economie dezechilibre multiple și crescătoare care, dacă se prelungesc, dezarticulează chiar funcționarea ei¹.

Orice guvern, indiferent de orientarea sa politică, își stabilește drept obiectiv prioritar maximizarea bunăstării sociale, influențând, în special prin politica fiscală și bugetul statului, atât modul de alocare a resurselor în economie, cât și modul de redistribuire a veniturilor. Posibilitățile de realizare practică a acestui obiectiv fiind însă condiționate de volumul venitului național creat, gradul de satisfacere a nevoilor sociale prin crearea de venituri bugetare va fi cu atât mai înalt, cu cât eficiența economică va fi mai înaltă.

Posibilitatea ca sistemul de prețuri să conducă la utilizarea eficientă a resurselor materiale și umane depinde în mod esențial de existența concurenței atât pe piața bunurilor de consum, cât și pe piața bunurilor de producție. "Concurența este, mai întâi de toate, libertatea prețurilor care permite consumatorilor să repereze furnizorul cel mai ieftin și care încurajează producătorii să recâștige clientela comprimând prețurile"².

În condițiile perfecte ale pieței libere, caracterizată prin libera intrare-ieșire a agenților economici în activitate, prin libera circulație a resurselor (materiale și umane) dintr-o ramură economică în alta, prin existența mai multor agenți economici aflați în concurență și perfectă informare asupra pieței (astfel încât să se poată stabili un singur preț pentru bunuri identice), mecanismul prețurilor realizează automat alocarea eficientă a resurselor, modificarea prețurilor, motivația profitului și propriului interes al consumatorului interacționând și canalizând resursele dinspre bunurile nerentabile spre cele rentabile.

Monopolurile și proprietatea de stat generalizate limitează sau chiar desființează concurența și fac inoperant mecanismul liber al prețurilor. Alocarea resurselor în aceste condiții nu va mai avea la bază criteriul eficienței economice, ci criterii de ordin subiectiv. E suficient ca una din aceste două forme de proprietate asupra mijloacelor de producție să se manifeste pe piața bunurilor de producție, prin determinarea arbitrara a prețurilor acestor bunuri, pentru ca și sistemul de funcționare liberă a pieței bunurilor de consum și serviciilor să se perturbeze și mecanismul prețurilor să devină ineficient și pe această piață.

Forma de proprietate asupra mijloacelor de producție, regimul actelor de vânzare-cumpărare reglementat de stat, modalitatea de formare a prețului, sursele și modalitățile de acoperire (recuperare) a cheltuielilor ocazionate de achiziționarea bunurilor industriale sunt tot atâția factori care-și pun amprenta asupra modului de funcționare și de echilibrare a pieței bunurilor de producție.

¹ Michel Didier - *Economie, les rigles du jeu*, Economica, Paris, 1989.

² *Ibidem*.

Dimensiunea pieței interne a unui bun de producție este dată de volumul de producție obținut în economia națională, la care se adaugă importul acelui bun.

Piața unui bun de producție reprezintă spațiul în care consumatorii și producătorii acelui bun vin în contact pentru realizarea tranzacției acelui bun. Limitele pieței unui bun nu sunt în mod necesar determinate de granițe naționale sau geografice. De aceea, cererea unui bun pe piață reprezintă gradul de solicitare de către consumatori a bunului, iar oferta este nivelul desfacerii acelui bun de către producători.

În cadrul pieței interne, "cererea de piață a mărfii x" este suma cererilor individuale din economie", iar "oferta de piață a unui bun" este suma cantităților pe care furnizorii individuali ai acelui bun vor și sunt capabili să le ofere spre vânzare într-o perioadă de timp"¹.

Cererea și oferta de bunuri de producție se găsesc în relații de independență, fiecare reprezentând, în raport cu cealaltă, deopotrivă cauză și efect. Sporirea cererii ca-urmare a creșterii veniturilor agenților economici constituie o importantă premisă, în sporirea volumului ofertei. Creșterea ofertei antrenează reducerea prețurilor care, la rândul său, determină sporirea cererii. "Raportul cerere-ofertă depinde de roiul pe care aceste două elemente ale pieței îl au și de căile specifice de orientare a pieței spre echilibru".

Cererea individuală pentru un bun de producție reprezintă cantitatea din acel bun pe care consumatorul dorește și poate să o achiziționeze la prețul zilei, într-o perioadă de timp, în vreme ce oferta individuală a aceluiași bun reprezintă cantitatea din acel bun pe care furnizorul poate și dorește s-o furnizeze la acel preț

Cererea pentru un bun de producție este o cerere derivată din cererea consumatorului pentru bunurile la a căror producere participă productiv. Când ceilalți factori de influență rămân constanți, cererea individuală pentru bunuri de producție va fi cu atât mai mare cu cât volumul producției la fabricarea căreia vor participa va fi mai mare.

În condițiile utilizării metodelor de producție eficiente din punct de vedere tehnologic, nivelul producției la a cărei fabricație participă bunul de producție va determina modificări de același sens în cererea consumatorului pentru bunul de producție respectiv. Limita creșterii individuale pentru un bun de producție, ce constituie un factor variabil în procesul de producție, este dată de "legea veniturilor descrescătoare", care spune că cu cât consumul acelui bun crește, utilitatea sa marginală (rezultatul ce derivă din utilizarea suplimentară a unei unități de factori de producție variabili, în condițiile în care ceilalți factori rămân constanți) în final va scădea.

Se poate conchide că manifestarea cererii individuale pentru un bun de producție este rezultatul procesului decizional ce are la bază calcule de eficien-

¹ Khan Bahadur, Langmead, John - *An introduction to modern economics*, Longman Group Limited, New York, 1986.

ță și oportunitate a costurilor. Consumatorul, fiind la rândul său producător de bunuri, va opta pentru achiziționarea acelui bun de producție care, în limitele venitului de care dispune și în combinație cu forța de muncă necesară, îi va aduce maximum de utilitate (eficiență).

Factorul cu cea mai mare influență asupra nivelului cererii individuale pentru un bun de producție este prețul acelui bun. Dacă ceilalți factori ar rămâne constanți, cererea consumatorului pentru un bun - "național" (care are caracteristici tehnico-funcționale acceptabile din punct de vedere al calității) ar fi cu atât mai mare, cu cât prețul respectivului bun ar fi mai mic. Când venitul consumatorului rămâne constant, reducerea prețului unui bun de producție normal poate antrena atât un "efect de substituie" (sporirea cererii pentru bunul de producție al cărui preț s-a redus prin micșorarea cererii pentru bunuri similare, utilizate anterior, ale căror prețuri au rămas constante), cât și un "efect al sporirii venitului" (venitul consumatorului devine relativ mai mare în comparație cu volumul cheltuielilor sale de achiziție, permițând creșterea cererii pentru bunurile de producție ale căror prețuri nu s-au redus). Creșterea prețului unui bun de producție normal, în condițiile în care ceilalți factori nu se modifică, antrenează reducerea cererii pentru acei bun.

Prețurile bunurilor și/sau serviciilor complementare influențează, de asemenea, cererea individuală pentru un bun de producție în funcție de utilitatea pe care o asigură consumatorului în procesul productiv.

Volumul limitat al venitului consumatorului operează trier în necesitățile sale de consum și amânări în satisfacerea unora dintre ele. Structura venitului are, de asemenea, un rol important; cu cât costurile de producție vor fi mai mici, cu atât mai mari vor fi posibilitățile de dezvoltare ale propriei activități, ceea ce va determina creșterea cererii pentru bunurile de producție. Cererea pentru bunuri de producție la materii prime, energie, combustibil va fi cu atât mai mare cu cât dotarea tehnică și tehnologică de fabricație folosită de consumator sunt mai învechite. Dacă bunul de producție este un echipament industrial, cererea consumatorului va fi cu atât mai mare cu cât performanțele tehnico-economice ale acestuia (care să asigure creșterea productivității muncii și/sau a capitalului sau/și reducerea consumului de resurse) vor fi mai ridicate.

Atât politica de investiții a statului (politica fiscală, subvenții de la bugetul statului, măsuri de stimulare a investițiilor etc.), cât și propria politică de dezvoltare (cotele de amortizare a activelor fixe, cota de profit destinată investițiilor, programul de dezvoltare) influențează nivelul cererii pentru bunul de producție din categoria "capital".

Nivelul resurselor disponibile în economie, ca și modalitatea în care acestea sunt distribuite pe ramuri și subramuri influențează, de asemenea, cererea consumatorului pentru bunul de producție din această categorie.

Pentru bunurile de producție din categoria capitalului fix, rata dobânzii are o mare influență asupra nivelului cererii ce se manifestă pe piață. Agenții economici care urmăresc maximizarea profitului în condiții de siguranță adoptă

decizia de investiții doar dacă eficiența economică a investițiilor depășește rata dobânzii de pe piață monetară. Dobânda ce s-ar fi obținut dacă banii ar fi fost împrumutați, și nu investiți, reprezintă "costul de oportunitate al capitalului". Reducerea ratei dobânzii pe piață monetară poate face profitabilă o investiție care înainte era ineficientă, și invers. Menținerea investiției la un nivel constant implică creșterea în ritm constant a cererii pentru bunurile la a căror fabricare participa capitalul fix. Dacă cererea acestor bunuri se menține constantă sau scade, investiția se reduce până la zero.

Cererea de bunuri de producție poate depinde și de gradul de concentrare a producției, în sensul că necesarul de consum tinde să fie satisfăcut în acest caz prin autoconsum. Cu cât gradul de concentrare a producției este mai mare, cu atât nevoia de consum care se concretizează pe piață sub forma cererii de bunuri de producție va fi mai mică.

Un alt posibil factor determinant al cererii de piață pentru unele bunuri industriale (în special pentru cele ce fac parte din echipamentul industrial) este stadiul atins de produs în ciclul său de viață: cererea crește de la introducerea pe piață a noului bun până la maturitate și la apariția de produse similare cu caracteristici tehnico-funcționale superioare și scade în faza de declin, când începe să fie substituit de acestea.

Reclama este și ea în măsură să influențeze cererea consumatorului pentru un bun de producție, prin informațiile pe care le furnizează asupra prețului, a performanțelor tehnico-funcționale ale bunului și a condițiilor de procurare.

În ciuda unor probleme, cărora firmele trebuie să le facă față în procesul deciziei de producție și de preț, se pot desprinde câțiva factori care pot influența oferta totală a unui bun pe piață.

Principalul scop urmărit de agentul economic fiind sporirea profitului, acesta își concentrează atenția asupra veniturilor sale obținute din vânzarea producției, atât prin maximizarea producției, cât și prin minimizarea costurilor. Pe termen scurt, producția obținută cu o anumită capacitate de producție poate spori doar prin angajarea suplimentară a factorilor de producție variabili și doar până la punctul în care întâlnește legea veniturilor descrescătoare (venitul scade pe măsură ce factorii variabili utilizați sporesc). De aceea, oferta individuală va reprezenta acea cantitate de bunuri ce se obține în condițiile în care venitul marginal (modificarea venitului total ca urmare a modificării cu o unitate a producției) este egal cu costul marginal (modificarea costului total al producției ca urmare a modificării cu o unitate a producției). Pe termen lung, toți factorii de producție fiind variabili, combinația dintre aceștia, adoptată de producător, va influența într-o bună măsură nivelul ofertei individuale.

Prețul bunului ce face obiectul ofertei individuale fiind un factor esențial al profitului agentului economic, modificarea acestuia va determina modificări în același sens ale cantității oferite pe piață.

Modificările prețurilor altor bunuri influențează în mod diferit oferta unui bun de producție, în funcție de relația în care acestea se află. Astfel, modifica-

rea prețurilor bunurilor substituibile determină modificarea în sens contrar a ofertei bunului de producție respectiv, în timp ce variația prețurilor bunurilor aflate în relație de complementaritate cu acesta influențează în același sens prețul bunului în cauză.

Deoarece orice bun de producție este rezultatul consumului productiv al factorilor de producție, prețul care influențează nivelul ofertei acestuia pe piață este dependent de prețul factorilor antrenați. Oferta bunurilor de producție - materii prime, materiale, combustibil - va fi mult influențată de bogăția zăcămintelor și de costul ocazionat de exploatarea lor. Oferta bunurilor de producție din categoria "capital fix" depinde de prețul bunurilor de producție - materii prime, energie, combustibil - și de nivelul general al prețului forței de muncă necesare la producerea respectivului bun.

Reducerea nivelului salariilor permite ofertantului și obținerea la nivelul aceluiași cost, care îi asigură profitul, a unei cantități sporite de producție și, în final, creșterea ofertei de bunuri. Orice creștere a salariilor care nu este determinată de sporirea productivității muncii va încălca artificial costul producției, determinând producătorul să-și reducă oferta de bunuri până la nivelul care îi asigură profitul. Alte elemente ale costurilor, cum ar fi impozitele sau rata dobânzii, influențează nivelul ofertei bunului de producție în sens invers cu nivelul modificărilor lor.

Dotarea tehnică și tehnologia de fabricație sunt în măsură să influențeze nivelul ofertei de bunuri de producție atât prin costuri, cât și prin nivelul productivității pe care o asigură. O îmbunătățire tehnologică poate determina creșterea ofertei dacă sporul valoric al producției este superior costului suplimentar pe care îl antrenează, în timp ce menținerea în producție a instalațiilor și tehnologiilor învechite determină reducerea ofertei, ca urmare a costurilor ridicate la care se obține producția oferită.

Producătorii bunurilor de producție fiind ei înșiși mari consumatori ai acestor bunuri, oferta de piață depinde, invers proporțional, și de nivelul auto-consumului.

1.3. Probleme metodologice privind comensurarea cererii și ofertei de bunuri de producție

"Piața bunurilor industriale reprezintă un complex de segmente individuale, cu necesități și probleme care variază considerabil de la unul la altul, făcând necesare, în multe cazuri, procese speciale de fabricație"¹.

Evoluția acestei piețe se apreciază având în vedere atât date generale privind conjunctura, economică în ansamblul său, cât și unele date speciale referitoare la evoluția tehnologică a produselor și stocurilor, previziuni privind consumul final și intermediar din economie și aspectele comercializării, precum

¹ D. Porter, *Successful criteria in industrial marketing*, in *International Advertising and Marketing*, nr. 9/1970.

și unele date ale evoluției viitoare a resurselor primare de materii prime, combustibil și energie (surse de aprovizionare și prețuri). În aceste condiții, stabilirea situației pieței bunurilor de producție impune studierea evoluției cererii și ofertei fiecărui bun (sau categorii de bunuri) în parte, într-un proces constant de analiză și evaluări.

Metodele utilizate pentru cercetarea fenomenelor din cadrul pieței au în vedere construirea unor variante posibile ale evoluției viitoare a cererii și ofertei de bunuri pe baza modelelor.

Diferențiate în funcție de domeniul de aplicabilitate, de gradul de precizie, de perioada la care se referă, de avantajele și limitele de folosire, modelele utilizate în procesul de previziune reprezintă un sistem de relații matematice care exprimă legăturile fenomenului cercetat cu alte fenomene. Când în sistemul de relații folosit în cadrul modelului de calcul evoluția unui fenomen este descrisă în funcție de evoluția altuia, considerat ca fundamental (de exemplu, în cadrul pieței bunurilor de producție, evoluția cererii de utilaje de precizie în funcție de ritmul dezvoltării ramurilor în care acestea sunt utilizate), previziunile sunt condiționate, iar când evoluția viitoare a fenomenului este apreciată în funcție de propria evoluție anterioară (de exemplu, previzionarea ofertei de bunuri de producție în funcție de evoluția anterioară a acestora), previzionările sunt independente (necon condiționate).

Ipostazele privind principalele modificări cantitative și structurale ale cererii și ofertei de bunuri de producție ce sunt formulate în momentul previziunii marchează punctele de inflexiune ale cererii și ofertei care, coroborate cu variantele constituite prin relațiile statistico-matematice ale modelului, asigură cadrul de ansamblu al modelului utilizat în previziunea fenomenului pieței.

În cadrul metodelor de cuantificare a tendințelor la evoluția pieței, modelarea statistico-matematică ocupă o poziție determinantă:

a) Modelele macroeconomice apreciază evoluția viitoare a fenomenului (sau domeniului) studiat, estimată pe baza modificării variabilelor endogene (factori rezultați din relațiile de calcul ale modelului) în condițiile precizate de variabilele exogene ale modelului (determinate de factori care nu sunt dimensiонаți prin model), cum ar fi structura pieței, scopul producției, politica economică și conjunctura internațională. Utilizarea modelelor matematice determinate sau formale (în care variabilele sunt legate între ele numai prin relații funcționale) și a modelelor probabilistice sau stocastice (în care intervin variabile aleatoare), în practica economică, implică o activitate laborioasă (informațiile se modifică zilnic) și de intervenție a responsabililor de modele, astfel încât previziunea să se bazeze pe maximum de date reale. Modelele mai lejere (cu un număr de variabile mai mic) oferă mai multă suplețe în exercițiu, dar furnizează previziuni la un nivel de agregare redus, în timp ce modelele mai complexe asigură un grad de agregare ridicat sau sunt dificil de actualizat în funcție de modificările recente ale variabilelor. Pentru aprecierea evoluției viitoare a pieței bunurilor de producție se pot utiliza următoarele modele macroeconomice:

- a.1. modelul conceptual este alcătuit în procesul de observare a fenomenului sub forma unei imagini sau prezentări a mecanismului de funcționare a acesteia; el fixează legăturile cu caracter legic dintre variabile ce influențează fenomenul și a căror cunoaștere oferă posibilitatea aprecierii modificărilor posibile în starea fenomenului. Modelul conceptual stă la baza estimării valorii variabilelor și a determinării structurii modelului informațional;
- a.2. modelul informațional reprezintă un set de variabile ce caracterizează fenomenul studiat și ale căror valori concrete sunt studiate de observator;
- a.3. modelele dinamicii economice au drept scop alegerea dintre traiectoriile admisibile din punct de vedere teoretic a traiectoriei pe care se plasează economia și descrierea proprietăților acestei traiectorii;
- a.4. modelul matriceal reflectă relațiile interdependente dintre diferitele părți ale unui ansamblu. La nivelul economiei naționale, modelul matriceal este cunoscut sub denumirea de balanța legăturilor dintre ramuri și reflectă nivelul ieșirilor din sistem în funcție de nivelul intrărilor, precum și schimburile ce au loc între diferitele verigi ale sistemului (a se vedea și capitolul 2, pct. 2.4).

Spre deosebire de modelele macroeconomice ce reprezintă concepția formalizată matematic privind funcționarea economiei naționale, modelele microeconomice reflectă sectoare, verigi sau procese din economie, elementele locale ale unui sistem economic, examinate relativ izolat de mediul de realizare.

Alegerea modelului de calcul presupune cunoașterea detaliată atât a fenomenului ce urmează a fi modelat (cerere, ofertă, prețuri, vânzări, comercializare etc.), cât și a fenomenelor generale din cadrul pieței a cărei evoluție viitoare se urmărește de fapt, și care ridică două tipuri de probleme: alegerea și stabilirea variabilelor exogene (care depind de tipul variabilelor endogene și de natura variabilelor ce urmează a fi explicate) și cercetarea relațiilor matematice care cuantifică intensitatea legăturilor între variabilele exogene și cele endogene și stabilirea structurii modelului (pornind de la cunoașterea mecanismelor de piață).

b) Metoda de analiză și previziune a seriilor temporale utilizate în țările anglo-saxone în cursul anilor '60. Acestea se bazează în special pe modele de tip "cutia neagră", fără a da note explicative, și prezintă performanțe echivalente celor din machetele macroeconometrice de talie mult superioară, datorită bunei stăpâniri a înălțărilor dinamice. În cadrul acestora, modelele vectoriale autoregresive sunt cele mai reprezentative. Ele se bazează pe extrapolarea valorilor trecute ale unui ansamblu de variabile. Limitele acestui model sunt legate de nivelul insuficient agregat (modelul ține cont de evoluția concomitență a unui număr limitat de variabile mai puțin de 10) și faptul că, în forma lui cea mai bună, plasează pe planul al II-lea legăturile explicative între variabilele care susțin cea mai mare parte a presupunerilor.

c) Metoda indicilor industriali se bazează pe faptul că utilizatorii bunurilor de producție sunt relativ ușor de identificat, iar mărimea și puterea economică a acestora pot furniza datele necesare stabilirii cererii viitoare pentru aceste bunuri.

Utilizarea indicilor volumetrici permite stabilirea utilizatorilor și a necesarului de consum productiv al acestora, în funcție de volumul forței de muncă utilizate, prin gruparea lor în câteva categorii: mici, mijlocii, mari, foarte mari, cărora li se afectează coeficienții corespunzători: 0,5; 1; 3; 5. Însumând numărul, se poate obține o cifră pe regiune sau zonă administrativă, care este corectată apoi cu un coeficient mai mare, egal sau mai mic decât 1, în funcție de importanța agenților economici din zona geografică (sau administrativă), care reprezintă un interes deosebit pe piața produsului cercetat. Imaginea de ansamblu privind structura pieței de producție analizate se obține întocmind un tablou în care sunt înscrise în ordinea descrescătoare a indicelui volumetric zonelor analizate.

O altă modalitate de calcul a indicilor industriali o oferă coeficienții de consum, calculați ca raport între cantitatea de bun de producție analizată și forța de muncă utilizată, în baza datelor statistice existente și a informațiilor oferite de anchetele industriale. Această metodă încearcă să țină seama de greutatea specifică a primei echipări și de structura dotării (procentul de înlocuire legat de tipul și structura dotării). Introducându-se un coeficient de consum etalon, se obțin indici industriali ai consumului în valori relative, care pot fi avuți în vedere la stabilirea volumului producției bunului respectiv și al evoluției sale viitoare.

d) O a patra metodă de estimare a evoluției pieței unui bun de producție vizează utilizarea mai bună a numeroaselor surse de informații disponibile cu ajutorul anchetelor. Anchetele constituie mijloace de studiere directă a cererii unui bun de producție și pot fi:

- anchete nedirecționate, organizate în rândul utilizatorilor bunului, prin convorbiri libere de 2-3 ore referitoare la parametrii tehnico-economici ai produsului, la servicii însoțitoare, la opiniile și/sau obiecțiile utilizatorului referitoare la bun. Aceste anchete nu oferă informații cantitative și nici nu pot fi generalizate pentru alte bunuri;
- anchete direcționate, bazate pe un chestionar precis completat de un grup reprezentativ de utilizatori, care oferă informații privind direcțiile generale de orientare a pieței produsului;
- anchete sistematice, realizate în rândul tuturor utilizatorilor, în special în cazul lansării de produse noi;
- anchete psihologice sau de motivație, stabilind elementele subconstitutive ale procesului de alegere a unui produs, evidențiind influența exercitată de factorii exogeni și de modul comportamental al factorilor endogeni;

- anchete de conjunctură prezentate sub forma "soldului de opinii" (rezultatul algebric dintre utilizatorii care preconizează sporirea consumului și cei ce prevăd descreșterea acestuia), rezultat în baza informațiilor furnizate de carnetele de comenzi, evoluția previzibilă a prețurilor și stocurilor de bunuri. Acest tip de anchete a fost utilizat cu succes pentru prevederea prețului consumului produselor nemanufacturiere în Franța, la sfârșitul anilor '80. Ancheta de conjunctură se bazează pe un chestionar completat de un eșantion de 2500 de vânzători cu amănuntul și furnizează date referitoare la cererea finală (consum casnic) și la 70% din produsele industriale (sunt excluse automobilele și bunurile farmaceutice). Soldul de opinii rezultat în urma completării chestionarelor poate fi utilizat ca un indice al nivelului consumului viitor, interpretat în funcție de nivelul anului precedent, și poate semnala o accelerare sau încetinire a consumului. Așa cum a rezultat din acest experiment, se impune însă recurgerea la econometrie pentru a se evita o interpretare naivă a rezultatelor anchetei. În Franța s-au obținut rezultate bune în prevederea producției manufacturiere, pe baza glisării care apare când ținem cont de soldul opiniilor, pe de-o parte, și de nivelul realizat al producției și de restanțele sale, ecuația obținută prezentând erori de calcul acceptabile.

e) Unul din rezultatele încercărilor de determinare a modificării cererii și ofertei de bunuri sub influența diferiților factori s-a concretizat în calculul elasticității. Elasticitatea cererii/ofertei unui bun exprimă măsura în care cererea, respectiv oferta, răspunde modificării unui factor de influență, presupunând constanți pe toți ceilalți. Ea se calculează ca raport între modificarea procentuală a cantității cerute, respectiv oferite, și modificarea procentuală a factorului de influență, motiv pentru care valoarea ei este independentă atât de preț, cât și de unitățile de măsură.

e.l. Elasticitatea cererii se referă la o mărime medie (încasările medii) a cărei valoare comparată cu unitatea ne permite să determinăm dacă mărimea totală corespunzătoare (încasările totale) crește sau descrește.

Elasticitatea cererii în funcție de preț exprimă cantitatea suplimentară cerută ca urmare a modificării prețului. Ea variază de la un punct la altul și "măsoară întotdeauna viteza descreșterii relative a cererii în funcție de creșterea relativă a prețului pornind de la valori date ale prețului și cererii"¹.

Dacă cererea este elastică, vânzările totale (determinate ca produs între preț și cantitățile vândute) vor crește deoarece scăderea prețului într-o anumită proporție a determinat sporirea cantităților vândute într-o proporție mai mare. Vânzările totale vor rămâne constante când elasticitatea cererii este unitară, deoarece cantitatea vândută va spori în aceeași proporție în care se reduce prețul. Dacă cererea pentru un bun este inelastică, valoarea vânzărilor totale

¹ R. Guillen - *Mathematical analysis for economists*, McMillan and Co., Ltd. London, 1969.

va scădea când prețul va scădea. Când cererea pentru un bun este inelastică, modificarea prețului bunului respectiv nu va produce nici o schimbare în cantitatea cerută. Cererea este perfect elastică când orice cantitate va putea fi cumpărată la prețul cunoscut, dar orice creștere de preț va determina scăderea la zero a cantității cerute.

Elasticitatea cererii în funcție de venit exprimă cantitatea din acel bun cerută suplimentar ca urmare a modificării venitului cumpărătorului. Când este supraunitară, arată că un anumit procent de sporire a venitului va determina o creștere proporțională a cantității cerute (exemplu: bunurile de capital).

Elasticitatea "încrucișată" a cererii unui bun evidențiază modificarea cantitativă ce se produce datorită schimbării prețului altor bunuri. Acest indicator are valoare pozitivă, dacă bunurile se află în relație de substituție cu bunul respectiv, și valoare negativă, dacă sunt bunuri complementare.

Cunoașterea cererii și a elasticității are o mare importanță atât pentru agenții economici, în planificarea producției și stabilirea prețurilor, cât și pentru guvern, în stabilirea politicii de impozitare și în corectarea deficitului balanței comerciale, prin estimarea modificării efective a ratei de schimb.

e.2. Măsura în care oferta unui bun răspunde la modificarea unuia dintre factorii de influență poate fi de asemenea calculată cu ajutorul elasticității. Oferta este elastică când modificarea procentuală a cantității oferite este mai mare decât procentul modificării prețului unui bun, și inelastică în situația inversă.

Elasticitatea ofertei unui bun de producție mai poate fi influențată de următorii factori: timpul, volumul factorilor de producție neutralizați și stocurilor de bunuri nevândute, ușurința cu care resursele pot fi alocate în alte ramuri ale industriei.

Oferta va fi cu atât mai elastică cu cât perioada de timp luată în considerare va fi mai mare. Cantitatea de producție oferită fiind determinată de volumul factorilor de producție angajați, oferta poate fi inelastică într-un moment, mai elastică pe termen scurt și foarte elastică pe termen lung.

Oferta va fi, de asemenea, elastică dacă există în economie stocuri de bunuri nevândute și inelastică dacă acestea lipsesc. Factorii de producție fiind limitați cantitativ, sporirea ofertei de bunuri va fi determinată de gradul de mobilitate a acestora dintr-o ramură de producție în alta. Elasticitatea ofertei unui bun va fi cu atât mai mare, cu cât sunt mai mobili factorii de producție necesari fabricării lui. În mod special, elasticitatea ofertei anumitor bunuri de producție va fi determinată de volumul resurselor naturale ce pot fi atrase în economie la un moment dat.

Acest subcapitol reprezintă doar o primă încercare de identificare în literatura de specialitate a metodelor de comensurare a cererii și ofertei de bunuri de producție. Dată fiind importanța acestei probleme, apreciem că ea ar trebui să constituie obiectul unui studiu aparte.

Capitolul 2

CARACTERISTICI ALE EVOLUȚIEI PIEȚEI BUNURILOR DE UTILIZARE PRODUCTIVĂ DIN TARA NOASTRĂ

2.1. Circulația bunurilor de utilizare productivă în țara noastră, din ultimii peste 40 de ani, se caracterizează printr-o serie de trăsături proprii mecanismului de realizare a schimbului de mărfuri în cadrul economiei socialiste. Prezentarea acestora, a modului lor de manifestare, considerăm a fi necesară pentru o mai bună descifrare a proceselor ce au loc - în actuala etapă de tranziție -, în direcția creării unei reale piețe a bunurilor productive, a asigurării funcționării normale a mecanismelor proprii acestora și, desigur, a găsirii căilor și măsurilor ce se impun pe termen scurt sau mediu în acest scop.

Centralismul excesiv manifestat în perioada anterioară în ansamblul economiei, dirijismul întregii activități a întreprinderilor și instituțiilor, a impus un regim aparte al circulației acestor bunuri, destinate a fi folosite în procesul de producție a altor bunuri sau servicii. Având o serie de elemente comune cu cele ale circulației bunurilor de consum, desfășurate în cadrul aceluiași tip de economie planificată, piața mărfurilor de utilizare productivă prezintă, însă, și unele caracteristici specifice care o definesc, delimitând-o de prima.

Referitor la modul de realizare a circulației bunurilor de utilizare productivă în contextul economiei socialiste planificate de la noi, considerăm că datorită caracteristicilor sale, evidențiind abateri sau distorsiuni severe de la funcționarea unui real mecanism de piață, este improprie folosirea noțiunii de "piață a bunurilor de producție" (pe care vom continua să o utilizăm, totuși, în lipsa unei noțiuni adecvate, și pentru facilitarea expunerii).

2.1.1. Ca prim element definitoriu al pieței bunurilor de utilizare productivă în condițiile economiei centralizate, unde atât ofertanții cât și purtătorii cererii erau întreprinderi și instituții socialiste, poate fi menționat caracterul ei închis, excesiv centralizat, având un regim aparte, specific. Urmărind o corelare strânsă a cererii și ofertei pe această piață s-a recurs la o planificare excesivă vizând nu numai dimensionările globale, ci și structura pe produse, locul, căile de dirijare a produselor.

Activitățile de echilibrare rigidă a cererii și ofertei, efectuate prin intermediul sistemului de comandă administrativ, au determinat în timp distorsionarea și deteriorarea severă a raporturilor de schimb dintre întreprinderile furnizoare și cele beneficiare, în sensul depărtării de realitate, prin crearea și menținerea unui echilibru artificial între producție și consum.

Relația dintre cererea și oferta bunurilor de utilizare productivă se realizează la nivelul întregii economii naționale, pe baza planului de aprovizionare

tehnico-materială (prestabilind obligativitatea a numeroși indici și indicatori de producție, norme și normative de consum), printr-o procedură greoaie ce implică o succesiune de etape, pe parcursul căreia, în final, se producea, în fapt, rigidizarea raportului cerere-ofertă.

Contrar intențiilor declarative referitoare la promovarea principiilor auto-gestiunii, autonomiei și autoconducerii unităților economice, sistemul de conducere dirijată a impus astfel eliminarea, până la anihilare, a inițiativei acestora, a posibilităților de a hotărî asupra modului de folosire a resurselor de care dispun, de a adopta operativ măsuri privind dezvoltarea curentă și, mai ales de perspectivă.

Existența a numeroase verigi intermediare (coordonator de balanțe materiale, centrale, organe locale, ministeriale, C.S.P. etc.) și ingerințele acestora prin intervențiile și corecturile făcute pe parcurs, determinau în final diferențieri semnificative în ceea ce privește propunerile inițiale ale ofertei producătorilor sau cererii beneficiarilor. Practic, se anula, în mare parte, efortul întreprinderilor de a fundamenta oferta sau cerințele pe baza criteriilor de eficiență economică corespunzător intereselor lor și, desigur, resurselor disponibile. În consecință, atât producătorii cât și consumatorii erau mai puțin interesați în evidențierea și mobilizarea resurselor de care dispuneau, fiind preocupați de crearea unor rezerve proprii, ca elemente de manevră, în cazul stabilirii de către organele ierarhic-administrative a unor sarcini de plan ce îi depășeau sau îi solicitau prea mult. În acest fel, lipsa de realism a planurilor se concretizează și în crearea și menținerea unor raporturi - în mare parte artificiale - între cererea și oferta bunurilor de utilizare productivă.

Centralismul excesiv al economiei dirijate se evidențiază în actele legislative¹ ce impuneau întreprinderilor și instituțiilor socialiste încheierea de contracte economice pentru aprovizionarea tehnico-materială și desfacerea produselor, realizarea obiectivelor de investiții etc., care nu aveau întotdeauna fundamentarea temeinică necesară în ceea ce privește eficiența economică a părților.

Obligativitatea încheierii contractelor - pe baza repartițiilor care nominalizau atât furnizorul cât și beneficiarul, precum și cantitățile, caracteristicile tehnico-economice ale produselor, anul, trimestrul de realizare a lor etc. - era stipulată expres în lege. Mai mult, în cazul unor neînțelegeri precontractuale, hotărârea prin care ele erau rezolvate de organul competent se substituia voinței părților, fiind considerată ca făcând parte din contract din chiar momentul încheierii sale și având efecte retroactive. Tot astfel, în cazul refuzului de a contracta, data încheierii contractului era considerată data hotărârii de obligare la contractare, indiferent de atitudinea părților².

Ingerința administrativ-birocratică în raporturile de schimb între unitățile furnizoare și beneficiare a determinat, practic, anihilarea liberei voințe și inițiativ-

¹ Legea nr. 71/1969 și nr. 3/1979.

² Legea nr. 71/1969, art. 26.

ve a acestora în gospodărirea și valorificarea cu maximă eficiență a resurselor de care dispuneau și, desigur, o tot mai accentuată lipsă de interes la acest sens.

Limitarea autonomiei de decizie a unităților economice, a posibilităților de stabilire a raporturilor de schimb directe, corespunzătoare intereselor lor imediate sau de perspectivă, a generat dese neînțelegeri sau nerespectări ale contractelor în privința calității, cantității, termenelor de livrare etc., influențând negativ activitatea acestora.

Se poate sublinia, deci, că absolutizarea rolului planului și pârgurilor economico-financiare, concomitent cu lipsa de realism a acestuia și defalcarea sa rigidă, în timp și pe sortimente, precum și pe unități economice, a generat disfuncționalități și perturbări în desfășurarea activității economice, deplasarea accentului către laturile cantitative, în detrimentul celor calitative și de eficiență, imposibilitatea adaptării flexibile a întreprinderilor la modificările conjuncturale apărute pe piață.

2.1.2. Lipsa mediului concurențial, a mecanismelor acestuia, care prin intermediul prețurilor să poată determina reglarea, alocarea și utilizarea eficientă a resurselor, constituie o altă caracteristică a circulației bunurilor de utilizare existente în perioada anterioară.

Înscrierea economiei noastre în sistemul de conducere excesiv centralizat, de tip administrativ, concomitent cu desfășurarea procesului de monopolizarea manifestat prin concentrarea producției în mari întreprinderi care domină ramurile de activitate sau prin crearea monopolului de produs¹ au exclus orice formă de concurență. În aceste condiții s-a impus practic o dictatură a producătorului față de beneficiarii bunurilor de utilizare productivă, în care mecanismele specifice pieței au fost împiedicate să se manifeste sau au funcționat deformat.

Una din consecințele absenței liberei concurențe, a nefuncționării mecanismelor de stimulare a competiției producătorilor, a fost menținerea producției bunurilor de utilizare productivă la un nivel tehnic și calitativ scăzut. Implicit, corelația existentă între calitatea bazei tehnico-materiale și calitatea produselor realizate cu aceasta s-a manifestat în sensul scăderii nivelului performanțelor produselor finite.

Repercusiunile asupra întregii economii au fost evident nefavorabile, în primul rând datorită înzestrării sale cu mijloace care în mare parte nu erau la nivelul economiei mondiale și nu corespundeau gradului de tehnicitate și eficiență solicitat pe piața internă. Totodată a apărut o serie de dificultăți în desfacerea acestor produse pe piața externă, și chiar, imposibilitatea desfacerii lor.

Având în vedere efectul propagat al bunurilor de utilizare productivă de a căror calitate și performanță depinde calitatea altor produse realizate, se poate evidenția și fenomenul generat de calitatea necorespunzătoare a materiilor

¹ Vezi "Modalități de reglare a proceselor specifice pieței bunurilor și serviciilor", cap. III, studii IPE, 1990.

prime, materialelor, a înzestrării tehnice a muncii, a performanțelor utilajelor etc., care a dus la diverse stagnări ale procesului de producție, ca urmare a defecțiunilor mecanice sau tehnologice, la realizarea de produse finite slabe calitativ, uzate moral, cu prețuri de producție ridicate etc.

2.1.3. Un alt element caracteristic sistemului de concepere a pieței în economia socialistă este evidențiat prin diferențele făcute între produsele pentru beneficiarii interni și cele destinate exportului. Acest sistem, practicat mai ales în ultimii zece ani, a afectat interesele pieței interne atât sub aspect cantitativ, dar mai ales calitativ, prin acordarea de prioritate absolută exportului și neglijarea consumului intern.

Măsurile vizând creșterea exportului pe seama reducerii volumului de mărfuri pentru piața internă au avut ca efect, pe de o parte o anumită contribuție la crearea și menținerea decalajului artificial între cererea și oferta unor bunuri de utilizare productivă, îndeosebi din ramura construcțiilor de mașini. Cât privește practicarea diferențierilor calitative între produsele destinate exportului și cele livrate pieței interne, aceasta s-a repercutat nefavorabil, creând un mare risc pentru dezvoltarea de ansamblu a economiei noastre naționale. Produse care la export n-ar fi putut fi valorificate din cauza nivelului tehnic scăzut, necompetitiv pe piața mondială, au fost oferite pieței interne, beneficiarii lor neavând alte variante pentru satisfacerea necesităților productive. S-a ajuns astfel la înzestrarea unor sectoare ale industriei cu mașini-unelte și instalații tehnologice necorespunzătoare, ceea ce a dus în continuare la realizarea unor produse cu nivel calitativ redus. Nu s-a ținut seama în măsură suficientă de faptul că produsele livrate consumatorilor interni au un efect propagat, de calitate lor depinzând calitatea altor produse realizate care la rândul lor sunt destinate exportului sau consumului intern. Apreciind că un produs care nu poate fi realizat pe piața externă n-ar trebui să-și găsească locul nici pe piața internă, considerăm că modul cum a fost abordată această problemă a echivalat cu o subminare a propriei noastre economii. Suprasaturarea economiei cu tehnică depreciată moral, la care s-a adăugat și un grad înalt de uzură fizică la unele mașini și instalații, având ca efect nemijlocit subutilizarea lor, a dus la o continuă irosire de fonduri și, totodată, la adâncirea discrepanțelor între cererea și oferta bunurilor de utilizare productivă.

Trebuie subliniat că la acest proces a contribuit în bună parte și modul de realizare a importului bunurilor productive. În derularea activităților comerțului nostru exterior - supus aceluiași sistem de conducere dirijist, centralizat - nu s-a ținut seama în suficientă măsură de intercondiționarea între piața internă și piața externă, de faptul că dacă vrei să exporti mult, trebuie să și importi. Limitarea severă a importului, mai ales în ultimii zece ani - în intenția economisirii valutei și lichidării mai rapide a datoriei externe - a avut influență nefavorabilă în ce privește asigurarea acoperirii cererii de bunuri de utilizare productivă a pieței interne. Efectele propagate ale acestei politici economice au avut, desi-

gur, repercusiuni negative în final, atât asupra pieței interne cât și asupra exportului și eficienței acestuia.

În ceea ce privește exportul bunurilor de utilizare productivă, deși i s-a acordat o prioritate absolută, acesta nu avea deseori eficiența scontată, în ultima perioadă lipsa rentabilității sale accentuându-se. Sporirea cu orice preț a exportului - în dorința obținerii de valută - chiar în condițiile unor prețuri dezavantajoase, a determinat, practic, transferul unei părți a venitului național în afara țării.

Fără a intra în detaliile acestei situații generate în esență de nivelul calitativ al produselor, de gradul de competitivitate, trebuie menționată și lipsa unor preocupări permanente, sistematice în ce privește studierea stării și evoluției pieței internaționale. Faptul că nu s-a acordat suficientă atenție dezvoltării marketingului, cercetării aspectelor conjuncturale ale pieței mondiale, a segmentelor de piață pe care produsele noastre ar fi putut să se evidențieze, a publicității etc., apreciem că a contribuit în bună parte la ineficiența exportului nostru de bunuri productive.

2.1.4. Un alt element definitoriu al pieței bunurilor de utilizare productivă îl constituie sistemul de prețuri practicat, modul lui de funcționare. Era firesc ca în condițiile centralismului excesiv, a dictatului monopolului statului în producție, a lipsei concurenței, a funcționării deformate a mecanismelor pieței, cererea și oferta să nu aibă un rol în stabilirea prețurilor la bunurile de utilizare productivă.

Conducerea planificată, extinsă și asupra modului de stabilire a prețurilor, a influențat în sensul deformării raportului dintre cerere și ofertă adâncind caracterul artificial al acestuia.

Deși principal prețurile bunurilor de utilizare productivă aveau la bază elementele reale de cheltuieli angajate pentru realizarea lor, prezentarea în momentul vânzării-cumpărării se făcea la prețurile (de producție) stabilite pe cale administrativă de organele ierarhice, având competențe bine precizate în acest sens.

În ce privește ofertanții și solicitanții produselor, aceștia erau obligați ca în procesul schimbului, indiferent de eventualele variații ale cererii și ofertei, să practice prețuri strict încadrate în normele stabilite în mod administrativ, conform legislației în vigoare.

Sistemul centralizat de stabilirea planificată a prețurilor de vânzare-cumpărare a determinat blocarea mecanismului de echilibrare prin preț a cererii și ofertei bunurilor de producție, dând naștere unor neconcordanțe între valoarea (în continuă mișcare) și nivelul prețurilor și, totodată, unor raporturi ne-realiste între producători și beneficiari. Aceasta a impus, de altfel, necesitatea ca la anumite intervale de timp să se procedeze la reexaminarea generală a sistemului de prețuri, a nivelului lor, în intenția de a le apropia de realitățile existente.

Consecință a intervenției statului în raporturile dintre producători și beneficiari, a modului de creare și manifestare a prețurilor la bunurile de utilizare productivă este și menținerea în funcțiune a întreprinderilor care lucrau cu pierderi planificate. Unități economice evident neeficiente, prin faptul că nu-și puteau acoperi nici măcar cheltuielile de producție, erau subvenționate (de la buget sau din fondurile constituite la dispoziția centralelor pe seama prelevărilor din beneficiile unităților subordonate), continuându-și existența pe seama altor întreprinderi, contrar legilor ce guvernează funcționarea unei piețe reale a mărfurilor.

Menținerea în producție a unor bunuri de utilizare productivă nerentabilă, deci nejustificate din punct de vedere economic, practic, pe seama celor rentabile, secrete în evidență încă odată caracterul artificial al stabilirii raporturilor dintre cerere și ofertă în mod centralizat, administrativ, faptul că în acest fel s-a produs blocarea interesului și inițiativei producătorilor de a aduce la nivel competitiv, rentabil produsele. Se poate concluziona că eficiența sistemului de realizare a schimbului bunurilor de utilizare productivă în economia socialistă s-a dovedit limitată, practic, prin deformarea și, uneori, chiar anularea funcționării mecanismelor specifice pieței, capabile să determine raporturi realiste între cerere și ofertă.

În încercarea de prezentare a imaginii de ansamblu a pieței bunurilor de utilizare productivă a caracteristicilor sale, mai precis a modului de desfășurare a raporturilor în care s-a realizat schimbul în cadrul economiei socialiste de la noi, s-a avut în vedere posibilitatea perceperii cât mai realiste a transformărilor ce au loc în actuala perioadă de tranziție în domeniul respectiv, precum și a schimbărilor ce ar fi necesare și posibile în perspectivă.

2.2. Perioada parcursă din decembrie, 1989 până în prezent evidențiază un tablou extrem de complex și contradictoriu în ce privește procesul trecerii la economia de piață. Efectele interferenței vechilor mecanisme și structuri ale economiei planificate în curs de destrămare dar încă prezente cu elementele noi, specifice mecanismului economiei de piață, își fac puternic resimțita influența asupra întregii activități economice, determinând apariția și adâncirea unor contradicții în această perioadă de tranziție. Ele sunt prezente, manifestându-se acut și în procesul de creare și funcționare a unei adevărate piețe a bunurilor de utilizare productivă.

2.2.1. Procesul în curs a privatizării, demonopolizării și descentralizării economice - inițiat și susținut printr-o serie de legi, acte normative, hotărâri¹ a stimulat într-o anumită măsură creșterea gradului de independență și autonomie a producătorilor (una din condițiile esențiale pentru funcționarea nestingherită a mecanismelor pieței), prin reorganizarea unităților economice de stat în regii autonome și societăți comerciale.

¹ Vezi: Legea nr. 15 și Legea nr. 311/1990.

În intenția realizării unei reale autonomii decizionale, de inițiative, a agenților economici în gospodărirea resurselor proprii au fost eliminate unele din verigile intermediare ce se interpuneau între producători și beneficiari, (centrale industriale), au apărut germenii unor noi raporturi mai directe între aceștia. Totodată, prin eliminarea treptată a efectelor determinate de planificarea excesiv centralizată și prin menținerea unui număr restrâns de produse incluse în sistemul de balanțe și reparații, prin liberalizarea prețurilor și tarifelor, s-a dat o anume libertate de mișcare agenților economici, care să le permită încadrarea în sistemul unor relații specifice economiei de piață în curs de formare.

Experiența anilor 1990-1991 dovedește însă că întreg ansamblul de măsuri luate în vederea descentralizării și autonomizării nu și-a putut demonstra - decât în prea mică măsură - eficiența, fiind confruntată cu o serie de restricții și contradicții. Limitele proprii, caracterul parțial al măsurilor și contextul economic în care au fost aplicate au condus în fapt la diminuarea sau chiar anularea efectelor scontate.

Preponderența, încă, a proprietății de stat și, deci, a monopolului public, menținerea sistemului repartițiilor în unele ramuri și sectoare ale industriei (ta condițiile penuriei de resurse materiale și energetice), gradul redus al flexibilității întreprinderilor în ceea ce privește reorientarea și restructurarea lor, lipsa unui sistem independent al informațiilor de piață, liberalizarea prețurilor și tarifelor în condițiile existenței situației de monopol a producătorilor economici, reorganizarea doar în parte a sistemului financiar-bancar, în vederea adaptării lui la cerințele economiei de piață, reprezintă doar o parte din aspectele care, prin manifestările lor, și-au pus amprenta asupra economiei noastre, influențând evoluția ei generală, funcționarea mecanismelor în curs de creare ale pieței.

În perioada postrevoluționară, procesul de autonomizare a activității agenților economici, inițiat printr-o serie de măsuri referitoare la descentralizarea economiei naționale, s-a manifestat într-un ritm relativ lent. Aceasta s-a datorat atât dificultăților de transformare a structurilor organizatorice existente, dar mai ales penuriei generalizate de resurse cu care se confruntă economia. Pentru asigurarea utilizării cât mai economicoase a acestora, a distribuirii raționale a lor, s-a menținut hotărârea de elaborare a balanțelor materiale¹ la un număr de produse. Conform acestora s-au stabilit cote și repartiții pe baza cărora este prevăzută obligativitatea încheierii relațiilor comerciale contractuale între agenții economici². În cazul produselor care nu fac obiectul balanțelor ma-

¹ Legea nr. 15/1990; Hotărârea Guvernului nr. 1031/1990 și nr. 460/1991 privind balanțele materiale.

² Metodologia de elaborat a balanțelor materiale și a lucrărilor de echilibru material prevede: "cotele se acordă în baza fundamentărilor prezentate de beneficiari, corelate cu resursele prevăzute în balanțe, iar coordonatorii de balanță au obligația de a emite repartițiile la nivelul cotelor. Contractele se vor încheia de către vânzător în concordanță cu desfășurările transmise de către departamentele beneficiare de cote, în limitele acestora".

teriale la nivel central¹ se elaborează lucrări de asigurare a echilibrului material (similare cu balanțele materiale), ceea ce permite agenților economici o anumită libertate în stabilirea relațiilor contractuale².

Constatarea unor schimbări, deocamdată modeste, în ce privește destrămarea sistemului de conducere centralizată a economiei explică, evident, și gradul limitat de autonomie și inițiativă de care dispun în prezent agenții economici. Stabilirea raporturilor contractuale dintre beneficiari și furnizori într-o pondere destul de însemnată, pe bază de cote și repartiții (fie și din motive obiective - penuria de resurse energetice și materii prime) în mod dirijat, nu dă posibilitatea exprimării depline a inițiativei agenților economici potrivit intereselor proprii.

Contractele dintre agenții economici, deși încheiate într-o modalitate diferențiată față de perioada anterioară, (existând un grad mai mare de libertate în acest sens) nu și-au putut dovedi prea mult eficacitatea, o bună parte din ele nefiind onorate, datorita, în principal, insuficienței resurselor de materii prime și energie, al căror deficit s-a accentuat în anii 1990 și 1991.

O imagine a implicațiilor deosebit de severe ale neonorării contractelor asupra ansamblului economiei noastre o poate oferi situația portofoliului de comenzi. Astfel, la 30 septembrie 1991, agenții economici dispuneau de un portofoliu de comenzi și contracte în valoare de 749,2 mld. lei din care 446,1 mld. lei pentru producție, 61,6 mld. lei pentru investiții și 117,3 mld. lei pentru export. Contractele ce urmau a fi realizate până la sfârșitul anului 1991 reprezentau în medie, lunar, 249,7 mld. lei, comparativ cu 180,5 mld. lei producție realizată în medie pe primele 9 luni. Deci, în trimestrul IV ar fi trebuit să se realizeze un plus de 70 mld. lei pentru onorarea integrală a contractelor. Aceasta, în condițiile existenței deja până la sfârșitul lunii septembrie, a unor contracte neonorate în valoare de 90,6 mld. lei.

Se poate aprecia, deci, că încercarea de a contracara penuria de resurse energetice și materii prime, materiale prin dirijarea lor în mod centralizat, prin stabilirea în continuare de repartiții și cote nu reprezintă o soluție, contractele încheiate între agenții economici neavând o bază absolut realistă, relațiile dintre ei nefiind încă supuse mecanismului pieței. Aceasta înseamnă, în fond, că una din condițiile esențiale ale creării și funcționării mecanismului pieței, respectiv autonomia și libertatea de inițiativă a agenților economici nu este încă îndeplinită în actuala etapă.

2.2.2. Menținerea poziției de monopol asupra producției deținută de unii agenți economici și lipsa cadrului concurențial specific economiei de piață au

¹ Ministerul Industriei și departamentele, respectiv coordonatorii, vor întocmi anual și trimestrial echilibre materiale orientative pentru determinarea posibilităților de producție, import și desfacere. Hotărârea Guvernului nr. 460/1991.

² Potrivit metodologiei în vigoare, societățile comerciale producătoare își pot elabora un regulament propriu de contractare și livrare care însă se va aviza de către departament.

făcut ca, în condițiile crizei de subproducție, liberalizarea prețurilor să contribuie la deteriorarea și mai accentuată a raportului cerere-ofertă a bunurilor de utilizare productivă.

Se poate aprecia că în anii 1990 și 1991, funcționarea mecanismului de reglare prin preț a acestuia nu s-a putut manifesta, fiind practic blocată, iar informațiile transmise de relația stabilită între cei doi poli ai pieței au fost în mare parte eronate. Faptul că raporturile dintre prețuri (ca și prețul însuși) nu s-au așezat încă pe criterii economice (în funcție de costurile reale de producție) constituie în continuare una din principalele cauze generatoare a perturbațiilor manifestate pe piața acestor produse.

În condițiile penuriei de produse, monopolul unor întreprinderi ofertante din ramurile și subramurile industriei a favorizat stabilirea voluntarista a prețurilor - în sensul creșterii lor - cu scopul obținerii de beneficii cu nimic justificate. S-a reușit astfel, în multe cazuri, mascarea proastei gospodăririi și slabei eficiente a propriei activități, realizându-se totodată și transferul prin preț a efectelor respective asupra agenților economici beneficiari obligați să accepte produsele în lipsa altor alternative.

Acest proces cu caracter cvasigeneral - în pofida intervenției statului prin hotărâri și reglementări ce stabilesc indici maximi de creștere a prețurilor la unele produse și grupe de produse - afectează puternic funcționarea întregii economii.

Astfel, indicele prețurilor cu ridicata în industrie în perioada 1. I - 30.IX.1991, comparativ cu perioada corespunzătoare a anului 1990, a fost de 289,9%, în unele domenii producătoare de bunuri de utilizare productivă aceasta medie fiind depășită, peste acest nivel situându-se sectoarele: metalurgie (360,1%), chimie și petrochimie (357,2%), petrol (346,2%), ș.a.¹

Practicarea unor prețuri ridicate, acoperitoare a propriilor deficiențe de activitate, corelată cu 6 serie de alți factori care s-au manifestat în această perioadă, a determinat un interes scăzut al agenților economici-deținători ai monopolului producției unor bunuri productive - pentru creșterea producției, respectiv creșterea gradului de utilizare a capacităților de producție sau a efortului investițional pentru restructurarea și revigorarea producției.

Aceasta s-a concretizat în tendința generală de scădere a producției industriale într-o serie de ramuri și subramuri producătoare de bunuri de utilizare productivă.

Pe fondul subutilizării aparatului de producție² au apărut oscilații mari de la o lună la alta ale producției industriale, nivelul ei situându-se în anul 1991 sub cel al anului 1990 și, respectiv 1989.

¹ Informații statistice operative nr. 9/1991, seria I. C.N. S.

² Reducerea gradului de utilizare a capacităților de producție în semestrul I al anului 1991 a ajuns la 39,1% la tractoare, la 46,6% la autocamioane, 58,6% la oțel brut de convertizoare etc.

Astfel, pe 11 luni ale anului 1991 producția a fost scădere comparativ cu aceeași perioadă a anului 1990 (în toate ramurile industriale), pe ansamblu indicele fiind de 78,1%. Producția industrială a marcat o continuă scădere, ajungând, spre exemplu, în luna noiembrie la 58,3% față de media lunară a anului 1989 (în condiții comparabile de zile lucrătoare)¹

Reduceri importante ale ofertei s-au produs la toate categoriile de resurse primare energetice, datorită atât declinului producției acestora cât și scăderii importurilor, ca urmare a deficitului resurselor valutare. Dacă în anul 1989 totalul (producție+import) resurselor de energie primară disponibile reprezentau 125 340 mii t. c.c. în 1990, ele au scăzut la 103 621 mii t.c.c. în 1991 continuând această tehnică. Din datele statistice existente rezultă că producția obținută în perioada 1.1. - 30.XI.1991 la cărbune net, țiței, gaze naturale extrase, energie electrică și termică s-a situat între 82,5-88,6; comparativ cu perioada corespunzătoare a anului 1990, în timp ce importul a cunoscut și el scăderi sensibile (-2254 mii. kWh energie electrică, - 2413 mii mc gaze naturale, -1898 mii. t echivalent ulei energetic etc).

Scăderi semnificative s-au manifestat în această perioadă și în producția altor bunuri de utilizare productivă, ea situându-se sub nivelul anului 1990; spre exemplu, la coals metalurgic și brichete pentru furnale, turnătorii (63,3%), oțel brut (73,5%), laminate finite pline din oțel la cald (76,5%), țevi din oțel sudate și laminate la cald (59,3%), rulmenți (90,9%), tractoare (89,5%), motoare electrice de 0,25 kw și peste (79,9%), aluminiu și aliaje din aluminiu (95,3%), vagoane pentru transport mărfuri (46,8%), îngrășăminte chimice (61,0%).

În condițiile în care nici în perioada anterioară (anului 1989) oferta (însumând producția internă și importurile) bunurilor de utilizare productivă nu reușea să acopere cererile beneficiarilor, scăderea ei mai mult decât sensibilă în anii 1990 și 1991 a determinat accentuarea penuriei, generând dereglări ale proceselor de producție în întreprinderile din aval, închiderea unora dintre ele etc., toate aceste fenomene având influențe și efecte negative asupra celorlalte ramuri ale industriei și, în final, asupra sectoarelor bunurilor de consum, în asigurarea aprovizionării populației.

Trebuie menționat că în această perioadă, alături de fenomenele și manifestările amintite - generate de complexitatea procesului de tranziție - s-a putut semna și apariția unor germeni ai procesului concurențial, desigur, în cazul unui număr relativ restrâns de bunuri de utilizare productivă care, dacă nu au avut o influență decisivă asupra raportului dintre cerere și ofertă, au contribuit, totuși, la stabilirea nivelului prețurilor într-un mod mai realist, relevant pentru condițiilor de producție.

O contribuție pozitivă în acest sens a adus activitatea de publicitate desfășurată prin intermediul mass-media, organizarea de târguri pe grupe de produse (profilul TIB '90 și '91 fiind de mașini și echipamente, înființarea burselor

¹ Informații statistice operative (1) nr. 11/1991 - C.N.S.

de mărfuri Cluj și Galați ș.a.). Introducerea sistemului de licitație - ofertare a însemnat un început în creșterea competitivității, stimulării concurențiale (pentru realizarea produselor, în condiții tehnice și economice din cele mai bune), având o influență benefică asupra pieței bunurilor de utilizare productivă. În acest cadru s-a înscris și o serie de activități ale Camerei de Comerț și Industrie a României pentru relansarea societăților comerciale românești în circuitul economic internațional, facilitând contracte și tranzacții (prin intermediul unor organisme neguvernamentale, profesionale), participări externe la târguri (prin finanțarea și amenajarea spațiului).

În contextul neajunsurilor existente în ceea ce privește producția și realizarea ei în actuala etapă a perioadei de tranziție, când încă nu este creat pe deplin cadrul specific de manifestare a economiei de piață, s-a produs o serie de blocaje economico-financiare cu implicații severe în diferite domenii de activitate.

Apărute ca efect al liberalizării prețurilor în condițiile penurie! generalizate de materii prime, materiale și resurse energetice, ale actualei crize de sub-producție, aceasta a influențat negativ raportul dintre cerere și ofertă, măbind decalajul dintre cei doi poli funcționali ai pieței bunurilor de utilizare productivă.

Fenomenul este explicabil în condițiile procesului inflaționist existent, când agenții economici au tendința de a se aproviziona cu bunuri de producție în exces, procurate la prețuri mai reduse și de a stoca produsele finite, în vederea vânzării ulterioare la prețuri ridicate (la aceasta contribuind și facilitarea acordării unor credite ieftine, cu dobândă redusă). Apreciem deci că numai pe măsură ce procesele inflaționiste - generatoare ale comportamentului menționat al agenților economici - își vor pierde din amploarea, și fenomenele "stocării" se vor diminua.

Reducerea ofertei (datorită scăderii producției cât și creșterii exagerate a stocurilor) și, în același timp, imposibilitatea rambursării creditelor au generat blocaje economico-financiare în lanț, afectând o mare parte din ramurile producătoare de bunuri de producție, și nu numai.

Se poate aprecia deci că intervenția statului de deblocare prin pârghii financiare adecvate nu poate fi considerată în condițiile existente decât ca o măsură de corectare (eliminare) temporară a unei stări de fapt care însă se poate repeta și chiar agrava, atât timp cât se mențin cauzele care au generat-o.

Accelerarea procesului de privatizare și îndeosebi crearea condițiilor funcționării mecanismului liberei concurențe (cu consecințele sale) vor putea contribui la eliminarea cauzelor blocajelor financiare, stimulând interesul și creșterea inițiativei agenților economici în procesul de re tehnologizare și restructurare, de eficientizare a propriei activități.

2.2.3. Menținerea în ultimii doi ani a disproporțiilor structurale ale producției bunurilor de utilizare productivă reprezintă o altă caracteristică a cărei corelare cu cele amintite anterior a determinat accentuarea deteriorării raportului dintre cerere și ofertă pe piața acestor bunuri.

Caracterul artificial al menținerii unui anumit echilibru al acestor produse în perioada anterioară (prin sistemul planificat, de comandă) s-a manifestat acum exploziv, evidențiind distorsiunile și disproporțiile unei structuri economice lipsite de un fundament realist. Deci, pe fondul existenței în continuare a acestei structuri, a diminuării severe a producției ce a condus la agravarea penuriei, s-a produs accentuarea dezechilibrelor între cerere și ofertă la toate categoriile bunurilor de producție.

A fost afectat, în primul rând, segmentul de piață al materiilor prime, materialelor și resurselor energetice, unde s-a făcut simțită din plin dereglarea între producție, oferta făcută și solicitările beneficiarilor.

Spre exemplu, resursele totale și primare de energie în 1990¹ au fost în declin comparativ cu perioada anterioară, respectiv cu 19,4% față de anul 1989 și cu 11,9% față de anul 1985. Scăderi semnificative s-au înregistrat (comparativ cu 1989) la cărbuni (30,5%), țiței (21,1%) și gaze naturale (11,5%) (tabel nr. 2). Tot astfel în primele 11 luni ale anului 1991², deficitul resurselor energetice primare (din producția proprie și export) s-a accentuat față de perioada corespunzătoare a anului 1990, scăzând cu 29% (calculat în tec). Pe categorii de resurse, deficitul (în unități fizice) a fost de 10,1 mii. t cărbune net, 8,6 mii. t țiței, 5,7 mld. mc gaze naturale, 9,2 mld. kWh energie electrică.

În ceea ce privește utilizarea acestor resurse, s-a remarcat că deși în 1990 exportul a fost redus (cu 62,2%) în favoarea consumului intern, aceasta a fost totuși mai restrânsă (14,8%) față de 1989. Pe ansamblul industriei, scăderea consumului a fost de 19,3%, cele mai afectate fiind ramurile metalurgiei feroase și neferoase (30,8%), construcției de mașini și prelucrării metalelor (14,1%), chimiei (21,88%), materialelor de construcții (15,3%), a căror cerere nesatisfăcută a determinat stagnări ale producției, blocarea unor capacități productive, șomaj tehnic etc.

O situație asemănătoare a prezentat balanța energiei electrice, unde resursele au înregistrat în 1990 o scădere de 11,8% față de 1989, deficitul accentuându-se prin reducerea lor, în primele 11 luni ale anului 1991, cu 12,3 mld. kWh față de perioada corespunzătoare a anului anterior.

În acest context a fost mult afectat consumul industriei prin reducerea resurselor de energie electrică alocate ei cu aproape 20% (tabel nr. 3).

Micșorarea severă a ofertei de energie electrică a generat o perturbare de ansamblu a producției industriei, dezechilibrele fiind accentuate prin alocarea unei părți însemnate din resurse ramurilor industriei energointensive, ca: metalurgia feroasă și neferoasă (21,5%), chimie (17,9%), materiale de construcții, celuloză (7,5%).

Trebuie menționat, totodată, că în țara noastră industria și construcțiile continuă să dețină și în prezent (în pofida reducerii resurselor alocate) peste

¹ Informații statistice operative (E) nr. 1990, CNS.

² Buletin statistic de informare publică nr. 11/1991 - CNS.

trei pătrimi din consumul pe total economie, având o pondere ridicată în raport cu alte țări (în 1989): Franța (44,5%), Ungaria (50,4%), Polonia (58,8%).

Aceasta atenționează atât asupra gradului de energointensivitate a industriei noastre, cât și a consumurilor specifice ridicate și a risipei acestor resurse.

Piața materiilor prime de bază prezintă o situație asemănătoare celei a resurselor de energie primară. Scăderea sensibilă a producției de materii prime și materiale, precum și a importurilor, a dus în anii 1990-1991 la adâncirea decalajului deja existent între ofertă și cererile utilizatorilor.

Evoluția producției unor materii prime și materiale (cocs metalurgic, oțel, cauciuc, ciment etc.) evidențiază un nivel situat între 50-75% față de realizările anului 1989, prezentând dovada unei oferte (din producția internă) tot mai deficitară în anii 1990 și 1991.

Scăderea producției interne la majoritatea materiilor prime și materialelor a fost însoțită și de scăderea importurilor lor (datorită perturbării rețelelor de aprovizionare existente anterior, cât și lipsei fondurilor valutare necesare), astfel încât oferta acestui segment al pieței bunurilor productive a prezentat în 1991 un deficit și mai accentuat față de anul 1990.

Trebuie menționat, însă, că deși importul a scăzut în mod absolut, spre exemplu, la resursele de energie primară (cărbune, țiței, cocs, gaze naturale, energie electrică) cu 14,7% în 1990 față de 1989, ponderea lui în totalul resurselor de energie primară a fost la un nivel superior anului precedent (40,3%), evidențiind și mai mult reducerea substanțială a producției interne.

Discrepanța între oferta și cererea de materii prime, materiale și energie s-a adâncit în aceasta perioadă nu doar ca urmare a scăderii producției și reducerii importurilor din lipsa de resurse valutare, dar și a menținerii unor consumuri specifice ridicate la aceste produse (comparativ cu nivelurile consumurilor înregistrate pe plan mondial), îmbrăcând adeseori aspecte de risipă. Menținerea cererii ridicate este determinată nu atât de procesul dezvoltării ramurilor beneficiare, cât mai ales de existența unui nivel relativ scăzut al tehnicii și tehnologiilor folosite în prezent în ramurile industriei prelucrătoare - generând un mare consum de materii prime, materiale - precum și de gradul necorespunzător de valorificare față de cerințele actuale.

Severa criză energetică și de materii prime, afectând în lanț desfășurarea activităților productive ale industriei prelucrătoare, s-a manifestat și continua să se manifeste în pofida intervenției statului în alocarea unor resurse (prin alcătuirea unei serii de balanțe de materii prime, materii deficitare și energie) și chiar a subvenționării de la buget, nivelul realizărilor pe ansamblul economiei fiind inferior estimărilor, făcând astfel imposibilă asigurarea integrală a necesităților pentru consumul productiv. În consecință, în perioada postrevoluționară se evidențiază, în general, o involuție la o serie de produse industriale, respectiv o tendință de scădere a producției lor. Reduceri mai mari s-au înregistrat în construcțiile de mașini și electrotehnica, respectiv în industria de mașini și

echipamente industriale (unde indicii realizărilor au reprezentat doar 75,2% în 1991 față de anul 1990, respectiv în industria de mașini și echipamente electrice și electronice 78,3%; industria mașinilor-unelte 58,7%, în domeniul mijloacelor de transport rutier 77,1% și feroviar de 59,5%¹.

O contribuție semnificativă la involuția producției bunurilor de utilizare productivă a avut (și continuă s-o aibă) diminuarea severă a programelor de investiții și, ca consecință, reducerea cererii de astfel de bunuri.

Datorită unui complex de factori, printre care: retragerea statului din finanțarea unor investiții în economie; sistarea unor lucrări de investiții - în unele cazuri justificate, în altele nu, dirijarea de către agenții economici a unor resurse ce trebuie să fie folosite la investiții pentru acoperirea nevoilor curente ale producției etc., volumul investițiilor pe ansamblul economiei s-a redus simțitor. Astfel, în anul 1990 față de 1989, scăderea a fost de 38,8% și s-a accentuat în anul 1991 când investițiile realizate au reprezentat doar 83,2% din cele ale anului anterior (în trim. IV. 1990 - trim. I. 1991 având loc chiar sistarea lucrărilor de construcții aferente investițiilor). Consecința nemijlocită a situației create a fost scăderea cererii pentru bunurile de investiții, respectiv scăderea producției în ramurile producătoare de asemenea bunuri (industria materialelor de construcții, industria construcțiilor de mașini), cu efecte în lanț și asupra producției ramurilor din aval, furnizoare de materii prime.

Scăderea indicilor activității de investiții - construcții în perioada 1990-1991 pe ansamblul economiei și pe ramurile sale - reflectă, în principal, penuria de fonduri investiționale dar, în aceeași măsură, și starea precară a ofertei de pe piața bunurilor de utilizare productivă, faptul că nu s-a asigurat un raport echilibrat între cererea și oferta lor. Ca o primă consecință a acestei situații poate fi menționată desfășurarea într-un ritm deosebit de lent a procesului de re tehnologizare a întreprinderilor sau chiar imposibilitatea declanșării lui, ceea ce la nivel macroeconomic a echivalat cu menținerea vechilor structuri și proporții neraționale între ramurile și subramurile economiei (și îndeosebi a industriei) a unor raporturi defavorabile în structura importului și exportului și, în final, blocarea relansării economice.

Astfel, la export continuă să ocupe o pondere importantă produsele cu un mare grad de energo-material-intensivitate, cum sunt: produsele petroliere, uleiurile din petrol și minerale, îngrășămintele chimice, laminatele de oțel, în timp ce la import se evidențiază un proces de involuție atât sub aspect structural, cât și calitativ.

2.2.4. Dintre modelele economico-matematice prezentate în capitolul I, informații deosebit de utile despre piața bunurilor de producție sunt oferite de balanța legăturilor dintre ramuri. Balanța legăturilor dintre ramuri este un instrument de analiză și previziune care permite evaluări globale ale cererii și

¹ Buletin statistic de informare publică nr. 121/1991, CNS.

ofertei la nivel macroeconomic, estimări cu privire la investiții, cererea pentru bunuri de investiții, consumul populației și procesul de economisire.

Balanța legăturilor dintre ramuri se caracterizează prin două categorii de fluxuri (de materiale, produse sau servicii):

- a) intrările (input-urile) într-o ramură sau subramură, reprezentând consumurile de resurse,
- b) ieșirile (output-urile) din fiecare ramură sau subramură, finalizate în ofertă de bunuri și servicii, repartizată pe destinații.

Datele din Balanța legăturilor dintre ramuri reflectă mărimea fluxurilor în procesul de producție și consum, corespunzătoare bunurilor și serviciilor care au intrat și au ieșit în mod curent din diferitele ramuri ale producției materiale.

Informații utile despre piața bunurilor de producție ne sunt oferite prin elemente din cadranul I al balanței, elemente ce permit cunoașterea dimensiunilor și ofertei de bunuri de producție. Cadranul I caracterizează legăturile reciproce dintre ramurile economiei naționale. Pe linie se află oferta și, prin prelucrare, se identifică destinația produsele oferite (ca urmare a solicitării acestora de către utilizatori-producția intermediară pentru consumul intermediar). Pe coloană se înscriu consumurile intermediare ce revin fiecărei ramuri (adică, totalul cheltuielilor materiale cu obiectele muncii - materii prime, materiale, semifabricate, energie și servicii).

Cadranul II oferă elemente pentru aprecierea structurii utilizării finale a ofertei de bunuri și servicii, pentru: consumul individual al populației, consumul colectiv al populației, consumul instituțiilor social - culturale și al administrației, precum și investiția brută de capital fix, variația stocurilor și rezervelor, exportul și pierderile.

Cadranul I ilustrează, deci, fluxurile intermediare dintre ramuri (pe linii - ramuri furnizoare - și pe coloane - ramuri utilizatoare), iar cadranul II ilustrează fluxuri de bunuri și servicii ieșite din sfera producției și intrate în sfera utilizării finale.

Pornind de la elementele globale ale macroeconomiei, de la structura pe principalele ramuri, în funcție de gradul de agregare a Balanței legăturile dintre ramuri, se obțin acele elemente necesare pentru comensurarea necesităților globale legate de programele de investiții, de variația stocurilor și posibilităților de plasare externă a ofertei de bunuri și servicii de consum.

Întrucât cea mai recentă balanță este cea din 1989, am considerat util să redăm într-o anexă separată (anexa A)¹ câteva dintre elementele ce pot fi obținute din această balanță în contextul examinării pieței bunurilor de producție. Aceste elemente sunt date cu titlu exemplificativ tocmai pentru a ilustra disponibilitatea unei asemenea balanțe de a fi folosită în analiza cererii și ofertei de bunuri și servicii. Introducerea balanței legăturilor dintre ramuri în sistemul in-

¹ A fost prelucrată balanța care se încheie pe producția materială. Cadranul general al balanței l-au constituit indicatorii produsului social și venitul național creat și utilizat.

formațional operativ (este în curs de elaborare balanța pentru 1990) oferă posibilități de integrare a acestor informații, de apreciere a stării pieței bunurilor de producție, într-o serie de proiecții pe termen scurt, cu grad sporit de fiabilitate. În perioadele de tranziție, astfel de analize - în condițiile în care se resimte foarte mult lipsa informațiilor la nivel macroeconomic - vor fi mult facilitate prin elaborarea balanței pe 1990 și existența unui șir de balanțe -1970,1980,1982 și 1989.

2.3. Tabloul actual al pieței bunurilor de utilizare productivă confirmă existența unui proces de continue transformări și tatonări pentru crearea cadrului și condițiilor adecvate funcționării reale a mecanismului pieței. Faptul că în prezent acestea se manifestă mult prea timid, cu serioase devieri, determinând menținerea și adâncirea dezechilibrelor dintre cererea și oferta acestor produse, impune în perspectivă măsuri care să conducă la asigurarea necesităților pentru consumul productiv, în contextul unei reale economii de piață. În principiu, aceste, măsuri prezintă valabilitate generală nu doar pentru segmentul bunurilor de utilizare productivă, ci pentru conceptul de ansamblu al creării și funcționării unei reale piețe a bunurilor.

2.3.1. Se poate aprecia, în primul rând, necesitatea continuării cu mai multă vigoare a procesului de eliminare a relațiilor generate de sistemul de comandă caracteristic economiei centralizate din perioada anterioară, prin accelerarea procesului de privatizare și demonopolizare. Creșterea reală a gradului de autonomie a agenților economici, prin eliminarea formelor remanente de organizare rigidă și înțelegerea libertății lor de acțiune și inițiativă în sens mult mai larg (inclusiv prin creșterea gradului de adaptabilitate a structurilor lor la tendința de rentabilizare), va contribui efectiv la crearea condițiilor necesare funcționării mecanismelor pieței. Libera concurență și inițiativă a agenților economici ar putea fi stimulată în mai mare măsură prin utilizarea unui sistem adecvat de pârghii economico-financiare (impozite, taxe, facilități financiar-valutare etc.), elaborate la nivel > macroeconomic și guvernamental sau departamental. Acesta ar asigura, în mod practic, stimularea inițiativei de acțiune, de creativitate, în procesul de eficientizare a propriilor activități de automatizare, realizându-se, totodată, și un anumit control al activității agenților economici.' orientarea și stimularea lor pentru evitarea blocajelor financiar-economice al căror pericol continuă să persiste în condițiile insuficienței resurselor de materii prime și energetice, ale monopolului producătorului etc. în acest context este posibil ca pentru o perioadă de timp - cât vor persista dificultățile de aprovizionare - la o serie de materii prime, materiale, energie - să se mențină controlul alocării și utilizării lor prin balanțe și echilibre materiale folosite în limite care să nu afecteze libertatea de acțiune și inițiativă a întreprinderilor.

2.3.2. Referitor la crearea cadrului concurențial necesar existenței pieței libere se poate aprecia că dezvoltarea sectorului privat în domeniul activităților productive, prin apariția unor întreprinderi mici și mijlocii producătoare de bunuri de utilitate productivă, ar putea contribui la realizarea unor structuri mai

echilibrate în ce privește gradul de concentrare a producției în acest domeniu, asigurându-se o complementaritate între acestea și marile întreprinderi. Angrenându-se în relansarea producției bunurilor din acest sector, în folosirea mai completă a potențialului productiv existent, în dinamizarea și restructurarea activității printr-un grad mai mare de adaptabilitate a producției la cerințele pieței, întreprinderile mici și mijlocii vor contribui totodată la crearea premiselor diminuării poziției de monopol a marilor producători.

Așa cum arată experiența unor țări, organizarea de întreprinderi mici și mijlocii s-a dovedit a avea un caracter benefic într-o serie de ramuri, îndeosebi în privința calității producției, a productivității, deoarece activitatea tehnică și economică în aceste unități se dezvoltă, în genere, în condiții mult mai avantajoase decât în întreprinderile mamut - stimulând creșterea competitivității și posibilitatea manifestării liberei concurențe. În ansamblul bunurilor de utilitate productivă, segmentul construcțiilor de mașini este cel care prezintă condițiile cele mai favorabile în acest sens (mașini, utilaje, instalații, mijloace de automatizare, echipament electronic, conductori etc.), producția realizată în unități economice mici și mijlocii putând să răspundă operativ exigențelor și modificărilor rapide ce au loc în cererea pieței. Confruntarea pe piață, în condițiile liberei concurențe, va evidenția capacitatea lor de a se adapta mult mai ușor și operativ și de a satisface la un nivel competitiv exigențele cererii interne, și chiar externe, contribuind la procesul de restructurare a industriei constructoare de mașini, potrivit nevoilor reale ale economiei naționale.

O situație dificilă apreciem că va continua să se mențină în perioada imediat următoare în ce privește resursele primare, materiile prime și energetice (oferta acestora fiind mult sub necesitățile economice), în condițiile în care se va întârzia declanșarea procesului de retehnologizare în măsură să determine o creștere a productivității muncii și eficientizarea ansamblului activităților desfășurate.

Dimensiunile în general mari ale unităților productive din acest domeniu, nivelul redus al dotării și gradul scăzut de flexibilitate a bazei tehnico-materiale sunt factori ce îngreunează procesul restructurării, al înnoirii bazei tehnice. Apariția unor întreprinderi de mărime mijlocie sau chiar mică ar fi în principiu posibilă și chiar rentabilă, în condițiile în care s-ar dezvolta o cooperare largă a lor pe plan național, dar mai puțin probabilă într-un viitor apropiat. De aceea, apreciem că în acest sector deosebit de important pentru întreaga evoluție a economiei este necesară implicarea într-o măsură mai mare a statului care prin diversele sale pârghii economico-financiare (inclusiv subvenții) ar putea stimula retehnologizarea procesului productiv și relansarea producției. Având în vedere rolul pe care îl au investițiile în aceste procese și faptul că implicarea nemijlocită a statului va fi limitată, accentul va trebui să cadă pe găsirea căilor și a modalităților de stimulare a interesului și a inițiativei agenților economici la o participare activă de reînnoire a bazei tehnico-materiale și de relansare a producției. S-ar putea asigura în acest mod condițiile de transformare efectivă a struc-

turilor productive, (atât la nivel macroeconomic, cât și al agenților economici), dependente de nivelul resurselor energetice și de materii prime, corespunzător cerințelor reale ale pieței, stabilindu-se noi proporții între ramurile și subramurile industriei.

2.3.3. De o deosebită importanță pentru asigurarea bunei funcționări a mecanismului pieței bunurilor de utilizare productivă, pentru efectuarea rapidă și eficientă a tranzacțiilor comerciale dintre agenții economici, este crearea sistemului financiar-bancar adecvat noilor condiții ale economiei de piață. În acest sens s-au făcut o serie de progrese în ceea ce privește crearea cadrului legislativ, prin emiterea unor legi, prevederi sau hotărâri (susceptibile de perfecționare). Ele pot fi, desigur, completate în continuare, pentru a se realiza un adevărat sistem legislativ încheiat și coerent, menit să guverneze întreaga activitate financiar-bancară, să asigure cadrul desfășurării sistemului de plăți, modul negocierii acțiunilor întreprinderilor etc.

În noul context se impune, totodată, înlocuirea întregului sistem de plăți existent – ce se realizează în prezent într-un mod destul de primitiv, cu instrumentele și tehnica de calcul clasice, - printr-un sistem organizat pe baze moderne, necesitând o rețea electronică de realizare a plăților, precum și înființarea pieței financiare ca instituție.

Alăturându-ne opiniilor specialiștilor care apreciază ca una din condițiile esențiale ale funcționării normale a mecanismelor pieței libere, existența unui sistem financiar-bancar adecvat și considerând că o bună parte din dificultățile și dereglările existente în prezent în derularea raporturilor dintre agenții economici, în înseși activitățile lor economice (vezi și blocajele economico-financiare) se datorează într-o anumită măsură stadiului incipient în care se află acest sistem, considerăm că se impune urgentarea încheierii întregului ansamblu de măsuri necesare pentru asigurarea creării lui, aceasta având efecte pozitive asupra funcționării pieței bunurilor de producție.

2.3.4. O deosebită importanță pentru asigurarea dezvoltării și bunei funcționări a pieței bunurilor de utilizare productivă prezintă domeniul de informare-publicitate.

Promovarea laturii marketingului, consacrată creării de cerere, influențării cererii, poate fi justificată - în această etapă în care formarea și funcționarea pieței libere este confruntată cu criza de subproducție - în primul rând, sub aspectul informativ al publicității. Informând potențialul consumator productiv asupra caracteristicilor produsului, punând accentul pe demonstrarea calităților tehnico-economice ale acestuia, evidențiind avantajele pe care le-ar prezenta pentru el achiziționarea produsului respectiv, se poate tinde, totodată, și spre crearea unor relații stabile între ofertanți și beneficiari, care să ducă la un schimb reciproc de informații tehnice, ajutând vânzătorul să satisfacă în condiții mai bune cerințele prezente ale clientului său și chiar să le anticipeze.

Evident, toate aceste activități comerciale de marketing ar trebui să slujească nu doar dezvoltării pieței interne, ci și promovării relațiilor externe. A fa-

ce cunoscute și a crea opinii publice favorabile pentru produsele românești în cât mai multe țări, este o acțiune care trebuie începută în prezent, ea având implicații de perspectivă asupra opțiunilor și specializării industriei noastre prelucrătoare.

Evoluând de la simpla funcționare publicitară prin mass-media la crearea de birouri de consulting, engineering, participarea la târguri și expoziții, difuzarea de cataloage și prospecte etc., activitățile specifice de marketing ar putea contribui la stimularea cererii, dar totodată la cunoașterea exigențelor consumatorului, felul în care aceste produse îl satisfac, modificările ce trebuie aduse în funcție de aceste exigențe și chiar de a le anticipa. Considerăm că prin crearea unui sistem de informare și publicitate adecvat, ca parte integrantă a mecanismelor pieței, se va putea contribui în mod practic la realizarea unui raport cerere-ofertă mai echilibrat al bunurilor de utilizare productivă, în primul rând prin faptul că se dă producătorilor posibilitatea de a cunoaște în perspectivă necesitățile pieței, direcțiile în care va trebui să se orienteze industria prelucrătoare.

Tabelul nr. 1

BALANȚA ENERGETICĂ

	1989		- mii tone combustibil conv. -		
	Energie total	%	1990 Energiei total	%	1990/1989 %
Resurse	133942	100,0	107906	100,0	80,6
- Producție	78174	58,4	60441	56,5	77,3
- Import	48962	36,5	41645	38,9	85,0
DESTINAȚII CONSUM	133942	100,0	107906	100,0	80,6
din care:					
Industrie - total	80794	60,3	65673	60,8	81,3
din care:					
- Metalurgie feroasă și neferoasă	18997	23,5	12862	11,9	67,7
- Construcții de mașini și prelucrarea metalelor	7022	8,7	6249	5,8	88,9
- Chimie	23910	29,6	19528	18,1	81,7
- Materiale de construcție	4085	5,0	3623	3,3	88,7
Transporturi și telecomunicații	4090	3,1	3878	4,5	94,8
Construcții	1764	1,3	1530	1,4	87,6
Agricultură și silvicultură	4307	3,2	3779	3,7	87,7
Gospodăria comunală	934	0,7	1025	1,0	109,7
Utilizări casnice	9667	7,2	11912	11,1	123,2
EXPORT	19562	14,6	7447	6,9	38,1
Pierderi în rețele electrice de transport și de distribuție	4423	3,3	4170	3,9	94,3

Sursa: Anuarul Statistic al României 1991

Subliniind existența unei multitudini de opinii în ce privește viziunea asupra evoluției pieței bunurilor de utilizare productivă, asupra diversității căilor și

măsurilor propuse în scopul creării și asigurării funcționării mecanismelor sale, apreciem ca deosebit de dificilă în momentul actual încercarea de a realiza o imagine veridică de ansamblu a pieței respective.

Considerăm că abordarea statică a problemelor specifice ei prin prisma analizei datelor prezente sau tratarea prin analogie istorică (prin analiza evoluției unor structuri asemănătoare) nu poate fi deosebit de utilă și nici relevantă în dezvăluirea tendințelor, a evoluției și în găsirea celor mai eficiente posibilități de realizare a structurilor sale, rămânând în continuare necesară studierea problemelor respective.

Tabelul nr. 2
STRUCTURA RESURSELOR ENERGETICE ÎN 1990

	1989	Mii tone c.c.	1990	
			Creștere (+) sau scădere (-)	
			față de 1989	
			mii t.c.c.	%
Resurse energetice - total	133942	107906	-26036	-19,4
din care:				
- Resurse de energie primară	125340	103621	-21719	-17,3
Din resursele de energie primară				
- Cărbuni	25433	17691	-7742	-30,5
- Țitei	43496	34330	-9166	-21,1
- Gaze naturale	46191	40960	-5231	-11,5
- Cocs din import	1063	999	-64	-6,1
- Energie hidroelectrică	4513	4019	-494	-10,9

Sursa: Anuarul Statistic al României 1991

Tabelul nr. 3
BALANȚA ENERGIEI ELECTRICE

	1980	1985	1988	1989	1990	- mil. kWh -			
						Creșteri (+) sau scăderi			
						(-) față de			
						1989		1985	
						mil. kWh	%	mil. kWh	%
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
RESURSE	67958	75078	82521	83662	73785	-9817	-11,80	-1293	-17,30
Producție	67486	71819	75322	75851	64309	-11542	-15,22	-7510	-10,46
Import	472	3259	7199	7811	9476	+1665	+21,31	+6217	+190,76
DESTINAȚII	67958	75058	85521	83662	73785	-9877	-11,81	-1293	-17,30
CONSUM	63883	71223	78226	79027	67856	-11171	-14,2	-3367	-4,7
din care:									
Industrie-total	43692	49311	55056	55574	44533	-11041	-19,87	-4778	-9,69
din aceasta:									
- consumul									
propriu al cen-									
tralelor electrice	5954	6585	7294	7626	7640	+14	+0,2	+1055	+16,0
Transporturi și									
telecomunicații	1924	2430	2824	2921	2614	-307	-10,5	+184	+7,5

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Construcții	1501	1308	1568	1511	1342	-169	-11,2	+55	+2,6
Agricultura și silvicultura	2821	3948	3666	4169	3180	-989	-23,7	-294	-19,5
Gospodăria comunală	1116	1298	1460	1544	1609	+65	+4,2	+311	+24,0
Iluminatul public	176	73	84	84	160	+74	+90,4	+93	+119,2
Utilizări casnice	4889	4814	4482	4226	5353	+1057	+24,6	+1005	+11,2
EXPORT	49	-	-	-	-				
Pierderi în rețele electrice de transport și de distribuție	4026	3855	4295	4635	5929				

Sursa: Anuarul Statistic al României 1991

Anexa A

**ANALIZA CERERII ȘI OFERTEI DE BUNURI DE UTILIZARE
PRODUCTIVĂ PE BAZA BALANTELOR LEGĂTURILOR
ÎNTR-UN RAMURI PE ANUL 1989**

Din analiza BLR pe 1989 se pot desprinde unele informații cu privire la:

- formarea și utilizarea resurselor de bunuri și servicii în economia națională;
- funcționarea aparatului de producție al economiei.

Prin prelucrarea datelor din Anuarul Statistic al României 1990 și din caietele Balanței legăturilor dintre ramuri pe 1989, editat de CNS la 20 octombrie 1990, s-au realizat 7 tabele; cadrul general al acestei balanțe l-au constituit indicatorii "produs social" și "venit național creat și utilizat". Balanța s-a întocmit pentru 79 ramuri economice generale, din care 68 ale industriei, în varianta în care fluxurile de intrări-ieșiri din ramuri cuprinde global atât resursele din producția internă, cât și cele din import.

1) Pentru a obține o imagine mai sintetică, s-a realizat o grupare pe 10 ramuri ale economiei: industrie, construcții, agricultură, silvicultură, transporturi, telecomunicații, circulația mărfurilor, cercetare științifică, turism, presă și edituri. Rezultă o ofertă de bunuri materiale a economiei de 2084 miliarde lei în 1989, din care din import 7% (în cifre absolute 144,5 mld. lei). Oferta de bunuri materiale a economiei naționale a fost utilizată în proporție de peste 57% (1197,4 mld. lei) pentru acoperirea consumului productiv de materii prime, materiale, energie, combustibil și servicii productive, circa 23% pentru fondul de consum (476,1 mld. lei), 10% pentru fondul de dezvoltare (236,4 mld. lei), 3% pentru export (191,9 mld. lei).

2) În scopul obținerii unor informații referitoare la piața bunurilor de utilizare productivă, am reținut pentru analiză din 25 ramuri industriale doar 18¹ pe care le-am considerat cu pondere importantă pentru estimarea ofertei și cererii de bunuri de producție. Din analiză se poate identifica utilizarea (destinația)

¹ Industria extractivă și de prelucrare a cărbunelui, industria extractivă a țițeiului și gazelor asociate, industria extractivă a gazelor naturale, industria extractivă și de preparare a minereurilor neferoase și rare, industria extractivă și de preparare a minereurilor feroase, industria extractivă și de preparare a minereurilor nemetalifere, industria extractivă și de preparare a materialelor de construcții și materiilor prime pentru industria materialelor de construcții, industria de exploatare a lemnului și stufului, industria energiei electrice și termice, industria cocso-chimică, industria metalurgiei feroase, industria metalurgiei neferoase, industria construcțiilor de mașini și prelucrării metalelor, industria chimică și de prelucrare a țițeiului, industria produselor din substanțe abrazive din cărbune și grafit, industria materialelor de construcții, a sticlei și porțelanului pentru construcții, industria de prelucrare a lemnului, industria celulozei și a hârtiei.

resurselor (a ofertei) pentru consum intermediar și consum final, fondul de acumulare, variația stocurilor și export.

Cele 18 ramuri, cu excepția industriei de prelucrare a lemnului, au repartizat pentru consumul productiv peste 62% din oferta de bunuri de utilizare productivă. Ramurile care au cea mai ridicată cerere de bunuri de producție raportată la totalul ofertei de bunuri de producție sunt ramurile cu cel mai ridicat grad de prelucrare (industria construcțiilor de mașini și prelucrării metalelor, industria chimică și de prelucrare a țițeiului, industria metalurgiei feroase etc.). Cu cât ne apropiem de ramurile extractive, cu atât valoarea acestui raport scade.

O contribuție mai mare la fondul de consum au avut ramurile: construcția de mașini și prelucrarea metalelor, industria chimică și de prelucrare a țițeiului și industria de prelucrare a lemnului.

Ramura construcției de mașini, a prelucrării metalelor și a industriei de prelucrare a lemnului au contribuit la formarea fondului de acumulare în proporție de 21% și respectiv 24%, la nivelul aceluiași an 1989.

Importuri mai însemnate s-au înregistrat în 1989, în general, în ramurile industriei atractive și în mod deosebit la: țiței și gaze asociate (peste 70% din ofertă a fost asigurată din import), carbon, (27%), gaze naturale (18%), mine-reuri feroase (36%). În totalul industriei, ponderea importului în asigurarea ofertei de bunuri materiale a fost de numai 9%.

Volumul exportului în totalul industriei a fost de 18 miliarde lei, depășind cu 38 miliarde lei importul. Ramurile care au contribuit semnificativ la activitatea de export au fost: industria metalurgiei feroase, industria construcțiilor de mașini și prelucrării metalelor, industria chimică și de prelucrare a țițeiului și industria de prelucrare a lemnului.

3) Pentru a reflecta consumul intermediar al celor 18 ramuri, am analizat contribuția ramurii la formarea consumului de bunuri de producție (obiecte ale muncii) din propria ramură și din celelalte ramuri și consumul intermediar al ramurii de producție pe ramuri furnizoare.

Astfel, din oferta industriei extractive și de preparare a cărbunelui, 6.958 mil. lei (31,7%) reprezintă consumul propriu productiv al ramurii, principalul consumator este industria energiei electrice și termice, a cărei cerere reprezintă 37,8% din total, ceea ce în cifre absolute înseamnă un consum de 10.994 mil. lei. Al treilea consumator este reprezentat de industria cocso-chimică, consumul acesteia fiind în valoare de 2.944 mil. lei, adică 13,4%.

Pentru țiței și gaze asociate principalul purtător al cererii este industria chimică și de prelucrare a țițeiului care consumă 54.188 mil. lei, adică 91,8%.

Gazele naturale au o arie mai largă de utilizatori, fiind în principal cerute pentru consumul productiv din industria energiei electrice și termice 16.389 mil. lei (32,2%), industria chimică și de prelucrare a țițeiului 11.215 mil. lei (22,2%), industria constructoare de mașini și a prelucrării metalelor 4.051 mil. lei (7,9%), industria metalurgiei feroase 1.384 mil. lei (2,7%); 22,7% din ofertă este folosită pentru consumul productiv propriu, adică 11.569 mil. lei.

Energia electrică și termică este cerută de către toate ramurile industriei, cei mai mari consumatori fiind: industria chimică și de prelucrare a țițeiului 10.375 mil. lei (22,4%), industria constructoare de mașini și a prelucrării metalelor 7.883 mil. lei (16,9%), industria metalurgiei feroase 4.640 mil. lei (10%), industria metalurgiei neferoase 2380 mil. lei (5,5%), industria materialelor de construcții, a sticlei, porțelanului pentru construcții 2.476 mil. lei (5%).

Din oferta metalurgiei feroase 74.130 mii lei este consum productiv, acest consum productiv împărțindu-se la consumul productiv propriu 23.586 mil. lei (31,7%) și consumul productiv al industriei constructoare de mașini 38.596 mil. lei, adică 51,9%.

Industria constructoare de mașini și a prelucrării metalelor, cea mai mare consumatoare de obiecte ale muncii este în același timp producătoare de bunuri de utilizare productivă necesare tuturor ramurilor industriale (mașini-unelte pentru prelucrarea metalelor, roboți industriali și manipolatoare, mașini, utilaje și instalații pentru foraj și exploatarea sondelor, mașini și utilaje energetice, mașini, utilaje și instalații tehnologice pentru industrie; mașini și utilaje pentru construcții și lucrări rutiere; mașini, utilaje și instalații pentru agricultură și silvicultură; tractoare; mijloace de transport rutier, feroviar, naval și aerian etc.). Pentru consumul propriu productiv utilizează 42,4% din ofertă: 17.791 mil. lei (6,9%), pentru consumul productiv din industria chimică și de prelucrare a țițeiului, 15.855 mil. lei (6,2%) pentru consumul productiv al industriei metalurgiei feroase, 8.337 mil. lei (3,3%) industria energiei electrice și termice, 6.027 mii. lei industria de prelucrare a lemnului (2,4%).

Principalii purtători ai cererii pentru oferta industriei chimice și de prelucrare a țițeiului sunt - în afara cererii proprii ramuri în valoare de 50.260 mil. lei (35,9%) - industria constructoare de mașini și a prelucrării metalelor cu 20.598 mil. lei (14,7%) și industria energiei electrice și termice cu 8.646 mii. lei, adică 6,2%.

Am aprofundat analiza pe baza BLR pe cele 68 ramuri industriale oprindu-ne la segmentele pe care le-am considerat mai reprezentative atât din punct de vedere al structurii ofertei pe care o pune la dispoziția utilizatorilor bunurilor de producție, cât. și ai motivației cererii pentru materii prime sau echipament industrial exprimată pe piața bunurilor de producție (utilizatorii doresc aceste bunuri deoarece programul de producție o cere sau din considerații de rentabilitate - reducerea costurilor, ridicarea randamentelor - de îmbunătățire a activității pe care o desfășoară).

Aceste segmente sunt reprezentate de:

4) Industria construcțiilor de mașini și prelucrării metalelor, cu ramurile:

- industria electrotehnică, industria electronică, industria prelucrătoare de mijloace ale tehnicii de calcul și de birou, industria produselor de mecanică fină și optică, industria de mașini-unelte pentru prelucrarea metalelor, inclusiv roboți industriali și manipolatoare, industria mașinilor, utilajelor și instalațiilor pentru foraj și exploatarea

sondelor, industria mașinilor și utilajelor energetice, industria mașinilor, utilajelor și instalațiilor tehnologice pentru industrie, industria mașinilor și utilajelor pentru construcții și lucrări rutiere, industria mașinilor, utilajelor și instalațiilor pentru agricultură și silvicultură și a tractoarelor, industria mijloacelor de transport rutier, industria mijloacelor de transport feroviar, industria mijloacelor, de transport naval, industria mijloacelor de transport aerian, industria altor mașini, utilaje și instalații, industria construcțiilor metalice și produselor metalice, reparații capitale curente, întreținere de mașini, utilaje, instalații, mijloace de transport, aparate.

5) Industria chimică și de prelucrarea a țiteiului, cu ramurile:

- industria de prelucrarea a țiteiului, industria produselor petrochimice de bază, industria produselor chimice anorganice de bază, industria îngrășămintelor - semințelor chimice și antidăunători, industria produselor chimice organice de bază, industria fibrelor și firelor sintetice chimice, industria cauciucului sintetic și produselor macromoleculare de bază, industria prelucrării cauciucului și maselor plastice, industria coloranților și pigmentilor organici, tacurilor și vopselelor, industria medicamentelor și produselor farmaceutice, industria săpunurilor, detergenților și cosmeticelor, industria altor produse chimice.

6) Industria metalurgiei feroase, cu ramurile:

- industria fontei, feroaliajelor și oțelului, industria laminatelor și țevelor din oțel, industria produselor de prelucrare metalurgică, industria pieselor feroase obținute prin turnare și deformare.

7) Industria materialelor pentru construcții, a sticlei și porțelanului pentru construcții, cu ramurile:

- industria materialelor de construcții și refractare, industria sticlei pentru construcții, industria porțelanului, faianței și ceramicii fine pentru construcții.

Mari consumatori de bunuri de utilizare productivă în cadrul industriei construcțiilor de mașini și prelucrării sunt: industria mașinilor, utilajelor și instalațiilor tehnologice pentru industrie 81,4%, industria mașinilor, utilajelor și instalațiilor pentru agricultură, silvicultură și a tractoarelor 78,1%, industria de mașini-unelte pentru prelucrarea metalelor, inclusiv roboți industriali și manipolatoare, 71,7%. În ceea ce privește reparațiile capitale curente, întreținerea de mașini, unelte, instalații, mijloace de transport și aparate, prin specificul pe care-l are, determină ponderea ridicată a consumului productiv de 85,8%. Aceste ramuri își aduc și un aport însemnat la realizarea acumulării fondurilor fixe: industria mașinilor și utilajelor energetice 28,7%; industria mașinilor și utilajelor pentru construcții și lucrări rutiere 36,5%; industria mijloacelor de transport naval, 26,0%; industria construcțiilor metalice și a lucrărilor metalice 28,2%, industria mijloacelor de transport rutier 25,0%.

Volumul exportului în această ramură în anul 1989 a depășit volumul importului cu 15.759 mii. lei, la aceasta contribuind într-un procent mai mare industria mijloacelor de transport rutier și feroviar, industria electrotehnică, industria mașinilor, utilajelor și instalațiilor pentru foraj și exploatarea sondelor, industria produselor de mecanică fină și optică, industria mașinilor, utilajelor și instalațiilor pentru agricultură și silvicultură și a tractoarelor, industria mașinilor, utilajelor și instalațiilor tehnologice pentru industrie.

Aceeași analiză statică se regăsește și la celelalte segmente alese, caracteristica fiind aceeași: în cursul anului 1989, echilibrul fizico-material dintre cererea și oferta de bunuri materiale a funcționat în conformitate cu mecanismul de planificare centralizată.

Divizarea amănunțită a economiei naționale pe ramuri ale producției naționale facilitează urmărirea relațiilor și interdependențelor la nivelul agregat al economiei (cele două mari sectoare ale producției sociale - consum intermediar și consum final) și în profunzime.

Balanța legăturilor dintre ramuri în anul 1989 este o reflectare a raporturilor dintre cerere și oferta, dintre resurse și capacități de producție. Această balanță caracterizează sintetic starea economiei românești, care funcționa pe baza unui mecanism cu planificare centralizată (vezi cap. 3).

Capitolul 3

CONDIȚII NECESARE PENTRU CREAREA ȘI FUNCȚIONAREA PIEȚEI BUNURILOR DE PRODUCȚIE ÎN ROMÂNIA

În prezent, comercializarea bunurilor de producție a ieșit, în mare măsură, de sub controlul statului, atât sub aspectul fizic al comercializării cât și sub cel valoric, al stabilității prețurilor.

Cu toate acestea nu putem vorbi încă de o piață a bunurilor de producție, atât timp cât nu s-au creat încă toate instituțiile specifice acestei piețe și atât timp cât prețurile nu se echilibrează relativ prin jocul cererii și ofertei. De aceea, și în prezent, se poate vorbi despre crearea pieței bunurilor de producție ca de o problemă de maximă actualitate.

Crearea și funcționarea pieței bunurilor de producție au loc în condițiile unei puternice restructurări a întregii economii naționale, adică a unui proces de o deosebită complexitate, care de-abia începe să demareze.

Pentru tema dezvoltată aici, restructurarea pe ramuri și subramuri de activitate prezintă interes în special în raport cu demonopolizarea economiei. Ceea ce are o deosebită importanță este, în primul rând, restructurarea sub aspectul formelor de proprietate, și, în al doilea rând, sub aspectul dimensiunilor întreprinderilor.

În prima etapă de după decembrie 1989, în contextul unui optimism exagerat generat de fenomenele politice, cu greu se putea vorbi despre echilibrul strict necesar între piață și intervenția statului. În aceste condiții, cât timp nu sunt conturate tendințele restructurării organizatorice la nivel macroeconomic, evoluția pieței bunurilor de producție se va găsi sub influența unor factori imprevizibili. Cert este însă că va crește considerabil importanța proprietății private pe această piață.

Începerea marii privatizări, care va avea loc probabil la jumătatea anului 1992 va fi, se pare, un proces îndelungat, iar trecerea efectivă la realizarea ei este de așteptat să aducă în prim plan probleme cărora în prezent nu li se acordă o importanță prea mare. Simplul fapt că unele întreprinderi vor fi scoase la licitație, nu înseamnă că ele vor fi și vândute. Experiența țărilor din jur ne dovedește că nu trebuie să fim prea optimiști.

Din cele arătate rezultă că perspectiva unei stabilizări în limite normale a evoluției prețurilor la bunurile de producție, în special la utilaj și construcții, este destul de îndelungată, deoarece această stabilizare se va produce, probabil, abia după ce vor fi vândute la licitație numeroase întreprinderi, adică abia după

ce se va acumula suficientă experiență și se va manifesta interesul unui număr mare de investitori.

La fel de importantă pentru evoluția pieței bunurilor de producție ni se pare și restructurarea economiei naționale din punctul de vedere al dimensiunilor medii ale întreprinderilor, în sensul creșterii ponderii întreprinderilor mici și mijlocii.

Reducerea accentuată a dimensiunii medii a întreprinderilor este de așteptat atât pe baza experienței internaționale, cât și pe baza consecințelor aplicării Legii fondului funciar, a spargerii unor mari combinate în întreprinderi mai mici, a aplicării Legii privatizării societăților comerciale care prevede vânzarea de active.

Este probabil ca, prin reducerea dimensiunilor medii ale întreprinderilor să se producă modificări și în cererea acestora de bunuri de producție. În primul rând, este de așteptat să crească ponderea cererii de utilaje de dimensiuni mai mici și de construcții de mai mici dimensiuni. Trecerea la aplicarea Legii fondului funciar deja a pus cu pregnanță necesitatea tractoarelor și mașinilor agricole de mici dimensiuni. În al doilea rând, este de așteptat ca cererea de mașini și utilaje să se reorienteze de la utilaje specializate, către utilaje universale. Întreprinderile de mici dimensiuni sunt mai vulnerabile în fața riscului de pe piață și au nevoie de o adaptare mai rapidă la condițiile cererii și ale concurenței. În același timp, dimensiunile mici ale întreprinderilor permit și o mai mare flexibilitate organizatorică. Complementarul indispensabil al unei asemenea perspective este preferința pentru utilaje universale, capabile să asigure flexibilitatea profitului de fabricație.

Întreprinderile de construcții sunt dotate la noi cu utilaje necesare pentru șantiere de mari dimensiuni și organizate pentru asemenea șantiere, ceea ce va obliga la o restructurare a acestora.

Similar se pune problema și pentru institutele de proiectări, care este de așteptat să se reprofileze, trecând de la proiecte de mari dimensiuni și puține, la proiecte mai numeroase și pentru capacități de producție de dimensiuni mult mai reduse.

Situația cea mai dificilă va apărea, probabil, în cazul întreprinderilor producătoare de utilaje, care vor fi nevoite să se reutilizeze, pentru a se adapta la noile condiții. Această reutilizare necesită, în unele cazuri, fonduri mari de care economia națională nu dispune în actualele condiții și presupune un număr de câțiva ani de zile, până se poate realiza adaptarea la cererea pieței.

În același timp, dacă se vor crea condițiile legislative și financiare necesare stimulării investițiilor în capacități productive de mici dimensiuni, cererea pe piața internă va spori considerabil, iar concurența externă va îngreuna foarte mult situația economică a întreprinderilor românești în curs de reprofilare.

Întreprinderile producătoare de utilaje trec în prezent printr-o situație deosebit de dificilă, datorită stopării investițiilor în ultimii doi ani, precum și a comenzilor externe ale țărilor membre ale fostei C.A.E.R. Această situație va fi

îngreunată mai mult de reducerea producției pe care o implică în mod inevitabil orice reorganizare. După cum arătam mai înainte, aceste întreprinderi sunt în fața unor reorganizări, din cel puțin două puncte de vedere: al proprietății și al dimensiunii produselor ce le intră în profilul de fabricație. În plus, actualele întreprinderi producătoare de utilaje vor pierde statutul de monopol pe care îl dețin în prezent pentru anumite sortimente de produse, pierdere pentru care nu sunt pregătite. Este de așteptat ca, în concurența cu oferta externă, reprofilarea activității întreprinderilor existente să conducă și la o modificare a structurii de fabricație sub aspectul destinației produselor, și nu numai al dimensiunii lor.

În foarte scurt timp, posibilitățile de intervenție a statului prin politica vamală pentru a proteja anumite domenii, probabil, vor scădea. Integrarea europeană, spre care tindem, va obliga la o atenuare a protecției vamale și, în același timp, va accentua concurența externă. Nevoia unor linii directoare strategice se resimte în special acum, când statul mai dispune de posibilitatea unei protecții vamale.

Trebuie subliniat și faptul că întreprinderile mici și mijlocii nu au forța necesară tratativelor pentru importul de materii prime, energie, utilaje etc. în condiții avantajoase. De aceea, ar fi de preferat să se faciliteze pe toate căile asocierea acestor întreprinderi pentru achiziționarea în comun din import a bunurilor de producție necesare, pentru a compensa lipsa de forță pentru deschiderea de reprezentanțe comerciale în diferite țări și lipsa de specialiști proprii, cunoscători ai diferitelor piețe.

Se resimte, în prezent, destul de puternic întârzierea înființării unor camere de comerț specializate pentru piețele tradiționale externe, în special pentru sud-estul european, ceea ce ar fi ușurat faza de reprofilare a întreprinderilor în noile condiții, aprovizionarea cu materii prime și energie și desfacerea de utilaje care nu mai sunt cerute pe piața internă. Reducerea extrem de puternică a volumului de investiții pe piața internă se cuvenea să fie însoțită de o politică expansionistă pe plan extern, pentru găsirea de plasamente pentru bunurile de producție, care nu-și mai găseau cerere în interior.

Există mai multe motive care ne îndreptățesc să credem că întreprinderile de mici dimensiuni vor apărea cu predilecție în domeniul producției de bunuri de consum, în primul rând, datorită ponderii scăzute pe care aceasta a avut-o până acum în ansamblul producției naționale. În al doilea rând, datorită nivelului scăzut al ofertei de bunuri de consum, atât 'ca volum, cât și ca diversitate. În al treilea rând, datorită aplicării, mai devreme în timp, a Legii fondului funciar și a interesului manifestat față de privatizarea turismului și a serviciilor. În al patrulea rând, pentru că în acest domeniu noile întreprinderi de mici dimensiuni nu au de înfruntat o concurență prea puternică de la întreprinderile deja existente.

Deoarece nu este de așteptat ca noile întreprinderi ce vor apărea să facă o concurență prea puternică întreprinderilor producătoare de bunuri de producție existente, este necesară o politică de stat perseverentă pentru a determina

demonopolizarea producției de bunuri de producție, pentru a stimula întreprinderile deja existente în acest domeniu să se concureze între ele.

Importul poate influența în sensul reducerii gamei sortimentale a producției interne de bunuri de producție. Se știe, că în anii '80 a existat tendința de a se produce totul în țară și revederea gamei sortimentale prin renunțarea la o serie de produse care ar urma să fie importate este o necesitate. Reducerea sortimentelor de bunuri de producție fabricate în țară, adică concentrarea întreprinderilor românești pe o gamă mai redusă, este de natură să stimuleze concurența. Deosebit de important pentru perspectivele economiei românești este însă la ce sortimente de produse se va renunța și care vor fi conservate în țară.

Politica vamală și politica de impozite pot juca un rol hotărâtor în acest domeniu și ele trebuie gândite în concordanță cu capacitatea de aprovizionare a întreprinderilor de pe piața internă și cu nivelul tehnic al producției, în așa fel încât întreprinderile românești să poată rezista, după o scurtă perioadă de adaptare, la concurența externă, în special la cea europeană, și să poată penetra și pe alte piețe.

Eliminarea poziției de monopol a întreprinderilor actuale este o condiție a realizării echilibrului pe piața bunurilor de producție. În prezent, statul poate interveni încă în mod direct în structura organizatorică a societăților comerciale cu capital de stat și în calitate de proprietar al capitalului poate revizui și profilul de fabricație.

Mult mai dificil va fi să se elimine monopolul după privatizarea întreprinderilor, deoarece instrumentele la dispoziția statului se reduc. Eliminarea poziției de monopol a unor întreprinderi presupune, de multe ori, procese îndelungate de reutilare. În același timp, se impune în mod necesar privatizarea cât mai rapidă.

Lipsa capitalului intern și a interesului investitorilor străini de a-și plasa capitalurile în România reduc și posibilitatea creării de concurență, prin apariția de noi întreprinderi. Încercarea de demonopolizare prin dezmembrarea întreprinderilor mari în întreprinderi mai mici nu este în toate cazurile o soluție de eliminare a monopolului. Pe de o parte, există riscul ca noile întreprinderi rezultate din dezmembrarea uneia mai mari să nu mai corespundă dimensiunii optime sub aspect tehnico-economic, subdimensionarea fiind un factor de creștere a costurilor de producție și de reducere a șanselor de competitivitate. De multe ori, aceasta subdimensionare poate influența negativ și calitatea produselor. Pe de altă parte, trebuie remarcat faptul că în industria românească poziția de monopol a unor întreprinderi nu este în legătură directă cu dimensiunea acestora. Pentru anumite sortimente, chiar și unele întreprinderi mici și-au asigurat deja o poziție monopolistă. De aceea, pe calea dezmembrării în mai multe unități componente, se poate influența negativ rentabilitatea, menținând poziția monopolistă.

Situația de monopol trebuie privită sub două aspecte: pe de o parte, monopolul producătorului, în cazul în care pentru un anumit produs există unul sau foarte puțini producători, pe de alta parte monopolul cumpărătorului, în cazul în care toți furnizorii unui anumit produs au un singur client, sau foarte puțini.

Poziția monopolistă nu decurge dintr-o politică statală în toate cazurile, ci, de multe ori, din particularitățile produsului (de exemplu, producătorii de sfeclă de zahăr se pot adresa unei singure fabrici mai apropiate, costul ridicat al transportului făcând inoperantă apelul la alți cumpărători). Dar, de cele mai multe ori, atât monopolul producătorului, cât și cel al consumatorului a fost creat prin protecție față de piața externă, sub forma subvențiilor, a limitării pe anumite căi a importurilor etc. În perioada actuală, chiar dacă au fost eliminate aceste intervenții directe ale statului, agenții economici nu pot scăpa de monopolizării interni din lipsă de valută liber convertibilă, în cazul importurilor, și din lipsă de competitivitate, în cazul exporturilor. Trebuie subliniat că vânzarea în lei pe piața românească a unor bunuri de investiții de către firmele străine, în prezent, sunt reduse, datorită posibilităților tocă limitate de a valorifica sumele obținute în lei.

În etapa actuală, economia românească cunoaște un cerc vicios. Inflația care se manifesta în prezent nu va înceta dacă nu se restabilește un echilibru normal între prețuri, inclusiv prețurile bunurilor de producție. Dar prețurile bunurilor de producție nu pot să se stabilizeze în condițiile în care nu funcționează piața acestor bunuri. Aceasta înseamnă că nici celelalte prețuri (prețurile bunurilor de consum și salariile) nu vor ajunge la un sistem de echilibru, perpetuând inflația. Credem că ieșirea din acest cerc vicios va fi un proces îndelungat, a cărui viteză depinde în principal de viteza privatizării marii industrii, iar practica internațională dovedește că privatizarea marii industrii nu poate fi decât un proces îndelungat și dificil.

În ceea ce privește investițiile din resurse interne, sistemul bancar nu este pregătit pentru a mobiliza asemenea resurse decât printr-un proces de centralizare, compus din mai multe verigi, măbind excesiv rata dobânzii. Economii-le populației mobilizate la CEC eu o dobândă de 18 sau 25% anual sunt trecute, prin intermediul unor bănci corner dale, către potențialii investitori la o rată a dobânzii de 31-32%, excesiv de mare pentru a putea fi utilizate aceste sume în scopuri productive, deoarece determină o scădere importantă a rentabilității producției. De aici apare riscul ca economiile populației, mobilizare prin intermediul CEC-ului, să servească, în primul rând, unor operațiuni comerciale, fără să contribuie într-o măsură semnificativă la susținerea producției interne.

Pentru a stimula investițiile în bunuri de producție este imperios necesar să se poată obține credite în condițiile unor dobânzi acceptabile, ceea ce implică reducerea celor două verigi intermediare - CEC, banca comercială - la una singură. Aceasta presupune o regândire a sistemului bancar actual și sprijinirea pe toate calele a înființării de bănci populare.

Trecerea directă a micilor economii ale populației în investiții și înființarea de întreprinderi private mici productive sunt condiții ale apariției instituțiilor specifice comercializării bunurilor de producție, cât și fie stabilizării relative a prețurilor la o gamă largă de bunuri de producție. Spunem aceasta deoarece stabilizarea evoluției prețurilor nu va mai putea rezulta prin măsuri impuse de stat, ci ca o tendință, în urma unor foarte numeroase operații de schimb cu produse similare.

Înființarea de întreprinderi de mici dimensiuni este un element de stabilizare a pieței bunurilor de producție și pentru faptul că în actuala situație inflaționistă numai acestea au posibilitatea să-și elaboreze, cât de cât, o strategie de dezvoltare. Flexibilitatea mare a structurii de fabricație pe care acestea o au, le dă posibilitatea supraviețuirii chiar și în condițiile în care evoluția haotică a prețurilor împiedică anticiparea situației întreprinderilor pe piață peste câteva luni. În cazul marilor întreprinderi, reorientarea presupune procese de restructurare organizatorică și tehnologică mult mai complexe, care necesită perioade mai îndelungate și investiții mai mari, perioade în care se pot produce perturbări imprevizibile în sistemul de prețuri.

Putem constata că în prezent pe piață investițiile se fac cu predilecție în sfera comercială, adică acolo unde viteza de circulație a capitalului este foarte mare, investiția recuperându-se într-un termen foarte scurt, cu posibilitatea adaptării foarte ușoare la situații imprevizibile. În sfera productivă există numeroase sectoare de activitate în care numai întreprinderile de mici dimensiuni oferă condiții apropiate de cele din comerț.

Licitarea bunurilor de producție pentru micile întreprinderi productive poate reprezenta, prin creșterea numărului de operații, o bază de stabilizare a sistemului de prețuri. Pentru a se ajunge aici, este imperios necesară creșterea numărului de operații de vânzare la licitație, totodată, asigurându-se corectitudinea acestor operații.

Crearea și dezvoltarea pieței bunurilor de producție în România nu poate fi concepută numai în limitele granițelor naționale. Integrarea europeană, integrarea în piața mondială și diferite alte forme de integrare zonală vor pune o amprentă hotărâtoare asupra pieței interne, ca parte inseparabilă a pieței mondiale.

Această situație implică atât dezvoltarea cererii, cât și a ofertei de bunuri de producție la nivelul standardelor de calitate europene și mondiale, chiar dacă penuria de resurse, în special de resurse financiare, ar face tentante la început unele rabaturi.

Dacă ar fi apărut un flux puternic de capital străin, de natură să rețehnologizeze într-un ritm rapid și ca fenomen de masă întreprinderile românești, probabil că problema realizării unor produse la nivelul standardelor mondiale nu s-ar fi pus cu atâta acuitate. Se știe, însă, că în prezent asistăm la o lipsă acută de capital și ne putem aștepta la manifestarea pe piață a unor investitori

cu capitaluri mici, preocupați numai de interesele locale și lipsiți de viziunea deschiderii internaționale indispensabile.

În aceste condiții se impune acordarea unei atenții deosebite pentru găsirea unor soluții și mecanisme adecvate condițiilor actuale, de supraveghere și stimulare a ridicării calității (respectiv de descurajare a calității necorespunzătoare), atât în cazul producției indigene de bunuri de producție, cât și al importurilor de această natură, în vederea asigurării încadrării în standardele internaționale. Investițiile ce se efectuează în această perioadă, fără respectarea unor asemenea standarde, se pot dovedi, într-un viitor apropiat, piedici foarte costisitoare în calea integrării europene. Libera circulație a capitalului nu este încălcată de controlul strict al calității produselor, ci din contră, aceasta din urmă este o condiție indispensabilă a libertății de acțiune a capitalului la dimensiunile pieței mondiale viitoare. Specializarea implicată de integrarea internațională presupune concentrarea pe acele domenii de activitate, pentru care în România există condiții speciale de obținere a unei rentabilități ridicate. S-a scris mult despre interesul ce-i poate reprezenta pentru investitori nivelul scăzut al salariilor din România. Cum conservarea unei asemenea "superiorități" nu poate fi de dorit, este de preferat să ne concentrăm atenția în alte direcții. Cu atât mai mult cu cât Extremul Orient și nordul Africii oferă forță de muncă mult mai ieftină decât cea românească, de mare interes credem că este amplasarea geografică a României, ca placă turnantă a relațiilor dintre est și vest. Acesta este și motivul pentru care dezvoltarea transporturilor și comunicațiilor este unul din domeniile cu șansele cele mai sigure de eficiență rapidă, capabil să propulseze economia în ansamblul său.

Posibilitățile de prestare a unor servicii de intermediere a contactelor economice între est și vest sunt deosebit de mari, cu atât mai mult, cu cât alte zone de tranzit din sudul și nordul țării noastre prezintă o instabilitate ridicată, care ar permite concentrarea fluxurilor pe culoarul românesc. Zona liberă a țărilor riverane Mării Negre poate fi un stimul deosebit în această direcție.

În domeniul transporturilor și comunicațiilor, tehnologiile cunosc o viteză înaltă de înprospătare a nivelului tehnic și, de aici, costuri investiționale ridicate. În același timp, interesele externe pentru buna funcționare a transporturilor și comunicațiilor sunt capabile să genereze fluxuri abundente de capital străin.

Având în vedere cele arătate, cu precădere ni se pare necesară crearea cadrului care să faciliteze piața mijloacelor de transport, a mijloacelor de comunicație, a tehnicii de calcul, beneficiind și de calificarea înaltă a specialiștilor români din aceste domenii.

Se cunoaște că în prezent marile firme occidentale preferă, să-și efectueze o serie de servicii cu consum mare de manoperă, cum ar fi cele de natură contabilă, în țări mai puțin dezvoltate, unde salariile sunt mai scăzute, deoarece mijloacele de comunicație actuala permit accesul aproape instantaneu la serviciile respective. România oferă și ea posibilități de efectuare a unor servicii administrative, de cercetare, proiectare etc., datorită nivelului înalt de califi-

care a forței de muncă din respectivele domenii și a lipsei de cerere internă pentru munca acestor specialiști, dar valorificarea posibilităților amintite este împiedicată de lipsa tehnicii moderne de comunicații.

În aceste condiții, considerăm că există perspective largi pentru producerea în țară a aparaturii de comunicații sau componente de asemenea natură și de comercializare a unei aparaturi aduse din import, cu sprijinul financiar al firmelor interesate să apeleze la serviciile specialiștilor români. Problema nu se poate rezolva însă numai prin eforturi individuale, fiind indispensabil un efort la nivel de țară pentru modernizarea sistemului de comunicații existent.

O altă piață cu largi perspective de dezvoltare este aceea a mașinilor agricole. Dezvoltarea acestei piețe rezulta nu numai din insuficiența absolută a dotării actuale a agriculturii românești, ci și din incompatibilitatea dintre structura actuală a mașinilor existente și cea rezultată din aplicarea Legii fondului financiar. În primul rând, s-ar putea avea în vedere găsirea unor forme raționale de exploatare a parcului de tractoare și mașini agricole existente, comparabile cu mica proprietate țărănească.

Întrucât este greu de crezut că se vor putea forma gospodării țărănești viabile în condițiile existenței a 6 milioane de proprietari agricoli, până la redimensionarea gospodăriilor țărănești prin vânzări de terenuri, arendări și asocieri, nevoile de mașini agricole ar putea fi satisfăcute cu cele existente, prin închirieri de mașini agricole către asociațiile țărănești sau transformarea actualelor întreprinderi de mecanizare în societăți private, prin cumpărarea la licitație a mașinilor și atelierelor de întreținere și reparații.

Probabil că procesul de ieșire din uz a mașinilor agricole existente va corespunde în timp cu procesul de constituire a unor gospodării țărănești de dimensiuni raționale. Pentru gospodăriile țărănești de dimensiuni normale se va impune cu precădere comercializarea unor mașini agricole de mici dimensiuni, iar aceste gospodării vor avea și resursele financiare necesare aprovizionării.

Din cele arătate rezultă că în domeniul pieței mașinilor agricole s-ar putea avea în vedere două etape: o primă etapă pe parcursul a 2-3 ani și o etapă pe termen lung.

În prima etapă, probabil, se va manifesta o ofertă de mașini de dimensiuni mari, improprie pentru exploatare individuală și pentru nevoile unor gospodării țărănești cu resurse financiare mici. În această etapă se cuvine să se dea predilecție formelor de închiriere și celor bazate pe asocieri. Experiențe similare au avut loc în Ungaria, fosta URSS și alte țări, care au trecut prin procese asemănătoare.

Abia în cea de-a doua etapă, când pentru mașinile agricole de dimensiuni mici va exista o cerere solvabilă însemnată, va căpăta prioritate cumpărarea directă a mașinilor agricole în funcție de gradul de utilizare a numărului de zile calendaristice pe an a fiecărui tip de mașină.

Actualele baze de aprovizionare tehnico-materială se impune să fie transformate rapid în întreprinderi comerciale cu ridicata private, pe măsură ce

sistemul repartițiilor încetează. Nu ar fi lipsit de interes ca aceste întreprinderi să intre în proprietatea camerelor de comerț și industrie și, în același timp, să se creeze condițiile pentru buna funcționare a burselor de mărfuri.

Este de subliniat, că în unele studii de specialitate se apreciază că existența burselor de mărfuri se justifică abia atunci când cererea este saturată. Apreciem însă, că preocupările pentru crearea unor burse de mărfuri se justifică chiar în condițiile actuale din țara noastră; se poate evidenția, pe bază de calcul, că înființarea unor asemenea instituții este eficientă, dacă avem în vedere costurile ridicate datorate practicării altor forme de intermediere a schimburilor comerciale, insuficient specializate.

În condițiile existenței unui număr mare de producători particulari, vom asista la restructurarea comerțului cu ridicata, în scopul creării capacității de colectare a produselor unui număr mare de producători și, în cazul în care acești producători sunt specializați în subansamble, intermediarii operațiilor până la asamblarea produsului finii. Prin ritmicitatea acestor operații și prin faptul că devin mijlocul cel mai economic de comercializare, întreprinderile comerciale cu ridicata sunt în situația de a cunoaște și a indica micilor producători condițiile în care își pot desfășura o activitate rentabilă.

În România, structura sistemului comerțului cu ridicata, necesar pentru o economie de piață, încă nu a început să se contureze. Se poate constata că pentru aceeași marfă, în prezent, se practică prețuri de câteva ori mai mari, atunci când intervine comerțul cu ridicata, decât atunci când marfa trece direct de la producător la vânzătorul în detaliu. Comerțul cu ridicata actual nu numai că este mult prea costisitor, dar de multe ori nu se dovedește capabil să ofere servicii suplimentare care să-i justifice existența. Avantajul pe care îl poate oferi comerțul cu ridicata este cel de a pune la dispoziția vânzătorului în detaliu o gamă foarte diversificată de mărfuri pe care el nu și-o poate asigura în relațiile directe cu producătorii. Nivelul scăzut de exigență a consumatorilor, datorat lipsei de resurse financiare și declinului economiei din ultimii ani, nu este însă o stare normală și ar trebui ca întreprinderile comerciale cu ridicata să se adapteze, pentru a putea reduce cheltuielile comerciale proprii și a diversifica gama sortimentală a mărfurilor colectate și oferite. Considerăm că privatizarea acestor întreprinderi sub forme cooperatiste sau de societăți pe acțiuni este o condiție indispensabilă pentru eliminarea birocratismului și rutinei existente la prezent.

Așa cum sistemul bancar din România nu este încă apt pentru a trece economiile populației direct în investiții, fără prea multe verigi intermediare, încărcând prea mult dobânda pe care trebuie să-o plătească investitorului direct, la fel, sistemul comercial nu este pregătit să asimileze produsele unui număr mare de producători. Experiența din alte țări denotă că gospodăriile țărănești caută să-și completeze veniturile efectuând și activități neagricole, în special de tip industrial. Cum în România terenul agricol disponibil pentru o gospodărie

țărănească este extrem de mic, tendința de a efectua la domiciliu unele activități industriale poate să fie demnă de luat în considerare.

În afară de piedici de ordin legislativ, financiar etc., structura organizatorică a comerțului cu ridicata nu este aptă să achiziționeze astfel de produse ale gospodăriilor țărănești. Ar fi necesar un număr mare de achizitori, mijloace de transport, flexibilitate în încheierea contractelor și stabilirea prețurilor, un sistem de standardizare a produselor și de verificare a calității acestora. Actualele baze de aprovizionare și desfacere sunt departe de a asigura astfel de condiții.

O altă cale ar fi ca întreprinderile industriale, pentru unele subansamble ce se pot realiza în gospodăriile populației, să-și creeze propriul sistem de distribuire a materiilor prime și de colectare a subansamblelor, fără a mai apela la întreprinderi comerciale specializate. Evident, în funcție de produs, poate fi preferat unul sau altul din sisteme.

De o deosebită importanță în formarea pieței bunurilor de producție este trecerea la un sistem de calcul economic corect, bazat pe valori realiste prin prisma legii cererii și ofertei și cu preocuparea permanentă de rentabilizare a întreprinderilor, prin reducerea costurilor.

Un element de cheltuieli foarte important, asupra căruia se poate interveni încă în faza actuală printr-o legiferare corectă, este modul de luare în calcul a amortizărilor. În calculul amortizărilor se confruntă două tendințe contrare: una de diminuare a acestora, pentru a reduce costurile de producție și alta, de mărire a lor, pentru a reduce volumul de impozitare.

Prin reducerea costurilor de producție pe calea stabilirii unei rate de amortizare scăzute se majorează profitul, ceea ce are ca efect creșterea masei de impozite plătite de întreprindere.

Prin stabilirea unei cote înalte de amortizare, pot fi mascate unele profituri care oricum erau destinate reinvestirii, întreprinderile putând să cheltuiască pentru dezvoltarea lor fonduri, pe care altfel le-ar plăti drept impozite și sporuri de salarii.

Trebuie subliniat că, în prezent, în țara noastră se folosesc date și sisteme de amortizare legiferați în 1968. La aceasta trebuie adăugat și faptul că ratele de amortizare sunt calculate la valorile de inventar fără să se fi procedat la o reevaluare a fondurilor fixe, ținând seama de evoluțiile recente ale prețurilor. Ca urmare a acestor modalități de amortizare, asistăm în prezent la un proces de dezacumulare.

Practica internațională demonstrează că trebuie aplicate cote și sisteme de amortizare diferite în raport cu tipul de bun de producție amortizat. Pentru acele utilaje care riscă o uzură morală rapidă se practică o amortizare, regresivă, care permite ca cea mai mare parte a utilajelor să fie amortizată în primii ani de funcționare. Pentru o altă categorie de utilaje, în cazul cărora procentul de amortizare este mai lent, se aplică o cotă constantă anuală de amortizare la valoarea rămasă neamortizată, ceea ce înseamnă o diminuare a masei totale de amortizare de la un an la altul.

În ultimele decenii se constată că și pentru unele construcții se accelerează uzura morală, de la caz la caz putând fi necesară și în această situație o amortizare regresivă.

În cazul utilajelor și construcțiilor care nu cunosc o uzură morală rapidă, este preferabilă o amortizare liniară, adică un procent constant, aplicat la valoarea inițială.

Sunt domenii în care activitatea are o rentabilitate scăzută în primii ani, ceea ce obligă la mutarea celei mai mari părți a amortizării către anii mai îndelungați, cum ar fi cazul tunetelor de metrou sau ai canalelor navigabile. În unele din aceste cazuri, e preferabilă o amortizare progresivă.

Ținând seama de cele arătate mai sus, după părerea noastră, se impune crearea unui cadru legislativ nou care să reglementeze modalitățile de calcul al amortizării, în condițiile tranziției la economia de piață.

În contextul problematicei trecerii la un sistem de calcul economic corect, este de subliniat și faptul că, în prezent, multe întreprinderi își maschează proasta organizare a activității sub forma unor cheltuieli generale foarte mari ale secției de fabricație și ale întreprinderii. Cum aceste cheltuieli sunt greu de stabilit direct pe produs și se repartizează prin chei de repartitie, întreprinderile își pot masca creșterile speculative ale prețurilor. Dacă asemenea cheltuieli se acumulează din treaptă în treaptă de prelucrare, începând de la extracția materiei prime până la bunul de producție final, constatăm o creștere exagerată a valorii bunurilor de producție, care are drept efect frânarea introducerii progresului tehnic. De aceea, este foarte important ca instituțiile guvernamentale să supravegheze modul în care se stabilesc cheltuielile generale ale secțiilor de fabricație și ale întreprinderii.

Pentru a împiedica acumulări nejustificate din treaptă în treaptă de prelucrare, la fel de urgentă este și trecerea de la impozitul pe circulația mărfurilor la taxa pe valoarea adăugată.

În această etapă, cu o inflație puternică, întreprinderile se aprovizionează cu aceeași materie primă la prețuri diferite de la o lună la alta. Ca urmare, prețul de cost al bunurilor de producție cunoaște o evoluție ascendentă proporțională nu cu indicele mediu de creștere a prețurilor din economia națională, ci cu un indice rezultat din structura specifică a materiilor prime și semifabricatelor utilizate. Este de așteptat ca aceste consecințe în lanț ale evoluției prețurilor, în special pentru produsele cu un înalt grad de prelucrare, să perturbeze prețurile bunurilor de producție încă 2-3 ani după ce evoluția generală a prețurilor intră într-o situație normală, cu creșteri acceptabile. Tocmai de aceea, este necesară o serie de măsuri caracteristice acestei perioade de tranziție.

Cum la unele mărfuri prețurile interne au ajuns să fie superioare celor de pe piața internațională, întreprinderile producătoare de bunuri de producție vor fi puse în situația fie a obține produsul final la costuri mai ridicate decât cele competitive, chiar și atunci când tehnologiile de fabricație și structurile organizatorice vor fi la același nivel cu cele din alte țări. În aceste condiții, în conce-

perea de ansamblu a restructurării economiei naționale, ar trebui analizat dacă nu este necesară subvenționarea unor întreprinderi producătoare de bunuri de producție, ținând cont că lipsa lor de rentabilitate rezulta din cauze independente de ele și, în condiții normale, acestea își justifică pe deplin existența. Deci, imposibilitatea unor calcule corecte presupune precauție, atunci când unele întreprinderi urmează a fi declarate drept neviabile și închise.

Deoarece în primii ani ai perioadei de tranziție concurența internă a producției de bunuri de producție de către produsele importate riscă să aducă în stare de faliment întreprinderi care prezintă posibilități de rentabilizare este de preferat să se utilizeze forme intermediare de confruntare a întreprinderilor românești cu cele străine. O astfel de posibilitate o reprezintă sistemul de leasing, de închiriere a utilajului din străinătate. Prin acest sistem apare posibilitatea comparării prețurilor produselor românești cu prețurile produselor străine, în condițiile în care valoarea totală a închirierii pe întreaga perioadă de viață a utilajului este mai mare decât prețul de cumpărare, utilizatorul intern având de ales între închirierea unui utilaj străin și cumpărarea unui utilaj autohton. Cum costul total al închirierii (pe întreaga durată de viață a utilajului) este mai mare decât costul cumpărării, produsele românești ar fi supuse unei concurențe mai reduse. Trebuie subliniat că pe această cale s-ar reduce poziția de monopol a unor întreprinderi românești producătoare de bunuri de producție și s-ar manifesta, totuși, o concurență externă suficient de puternică pentru a forța unitățile industriale să-și îmbunătățească activitatea în ceea ce privește asigurarea cu piese de schimb și servicii pe durata de viață a utilajului, domenii în care, de obicei, se manifestă încă neajunsuri.

Reglementarea legală a închirierii și concesiunii de construcții și utilaje ar ușura circulația acestora între întreprinderi, ar asigura un indice de utilizare superior, iar chiria ar fi un factor de influență pentru stabilirea prețurilor la bunurile de producție. Ținând cont de disponibilitățile limitate ale investitorilor interni, deci de capacitatea plății; prețului integral al utilajelor în momentul inițial al dobândirii, închirierea are avantajul că face utilajul sau construcția accesibile și pentru investitorii cu resurse financiare limitate, în faza inițială a inițierii unei activități productive.

Alături de vânzările de active prognozate de Legea privatizării societăților comerciale, practicarea închirierilor de active ar trebui stimulată pe toate căile, inclusiv prin dobândirea lesnicioasă a creditelor bancare. Aceasta are și avantajul că permite dobândirea experienței manageriale și acumularea de resurse financiare înainte de privatizarea activelor respective și, totodată, stimulează de la început utilizarea lor eficientă.

Cele arătate pornesc de la premisa că formarea pieței bunurilor de producție este un proces îndelungat nu numai în raport cu dorințele, dar și comparativ cu celelalte piețe, cum este cea financiară, a forței de muncă sau a bunurilor de consum.

Capitolul 4

O ANALIZĂ COMPARATIVĂ ÎNTRE PIAȚA BUNURILOR DE CONSUM ȘI UNELE PIEȚE ALE BUNURILOR DE PRODUCȚIE PRIVIND REACȚIA AGENȚILOR ECONOMICI LA LIBERALIZAREA PREȚURILOR

4.1. Ideea centrală este de a ne strădui să vedem dacă dezordinea generată de vechiul sistem economic este pe cale să se reducă. În raport cu aparenta încremenire care domnea în structurile centralismului "democratic", ros încet și ireversibil la temelii de uriașe activități non-profit, degringolada prețurilor încearcă să dinamizeze economia de tranziție spiritul întreprinzător veritabil. Față de stabilitatea încăpățânata a prețurilor din trecut, prețuri care puteau să crească la intervale mari de timp, în cuante neînsemnate, în mod planificat, pentru că nu spuneau nimic dar făceau tot răul sub aspectul lui economic, enormele creșteri ale prețurilor, ce recuperează în mod rapid subvențiile acordate decenii în șir unei "dezvoltări conștiente", par să pună în pericol viața organismului social. Dar, dacă pacientul supraviețuiește 24 de ore de la operație, atunci va trăi. Orele liberalizării prețurilor. Interval de timp critic în care ei va avea, din această cauză, convulsii puternice. Are însă și șansa ca chiar creșterea, deconcertant de mare sub aspect mai ales psihologic, a prețurilor să stabilizeze sistemul. Că aceasta este o condiție necesară spre o recuperare viitoare, este demonstrația care se încearcă prin calcul economic. Că nu este suficientă, este concluzia.

4.2. Concepția justă a fundamentării unei strategii de continuare a tranziției și apoi de aplicare a acesteia trebuie să aibă la bază următoarele:

- a) cunoașterea faptelor și prevenirea evoluției lor;
- b) conceperea unei strategii competitive și o judicioasă alegere a obiectivelor;
- c) organizarea mijloacelor și conceperea unor structuri dinamice;
- d) un control corectiv eficace¹.

Depășirea analizelor empirice ale cauzelor eșecului economiilor naționale de tip socialist făcea necesară, mai întâi, formularea și soluționarea problematicii acestora într-un cadru strict teoretic, comparativist, impus de rigorile științei. Aceasta a permis, în esență, trecerea de la dezbaterile pe baza unor multiple elemente certe în prezent ale eficienței principiilor de reglare a economiilor reale (concurența, planificarea centrală) în raport cu diferite forme de proprietate (privată, colectivă, mixtă), la cercetarea modelelor teoretice ale economiilor

¹ Stoica, Victor, *Managementul reformei*, în Tribuna Economică, nr. 40/1991.

de piață, pentru a găsi premisele teoretice de care trebuie să se țină seama înainte de a opta pentru unul sau altul dintre modelele concrete, mai adecvat realităților românești de astăzi. Trebuia, trebuie căutat un drum care, paralel cu modelul neoclasic - inspirat de Leon Walras -, heterodos - inspirat de J.M. Keynes - sau de modelul clasic al lui Adam Smith, să ducă mai aproape de un model concret existent al economiei de piață; anglo-saxon, vest-european, nordic (german)... fără ca psihologia socială, morală, tradițiile istorice și culturale, mentalitățile și obiceiurile specifice românești să împiedice acest lucru, ba chiar sprijinindu-l. L-am numit "drumul tranziției de la o stare existențială dată spre necunoscut".

În fapt, asistăm la o tranziție de la aplicarea principiului diriguitor al echilibrului general din concepția de elaborare și realizare a planului macroeconomic, care gestiona proprietatea colectivă, și a cărei respectare a constrâns macrodeciziile să reprime în mod administrativ cererea de bunuri și servicii a populației pentru a o aduce la nivelul ofertei interne de mărfuri mereu în scădere, la noul principiu al echilibrului ce rezultă din diverse interdependențe ale piețelor economice libere, apărute spontan, în virtutea generalizării treptate a proprietății private; asistăm la inițierea unui proces complex ce trebuie conceput și condus concomitent pe piața bunurilor și serviciilor de consum și de producție, pe piața forței de muncă, a capitalului și a monedei. Sunt, deci, necesare analize adecvate imaginii noii economii, care să urmărească geneza unor mecanisme ale producției, schimbului și circulației și să o înlesnească prin furnizarea unor elemente de fundamentare a politicilor economice selective, necesare pentru a elimina penuria de produse și capitaluri, ce-și are sorgintea în economia de monopol al proprietății și al producătorilor, precum și surplusul relativ de forță de muncă, generat de "planificarea" liberei inițiative - ceea ce a deformat mentalitatea antreprenorilor - și de monedă, care a acumulat în sfera nominală toate dezechilibrele mascate ale economiei reale.

Studierea în folos strict științific, dar și practic, în interes național, a stării actuale a economiei naționale și a tendințelor ei previzibile, pentru a decela cauzele penuriei acute de mărfuri și a identifica remediile posibile, credem că ar trebui să pornească de la stabilirea unui diagnostic corect al crizelor care perturbă piața bunurilor și a serviciilor de producție și de consum.

Analiza izolată a principalelor piețe economice, între care piața bunurilor și a serviciilor și piața muncii se evidențiază ca dominante pentru evoluția principalelor variabile macroeconomice ale (dez)echilibrelor, reprezintă un liman metodologic provizoriu, dar indispensabil înaintea abordării globale ce și-ar propune să identifice căile și mijloacele relansării economice.

După cum se poate constata studiind statisticile accesibile, la nivelul unor produse particulare - pe un fond de variații lunare ale producției exprimate în unități de măsură fizice - criza economică constă din tendința clară de scădere a rezultatelor anuale. Riscurile de a pune în mare pericol nivelul de trai al populației nu sunt pentru perioada imediat următoare (3-5 luni), având în vedere

existența unor soluții de moment, ci într-un timp mai îndepărtat, la orizontul anilor 1993-1994 și după aceea, dacă sporirea masei monetare, ca instrument dominant al politicii economice actuale, politică tot mai inteligibilă pe măsura trecerii timpului, nu va determina o stabilizare, urmată de o relansare a producției.

Observații efectuate pe 106 produse, grupate pe 6 categorii de piețe economice ale bunurilor reale, pentru care există raportări statistice publice ale producției, arată că declinul economic măsurat trimestrial, s-a agravat în 1991 (cel de-al doilea an al reformei în România) (anexa 1). În același sens probează și faptul că în ultimele trei trimestre, 69 din cele 96 de produse analizate au atins cele mai scăzute niveluri trimestriale absolute ale producției, exprimată în unități de măsură fizice (anexa 2).

Totuși, ritmul declinului s-a încetinit. Dovada o reprezintă faptul că, deși o mare parte a produselor analizate a înregistrat în 1991, niveluri absolute ale producției fizice mai mici decât în 1990, totuși, numărul produselor la care scăderea producției a fost mai mică în 1991 față de 1990 a crescut de la un trimestru la altul (28 în trimestrul I, 51 în trimestrul II și 63 în trimestrul III). Evoluția acestei tendințe este arătată în tabelul 1¹.

Se pare că este, deci posibilă, într-o oarecare măsură, o perspectivă de stabilizare; ca ar putea deveni o certitudine dacă se va adopta o strategie flexibilă, compatibilă cu noile realități și necesități ale economiei românești.

În contextul actualei problematice din spațiul est-european, o nouă filozofie a redresării economice se dovedește o necesitate izvorâtă - așa cum n-a fost niciodată - din neîndoielnice rațiuni practice imediate, în mult mai mare măsură decât se întrevide, și drept o posibilitate. Acest caracter rezultă din ineditul epocii istorice pe care o parcurge o însemnată parte a omenirii, ce-și aroga până mai ieri monopolul progresului social, dar ajunsă astăzi în situația penibilă de a nu-și mai putea asigura singură mijloacelor de supraviețuire.

Parte integrantă a lumii, nevoită să străbată o tranziție spre trecut, societatea românească, ca ultima țară din estul Europei pornită pe calea schimbărilor, a cunoscut în scurt timp, din motive diverse, multe comune cu ale celorlalte state ale zonei, toate dezamăgirile psihologice ale reformei. Și se pare că nu a înregistrat nici unu! din succesele dorite pe tărâmul prosperității.

Semnificativ este însă faptul că, cel puțin sub aspectul evoluției economice, țara noastră s-a aliniat, dincolo de orice voință populară, noului tip de ciclu economic al tranziției (anexa 3).

Caracterul pulsatoriu al economiei are, ca de obicei, și o origine externă, vizibil mai accentuată în perioada anterioară, deoarece intențiile de integrare rapidă în economia mondială s-au concretizat în măsurile strâns eșalonate de liberalizare a prețurilor, procesul esențial necesar restructurării producției desfășurându-se greoi, exclusiv pe seama împrumuturilor din străinătate, în gene-

¹ Calculele au fost efectuate la Colectivul de cercetare economică asistată de calculator din cadrul INCE.

ral aleatorii, acordate pentru susținerea cursului monedei. De exemplu, dependența evoluției previzibile pentru anul 1992 a unor indicatori macroeconomici, de obținerea unor noi credite (1,2-1,8 miliarde dolari) este relativ strictă și, având în vedere că stabilizarea nivelului de ansamblu al producției, în scădere pe parcursul celor doi ani ai reformei, reprezintă o condiție a menținerii fragilului echilibru social și politic, această dependență - se consideră în unele medii ale Administrației - constituie, o restricție foarte tare pentru politica economică: "Astfel, luând în calcul estimarea reală a exportului la un nivel apropiat de cel realizat în acest an (1991, n.n.), în situația în care economia nu ar primi credite externe, s-ar înregistra în continuare o cădere a producției industriale cu circa 15%, cu efecte dezastruoase în rezolvarea problemelor sociale"¹.

Tabelul nr. 1

Repartizarea principalelor produse, pe categorii de piețe economice, în funcție de scăderea trimestrială a producției, exprimată în unități de măsură fizice

Categorii de piețe economice ale bunurilor reale	Numărul de produse analizate	- număr -					
		Trimestre					
		I		II		III	
		(1)	(2)	(1)	(2)	(1)	(2)
I. PIAȚA RESURSELOR ENERGETICE	5	4	1	2	3	2	3
II. PIAȚA MATERIILOR PRIME DE BAZĂ	9	4	5	-	9	1	8
III. PIAȚA BUNURILOR INTERMEDIARE	42	36	6	19	20	12	27
1. de origine metalurgică	13	10	3	6	7	3	10
2. chimică și petrochimică	16	15	1	10	6	7	9
3. forestieră	7	7	-	1	6	1	6
4. agricolă	3	2	1	-	-	-	-
5. diverse	3	2	1	2	1	1	2
IV. PIAȚA BUNURILOR DE INVESTIȚII	22	11	11	10	5	7	8
1. neagricole	15	9	6	10	5	7	8
2. agricole	7	2	5	-	-	-	-
V. PIAȚA BUNURILOR DE CONSUM	19	16	3	10	9	7	12
1. neagricole	11	9	2	4	7	2	9
2. agricole	8	7	1	6	2	5	3
VI. PIAȚA BUNURILOR MIXTE	7	5	2	2	5	2	5
Total	104	76	28	43	51	31	63

(1) = număr de produse la care indicele 1991/1990 este mai mic decât indicele 1990/1989;

(2) = numărul de produse la care indicele 1991/1990 este mai mare decât indicele 1990/1989.

¹ "Economia românească. Situația 1991 - perspective 1992 (Nota rezumat din Programul economic 1992)". Departamentul de Previziune și Orientare Economică, M.E.F., p. 6.

Adoptarea unor politici anticiclu este o sarcină pe cât de importantă, pe atât de dificilă. În primul rând, deoarece "adevărul" economic în ceea ce privește valoarea bunurilor reale, căutat îndeosebi prin liberalizarea prețurilor, este făcut de nepătruns cu ochii deschiși de către declinul abrupt al producției, corelat cu instabilitatea structurilor acesteia. Într-adevăr, variațiile în raritatea bunurilor reale nu sunt strict inverse variațiilor raporturilor dintre creșterile prețurilor. Fenomenul este benign și opinăm că se datorează monopolului proprietății și al producătorilor, care fac din concurență o "fata morgana" a tranziției. În al doilea rând, echilibrul dintre inflația "homeopatică" și inflația prin costuri, inevitabilă ca soluție a problemelor legate de protecția socială, nu poate fi menținut deoarece valoarea bunurilor nominale (în speță, a monedei naționale) scade vertiginos din motivele pe care tocmai le-am arătat mai înainte, iar consolidarea lor prin convertibilitatea pe bază de credite externe nu este susținută de ritmul necesar al schimbărilor structurale din economie și nici alimentată satisfăcător de "clubul bogaților". În al treilea rând, pentru succesul lor, politicile anticiclu trebuie - în aceste noi cazuri - să uzeze sau să beneficieze de șocuri educaționale: latura cea mai grea a reformei este transformarea mentalităților dobândite în perioada regimului comunist care au intrat în spiritualitatea popoarelor reprimite. Or, este greu să demonstrezi că lipsurile materiale au vocație pedagogică și nu îndeamnă pe cei mulți mai degrabă la protest, decât la reflecții, atunci când ele devin acute.

Atât chibzuiala și tăgădările cu care se acordă sprijinul extern, pe alocuri cuvenit, pentru susținerea reformei, vădind binecunoscutul cusur al nobililor de a fi zgârciți și sporind îndoiala celorlalți că se dorește, cu adevărat, realizarea rapidă a uniunii mondiale a statelor suverane, cât și soluționarea efectivă a problematicii schimburilor ce se impun, apasă greu asupra populației, în structura costului social al tranziției, raportul obiectiv/subiectiv¹ este și va rămâne imposibil de evaluat.

Dar minimizarea întregului cost trebuie și va fi inclusă în toate funcțiile de satisfacție ale guvernelor ce au fost și se vor implica în mod conștient în managementul reformei.

Influențelor pe care conjunctura economică și politica mondială le exercită asupra economiei naționale li se poate opune o mai mică rezistență. În schimb, prin politica economică internă, este posibil - în anumite limite - să se realizeze o regularizare a cererii agregate, pe calea adoptării unor măsuri care să favorizeze înghețarea sau reducerea dezechilibrelor dintre cerere și ofertă, pe diferite categorii de piețe economice. În urma scăderii cvasigenerale a nivelurilor producției bunurilor reale, se va realiza o selecție a acestora și, indirect, chiar a agenților economici. "În ultimă instanță, ideea schimbărilor structurale

¹ Semnalat și de acad. N.N. Constantinescu, *Costurile sociale ale tranziției la economia de piață*, în "Economistul nr. 136/25-28 octombrie 1991.

este ca nu tot ceea ce se prăbușește să se ridice din nou și ca întreprinderile nerentabile să fie înlocuite de altele noi"¹.

Ideea trebuie reținută în contextul promovării unei optici juste cu privire la redresarea economică, înțeleasă corect pentru a explica și a justifica, în parte, agravarea crizelor producției, și aplicată cu fermitate din rațiuni practice de ne-tăgăduit pentru a însănătoși organismul economic: "Dacă în interiorul unui organism cel mai mărunț organ încetează într-o cât de mică măsură să-și impună autoconservarea, înlocuirea energiei sale, a egoismului său cu totală siguranță, atunci întregul degenerază. Fiziologul reclamă înlăturarea părții degenerată, tăgăduiește orice solidaritate cu ceea ce este degenerat, fiind departe de orice milă pentru el"².

Asemănător, mecanismele pieței pot și trebuie să fie lăsate să se pună în mișcare prin intermediul unor politici economice adecvate, într-un cadru în același timp auster și liberal, pentru ca să stimuleze și, atunci nu se poate altfel, să constrângă fiecare agent economic, fie el societate comercială sau regie autonomă (și anume pe căi neadministrative), să producă și să ofere tot mai mult consumatorilor, până când cererea este egală cu oferta, punct în care prețul este convenabil atât vânzătorilor, cât și cumpărătorilor. Sau, dacă nu, să dea faliment.

Aceasta este, în esență, toată filozofia restructurării. Ca ghid al acțiunii practice, modul de gândire arătat trebuie să se orienteze ținând cont de raportul dintre venitul și costul marginal, care trebuie să pună în mișcare un fel de demon economic al lui Maxwell: "calea de a promova interesele cuiva este de a extinde fiecare activitate al cărei venit marginal depășește costul său marginal și de a restrânge orice activitate al cărei cost marginal este mai mare decât venitul său marginal"³.

Nu este vorba de a însărcina un funcționar sau altul cu o treabă atât de ingrată, de a închide ochii agenților economici muribunzi. Adoptarea unei legi a falimentului și aplicarea ei după un termen de grație cunoscut, de 6-12 luni de la promulgare, mai întâi în sectoarele de activitate cu surplus foarte mare de forță de muncă, pentru a înlesni o anumită absorbție în sectoarele cu deficit, ar transforma o fantomă care tulbură doar visele, într-un element concret al reformei, capabil să genereze responsabilitățile dorite la nivelul staff-ului fiecărei întreprinderi.

Există însă anumite excepții în aplicarea strictă a acestui principiu. De pildă, astăzi înțelegem mai bine ca oricând ne rol însemnat joacă sectorul energetic în democratizarea societății românești. Și ce rol ar trebui să aibă pentru

¹ *The transition economics in 1990-1991: an overview*, "Economic Survey of Europe in 1990-1991", UN/ECE, New York, 1991.

² Nietzsche, Friedrich, *Ecce homo. Cum devii ceea ce ești*, Editura Centaurus, București 1991, p. 51.

³ Heyne Paul, *Modul economic de gândire*, Editura Didactică și Pedagogică, București 1991, p. 291.

procesul de tranziție spre economia de piață de tip occidental. Evoluții mai îndepărtate în timp, dar și mai apropiate, arată că energia, o restricție foarte tare pentru economia românească, determină restructurări ale producției și, implicit, ale veniturilor care, pe termen scurt, agravează criza economică (penuria) iar, pe termen lung, orientează evoluția macrostructurală spre modelul tipic al lumii a treia, cronicizând penuria. Susținerea dezvoltării acestui sector - și a altora - prin abdicarea de la aplicarea oarbă a unui principiu - este un imperativ.

În fine, să mai adăugăm că acordarea priorității falimentului față de privatizarea patrimoniului este cerută și de nevoia de a constrânge salariații să-și modifice atitudinea față de securitatea comunistă a locului de muncă dar, mai ales, față de sarcina de muncă și viitorul propriei profesii. Invers, așteptând ca procesul privatizării să se încheie și apoi să funcționeze legea falimentului, având în vedere timpul de care ar fi nevoie, precum și exemplul concret al rezultatelor reformei agrare, foarte rău condusă, dar, în orice caz, prost susținută de țărani (la sate unii oameni se încălzesc arzând știuleți de porumb), economia națională va intra în colaps și o ruină economică de proporții va determina frământări sociale ce mai pot fi încă evitate.

4.3. Revenind la problematica regularizării cererii agregate, să reamintim efectele pe care aceasta le poate avea asupra nivelului producției, venitului și ocupării forței de muncă.

În structura cererii agregate, cheltuielile sau partea ce revine consumului personal este cea mai importantă. Evoluția unor indicatori este semnificativă pentru schimbările care au afectat această principală componentă (tabelul nr. 2).

Tabelul nr. 2
- prețuri curente -

	U/M	1989	1990
1. Veniturile totale ale populației	mld. lei	542,0	693,0
2. Consumul populației	mld. lei	466,2	565,4
3. Înclinația medie spre consum (2:1)	%	86,01	81,59
4. Înclinația medie spre economisire (100%-3)	%	13,99	18,41
5. Sporul veniturilor totale reale ale populației	%	4,0	27,9
6. Sporul fondului de consum	%	1,3	21,3
7. Înclinația marginală spre consum (6:5)	%	31,11	76,34
8. Înclinația marginală spre economisire (100%-7)	%	68,89	23,66

Surse: "Breviarul statistic al României 1991", C.N.S., p.22,23, 86,87; "Informații statistice operative", Seria "S.C.N" nr. 2/iulie 1991, C.N.S.

Deși înclinația medie spre consum s-a redus cu mai mult de 4% în 1990 față de anul dinaintea reformei, înclinația marginală spre consum s-a mărit de peste 2 ori, crescând de la 31,11% la 76,34%. Comportamentul marginal al economiilor casnice a prevalat în continuare. Potrivit estimărilor, înclinația medie spre consum în 1991 a fost înjur de 99%, deși veniturile au crescut. Comportament ce s-ar cuveni explicat.

În condițiile noastre concrete ale tranziției, creșterea înclinației marginale spre consum, concomitent cu creșterea veniturilor se poate datora: 1) presiunii foarte mari a nevoilor de consum nesatisfăcute ani îndelungați¹ în care consumul a fost comprimat la un nivel inferior celui normal spre care aspirațiile actuale, considerate justificate de fiecare cetățean, sunt "reeducate" de noul aspect al vitrinelor magazinelor, ca și de contactul cu Occidentul; și/sau 2) neîncrederii în moneda națională, care îi determină pe consumatorii particulari să scape de ea pe calea sporiri consumului propriu, economisirea, pentru care vechiul nivel de trai al populației ar fi oferit prezumțiile unor mentalități favorabile, fiind descurajată atât de dobânzile prea mici, comparativ cu inflația cât și de reducerea foarte mare a posibilităților de a converti într-o valută forte, așa cum se mai putea în cursul anului 1990 (deși încă nu se deschiseseră legal casele de schimb valutar), cât și de inexistența altor căi. Dintr-un motiv sau altul, cererea de bunuri pentru consum personal, cea mai importantă componentă a cererii agregate, se dovedește ridicată. O analiză în structura acesteia pe baza bugetului de venituri și cheltuieli al familiei de salariați în semestrul 11991 comparativ cu semestrul 11990 (anexa 4) permite formularea unor concluzii cu privire la impactul major al liberalizării prețurilor asupra încetirii treptate a declinului economiei, precum și a unor sugestii sumare pentru orientarea politicii economice viitoare.

Desigur, analiza influențelor reciproce dintre dinamica prețurilor și ritmul producției ar trebui să aibă, ca repere, momente de timp diferite pentru evaluarea celor doi indicatori, într-o abordare de tip cauză-efect. În acest caz, dacă am presupune că agenții economici s-au orientat după criteriul prețurilor înregistrate la sfârșitul anului 1990 la produsele pe care le realizează, pe de o parte, ca și după evoluția raportului dintre cerere și ofertă, pe de altă parte, presupunând, de asemenea, că nu au făcut nici un fel de anticipări cu privire la evoluția viitoare a prețurilor, atunci creșterile cele mai mari (sau, în condițiile reformei, descreșterile cele mai mici) de producție ale bunurilor în cursul semestrului 11991 ar fi trebuit să survină pe piețele acelor produse la care, în perioa-

¹ De exemplu, la produsele alimentare de bază s-a înregistrat, și în 1990, cel mai redus consum pe locuitor din țările est-europene (din 1989): 59 kg carne și produse din carne (față de maximul înregistrat în fosta RDG de 99 kg), 144 kg lapte și produse din lapte (față de 268 kg în Polonia), 27 kg zahăr și produse din zahăr (față de 47 kg în Polonia) și 194 ouă (față de 350 ouă în Ungaria). Comparațiile la alte categorii de bunuri din consumul personal sunt cel puțin la fel de dezolante. (Sursa: Informații statistice operative", Seria "Calitatea vieții" nr. 4/mai 1991, CNS).

da anterioară, mecanismul prețurilor a produs cele mai mari prețuri, iar mecanismul cererii și ofertei, cel mai mare dezechilibru între cele două forțe. Și invers, creșterile cele mai mici (respectiv reculul cel mai mare) vor apărea, cel mai probabil, la produsele la care dinamica prețurilor și creșterea dezechilibrului cerere/ofertă sunt cele mai scăzute. Ceea ce datele statistice se pare că încep să confirme, încă de la începutul procesului de liberalizare a prețurilor:

Tabelul nr. 3

- în procente -

	Creșterea dezechilibrului în 1990/1989 ¹⁾ cu:	Creșterea prețurilor la 31.XII.1990 (oct. 1990=100)
1. Carne și preparate din carne	-31,1	104
2. Frigidere	-30,9	174
3. Brânzeturi	-18,5 ²⁾	112 ³⁾
4. Lapte	6,6	112 ³⁾
5. Autoturisme	14,4	142
6. Confecții	18,9	144 ³⁾
7. Încălțăminte	19,0	186
8. Mobilă	22,3	277
9. Vin pentru consum	22,6	242
10. Radioreceptoare	23,2	159
11. Tricotaje	32,0	144 ³⁾
12. Pește	42,9	103

¹⁾Calculat pe baza consumului aparent. ²⁾Reculul producției interne. ³⁾Prețul unei grupe mai largi de produse în care este inclus produsul respectiv.

Faptul că datele statistice prezentate mai sus ilustrează logica prin care, în general, este explicată funcționarea pieței face dovada foarte clară a sensibilității agenților economici la acțiunile mecanismului prețurilor și ale mecanismului cererii și ofertei, și, în general, a unui comportament ce tinde să devină economic. Cel puțin, în aceste cazuri pentru care am dispus de informații.

Dacă dorim să utilizăm, în continuare, același raționament, atunci va trebui să explicăm dinamica prețurilor, în cursul semestrului I 1991, pe baza reculului înregistrat la producție și a politicii de comerț exterior care, împreună, au influențat asupra noului raport cerere/ofertă ce s-a format. Drept consecință, dinamica prețurilor produselor luate în analiză trebuie să se ordoneze, de la sine, crescător.

Pentru produsele la care s-a înregistrat o reducere a producției fizice în 1990 față de 1989, ipoteza noastră se poate verifica cu datele din tabelul următor.

Acum, drept rezultat al analizei, și dacă vom considera că mediul economico-legislativ nu va suferi schimbări importante, prognoza va fi că cele mai mari creșteri (sau cele mai mici scăderi) ale producției fizice le vor avea, în or-

dine: vinul, mobila, peștele, încălțăminte etc., adică bunurile din ultimul tabel, enumerate de jos în sus. Laptele de consum este de așteptat să cunoască o creștere mai rapidă a prețului¹.

Tabelul nr. 4
- în procente -

	Semestrul I 1990/ semestrul I 1989		Creșterea prețurilor la 30.VI.91 (oct. 1990=100)
	Reculul pro- ducției fizice	Creșterea dezechili- brului	
1. Confecții	-1,1	7,1	265,2
2. Tricotaje	6,1	...	220,4
3. Radioreceptoare	13,4	...	204,0
4. Autoturisme	21,0	14,7	278,9
5. Încălțăminte	20,9	19,1	277,1
6. Lapte	23,5	...	198,4
7. Pește	25,1	...	286,8
8. Mobilă	7,2	33,3	296,7
9. Vin pentru consum	28,5	...	308,5

(1) Produs subvenționat

Notă: Ordonarea s-a făcut ținând cont simultan de reculul producției și de creșterea dezechilibrului.

Să încercăm să explicăm acum ce s-a întâmplat, și ce ar urma să se întâmple, în zona bunurilor la care s-a înregistrat o atenuare a dezechilibrelor dintre cerere și ofertă, în cursul anului 1990, prin creșterea ofertei, comparativ cu anul anterior. Acestea sunt ilustrate în Tabelul 5.

Regularitățile semnalate la primul grup de bunuri de consum analizate sunt prezente și aici, cu excepția produsului "carne și preparate din carne". excepție pe care o explicăm prin influențele subvențiilor acordate agenților economici în acea perioadă, pe baza Hotărârii Guvernului nr. 1109/18.10.1990. Nivelurile indicatorilor la sfârșitul semestrului I 1991 se prezintă ca în Tabelul 6.

Atât nivelurile prețurilor, cât și starea raportului dintre cerere și ofertă sunt mai întâi cauze, apoi devin efecte ale variațiilor în cantitățile din producția diferitelor bunuri. Se pare că prețurile curente ce se formează pe piața bunurilor de consum evoluează spre prețurile unui echilibru mai bun dintre cerere și ofertă.

Asupra evoluției favorabile a acestei tendințe este posibil să fi influențat și alte cauze - mecanica economică este, desigur, mai complexă - dar, oricum, influența evoluției prețurilor nu va putea fi contestată decât până la limita de a fi acceptat că ea nu a fost, în general, contrară tendinței. Aceste alte cauze vor fi existat dar, pe viitor, unele noi chiar trebuie create. De exemplu, concurența

¹ Subvenționat în prezent prin Hotărârea Guvernului nr. 464/5.07.1991.

prin substituție, dezvoltată pe baza lărgirii proprietății private în domenii esențiale din economie¹ până la rangul de mecanism, va completa prețurile și raportul cerere/ofertă, împreună cu care stabilizarea economică se va face simțită pe căi neadministrative.

Tabelul nr. 5
- în procente -

	Anul 1990/anul 1989		Reculul producției în semestrul I 1991/semestrul I 1990
	Creșterea dezechili- brului cu:	Creșterea prețuri- lor la 31.XII.90 (oct. 1990=100)	
1. Brânzeturi și smântână	-55,5	112	10,3
2. Carne și preparate din carne	-52,3	104	-6,9
3. Televizoare	-37,7	-	5,1
- alb/negru		214	
- color		155	
4. Frigidere	-30,9	174	8,0

Până la realizarea mai îndepărtată a acestui pas, o măsură intermediară poate spori interesul general pentru creșterea producției. Este vorba aici de liberalizarea salariilor; ce favorizează "falimentul" angajatului în raport cu cerințele locului de muncă pe care îl ocupă, producând transformări majore în mentalitățile actuale.

Tabelul nr. 6
- în procente -

	Semestrul I 1991/ semestrul I 1990		Creșterea prețurilor la 30.VI.91 (oct. 1990=100)
	Reculul pro- ducției	Creșterea dezechil- librului cu:	
1. Carne și preparate din carne	-0,7	-	239
2. Televizoare	5,1	-45,1	-
- alb/negru			342
- color			168
3. Frigidere	8,0	9,6	265
4. Brânzeturi și smântână	10,3	-	194

¹⁾ Chiar fără o demonopolizare imediată a producătorului.

Pe piața mijloacelor de producție, Hotărârea Guvernului nr. 1355/28.12.1990 a determinat unele schimbări ale prețurilor bunurilor. În cursul trimestrului I 1991, producția a evoluat și în funcție de acest parametru economic, schimbat în final prin noua Hotărâre guvernamentală nr. 239/29.03.1991. Bazându-ne pe câteva exemple, vom încerca în continuare, să judecăm, efici-

ența administrării prețurilor față de cerințele reformei, comparativ cu alternativa funcționării lor libere.

Pe piața principalelor resurse energetice din economia națională, în cursul trimestrului I 1991, s-a constatat un consistent recul al producției, comparativ cu perioada corespunzătoare din 1990, precum și o mai mare creștere a dezechilibrelor dintre cererea și oferta de produse. Creșterea convenită a prețurilor resurselor energetice poate fi judecată în raport cu nivelurile acestor indicatori:

Tabelul nr. 7
- în procente -

	Semestrul I 1991/ semestrul I 1990		Creșterea administrată a prețurilor la 01.IV.91 ¹⁾ (prețuri H.G.1355/90=100)
	Reculul producției cu:	Creșterea dezechilibrului cu:	
1. Cocs metalurgic	41,0	40,8	140
2. Cărbuni	36,4	40,2	120
3. Țiței	17,9	33,3	106 ²⁾
4. Energie electrică	16,9	17,2	150 ³⁾
5. Gaze naturale	11,6	18,2	105

¹⁾Conform H.G. nr. 239/29.03.1991. ²⁾Țiței 45% produse albe. ³⁾Preț mediu.

Creșterea mult mai mare a prețului energiei electrice nu părea întemeiată. Să analizăm acum evoluția celor doi indicatori în cele 6 luni de la adoptarea deciziei guvernamentale de majorare a prețurilor.

Tabelul nr. 8
- în procente -

	Creșterea administrată a prețurilor de la 01.04.1991	Cumulat, trimestrele II-III 1991/trimestrele II-III 1990		Noua creștere administrată a prețurilor ¹⁾ (01.07.1991=100)
		Reculul producției cu:	Creșterea dezechilibrului cu:	
1. Energie electrică	150	11,5	12,7	317
2. Cocs metalurgic	140	35,6	33,7	265
3. Cărbuni	120	10,2	25,3	300
4. Țiței	106	14,2	39,7	300
5. Gaze naturale	105	14,4	17,4	300

¹⁾Conform H.G. nr. 776/13.11.1991.

În general, reculul producției a fost mai mic (excepție: gazele naturale care au avut cea mai scăzută creștere a prețului, 105%) în perioada aprilie-septembrie 1991, față de cel din trimestrul II 1991 (perioada corespunzătoare aprilie-septembrie 1990=100), ca și creșterea dezechilibrelor (excepție: Țițeiul, cu cea mai mică creștere a prețului, după gazele naturale, 106%).

Rezultatele obținute în producția de energie electrică sub influența celei mai mari creșteri a prețului (150%) sunt modeste. Aceasta poate explica de ce noua majorare se justifica să fie cea mai mare, de 317%.

Încetinirea declinului este reală. Dar, vom uita pentru moment că ceea ce s-a micșorat a fost reculul din 1991 față de reculul din 1990, față de producția din 1989 - care a avut cotele ei jalnice!

Același mod de analiză, transpus pe piața materiilor prime de bază, are în vedere următoarele rezultate statistice (tabelul nr. 9).

Constatăm o reducere generală a reculului producției, ce a urmat modificării prețurilor. Dar, proporționalitatea inversă dintre evoluția prețurilor și evoluția reculului nu s-a mai respectat.

Tabelul nr. 9
- în procente -

	Reculul producției în trimestrul I 1991/I 1990	Creșterea administrată a prețurilor de la 01.04.1991 ^{x)}	Reculul producției cumulate în trimestrul II-III 1991/II-III 1990
1. Plumb	30,5	135 ¹	8,7
2. Zinc	39,0	135 ¹	23,5
3. Cupru rafinat electrolitic	19,5	135	-25,2
4. Aluminiu și aliaje din aluminiu	10,4	130 ²	2,2
5. Plumb în concentrate	41,2	120 ³	30,5
6. Zinc în concentrate	35,6	120 ³	20,4
7. Cupru în concentrate	17,3	120 ³	10,0
8. Minereu de fier	40,1	115	25,0
9. Bauxită spălată, uscată	24,6	115	7,4

¹ Plumb și zinc electrolitic. ² Aluminiu bloc. ³ Metale neferoase în concentrate.

^{x)} Prețuri H.G. 1355/90=100

Noile creșteri administrative ale prețurilor ia resursele energetice și materiile prime de bază de mai sus sunt cvasiegale, de cca. 300%, și au intrat în vigoare retroactiv, de la 5 noiembrie 1991, în baza Hotărârii guvernului nr. 776713.11.1991¹.

Pe măsură ce analiza avansează spre produse cu un grad mai înalt de prelucrare, cum este cazul bunurilor intermediare, imperfecțiunile administrării prețurilor sau, poate mai corect, discrepanțele dintre dinamica prețurilor administrate și evoluția producției, sunt tot mai evidente. Pe piața bunurilor intermediare (tabelul nr. 10), există o distincție fără dubiu între produsele la care s-a

¹ De la 11 noiembrie 1991, moneda națională a fost devalorizată de trei ori, prin unificarea cursului oficial cu cel liber.

înregistrat o reducere a reculului producției în trimestrele II-III (cumulat) față de trimestrul I (grupa A), și produsele la care acest recul s-a mărit, deși unele prețuri au cunoscut cea mai ridicată dinamică (grupa B).

Este, poate, cazul să introducem o nouă explicație posibilă, și anume, manifestarea unui proces de restructurare a producției care ar "dezvinovăți" inabilitatea actelor de proporționalități inverse.

Tabelul nr. 10
- în procente -

	Reculul producției în trimestrul I 1991/I 1990	Cresterea administrată a prețurilor de la 01.04.1991	Reculul producției cumulate în trimestrul II-III 1991/II-III 1990
GRUPA A:			
1. Celuloza și semiceluloză	53,6	115	19,2
2. Uleiuri minerale (inclusiv uleiuri regenerate)	42,2	110	22,8
3. Plăci din aşchii de lemn	41,4	128 ¹	2,4
4. Policlorură de vinil și viniliden, inclusiv copolimeri	39,7	138	22,0
5. Sodă caustică	35,0	125	4,6
6. Lamine finite pline din oțel	32,9	135-140	18,5
7. Oțel brut	30,2	140 ²	23,6
8. Polietilenă	22,9	135	13,2
GRUPA B:			
9. Polipropilenă, inclusiv copolimeri	55,7	130	84,6
10. Oțel aliat și aliat superior	37,4	145	40,9
11. Cauciuc sintetic	37,0	128	46,1
12. Benzine	27,5	100 ³	35,6
13. Lacuri și vopsele	27,1	110	28,4
14. Păcură (inclusiv din recuperări)	25,9	105	47,0
15. Lamine din aluminiu și din aliaje de aluminiu	12,3	130 ⁴	20,7

¹Plăci stratificate din lemn. ²Oțel carbon și slab aliat. ³Benzină nafta. ⁴Lamine neferoase.

Compararea dinamicii libere și a dinamicii controlate a prețurilor cu evoluția reculului producției¹ pe cele trei categorii de piețe și bunuri reale analizate mai jos (tabelul nr. 11), permite formularea unor concluzii cu privire la corecții posibile ale politicii prețurilor și la înnoiri în politica economică generală.

¹ Cu unele rezerve decurgând din faptul că pe piețele resurselor energetice, materiilor prime de bază și bunurilor intermediare reculul este calculat cumulat pentru trimestrele II-III 1991, în timp ce pentru piața bunurilor de consum, este cumulat pentru trimestrele I-II 1991.

Tabelul nr. 11

(1) = mărimea reculului în procente;

(2) = numărul de bunuri analizate.

Creșterea prețurilor (%)	RECOLUL PRODUCȚIEI							
	Pe piața re- surselor energetice		Pe piața mate- riilor prime de bază		Pe piața bunu- rilor interme- diare		Pe piața bu- nurilor de consum	
	(1)	(2)	(1)	(2)	(1)	(2)	(1)	(2)
100-120	10-14	3	7-30	5	19-47	5	-0,7-25	4
121-140	35	1	-25-23	4	2-85	9		
141-160	11	1			41	1	-1-21	3
181-200							21	1
241-260							5-28	4
261-280							22	1
Total	10-35	5	-25-30	9	2-85	15	-1-28	13

Concluziile pe care le avansăm sunt următoarele¹:

1. cele mai ample variații ale reculului producției s-au produs pe piața bunurilor intermediare, unde creșterea prețurilor a fost relativ mică;
2. au fost înregistrate și unele creșteri ale producției (recul negativ), chiar pentru sporuri moderate ale prețurilor;
3. la creșteri apropiate ale prețurilor, reculul producției pare să fie mai mare, pe măsura creșterii gradului de prelucrare a bunurilor;
4. liberalizarea salariilor și introducerea graduală a unei legi a falimentului ar putea suplini, un timp, efectele favorabile pe care le așteptăm în viitor de la marea privatizare;
5. un proces spontan de restructurare a producției este în desfășurare. Consistența și direcția lui de realizare sunt sarcini ale politicii economice viitoare.

Trebuie să se țină cont de valoarea principiului liberalizării prețurilor în prima etapă a tranziției spre economia de piață. După trecerea unei perioade de timp în care ritmurile declinului economic sunt foarte mari, comparativ cu ultimul an dinaintea începerii reformei, reculul producției tinde să devină tot mai mic, iar economia poate să se îndrepte spre un an al creșterii zero față de anul precedent. Se îndeplinește rolul stabilizator al principiului liberalizării prețurilor. Dacă o legislație și instituții adecvate economiei de piață sunt pregătite să

¹ Cu o rezervă metodologică: la efectuarea calculelor nu s-a ținut cont de fenomenul stocării și dislocării produselor (sub influența unor informații oficiale obținute confidențial sau a unor anticipări reușite ale agenților economici).

funcționeze și dacă predomină unele mutații pozitive¹ survenite în mentalitatea cetățenilor, atunci, la scurt timp, este posibilă relansarea. Dacă nu, prăbușirea, nașterea dependenței economice paracoloniale.

Drept rezultat ar părea fezabilă, în controlul viitor al prețurilor, exclusiv pentru proiectele care privesc domeniile de dezvoltare strategică ce se vor afla sub îndrumarea statului, respectarea principiului fixării unor prețuri din ce în ce mai mari, pe măsura avansării bunurilor spre treapta finală de prelucrare. În subsidiar, dar nu mai puțin important, o anumită continuitate în politica actuală de practicare a unor prețuri libere pare oportună.

¹ În societățile în tranziție spre economia de piață, liberalizarea prețurilor creează diverse mutații în psihologia populației. De pildă, înclinația spre consum crește, iar cea spre muncă scade. Din această foarfecă a tranziției se naște specula, fenomen de amploare socială care pune în pericol reforma, atât în mod obiectiv (pentru că tot mai multă lume vinde și tot mai puțină lume produce), cât și subiectiv (creează nostalgie după trecut). Un alt exemplu: populația este cuprinsă de febra de a cumpăra. Se "fuge" de bani, căci ei se depreciază rapid. Acest lucru îi favorizează pe cei care vând și dă un anumit imbold producției. Cea de-a doua foarfecă a perioadei de tranziție determină apariția anumitor capitaluri private. Nu sunt bani chiar "curau" în raport cu trecutul, și nici chiar "murdari" în raport cu viitorul.

Anexa 1

Repartizarea produselor pe intervale de scădere trimestrială procentuală a producției, exprimată în unități de măsură fizică

- număr produse -

Nivelul producției în perioada comparată față de perioada de bază	Anul 1990/ anul 1989	TRIMESTRE							
		I		II		III		IV	
		1990 ¹	1991 ²	1990 ¹	1991 ²	1990 ¹	1991 ²	1990	1991
		1989	1989	1989	1989	1989	1989	1989	1989
0	1	2	3	4	5	6	7	8	
peste 70%	78	79	36	75	44	50	25	67	
60-69,9%	24	13	11	19	18	32	22	22	
50-59,9%	2	3	20	1	19	11	21	11	
sub 49,9%	2	1	34	1	20	3	23	6	
Total	106	96	101	96	101	96	91	106	

1) Exclusiv trei bunuri intermediare de origine agricolă incluse în col. 3 (recolta anului 1991/recolta anului 1989) și col. 5 (recolta anului 1991/recolta anului 1990) și șapte bunuri de investiții agricole incluse în col. 3 și 5.

2) Exclusiv un bun de origine forestieră (lipsă date), trei bunuri de investiții neagricole și un bun de consum neagricol.

Anexa 2

Momentele de atingere a maximelor și minimele trimestriale ale producției pe categorii de piețe ale bunurilor reale, în perioada 1.I.1989-30.IX.1991

- număr produse -

	TOTAL BUNURI ANALIZATE		Piața resurselor energetice		Piața materiilor prime de bază		Piața bunurilor intermediare		Piața bunurilor de investiții		Piața bunurilor de consum		Piața bunurilor mixte	
	M	m	M	m	M	m	M	m	M	m	M	m	M	m
Total bunuri	96	96	5	5	9	9	36	36	19	19	20	20	7	7
Anul 1989														
Trimestrul I	26	1	2	-	1	-	12	-	7	-	3	1	1	-1
Trimestrul II	32	1	1	-	3	-	12	-	7	-	6	-	3	1
Trimestrul III	19	1	1	-	3	-	7	-	3	-	4	1	1	-
Trimestrul IV	8	7	1	-	2	1	1	1	5	2	-	1	-	-
Anul 1990														
Trimestrul I	3	-	-	-	-	-	1	-	1	-	1	-	-	-
Trimestrul II	4	-	-	-	-	-	2	-	-	-	2	-	-	-
Trimestrul III	1	4	-	-	1	-	1	-	1	-	1	1	-	1
Trimestrul IV	3	13	-	-	2	1	8	-	2	1	1	1	1	-
Anul 1991														
Trimestrul I	-	34	-	3	-	3	-	14	-	6	-	6	-	2
Trimestrul II	-	9	-	-	-	-	-	5	-	3	-	1	-	-
Trimestrul III	-	26	-	2	-	2	-	7	-	3	-	9	-	3

Notă: În Tabel a fost notat cu "M" numărul de produse la care s-a realizat maximul producției trimestriale și cu "m" minimul.

**EVOLUȚIA UNOR INDICATORI ECONOMICI AI ROMÂNIEI COMPARATIV
CU ALTE ȚĂRI EST-EUROPENE ÎN TRANZIȚIE**

Anexa 3

- % -

	1989	1990	1991 ¹	1989	1990	1991 ¹	1989	1990	1991 ¹	1989	1990	1991 ¹
	Produsul intern brut ²			Producția industrială ²			Exporturi-mld. \$			Importuri-mld.\$		
ROMANIA	-9,9	-10,2	-10,0	-2,1	-22,0	-20,0	6,1	3,5	3,2	3,8	5,2	3,9
Bulgaria	-0,4	-11,8	-19,8	1,1	-10,7	-12,0	7,9	6,4	6,1	10,0	8,9	6,5
Cehoslovacia	1,4	-3,1	-9,8	1,0	-3,7	-4,5	14,3	13,5	13,7	17,1	19,0	16,5
Polonia	-0,2	-12,0	-3,7	-2,5	-28,8	-5,7	15,6	18,6	18,6	17,4	14,7	18,8
Ungaria	-0,2	-3,5	-6,0	-1,0	-10,0	-12,0	10,9	10,8	11,4	12,4	12,6	11,3
	Rata inflației			Rata șomajului			Balanța comercială -mld.\$			Cursul de schimb per \$		
ROMANIA	1,1	27,0	130,0	0,0	0,0	3,6	2,3	-1,7	0,7	14,5	34,7	60,0+
Bulgaria	6,4	26,3	200,0	0,0	1,6	2,7	-2,1	-2,5	-0,4	0,88	2,15	18,0+
Cehoslovacia	1,4	15,0	40,0	0,0	1,0	2,8	-2,8	-5,5	-2,8	15,0	18,2	29,0+
Polonia	251,0	684,0	80,0	0,3	6,1	7,3	-1,8	3,9	-0,2	1,439	9,500	11,392+
Ungaria	17,5	28,2	36,0	0,5	1,6	2,9	-1,5	-1,8	-0,1	59,1	63,2	75,0+

¹Previziuni.²Comparativ cu anul anterior. + August 1991.

Sursa: "The Economist", Sept. 1991.

Anexa 4

Evoluția unor indicatori care privesc producția și consumul unor bunuri, urmărite statistic prin bugetul de venituri și cheltuieli al familiei de salariați

	Cheltuieli bănești în semestrul I 1991		Creșterea medie a prețuri- lor unitare (Oct. 1990=100)	
	Pondere în totalul grupe - %	Creșterea față de se- mestrul I 1990 - %	I.a 31.XII.90 %	La 30.VI.91 %
1. PRODUSE ALIMENTARE	100	163,9	126,5	264
- carne și preparate din carne	25	167,3	104	239
- băuturi alcoolice - total	10	176,2	242	309
- brânzeturi și smântână	6(1)	162,4	112(2)	194(2)
- lapte	4	137,7	112	194
- ouă	3	159,4	133	166
- pește	1	158,7	103	287(3)
2. MĂRFURI NEALIMENTARE	100	190,0	159,9	259
- confecții	18	167,0	144(4)	258(4)
- încălțăminte	14	251,6	186	277
- tricotațe	7	179,2	144(4)	258(4)
- mobilă	3	90,9	277	297
- aparate de radio și TV	3	373,9	245	311(5)
- radioreceptoare	...	...	159	204
- televizoare alb/negru	...	...	214	342
color	...	...	155	168
- autoturisme, motociclete, motorete	2	103,7	142(6)	254(6)
- autoturisme	...	...	142(6)	279
- mașini de spălat, aspiratoare și alte produse electrotehnice	1	191,3	245(5)	311(5)
- frigidere	...	...	174	265

¹Exclusiv brânzeturi. ²Lapte, brânzeturi, unt, înghețată. ³Pește și conserve din pește.

⁴Îmbrăcăminte. ⁵Produse de uz casnic. ⁶Produse culturale, sportive.

Surse: "Buletin statistic trimestrial" nr. 3/1991, C.N.S.; "Informații statistice operative", Seria "Calitatea vieții nr. 5/septembrie 1991, C.N.S.; "Buletin de informare publică" nr. 12/1990 și 6/1991, C.N.S.; "Buletin statistic de prețuri" nr. 8/iulie 1991, C.N.S.; alte date furnizate de Comisia Națională de Statistică.

Bibliografie

- Abraham Frois, G. - *Economie politique*, Economica, Paris, 1988
- Albert, M. - *Le pari francais*, Sevre, Paris, 1982
- Albertini, J.M. - *Les rouges de l'economie nationale*, Les Editions ouvriers, 1988
- Alien, R.D.G. - *Mathematica! analysis for economists*, McMillan & Co. Ltd. London, 1969
- Blankenship, AB. Heidmgr field, N.S. - *Marketing*, Barnes and Noble, New York, 1969
- Constantinescu, N.N. - *Costurile sociale ale tranziției la economia de piață*, în "Economistul" nr. 136, 1991
- Dessingers, J. - *La Vente des biens d'equipement*, Entreprise Moderne d'Edition, Paris, 1966
- Didier, M. - *Economie: les regles du jeu*, Economica, Paris, 1989
- Dobrescu, E., Postolache, T. - *Consemnări economice*, Editura Academiei, București, 1990
- Hanke, Steve H. - *Privatization and Development*, Institute for Contemporary Studies, San Francisco, 1987
- Harman, G. - *Bureaucracy and Revolution in Eastern Europe*, Pluto Press, 1974
- Heynes, P. - *Modul economic de gândire*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1991
- Ionete, C. - *Prețuri și tarife*, Litografie A.S.E., București.
- Khan, Bahadur; Langmead, J. - *An Introduction to modern economics*, Longman Group Limited, New York, 1986 .
- Kornai, J.- *Anti - Equilibrium*, Editura Științifică, București, 1974
- Nepveu - Nivelle - *Techniques d'expansion des ventes dans l'industrie. Le marketing industriei*, Les Editions d'Organisation. Paris, 1971
- Nicolas, A.; Stacey, A.; Vilson, A. - *L'etude de marche industriel*, Les Editions d'Organization, Paris, 1973
- Nietzsche, E. - *Ecce homo. Cum devii ceea ce ești*, Editura Centaurus, București, 1991
- Patriche, D. - *Marketing industrial*, Editura Tehnică, București, 1977
- Remo, L. - *Methodologie de l'analyse de la concentration appliquee a l'etude des secteurs et des marches*, Commission des Communautés Europeennes, Bruxelles, 1976
- Stoica, V. - *Managementul reformei*, în Tribuna economică", nr.40/1991
- Varian, Hal R. - *Intermediate Microeconomics. A Modern Approach*, W.W. Norton & Gompany, New York, London, 1987
- Voiculescu, D. - *Din experiența mondială a privatizării întreprinderilor de stat*, Editura Tehnică, București, 1990.
- ***- Articole, studii și interviuri pe teme economice din reviste de specialitate și cotidiane (1990-1992)
- ***- "Breviarul statistic al României 1991", C.N.S.

-
- ***- Buletinele statistice de informare publică nr. 11 și 12 din 1991, C.N.S.
 - ***- Informații statistice operative, nr. 11/1991
 - ***- Hotărârea Guvernului nr. 464/5.07.1991
 - ***- Hotărârea Guvernului nr. 776/13.11.1991
 - ***- Legea nr. 10 privind finanțele publice
 - ***- Legea nr. 15/1990 privind organizarea unităților economice de stat în regii autonome și societăți comerciale.
 - ***- Legea nr. 31/1990 privind societățile comerciale
 - ***- Legea nr. 12/1991 privind impozitele pe profit
 - ***- Legea nr. 33/1991 privind activitățile bancare
 - ***- Raport cu privire la reforma prețurilor cu ridicata și înfăptuirea liberalizării prețurilor – M.F., august 1990
 - ***- Tezele I.N.C.E. privind Strategia dezvoltării economiei naționale a României, Buletinul nr. 1 și 2, C.I.D.E., București, 1991

INDEX DE AUTORI

BĂLĂNESCU, Rodica, 3 (XXV)
BARBU, Gheorghe, 255 (XXV)
CALMUSCHI, Vladimir, 340 (XXV)
CIUMARA, Ana Maria, 340 (XXV)
FISTUNG, Daniel, 79 (XXV)
GHICA, Daniela, 340 (XXV)
IONESCU, Mihaela, 340 (XXV)
IORDAN, Marioara, 340 (XXV)
MIHĂESCU, Constanța, 80 (XXV)

PAVELESCU, Florin, 80 (XXV)
PERT, Steliana, 80 (XXV)
POSTEA, Anca, 255 (XXV)
ROȘU, Diana, 80 (XXV)
SCARLAT, Maria, 340 (XXV)
STOICA, Victor, 340 (XXV)
TEODORESCU, Mihaela, 255 (XXV)
VASILE, Valentina, 80 (XXV)